De Noordsche weereld

Vertoond in twee nieuwe, aenmercklijcke, derwaerts gedaene reysen: d'eene, van de heer Martiniere, door Noorweegen, Lapland, Boranday, Siberien, Samojessie, Ys-land, Groenland en Nova-Zembla

Pierre Martin de la Martinière en Frederik Martens

Vertaald door: Simon de Vries

bron

Pierre Martin de la Martinière en Frederik Martens, *De Noordsche weereld*, (vert. Simon de Vries). Aert Dircksz. Ooszaen, Amsterdam 1685

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/mart123noor01_01/colofon.php

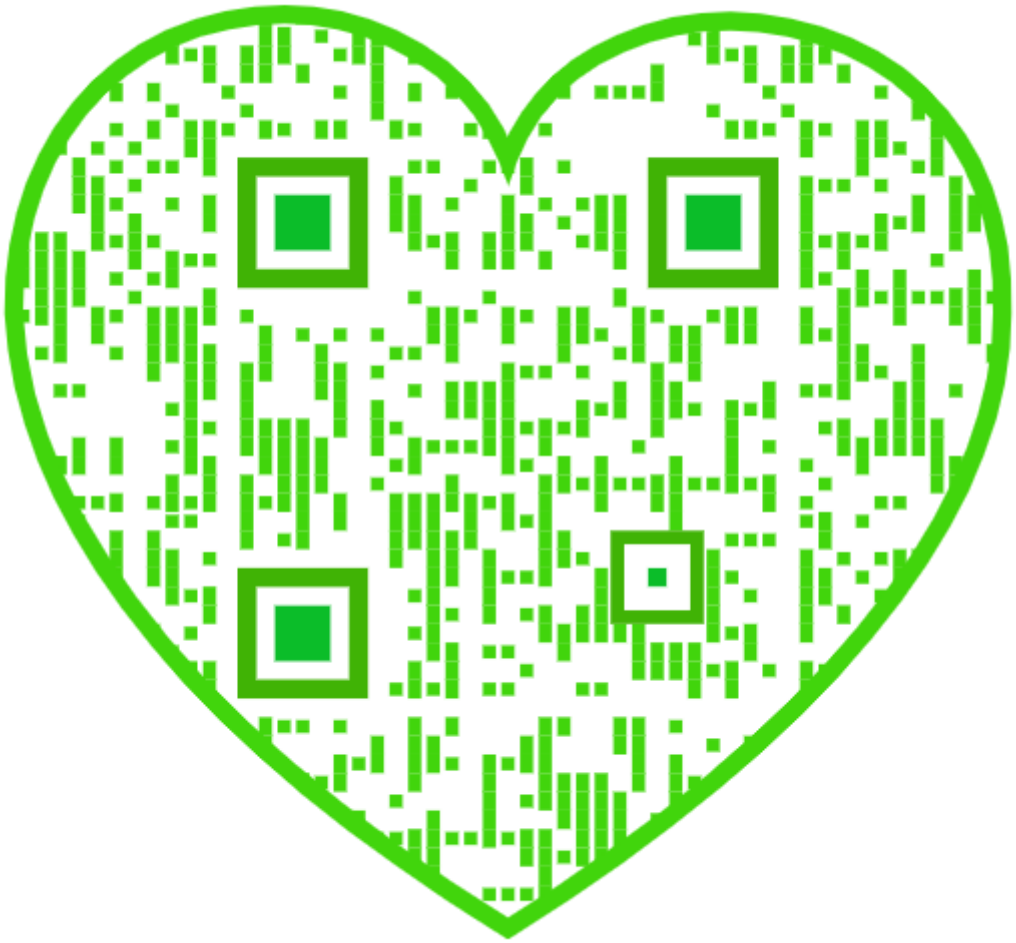

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

Tot Amsterdam by Aart Diricksz Oossaan 1685.

Voor-Beright, Aen de Leesers.

Waerde Vrienden:

Nlet weynige *Reys-beschrijvingen* sijn U, tsederd eenige Jaeren, in onse Tael aengebooden. Echter vertrouw ick, dat dien overvloed U niet sal doen walgen van deese twee *Noordsche*: Welcke ick U voorstel, soo als ick deselve, op langh-aenhoudend versoeck eeniger goede Vrienden, in onse Spraeck heb overgebracht; daer toe nu en dan eenige uyren van mijn' andere Penne-vlijt afgebroocken hebbende. Indien gy in de Wintersche Avonden dit Werck geliefd te leesen by een warmen Haerd, soo sult gy, met eenigh vergenoegen, by een goedt Vyer 't *killigh-koude Noorden* doorwandelen; ter Zee en te Land. Indien in de Somersche heete daegen, 't sal U konnen dienen, om de vadsige loomheyd wat te verdrijven. 't Sy op wat voor een tijd gy deese blaederen gelieft te doorsien, gy sult eenige stof vinden, welcke u sal konnen behaegen; en somtijds al yets, 't geen u noch noyt, of immers soo niet, is voorgekoomen.

Belangende de *Reysbeschrijvingh van de Heer* MARTINIERE, hy heeft deselve uytgegeven in 't *Fransch*; en in deese Tael isse (gelijck my beright daer van is gedaen) tot eenige maelen toe herdruckt geworden; vermoedlijck met eenige veranderingh; wijl seecker Heer, die voor drie of vier Jaeren den *Franschen* Druck des Jaers 1671. vergeleeck met d'*Engelsche* en *Hooghduytsche* Vertolckingh, my geseght heeft,

dat beyde deese Oversettingen op veele plaetsen breeder gaen; en dat'er derhalven waerschijnlijck een laeter *Franschen* Druck moet zijn. In 't Jaer 1673. isse uytgekoomen in 't *Engelsch*. In 't jaer 1674. quam voor den dagh een *Hooghduytsche* Vertolckingh, sonder naem des Oversetters. In 't Jaer 1675. een andere *Hooghduytsche*, vertaeld door *Johan Langh*, en gedruckt te *Hamburgh*. In 't Jaer 1683. een *Italiaensche*. Beyde de *Hooghduytsche* Drucken zijn my toegesonden; en nae deselve heb ick deese Oversettingh verright. Meest heb ick gevolght de Vertaelingh van *Lang*; doch daer ick tusschen hem en den anderen eenigh verschil vond, heb ick somtijds hem verlaeten, als ick oordeelde dat den anderen het wel best getroffen moght hebben. Somtijds heb ick oock wel, de gedaghte *Langh* volgende, tusschen deese twee Teeckenen [ ], of ( ), gesteld, hoe deese woorden by den anderen werden gevonden. Gy siet hier dan een *Beschrijvingh der Gestalte, Kleedingh en Seeden der Laplanders, Kiloppen, Siberianen, Samojeden, Zemblaners, e.s.v.*: Niet ingesteld op van hooren seggen, of uyt de Beschrijvingen van andere, maer selver gesien en opgeteeckend van onse Schrijver, die deese Gewesten te Land heeft doorreysd.

Wy hebben hier by gevoeghd de *Spitsberghsche of Groenlandsche Reys, in 't Jaer* 1671*. gedaen* van FREDERICK MARTENS, *Hamburger*; en in Druck uytgekoomen te *Hamburgh*, in 't Jaer 1675. Veele gaen wel Jaerlijcks nae dit Gewest; sommige hebben hier oock wel vreemde Gevallen gehad; maer weynige de nauwkeurigheyd, om op alles soo juyst te letten, als deesen heeft gedaen. Immers, tot noch toe heeft niemand soo een volkoomen beright van *Spitsbergen*, en de dingen, welcke daer ontrent gevonden werden, 't light doen sien. 't Is waer, men sal hier niet veel seldsaeme Bejegeningen verneemen: Maer de nauwkeurige sullen vinden een net beright van veele dingen, welcke van niemand soo eygentlijck sijn aengemerckt en ondersoght. Te lighter heeft my dit kon-

nen beweegen, om 't versoeck eeniger *curieuse* Vrienden te voldoen; en (mijn' eygene onderhanden sijnde Wercken een weynigh te rugg' settende) noch eenmael de hand aen een Vertaelingh te slaen. Vermits nu sijn Beright van Geleerde Mannen geroemd, en selfs tot den Druck bevoorderd is geworden, soo derf ick hoopen, dat oock onder ons eenige 't selve in onse Tael niet onaengenaem sal zijn. Hoor de Schrijver selver hier van spreecken. Dit seght hy in sijne *Toe-eygeninghs-Brief aen de Heeren Burgermeesteren en Raed der Stad Hamburgh:* 'Vermits ick nu voor vier Jaeren op eene der *Hamburghsche* Scheepen een Reys nae *Spitsbergen* heb gedaen, my laetende gebruycken voor Scheeps-*Chirurgyn*, soo heb ick by deese gelegenheyd Gods sonderlinge Voorsienigheyd in dit koude Gewest betraght; en 't geen ick gedenckwaerdighs vond in 't Ys, de Zee, de Lught, en op 't Land, terstond nae 't leven afgeteeckend; oock de Beschrijvingh daer van nae vermoogen opgesteld; niet uyt andere Boecken, maer uyt eygener ervaerenheyd. En alhoewel ick in 't eerst niet van meeningh was, deese mijne geringe Aenmerckingen in 't light te geven, soo heb ick echter (wijl mijnen gedaenen arbeyd de Heeren *Doctor Kirstenius* en *Doctor Fogelius* wel behaeghde) 't geen ick beschreeven had op nieuws oversien; wel de helft vermeerderd, en alsoo, ten dienst des Vaderlands, opentlijck in druck laeten uytgaen.'

Sijne Voor-reden tot den Leeser luyd in onse Tael aldus: 'Doe ick voor weynige Jaeren de Reys nae *Spitsbergen* of *Groenland* aennam, besloot ick, mijne ontmoetingen op de selve kortlijck in geschrift te stellen, en 't geen uytgebeeld kon worden, af te teeckenen; gelijck dan oock geschied is. Doe ick weer t'huys was gekoomen, en eenige voornaeme Vrienden, insonderheyd de Heeren *Doctor Kirstenius* en *Doctor Fogelius*, mijne Pappieren en *Figueren* toonde, hebbense sigh niet alleen dit Werck laeten wel gevallen, maer oock mijnen arbeyd waerdigh gekend, om door den Druck

te worden gemeen gemaeckt. Terwijl ick nu hier meê beesigh was, en de wel-gedaghte Heer *Doctor Fogelius* my wees des Heeren *Oldenburgii* negen-en-twintighste *Philosophische Tijdingh*; oock wat dien vermaerden Man voornaementlijck verlanghde van *Spitsbergen* te moogen weeten; soo heb ick de gedaghte mijne *Reysbeschrijvingh* wel de helft vermeerderdt; niet uyt andere Boecken, maer alles uyt eygener ervaerenheyd. 'k Twijffel niet, of 'k sal in eenige dingen de begeerte van dien *Curieusen* en voornaemen Heer vergenoegingh hebben gegeven; alhoewel ick niet al de voorgestelde Vraegen heb konnen beantwoorden. Want 'k heb niet alleen van dagh tot dagh 't We'er, en de Poolus-hooghte, waer ick kon, aengeteeckend; maer oock, soo breed en eygentlijck als my moogelijck was, gehandeld van *Spitsbergens* Aerdrijck, Zee, Ys, Lught, Wind, Sneeuw, Kruyden, Dieren; insonderheyd van de Walvisschen en Walvisch-vanghst: In deesen mijnen arbeyd heeft de Heer *Doctor Fogelius* my de behulplijcke hand gebooden; vermits hy my voornaementlijck oorsaeck en aenleydingh heeft gegeven, om dit Werck, 't welck te vooren gantsch kort t'saem-gesteld was, wyder uyt te breyden; wijl hy my veelvoudige Vraegen voor-hield; en daer door my veele dingen in geheugenis deed koomen, waer op ick anders noyt sou gedaght hebben. Daer-en-boven heeft hy dit Boeck in een bequaeme orde geschickt, en soodaenigh verdeeld, datmen, sonder een Register of Blad-wijser te behoeven, lightlijck sal konnen vinden 't geen men hier in wil soecken. Oock heeft hy, my ten gevalle, eenige Kruyden [in de Kruydboecken] opgesoght; en sigh bemoeyd, de van my beschrevene tot seeckere Geslaghten te brengen. Eyndlijck heeft hy eenige wel-passende Naemen bedaght, met welcke men de Kruyden en Dieren, die noch geen Duytsche Naem hadden, kan noemen. Voor welcke veelerley moeyten ick deesen Heer hier meê opentlijck bedanck.’

Daer hebt gy 't Voorberight van onse Schrijver *Frederick Martens*; wiens Werck ick, enckelijck op dickmael-vernieuwde Aenporringen, in de *Nederlandsche* Tael heb overgebracht; niet sonder een meer als gewoone moeylijckheyd. Want dit moet ick seggen, dat d'*Autheur* veel meer een nauwkeurigh Aenmercker, als een net Schrijver is. Sijne veelvoudige herhaelingen van 't alreeds eens geseyde, en grooten omswier van veele woorden, die met weynige konden uytgedruckt werden, heb ick dickmael wel wat ingetoomd; maer niet altijd konnen vermyden hem te volgen; Waerom ick dan oock somtijds met de kreupele al wat manck heb gegaen. Insonderheyd is dit groote gebreck in sijn Boeck, dat hy bynae nergens gebruyckt de gewoone onderscheydinghs-Teeckenen (;:?.), maer alles enckelijck met een (,) laet af-loopen; die dan noch al vergeeten is gebleven op veele plaetsen daerse noodwendigh staen moest, om sigh te doen verstaen. Hier door weetmen dickmael niet, of eenige woorden tot de voorgaende of de volgende sin behooren; of *die, dien, deselve*, op de *voorgestelde Jan* of de *nagesettede Pieter* slaet. Insonderheyd geeft dit een groote verwarringh, en beswaerlijck valt'er uyt te koomen, in de verhandelingh van sulcke saecken, welcke ons onbekend zijn, en by geen andere Schrijvers gevonden werden. En noch te meer, als'er Druckfeylen onder loopen, die men, om de gedaghte oorsaeck, niet lightlijck kan bemercken; voornaementlijck, als de stijl doorgaens verward, geweldigh om-gehaeld, en 't een onder 't ander vermenghd is. Eenige sulcke misslagen des Druckers sullen buyten twijffel oock al in onse Vertaelingh begaen, en in 't leesen der eerste Proeven van ons of over 't Hoofd gesien, of onse teeckeningen niet behoorlijck verbeeterd zijn. Gelijck ick dan in 't vervaerdigen des *Bladwijsers* al bevonden heb, dat *pag*. 180. *regel* 27. in plaets van *Steen-klippen* staet *Sneeuw-klippen*. Wederom *pag*. 248. *onder in den laetsten, en pag*. 249. *booven in den eersten regel* is

aldus gesteld: *Sy vergaederen sigh in een ontelbaere meenighte. Wanneermen een Walvisch heeft gevangen.* De (.) hier gestelde in plaets van (,) en de daer op volgende groote W verbasterd en breeckt hier de sin. 't Moet zijn: *Sy vergaederen sigh in een ontelbaere meenighte, wanneer men een Walvisch heeft gevangen*. Ergens heb ick oock gesien, dat *Kevels* in plaets van *Kuwens* is geset; en pag. 226. *de laetste regel, 't Vel*, voor *'t Vet*. Deese, en andere my niet voorgekoomene Misstellingen sal de bescheydene Leeser beleefdlijck gelieven te verontschuldigen, en gunstighlijck te verbeeteren. 't Welck hy te lighter sal doen, wanneer hy sal weeten, dat wy onder 't drucken van dese onse Vertalingh, te gelijk onse vlijt en toesight hebben moeten aenwenden ontrent ons oock op de Druck-pars leggende groot Werck: *De geheele Weereld in haere sonderlinghste en uytgeleesenste Gevallen, voorgesteld tot een Historische Kronijck der Kronijcken; of 't Margh aller voornaemste oude en nieuwe Geschied-boecken: Bevattende d'aenmercklijckste Weereldlijcke en Kercklijcke Geschiedenissen, insonderheyd de voornaemste seldsaeme Voorvallen des gantschen Aerd-boodems, van ontrent vijftigh Jaeren voor des Heeren Christi geboorte af tot heden toe.*

Onder de Vertaelingh van beyde deese *Reys-beschrijvingen*, hebben wy, op 't versoeck des *Druckers*, hier en gintsch verscheydene TOE-DOENINGEN ingevoeghd; eensdeels tot *naerder beright* van eenige 't sy verhaelde, 't sy alleen ter loops aengeweesene saeck: Andersdeels tot *dies te meer vergenoegingh van veele Leesers*, die sigh geerne in *Historische* of andere *Aenmercklijcke saecken* verlustigen; doch, by gebreck van Tael-kunde, of van tijd, of van geld, geen gelegenheyd hebben, om veele Boecken, tot voldoeningh haerer Nieuwsgierigheyd, te doorblaederen. Wy hebben echter maer weynigh geseghd van 't veele 't welck wy hadden konnen bybrengen; soo om dit Boeck daer door niet te seer te doen swellen, als om dat wy voorneemens zijn, onderhanden te

neemen *de Wonderen in, en de Wondergevallen op de Zee*, soo haest wy de tijd een weynigh ruymer sullen hebben; waer toe wy onse voornaemste opgeleyde Voor-raed wilden spaeren. Ondertusschen verhoopen wy, dat de gedaghte onse TOE-DOENINGEN aen veele niet onaengenaem zijn; en dats''er al yets in vinden sullen, haerer opmerckingh waerdigh. Met een langer Voor-reden wil ick u, waerde Vrienden, niet langer ophouden; maer eyndige; met de verseeckeringh, dat ick altijd sal blijven.

Uwen tot alle diensten bereydwilligen

Utrecht, deesen 4. der Lente-maend des Jaers 1685.

SIMON DE VRIES

Beright Voor de boeck-binders.

VErmits de *Platen* in dit Werck dickmael drie, vier, ses, en meermael op verscheydene *Paginas*, voor en aghter, worden aengeweesen, soo heeftmen deselve geen eygene plaets konnen geven. Derhalven moetense deeser wijs ingeset werden.

De *Kaert van de Landen om de Noord-pool* moet staen tusschen *pag*. 138. *en* 139.

De *Platen*, geteeckend *Figuer I. II. III. IV*. moeten hier volgen *voor pag*. 1., zijnde 't begin van de Reys des Heeren *Martiniere*. Als dan de *Leeser* sal in 't Werck vinden (*Sie Figuer I. of II. of III. of IV. n.* 1. 2. 3. *of* 4.) soo sal hy gelieven *voorwaerts te sien*, aen 't begin des Boecks.

De *Platen*, geteeckend *Figuer A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q*. moeten gesteld werden *aghter aen 't eynd des Wercks*, vervolgens na malkander. Doch werden de Binders versogt, de *dubbele Platen* niet soo slegtlijk met een Vouw in te slaen (vermitsse door 't dickmael open en toe doen te veel last souden lijden, en gevaer van scheuringh onderworpen zijn): Maer aen *Stroockskens* of *Bieskens* te setten; op datse ten eersten vlack open vallen. De geene, welcke wat te breed zijn, konnense aen beyde de zijden een weynigh inleggen. Als dan de *Leeser* in 't Werck vind (*Sie de Figuer A. B. C. e.s.v.*) soo sal hy deselve *aghter aen soecken*.

Of, soo de *Kopers* bequaemer oordeelen, dat al de *Platen t'saemen by een koomen*, soo kanmen deselve *alle aghter aen setten*; de geteeckende met *Figuer I. II. III. IV. eerst*; daer nae die met *Figuer A. B. C. D. &c*.

Nieuwe, Aenmerkelijcke Reys *Van de Heer* De La Martiniere, *Door de* Noordsche Landschappen:

Bevattende, nevens verscheydene sonderlinge Voorvallen, een nauwkeurige Beschrijvingh der Seeden, Gewoonten, Overgeloven, Gebouwen en Kleedings-wijsen der *Noorwegers, Laplanders, Kiloppen, Borandianen, Siberianen, Samojeden, Zemblaners*, en *Yslanders*. Te gelijck oock sijnen Koophandel met deese Volckeren gedreven.

I. Hoofd-stuck.
Versoeck der Deensche *Noordsche Maetschappy aen den Koning, om haeren Koophandel noch verder te mogen voortsetten, aen haer toegestaen. De Heer* Martiniere *begeeft sigh op een Koninghlijck* Deensch *Schip der gemelde Maetschappy. Vaerd af van* Coppenhagen. Kattegat. *Hevige Storm. Gevaer op een Ondiepte. Water-wervel. Koomd te* Christiania *in* Noorwegen.

[+] **F***Rederick* de derde, Koningh van *Deenemarcken*, had in 't Jaer Christi sesthien-honderd seven-en-veertigh, uyt een sorghvuldigh Gemoed voor de welvaerd sijner Onderdanen, en tot meerder bevoorderingh van der selver Koophandel, te *Koppenhagen*, Hoofd-stadt deeses Koninghrijcks, aengesteldt twee

+ Versoeck van de Deensche Noordsche Maetschappy aen den Koningh,

Compagnien, of Maetschappyen; d'eene genoemd d'*Yslandsche*; d'andere de *Noordsche*. Welcke laetste, 't voordeel haers Koophandels in *Noorwegen* bemerckende, en met 'er daed de vrught daer van gevoelende, ontrent 't eynd der Sprockelmaend des Jaers sestien-honderd drie-en-vijftigh sijne Majesteyt voordroegh, + dat haere Winsten, indiense haere Vaert en Handel noch verder moghten voortsetten als tot noch toe geschied was, vermoedlijck seer veel souden toe-neemen; en dat d'uytgesondene Schepen buyten twijffel weer nae huys souden keeren met veelerley dienstige Waeren; welcke tot noch toe haer quaemen t'ontbreecken: Versoeckende derhalven hier toe verlof.

+ De Koningh haere Beede in opmerckingh genomen hebbende, bewillighde haer de selve gunstlijck. Waer door dan deese Maetschappy bewoogen wierd, om drie Schepen tot de bedaghte Reys toe te rusten.

+ Even ter dier tijd bevond ick my te *Koppenhagen*: En vermits ick daer hoorde, dat sijne Majesteyt de geene, welcke sigh tot deesen Toght wilden begeven, had bevoolen, datse van al de Kusten en Oorden, daerse oyt moghten by koomen, nauwe kondschap neemen, en daer van, nae alle mogelijcke vlijt, hem beright overleveren souden; op dat voortaen de Reysen geduerigh met dies te meerder nut aengesteld moghten worden, soo nam ick een besluyt, van my te willen aengeven by eenen mijner Vrienden, die bysonderlijck aengelegenheyd in deese saeck had; om door sijne bevoorderingh daer toe te mogen geraecken, dat ick oock tot dit Geselschap aengenoomen wierd, en voor *Chirurgijn*, of Scheeps-Wond-Artz, op eene deeser Schepen meê vaeren moght.

+ Doe wy nu van allerley noodwendigheden genoeghsaem voorsien waeren, gingen wy nae ses daegen t'Scheep, haelende (onder 't waeyen van een gunstige Suyden-wind) de Seylen op. Wy setteden onse streeck nevens 't Land, + tot aen 't *Kattegat* (van de *Francoisen* genoemd *Trou du Chat*) zijnde een Zee-enghte, welcke de *Duytsche Zee* en de *Belt* van malkander deeld; doch een seer gevaerlijcke plaets om door te vaeren, wegens de Klippen. De gedaghte Zee-enghte legt in de lenghte veertigh mijlen van *Helseneur*, tot aen *Schageroord*

+ Om den Handel noch verder voort te setten,
+ Werd haer bewillighd.
+ De Heer Martiniere gaet in eene der afvarende Schepen voor Wond-Artz.
+ Afvaert van Koppenhagen.
+ Kattegat.

+ Nauwlijcks waeren wy van *Maëstrand* (een kleyne Stad, en Zee-haven, ontrent dertigh Mijlen van *Koppenhagen* gelegen) afgekoomen, als wy van een harden Wind uyt 't Noorden wierden overvallen, en eyndlijck thien Mijlen weer te rugg' gedreven. Vonden ons derhalven gedwongen te Havenen, en ons te leggen onder 't Land by *Schlott*, alwaer wy verseeckerd genoegh waeren onder 't Kasteel; schoon 't selve ons niet anders voorquam, als een oude vervallene, onbewoonde Steen-hoop; hebbende veele jaren langh woest gelegen, en waer aen niet aenmerckens-waerdighs was, buyten 't hooge daer aen leggende Voorgeberght.

+ Als wy nu twee daegen langh ons hier op Ancker hadden gehouden, soo beslooten wy eyndelijck, op den volgenden derden dagh, noch voor Sonnen-opgangh, onse Reys weer voort te setten, vermits de Wind begon Oost te waeyen.

+ Maer wy waeren niet boven de vier uyren tijds voort geseyld, wanneer wy door een Noord-Noord-Ooste Windt in onse voort-togh wierden verhinderd. Welcke ons oock van de Kust by *Gottenburgh* dreef op de *Jutlandsche* Bancken; alwaer wy, wijl de selve vol Sandplaten zijn, by na yeder oogenblick grond moesten peylen.

+ Terwijl wy dus voort voeren, settede een Suyden Wind ons aen seeckere Plaets, daer wy maer drie en een halve vadem Water hadden. Buyten twijffel waeren wy hier gestrandet, indien niet de sonderlinge geschicktheyd onses Piloots 't Schip daer van afgewend, en, door behulp van een gunstiger Windt, ons naer een andere Plaets gebraght had, ontrent een half uyr weghs daer van daen. Hier vonden wy de diepte van vijfthien en meer Vademen. Dit dwongh ons, om met een Suyden Wind de Zee te houden, soo goed als wy konden: Anders hadden wy, even gelijck te vooren, weer te rugg' moeten keeren.

+ Noch geen twee Mijlen waeren wy gekomen van de Plaets, daer wy korts voor heenen by nae gestrandt souden hebben, als wy in een Water-wervel, of Draey-Kolck, geraeckten; welcke ons Schip, ten trots der Wind, soodaenig vast hield, als of wy op Ancker hadden gelegen. Dit noodsaeckte ons, al de Seylen, behalven alleen de Fock, in te trecken. Twaelf

+ Hevige Wind drijft de Schepen weer te rugh.
+ Hervatting der Reys.
+ Vervallen op de Jutlandsche Bancken.
+ Komen in gevaer van te sullen stranden.
+ Geraecken in een Water-wervel, of Draykolck.

uyren langh wendeden wy alle vlijt aen, om'er uyt te koomen; doch onse moeyte was te vergeefs, en wy konden niets met allen winnen, tot dat de Wind Suyd-Suyd-West liep; gevende ons gelegenheyd, om oock d'andere Seylen te mogen gebruycken, en langhs de Kust van *Bahus* voort te drijven.

+ Na dat wy nu deeser wijs eenige daegen en naghten na ons welgevallen hadden voort geseyld, kregen wy op den aghsten dagh, vroegh-morgens, 't Voorgebergt *Christiaensand* in 't gesight; zijnde wel een kleyn, doch, wegens de bequaeme Haven, beroemd Stedeken: Van waer wy in de volgende naght te *Christiania* aenquaemen.

Toe-doeningh.

+ *Jutland* werd verdeeld in 't Suyder en in 't Noorder. 't Suyder-*Jutland*, grensende aen *Holstein*, begrijpt in sigh 't Hertogdom *Sleeswijck*, *Angelen*, Kleyn-*Frießland*, e.s.v. 't Noorder *Jutland*, eygentlijck tot 't *Deensche* Koninghrijck behoorende, streckt sigh uyt nae *Noorwegen*, en eyndighd by de Stad *Schagen*, als in een toelopende hoeck, of enge spits. Hier is een t'eenemael onbequaeme Zee; oock gantsch gevaerlijck, + wegens de *Syrten*, of Drooghten. 't Geen onse Schrijver *Maëstrand* noemd, word van andere *Marstrand* gespeld; zijnde d'uyterste Stad van *Noorwegen*, nae *Deenemarcken* en 't Zuyden toe.

II. Hoofd-stuck.
Wat insonderheyd aen te mercken staet in de Landstreeck om Christiania. Gestalte der Huysen te Wisby. Aert en Handel der Noorwegers. Haerer Vrouwen. Gedierten. Vrughtbaerheyd en Onvrughtbaerheyd.

+ **D**OOe wy nu in de Haven van *Christiania* waeren ingeloopen, begaven wy ons terstond aen Land, om de Brieven, ons meê gegeven, te behandigen aen twee aldaer woonende Kooplieden, zijnde leeden van de Noordsche Maetschappy. Deese, vernoomen hebbende, dat ons voornemen streckte tot bevoordering van den Koophandel in 't Noorden, en dat de Koningh van *Deenemarcken* sulcks had toegelaten, ontfingen ons seer vriendlijck; en onthaelden ons treflijck.

+ Aenkomst te Christiania.
+ Verdeeling van Jutland.
+ Syrten, of Droogten.
+ De Heer Martiniere werd, nevens d'andere,

+ Eenen deeser Kooplieden, siende dat ick een Vreemdelingh was, doch Voorschrijvens-Brieven had van eenen der voornaemste in de Maetschappy; en bemerckende mijne nieuws-gierigheyd, wou my, soo veel de tijd kon lijden, deese Landstreeck doen besightigen. Beval derhalven eenen sijner Dienaeren, die de *Fransche* Tael kon spreecken, dat hy my twee of drie Mijlen Landtwaerts in sou begeleyden.

+ Daer op setteden wy ons den volgenden morgen vroegh te Paerd, en reeden beyde na *Wisby*, zijnde een groot Vleck; gelegen ontrent drie Mijlen wegs van *Christiania*, tusschen twee Bergen. De Huysen zijn hier opgereght van Hout, sonder eenigh Yserwerck; desgelijcks sonder Vensters of Glas-raemten. De Bewooners der selve bekoomen 't Daghlight van boven af, door seecker slagh van Kap-vensters, toegeright van Sooden, of uytgespittede Aerde.

+ De *Noorwegers* zijn goedhertige, gast-vrye Lieden. Aldermeest stellense sigh tot de Visschery. Haeren voornaemsten handel bestaet oock in Haringh, Klip-visch, Stock-visch, en meer ander diergelijck slagh van Visch, beyde gesouten en gedrooghd. Gemeenlijck zijnse Lijf-eygene der Edellieden.

+ De Vrouws-persoonen zijn meerendeel seer vriendlijck; maer oock gantsch geyl. Sy beminnen de Vreemdelingen. Sijn goede Huys-houdsters. Spinnen al haere Klederen selfs, en passen op hare Beesten; van welckese in meenighten voorsien zijn, gelijck die in *Franckrijck*. + Daer-en-boven hebbense een grooten Voorraed van Wilde Dieren; als, Elanden, Harten, Rheebocken, Geyten, Beeren, Konynen, Hasen, e.s.v. Allerley Gevogelt vindmen by haer genoegh: Desgelijcks Otters, Bevers, Lynxen, en Wilde Katten van veelerley Veren.

+ *Noorwegen* is ten grootsten deel een Berghachtigh Land. D'Inwooners konnen 'er soo veel niet van bebouwen, datse Brood genoegh voor haer selven souden mogen hebben. Evenwel lydense daer van geen gebreck, vermits 't Koorn haer, door middel der Schip-vaert, uyt andere Landen werd toegevoerd. Waer nevens oock 't mangel des Ackerbouws

+ Te Christiania wel ontfangen.
+ Gestalte der Huysen te Wisby.
+ Handel en Aert der Noorwegers.
+ Haerer Vrouwen.
+ Vee en Wilde Gedierten.
+ Vrughtbaerheyd en onvrughtbaerheyd des Lands.

overvloedigh genoegh vergoed werd door haere groote Vee-vockingh, en de geweldige meenighte der Bosschen.

Toe-doening.

+ Voortijds wierd de *Noordsche Weereld* verdeeld in *Sweeden, Noorwegen, Deenemarcken, Engelland, Schotland, Yrland, Frisland, Ysland*, en *Groenland*. Hedensdaeghs werd 't geheele *Noorden* begrepen onder twee Kroonen, de *Deensche* en *Sweedsche*. Tot de *Deensche* behoord *Deenemarcken; Noorwegen, Ysland* en *Groenland*. *Noorwegen* is seer langh, doch niet breed. Heeft bysonder hooge Bergen en Rotsen; welckers Toppen men selfs in de Somer dickmael niet kan sien, wegens de daer over en door gaende Wolcken. Op veele der selve leght geduerigh Ys en Sneeuw. + Voortijds heeft dit Koninghrijck in een heerlijcken bloey gestaen; voerende Heerschappy over de *Deenen*, en sommige Eylanden van d'Oost zee; soo langh als 't van wettige Erf-Koningen wierd geregeerd. Maer doe de Heeren en Eedele van 't Erf een Keur-rijck maeckten, is 't t'eenemael komen te vervallen: Vermits yeder, die Maght, Vrienden en Aenhangh had, sigh selven op den Koninghlijcken Throon soght te dringen. Dit veroorsaeckte groote Tweedraght en Scheuringh in 't Land: Waer door dan de *Deenen* gelegenheyd bequaemen, om sigh Meester van dit Koninghrijck te maecken; en 't selve naederhand al de tot noch toe besetene en genootene voordelen t' ontrecken; soo dat het noyt 't Hoofd weer heeft konnen opsteecken. De voortijds treflijcke Huysen, Wooningen en Plaetsen zijn nu meest vervallen. Haere Zee-vaerd moogense niet anders, als met vergunning des Koninghs van *Deenemarcken*, verrighten; die haer deselve nauw genoegh bepaeld. Al haere Rijckdommen werden nae *Deenemarcken* gevoerd. + De Westersche zijde van *Noorwegen* is seer geplaegd van vervaerlijcke Zeemonsters; insonderheyd van Walvisschen; somtijds meer als honderd Elleboogen langh; welcke sigh vertoonen in den aenvangh des Jaers. Vermits nu (seghd de *Weereld-beschrijvingh*, uytgegeven van *Langenes*) dit Gedierte [hy meend de gedaghte Walvisschen] seer vreeslijck is voor de Schippers, wijl Schepen en Menschen daer door omgeworpen worden, soo neemen de selve *Castoreum*; maecken 't nat, en werpen 't in de Zee: Waer op deese Visschen sigh terstondt nae de grond begeven, vermitsse dien reuck niet verdraegen konnen. Hy voeght 'er by, datmen in dit Land een sonderlingh Beestje vind, genoemd *Lemmer*; hebbende een Vel van verscheydene verwen. Dit slagh van Dieren sou uyt de Lught vallen, wanneer 't Donderd. + Alle groente eetense op gelijck de Sprinckhanen; Doch sterven weer op een seeckere tijd. Maer dan werd de Lught door haere stanck vergiftighd; waer uyt onder de Menschen seer schaedlijcke Sieckten ontstaen. Verscheydene Schrijvers verhaelen, dat in 't *Noorweeghsche* Meir *Mos* somtyds een Slangh werd gesien van een wonderbaerlijcke grootte. Wanneer dit geschied, soo houden 't d'Ingesetene van dit Ge-

+ Oude en hedendaegsche verdeeling van 't Noorden.
+ Gelegenheyd van Noorwegen; 't welck heerlijck pleegh te bloeyen, en over de Deenen te heerschen.
+ Vervaerlijcke Zeemonsters, insonderheyd geweldige Walvisschen; en waer door men deselve kan verjaegen.
+ Beestjens uyt de Lugt vallende, wanneer 't Donderd.

west voor een gewis teecken van een aenstaende groote veranderingh in 't Rijck. + In 't Jaer 1522. saghmen deese Slangh seer hoog boven 't Water; zijnde, nae gissingh, over de vijftigh ellen langh. Daer op wierd Koningh *Christiernus* uyt sijn Rijck verdreven. Dit Koninghrijck *Noorwegen* leght van 't Noorden nae 't Zuyden langhs de Zee. 't Sou van natueren een taemlijck goed Land zijn, maer is seer verarmd door de Dienstbaerheydt, waer onder de *Deenen* het, op de gehoorde wijs, hebben gebracht. + De geheele Rijckdom deeses Gewests bestaet in Vee en Visch. + Van hier koomd meest al de Stock-visch; soodaenigh genoemd, om datse op Stocken in de koude Lught werd gedrooghd. In Louw-maend is't de reghte tijd, om de selve te vangen; wanneer de koude tot de droogingh noch groot genoegh is. De Visschen, welcke in d'andere Maenden gevangen worden, konnen niet dueren, en zijn derhalven niet bequaem, om nae andere Landen te werden vervoerd.

III. Hoofd-stuck.
Weerkeeringh van Wisby *nae* Christiania. *Toght na d'Elanden-Jaght. Waer van daen de Naem Eland sou gekoomen zijn. Gestalte deeses Diers. Is met de vallende sieckte behebt. Voorbeeld daer van. Waen van een seer groote kraght in de voeten eens Elands tegens 't gedaghte Euvel. Maght en Aensienlijckheydt des* Noorweeghschen *Adels*.

+ **A**Ls wy nu van *Wisby* weer nae *Christiania* reden, bejegenden ons een Edelman, met twee sijner Dienaeren; ter Jaght gaende. Haere Honden volghden haer nae. Vermits nu de gedaghte Edelman den geenen, die by my was, kende, soo vraeghde hy hem, of wy ons wat verlustigen, en de Jaght van een Eland aenschouwen wilden? Wy naemen sijn' aenbiedingh aen, en reysden ontrent 't vierde deel eener Mijl weegs met hem voort. Hier ontmoeteden wy eenen van des Edelmans Jaegers, met thien of twaelf sijner Boeren; welcke ons noch drie vierde deelen eener Mijl verder voerden, in een groot Bosch; zijnde soo dight bewassen, dat wy onse Paerden voor 't selve, onder 't opsight eens Kneghts, laeten staen, en te voet daer in gaen moesten.

+ Wijl nu den voorigen dagh, door de daer toe bestelde, al de noodwendigheden tot dit werck vaerdigh waeren gemaeckt, soo behoefden wy niet langh te waghten. Nauwlijcks wae-

+ Seldsaeme Slangh.
+ De Rijckdom deeses Lands bestaet in Vee en Visch.
+ Stockvisch.
+ Weerkeeringh van Wisby na Christiania.
+ Elanden-Jaght.

ren wy soo verr', als twee Pistool-schooten souden konnen toedraegen, in 't Bosch gekoomen, of wy saegen een grooten Eland voor ons heenen loopen, doch oock plotslijck ter neer vallen, sonder dat eenigh Roer gelost wierd.

[+] Dit seldsaem geval gaf my oorsaeck, om mijnen Medgesel op dese Reys te vraegen, wat doch de reden hier van zijn moght? Daer op berightede hy my, dat een seecker slagh van Vallendesieckte deese Dieren dickmael overviel; en datse oock even hierom den naem van *Elend* (wy seggen *Eland*) souden bekoomen hebben. *Elend* nu beteeckend in haere Tael 't geen andere te kennen geven door 't woord *Miserabel*; wy door *Ellendigh*.

[+] Dit Beest was ontrent soo hoog als een Paerd: De gestalte des ligchaems als die van een Hart; doch wat breeder, en hooger van Beenen. De Voeten waeren breed en gekloofd. De Kop was dick, en hayr-lockigh. Indien 't dit Toeval niet had bekoomen, [+] soo sou 't (volgens 't geen d'Edelman my seyde) niet soo light te vangen geweest zijn. Deesen, 't Dier in den gedaghten sijnen quaeden staet doodlijck getroffen hebbende, begaf sigh ter zijden af; en doe liep het nogh twee volle uyren herom, sonder te struyckelen. 't Sou oock noch niet te bekoomen zijn geweest, indien 't niet andermael, even gelijck te vooren, aen de gedaghte Krankheyd neergevallen had; nae dat het eerst drie van des *Noorweeghschen* Edelmans Honden met de voorste voeten ter Aerden had geveld: [+] Waer over hy sigh soodaenigh bekommerde, dat hy van dien dagh niet meer wou Jaegen. Hy deed derhalven een kleyne Waegen haelen van seeckere Hof-stede, ontrent een halve Mijl weghs daer van daen; en op den selven deesen gedoodeden Eland nae sijn Huys voeren, 't welck gebouwd was nae d'oude manier, gelijck al d'andere deeses Lands. Hy noodighde ons seer ernstigh, hem geselschap te willen houden; en als wy sulcks deeden, heeft hy ons, op onse aenkoomst, seer Hoflijck onthaeld.

[+] Deesen Edelman, van mijnen Leydsman en Medgesel vernoomen hebbende, dat ick een Vreemdelingh was, doch Aenprijsinghs-Brieven had van eenige uyt de Noordsche Maetschappy te *Koppenhagen*, wierd daer door bewoogen, om

+ Waer van daen dit Dier dien naem voerd.
+ Des selven gestalte.
+ Is niet light te vangen; dan wanneer 't de Vallende sieckte krijghd.
+ Voorbeeld daer van.
+ Waen van een seer groote kraght.

my, ten teecken van een sonderlinge Vriendschap, te vereeren met de twee aghterste Voeten des nieuwlijcks-gevelden Elands; te gelijck my verwittigende, dat deselve waeren de verseeckerdste en hooghste Artzeny tegens 't ellendigh gebreck der Vallende-sieckte in de Menschen.

+ Doe hy my dit Geschenck overgaf, kon ick my van lagchen niet onthouden. Als hy nu versoght, d'oorsaeck hier van te moogen weeten, soo gaf ick hem tot antwoord: Indien deese Voet sulck een groote deughd en kraght aen sigh had, soo verwonderde my ten hooghsten, dat d'Eland, die deselve altijd aen sijn Lighaem had gedragen, niet selver daer door van de Vallende sieckte was bevrijd gebleven. D'Edelman aght nemende op 't geen ick geseghd had, begon oock te lagchen; bekennende, dat ick reght had geoordeeld. Te gelijck verhaelde hy my, dat hy dit middel dickmael had beproefd aen soodaenige Lieden, welcke met deese swackheyd behebt waren; doch noyt eenige goede werckingh daer van had vernoomen. Seyde oock rondelijck uyt, dat hy van deese kraght des Elands-voets niets met allen hield, wijl deselve maer een enckel verdightsel, en niet anders als een ingekroopene dwalingh des gemeenen Volcks was.

+ In de volgende Morgenstond, nae dat wy met den meer gedaghten Edelman den ontbijt hadden gedaen, bedanckten wy hem voor zijn goed onthael; naemen ons afscheyd van hem, en quaemen weer te *Christiania*.

+ Vermits ick in 't voorgaende Hoofd-stuck eenigh gewagh heb gemaeckt van de Seeden der Inwooners des Lands *Noorweegen*, soo wil ick 'er nogh dit by doen, dat d'Eedele deeses Gewests verstandige; daer benevens oock Grootmoedige en grootse Lieden zijn. De grootste Ampten des Koninghrijcks staen in haere handen. In haer' afsonderlijcke Gebieden zijnse volmaghtige Heeren; en Tyrannen over hun Onderdanen. Anders zijnse goede Soldaten, soo te Water als te Land; en gantsch arbeydsaem.

Toe-doeningh.

+ D'Elanden werden oock van sommige genoemd Woud-Esels. *Pausanias* steld haer by de *Celten* voort te koomen. *Julius Caesar* plaetst haer in 't

+ Inde Voeten eens Elands tegens de Vallende sieckte in de Menschen.
+ Koomst te Christiania.
+ Maght des Noorweegschen Adels.
+ Verder Beschrijvingh van d'Elanden.

Swarte-Woud. In *Pruyssen* plegen 'er veel te zijn. In andere Gewesten, en dan oock in *Noorwegen*, werdense desgelijcks gevonden. Verscheydene Geslaghten zijn 'er van. Sommige vertoonen sigh als een Middelslagh tusschen een Hart en een Paerd. Andere toonen by na de gantsche gedaente van een Hart, behalven dat de Hals en 't Hayr sigh met een Geyt vergelijckt; hebbende onder de kin een hayrige klomp Vleesch, ontrent soo groot als de breedte eener Hand, en soo dick als een Paerde-staert. + De *Noordsche* Elanden zijn ten naesten by een Hart gelijck, en soodaenigh als onse Schrijver hier gesteld heeft. Sy hebben groote dicke lippen, insonderheyd de bovenste, welcke seer veel uytsteeckt. Andere noemen 't een vleesschige, doch korte Snuyt. De Hals en Baerd is by nae als die van een Bock. De Buyck vet en dick, als die van een Koe. De Staert wonder kort. + Die van 't Manlijck Geslaght zijn, hebben Hoornen, van een sonderlinge verwe, en op een andere wijs getackt als die van de Harten. Op een seeckeren tijd vallen deselve af, en andere koomen in de plaets. Die van 't Vrouwlijck Geslaght hebben geen Hoornen. De huyd is soo vast, dat 'er nauwlijck een houw, of steeck, of kogel door kan. Gantsch schouw zijnse; derhalven sy, een Mensch van verre rieckende, sigh in Holen en Gaten begeven, soo datse niet gevonden konnen worden. + Deese Dieren hebben daeglijcks de Vallende sieckte; waer van sy niet verlost worden (volgens 't beright by den vermaerden *Jonstonus*, in sijn Boeck van de *vier-voetige Dieren fol.* 77.) voor datse de Klauw aen de reghter aghter-voet in 't lincker oor steecken. Indien dit waer is, soo is 't lagchen onses Schrijvers al te voorbaerigh. De gedaghte *Jonstonus* verhaeld oock ter aengewesener plaets, dat de Hoornen, Senuwen en Klauwen in de Genees-konst seer gepresen worden. + De Hoornen op een seeckere tijd des Jaers afgesaegd zijnde, houdmen voor een sonderlingh goed middel tegens de Vallendesieckte. + De Senuwen gebruyckt men in Sweden tegens de Kramp; een riem daer af maeckende, en de selve om 't pijn-lydend Lid bindende. De Klauw (niet de Voet) aghtmen niet alleen seer dienstigh tegen 't Vallend Euvel, maer oock tegens d'Opstygingh der Lijf Moeder. *Olaus Magnus* seght: Als yemand, die de Kramp, of oock de Vallendesiecke heeft, werd omgehangen de buytenste Klauw van de reghter aghter-voet eens Elands, soo geneest hy terstond. Doch deese Klauw moet zijn van een Manneken, dat noch niet geteeld heeft; met een Bijl of ander scherp Geweer afgehouwen van de noch levende Voet, nae 't midden der Ooghstmaend. Doctor *Michaël Herr*, in sijne *Beschrijvingh van den Aert en Natuer der vier-voetige Gedierten fol.* 51. seght desgelijcks, dat een Ringh, gemaeckt van de Klauw of Hoorn eens Elands, en aen de Vinger gedraegen, een seer goed middel is tegens de gedaghte Kranckheyd. Of nu dese Schryvers hier van selver ervarenheyd hebben gehad, of datse sulcks hebben geschreven nae de dwaelende waen van andere, is ons onbekend. + Doch *Georg Schlegel* getuyghd in sijne *Naturliche Wundern pag.* 102. dat hy eens eenen, die aen de Vallende siekte daer nederlagh, een stuck van soodaenig een Elands-klauw in de lincker-hand gedaen, en deselve vast toegedouwd

+ Aengaende haere gestalte.
+ De mannekens hebben Hoornen, de Wijfkens niet.
+ Deese Dieren zijn dagelijcks de Vallende-sieckte onderworpen.
+ Geneesmiddel van haer genomen tegens dese Krankheyd,
+ Desgelijcks tegens de Kramp, en opstijging der Lijfmoeder.
+ Getuygenissen eeniger Schrijvers hier van.

had; waer op deese quael terstond vergingh. Hy voeght 'er by, 't welck oock de gemelde *Jonstonus* verhaeld, dat d'Eland, van de Jagers benauwd zijnde, nae een Beeck of ander Water sneld; een deel daer van in slurpt, en 't selve dan gantsch heet op de hem vervolgende Honden uytspouwd. Honger en Dorst konnen deese Dieren seer wel lijden. Een seer groote kraght hebbense in haere Klauwen, om daer meê ter neer te vellen 't geense maer treffen konnen.

IV. Hoofd-stuck,
Vertreck van Christiania. *Stilte op Zee. Visch-vanghst des Scheepsvolcks. Aenkoomst te* Bergen *in* Noorwegen; *voortijds een Aerts-Bisdom geweest. Seldsaeme Monicken, zijnde Kooplieden. Koophandel te* Bergen.

+ **N**Ae dat wy vier of vijf daegen te *Christiania* hadden stil gelegen, naemen wy afscheyd van de twee Kooplieden der *Noordsche* Maetschappy; welcke onse ontfangene Orde voor goed keurden, bevestighden, en ons een geluckige Reys toewenschten.

+ In ons Schip gekoomen zijnde, trocken wy d'Anckers op; voeren uyt de Haven, en vervolghden onsen voorgenoomenen Wegh, met een goede Noord-Oosten Wind; welcke duerde tot dat wy by *Stafanger* waeren gekoomen. Maer doe kregen wy soo een groote kalmte, dat wy niet voort geraecken konden. + Derhalven naemen wy voor, wat te Visschen, om daer meê de tijd te verdrijven, welcke ons anders gantsch verdrietigh sou gevallen hebben. Vermits nu de *Noordsche* Kust seer wel voorsien is met allerley slagh van Visch, soo deeden wy sulck een goeden vanghst, dat wy doemaels de Vastentijd hielden, schoon 't niet in de Vasten was.

+ Vijf geheele daegen nae malkander hield ons de stilte hier op. Maer in de Naght des sesden Daghs begunstighde ons een voorspoedige Suyd-Oosten Wind; welcke ons in weynigh tijds te *Bergen* braght, derwaerts onse Reys geright was. Hier setteden wy eenige Waeren uyt ons Schip, welcke ter deeser Plaets moesten geleverd worden.

+ De Haeven van *Bergen* is eene der beste in geheel *Europa*.

+ Vertreck van Christiania.
+ Kalmte op Zee.
+ Vischvanghst des Scheeps-Volcks.
+ Aenkoomst te Bergen in Noorwegen.
+ Gelegenheyd deser oude Stad.

Terwijl de Goederen gelost wierden, ging ick dese oude Stad besien; waer toe ick tijds genoegh had. S' is ontrent soo groot, als *Abbeville* in *Franckrijck*; zijnde gebouwd ten deele in de hoogte op Steen-klippen, ten deele aen 't Strand. Hedensdaeghs isse beroemd, wegens de hier gedreven werdende Koophandel. + Voortijds is hier een Aertsbisdom geweest, maer tegenwoordigh niet; wijl 't selve, nae geschiedede hervormingh des Godsdiensts, is afgeschaft geworden. 't Bisschoplijck Palleys heeftmen de drie Hanse-Steden, *Hamburgh, Lubeck* en *Bremen*, ingeruymd tot een Koopmans-Huys, *Magazijn*, en Bewaerplaets haerer Goederen. De Koningh van *Deenemarcken* heeft het begiftighd met allerley Voor-reghten en Vryheden.

+ Dit Koop- en Pack-huys werd het *Klooster* geheeten; en de daer in woonende *Factoors* dragen de naem van *Monicken*; alhoewelse geen afgesonderd Gewaed aen hebben, noch eenigen Regel onderhouden; behalven datse buyten den Houwlijcken Staet leven. Die nu de gaef der onthoudingh niet by sigh bevind, maer genegen is in den Echten-band te treden, moet deese Plaets verlaeten, en anderweegen gaen woonen: Echter met deese vryheyd, dat hy, wanneer 't hem goed dunckt, met d'andere daer in zijnde Broederen magh handelen en t' samen spannen.

+ De voornaemste Koophandel alhier bestaet in Haring, Abberdaen en Stockvisch; welcke, gedrooghd zijnde, in groote meenighte werd vervoerd nae *Muscovien, Sweeden, Poolen, Deenemarcken, Duytschland, Holland*, en andere Gewesten.

V. Hoofd-stuck.
Vertreck van Bergen *in* Noorwegen. *Stercke Wind. Groote plotslijcke Kalmte. Visch-vanghst des Scheeps-volcks. Klip-visschen, waerom soo genoemd. Aenkoomst te* Drontheim:

+ **S**Oo haest de Goederen, geschickt om uytgeladen te worden, gelost waeren, gingh ick weer aen Scheeps-boord. Vermits nu ontrent een half uyr tijds daer nae de Wind

+ 't Arts Bisschoplijck Palleys veranderd in een Koopmans Packhuys.
+ Seldsaeme Monicken, zijnde Kooplieden.
+ Koophandel te Bergen.
+ Vertreck van Bergen in Noorwegen.

Suyd-West, en seer goed wierd, soo trock de Schipper 't Ancker op; en bequame Seylen by geset hebbende, begaeven wy ons nae de *Drontheymsche* Kust; alwaer onse halve Lading sou overgeleverd worden aen den Opper-Opsigter der Silver en Koper-Berghwercken, om daer meê de Bergh-Arbeyders te versorgen van Bier en Brood.

[+] Ontrent ter halver wegh gekoomen zijnde, begon de Wind soo sterck te blaesen, dat wy in vijfthien of sesthien uyren tijds tot dight by 't Land quaemen: Doch in een oogenblick veranderde deese onse voorspoed, en wy bevonden ons in een groote kalmte. Niets valt de Zee-vaerende Lieden verdrietiger, als de stilte op Zee. Vermits nu 't Scheeps-volck niet wist, waer meê sy haeren tijd souden verdrijven, soo namense haer gewoon vermaeck weer ter hand, te weten, de Visschery. Soo een groote meenighte van Klip-Visch vingense, datse seer veele der selver moesten insouten; 't welck ons naderhand wel te pas quam.

[+] Deese Visch is een slagh van Barbeelen; doch grooter als de geene zijn, welcke in 't Nieuw gevonden Land (*Terra-neuf*) werden gevonden. Vermits men deselve van onder de Klippen ophaeld, soo werdense van de *Duytschen* genoemdt Klip-Visschen; soo veel als Visch van de Klippen.

[+] Als wy nu eenige daegen langh door de gedaghte kalmte, in onse Reys verhinderd waren geweest, soo ontstond eyndlijck een West-Suyd-Westen Wind; welcke ons seer behulplijck was, om nae *Drontheim* te geraecken; alwaer wy nae drie daegen tijds aenquamen.

VI. Hoofd-stuck.
Vertreck des Heeren Martiniere *van* Drontheim *nae de Stadt* Steckby*. Bosch, vol Wolven en Beeren. Voort-toght van* Steckby *nae de Bergh-wercken, toebehoorende den Koningh van* Deenemarcken.

[+] **D**Oe wy nu de Voet op 't Landt hadden gestelt, gingen wy terstond na den *Intendant-Generael*, of Opper Opsigh-

+ Stercke Wind, en stracks daer op volgende kalmte.
+ Klip-visch; en waerom soo genoemd.
+ Voortsettingh der Reys.
+ Aenkoomst te Drontheym.

ter over de Bergh-wercken, om hem onse aen hem houdende Brieven over te geven. Te gelijck versoghten wy, dat hy onse inhebbende Graenen wou ontfangen soo spoedigh als mogelijck was. + Doch wy kregen tot antwoord, dat al sijne Dienaers in de Mijnen, of Berg-wercken, waeren; derhalven hy yemand derwaerts moest senden, eer d'uytlossingh kon geschieden. Ick, sulcks vernomen hebbende, bad onsen Hoofdman, my verlof te willen geven, om met des *Intendants* Boode derwaerts te moogen gaen; 't welck hy my gewilligh vergunde.

+ De volgende Morgen begaeven wy ons beyde (ick en d'afgesondene) vroegh te Paerd, en reeden met malkander nae *Steckby*; zijnde een groot Vleck, ontrent ses Mijlen van *Drontheym* gelegen. + Wy vonden geraedsaem, hier t' overnagten; eensdeels wegens den aennaerderenden avond (alhoewel 't noch maer twee uren op den namiddagh was); andersdeels om dat wy door een groot Bosch moesten rijden, zijnde vol Wolven, Beeren, en Lijnxen. Vermits nu deese Dieren seer wreed en grimmigh zijn, soo sou onse voorgenoomene Reys by naght veel gevaerlijcker zijn geweest, als by dagh.

+ Met 't aenbreecken des volgenden daghs, vertrocken wy weer van *Steckby*; settende onsen wegh na de Bergh-wercken voort. Tegens den avond quaemen wy by de Smelt-hut; alwaer wy, nae de gewoonte deeses Lands, onthaeld wierden met Taback, Brandewijn en Bier, soo veel als wy verdragen moghten.

+ Hier quam ick by een *Commis*, die, vermits hy een Edelman uyt *Noorwegen* in *Franckrijck* had gediend, goed *Fransch* sprack. 'k Verhaelde hem, hoe de begeerte, om de Berg-wercken te mogen besightigen, my derwaerts had gevoerd; en bad hem, my de Vriendschap te willen bewijsen, om my hier in de behulpsaeme hand te bieden. Hy beloofde, 's anderen daeghs my in deese saeck te sullen vergenoegen. Nae dat wy nu twee uyren langh vry sterck met malkander hadden gedroncken, begaeven wy ons eyndelijck te bed.

+ Vertreck van de Heer Martiniere.
+ Nae Steckby.
+ Bosch vol Wolven, Beeren en Lijnxen.
+ Voort-togt van Steckby.
+ Nae de berg-wercken.

VII. Hoofd-stuck.
Noorweegsche *Bergh-wercken*. *Kraen, waer door Metal en Aerde uyt de* Mijn *werd opgehaeld. De Heer* Martiniere *daeld vijftigh vademen diepte nae beneden. Beeld sigh in, dat hy in de Hel was geraeckt. Arbeyd der Bergh-werckers. Wat hem in de Koper-*Mijn *weervoer. Begeeft sigh nae de Silver-*Mijn*. Arbeyders in de Smelt-Hut. Gesteltenis van 't Silver-Berghwerk. Werck-tijd en Daghloon der Arbeyders. Vertreck na* Drontheim.

+ **M**Et de volgende Dagh vertrock de Boode, met wien ick hier gekoomen was, en eenen der *Commisen* weer na *Drontheim*; na dat hy my eenen der Berg-meesters had aenbevoolen, die my 's anderendaeghs 's morgens met sigh na de gedagte *Mijnen* beloofde te voeren.

+ Soo haest ick opgestaen was begaf ick my by hem, en gingh met hem na den voor heenen gedaghten *Commis*, die goed *Fransch* kon spreecken. Hy had den Ontbijt bereyd voor hem selven, voor my, en voor den Berg-meester, mijnen Leydsman. Onder 't eeten versoght de *Commis* aen de *Mijn*-Voogd, dat hy my in de *Mijn* aflaeten, en 't werck der Arbeyders daer laeten sien wou.

+ Na gedaenen Ontbijt traeden wy voort, ontrent vijftigh schreden weghs van de Smelt-hut, welcke was gebouwd op een hoogen Berg, niet verr' van de Plaets daer men in 't Berg-werck gaet. Op den Top deeses Berghs staet seecker Gestel (*Machine*), van haer een Kraen genoemd; werdende van twee Mannen om gedraeyd, door middel van twee Raderen. d'eene gaet in 't eene, d'ander' in 't ander Rad; en door dit omdraeyen windense groote Stucken uyt de *Mijn* na boven; somtijds Metal, somtijds Aerde; even op soodaenigh een wijs, als men de Pottebackers Leem te Parijs plagh uyt te winden: (of gelijckmen by ons, door een diergelijcke Kraen, de Wijnen en andere swaere dingen uyt de Schepen ophijsd).

+ De Berg-meester en ick setteden ons in een houten Vat, of Kuyp, met Ysere Banden en Touwen wel verseeckerd. Dus daelden wy beneden in de *Mijn*, ter diepte van wel vijftigh vademen.

+ Koomd by de Smelt-Hut.
+ Begeeft sig voorts na de Mijn.
+ Kraen, waer door Metal en Aerde uyt de Mijnen werd opgehaeld.
+ Hy daeldt

+ Neer-gekoomen zijnde, kon ick my niet anders inbeelden, of ick was in de Hel geraeckt. Want hier saghmen niet anders, als duystere, verschricklijcke Hoolen; groote Vyeren, en dan noch de Berg-lieden, welcke al t'saemen, soo veel als 'er waeren, enckele Duyvels scheenen te zijn. Aen haer Ligchaem haddense swarte Leedere Klederen; en op 't Hoofd Leedere Kappen, gelijck onse Priesters in de Winter gemeenlijck dragen; welcke na beneeden spits toe liepen. 't Overige was breed, boven op en over de Neus t' saem gevoegdt, om voor den Roock bevrijd te blijven. Voorts had yeder een Schoots-vel van de selve stof voor 't Lijf. *Sie eene deeser Berg-lieden afgebeeld Fig.* I. *No.* 1.

+ Haeren arbeydt in dit Berg-werck is meenigerley. Eenige houwen en slaen 't Kooper in stucken. Andere ondersoecken met hare Wercktuygen, ofse Kooper-gangen moghten vinden; of oock Water aentreffen, 't welck somtijds in de grond verborgen leght. Onlanghs geleeden borst het uyt met soodaenigh een geweld, datse gesaementlijck souden hebben moeten verdrincken, indiense 't gevaer niet met groote sorgvuldigheyd hadden voor-gekoomen.

+ Vermits nu de Berg-meester, die met my neer gedaeld was, bemerckte, dat ick van een seldsaeme koude wierd aengetast, soo trock hy een Klockje, ten teecken, datmen ons weer na booven sou ophaelen: 't Welck dan oock geschiedede, in even soo een korte tijd, alsse ons hadden neer-gelaten. Daer op keerden wy weer na de Smelt-hut; alwaer ick mijnen *Franschen* Tolck vond, ons verwagtende, om ons de Middag-maeltijd met hem te doen nuttigen.

+ Doe wy van den Disch waeren opgestaen; deed deese *Commis* drie Paerden Sadelen, een voor hem selven, d'andere twee voor den Berg-meester en my; om daer op te rijden na de Silver-*Mijn*, en die oock te besightigen; leggende ontrent twee Mijlen weghs hier van daen. Daer gekoomen zijnde, traeden wy af voor 't Huys des *Intendants*, of Over-Opsighters; die ons seer vriendlijck ontfingh; en yeder van ons een goed Glas vol Brandewijn aenbood, na dat hy selver eerst had gedroncken. Hy verwelkoomde ons Hoflijck genoegh, en onthaelde ons daer na met Taback en Bier.

+ Vijftigh vademen na beneeden, en beeld sigh in, dat hy in de Hel is geraeckt.
+ Arbeyd der Berg werckers.
+ Wat hem in de Kooper-Mijn weervoer.
+ Hy begeeft sigh verder na 't Silver-Bergh-Werck.

+ Voorts voerde hy ons na de Silver-Smelt-hut, niet verder als ontrent 't vierde deel eener Mijl van sijn Huys gelegen; en by na soodanigh gesteld, als wy de Koper-Smelt-hut hadden gevonden; oock wel voorsien van allerley Werck-lieden. Eenige scheydeden 't Silver af van d'Aerde. Andere wiesschen 't. Sommige smolten 't. Noch andere maeckten 't fijn; en wederom andere smededen 't tot Stucken; alles ten dienst sijner Majesteyt.

+ Van deese Smelt-hut gingen wy na 't Berg-werck, in eenen daer tegens over gelegenen Bergh; waer in ick, nevens de Berg-meester, neerdaelde. 'k Vond geen onderscheyd tusschen deese en de voorige *Mijn*. De Hoolen; 't Vuyr; de Klederen der Berg-knegten, en de manier des Werckens quamen gansch over een: Gelijck oock de tijd des Arbeydens, welcke is, drie uren voor, en drie uren na de middag in de Lente en Herfst. + Doch 's Somers t' elckens een uyr meer; te weeten, vier en vier uren. In d'overschietende tijd maeckense sigh vroolijck; danssende na 't geluyd van haere Lieren, Hackeborden, en andere Speel-tuygen. 'k Had 't geluck, van sulcks te sien op den eersten avond, doe ick in de Koper-Smelt-hut was gekoomen. Geduerende de Winter arbeydense gantsch niet; doch werden echter even soo wel, als ofse werckten, betaeld.

+ Na dat wy nu al de bysonderheden der Silver-*Mijn* hadden besightigd, keerden wy te rugg' na 't Huys des *Intendants*, of Over-Opsigters, onsen Waerd; by wien wy 's Avonds aten, en dien Naght sliepen. De volgende Morgen, na gedaene Ontbijt, namen wy Afscheyd van hem; begaeven ons te Paerd, en hielden 't Middag-mael in 't Koper-Bergwerck: Van waer ick (den meer-gemelden *Commis*, die *Fransch* sprack, voor sijn goed onthael vriendlijck bedanckt hebbende) my weer na *Drontheim* begaf; werdende vergeselschapt van de Berg-meester.

+ Arbeyders in de Smelt-hut.
+ Gesteltenis van de Silver-Mijn.
+ Werck-tijd der Arbeyders.
+ Weerkeeringh na Drontheim.

VIII. Hoofd-stuck.
De Heer Martiniere *treckt uyt de* Mijnen *weer te rugg' na* Drontheim. *Moet onderwegen by een Boer vernaghten. Hoe hy onthaeld werd. Sterck suypen van Taback en Brandewijn. Sleghte Slaep-plaets. Aenkoomst te* Drontheim.

+ **N**let boven de derdehalve Mijl wegs waren wy voort gereden, wanneer ons d'avond begon t' overvallen: Derhalven moesten wy ons begeven na een niet verr' van onsen wegh afgelegen Boeren-huys, aen welcken Boer de Berg-Meester kennis had. 'k Moet bekennen, dat hy ons na sijne gelegenheyd seer wel onthaelde. Ten Avond-eten settede hy ons voor een Faisant, nevens een goede Haes, welcke hy, na een uyr Jagens, gevangen had; want in dit Land staet de Jagt een yeder vry. Stracks op onse aenkoomst begroetede hy ons met Bier, Taback en Brandewijn.

+ Na de gedane Avond-maeltijd begonden wy weer Taback te smoocken; oock na ons beste vermogen Bier en Brandewijn in 't lijf te gieten; waer in wy by na tot aen den Morgen toe volhardeden. d'Arme Boer was boven maten seer verblijd, vermits de Berg-Meester hem d'eere deed, van hem te besoeken, en een goeden roes te drincken. Hy liet sigh voorstaen, dat hy niet minder de Kroesen moest ligten, als sijne Gasten deden; en kreegh derhalven de dampen niet weynigh in 't Hoofd.

+ Daer na wierd midden in 't Vertreck een Stroo-sack neergeworpen; waer op sy sigh neerleyden; en ick my nevens haer; verwagtende d'aenkoomst des Daghs.

+ Doe nu de Son alreeds was opgegaen, lagen de Berg-Meester en de Boer noch in een diepe Slaep. Doch vermits mijn voornemen was, op den aenstaenden avond te *Drontheim* te zijn, soo liet ick ondertusschen de Paerden vaerdigh, en de Vroeg-kost gereet maecken: Weckte haer oock op door een groot geruysch.

Als wy nu ons ter neer geset, en met malkander een goede Maeltijd gedaen hadden, namen wy afscheydt van onsen Waerd; gingen te Paerd sitten, en reeden soo spoedigh aen, dat wy noch voor de Naght te *Drontheim* quamen.

+ Moet onderwegen by een Boer vernagten.
+ Sterck suypen van Taback en Brandewijn.
+ Slegte Legplaets.
+ Koomd weer te Drontheim.

IX. Hoofd-stuck.

De Heer Martiniere *gaet van* Drontheim *weer t' Scheep. Kalmte op Zee. Besluyt, om met de Boot aen Land te vaeren, en aldaer van een Toveraer Wind te koopen. Handeling met den selven. Die drie knopen in een kleyn Lijnen doeckje legt. Wat gevolghd is op de losdoening der eerste, tweede, en derde knoop. Gevaer van te verdwalen.*

+ **T**Wee daegen hier na, als wy alles, 't geen ontladen moest worden, gelost, en den Voorraed, die d'*Intendant-Generael*, of Opper-Opsighter over de *Mijnen*, volgens aen hem gesondene orde, ons moest behandigen, weer ingenomen hadden, gingen wy, wijl de Wind goed was, t'scheep, en righteden de Seylen, om onse voorgenoomene Reys te vervolgen.

+ Eenige daegen agter malkander voeren wy geluckigh voort, tot dat wy onder de Noord-Circkel (*Circulus Arcticus*) quamen; alwaer ons plotslijck een groote Kalmte overviel, niet verr' van 't Land zijnde. Vermits wy nu gehoord hadden, dat de Lieden, welcke in dit Gewest woonden, gelijck oock de geene, die sigh onthouden aen de *Finlandsche* Kust, meerendeel Toveraers zijn, soo deeden wy onse Boot vaerdigh maecken, en sommige van ons Scheeps-Volck daer meê aen Land vaeren, om in 't aldernaeste Dorp, 't welckse souden konnen aentreffen, soodaenigh een Persoon te gaen soecken.

+ Hier vraegdense na den ervarensten Swart-konstenaer, die Windt kon verkoopen. En alsmen haer nu sulck eenen had aengeweesen, soo verhaeldense hem, wat haere begeerte was; en versoghten, dat hy haer een goede Wind wou maecken, om haer na *Mourmans Koimore* te voeren. Doch hy gaf tot antwoord, dat hy sulcks niet doen kon, vermits sijne Magt sigh niet verder uyt-streckte, als tot aen 't Voor-gebergt *Rouxella*; welcke Plaets taemlijck verr' hier van daen, en niet wijd van de *Noord-Caep* leght. Sy vonden goed, hem met haer na 't Schip te neemen, en aldaer met hem in verdragh te treeden; gevende hem ondertusschen goede moed, datse hem tot genoegen voldoen souden.

+ Vertreck na Drontheim.
+ Kalmte op Zee, welke haer doet besluyten
+ Na Land te varen, om aldaer van een Toveraer Wind koopen.

+ Daer op begavense sigh met deesen Toveraer en drie sijner Medgesellen in een kleyn Visschers Schuytje, 't welckse hier vonden; en bragten hem soo in 't groote Schip, alwaer wy met hem over een quamen, dat wy hem souden geven een pond Toeback en thien Silvere Kroonen. Hier voor maeckte hy aen den hoeck van ons voorste Mast-Seyl een stuckje Lijnwaed vast, ontrent eene voet langh, en vier vingeren breed; waer in hy drie knoopen leyde; seggende: Dit sal 't doen. Stracks daer na traden hy en sijne Mackers in de gedagte kleyne Schuyt, en begaven sigh weer na Land.

+ Soo haestse ons Schip hadden verlaeten, ontdeed onse Schipper d'eerste knoop van 't doeckje; waer op wy bequamen de schoonste West-Suyd-Westen Wind, die wy oyt hadden moogen wenschen: Welcke ons Schip, en d'andere van ons geselschap, dertig Mijlen voort bragt, tot aen de *Mael-stroom*, eer wy de tweede knoop behoefden los te maecken.

+ Deese *Maelstroom* is de grootste Wervel, of Draey-kolck, in de geheele Noord-Zee, waer in meenigh Schip (deselve, eermen 't gewaer werd, te na by koomende) verlooren gaet. Derhalven de geene, welcke goede kennis van dit gevaer, en van de gesteltenis des Meirs hier ontrent hebben, aght of thien Mijlen hooger in Zee blijven, om alsoo te vermijden de meenighte der Steen-klippen, en meer andere Water-wervels, welcke ses of seven Mijlen van 't Strand leggen.

+ Als nu de Wind sigh omkeerde, en na 't Noorden liep, deed onse Schipper de tweede knoop los; en kreegh daer op weer een even soo goede Wind, tot aen 't Geberght *Rouxella*; Alwaer sigh terstond onse Streeck-wijser (*Compas*) veranderde; + en de Naeld wendede sigh ses puncten te rugg': Waer uyt wy vermoededen, dat in Geberght Magneet-steenen moesten zijn. Of dit nu inderdaed soodanigh is, beveel ick aen 't verder ondersoeck. Ondertusschen weet ick dit gewisselijck, dat wy in onse wegh souden verdwaeld hebben, indien onse Stierman niet seer wel ervaren waere geweest.

+ Vermits wy nu meenden, dat onse andere Schepen sigh bevonden in even soodanig een staet, als wy, soo stack onse Stierman, op aenleyding van sijn *Compas*, een Vlag uyt op de Focke-mast, om deselve daer door een Teecken te geven, datse

+ Die drie knopen in een kleyn Lijnen Doeckje legt.
+ d'eerste knoop los gedaen zijnde,
+ Geeft haer een goede Windt, tot aen de Maelstroom; een gevaerlijcke Plaets.
+ Ontdoening der tweede knoop.
+ Seldsaemheyd aen 't Compas.
+ Gevaer van te verdwalen.

hem souden volgen. De gelegenheyd deser Plaets was hem genoeg bekend, vermits hy verscheydene Reysen derwaerts gedaen had met de *Hollanders*; welcke, wanneerse hier koomen, maer alleen na haere Zee-Kaert voort seylen.

+ Twee gantsche Dagen en Nagten bragten wy door in desen gantsch verwarden staet. Maer naderhand, als wy een goed stuck wegs van 't Voor-Gebergt waren afgeraeckt, wendede de *Compas*-Naeld sigh weer na haer Middel-punt. Doe begon de Wind te stillen; derhalven de Schipper de derde en laetste knoop ontdeed.

Toe-doeningh.

+ De Wind-verkoopingh der Toversche *Lappen* is wel van veele, en selfs aensienlijcke Mannen beschreven geworden; maer oock van een groot deel, soo gemeene, als verstandige en wel-geoeffende Lieden, niet alleen in twijffel getrocken, maer oock voor een enckel verdightsel gehouden. Ondertusschen, wijl wy hier weer een varssche Getuyge hebben, die ons daer van beright en verseeckerd, niet uyt hooren seggen, maer uyt eygener Ondervindingh, als die alles gehoord, gesien, en gevoeld heeft, soo konnen wy niet laeten, een volkoomen Historisch geloof aen deese saeck te geven: Te meer, wijl noch ongelooflijck noch onmogelijck is, dat de Satan sulcks sou konnen verrighten; als die niet swaer kan vallen, wanneer de Heere onse Godt hem sulcks toelaet, de Lught ontrent een Schip soodaenigh, meer of min hevigh, te bewegen, dat 't selve daer door snel en meer snel werd voort gedreven: + Even door deselve beweegingh of een saghte of een harde Wind, of een geweldige Storm veroorsaeckende. Van deese Wind-verkoopingh der Toversche *Fin-Lappen*, hebben wy noch andere Berighten en Voorbeelden by gebracht in 't derde Deel onser *Groote Historische Rariteyt-kamer, van pag.* 304. *tot* 316.; daer wy oock spreecken van, en ondersoeck doen op 't Onweer-maecken van Donder, Regen, en Hagel der Toveraers en Toveressen. Ondertusschen begaense een seer schrickelijcke Sonde, een verfoeylijcke Grouwel voor den Heere onsen God, die van deese Satans-Slaven Wind koopen, en alsoo reghtdraeds nae den Duyvel gaen, om hulp in haere verlegenheyd te bekoomen. + Van de seer vreeslijcke *Noorweegsche* Draey-kolck, die alle groote en kleyne Schepen, voorts allerley dingen, in deese Kronckel-wervel koomende te geraecken, den tijd van ses uyren langh inslockt, sonder datmen weet, waer yets daer van blijft; daer na in ses andere uyren alles weer uytwerpt: Waerom sulcks geschied; en d'oorsaeken deeses Draey-kolks: 't Grouwlijck geschal, 't welk daer ontrent werd gehoord: De *Figuerlijcke* Afbeeldingh van d'inwendige gelegenheyd deeses Water-wervels; met aenwijsingh, waer de meenighte des ingeswolgen Waters, en d'ingeslockte dingen blyven, hebben wy

+ Derde knoop los gedaen.
+ Aenmercking op 't voorgaende verhael van de Windverkoping der Toversche Lappen.
+ En aenwijsing, waer wy breder berigten van dese saeck hebben gegeven.
+ Vreeslijcke Noorweegsche Draey-kolck; die d'eene ses uyren alles wat daer in koomd inslockt; d'andere ses uyren weer uyt werpt.

verhandeld en voor-gesteld in 't *tweede Deel* onser *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost- en West-Indische verwonderens-waerdige dingen, van pag.* 1113. *tot* 1119. Oock geven wy eenigh beright van *Noorwegen* en de *Noordsche Landen*, nevens sommige seldsaemheden der selve, in 't selve *tweede Deel, pag.* 650. *en anderwegen.* Desgelijcks van d'*Americaensche* Toveraers en seldsaeme Onweermaeckers, *vierde Deel, pag.* 1350. De *Geographische en Historische* Beschrijving aller *Noordsche* Landen, kan men vinden in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Weereld-beschrijvingh van Sanson d' Abbeville*.

X. Hoofd-stuck.

Geweldigen Storm, op 't losdoen van de derde gekoghte Wind-knoop ontstaen. 't Schip stoot tegens een Klip, en bekoomd een gat in de Kiel. Groot gevaer. De Windt bedaerd sigh. Grooten arbeyd, ter oorsaeck van 't lecke Schip. Komen by 't Slot Wardhus*. En voorts te* Varanger*.*

[+] **S**OO haest de gedagte laetste knoop ontbonden was, ontstond soo een geweldige, ja grouwlijcke Noord-Noord-Westen-Wind, dat wy meenden, den gantschen Hemel sou ons op de Kop neer gevallen hebben: En dat God, uyt een regtvaerdige Gramschap over onse begane Sonde, daer in, dat wy den Toveraer gesogt en gehoor gegeven hadden, ons t'eenemael wou verdelgen. Vermits wy onse Seylen niet konden gebruycken, soo moesten wy ons overgeven aen de genade der Golven: Welcke ons schuddeden met soo een hevige Beweging, dat wy niet anders dagten, of ons Schip sou in stucken breecken, en wy alle na den Afgrond sincken.

[+] Als wy nu niet boven de twaelf Mijlen wegs van Land waren, en nauwlijcks, onaengesien alle moeyte, vermogten Zee te houden, konden wy ons evenwel niet inbeelden, dat 't geweld deses ongueren Winds ons, tegens onsen wil, derwaerts sou drijven. Doch wy maeckten onse Reeckening buyten den Waerd. Want op den derden Dagh ontrent de Middag ontstond plotslijck noch een veel grouwlijcker Storm, welcke ons onder de Steen-Klippen dreef; [+] stootende ons seer geweldig aen tegens eene der selve, ontrent dertig Mijlen

+ Geweldige Storm-Wind op 't ontdoen van de derde knoop.
+ Welcke sig noch vermeerderde.
+ 't Schip stoot tegens een Klip; en krijgt een Barst.

van de *Caep*, of Aenvaert, opwaerts; en vier Mijlen van 't Strand. Ons Schip bequam hier door een seer groote Barst; en nu begon een yeder sigh tot bidden te begeven; want wy alle meenden, dat dit de laetste Dagh onses Levens sou zijn.

+ 't Is waeragtig, dat noch ick, noch yemand anders, sigh oyt in grooter gevaer had bevonden. Yeder oogenblick verwagteden wy, dat ons Schip voorts ten vollen in stucken sou stoten. Maer eyndlijck maeckte, door een sonderlinge schicking Gods, de grootte en 't geweld der Baeren ons weer los; dryvende ons ontrent een Pistool-schoot wegs van de Klip af, sonder mercklijck-groote schade des Schips; behalven dat het in de Kiel, of onder aen den Bodem, een kleyn gat bequam; waer door eenig Water inliep: Oock was yets aen 't Boord in stucken geslagen. Dit veroorsaeckte, dat wy geduerig aen 't Pompen moesten blijven, en gaf ons onophoudlijck werck.

+ Op den vierden Dagh, als nu de Storm opgehouden, 't We'er sigh bedaerd had, en de Lugt weer klaer geworden was, wierden wy d'andere Schepen onses Geselschaps niet gewaer; derhalven wy over deselve seer bekommerd waren. Echter lieten wy hier door ons niet verhinderen in de voortsetting onser Reys, wijl de Wind hier toe sigh ons eenighsins gunstig toonde.

+ Maer vermits wy ons Schip leck, daer-en-boven onsen arbeyd in 't uytpompen des Waters groot en onophoudlijck bevonden, soo daght ons best te zijn, een bequame Plaets te gaen soecken, daer wy verseeckerd leggen; 't bekoomene gat stoppen, en ons wat verquicken mogten. Doch wijl de Noord-Zee langs de Kust vol Steen-Klippen is; ter welcker oorsaeck men aen der selver Zee-boesems en Havens niet kan geraecken, soo moesten wy noch twee dagen lang op Zee blijven, eer wy in veyligheyd konden koomen.

+ Eyndlijck quamen wy op den vierden Dagh 's morgens op de Kust by *Wardhus*; zijnde een Kasteel, 't welck de *Deenen* gebouwd, en waer in sy een Besetting, oock een *Commissaris* of Gemagtigde hebben, om te passen op alle *Duytsche* Schepen, welcke van *Archangel* gintsch en herwaerts op de Witte-Zee varen. De hier leggende Amptenaers lieten ons gantsch Hoflijck voor by seylen, sonder yemand aen ons Boord te sen-

+ Seer groot gevaer, daerse sigh in bevonden.
+ De Wind bedaerd sigh.
+ 't Leck van 't Schip veroorsaeckt haer grooten arbeyd.
+ Komen by 't Kasteel Wardhus, en voorts by Varanger.

den; wijlse aen onse Vlaggen wel sagen, dat wy *Deenen* waren. Doe wy voorby 't Slot voeren, begroeteden wy haer met ons Geschut, en quamen in de Zee van *Varanger*; daer wy ons Ancker uyt wierpen, ontrent een halve Mijl van de Stad af.

XI. Hoofd-stuck.
Aenkoomst des Heeren Martiniere *te* Varanger *in* Deensch-Lapland*. d'Inwooners verwonderen sigh over deese Aenkomelingen. Vergunnen haer haere Haven, om hun Schip in de selve te moogen verbeeteren.*

+ **T**Er gedagter plaets gekoomen zijnde, lieten wy onse Boot neer in Zee. Ondertusschen was 'er niemand onder ons alle, die van dit Gewest, 't welck gantsch rauw en wild sigh vertoonde, eenige d'alderminste kennis had. Onser seven, nevens de Schipper, waeghden sigh, om een kleyn stuck wegs opwaerts te gaen; op dat wy sagen, of wy een bequame Plaets, of eenige Inwooners, welcke ons behulplijck konden zijn, vinden mogten.

+ Als wy nu ontrent een halve Mijl voort-gestapt waren, quamen wy in een wel-bewoonde Stadt, hebbende een goede Haven en Legh-plaets. Dese Stad is genoemd *Varanger*. 't Volck liep met groote hoopen by een; sigh ontsettende, wijlse ons in soodanig een toerusting sagen aenkomen; en bekeecken ons met seer groote verwondering.

+ Onse Schipper, die de *Noordsche* Tael verstond, en oock kon spreecken, bad haer vriendlijck, te willen toelaten, dat wy ons Schip aen Strand brengen, en 't selve daer van de geledeneschade weer verbeteren mogten. Doese nu hoorden, dat wy Kooplieden waren; en dat ons voornemen was, Wal-Russen (van de *Françoisen* genoemd *Cheval Marin*, dat is, Zee-Rossen, of Zee-Paerden) te Visschen, soo bodense ons soo wel hare hulp, als hare Haven aen. 't Een en 't ander wierd van ons aengenomen met een groot welgevallen.

+ Na dat wy de gedagte Haven besigtigd hadden, keerden wy weer na ons Schip: En wijl wy 't selve noodwendig moesten

+ Martiniere en sommige andere varen aen Land.
+ Komen in de Stad Varanger.
+ d'Inwooners over haer seer verwonderdt zijnde,
+ Vergunnen haer hare Haven, om haer Schip te mogen verbeteren:

verligten, soo namen wy onsen Ballast (bestaende uyt Sand) daer uyt; nevens eenige Kisten Taback, en sommige Packen Lijnwaed; welcke wy, indien de gelegenheyd voorquam, aen d'Inwooners dagten te verruylen. Na de gedane ontlaeding bragten wy 't gedagte Lijnwaed en de Taback in een niet verr' van 't Strand gelegen Huys; 't welck onse Schipper en de *Factoor* der Kooplieden soodanigh verseeckerden, dat de Waren daer in genoegsaem veylig konden zijn.

XII. Hoofd-stuck.

Taback, aen deese Lappen *vereerd, van haer seer hoogh gehouden. Seldsaeme Spijsen der* Deensche Laplanders*. Haere walgh van de goede* Deensche *Kost. Van welcke dingen sy haeren Dranck bereyden. Haere Brandewijn. Zijn meerendeel Toveraers: En gantsch Bygelovigh. Haere Ligchaems-gesteltenis. Geylheyd haerer Vrouwen. Kleedingh, waer van gemaeckt. Draght der Manspersoonen. Haer Voet- en Hoofd-decksel. Huysen. Hoese 's Naghts slaepen sonder Bedden. Seldsaem Bygeloof ontrent haere Katten; van* Martiniere *voor Duyvelen gehouden.*

[+] **O**P dat wy nu tusschen ons en dit Volck, 't welck, gelijck alreeds gesegd is, *Laplanders* waren, een goed vertrouwen mogten opregten, soo vereerden wy haer eenige opgerolde Taback; diese ontfingen met soo een groote blijdschap, als of 't stucken Gouds waren geweest. Hier tegens dedense ons Geschencken van soodanige dingen alsse hadden; [+] te weeten, seecker slagh van gedroogde Visch, van haer gebruyckt in plaets van Brood; en Vleesch van Ren-dieren (welcke maer alleen in *Laplandt, Boranday, Samojessie* en *Siberien* werden gevonden) Beeren, en andere wilde Beesten, welckers gelijck wy noyt te vooren hadden gesien. Desgelijcks gavense ons varssche Visch, sonder Sout gekoockt; welcke sommige onder haer in 't Vet van andere Visschen, andere in een scharpe vogtigheyd in-doopten; welcke vogtigheyd sy tot haren Dranck nuttigen.

[+] Doch vermits niemandt onder ons lust had, om van hare Compost yets te proeven, soo waren wy blijde, dat wy onse

+ Taback van de Lappen seer hoogh gehouden.
+ Seldsame Spijsen der Deensche-Lappen.
+ Hare walg' en afkeer van de goede Deensche Kost.

eygene Voorraed konden aen-tasten; bestaende in goede Tweeback, of *Biscuit*, en gesouten Rund-vleesch. Wy booden haer dese onse Spijs wel aen; doch soo haestse deselve in haren mond hadden genoomen, spoogense die weer uyt; met even soodanig een af-keer, als wy van hare kost hadden. Echter dronckense, ons ten geval, van ons Bier en Brandewijn: Maer niet met sulck een lust en smaeck, alsse haer eygene Dranck in 't lijf goten: + Welckese bereyden van varsch Water, Genever-besiën, en noch eenige andere Besiën, hebbende de gedaente van Linsen; maer waer van de naem my vergeten is. Van dese hebbense een grooten overvloed; en sy wassen gelijck de gedachte Genever-besiën, onder de bladeren eens Kruyds, sigh vergelijckende met ons Vaern-kruyd, doch dicker en hooger; waer van ick de weergade in geene Kruyd-boecken heb konnen vinden.

+ Sy hebben seecker slagh van Brandewijn, welckese *distilleeren* in een kopere daer toe bereydede *Distilleer*-ketel; waer in sy een soort van Koorn doen; gevende deselve soodanig een kragt, datse soo wel de Menschen droncken maeckt, als d'onse. Haren ordentlijcken of gewoonen Dranck is niet veel slegter als onse Wijn.

+ Deese *Laplanders* (alhoewelse *Lutheranen* zijn, en oock hare Priesters [of Predikanten] hebben, welcke haer leeren en onderwijsen) werden echter seer seldsaem van de Duyvel geplaegd. Meerendeel zijnse Toveraers; en soo overgelovig, datse, wanneer haer eenig Dier bejegend; 't welckse voor ongeluckig houden, terstond in aller haest weer te rugg' na hare Huysen keeren, en van dien geheelen dagh daer niet weer uyt komen. Wanneerse sigh ter Visschery begeven, haer Net uyt werpen, en niet meer als eenen Visch op trecken, soo houdense sulks voor een boos teecken; begeven sigh na Huys; en Visschen van dien gantschen dagh niet meer.

+ Soo wel de Mannen als de Vrouwen zijn van een kleyne Postuer; doch wel geset, en gantsch geswind. 't Aengesigt is breed: De Neus ingebogen; de verwe vry bruyn; doch niet soo seer als van andere Noordsche Volckeren. d'oogen zijn kleyn, gelijck die van de Varckens; d'Oogbrauwen groot; sigh gemeenlijck uytstreckende tot aen de Slapen des Hoofds.

+ Van welcke dingen sy haeren Dranck maecken.
+ Haere Brandewijn.
+ Sijn meerendeel Toveraers en gantsch bygelovig.
+ Haere gesteltenis des Lighaems.

Swaermoedig en groof van Aert zijnse; sonder eenige hoflijckheyt. + Voorts t'eenemael Geyl; insonderheydt de Vrouwspersoonen; welcke sigh aen al d'aenkomende ten besten geven, soo dickmael sy sulcks, sonder vrees voor haere Mannen, doen konnen.

+ Haere Kleding is meenigerley; somtijds gemaeckt van groof Laecken; maer in 't gemeen van Elands of Ren-dieren Huyden, 't Hayr buytenwaerts gekeerd. Haere Koussen zijn van deselve Stof. De Schoenen van een Visch-huyd, daer de Schubben noch op sitten; sonder aghter-le'er en ooren, op de manier der Pantoffelen. Haer Hoofd bedeckense gelijck de *Noorwegers*. + Haer Hayr is in tweën verdeeld; 't eene deel hangd op d'eene, 't ander op d'andere Schouder neerwaerts af. De Muts, of Huyf (*Cornette*) is met rood Lijnwaed overtoogen: En dit is al 't Lijnwaed 't welckse aen haer Ligchaem hebben. Andere dragen een Vel-stuck, wat breeder als tweemael een hand. 't Selve bindense aghter haer Hoofd t'samen, na de wijs der *Egyptenaren*. [*Sie Fig.* I. *No.* 2.]

+ De Mans-klederen zijn al t'samen gemaeckt van de Huyden der Ren-dieren; 't Hayr buytenwaerts gewend. 't Voornaemste des Kleeds is 't Wambais, of liever de korte Rock, sig na beneden streckende tot over 't midden der Dgien; met een Broeck van even deselve Huyden bereydt. Daer onder hebbense een paer Laersen aen de Beenen, soo aerdig toe-gesteld van een Visch-huyd, dat, ofse schoon gantsch plomp en bot-groof schijnen te zijn, men echter niet lightlijck de Naed daer aen sou konnen vinden. Veele onder haer dragen geen Laersen, maer alleen Schoenen gelijck de Vrouwen. + Op haer Hoofd hebbense een slag van ronde Mutsen, gelijck de Schippers dragen, gemaeckt van Elands of Ren-dieren Huyden, daer 't Hayr noch op sit; aen d'ooren geborduerd met een stuck eens Vosschen-balgs, somtijds wit, somtijds grauw. [*Sie Figuer* I. *No.* 3.]

+ Veele harer Huysen zijn gebouwd na de manier der Inwooners in *Christiania*; hebbende daer in geen ander ligt, als 't geen van boven af invalt.

+ Sy hebben geen Bedden, daerse 's Naghts op leggen; gelijck oock niet hare Nabueren de *Muscovitische Laplanders*, de

+ Geylheyd der Vrouwen.
+ Derselver Kleedingh, waer van gemaeckt.
+ Hoofddecksel.
+ Klederen der Mans-Persoonen.
+ Schoone Mutsen.
+ Huysen.
+ Hoese 's Nachts Slapen sonder Bedden.

Borandianen, Samojeden, Siberianen, Zemblaners, Yslanders, en andere *Noordsche* Volckeren. Sy strecken sigh midden op de Vloer cierlijck uyt in een Beeren-huyd; waer op groote en kleyne, Heer en Vrouw, Kinderen, Knegten en Maegden, al t'saem over hoop by een leggen, sonder eenig bedencken. Wanneerse nu 's Morgens op-staen, soo leggense hare Huyden regt ordentlijck weer op haer' oude plaets.

[+] Yeder Huys houd voor sigh selven een groote swarte Kat; waer meê sy veel bestel hebben, en waer van sy seer veel werck maecken. Sy spreecken met deselve, even als met vernuftige Menschen. Niets sullense ter hand nemen, voor datse de saeck eerst met hare Kat hebben beraedslaegd; wijlse geloven, dat dit Dier haer in hare voornemens behulplijck is. Yeder Nagt gaense uyt hare Huysen, om hare lieve Kat raed te vragen. Sy derven oock geen geluck hoopen op hare Jagt, Visch- en Vogel-vangst, of in andere verrigtingen, indien desen haren goeden Engel niet met haer ging. 'k Heb veele der selver gesien, en al t' samen hebbense de gestalte van een Kat. Echter segh ick, en geloof vastlijck, in aenmercking van haer vreeslijck aensien, datse niet anders als Duyvels konnen zijn. [*Sie Fig.* II. *No.* 1.]

Toe-doeningh.

[+] d'oorsaeck van de swartheyd der *Lappen*, welcke anders gantsch wit ter Weereld koomen, hebben wy aengeweesen in 't eerste Deel onser *Groote Historische Rariteyt Kamer, pag.* 311. In welck Werck wy oock handelen, ofse soo onvormlijck van Ligchaem en kleyn van Gestalte zijn, als veele voor-geven, *pag.* 309. Haere Gestalte, Gemoeds aert, Kost, Arghwaen; raesende woede haerer Vrouwen, alsse vertoornt zijn, *pag.* 313. Gierigheyd; Luyheyd; Ondankbaerheyd tegens haer' oud gewordene Ouders, *pag.* 315. Sonderlinge afkeer van Dievery, *pag.* 317. Houwlijcken; Huysenbouw; Bygelovigheden; seldsame Jagt-Ceremonien; Toveryen; en vreemde Gevallen daer ontrent, *tweede Deel, van pag.* 360. *tot pag.* 387. e.s.v.

+ Seldsaem by-geloof en bedrijf ontrent hare Katten, van Martiniere voor Duyvelen gehouden.
+ Breder berigten van de Lappen.

XIII. Hoofd-stuck.

Martiniere *en eenige andere begeven sigh, terwijl haer beschadighd Schip verbeterd word, dieper Landwaerts in. Ontmoetingh vantwee groote Beeren. Hoese deselve verdreven. Komen by Huysen, daerse haere rust neemen. Geschenck van een stuck Taback seer hoogh geaght.*

+ **A**Ls wy nu,'s daegs na onse aenkoomst te *Varanger*, ons Schip hadden ontladen, waren de Lieden deser Stadt ons seer behulplijck, in 't selve om te wenden, en tot de verbetering toe te brengen alles watse konden. Maer vermits de Schipper 't gedagte Schip veel meer beschadigd vond, als hy sigh had ingebeeld, soo bad hy d'Inwooners, hem te willen versorgen van soodanig Hout, als hy tot de herstelling van noden had. Sy maeckten hem bekend, dat 't selve te bekomen was, op eenen niet verr' daer van daen gelegenen Berg; ja hebben 't hem oock selfs toegebragt.

+ Vermits nu de *Factoor* der Kooplieden bemerckte, dat tot de verbetering des Schips eenigen tijd sou moeten verloopen, soo nam hy voor, wat dieper in 't Land te willen gaen, om te sien, of hy daer yets sou konnen vinden, 't welck hy voor de *Deensche* Waren sou mogen inruylen.

+ Tot sijne Reys-gesellen op desen Wegh verkoos hy my, en noch twee andere uyt den geheelen hoop. De volgende Morgen, zijnde den twaelfden der Lentemaend, namen wy met ons Taback en Lijnwaed, om te verhandelen; desgelijcks Biscuit, of Tweeback, en gesoutene Spijs, tot onsen Voorraed om t' eeten. Wy voerden met ons drie van d'Inwooners deses Lands; soo om ons Packtuyg te dragen, als om ons den wegh te wijsen. Dus gingen wy voort door Bosschen, Bergen en Dalen, tot ontrent 's avonds ten vier uyren toe; ter welcker tijd wy twee witte, uytsteeckend-groote wilde Beeren in 't gesigt kregen; die sigh na ons toe begaven; waer door wy ons in geen kleyne vrees bevonden.

+ Als onse Geleyds-lieden desen onsen anghst bemerckten, soo bevalense ons, onbekommerd te zijn; seggende: Indiense sigh onderstonden ons te naerderen, soo hadden wy niet anders te doen, als na ons Geweer te tasten, want dan soudense de vlugt nemen. Om nu hier van een proef te hebben, soo begonden wy onse Roers te spannen, en de Pan vaerdig te maecken. Soo haestse sulcks gewaer wierden, liepense wegh, on-

+ Verbetering des beschadigden Schips.
+ De Factoor der Kooplieden,
+ Nevens Martiniere en drie Lappen, dienende tot Wegwijsers, begeven sigh dieper Landwaerts in.
+ Ontmoetingh van twee groote Beeren; en hoese die verdreven.

aengesien wy noch afschooten, noch Buskruyd af brandeden, waer van sy den reuck hadden moogen vernemen. Hier op hebben wy haer niet meer gesien.

+ Ontrent een uyr daer na, als wy van een Bergh afgingen, en nu beneden waren gekomen, vonden wy twaelf Huysen, staende een taemlijcke wijdte van malkander. Niet verr' van daer bevonden sigh twee Kudden Dieren, de Harten gelijck, welcke Rangifers, of Ren-dieren waren, volgens 't beright onser Weghwijsers.

+ In dit Vleckje, of Dorpje, gekomen zijnde, braghten sy ons in een Huys; alwaer wy rusteden; wijl wy ons, wegens de lange en moeylijcke Reys, desgelijcks wegens de sware last onser meê genomene Waren, vry seer afgemat bevonden. 't Eerste dat wy deden, was, aen onsen Huys-waerd een stuckje Taback te vereeren; 't welck hem boven maten aengenaem was. Hy seyde ons, dat hy in negen Maenden tijds geen diergelijcke Vereeringh had bekomen. Om nu onse milddadigheyd te vergelden, gaf hy ons wat van sijne Brandewijn; een stuck varsch Ren-dieren vleesch, en gedrooghde Visch. Dit Geschenck deelden wy uyt aen onse Wegh-wijsers, en onthaelden haer daer meê., terwijl wy ons selven versorgden van onse eygene meêgenomene Voorraed. Na gehoudene Maeltijd gingen wy neerleggen op een groote witte Beeren-huyd; nemende alsoo onse Naght-rust na de gewoonte deses Lands.

XIV. Hoofd-stuck.

Handel van Vellen, tegens Lijnwaed en Taback. Verdere Togh, dieper Landwaerts in, op Sleden, voortgetrocken van Ren-dieren. Goede voorsorge tegens de koude. Seldsaemheyd ontrent de Ren-dieren. Boven maeten snelle voortgangh der Sleden. Komen aen een groot Land-Vleck; en hoese daer ontfangen wierden. Goede Boter en Kaes, gemaeckt van de Melck der Ren-Dieren, welcke Vrouwlijck zijn. Haer uytsteeckende geswindheyd.

+ **D**Oe wy 's anderen daeghs 's Morgens opgestaen waren, versoghten wy te weeten, of onsen Huys-waerd niet yets te verruylen had, tegens ons Lijnwaed en Taback: Hy

+ Komen by Huysen.
+ Geschenck van een stuckje Taback, seer hoog geagt van den Waerd daerse vernagteden-
+ Handel van Vellen tegens Lijnwaed en Taback.

antwoordede, dat hy had Vellen van Wolven, witte Eeckhoornen, en diergelijcke: Dat oock zijne Nabueren noch meer der selver hadden; welckese, gelijck hy geloofde, geerne tegens onse Waren souden willen vermangelen. Wijl wy nu deselve begeerden te sien, soo bragtense die tot ons; en te gelijck vier Packen Klederen, gemaeckt van Ren-dieren Le'er, om ons voor de koude te bewaren. Eenige deser dingen gavense ons voor Taback, en eenige voor Lijnwaed.

+ Vermits nu hier niet meer te handelen was, versogten wy van den Waerd, dat hy ons van Ren-dieren wou versien, om ons dieper in 't Land te voeren. Nauwlijcks hadden wy hem onse begeerte voor gedragen, of hy trad voor de deur; nam sijnen Hoorn, en blies daer op. Terstond quamen veerthien of vijfthien deser Dieren by hem; waer uyt hy 'er ses verkoos; deselve toerustede, en voor ses Sleeden spande, welcke gemaeckt waren gelijck een kleyne Schuyt; rustende op vier kleyne Balken, en vast geheght aen een stuck Houts, twee voeten langer als de Sleede.

+ In eene der selve deeden wy onsen Voorraed: En na dat wy twee onser Wegh-wijsers met Taback te vreden gesteld hadden, lieten wy haer weer na Huys keeren, behoudende maer alleen den derden by ons, om ons te geleyden; vermits hy was geweest in 't andere *Lapland*, behorende onder de Heerschappy des Groot-Vorsts van *Muscovien*; hebbende goede kennis van de Spraeck deses Volcks; gelijck oock van 't gantsche Land, en de Tael der *Killoppen*.

+ Als wy nu ons yeder bysonder in een Sleede hadden geset, aengedaen met de *Laplandsche* Kleding, welcke wy van d'Inwooners hadden ingeruyld, wierd onser elck met een witte Beeren-huyd bedeckt. Alsse ons oock aen onse Wagen hadden vast gemaeckt met een brede Riem van de Huyd eens Ren-diers, soo gavense ons, Hoofd voor Hoofd, twee Glasen Brandewijn in 't lijf, en een korte stock, onder aen met Yser beslagen, in de hand, om ons daer aen vast te houden, en daer meê te verhoeden, dat wy niet om verr' geworpen wierden by yeder Steen of Tronck eens Booms, aen welcke wy moghten aenstoten.

+ Als wy nu aldus tot de Reys toegerust en vaerdigh wa-

+ Verdere Togt dieper Landwaerts in; op Sleeden,
+ Voort getrocken van Rendieren.
+ Goede voorsorge tegens de Koude.
+ Seldsaemheyd ontrent de Ren-dieren.

ren, murmelde onse Huys-waerd, dien de gedaghte Ren-dieren toe-behoorden, yeder der selver eenige woorden in 't Oor; seggende haer (immers gelijck wy 't daer voor hielden), hoe verr' sy ons te voeren hadden. Terstond dedense soodanige sprongen, dat wy ons inbeeldeden, soo veel Duyvelen, als 'er Ren-Dieren waren, + voor onse Sleeden te hebben. Op dese wijs sneldense met ons over Bergh, over Dal; sonder dat wy haer eenigsins door slagen noopten. Dit duerde soo tot ontrent seven uyren in den Avond; ter welcker tijdt sy ons bragten by een groot Land-Vleck, gelegen tusschen de Geberghten; dight by een groot Meir.

+ Doe wy by 't vierde Huys waren gekomen, stondense plotslijck stil; stampende al t'samen met haer eene voet tegens d'aerde, even als ofse haer' aenkoomst bekend wilden maken. De Huys-heer dit geruysch vernomen hebbende, quam terstond met sijne Knegten by ons. Eenen onder haer had een Kan, van Genever-bessen-hout gemaeckt, vol Brandewijn; waer uyt hy yeder van ons een kleyne Schael, oock van Hout, toereykte, om te drincken; en ons alsoo te verquicken, eer wy uyt de Sleeden traden; wijl hy van onsen Weg-wijser had vernomen, dat wy ons in geen kleyne Verwarringh bevonden, vermits wy niet gewoon waren, op soo een geswinde en geweldige wijs voort-gevoert te worden.

+ Dese Ren-dieren, beyde van 't Manlijck en Vrouwlijck Geslaght, hebben Hoornen, een weynigh korter als die van een Hart; krommer, rauwer, en niet soo veel getackt. De verwe is even soodanigh als die van onse Harten. De Klauwen zijn gekloofd, en soo groot als die van een taemlijcken Os. Sy werden geweyd op Mos, waer van 't Land hier over al vol is.

+ De Wijfjens worden gemolken gelijck onse Koejen. Van de Melck bereyden d'Inwooners reght-goede Boter en Kaes. Dese Ren-dieren maeckense vast aen twee Stangen, welcke met Riemen van deser Dieren Huyden aen de Sleeden zijn gehegt: Ontrent op deselve wijs, als de Paerden voor onse Carossen zijn gespannen. Met welcke Riemen sy de gedaghte Sleeden ongelooflijck snel voort-trecken, en, de reghte Wegh uyt, na de bestemde Plaets brengen; sonder datmen eenige moeyte

+ Boven maten snelle voortgang.
+ Komen aen een groot Vleck; en hoese daer ontfangen wierden.
+ Boter en Kaes gemaeckt
+ Van Melck der Ren-Dieren.

behoeft te doen, om haer te regeeren of te bestieren. [*Sie hier van d' Afbeeldingh Fig.* I. *No.* 4.]

Toe-doeningh.

+ 't Sal de moeyte waerdigh zijn, den onkundigen Leeser eenigh verder beright van deese Ren-Dieren, of Rheeën, te geven, uyt *Olaus Magnus, Johannes Schmidt, Erasmus Franciscus,* en andere Schrijvers. Sy worden genoemdt een slagh van Harten; doch zijn veel grooter, stercker en sneller. Sommige schrijven haer drie Hoornen toe. De tamme sietmen in *Bothnia* en *Groot Lapland.* Men spand haer voor de Sleden; derhalven haer oock de naem *Reiner*, of *Rancher*, of *Rangifer*, toegevoeghd is; + vermits 't Span-tuygh, haer om de Hoornen en aen de Borst gedaen, *Rancha*, of oock *Locha*, werd geheeten. Derhalven *Rancher*, of *Reiner*, soo veel bedied, als een *Jock* of *Treck-Hart*. Alhoewel dien naem oock afkoomd van 't gewight haerer Hoornen, hebbende de gedaente van eenige Tacken eens Eycken-Booms. Onder dese Hoornen zijn de twee grooter als de derde; welcke midden op 't Hoofd sit, met eenige korter Tacken dan d'andere betelghd; waer meê sy 't Hoofd beschermen tegens de Vyandlijcke Dieren, insonderheyd tegens de Wolven; te gelijck haer een cierlijck aensien veroorsaeckende. + *Schefferus* dese Beschrijvingh *Olai* verklarende, seghd, dat dit derde geenen Hoorn is, maer alleen een Tack, groeyende tusschen beyde de Hoornen; en de gestalte eens Hoorns vertonende; steeckende voor uyt. Op dese wijs soumen konnen seggen, dat sommige deser Dieren vier, vijf of ses Hoornen hebben. Die van de Wijfkens zijn veel kleyner. Sy strecken sigh achterwaerts van 't Hoofd uyt; doch aen 't eynd krommense sigh niet na aghteren toe, gelijck die van de Geyten en Bocken; staen oock niet tegens malkander gekeerd, gelijck die van de Harten en Elanden, maer zijn voorwaerts gebogen, als die van de wilde Geyten.

+ Eenige maecken van d'Elanden en de Ren-dieren eenerley Geslaght, doch qualijck. Sommige noemense Rheën. Sy leven van 't witte Bergh-Mos, leggende in de Winter met Sneeuw bedeckt: Maer hoe hoogh dese Sneeuw oock zijn moght, echter weten de Ren-dieren daer door te graven, en alsoo hare Kost daer onder te bekomen. In de Somer voedense sigh met de Bladeren en groene Telgen der Boomen. Aen den Hals hebbense Manen, gelijck de Paerden. De Hoeven, of Klauwen, zijn gekloofd; welke de Natuer by na gantsch rond heeft gevormd, wijl dese Beesten door de Dalen en over de Geberghten geduerigh door de diepe Sneeuw moeten lopen. + Daer zijn Wilde en Tamme, of liever getemde. d'eerste laetmen in de Wildernissen loopen, om 'er te vermeenighvuldigen, op datmen somtijds een Jaght tegen haer aenstellen moght. + De Tamme brengen hare Heeren seer groot voordeel toe: Want sy bedienen sigh van hare Melck, Huyd, Zenuwen, Gebeenten, Hoornen, Hayr, en Vleesch; zijnde 't laetste een welsmakend eeten. Daer-en-boven werdense gespannen soo voor sware als lighte

+ Verder beschrijvingh der Ren-Dieren.
+ Afkoomst des Naems.
+ Gestalte harer Hoornen.
+ Hare Spijs en Gedaente.
+ Tamme en Wilde.
+ De Tamme brengen hare Heeren groot voordeel toe.

Wagens en Sleeden, beladen met kostlijck Vel-werck, en allerley Visch; wijl de meeste *Laplanders* alleen van de Visschery leven. Op eenen Dagh konnense honderd en vijftigh-duysend schreeden afleggen, maeckende dertig middelmatige *Duytsche* Mijlen. + De Sneeuw-Wagens, of Sleeden, loopen voor aen spits toe, om dies te beter door de Sneeuw te mogen snijden, gelijck de Schepen door de Zee-Baren.

+ De Melck deser Dieren werd gedroncken, of tot Kaes gemaeckt; desgelijcks tot een slagh van Vet, of Smeer; maer eygentlijcke Booter konnens' 'er niet van bekomen. + De Huyd verstrekt de Menschen tot Stof voor Kleedingh aen 't Ligchaem, en decksel op 't Bed. Men bereydt 'er oock Paerde-Sadels, ledere Sacken en Blaes-balgen van, vermits dese Huyden gantsch taey, sterk, en geduersaem zijn. + De Zenuwen werden verarbeyd tot Hembden, in plaets van Vlas, 't welck hier niet wast: Oock maecktmen 'er Gaern van; nevens seer sterck Touw-werck, waer meê sy hare Schuyten vast t' samen binden, wijl haer Ysere Nagels ontbreecken. + De Beenderen en Hoornen gebruycktmen tot Bogen, + en werden derhalven seer hoogh geaght. + De Klauwen houdmen een dienstigh middel voor de Kramp. Met 't Hayr werden de Rijd-sadels gevuld; + desgelijcks Stoel-kussens, en Bulsters, om op te leggen. + 't Vleesch is gezond, en van een leckere smaeck. Als 't gesouten is, kan men 't veele Jaren langh goed houden.

+ Sommige Inwooners hebben thien, twintigh, dertigh, t' seventigh of honderd deser Dieren; sommige oock wel twee, drie, vier, of vijf honderd, na datse wel-vermogend zijn. Deselve latense door seeckere Harders gintsch en herwaerts op de Weyden brengen, en in Stallen bewaren, wegens de veelheyd der Wolven, insonderheyd der Bergh-Wolven, welcke grimmiger en vernielender zijn als d'andere. Alsse over Zee na andere Landen werden gevoerd, + blijvense niet langh in 't leven, wegens de veranderingh, soo des Lughts als des Voedsels. Gelijck dan oock de *Laplanders* selfs, in een ander Gewest komende, wel haest de Dood in de kaecken vallen. De *Sweedsche* Vorst *Steno Stur* sond Hertogh *Frederick* van *Holsteyn* ses deser Ren-dieren, nevens een *Lap* en sijne Huysvrouw, om op deselve te passen. Doch so wel de Menschen als de Beesten stierven in weynig tijds. Koning *Gustavus* schonck in 't Jaer 1533. aen eenige *Pruyssische* Heeren thien Ren-dieren van beyderley Geslaght, welcke men de Wildernis ter vrijheyd gaf, op datse sigh in deselve moghten vermeerderen: Doch naderhand heeftmen noch Oude noch Jonge gesien.

XV. Hoofd-stuck.
Aenkoomst te Mourmans Koimore. *Gestalte der Huysen. Kleedingh der Mannen en Vrouwen. Verre reys, afgeleghd op eenen dagh. Ruylingh tegens Taback.*

+ Haere snelheyd voor de Sleeden.
+ Gebruyck harer Melk.
+ Huyd.
+ Zenuwen.
+ Beenderen
+ Hoornen.
+ Klauwen.
+ Hayr.
+ Vleesch.
+ Veelheydt.
+ Noch de Ren-Dieren, noch de Lappen selfs, konnen in een ander Land levendigh blijven.

+ **U**Yt onse Sleeden getreden zijnde, soo begaven wy ons binnens Huys; zijnde gebouwd op even soodanigh een wijs, als d'andere in dese Landen; te weten, seer kleyn, laegh; gedeckt met Boom-basten; en geen ander light ontfangende, als 't geen van boven door 't Dack van 't Huys koomd in te vallen, gelijck als in *Noorwegen.*

+ Dese *Laplanders* dragen wat langer Klederen, als de geene, van welcke wy quamen. Doch zijn oock gemaeckt van de Huyden der Ren-dieren, 't hayr uytwendigh. De Vrouws-personen zijn even soodanigh vercierd, en de hayren uytgebreyd, gelijck die wy te vooren gesien hadden: Met een ronde Huyf op 't Hoofdt, van deselve Huyd daer de Klederen van gemaeckt zijn.

+ Soo haest wy binnen gekomen waren, gaven wy den Waerd een stuckje gerolde Taback, ontrent twee vingeren langh; welck Geschenck hy seer vriendlijck aen nam. Even soo veel vereerden wy oock aen yeder sijner Nabueren, op dat wy onder haer dies te verseeckerder moghten zijn; vermits wy hoorden, datse wilder waren, als al de gene welcke wy tot noch toe hadden gesien. Hier na deden wy onse Avond-maeltijd van den Voorraed, die wy met ons gebracht hadden. Onse Wegwijser at van sijne gedrooghde Visch, en Ren-dieren-vleesch, gantsch ongesouten gekoockt.

+ Wy vraeghden hem, hoe veele Mijlen wy dien dagh hadden afgeleght? Waer op hy antwoordede, ontrent dertigh; en dat wy ons nu bevonden in 't Land *Mourmans Koimore*; alwaer d'Inwooners een andere Tael spraecken, als die in *Varanger.* Wy konden 'er niet een eenigh woord van verstaen. Doe wy gegeten hadden, leyden wy ons geschiktlijck neer op hare Beeren-huyden, na hare gewoonte; en gingen alsoo slapen; na dat wy te vooren onse Klederen hadden verruyld tegens de hare, vermits deselve wat langer waren. + Oock hadden wy honderd van haer bereydede Eeckhoornen-vellen gehandeld voor wat Taback.

+ Gestalte der Huysen.
+ Kledingh der Mannen en Vrouwen
+ In't Landschap Mourmans Koimore.
+ Snelle en verre Reys, op eenen dagh gedaen.
+ Ruyling tegens Taback.

XVI. Hoofd-stuck.

Verdere Reys nae 't Landschap der Kiloppen, *met een seer groote geswindheyd, door middel der Ren-Dieren. Koomen by een kleyn Dorp. Seldsaemheyd der Ren-Dieren; en bedrijf des Wegh-wijsers ontrent deselve. De* Kiloppen *houden geen gemeenschap met eenige andere Volckeren. Vlieden voor de Vreemdelingen. Aenkoomst in een Dorp.*

+ **D**E volgende dagh, zijnde den veerthienden der Bloeymaend, baden wy onsen Leydsman en Tolck, onsen Huyswaerd te willen versoecken, dat hy onse Sleeden versorghde, op datse vaerdigh waren, om dieper in 't Land te gaen. Dit verrightede hy. Oock quamen de Nabueren, om ons te helpen; brengende van haren Brandewijn meê, om met ons te drincken voor ons vertreck.

+ Sy spanden ses Ren-dieren voor ses Sleeden; in welker eene wy onse Waren deden, en in d'overige selver gingen sitten. Doe decktense ons toe, en maeckten ons vast. Na datse nu yeder Ren-dier haer Bevel in d'ooren hadden gemompeld, vlogen deselve seer verschricklijck voort, en sleepten ons deser wijs met de grootste geswindheyd, tot by twee uyren na de middagh, eer wy by eenigh Huys quamen.

+ Ontrent ten drie uyren braghtense ons in een kleyn Dorp, van seven of aght Huysen, gebouwd op een seer hogen Berg, dight by een groot Bosch; alwaerse plotslijck stil stonden; waer door wy geloofden, dat wy onse Reys hadden voleyndight. Doch vermits geen Mensch tot ons quam, soo moesten wy onse Ren-dieren in 't Mos drijven ('t welck hier wies in seer groote meenighte), op datse aten. Voor ons deel, wy behielpen ons met ons gesouten Vleesch en Tweeback; onse Tolck met sijne gedrooghde Visch. Ondertusschen verquickten wy ons nu en dan met de Brandewijn-flesschen, welcke onsen voor-gedaghten Waerd ons meê gegeven had.

+ Als wy nu ontrent een uyr langh hadden gerust, had onse Wegh-wijser (die soo wel als een van beste kennis had, om de Ren-dieren te doen voort-rennen) seer groote moeyte, om d'onse verder voort te krijgen, wijl dit, haers bedunckens, de

+ Vertreck na 't Landschap der Kiloppen.
+ Met een seer groote geswindheyd.
+ Komen by een kleyn Dorp, sonder Inwooners.
+ Seldsaemheyd ontrent de Ren-dieren; en des Wegh-wijsers aen deselve.

plaets was waer heenen sy geordonneerd waeren. Dit deed hem veelerley wonderlijcke *Ceremonien* ter hand neemen. Tot vijf of ses maelen toe gingh hy, gantsch alleen, in 't Bosch, en quam weer te rugg'; altijd op sijne weerkoomst haer yets in 't oor mompelende. Evenwel kon hy haer beswaerlijck tot gehoorsaemheyd beweegen. Eyndlijck wierdense goedwilligh, en gingen weer voort: Doch niet met soo een vaerdige geswindheyd, alsse tot noch toe hadden getoond.

[+] Wy vraeghden hem, waer door 't doch quam, dat wy geen Menschen in dit Dorp hadden gevonden? Hy gaf ons tot antwoord: Dat sulcks ter deser plaets geen wonder was, vermits wy nu waeren in 't Landschap der *Kiloppen*; sijnde een slagh van *Laplanders*, veel onbandiger als al d'andere, welcke wy tot noch toe hadden gesien. Die oock seer dickmael hare Woonplaetsen veranderden, om 't geselschap der Vreemdelingen te vermijden. Sy leefden enckelijck van de Jaght, en hielden geen gemeenschap met andere Volckeren.

[+] Terwijl wy onse Reys vervolghden, en van een hoogen Bergh afreeden, vernamen wy, ontrent ten negen uyren 'savonds, vier *Kiloppen*, van de Jaght koomende; werdende gevoerd in vier Sleeden met Ren-dieren, even soodanigh als wy: Doch soo haest sy ons gewaer wierden, namense een anderen wegh. Aen den voet des Berghs quaemen wy aen een groot Bosch. Als wy ons midden in 't selve bevonden, hoorden wy een seldsaem gehuyl en geschrey, doch saegen niemand.

[+] Uyt dit Woud geraeckt, en eenen anderen Bergh afgekoomen zijnde, wierden wy een Dorp gewaer; derwaerts onse Ren-dieren ons voerden; en ons, door hare Voeten-slagh, een Herbergh nae haer behagen aenweesen: In welcke wy ons vervarschten met onse eygene Voorraed; en leyden ons neer, om te slapen, gelijck voor desen.

+ Kiloppen houden met niemand eenige gemeenschap.
+ Vlieden voor de Vreemdelingen,
+ Aenkoomst in een Dorp.

XVII. Hoofd-stuck.

Een Ren-dier kan op eenen dagh, een Slede voorttreckende, afleggen over de honderd en tsestigh* Fransche *Mijlen weghs. Handel metVossen-vellen, en Zobelen, tegens Taback. Groofheyd des Volcks in 't* Moscovitisch-Lapland; *alwaer de Heer* Martiniere *sigh nu bevond. Verdere Voort-reys, al weer op Sleden, voort-getrocken van Ren-Dieren. Koomd in een schoon Dorp. Hoe hy en sijne Reys-genoten hier ontfangen werden. Melck. Boter. Sout. De* Lappen *konnen geen Sout verdraegen.

[+] **S**OO haest wy 'sanderen daeghs 'smorgens ontwaeckt waren, vraegden wy onsen Tolck en Wegh-wijser, hoe veele Mylen wy den voorigen dagh waren gereysd? Hy berigtede ons, ten minsten veertig; maeckende ontrent honderd en tsestigh *Fransche* Mylen; sijnde de wijdte, welcke is tusschen *Parys* en *Lions.* Yeder Myl der *Lappen* is grooter als een *Duytsche* Myl; welcke viermael soo veel weghs begrypt, als een Myl by *Parys*; soo dat een *Laplandsche* Myl ruym vijf *Paryssche* Mylen is. Een wel-bereedene Ruyter sou op eenen dagh niet boven vijf *Lapponische* Mylen konnen afrijden. Boven dien maeckte hy ons bekend, dat wy nu waeren in 't gedeelte van *Lapland*, 't welck behoord onder den Groot-vorst, of *Czaar*, van *Muscovien.*

[+] Terwijl wy nu met d'Inwooners droncken en Taback roockten, lieten wy haer vraegen, ofse niet eenige Waeren hadden te vermangelen. Sy gaven tot antwoord, datse Vellen hadden; en vermits wy deselve versoghten te sien, soo gingense die terstond halen. 't Waren witte, swarte en grauwe Vossen-Vagten; nevens eenige Sobelen, doch niet soo goed van verwe, als die in *Boranday, Samojessie* en *Syberien.*

[+] Deese gelegenheyd diende ons seer wel. Wy gaven haer Taback daer voor; waer in sy oock een goed genoegen vonden. Als wy nu de Koopmanschap gesloten, en de Waren tegens malkander geleverd hadden, begonden wy dapper t'saemen te drincken. [+] Onder dit suypen bevonden wy, dat deese Inwooners niet soo wild waren als d'andere, welcke wy tot noch toe gesien hadden; alhoewel reght groof in haren omgangh; vermitsse in ons geselschap soodanige dingen deeden, welcke de Hoflijckheyd niet toelaet te verhalen.

[+] De dagh verliep vast; en wy waren begeerigh om noch verder te gaen, wijl wy noch eenige Rollen Taback, gelijck

+ Hoe veel weghs een Ren-dier op eenen dagh af leyde.
+ Handel van Vossen-vellen en Sobelen
+ Tegens Taback.
+ Groofheyd deses Volcks.
+ Verdere voortreys, al weer op Sleeden, met Ren-dieren.

oock eenigh Lijnwaed, hadden over behouden. Wy lieten derhalven van onsen Waerd versoecken, dat hy ons met Sleden wou voorsien: En kregen'er soo veel als wy van noden hadden; setteden ons daer in, en reden ontrent de middagh wegh; voortsnellende tot 'savonds ontrent ten ses uyren, door gevaerlijcke, en (gelijck yeder sou gemeend hebben) ongebruycklijcke Wegen; sonder Mensch of Beest te sien. Na ontrent een half uyr, als wy op een hoogen Bergh quamen, sagen wy by een kleyne afwegh twee Huysen onder de Klippen. Onse Wegh-wijser berichtede ons, dat sich twee *Kiloppen* daer in onthielden: Welcke, soo haestse ons in 't gesight kregen, met Vrouwen en Kinderen de vlught namen.

[+] Daer na reden wy drie uyren voort, sonder yets t'onmoeten. Doe wierden wy ter syden eens kleynen Heuvels een seer schoon Dorp gewaer, gebouwd aen een Vloed. Wy quamen in 't selve ontrent ten elf uyren in de naght. Hier waren onse Ren-dieren onse Quartier-meesters, brengende ons midden in 't gedaghte Dorp; daer wy wel genoegh ontfangen wierden.

[+] Onse Waerd deed een goed Vyer aen leggen in 't midden van sijn Huys; en settede ons, tot onse Avond-maeltijd, een stuck gesouten Ren-dieren-vleesch, met een goed deel Brandewijn voor. Wy waren hier over eenighsins verwonderd: Want al d'Inwooners, by welcke wy ons tot noch toe hadden bevonden, gebruyckten gantsch geen Sout; en hier was overvloed van 't selve. Hy gaf ons oock Melck, [+] en seer goede gesoutene Boter. Veellight souse ons noch beeter gesmaeckt hebben, indien wy Brood gehad hadden, om tot de selve t'eeten. [+] Doch onsen Voorraed was alreeds op; en wy waren gewisselijck te kort gekoomen, indien 't geluck ons niet derwaerts had gevoerd. Onse Leydsman en Tolck moest sich alleen met drooge Visch behelpen, wijl hy geen Sout kon verdragen. Als wy nu onse Maeltijd gedaen hadden, begaven wy ons, nae d'oude gewoonte, op onse Beeren-huyden ter rust.

+ Koomen 'snaghts in een schoon Dorp.
+ Hoese daer ontfangen wierden.
+ Melck, Boter en Sout.
+ De Lappen konnen geen Sout verdragen.

XVIII. Hoofd-stuck.
Vertreck nae Kola, *en aenkoomst aldaer. Gelegenheyd deeser Stad. Huysen, hoedanigh gebouwd. Aert der Inwooners. Handel met Vellen. Onthael by haeren Huys-waerdt.*

+ **A**Ls nu in dit Dorp niets meer voor ons te verhandelen viel, lieten wy de volgende dagh, (den sesthienden der Bloeymaend) ons over de Rivier ontrent soo breed als de *Seyne* in *Franckrijk*, setten. Aen d'andere sijde gekoomen zijnde, in een kleyn Vleck, soo begaven wy ons na 't beste Huys van al de geene die daer stonden; om te sien, ofmen ons niet eenige Sleeden na *Kola* sou konnen verschaffen. Wy bequamen onse begeerte, en geraeckten ontrent de middagh ter dier plaets aen.

+ *Kola* is een kleyne Stad, of een groot Land-vleck, gebouwd tusschen de Geberghten, nevens een kleyne Vloed. Leght ontrent thien mijlen weghs van de Noord-zee. Aen de sijde tegens 't Oosten sijn groote Wildernissen. Aen die na 't Westen vindmen 't Landschap *Mourmans Koimore.* Tegens 't Zuyden sietmen seer hooge Bergen.

+ De Huysen sijn seer laegh; meerendeel van Hout opgereght. Boven sijnse cierlijck gedeckt met Visch-beenen. Op de Gevel hebbense opene Kap-vensters, door welcke 't Dagh-light invalt. Dese geheele Stad heeft niet meer als eene Straet.

+ d'Inwooners sijn in 't gemeen (gelijck oock de meeste in *Muscovien*) twistgierigh, mistrouwend; en soo boven-maten yversughtigh, datse hare Vrouwen voor alle Vreemde opsluyten, op datse deselve niet sien, of met haer spreeken moghten.

+ Onse Huyswaerd nam al ons Lijnwaed van ons aen, en gaf ons daer voor twee Lijnxen-huyden, welcke swart en wit besprenckeld waren, gelijck de Huyden der Luypaerden zijn; drie douzijnen witte Vossen-vellen; een half douzijn Vellen van Veel-vraeten (dit sijn Dieren, de Dassen niet ongelijck; doch hebben een langer en rooder Vaght; of

+ Vertreck na Cola, en aenkoomst aldaer.
+ Gelegenheyd deser Stad.
+ Huysen-bouw.
+ Aert der Inwooners.
+ Handel met Vellen.

swart-rood; met een Staert als een Vosch) en dan noch sommige Hermelijne-vellen.

+ Vermits wy nu noch eenige Ellen Lijnwaed overigh hadden, meer bedragende, als hy Waeren had, om daer tegens te geven, soo leverde hy ons daer voor noodwendige Voorraed op onse te rugg' reys; en Sleeden, om ons te brengen in 't Dorp, leggende aen de Rivier, tegens over *Kola.* Ondertusschen onthaelde hy ons na de gewoonte des Lands. Op de gedaene Avondmael-tijd begaven wy ons nae onse Beeren-huyden; neemende ons Leger tegens d' Aerde.

XIX. Hoofd-stuck.

Spijsen, tot de Reys meê genoomen. Verdere Handelingh van Vellen tegens Taback. De Taback is, alsmen door* Lapland *wil reysen, noodwendiger als Geld. Vertreck van* Kola. *Koomen weer te rugg' in hare voorige Herbergh; daerse wel ontfangen wierden, op hoop van een stuck Taback te sullen bekoomen. Seldsaeme gebruycken, aengeright by de Begraefnis eens overledenen* Laps. *Wonderlijcke Vraegen, den Dooden voorgehouden.* S. Nicolaes *by haer in groote Eer. Wat voor eenen* S.Nicolaes. *Hoedaenigh afgebeeld.

+ **V**Ermits wy onsen Waerd hadden te kennen gegeven, dat wy den volgenden Morgen vroegh wilden vertrecken, soo heeft hy, om te voldoen 't geen by de Handelingh bedongen was, gereed gemaeckt 't geen wy van nooden hadden; bestaende in Tweeback, of *Biscuit*; seecker slagh van Brood, toebereyd met *Specerijen*; (als Peperkoecken,) Ren-dieren-vleesch, met sout gekoockt, en een Flesch Brandewijn.

+ Doe wy nu onse Goederen op de Sleeden hadden gelaeden, quamen twee sijner Nabueren, welcke gehoord hadden, dat wy noch eenige Taback hadden over behouden, by ons; vraegende, of wy deselve voor Vellen wilden verruylen? Als wy nu jae hadden geantwoord, braghten sy hare Waeren tot ons; bestaende in een *douzijn* Hermelijne, twee *douzijn* witte Vosse, en vier Lijnxen-vellen; doch geen van alle

+ Voorraed geruyld tegens Lijnwaed.
+ Spijsen, tot de Reys meêgenoomen
+ Handeling van Vellen tegens Taback.

soo schoon, als de geene waren, welcke wy van onsen Huyswaerd hadden bekoomen.

+ De Ruylingh geslooten zijnde, soo leverden sy ons haere Vellen, en wy haer onsen Taback over; behoudende niet meer als noch vijf Rollen, welcke dienen moesten, soo tot ons eygen gebruyck, als om daer meê te betalen d'onkosten onser Reys na *Varanger*. Want de Taback is, voor de geene, welcke in dese Landen willen reysen of handelen, een veel noodwendiger waer', als 't geld selfs. De *Laplanders* aghten een stuckje Taback hooger als een Silvere Kroon. Waerom dan oock de Koningen van *Deenemarken* en *Sweeden*, nevens de *Czaar* van *Muscovien*, een grooten Tol op d'invoer deses Kruyds in dit Gewest geset; en op de Grensen Amptelingen, of Tollenaers gesteld hebben, om dese Schattingh t'ontfangen.

+ Doe wy nu onse Handelingh ten eynde hadden gebracht, wierden wy gedwongen, ons met onse Kooplieden in 't drincken van Brandewijn lustigh te maecken, 't welck duerde tot ontrent twee uyren na de middagh: Ter welcker tijd wy van onsen Huyswaerd versoghten, dat hy wou heenen gaen, om gereed te stellen de Sleeden tot onse te rugg' reys na *Varanger*; waer in hy sich gantsch niet weygerigh toonde. In eene der selver deeden wy onse Goederen. In d'andere gingen wy sitten; neemende ons afscheyd, na dat wy noch een goede Kroes vol Brandewijn met malkander hadden uyt-gedroncken. + Onse Ren-dieren, even als ofse oock haer deel daer van hadden bekoomen, voerden ons, immers na mijn' Inbeeldingh, met meer geswindheyd voort, als oyt te vooren; soo dat wy alreeds ten seven uyren ons weer bevonden in 't Vleck, gebouwd aen de groote Vloed; en ons weer begaeven in onse oude Herbergh, nae dat wy ons over de Rivier hadden doen setten.

+ Hier wierden wy van onsen gewesenen en nu weer gewordenen Waerd seer vriendelijck ontfangen, vermits hy hoopte, immers gelijck wy meenden, dat wy hem weer een stuck Taback souden geven voor 't onthael, 't welck hy ons deed op onse weerkoomst. Voor den eersten Ontbyt gaf hy ons een goed Gereght van Brandewijn. Daer na vraeghde hy, of hy

+ De Taback is noodiger als geld voor de geene, die door Lapland willen reysen.
+ Vertreck van Kola.
+ Koomen weer in haere voorige Herbergh.
+ Werden wel ontfangen, en waerom.

ons van Sleeden sou voorsien? Wy antwoordeden: Van dien naght niet; want wy wilden, vermits wy vermoeyd waren, nu tot den morgen toe rusten: Te meer, wijl geen andere Stad, op Dorp, daer wy konden herbergen, hier ontrent was gelegen.

[+] Doe nu onsen Waerd ons een taemlijcke teugh uyt de Flesch had geschoncken, soo vraeghde hy, of wy met hem wilden gaen, om t'aenschouwen de Begraefnis van eenen sijner Nabueren; die voor ontrent vier uyren tijds gestorven was. Wy, nieuwsgierigh sijnde, namen sijn' aenbiedingh gewilligh aen.

[+] Als wy in 't Sterfhuys waren gekoomen, sagen wy, dat 't Lyck van ses sijner voornaemste Vrienden op een Beren-huyd gedragen, en soo op een houtene Baer geleght wierd. 't Ligchaem was met Lijnwaed omwonden; doch 't Aengesight en beyde de handen bleven ongedeckt. In eene der selver haddense hem een Buydel met seeckere som gelds gegeven. In d'andere hield hy een *Paspoort*, of Vrygeleyde-brief, van de Priester geseegeld; om dit Schrift over te leveren aen *S. Pieter*, tot verseeckeringh, dat hy een eerlijck Man geweest, en waerdigh was, in den Hemel opgenomen te worden. [+] Aen sijne syde haddense gesteld een Flesch vol Brandewijn, nevens eenige gedrooghde Visch, en een stuck Ren-dieren-vleesch; op dat hy, vermits hy een taemlijck verre Reys had te doen, onderwegen t'eeten en te drincken moght hebben. Aghter hem leydense Wortelen van Dennen-boomen; welcke Fackelen souden sijn, om hem te lighten. Daer na begondense te huylen en te schreeuwen, met soo veelerley seldsaeme vertooningen en gebeerden, dat yemand, dit niet gewoon sijnde, wel sou derven sweren, datse gantsch onsinnigh waren.

[+] Dit alles verright sijnde, gingense tot verscheydene malen toe ordentlijck rondom, even als in Processie, vragende hem na d'oorsaeck sijns doods. Of sijne Huysvrouw of Kinderen schuld daer aen hadden? Of hem yets had ontbroocken? Of hy Honger of Dorst had geleeden? Of hem eenigh ongeluck overkomen; of sijn vermaeck hem afgebroocken was; en meer andere diergelijcke dingen. Dit geschiedede geduerigh al weenende en hickende, met allerley buygingen harer Ligchamen. On-

+ Seldsaeme Gewoonten.
+ By de Begraefnis eens overleedenen Laplanders.
+ Watse daer saegen.
+ Vreemde vragen, den Dooden voorgehouden.

dertusschen stond de Priester daer by, besprengende 't Lyck met Wywater; 't welck desgelijcks van de Rouw-dragende wierd gedaen.

[+] Hier diend niet vergeten te werden, dat (vermits den Heyligen *Nicolaus* van haer soo wel als van de *Muscoviters* in groote Eer werd gehouden, als sijnde beyde, na hare meeningh, *Nicolaiten*) sy oock des selven Beeld nevens 't doode Ligchaem leggen, in plaets van een *Crucifix*, gelijck de *Roomschgesinde* gewoon zijn te doen.

[+] Deesen Heyligen *Nicolaus* is niet dien Bischop in onsen *Almanack* wiens Feest wy (te weeten, die van de Pauslijcke Kerck) vieren; maer eenen der seven *Diaconen*, van welcke in de Handelingh der Apostelen gewagh werd gemaeckt. Sijn gesneden Beeldeken was voorgesteld met een Pelgrims-kleed [gelijck *Fig.* I. *No.* 5. te sien is]. Over sijne Lendenen gingh een lange wijde Rock, met een breede Gordel. Sijnen Staf had hy in de hand.

XX. Hoofd-stuck.
Yversught der Mannen over haere Wyven. De Vrouw van de Waerd onser Reysigers besightight haer, in haers Mans af zijn, met een sonderlingh genoegen. Gewoone Verrightingen deeser Laplandsche *Vrouwen. Handel tusschen deese Vreemdelingen en de Huysvrouw haers Waerds. Onthael by d' Avond Maeltijd. Huysen. Slaepplaets.*

[+] **D**Oe wy nu al deese gecklijcke bedrijven en seldsame *Ceremonien* moede waren geworden, begaven wy ons weer na onse Herbergh; daer wy de Vrouw van onsen Waerd in vryheyd vonden, wijlse 't Hol, waer in sy van haren Man, op onse aenkoomst, was geslooten, verlaeten had. Soo haestse ons gewaer wierd, weeckse ter sijden af nae de plaets haerer Gevancknis; meenende, dat haren Man by ons was. Doch als onse Wegh-wijser en Tolck haer verseeckerde, dat hy sich noch by 't Lyck bevond, en niet soo ras t'huys sou koomen, soo namse weer moed; en waeghde, by ons te blijven.

+ S. Nicolaes by de Lappen in groot aensien.
+ Wat voor eenen S. Nicolaes.
+ Yversught der Mannen.

+ 't Eerste 't welckse deed, was rondom te kijcken. Daer na saghse oock yeder van ons met onbeweegende oogen aen, even als ofse eenen uyt dit geselschap had willen uyt kippen. Dus beschouwdense ons gesamentlijck een tijdt langh, met groote aendaght en betraghtingh. 't Scheen oock, datse ons niet ongenegen was. Eyndlijck settedese sigh langhsaem ter neer, maeckende voorts seer wonderlijcke gebeerden. Door allerley teeckenen deedse haer genoegen met groote vriendschap blijcken. Insonderheyd toondese ons, als een saeck van groote Hoflijckheyd, haren Arbeyd; zijnde een Huyf, of Muts, gestickt werck, d'eene draed over d'ander leggende, seer cierlijck.

+ De verrightingh deeser *Laplandsche* Wijven is in 't gemeen niet anders, als Klederen te maecken, soo voor haer selven, als voor hare Mannen en Kinderen; al t' saem op een seer aengename wijs geborduerd of gestickt.

+ De meeste onder haer zijn vriendlijck; wel gesteld van Ligchaem, en bevallijck genoegh, indien niet hare Neusen een weynigh te veel ingebogen waren. d'Yversught harer Mannen is verschricklijck, en niet weynighmael moetense gevoelen d'uywercking harer gramschap. Sy zijn van een goede Natuer. Souden sigh oock, sonder groote swarigheyd te maecken; ja wel geerne, by een voorvallende gelegenheyd, ten besten willen geven. Waerom dan oock hare voorsigtige Mannen begeeren, datse, wanneer Vreemde ontrent haer komen, ter zijden af sullen gaen.

+ Terwijl onse Waerd de Begraefnis sijns gestorvenen Buermans by woonde, om hem de laetste eer te betonen, haelden wy onsen Voorraed uyt, en booden onse Huys-Waerdin een gedeelte daer van aen. S' ontfingh sulcks vriendlijck; proefde onse Kost, en liet blijcken, datse goede smaeck daer in had; insonderheyd in de Peper-koecken. Oock deedse twee teugen van onse Brandewijn, en gingh doe weer wegh; wijlse in seer groote vrees stond, dat haren Man haer, in ons geselschap zijnde, moght betrappen. 't Welck haer, indiense anders levendigh daer-van gekomen moght zijn, ten minsten een goed deel knuppel-slagen sou doen gevoelen hebben.

+ Eyndlijck quam hy weer t'Huys; en doe moesten wy noch

+ De Vrouw haers Waerds besightighd haer in sijn afwesen.
+ Gewoone verrightingen
+ En hoedanigheden der Laplandsche Vrouwen.
+ Handel tusschen onse Reysigers, en de Huysvrouw haers Waerds.
+ Onthael op d'Avond-maeltijd.

een pijp Taback met hem smoocken; desgelijck oock een goeden dronck met hem doen. Daer na traden wy tot d'Avond-maeltijd; in welcke hy ons sijn lecker-beetje op dischte; namentlijck, Ren-dieren-vleesch, en gesoutene Boter, die wy tot Brood aten. Maer onse Wegh-wijser, die geen lust had tot Spijsen, waer by Sout was gedaen, vergenoeghde sigh met gedrooghde Visch, en een stuck Beeren-vleesch, 't welck onse Waerd hem gaf; en van hem op koolen gebraden wierd.

+ Al de Huysen deser Stad zijn, gelijck d'andere in dit Landschap, van Hout opgereght, en met Aerd-sooden bedeckt. Maer daer-en-boven van binnen en van buyten vercierd met seer aerdigh in malkander gesettede Visch-beenen.

+ Na de gedane Maeltijd gingen wy na onse Bedden, bestaende uyt Beeren-huyden; van ons op d'aerde uyt-gebreyd, gelijck wy voor desen hadden gedaen. Wy leyden ons op deselve neer, en begonden te slapen; brengende dien naght door in soo een goede rust en verseeckertheyd, als wy oyt van ons gantsche leven hadden gedaen.

XXI. Hoofd-stuck.
Vertreck na Varanger. *Ontmoetingh van een* Laplandsche *Jager. Seldsame Sneeuw-schoenen. Kledingh des gedaghten Jagers.*

+ **D**En aghthienden der Bloeymaend vroegh-morgens, onse Waerd ons van Sleeden versorghd hebbende, leyden wy onse Waren in eene der selve; en gingen selver in d'overige sitten; reysende soo voort. Onse Ren-dieren snelden met geen minder geswindheyd voort, als de geene hadden gedaen, door welcke wy van *Kola* herwaerts waren gebracht; soo dat wy in twee uyren tijds over de ses mijlen weghs hadden afgeleght.

+ Doe wy nu tusschen twee Heuvelen in een Dal waren gekomen, wierden wy een *Laplander* gewaer, op de Jaght gaende. Hy quam na ons toe, en spoedighde over de Sneeuw henen by na soo geswind als wy; sonder eenighsins daer in te sincken. + Sijne Sneeuw-schoenen waren gemaeckt van Boom-basten,

+ Huysen.
+ Slaepplaets.
+ Vertreck der Reysigers.
+ Ontmoetingh eens Laplandschen Jagers.
+ Seldsame Sneeuw-schoenen.

hebbende yeder de lengte van meer als seven en een halve voet; doch de breette was maer alleen van vier vingeren; de vorm vertoonde die van een half-rond, of Boogh. Aghter in de selve was een uyt-gehoolde plaets, waer in sijne voeten stonden; met de Schoenen daer aen vast gebonden.

+ Sijn Kleed was gemaeckt van Ren-dieren-huyden, met al 't Hayr daer aen. De Muts, Wanten, Rock, Broeck, en Koussen, waren al t'saem vercierd met gestickt werck. Om de Lendenen had hy een Gordel, desgelijcks gestickt, en van de selve Stof. In d'eene hand hield hy sijnen Boog: In d'andere sijne Werp-pijl, of Spiesken. Op de Rugg' had hy een Koocker vol Pijlen. Sijne geliefde Kat (waer van breeder gesproken is in 't voorgaende XII. Hoofd-stuck) liep aghter of nevens hem heenen. [*Sie Figuer* II. *No* 1.]

XXII. Hoofd-stuck.

Aenkoomst te Varanger. *Aert der* Laplanders. *Hare gewisheyd in 't Werpen en Schieten. Hebben gantsch geen lust tot den Oorlogh. Vogelen deses Lands. De meeste wilde Dieren zijn hier wit. Visch gedrooghd, en tot Brood gebruyckt. Vaten van Koper. Haet tegens 't Sout. Honden, bysonder kleyn. Jaght-honden. Seldsame Vogelen.*

+ **N**A dat dese *Laplandsche* Jager ons ontrent een halve mijl weghs geselschap had gehouden, verliet hy ons aen 't eynd eens Heuvels. Wy volghden d'eene, hy eenen anderen wegh. Wegens de snelle spoed quamen wy noch van dien avond, ontrent ten negen uyren, te *Varanger* aen. Wy hadden den vorigen wegh gehouden, en even deselve gelegenheyd gevonden, als doe wy van daer reysden, sonder dat ons eenige quade toevallen waren bejegend.

+ Of schoon de *Laplanders* reght arm, Beestlijck, en meerendeel Toveraers zijn, soo tonense sigh eghter gantsch getrouw; en zijn niet genegen om yets te steelen, of na haer te nemen 't geen haer niet toe koomd; 't welck haere voornaemste deughd is.

+ Kledingh deses Jagers.
+ Aenkoomst te Varanger.
+ Aert der Laplanders.

+ Seer geschickt zijnse in 't handelen en gebruycken haerer Werp-pijlen. Een Kroon, of Rijcksdaeler, dertigh schreden weghs van haer afleggende, wetense daer meê te treffen. Met sulck een kraght en geswindheyd schietense deselve uyt, datse een Man daer meê gantschlijck door-booren. Met hare Bogen sullense een Dier raecken, ter soodaniger plaets als 't haer behaeghd.

+ Sy hebben geen groote lust tot den Oorlogh, maer zijn 'er in tegendeel af-kerigh van. Wanneer de Koningh van *Deenemarcken*, of dien van *Sweeden*, of de *Czaar* van *Muscovien*, Soldaten van noden heeft, en derhalven Wervingen in dese Landen laet aen-stellen, soo begevense sigh in de Bosschen; en houden 't daer voor, dat de wilde Beesten niet soo boosaerdigh en onvriendlijck tegens malkander zijn, als de Menschen.

+ Allerley Gevogelt hebbense; als, Gansen, Hoenderen, Enden en meer andere; welckese niet voederen met Genever-Besiën, maer met seecker slagh van Graen, waer van sy haer Bier brouwen. Doch niets is 'er, 't welck soo overvloedigh by haer werd gevonden, als Visch.

+ De meeste wilde Gedierten in *Lapland* zijn wit; als, Wolven, Vosschen, Hasen, en meer andere. Ja oock hare Ravens zijn wit; en soo hoogh-wit, als onse Swanen, sonder eenige swartheydt aen 't gantsche Ligchaem, behalven aen de Beck en Voeten.

+ De Visschen, welckese drogen, om deselve te gebruycken in plaets van Brood, zijn groot; en wel twee of drie *Fransche* ellen langh, sonder eenigh grad, behalven dat op den rugg', gemeenlijck 't Rugge-grad genoemd. 't Marg daer van werd van haer geheten *Raff*. 't Is wel-smaeckend, dick en vet. Alle andere Visschen koockense, en etense soo als se zijn van sigh selven. + Hare Schotelen, Ketels en andere Vaten zijn van Koper of van Hout. Alhoewelse 't Sout seer mijden, en 't selve gantschlijck niet gebruycken, soo koockense echter al haere Spijsen in Zee-water, waer van de soutigheyd na de grond sinckt.

+ Hare Honden zijn kleyn; de grootste niet boven een voet langh, en een span hoogh. Haer Hayr heeft de lenghte van een vinger: Is doncker rood, vlockigh en stijf, gelijck Varc-

+ Hare gewisheyd in 't Schieten en Werpen.
+ Afkeer van den Oorlogh.
+ Vogelen deses Lands.
+ De meeste wilde Dieren zijn wit.
+ Visch, gedroogd, in plaets van Brood gebruyckt.
+ Kopere Vaten.
+ Honden van een bysonder slag.

kens-borstelen. + d'ooren zijn die van de Wolven gantsch gelijck-vormigh. De Kop en Snuyt is als die van de Ratten. De Honden, met welckese Jagen, vergelijcken sigh met de Katten. + Dese etense, wanneerse, 't hare gedaen hebbende, nu oud en tot de Jaght onbequaem zijn geworden. Hierom werdense van de *Lappen* seer hoog gehouden, schoonse gantsch onaengenaem voor 't gesight schijnen, en ongeschickt zijn. De Staert is gedraeyd, of gekronckeld, gelijck die van een Das. [*Sie Figuer* II. *No*. 2. *op A*.]

+ Sy hebben onder haer seecker slagh van wilde Vogelen. De verwe is Paerl-grauw; de grootte als die van een Havick. d'oogen sijn rood en glinsterend. De kop is die van een Kat; de Snavel die van een Arend gelijck, desgelijcks oock de voeten en klauwen; met welcke sy haeren Roof aenvallen; vangende soo wel Hasen als andere Dieren. [*Sie de Figuer* II. *No*. 2. *op B*.]

Toe-Doening.

+ 't Sal voor veele Leesers noch ondienstigh noch onvermaecklijck sijn; dat wy kortlijck hier aenteeckenen eenige saecken, uyt de *Beschreibung Lapponie* van *Johann Schmit*; soo tot naerder beright deeses Lands, als tot breeder openingh van 't geen onse Schrijver somtijds maer alleen met weynige woorden heeft aengeroerd. Vermits van den Oorsprongh des Woords *Lappen* en *Lapland* geen seeckerheyd is, soo willen wy ons niet ontrent losse vermoedingen beesigh houden. De gantsche uytstreckingh van dit Gewest is noch niet reght bekend. + 't Werd verdeeld in *Deensch*, *Sweedsch* en *Muscovisch Lapland*. Dat 't *Geheel* seer groot moet sijn, kan daer uyt afgenoomen werden, dat alleen 't *Sweedsche Deel* werd gesteld langh te sijn honderd, breed t'negentigh Mylen. 't *Muscovische* met 't geen daer aen paeld, en noch niet bereysd is, werd voor seer veel grooter gehouden.

+ De gedagte Schrijver handeld insonderheyd, ja byna alleen van 't *Sweedsch Lapland*: En segt, dat hier d'Inwooners 's Winters drie Maenden lang een geduerige Naght hebben, behalven eenige schemeringh. 's Somers hebbense even soo veel dagh. Doch wijl dit Land sich seer wijd uytstreckt, soo moet oock noodwendigh dagh en nagt op d'eene plaets langer of korter zijn als op d'andere.

In deese lange Naght verrightense haer werck by de seer heldere Maeneschijn; ten waerese door de dick-opgehoopte Sneeuw gedwongen wierden, Maenden langh in Holen onder d'Aerde te moeten blijven; 't welck haer al dickmael gebeurde.

+ bysonder slagh.
+ Jaght-honden: Welckese eeten.
+ Seldsaeme Vogelen.
+ Naerder beright van eenige aenmercklijcke saecken in Lapland.
+ Verdeelingh, en geweldige grootte.
+ Lange naght, en lange dagh

+ Voortijds plegense geduerigh van Woningh te veranderen: Doch *Carel* de negende, Koningh van *Sweeden*, heeft haer opgeleghd, altijd te blyven daerse sijn. Echter moetense noch somtijds op breecken door nood, om haer onderhoud te gaen soecken; doch keeren eyndlijck weer in haer oude Herbergh. De *Bergh-Lappen* konnen 't 's Winters op de Geberghten niet harden, wegens de felle koude; de grouwlijcke Stormwinden, en de meenighte van Sneeuw. Derhalven gaense ter dier tijd in haere Hutten, of Tenten, van haer opgereght in de naest by gelegene Bosschen. Met d'aenkoomst van de Somer keerense weer nae de Bergen. Sommige woonen oock in de holligheyd der dicke Boomen, welcke aen de Waterkanten gevonden worden.

+ Van haere kleedingh spreeckt deese Schrijver, even gelijck onse Reysiger; behalven dat hy een onderscheyd maeckt tusschen haere Soomer en Winter-dragt. 's Somers hebbense Wollen Broecken aen; welcke Stof haer uyt *Noorweegen* werd toegebraght. + Deselve sijn engh genoegh gemaeckt, doch soo langh, datse haer tot op de voeten koomen. Over deselve hebbense een wijde Rock, neerhangende tot halfwegen de Dgyen; sijnde om de Lendenen gegord. Vermitsse geen Lynwaed hebben, soo draegense oock geen Hembd onder haere Klederen. Haere Mutsen sijn onse Slaepmutsen bynae gelijckvormigh. Sommige der selve sijn gemaeckt van Vogel-vellen. 's Winters hebbense onderbroecken, bereyd van de Vellen, welckese neemen van de Pooten der Ren-dieren; met al 't Hayr daer op; en daer over een ander Kleed en Rock, van de Huyden der selve Beesten. Oock bindense wel geheele Beeren-vellen om haer ligchaem, tegens de koude. + De Vrouwen der *Lappen*, die van eenigh vermogen sijn, vercieren de Kledingen haerer Mannen, en oock hun eygene, met Boorden of Riemen van rood laecken, geborduerd met gedraeyde draeden van Tin, welckese seer net d'een over d'ander leggen, en alsoo verscheydene *Figueren* vervaerdigen. + Geenerley Bedden hebbense. In haer Slaep-vertreck leggense telghjens en blaederen van Boomen neer; waer op sy de Huyden van Ren-dieren of Beeren spreyden. Van Leedekanten, of Bedsteeden, weetense niets met allen. + De Ren-dieren gebruyckense tot Voedsters haerer Kinderen, welckese aen der selver Uyers doen suygen. 's Winters eetense gekoockt Vleesch. In de Somer Kaes van Ren-dieren melck. De *Lappen*, in de Bosschen wonende, leven meest van Visch, en van de Jaght. Gedrooghde Visch is haer Brood ander hebbense niet. + Haere gemeene dranck is lauw of warm water. Maer dan weetense noch een sonderlingen en seldsaemen dranck te bereyden van Visch en Vleesch, onder malkander gekoockt. Doch aldermeest sijnse versot op Brandewijn, welckese met goede groote teugen in 't lijf gieten. Niet minder beminnense de Taback; en die haer met deese twee dingen onthaeld; is haer d'aldergrootste vriend, jae; sy souden hier voor wel 'k weet niet wat doen.

+ Haere Sneeuw-schoenen hebben yeder de lenghte van seven, oock van aght en meer Voeten. De breedte is van ontrent 't derde deel eener voet;

+ Veranderingh van Wooningen.
+ Wooningen in Boomen.
+ Kleedingh soo 's Somers als 's Winters;
+ Van de Vrouwen geborduerd.
+ Slaepplaets.
+ Ren-dieren gebruyckt tot Voedsters der jonge Kinderen.
+ Dranck der Lappen.
+ Sneeuw-schoenen.

de gedaente als die van onse Schaetsen. d'eene is een voet langer als d'andere. Sommige willen, dat d'eene Sneeuw-schoen even soo langh is, als den Man, die deselve gebruyckt; 't sy dan vijf, ses, of seven voeten; en d'andere een voet langer. + Maer vermits de meeste Schrijvers de maet op aght voeten stellen; en onse Reysiger op seven en een halve voet, waer tegens de *Lappen* selden boven de vijf voeten langh sijn, soo schynd het, dat dese evenmatigheyd geen plaets heeft; ten ware dan, dat veellight *Martiniere* de langste Schaets op seven en een halve voet heeft gesteld; en dit eene der grootste *Lappen* van ses en een halve voet was geweest. Oock kan de maet der *Fransche* Voeten kleyner als die van d'onse zijn. De geene, welcke te *Leyden* in *Holland* werden bewaerd en getoond, sijn even langh; doch misschien sijnse geen paer, maer de twee langhste van twee Paeren. Daer-en-boven schrijft *Schefferus*, datse de voeten in 't midden der Schaetsen vast binden. *Martiniere* seght, aghter aen. De gedaghte *Schefferus* beeldse af gantsch reght, behalven voor omgekromd, als onse Schaetsen; maer *Martiniere* als een Boogh. Doch misschien sijn in dit groote Land deese Sneeuw-schoenen niet eenerley van maecksel. + Met deselve snellen de *Lappen* ongelooflijck geswind voort over de Sneeuw; niet alleen over 't vlacke Veld, maer begeven sich selfs op de toppen der Bergen, en daelen oock weer af. Doch in 't opstygen gaense niet reght, maer geduerigh in de rondte, tot datse boven sijn gekomen. 't Schynd, seghd *Schefferus*, ongelooflijck voor de geene die 't niet gesien hebben. Gelijck dan oock 't Schaetsen rijden der onse van d'onkundige wel voor Tovery sou gehouden worden.

+ Dat de *Laplanders* een arbeydsaem Volck, en derhalven selden sieck zijn. Haere Tover-handelingen, om te weeten of een Siecke sterven sal. De sleghte staet des *Christendoms* onder deese *Natie*. Haeren Waen van de Geesten der overleedene. Haere seldsaeme Lijck-kisten en Begraefnis-wijs. Waer in haeren rijckdom bestaet. + Hoese haere Schatten verbergen; en veel meer diergelijcke haer aengaende saecken, hebben wy verhandeld in 't vierde Deel onser *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen*, *van pag*. 1401. *tot* 1405. Van haere bygelovigheyd; van d'eygentlijcke gestalte haerer Huysen; van haere seldsaeme bedryven ontrent de Beere-jaght; Tover-trommels, en wonderlijcke Toveryen, hebben wy voorbeeldelijck gesproocken in 't tweede Deel onser *Groote Historische Rariteit-kamer*, *pag*. 260. 378. 381. en *vervolgens*. Van hare Gemoeds-aert en andere Eygenschappen, *eerste deel*, *van pag*. 309. *tot* 320. Ofse sich tot Wolven konnen maecken, in ons *groot Historisch Schouw-tonneel*, *derde deel pag*. 521. *en vervolgens*.

+ En verschil der Schrijvers ontrent deselve.
+ Geswinde voortgang op deese Sneeuw-schaetsen.
+ Aenwijsingh, waer wy anderweegen
+ Breeder van de Laplanders gesproocken hebben.

XXIII. Hoofd-stuck.
Gunstsoeckingh by de Toversche Inwooners, om onse Reysigers de Wind niet te verhinderen. Afvaert van Varanger*. 't Eyland* Wardhusz*. Koomen in de volle Zee. Geduerige Dagh. Krijgen* Spitsbergen *in 't gesight. Groot gevaer door stercke Ysgangh. Geraecken op de Kust van* Boranday*. Krijgen hare twee voor verlooren gehoudene Geselschaps-scheepen in 't Oogh.*

+ **D**Oe wy te *Varanger* aenquamen, was onse Schipper met de verbeeteringh van 't Schip bynae, en de volgende dagh voorts ten vollen gereed; soo dat nu 't gebroockene en ontstelde in een goede stand was herbracht; derhalven hy de Goederen weer aen boord deed voeren. Terwijl wy hier stil laegen, onthaelden wy d'Inwooners deeser plaets met Brandewijn en Taback; op datse onse Afreys niet ophouden, of ons in de goede Wind verhinderlijck zijn mogten. Gelijckse dan oock ons gantschlijck niet tegens waren; maer veel meer ontstond den vijfden dagh daer nae, sijnde den ses-en-twintighsten der Bloeymaend, een seer aengenaeme en bequame Wind, om ons in de Zee te brengen, als tot een vergeldingh onser aen haer betoonde vriendschap. Wy naemen dit voordeel waer; trocken d'Anckers op, en waeren 'savonds ten seven uyren alreeds onder Seyl.

+ [*Daermen de Duyvel en sijne Werktuygen soo seer ontsiet*; *soo veel geloof geeft*; *soo heylloos der selver gunst soeckt*; *soo blydelijck deselve aenneemd*, *en sich daer van diend*, *is 't wonder*, *dat God de boose Geest daer al meerder vryheyd vergund*; *een grooter kraght gedooght te toonen*, *als wel anderwegen? Gelijk hy dan meest en alderkragtigst werckt in en ontrent de kinderen des Ongeloofs en Bygeloofs*; *waer van wy in verscheydene onser Werken wydlopig en voorbeeldlijk hebben gehandeld*].

+ Vermits nu de Wind sterker wierd, wierpen wy (om te vermyden de Steen-klippen, leggende midden in onse wegh in d'opene Zee) 't Ancker uyt dight by 't Land, tegens over 't Eyland *Wardhusz*. d'Amptman, of *Commis*, op 't Kasteel, ons gewaer werdende, en wetende wie wy waren, quam met sijne *Chaloup* aen ons Boord. Als wy hem nu hoflijck, en soo goed als wy konden, hadden onthaeld, nam hy na eenige uyren sijn afscheyd, en keerde weer nae sijne plaets.

+ De volgende dagh, welcke was de seven-en-twintighste der gedaghte Bloeymaend, liet sich de Son ontrent ten een uyr na Middernaght met hare stralen sien. Doe ligteden wy 't Ancker

+ Gunst soeckers by de Toversche Inwoners; en waer om.
+ Aenmerckingh
+ Afvaert van Varanger.
+ 't Eyland Wardhusz.

weer, vermits wy de vrye Zee niet verr' van ons af hadden; om te sien, of wy met de hulp van een goede koelte de selve misschien souden mogen winnen. Wy stelden onse streek Noord-Noord-Oost aen, met volle Seylen; en 't ging ons na onsen wensch.

+ Wy waeren noch geen drie Etmalen (of driemael vier- en-twintigh uyren) voortgevaren, wanneer ons de Naght geheel verliet; en de Son ons geduerigh in 't gesight bleef; 't sy aghter , of voor, of ter sijden ons.

+ Den laetsten der gemelde Maend sagen wy van verre de Bergen, na welcke 't Gewest, daerse op staen, *Spitsbergen* werd geheten; doch vermits wy van een seer hard-waejende Noorde-wind wierden verhinderd; en wy de Zee oock niet gevoeglijk houden konden, soo moesten wy deselve Noor-Noord-Oost-waerts van ons af laten leggen, en onsen loop Oost-Suyd-Oost nemen; of wy misschien aenlanden, en ons in seeckerheyd setten moghten.

+ Drie dagen en nagten waren wy in geen kleyn gevaer, en leden seer groote overlast van 't Ys; 't welck, door de hevige beweging des Storms gebroken en van malkander gescheurd zijnde, met groote stucken ons te gemoet quam dryven: Stotende daerenboven met sulk een geweld tegens 't Agterdeel en de syden onses Schips, dat wy yeder oogenblik niet anders meenden, of 't selve sou in veele stucken gebroocken hebben.

+ Den vierden der Somermaend, met een goede Ooste wind, ontdekten sich eenige hooge Bergen; derwaerts wy onsen loop rigteden, om ons, soo 't mogelijk was, te begeven onder de beschermingh eens Voorgebergts, 't welck wy gewaer wierden. Doch vermits de Noorde-wind weer seer sterck begon te waejen, soo wierden wy gedwongen, op nieuws na de Kust van *Boranday* te seylen; welcke wy binnen weynige uyren bereyckten. Hier gingen wy leggen in een Haven, die wy ter dier plaets vonden; zijnde seer bequaem, om ons voor de wind te beschutten; en daer wy twaelf of derthien vadem Waters peylden.

+ Nauwlijcks hadden wy d'Anckers uytgeworpen, als wy ontrent een Musquet schoot weghs van ons af twee Schepen in 't gesicht kregen, en terstond gewaer wierden, dat het die van ons Geselschap waren; welke in de voorhenen gedagte Storm by de *Noord-Caep* van ons afgeraeckt zijnde, ons in den waen hadden

+ Langhduerende dag.
+ Krijgen Spitsbergen in 't oogh.
+ Groot gevaer door stercke Ysgangh.
+ Komen op de Kust van Boranday.
+ Krijgen hare tot noch toe voor verlooren gehoudene

gebragt, dat wy haer noyt weer sien souden. Seer verheugd waren wy, dat wy in onse meeningh hadden gedwaeld; en gaven haer de Leus met drie *Salvo*-schooten. Staecken oock onse groote Vlagg' uyt op 't agterdeel des Schips.

+ Sy hadden van ons even soodanigh een vermoeden gehad, als wy van haer; meenende, dat de Storm, die ons van malkander had doen scheyden, onsen ondergangh had veroorsaeckt. Doch alsse op de gehoorde wijs tijding van onse welvaert hadden bekoomen, toondense sich niet minder verheugd; en begroeteden ons niet alleen met haer Geschut, maer staecken oock hare Vlaggen en Cieraeden op. Wy deeden desgelijcks; en waren beydersijds seer begeerigh, onse *Chaloupen* in Zee neer te laten, om malkander aen Boord te koomen, en tsaemen te spreecken: Maer de wind was te sterck. Derhalven moesten wy wagten, tot dat deselve wat sou gaen leggen; 't welck geschiedede nae verloop van vier-en-twintigh uyren.

XXIV. Hoofd-stuck.
Die van de weer by-een-gekoomene Scheepen vaeren d'een' aen 't Boord van d'ander: *En verhaelen malkander*, *wat haer*, *geduerende haere van-een-scheydingh*, *was bejegend. Eyland* Kildomovia.

+ **D**E groote begeerte, welcke onse Vrienden in de gedagte twee Scheepen hadden, om te moogen weeten, waer heenen de Storm, doe wy van malkander waren afgeraeckt, ons had heenen gevoerd, veroorsaeckte haer, om beyde hare lange Boots uyt te setten, en aen ons Boord te koomen: 't Welck dan oock geschiedede, met weersijds seer groot vergenoegen. Sy hadden ons alreeds voor verlooren gehouden, en wy haer desgelijcks; vastlijck ons ingebeeld hebbende, dat wy malkander noyt weer souden sien.

+ Sy verhaelden ons, hoese door de Wind waren gedreven geworden op de Kust *Juhorsky*, niet verr' van *Ysland*. Doch vermitsse niet konden koomen op Ancker te leggen, wegens

+ Geselschaps-scheepen weer in 't gesight.
+ Koomen malkander aen Boord;
+ En verhaelen d'een d'ander,

de Klippen, welckese onder 't uytwerpen van 't Ancker gewaer wierden; datse ook eens niet boven de derdehalve Vadem diepte hadden bevonden, soo moestense op 't snelste wenden, en by een goede Oost-noord-oosten Wind de Zee kiesen, soo goed alsse konden. + Dit volbragtense met geen kleyne verwarringh, tot datse eyndlijck, drie dagen langh met de Zee gestreeden hebbende, in de Haven quamen, in welcke wy haer gewaer wierden, onder 't Voorgebergt *Boranday*, ontrent agt of negen Mijlen van een Eyland, genoemd *Kildomovia*.

+ Wy hier tegens vertelden haer, wat voor gevaren wy voor ons deel hadden uytgestaen. Hoe wy in de Zee van *Varanger* waren gedreven, en voor dese Stad op Ancker moesten gaen leggen, om ons Schip van de geleedene schade te verbeteren, en te brengen in staet van weer voort te mogen seylen, nae dat wy nauwlijcks de sinckingh van 't selve hadden konnen voorkoomen. Daer benevens berigteden wy haer van onse Reys en Tijdverdrijf in 't *Deensch*, *Sweedsch* en *Muscovisch Lapland*; wat wy daer gehandeld hadden, en voorts alles wat ons in dit Gewest was bejegend.

XXV. Hoofd-stuck.

Besluyt der Deenen, *om in* Boranday *te gaen handelen. Deesen Raedslagh in 't werck gesteld. d'Inwooners vlieden voor haer wegh: Doch stellen sigh stracks daer nae in staet, om haer te beveghten, indiense haer geweld hadden willen doen. Eenen der Factoors gaet gantsch alleen tot haer. Sijn gespreck met deese Lieden.*

+ 't **G**Oede geluck van malkanders weervindingh veroorsaeckte, datse een besluyt namen, aen Land te willen gaen, om te sien, ofse daer yemand souden mogen vinden, met welckese handel konden drijven. Daer op hielden wy oock raed; en wierd eenparighlijck goed gevonden, dat eenen van onse Schippers, een *Commis*, twee Onder-*Commisen*, of *Factoors*, welcke de *Noordsche* en *Russische* spraeck verstonden, nevens ick, en twintigh van 't Scheeps-volck, desen Aenslag in 't werck souden stellen.

+ Wat haer geduerende.
+ Hare van-een-scheydingh was bejegend.
+ Besluyt, van aen Land te willen gaen.

+ Alles dus vastgesteld, en wy gesamentlijck, soo van Geweer als van Voorraed voor eenige dagen, wel voorsien geworden zijnde, begaven ons in twee *Chaloupen*; waer meê wy nae Land voeren. Soo haest wy daer aengekoomen waren, gingen wy boven op een kleyne Heuvel, om te verneemen, of wy eenige Huysen in 't gesigt mogten krijgen. Doch als wy hier niets met allen gewaer wierden, begaven wy ons nae een Bergh, leggende ontrent een halve Mijl van de gedagte Heuvel. + Op den selven saegen wy, ontrent twee of drie Musquet-schooten wegs van ons, vijf of ses persoonen door Kreepelbosch (anders, door Haeghdoornen) nae ons toe koomen. Maer soo haestse ons gewaer wierden, sneldense soo geswind ter vlugt, dat wy haer terstond uyt 't gesigt hadden verlooren.

+ Evenwel volgden wy haer op de hielen; met soo een vlijtige opmerckigh, waerwaerts sy heenen vlooden, dat wy, na ontrent twee uyren tijds, terwijl wy den Bergh afliepen, in seecker Dal eenige Huysen saegen. Doe wy nu by deselve quamen, vonden wy daer dertigh of veertigh persoonen, gewapend met Boogen en Pijlen; als gereed staende, om ons daer meê aen te tasten, en tegens ons te vegten; vermitsse meenden, in aenmerckingh van onse veelheyd, dat wy gekoomen waren, om haer geweld te doen.

+ Dit veroorsaeckte, dat wy ophielden van voort te gaen; onder malkander beraedslagende, of wy op haer toetreeden, dan of wy liever weer te rugg' keeren wilden; vermits wy sagen, dat dese Inwooners kloecke, stoutmoedige Lieden waeren, waer tegens geene noodwendigheyd ons dwongh, haer aen te grijpen. Hier op bood eenen der *Factoren* sich selven vrywilligh aen, voor sijn eygen persoon alleen tot haer te willen naerderen, om haer te berigten, dat wy quamen als Vrienden; en sulcke, die Kooplieden waren; niets anders begeerende, als met haer te mogen handelen, indiense yets hadden 't geen ons diende, en sy yets by ons sagen, 't geen haer behaegde. Dese Voorslagh des Saeck-voerers wierd van ons allen goed gevonden. Derhalven trad hy nae d'Inwooners; by sich genoomen hebbende twee Rollen Taback, en een kleyne Flesch vol Brandewijn.

+ 't Welck in 't Werck werd gesteld.
+ Vlught eeniger Inwooners voor haer:
+ Maer andere stellen sigh in staet
+ Om haer te beveghten; indien men haer geweld wou doen.

+ Doe hy nu soo na by haer was gekomen, dat hy haer, en sy hem konden hooren spreecken, soo riep eenen onder haer hem toe in de *Muscovische* Spraeck, vragende, wat voor Volck wy waren, en waerom wy derwaerts quamen? Onsen Afgesondenen gaf tot Antwoord: Wy waren Kooplieden, en hare Vrienden; begeerigh zijnde, om Vriendschap met haer op te reghten, en een toe-gangh te bekoomen, om met haer te handelen, indien onse Waren haer behaeghden. Vermitsse nu met dit beright sigh wel te vreden toonden, soo maeckte hy 't overige voorts klaer; en gaf ons een teecken, dat wy souden naerderen; gelijck oock geschiedede.

XXVI. Hoofd-stuck.
Seldsame Gestalte der Borandianers*. Der selver Kleedingh. Huysen. Spijs en Dranck. Hebben van de Menschlijckheyd maer een weynigh meer als de Beesten. Handel der* Deenen *met dese Inwooners*: *Van welcke eenige meê na 't groote Schip voeren*.

+ **D**OE wy nu dight by haer waren gekoomen, verwonderde ick my hooghlijck, dat ick dese Lieden veel kleyner van lijfs-stal bevond, als de *Laplanders* zijn. Hun Oogen waren van de selve grootte, diepte, en verwe. 't Geen wy 't wit der Oogen noemen, is by haer rood-geel. Haer' Aengesighten zijn plat en breed. Hare Hoofden boven maten groot. Hare Neusen ingebogen. Hun gestalte is reght bruyn-swart. Hare Beenen vertoonen sigh als dicke Stylen (Deur-Posten).

+ Haer Gewaed bestond in een Broeck, gemaeckt soo engh als mogelijck is: en dan voorts in een Hembd-rock (Lijf-rock, Camisool), afkomende tot op de Knyen. De Koussen (beter moghtmense Laerskens noemen) en Mutsen waren bereyd van witte Beeren-huyden; 't Hayr buytenwaerts gekeerd: De Schoenen bestonden uyt basten van Boomen.

+ Hun Huysen zijn gebouwd van, en gedeckt met Visch-beenderen. Laegh zijnse; hebbende de vorm van een Ey. Dus sijnse langhagtig-rond; sonder eenig light, behalven 't geen 'er

+ Verdragh tusschen dese Inwooners en de Deenen.
+ Seldsame gestalte der Borandayers.
+ Hare Kledingh.
+ Hare Huysen.

koomd in te vallen door de Deur; welke 't gat, of de mond eens Ovens niet ongelijck is.

[+] Dese Volckeren leven gantschlijk van de Visch-vangst en de Jagt. Al hare Spijsen nuttigense sonder Sout. Hare gedroogde Visch diend haer in plaets van Brood. Klaer Water is haren Dranck; doch in 't selve latense hare Genever-besiën weyken; waer door dit Water een scharp-agtige smaek, en te gelijk een aengename verwe bekoomd: Insonderheyd wanneerse 't drinken uyt een Kop of ander Vat, gemaeckt van Genever-hout.

[+] De Vrouws-persoonen zijn even soo onbevallijk als de Mannen, beyde in gelaet en in kledingh. Met de gedaghte hare Mannen gaense Visschen en Jagen. Men bemerckt onder haer geen *Religie*, of Gods-dienst: [+] En weynigh meer Menschlijckheyd hebbense als de Beesten.

[+] Wy verruylden aen haer al de Taback en Brandewijn, welke wy by ons; oock selfs die wy tot ons eygen gebruyck meêgenomen hadden; daer voor ontfangende Wolven, Vosschen, en Hermeline-vaghten; doch van de laetste alleen eenige weynige. Maer vermitsse noch meer Vellen hadden te verhandelen, soo versoghten wy haer, datse met ons na ons Schip wilden gaen; alwaerse voor hare Waren souden konnen bekomen 't geen haer best behaegde. Hier toe toondense sigh gewilligh, en namen met haer 't geense noch te vermangelen hadden. Dus gingen wy gesamentlijck Zeewaerts aen.

[+] Soo haestse ons Schip in 't gesight hadden gekregen, verwonderdense sigh boven maten seer over 't selve. Wy gaven d'onse een teken, datse ons *Chaloupen* souden toe-senden. Terstond liet yeder Schip twee der selve na Land varen. In d'eene trad de *Commis*, ick, en de *Factoor*, die sigh gantsch alleen eerst onder dese Inwooners gewaeghd, en ons alsoo den wegh gebaend, de gelegenheyd verschaft had, om met haer in kennis te geraecken. De *Borandiaen*, die tot den gedaghten onsen *Factoor* had gesproocken, doe de Vriendschap wierd gemaeckt; en noch eenen anderen, die goed *Muscovisch* spraeck, namen wy met ons. Al d'overige bleven aen 't Strand staen.

+ Spijs en Dranck.
+ Vrouwen.
+ Beestlijckheyd.
+ Handel van Vellen tegens Taback.
+ Eenige deser Inwooners gaen meê na 't groote Schip.

XXVII. Hoofd-stuck.
Hoedanigh de Borandayers *van de* Deenen *in 't Schip wierden onthaeld, en hare redenen. Verdragh met de* Borandianen *gemaeckt, om eenige* Deenen *op Sleden in* Siberien *te voeren. d'aen Land geblevene Inwooners werden oock met Brandewijn onthaeld.* Borandaische *Sleden en Ren-dieren. Hoe de* Deenen *sigh in dese Sleden neersetteden. Snelheyd en sterckte der* Borandaysche *Ren-dieren. Spijs der* Borandianers*: Die noch Brood noch Sout konnen verdragen. Aenkoomst in een Dorp.*

+ **A**Ls wy nu aen Boord gekomen waren, en onse Schipper, uyt 't verhael van 't geen ons was bejegend, had vernomen, hoe gantsch woest en beestaghtigh dese Menschen sigh droegen, soo vereerde hy (om haer gebuyghsamer te maken, en tot Vriendschap te bewegen, op datse ons gedienstigh moghten zijn) aen elck van haer een stuckje Taback, ontrent soo langh als eens Mans vinger, nevens een Kroes vol Brandewijn: Welcke giften sy met seer groote genegenheyd aen namen. Ondertusschen traghtedense de Vellen, welckese by haer hadden, op 't spoedighste te verruylen.

+ Wy vraeghden haer, of wy eenigen handel souden konnen drijven, indien wy ons dieper Landwaerts in begaven? Sy antwoordeden: Dat wy ons sulcks wel moghten onderwinden, doch wy souden niet anders te verruylen vinden, als Pelteryen, of Vellen. Wy berighteden haer, dat wy niet anders als dese begeerden. Daer op verseeckerdense ons, dat wy genoegh van dese Waren souden konnen bekomen tegen onse Taback en Brandewijn. Met verder aenbiedingh, datse ons tot in *Siberien* wilden voeren, indien wy haer voor hare moeyte wilden beloonen.

+ Hier op maeckten wy met haer 't verdragh, dat wy haer souden geven yeder twee Rollen Taback, en vier Pinten Brandewijn. Hier tegens soudense ons in *Siberien* en weer herwaerts voeren. Wy beloofden echter haer noch yets meer te sullen vereeren, indien, door hare bemiddeling, onse Reys tot ons mercklijck voordeel moght komen uyt te vallen. Alleenlijck drongense hier op aen, dat wy de Sleden en Ren-dieren, welc-

+ Onthaling der Borandayers in 't Deensche Schip.
+ Gespreck der Deenen met de selve.
+ Verdragh met haer gemaeckt, om eenige Deenen.

ke wy onderwegen souden gebruycken, uyt onse Beurs moesten betalen. Vermits nu dit billijck wierd geoordeeld, soo heeft onse Schipper geerne hier in bewillighd.

[+] Na dese Over-een-komingh gaven wy haer yeder een Kroes Brandewijn, tot bevestiging van 't gemaeckte Verdragh. Daer na traden wy weer met haer in onse *Chaloup*, en setteden haer aen Land. Sy hadden beloofd, in aller spoed alles tot onse Reys vaerdig te sullen maeken; en hielden ook haer woord getrouwlijck. Want soo haestste aenden Oever waren gekomen, begavense sich terstond aen 't werk. Binnen agt uyren tijds quamense weer; by haer hebbende de Sleden, de Ren-dieren, en voorts alles wat tot onse Afvaert noodigh was.

[+] Terwijl wy nu deese twee *Borandayers* op de gehoorde wijs in ons Schip onthaelden, lieten d'andere onser Scheepen Brandewijn en Taback aen Land brengen, om deese Waeren te verhandelen tegens de Vellen der geene, welcke aen den Oever waeren gebleven, verwaghtende de weerkoomst haerer Medgesellen. Want wy hadden haer niet konnen bepraeten, om met ons in de *Chaloup* te treeden; wijlse vreesden, datse noyt weer t'Huys gekoomen souden hebben. Dit bewoogh al onse Schippers, datse, om sich by haer in gunst te dringen, eenige kleyne Flesschen met Brandewijn tot haer lieten brengen, om deselve uyt te drincken met de geene diese braghten. Sulck een genegentheyd verweckte dit in haer, datse, tot betooningh haerer danckbaerheyd, de Brengers versogten, met haer te willen gaen, om van haer t'ontfangen soodanigh een Onthael, als hare Huysen en gelegentheyd souden vermogen haer aen te doen.

[+] Doe nu onse twee *Borandianers* met de Sleden, en de daer toe behoorende Ren-dieren, weer by ons waren gekomen, vraegden wy, ofse niet meer der selver hadden? Haer' antwoord was: Dat'er niet meer te krijgen stonden. Wy bemerckten, dat deese Beesten grooter waren, als die in *Lapland*; en hervraegden derhalven, ofse ook wel soo veel in sterkte uytmunteden boven d'andere? Sy berigteden ja; en voeghden'er by: De *Laplandsche* Ren-dieren konden niet meer als een Man voeren; maer dese twee Mannen. Even hierom was yeder Sleede soodanigh toegesteld, dat'er twee persoonen in sitten konden.

+ Op Sleden in Siberien te voeren.
+ De geene, die aen Land waeren gebleven, wierden ook met Brandewijn onthaeld: En der selver danckbaerheyd.
+ Borandaysche Sleden en Ren-dieren.

+ Onse Schippers van dit alles kennis bekomen hebbende, soo wierd, nae gehoudene Beraedslagingh, 't besluyt gemaeckt, dat onse *Commis*, de twee *Factoors* (welcke de *Russische* Tael seer wel konden spreken), ik, en dan noch een Man (of Boots-gesel) uyt yeder Schip, met dese twee *Borandianers* op reys souden gaen. Hier op bevraghteden wy een onser Ren-dieren met Tabak, Brandewijn, Silver en eenigh Goud; belopende t'samen een taemlijck-hooge prys. Ick quam by onsen *Commis* te sitten; d'eene aen 't eene, d'ander aen 't ander eynd van de Slede, met d'Aengesigten tegens over malkander. Eenen der gedagte twee *Factoors* settede sig op gelijke wijs by eenen der *Borandianers*: De tweede by den tweeden. Twee der Boots-gesellen saten even alsoo by een; en de derde alleen: Doch d'overige ruymte wierd vervuld met Brandewijn-flesschen en Tabacks-rollen. In sulck een gestalte gingen wy op Reys.

+ Dese *Borandaysche* Ren-dieren voerden ons soo geswind, indien niet geswinder, voort, als de *Laplandsche* hadden gedaen; derhalven wy in aght uyren tijds over Bergen, door Dalen en Velden soo verr' wierden voortgetrocken, dat wy noch Menschen noch Huysen meer sagen. Eyndlijk quamen wy digt by een groot Dennen-bosch; daer wy, ontrent honderd schreden van ons af, vijf of ses Huysen gewaer wierden. Niet verr' van eene deser Huysen lieten wy onse Rendieren gaen weyden.

+ Wat onse personen belangd, wy verquikten ons met *Biscuit*, of Tweeback, en gesouten Vleesch. Onse *Borandianers* onthaelden wy met gedroogde Visch, in Oly gedoopt: Welke Spijs wy in voorraed voor haer hadden meê genomen, wijlse noch Brood noch Sout konnen verdragen. Onse Drank schepten wy uyt een dight daer ontrent gelegene Bron: Deeden daer op een goede teugh uyt onse Brandewijn-flesschen; traden alsoo weer in onse Sleden, en setteden onse loop op nieuws drie uyren lang voort. Na welcke tijd wy aen 't afhangen eens Bergs verscheydene Huysen dight by malkander sagen staen. Hier souden wy vernaghten.

+ In dit Dal gekomen sijnde, vonden wy de Wooningen soo kleyn, dat wy ons moesten verdeelen, en in twee der selver gaen Herbergen; 't welk wy ook geduldig deden, terwijl onse Weg-wijsers de Rendieren ontspanden, en haer na de Weyde sonden.

+ Hoedanigh de Deenen en haere Leyds-lieden sich in dese Sleden neersetteden.
+ Snelheyd en sterckte der Borandaysche Rendieren.
+ Spijs der Borandianers; die noch Brood noch Sout konnen verdragen.
+ Aenkoomst in een Dorp.

XXVIII. Hoofd-stuck.

Vervolgh van de Reys op Sleden door Boranday*. De Taback kon de* Deenen *hier geen dienst doen in 't ruylen. Spijsen deser Lieden. Hare Huysen. Leven sonder Gods-dienst. Hare Kledingh. Vrouwen. Wapenen.* Martiniere *en sijne Reys-genoten komen aen Huysen sonder Inwooners; daerse wat rusten. Trecken weer voort.*

+ **N**A dat wy ses of seven uyren langh hadden gerust op de Beeren-huyd, welcke de Huyswaerd op d'Aerde had uytgebreyd, om te verstrecken voor een Bed, stonden wy weer op, en vraeghden, of in dit Dorp niet yets te verhandelen was? Daer op braghten d'Inwooners allerley Wolfs en witte Vossen-vaghten; nevens vier-en-twintigh Hermelijne, ontrent drie honderd Eeckhoornen-vellen, en seven paer Zobelen, tot ons. Doch sy begeerden niets van onse Taback te nemen. Wy bevonden haer niet soo vriendlijck en goedaerdigh, gelijck hare Landslieden op de Kust sigh tegens ons hadden betoond. d'oorsaeck is, wijlse alleen van de Jaght leven

+ In de Somer eetense haer Vleesch varsch, 't sy gesooden, of op Koolen gebraden. In de Winter niet anders als gedroogd. Terwijl 't Somer is, maeckense voorraed daer van te bekomen; en leggen 't in de Son te dorren; 't sy op houtene Raderen, of boven op de Daecken harer Huysen. + Dese hare Wooningen zijn seer laegh gebouwd; werdende gedeckt met Tacken van Boomen en Sooden van Aerde; sonder eenigh invallend light, als alleen 't geen door de Huys-deur in koomd; welcke (gelijck alreeds te voren van d'andere Huysen is geseghd) de mond eens Ovens gantsch gelijck schijnd.

+ Dese *Borandianers* veranderen (volgens 't berigt onser Weg-wijsers) hare Wooningen niet min dickmael als de *Kiloppen* doen. Gantsch Beestlijk levense, sonder eenige schijn van Gods-dienst. Dommer zijnse, als al d'andere, by welcke wy ons hadden bevonden. Oock even soo wan-stalligh van gelaet als hare Nabueren.

+ Hare Schoenen zijn toe-gesteld van Boom-basten. Hun Hoosen (of liever Laersen) Broecken, Mutsen en Lijf-rocken (welcke laetste hen beneden tot op de Kuyten toe komen, en diese om 't midden des Ligchaems gorden met

+ Tabak kan hier de Deenen geen dienst doen in 't ruylen.
+ Spijs deser Lieden.
+ Hare Huysen.
+ Leven sonder Gods-dienst.
+ Hare Kledingh.

een Gordel van ontrent vier vingeren breedte) zijn al t' samen gemaeckt van witte Beeren-huyden, de Hayren buytenwaerts gekeerd.

[+] De Vrouws-persoonen konnen van de Mannen niet onderscheyden worden, als by 't Hayr; 't welckse uyt-gebreyd dragen, over de Schouderen afhangende. In de Jaght zijnse soo behendigh en ervaren, als hare Mannen. [+] Hare Wapenen zijn alleen een Stok, aen 't eynd spits gemaekt, en van soo een hard Hout, dat de punt alles door dringhd, gelijck als Yser: Een houtene Boog, welckers Pees is bereyd van Boom-basten: Een Koocker met Pijlen op den rugg', en een Steen, snydende als een Scheer-mes, aen de Gordel.

[+] Als wy nu onsen Handel hier verright, en onse Wegh-wijsers de Sleden weer gereed gemaeckt hadden, so nam elck van d'onse een teughje Brandewijn in 't lijf. Daer op gingen wy weer sitten, en snelden negen of thien uyren langh voort, eer wy eenigh Mensch of Huys in 't gesight kregen. Eyndlijck wierden wy drie of vier Wooningen gewaer; derwaerts heenen onse *Borandianen* de Ren-dieren wendeden. Wy beslooten hier te willen rusten (schoon wy geen Menschen in dese Huysen vonden), en onse Beesten sigh te laten verquicken, welckers Spijs niet anders als Mos is; 't geense hier in overvloed, en alsoo voor haer een volle Tafel, vinden konden.

[+] Wy aten en droncken van 't geen wy hadden, maeckende ons daer meê vrolijck. Deser wijs bleven wy hier, t' onser vervarsschingh, ontrent drie uyren langh. Daer na begaven wy ons weer in onse Sleden; vervolgende onse Reys met alle mogelijcke vlijt.

+ Vrouwen.
+ Wapenen.
+ Koomst by eenige Huysen sonder Inwooners.
+ Trecken weer voort.

XXIX. Hoofd-stuck.

Een voornaem Heer onder de* Borandianen *bejegend onse reysende* Deenen; *komende met twee sijner Dienaren van de Jaght. Gestalte harer Kledingh. Dese Heer begeeft sigh in eene der Sleden. Koomst by een deel Huysen, als een kleyne Stad. De Naem deser Plaets is* Vitzora. *Ruylingh van Taback tegens Vellen. Zobelen mogen hier niet verkoght noch verhandeld worden. Waerom niet.Meer andere Pelteryen ingeruyld. De* Deenen *versoecken hier een Barck, om daer meê hare Waren na haer Schip te voeren. Wat voor een Schuyt sy bequamen. Eenige Zobelen in 't heymlijck gekoght. Gelegenheyd der Stadt* Vitzora; *en 't Werck van de hier woonende Vrouwen en Kinderen.

[+] **N**Ae een vijf-uyrige onophoudlijcke voortsnellingh, sonder ondertusschen onse Ren-dieren eens gevoederd; sonder selver gerust; sonder, geduerende dien gantschen tijd, eenige Huysen of Menschen gesien te hebben, wierden wy drie persoonen, als Jagers, gewaer; derwaerts henen wy ons begaeven. d'eene was gekleed op 't *Muscovisch*, in een lange, tot op d'Encklauwen toe afhangende Rock, met een gordel aen sijne Lendenen, hebbende de breette van ontrent vier vingeren; gemaeckt van Wolfs-huyden, 't Hayr buytenwaerts; sijnde soo wit als de Sneeuw, doch aen d'eynden gantsch swart. [+] Op 't Hoofd had hy een ronde Muts, gelijck de Schippers gewoon zijn te draegen; bereyd van een Vossenbalgh. Sijne Broeck en Koussen waeren van Ren-dieren Vellen, de Schoenen van de Huyd eeniger Visschen, even soo als d'Inwooners van *Varanger* draegen. De Kleederen der twee andere waeren van deselve gestalte; doch toegesteld uyt witte Beeren-huyden. 't Hayr desgelijcks buytenwaerds gekeerd.

[+] Yeder van haer had by sich een *Dousijn* Beeren-huyden; voorts eenige Wolfs, witte Vosschen, en Hermelijne-vellen: nevens soo schoone Sobelen, als ick oyt gesien heb. Hy, die met witte Wolfs-vaghten bekleed was, droegh echter niet anders, als een *Dousijn* witte Ravens en seven Sobelen, welcke hy aen sijnen gordel had hangen. Als wy nu nevens haer henen reeden, hield eenen onser Wegh-wijsers plotslijck stil, om met den voornaemsten onder deese drie te spreecken. Stracks daer nae sprongh hy uyt de Sleede, en settede deesen in sijne plaets, by eenen onser *Factoors*: Waer over mijnen *Commis* en ick ons niet weynigh ontsetteden.

[+] Sulcker wijs reysde hy, langer als een uyr, met ons voort. Ondertusschen konden wy niet een eenigh Huys in 't gesight bekomen. Eyndlijck saegen wy van de hooghte eens Berghs,

+ Ontmoetingh van een Borandaysche Jager met sijne Dienaeren.
+ Gestalte haerer kledingh.
+ Eenen der Deensche Wegh-wijsers set de voornaemste in sijne plaets in de Sleede.
+ Komen aen in een kleyne Stad aen de Zee, genoemd Vitzora.

nae de linckerhand, de Zee; en aen den Oever des selven verscheydene Huysen, soo dight by malkander staende, datse een kleyne Stad vertoonden. Onse Ren-dieren voerden ons reght daer na toe. Hier traeden wy uyt, en gingen in 't Huys van de Heer (dien onse Wegh-wijser sijne plaets in de Sleede had overgegeven), om daer te rusten. Wy bemerckten terstond, dat hy een persoon van een meer als gemeen Aensien moest sijn, wegens d'eerbiedigheyd en oppassingh der Inwooners, (of des Huysgesins): 't Welck terstond quam toeloopen om ons te dienen; helpende ons uyt onse Sleeden, met alle bedencklijcke dienstvaerdigheyd. Dese Stad was genoemd *Vitzora*.

[+] De gedaghte Heer gaf ons, tegens Taback en Brandewijn, al de Vellen, die hy in voorraed had; behalven alleen zijne witte Beeren-huyden, welcke wy niet begeerden; en zijne Zobelen, die hy aen ons niet derfde verruylen; wijl sulcks van de Groot-vorst in *Muscovien*, diense *Czaar* noemen, op 't hooghste verbooden is. Al de Zobelen, welcke yemand bekoomd, moet hy voor sijne *Czaarsche Majesteyt* bewaeren: Soo dat geen Mensch in al deese Landen eenige der selve derf verkoopen, sonder vergunningh van hem, of van sijne *Commissarissen* (welcke gesteld sijn aen alle plaetsen daer hy sijne *Magazynen* heeft); op seer swaere Lyf-straf. [+] Indien echter sommige de stoutheyd neemen, om eenige der selve aen yemand te verhandelen, soo doense sulcks in 't verborgen, en met seer groote voorsightigheyd. Desgelijcks moeten de geene, die deese Vellen koopen of inruylen, wel toesien, datse niet ontdeckt werden. Want by soo verr' de *Gouverneur*, of *Commissarius*, aen de Plaetsen, daer al de voorby-gaende Waeren werden ondersoght, eene Zobel quam te vinden, welcke niet van de Grootvorst, of *Czaar*, selver (of door sijne gelastede) verkoght was geworden, soo souden sijne Dienaeren, of de Tollenaers, niet alleen deselve, maer oock al d'andere Goederen, welcke de Koopman by sich had, verbeurd verklaeren, en wegh neemen; sonder hoop van eenige lossingh.

[+] Als nu de meergedagte *Borandayschen* Heer sijn eygene Waren aen ons had verruyld; en bemerckte, dat wy lust hadden, om noch meer der selver te mogen bekomen, soo sond hy twee

+ Verhandelingh van Brandewijn en Taback tegens Vellen.
+ Behalven tegens Zobelen; die hier niet verkoght moogen werden.
+ Meer andere Vellen ingeruyld.

sijner Dienaers door de Stad, om d'Inwooners bekend te maken, indiense hare by haer hebbende Vellen wilden verhandelen, soo soudense by ons komen, want wy wilden haer Taback en Brandewijn daer voor geven. Met byvoegingh, dat haren Heer al de sijne aen ons had vermangeld. Over dese gelegenheyd wierdense seer verblijd; en quamen al t' samen aen met hare Vellen; van welcke wy namen de geene die ons dienden.

+ Deser wijs kregen wy ontrent vijfthien honderd Vagten van allerley slagh by een. Derhalven vraeghden wy onsen Huysheer, of hy ons niet een Boot (of Barck) sou konnen verschaf'en, waer in wy eenen onser Bootsgesellen, met onse by ons hebbende ingeruylde Waren, na ons Schip mogten senden? Hy antwoordede, dat hy ons versoeck wel voldoen kon. Liet oock terstond een Schuyt vaerdigh maecken, gelijckende ten naesten by een Gondel; in 't midden breed, en aen beyde d'eynden spits toe lopende: Alles van Hout, sonder eenigh Yserwerck, sonder eenige Nagel. In 't midden stond een Mast; waer aen vast gemaeckt was een groot vierkant Seyl van Lijnwaed, toe-bereyd uyt Boom-basten; seer cierlijck gestickt. De Touwen waren van de selve stof vervaerdighd; gelijk ook de twe Ancker-kabels: Welcke Anckers toe-gesteld waren uyt seecker slagh van seer swaer Hout, soo datse als in een oogenblick na de grond soncken.

+ Doe wy nu twee uyt onse *Borandayers* hadden genomen, om met d'eene Bootsgesel nae 't Schip te vaeren, en de gemelde Heer haer gereed sagh tot d'aenvaerdingh der Reys, soo nam hy ons ter sijden af, en toonde ons dertigh paer Zobelen, welcke wy voor gereed geld, doch taemlijck goed koop, van hem bequaemen. Onbekommerd deed hy deese Koopmanschap, wijl sich daer toe een voor hem gunstige gelegenheyd aenbood. Maer geenssins sou hy daer toe bewoogen hebben konnen werden, indien wy de gedaghte Boot niet geleend hadden, en deese Waer met deselve terstond nae ons Schip hadden afgesonden; waer in hy wel wist, dat geenen Besightiger sou komen. Anders, indien de saeck openbaer waere geworden, soo hadmen niet alleen hem aen 't Lijf gestraft, maer daer-en-boven hem en sijn geheele Geslaght voor Slaven nae *Siberien* geson-

+ Versoeken een Barck, om haer Waeren na haer Schip te moogen senden; en wat voor een Schuyt sy kreegen.

+ Dertigh paer Zobelen in 't verborgen gekoght, en terstond na 't Schip gesonden.

den: Daer hy langh genoegh sou hebben moeten blijven, eer hy van daer weer te rugh waere gekomen.

+ Onse Bootsgesel met de Koopmanschappen, en de twee hem toegevoegde *Borandayers*, afgevaeren zijnde, soo begonden onse *Commis* en de twee *Factoors* met hem (den Heer) en onse Wegh-wijsers dapper te drincken. Ick en de twee overige Boots-gesellen naemen deese gelegenheyd waer, om ondertusschen de Stad te gaen besien. Wy verwonderden ons niet weynigh over deselve, als die tusschen twee Bergen lagh, van welcke yeder ontrent een Myl hoogh was. De Huysen waeren seer konstigh gebouwd van Visch-beenderen. De Daecken van even deselve Stof, doch aen sommige plaetsen met Mos gestopt; met Ried (of Aerd-sooden) bedeckt, en soo wel bewaerd, soo dight toegemaeckt, dat'er geen Wind kon inkomen, als alleen door de Deur (hebbende de gedaente van de mond eener Oven), en dan door de Gevel (of 't Dack), waer in een Venster-gat is, daer door 't light werd ingelaten.

+ Wy saegen verscheydene haerer Vrouwen en Kinderen met haeren arbeyd beesigh. Eenige onder deselve breydeden Netten van Boombasten, tot hun Visschery. Andere bereydeden Seylen voor haere Schuyten; welcke Seylen mogen genoemd werden een slagh van fijne gevloghtene Matten. Wederom andere maeckten Bylen, Messen, Pylen en Werp-pylen van Visch-beenen. Noch andere vervaerdighden Klederen uyt Beren-huyden; welckese t'saemen naeyden met Gaern, bereyd van basten der boomen; en Naelden van kleyne Vischgraden. Alle waerense van een lelijck aensien, kleyn van gestalte, platneusigh, en swart, gelijck de half-versenghde Indianen.

Toe-Doening.

+ De Zobel, van sommige genoemd Zabel, sou, gelijck eenige willen, even 't selve Dier sijn, 't welck *Aristoteles* noemd *Satherius*, en *Niphus Cebal*. By *Alciatus* voerd hy de naem van de *Sarmatische* of *Scytische Muys*; doch, nae veeler oordeel, niet seer bequaemlijck. d'Afbeeldingh der Zobel vind ick in den beroemden *Jonstonus* niet; doch hebse in *Michael Herr Grundtlicher* U*nterricht wunderbarlicher art, natur und eygenschafft aller vierfussigen thier*; en nae de selve heb ick laeten snijden de gedaente, welcke de Leeser sien kan *Fig*. II. *n*. 3. Men vind deese Dieren in de *Noordsche* Landen, en d'uyterste Bosschen van *Muscovien*. + Oock in *Littauw; Wit*

+ Gelegentheyd der Stad Vitzora, tusschen twee seer hooge Bergen: En haere huysen.
+ 't Werck der Vrouwen en Kinderen in deese Stad.
+ Kort beright van de Dieren, genoemd Zobelen, of Zabelen.
+ Waer deselve gevonden werden.

Russien; ontrent de *Kronische Zee*, en in *Laucerusa*, een Bosch in *Scandinavia*, volgens 't beright des gemelden *Jonstoni*. De Beschrijvingh van *Guinea* getuyghd, datse daer in meenighten werden gesien; doch de beste koomen uyt *Tartaryen* en *Lapland*. *Marcus Paulus Venetus*, die sijne Reys door de *Morgenlanden* begon in 't Jaer *Christi* 1269., beright ons, *Boeck* 2. *cap.* 20., + dat de praghtige en seer groote Veld-tent des *Tartarischen Chams*, wanneer hy ter Jaght gaet, seer veele Vertrecken in sich begrijpt, als de Sael, de Raedkamar, sijne Slaepkamer, en verscheydene andere. Onder deselve sijn de drie genoemde yeder onderstut met drie pilaeren van welrieckend Hout, kostlijck uytgehouwen en beschilderd. 't Decksel bestaet (wy spreecken met hem, als in den tegenwoordigen tijd) uyt swart en rood verwige Leeuwenhuyden; want van deese Dieren werden geen bonte in dit Land gevonden. Geen Regen of Wind kan door de selve dringen. Van binnen sijn de Tenten (te weeten de gemelde drie Vertrecken, sijnde yeder wel een Tent op sich selven, maer gesaementlijck begrepen onder de benoemingh van de Koninghlijcke Tent, en aen elckander hangende) bedeckt met kostlijcke Sabel (of Zobel) vellen; + onaengesien deselve in dit Land seer dier sijn; soo dat men, daer van een kleed willende maecken, 't selve met geen twee duysend *Bisantiner* Guldens sou konnen betaelen: 'k Heb dit hier willen aenteeckenen, om te doen sien, dat alreeds in dien tijd de Zobel-vaghten seer waerd gehouden, en voor groot geld gekoght wierden, selfs in 't Land daer deese Dieren sich onthielden. + *Agricola* getuyghd gesien te hebben, dat voor veertigh deeser Vaghten wierden gegeven duysend Goudene Kroonen; en *Ambrosinus*, dat alleen eene Winter-mof, van Zobelen, heeft gegolden vierhonderd ponden *Bononische* Munt. De gedaghte *Agricola* steld de Zobel wat kleyner te sijn als de Marter, of Marder; en dien volgens kan hy nauwlijcks de grootte van een Kat bereycken. Van Natueren sijn deese Dieren seer behendigh; door haere geswindheyd en bootsemaeckeryen d'aenschouwers vermaeck veroorsaeckende; snel in 't toeschieten, en by nae altijd sonder rust. De dierbaerste Vellen werden geaght de sulcke, die langh en nae 't swart treckend Hayr hebben. + In de Son gehangen werdende, soo bedervense. *Jonstonus* seghd, datmense voor de Mot bewaerd, wanneermen haer, wel geschuddet sijnde, met Alssem omwind, en soo wegh leght. Hy doet'er by: Men heeft aengemerckt, dat Zobel-vellen; in 't onderste van een Kist geleght, en met andere daer op gedaene klederen beswaerd sijnde, nae drie daegen tijds bynae geheel weer boven op gereesen waeren. Hoese oock met de hand gehandeld werden, altijd blijvense gelijck. Men behoefd sich derhalven niet te verwonderen, datse in een groote waerde werden gehouden: + Te meer, wijl de *Muscovische Czaar* sich bynae alleen Meester daer van gemaeckt heeft; de prijs nae sijn eygen gelieven steld; grooten handel daer meê drijft, en geweldige Inkoomsten daer van geniet. Hy Koopmanschapt oock wel met andere Pelteryen uyt de Noordsche Gewesten; daer toe seeckere persoonen gebruyckende, aen welcke hy deese Bontwercken geeft, om die in *Persien, Turckyen* en andere Landen te verhandelen; en winst voor hem te trecken: Doch vermits oock andere met

+ De Tartarische Cham pleegh sijne Veld-tent daer meê te bedecken.
+ Geweldige dierheyd (al ontrent 't Jaer 1270.) deeser Vellen in Tartaryen.
+ Naderhand oock anderweegen, met eenige voorbeelden.
+ Seldsame eygenschappen der Zobel-vellen; en hoese voor de Mot bewaerd werden.
+ De Muscovitische Czaar heeft sigh alleen meester daer van gemaeckt; en treckt seer groote winsten daer van.

sulcke Vellen haer voordeel mogen soecken te doen, soo brenghd hem dit soo veel niet op, als wel den alleen-handel der Zobelen. Als andere Vorsten hem seer groote Geschencken toesenden, soo werd sijnen Schat daer door grootlijcks vermeerderd. De Tegen-geschencken, welcke hy doet, bestaen gemeenlijck maer uyt sijne Zobelen, die hem weynigh kosten, en evenwel hoogh werden geaght, wijlse bynae alleen uyt sijne handen moeten koomen. Echter is nu de voorige onmatige dierte al vry gevallen. *Barend Langenes* in de *Wereld beschryvingh*, van hem in langhwerpigh *octavo* uytgegeven, seghd *pag.* 293. *des eersten Deels:* [+] Datmen nu ('t was doenmaels in 't jaer 1598) nauwlijcks om duysend guldens Voeder van Zobelen onder een Rock sou konnen bekoomen. Een Som van duysend guldens doe, hoe veel sou die nu wel zijn?

[+] Aen Paus *Clemens* de sevende (op de Stoel geklommen in 't jaer 1523.), wierd van de *Muscoviten* gesonden een Gesant, genoemd *Demetrius*. De vermaerde Bischop en Geschiedschryver *Paulus Jovius* ondersoght uyt deesen veelerley dingen van de gelegenheden des *Russischen* Lands; en heeft, 't geen hy uyt hem had verstaen, over geschreven aen *Johannes Rufus*, Aertsbischop tot *Consents*. [+] In deesen Brief seghd hy, uyt 't beright des gemelden *Demetrii*, dat in de Koopstad U*stinga*, gelegen ter plaets daer de Rivieren *Juga* en *Duino* t'saemen loopen, seshonderd Mylen weghs van de Stad *Muscauw*, aenquaemen kostlijcke Voederingen van Marders, Zobels, Wolven, witte en swarte Vosschen; daer gebracht werdende van de lieden uyt de noch verder gelegene landen *Permy, Picerri, Inugri,* U*gulici* en *Pinuagi*; welcke deese haere Waeren vermangelden tegens andere. De *Permy* en *Picerri* hadden deese Zobels-vellen van andere Volckeren, naerder aen de Zee gelegen. [+] De beste aghtedemen doe die met lighte grauwe Hayren. d'Eedele Vrouwen bedeckten'er haeren Hals meê; in sulck een gestalte, gelijck als of dit Dier noch leefde. Dus verr' *Jovius*, uyt 't verhael van *Demetrius*. De Landen, uyt welcke de gedaghte Pelteryen in *Muscovien* quaemen (namentlijck, de *Siberische* en *Samojedische*) waeren doemaels, jae tot op 't Jaer 1600., de *Muscoviters* noch onbekend. Hoe deselve door een rijcken *Muscovischen* Boer ontdeckt en bereysd sijn geworden, sullen wy hier nae kortlijck aenteeckenen. [+] Dit alleen moeten wy hier noch by doen, dat de *Lappen* in 't Jaer 1530. onder 't gebied der *Muscoviters* noch niet stonden; jae noch niet eygentlijck haer bekend waeren. De reden daer van was, om datse de veroveringh deeses Lands geen moeyte waerdigh aghteden. Dusdaenigh spreeckt'er de gemelde *Muscovische* Gesant van, by den genoemden *Jovius*: Aen d'uyterste Oever der hooge Zee, alwaer de groote Rijcken *Noorweegen* en *Sweeden* door een Enghte aen 't vast Aerdrijck hangen, wonen de *Lappen*; een boven maten groof, beestaghtigh Volck; wantrouwigh, en vliedende voor alles watse vreemds sien. Sy weeten noch van Vrughten, noch van Koorn, noch van goed We'er te spreecken. Alleenlijck geneerense hen van haer schieten (van de Jaght der Dieren) en bekleden sich met de Huyden der wilde Beesten. Haere Slaepkameren sijn Hoolen, vol dor loof; of holle Boomen, 't sy door ouderdom, 't sy door vyer

+ d'onmatige dierte is echter vry gevallen.
+ De Siberische en Samojedische Landen
+ Waren de Muscoviters ontrent 't Jaer 1600. noch onbekend.
+ Welcke Zobels de beste geagt wierden.
+ Lapland aen de Muscoviters oock noch niet langh geleden onbekend geweest, in sijn eygentlijcke gelegenheyd.

uytgehoold. + Sommige gaen visschen in de Zee, daerse wel vangen met goed geluck, maer weynig konst. De bekomene Visschen droogense, en bewarense tot haere spijs. Deese *Lappen* sijn kleyn van lighaem met gedrongene platte aengesigten, doch behendig en snel met de voeten. De naestgelegene *Muscoviten* hebben noch weynigh kennis van haer. Want haer met weynigh Volcks te willen aengrijpen, waer' een verderflijcke uytsinnigheyd. Een groot Heyr tegens dit arm, ellendigh Volck te willen aenvoeren, sou sonder voordeel sijn, en oock niet seer eerlijck. Deselve *Lappen* verhandelen witte Hermelynen vellen (buyten twijffel oock Zobelen) tegens allerley andere Waeren: Doch sy sien de Kooplieden niet (dit wierd geschreven ontrent 't Jaer 1530.); spreecken oock niet tegens haer. Alleenlijck leggense haere Vellen neer; verkiesen daer tegens de Waeren, welcke haer aenstaen. Gaen dan wegh. Koomen daer nae weer; en indien haere Vaghten wegh genoomen sijn, soo neemense daer tegens d'andere Waeren met haer.

XXX. Hoofd-stuck.

Vertreck te Water van Vitzora *na* Potzora. Gouverneur *aldaer. Weynigh Eedele in* Muscovien. *Treflijcke Meede. Handel met den* Gouverneur; *van wien de* Deenen *een goed deel Zobelen kopen. Hy onthaeld haer met een treflijcke Maeltyd. Sitten aght uyren langh aen Tafel. Groote meenighte van andere Vellen gekoght. Senden al haere Koopmanschappen nae haer Schip. Stercke suypery.*

+ DOe wy (nae de besightigingh deser Stad) weer by ons Geselschap waeren gekoomen, wierd onder onse *Commis* en *Factoors* beslooten, eenen onser Wegh-wijsers met de Sleeden en Ren-dieren weer te rugg' te senden, wijl'er nu gelegenheyd was, om te Water nae *Potzora* te reysen. Dit voorneemen wierd oock tot de daed gebracht. Onse Huyswaerd en twee sijner Dienaeren gingen uyt nieuwsgierigheyd met ons. Wy voeren met een goede Westen-wind langhs 't Strand heenen, en quaemen nae vijfthien uyren tijds te *Potzora* aen. Dit is een kleyne Stad, leggende aen den Oever van een kleyne Zee, voerende dien selven Naem.

+ Hier naemen wy een besluyt, van ons terstond nae 't Slot te begeven, en by den *Gouverneur* te vervoegen: Die waerlijck niet anders is als een *Commis* of *Factoor* des Grooten *Czaars*;

+ Korte beschrijvingh der Laplanders, uyt 't beright eens Muscovischen Gesants.
+ Vertreck te Water van Vitzora na Potzora.
+ De Gouverneurs sijn hier niet anders als Factoors van de Czaar.

gelijck oock al d'ingestelde *Gouverneurs* sijner *Czaarsche Majesteyt* in dese Plaetsen niet anders zijn als soodaenige. Weynigh Edellieden werden in *Muscovien* gevonden: 't Welck, volgens mijn oordeel, d'oorsaeck is, datse soo groof, onbezeedighd en qualijck-opgetrocken zijn; sigh gantsch niet rijmende met d'opvoedingh van Eedele persoonen.

+ De gedaghte *Gouverneur* was een *Muscovit*. De verwe sijner Kleedingh was tusschen Violet en Rood. Hy onthaelde ons al t'saemen seer wel met een voortreflijcke Meede, welcke de *Spaensche* Wijn niet ongelijck was; desgelijcks met Brandewijn en Peper-brood.

+ Vermits hy 't opsight had over des *Czaars* Zobel-*Magazijnen*, soo vraeghden wy hem, of hy ons eenige Zobelen voor geld wou verkoopen? Hy gaf tot antwoord jae; en deed een tegenvraegh, hoe veel der selver wy begeerden? Waer op wy seyden: Al die hy had wilden wy hem wel afhandelen, indien wy die voor een billijcke prijs konden bekoomen. Stracks voerde hy ons in 't *Magazijn*, en toonde ons vijf *Zimmer* Zobelen (maeckende vijftigh paer). Twee deeser *Zimmeren* waeren soo goed, als ick noch oyt van mijn leven heb gesien; van natueren swart, als een Agaet-steen; waer voor wy betaelden vijfhonderd Ducaten, bedraegende drieduysend *Fransche* ponden. Voor de drie overige *Zimmeren* gaven wy vierhonderd Ducaten.

+ Als wy hem nu dus voor alles wat hy van deese Waer had voldaen hadden, en deselve met des *Czaars* Zeegel geteeckend was, kon hy niet naelaeten, ons t'onthaelen. Ten dese eynde sond hy twee *Chaloupen* uyt, om varssche Visch te bekoomen. Hy deed een jongh Ren-dier slaghten; en met deese Spijsen, waer by noch quaemen eenige Vogelen, van sijne Dienaeren gevangen, bereydede hy ons een heerlijcke Maeltijd. Dus waeren wy gediend van Visch, Vleesch, en *Muscovitische Biscuit*, of Tweeback. Aght geheele uyren langh saeten wy over Tafel: En vermits ondertusschen de Dampen, soo van de Meede als van de Brandewijn, welcke wy gedroncken hadden, ons in 't hoofd waeren geklommen, soo verlanghden wy nae de Beeren-huyden; en waeren blijde, dat wy daer op quaemen: Want geen andere, als deselve, konden wy tot onse Bedden genieten.

+ Treflijcke Meede.
+ Handel met den Gouverneur, van wiense een goed deel Zobelen koopen; en hoe dier.
+ Hy geeft de Deenen een heerlijke Maeltijd; en sitten aght uyren lang aen Tafel.

[+] Nae een slaep van ontrent ses of seven uyren stonden wy op; droncken een Kroes Brandewijn, en gingen in de Stad, by ons hebbende een *Factoor*, van de *Gouverneur* ons meê gegeven; die ons braght daer wy koghten tweeduysend Eeckhoornen, vier *douzijn* Hermelijnen, en vijfhonderd Vossen-vellen; onder welcke de meeste soo wit als Sneeuw, d'overige swart waeren. Voorts, ses Schock (honderd en twintigh) witte Wolfs, en twee honderd Marders-vaghten, van een Aschgrauwen aert. Dit alles kostede ons vierhonderd Ducaten Koopere Munt, welcke ons seer ongeleegen quam meê om te voeren. Als wy nu met dese onse Koopmanschappen weer in 't Slot waeren gekoomen, packten wy deselve tot Balen, in Deeckens, of Matten, gemaeckt van Boombasten.

[+] Al onse Goederen dus ingepackt zijnde, soo wierd goed gevonden, eenen onser *Factoors* met deselve nae ons Schip af te senden. Ter dier oorsaeck versoghten wy aen onsen Waerd de *Gouverneur*, de verschaffingh van een Barck, om onse Packen derwaerts te voeren; waer in hy gantsch geerne bewillighde. Twee uyren hier nae vertrocken twee der onse, met drie *Borandayers*, ons van de gedaghte *Gouverneur* geleend; welcke hy seer ernstigh beval, persoonen en goederen verseeckerd tot ons Schip te brengen. Hy gaf haer thien Ducaten; en aen de geene, die haer souden voeren, yeder een kleyn stuckje Taback; met belofte, datse 't overige op haere weerkoomst souden ontfangen.

[+] Als nu onse *Factoor* wegh was, met de geene die hem vergeselschapten, begonden wy weer gantsch onordentlijck te drincken met den *Gouverneur* onsen Waerd, en den Heer, die van *Vitzora* met ons nae *Potzora* was getrocken. De laetstgemelde lightede de Brandewijn-kroesen soo ruyterlijck, dat hy nauwlijcks wist, of hy stond, dan of hy sat. Dit swelgen duerde vier gantsche uyren langh; en daer nae begaven wy ons ter rust.

+ Kopen noch een groote meenighte van andere Vellen.
+ Senden al hare Vaghten gepackt nae haer Schip, in een Barcq.
+ Onordentlijck Suypen.

XXXI. Hoofd-stuck.

***Voorbereydselen tot de Reys na* Siberien. *Loon voor de Sleden en Ren-dieren. Vertreck van* Potzora, *door gevaerlijcke Weegen. Komen by Huysen, doch vinden de selve ledigh, wijl de Bewooners ter Jaght waren: Welcke op hare weerkoomst sigh seer ontroerden, siende vreemde Gasten in hare Wooningen. Hun hooghste verwonderingh over dese Vreemdelingen. Ontmoetingh van vijf Mans-persoonen, verbannen tot de Zobelen-Jaght. Werden van onse Reysigers gekend voor hare goede Vrienden. Verhalen d'oorsaeck van haren ellendigen staet; en de staet harer Ellende selfs. Afscheyd d'een van d'ander. Vervolgh der Reys. Woestheyd van 't Geberght, tusschen* Boranday *en* Siberien. *Kledingh der Inwooners; welcke Hoflijcker zijn als de voorige. Komen te* Papinogorod.**

+ **S**Oo haest wy 's Morgens opgestaen waeren, versoght onse *Commis* aen den *Gouverneur* van *Potzora*, dat hem wou gelieven, ons te voorsien van Sleeden, tot onse voorgenoomene Reys nae *Siberien*. Daer op verschafte hy ons seven der selve: Eene voor de gedaghte *Commis*; eene voor onsen noch overigen *Factoor*; eene voor my; twee voor onse twee Boots-gesellen; eene voor onsen Wegh-wyser; de sevende en laetste voor onse Taback, Brandewijn, en levens-middelen, welcke hy ons tot de Reys meê gaf. Doch ons geld behield onse *Commis* by sich.

+ Als nu onse Ren-dieren getoomd en voor de Sleeden gespannen waeren, deed hy vrywilligh noch een persoon haelen, welcke hy ons meê sond ten Wegh-wyser, tot aen de Plaets, daer wy andere Ren-dieren neemen, en de sijne weer leveren moesten. Voor dit alles quaemen wy met malkander over een, hem vier Ducaten te geven. Doch eer wy van hier vertrocken, dronck elck van ons noch vijf of ses Schalen Brandewijn ten Afscheyd. + Doe bedanckten wy den *Gouverneur* van *Potzora*, en dien van *Vitzora*, voor haere aen ons betoonde Hoflijckheden. Reden doe langhs de Rivier heenen, door seer gevaerlijcke Wegen, sonder eenigh Spoor of gemaeckte Baen in aght te neemen, vier geheele uyren langh: In welcke tijd wy geen levendigh Schepsel gewaer wierden, behalven witte Beeren,

+ Voorbereydselen tot de Reys na Siberien.
+ Loon voor Sleden en Ren-dieren.
+ Vertreck van Potzora, door gevaerlijke Wegen.

grooter als wy oyt gesien hadden. Doch soo haestse ons in 't gesight kregen, liepense wegh, soo snel alsse konden.

+ Twee uyren hier nae quaemen wy onverwaght by seven of aght Huysen; doch vonden niet een eenigh mensch daer in, wijl al de Bewooners der selve op de Jaght waeren getrocken. Uyt onse Sleeden getreeden zijnde, gingen wy in deese Wooningen, om ons te verfrisschen. Korts daer nae quaemen vijf of ses Mannen, met hare Vrouwen en Kinderen van de Jaght; voor welcke desen dagh geluckigh was geweest: Want sy bragten met sich ses Beeren-huyden; vier Wolfs, seven witte Vossen, twee Hermelynen, en aght Zobels-vellen.

+ Grootlijcks ontsettedense haer, doese ons in haere Huysen saegen. Oock soudense sich in aller haest op de vlught begeven hebben, indien niet onse Wegh-wijser (ons van de Gouverneur te *Potzora* geleend), na haer toegeloopen, en te gelijck haer verseeckerd had, dat wy Vrienden en Kooplieden waeren, welcke nae *Papinogorod* reysden: Daer byvoegende, dat wy haer geerne souden afkoopen al de Vellen, welckese hadden. Op deese aenspraeck keerdense weer te rugg'; doch setteden de mond wijd open, en bleven gelijck als verstockt in de grootste verwonderingh des Weerelds; eensdeels over 't gesight van onse Kledingh, welckers *Mode* haer gantsch vreemd was; andersdeels over d'aenschouwingh onser gestalte, en 't gehoor onser Spraeck; + van welckese niet een eenigh woord verstonden. Even soo weynigh verstonden wy oock de haere. Echter vonden wy, door middel van onse Tolck, gelegenheyd om met haer te ruylen. Oock versorgdense ons van Ren-dieren, welcke ons souden voeren tot aen den mond der Rivier *Papinogorod*.

+ Als wy ontrent twee of drie uyren van de Vloed *Potzora* waeren gereeden, nu volgende de Rivier, welcke ons nae *Papinogorod* sou leyden, sagen wy uyt een groot Bosch vijf Mannen komen, bekleed met Beeren-huyden op de *Muscovitische* wijs. Yeder van haer droegh een Roer op de Schouder, een Tasch op de sijde, en een kort Swaerd (of een groot Mes) gelijck onse Jagers gebruycken, in de hand. Sy traeden op ons toe; derhalven lieten wy onse Sleeden stil houden, en door onse Wegh-wijser vragen, watse voor lieden waren?

+ Komen by Huysen; doch vinden die ledigh, wijl de Bewooners ter jaght waeren.
+ Die, weerom keerende, sigh over deese vreemde Gasten ontsetteden.
+ Hun hoogste verwondering over dese Vreemdelingen.
+ Ontmoetingh van vijf Mans-persoonen; welcker eene haer in 't Duytsch aensprack;

+ Eenen van haer, ligtlijck oordelen konnende dat wy Vreemdelingen sijn moesten, groetede ons in de *Duytsche* Spraeck; wenschende ons een goeden dagh, en hem selven soo veele Vryheyd, als wy genooten. Onse *Commis*, uyt *Neder-Saxen* geboortigh, hoorende dat hy *Duytsch* sprack, vraeghde hem nae sijn Vaderland? En daer op beright bekoomen hebbende, soo bevond hy, dat deesen eenen sijner Bekende was. Flucks trad hy uyt de Sleede, sloegh d'armen om sijnen Hals, en kuste hem. Daer nae begeerde hy te weeten, hoe hy hier heenen was gekoomen; en ontfingh tot antwoord: Dat hy van de *Czaarsche Majesteyt* in dit Gewest tot de Zobel-jaght verbannen was: + 't Welck in *Muscovien* soo een gewoone Straf is, als in *Franckrijck* en anderweegen yemand tot de Galey te veroordelen. Sommige werden voor thien; andere voor ses; noch andere voor drie; oock wel meer of minder Jaeren (nae dat yeders misdaed meer of min hoogh werd opgenoomen) in dit *Siberien* verbannen. Wanneer nu dien haer gesetteden tijd verstreecken is, soo koomense weer tot haere Vryheyd, en zijn ontslaegen van de Straf.

+ Dese nieuwe kennis, en mijn' eygene nieuwsgierigheyd, braght my oock uyt de Sleede. Nauwlijcks had ick de voeten op d'Aerde geset, als eenen uyt d'overige vier aenquam; my omhelsde, en met een sught in de *Fransche* Tael my vraeghde, van waer ick quam; en waer ick heenen wou? 'k Wierd hier over niet weynigh ontroerd, vermits ick hem in 't minst niet kende, wegens de veranderingh der Kleedingh, sijnen grooten Baerd, sijn kael hoofd, en de magerheyd sijns ligchaems, waer aen niet anders als Huyd en Been was. + Hy bemerckte genoeghsaem, dat ick de kennis sijns persoons had verlooren; en berightede my derhalven, dat hy was een Edelman uyt *Lotharingen*; Overste over een Regiment te Paerd by den Groot-Vorst van *Muscovien*. Dickmael had hy my in sijn Huys te *Stockholm* gesien en onthaeld; oock alle vlijt aengewend, om my te bepraeten, dat ick met hem nae *Muscovien* sou gaen.

+ De staetlijcke gelegenheyd, in welcke ick hem voor desen gesien; d'Eer, die yeder in sijnen goeden stand hem betoond had; sijn voorigh Bevel in 't Heyr; de deftigheyd van

+ Verhaelende, hoese van de Czaar tot de Zobel-jaght waeren verbannen.
+ Sy werden gekend voor goede Vrienden.
+ Eenen onder haer was een treflijk Lotharinghsch Edelman.
+ Die aen Martiniere verhaelde
+ d'oorsaek, waerom sy in Siberien

sijn persoon, + en de betraghtingh van d'ellendige staet, in welcke hy sigh nu bevond, parsteden my, tegens mijnen wil, de traenen uyt d'oogen. 'k Omhelsde hem desgelijcks; en versoght van hem te weeten d'oorsaeck, welcke hem in ongenaede had gebraght? Hier op was sijn' antwoord: Dat een Arghwaen van ontrouw, by de *Czaar* tegens hem opgevat, den selven had bewoogen, om hem in *Siberien* te bannen.

+ Voorts verhaelde hy my, dat hy, tsederd hy hier was geweest, had gestaen, en noch stond in onuytspreecklijcke gevaeren en ellenden; welcke in den staet, waer in hy nu was, onvermijdlijck waeren: Niet alleen wegens de honger, en de strengheyd des We'ers in dit koude Gewest, maer daer-en-boven oock wegens de geduerige Jaght; waer in hy onderworpen was, te werden den Roof der wilde Dieren; die, door gebreck van noodigh Voedsel tot haer onderhoud, meenighmael aenvielen de geene welcke ter Jaght gingen. Even hierom voerden hy en sijne Medgesellen dese by haer hebbende Wapenen t'haerer beschermingh. By al dese rampen quam noch dit, datse, wanneerse 't bestemde getal van Zobelen niet vingen (sonder eenigh aensien, of sulcks byquam uyt naelaetigheyd of niet) op hun bloote Huyd soo veel slaegen kreegen met een seeckere Gordel, gemaeckt van een dick seer scharp vel, dat onverdraeghlijck was deselve uyt te staen.

+ De Vriend van onsen *Commis* verhaelde hem even 't selve. d'overige drie, welcke al t'saemen goed *Fransch* en *Duytsch* spraecken, bevestighden, dat alles, wat deese twee hadden geseghd, waerlijck waeraghtigh was. Eenen onder deese laetstgedaghte was geweest des Groot-vorsten Groot-*Commis*; d'andere *Lieutenant Generael*. Dus waerense gesaementlijck voornaeme persoonen.

+ Nae een omstandige vertellingh van haeren jammerlijcken Staet, verseeckerdense ons eenparigh, datse, indien 't God moght gelieven, haer den tijd haerer Verbanningh te laeten overleven, niet een uyr langer blijven wilden in eenigh Land, staende onder 't gebied des *Czaars*.

+ Om haer eenighsins in haere bekommeringh te vertroosten, braghten wy onsen Voorraed van spijs en dranck voort; setteden ons by malkander op d'Aerde neer, en onthaelden haer

+ waeren verbannen geworden.
+ Seer groot gevaer en swaere ellende, welkese in dit Gewest moesten uytstaen.
+ Haeren geweesenen Stand.
+ Werden van onse Reysigers
+ Met Spijs en dranck onthaeld.

soo goed als wy konden. Betuyghden haer oock, dat wy seer verheughd souden zijn, indien wy op eenigerley wijs haer tot haere verlossingh behulpigh sijn konden. Sy bedanckten ons hooghlijck voor onse genegenheyd; doch berighteden ons daer benevens, dat gantsch onmogelijck was, haer dese Slaverny t'ontrecken. + Want sy waeren bekend by al de *Gouverneurs* der Plaetsen, door welcke wy moesten reysen. Derhalven, indien wy haer meê in ons geselschap naemen, soo was 't ten vollen gewis, datse souden moeten sterven door d'aldergrouwlijckste martelingen; en oock wy selfs souden, wegens desen handel, onvermijdlijck 't leven moeten verliesen. Vermitsse nu dit soo rondelijck, en met soo een groote opreghtigheyd seyden, wierden de smerten, van welcke wy alreeds waeren aengegreepen, in ons verdubbeld; wijl wy haer in sulck een ellendige ongelegenheyd gantsch geen bystand konden betoonen.

+ Nae dat wy nu vier volle uyren langh by haer geweest waeren, en met haer gesproocken hadden, daght het ons tijd te werden, om afscheyd te neemen. Wy vereerden elck van haer een half pond Taback, nae datse wel hertigh hadden gegeeten van onse Tweeback; van de Peper-koecken, welcke wy van *Potzora* hadden meê genoomen, en van onse gesoutene Kost; oock vry veel gedroncken van onse Brandewijn. Daer op bevoolen wy haer aen den Almaghtigen God; dien wy baeden, haer kraght en sterckte te willen verleenen, om te konnen overwinnen alles wat haer sou mogen bejegenen. Met byvoegingh: Dat wy verhoopten, haer eens weer in haere voorige staet en heerlijckheyd te sullen sien.

+ Dus begaven wy ons weer in onse Sleeden, en reeden drie uyren langh voort, eer wy eenigh Huys in 't gesight kreegen: Nae welcke tijd wy vijf of ses Wooningen gewaer wierden; derwaerts wy ons begaven, en aldaer ontrent twaelf persoonen vonden. Wy vraeghden haer, ofse geen Vellen hadden, om aen ons te verhandelen? Als nu van haer jae geantwoord, en ons allerley slagh getoond was, soo koghten wy een gedeelte daer van voor gereed geld, en ruylden een ander gedeelte tegens Brandewijn; welcke dranck van dit Volck seer bemind werd.

+ Geen hoop haerer verlossingh, voor dat de tijd haerer verbanningh sou verstreecken zijn.
+ Afscheyd, van malkander genoomen.
+ Vervolgh der Reys.

+ Wy vervolghden onse Reys langhs de Rivier; en saegen aen beyde de zijden der selve Hutten. In sommige woonden weynigh, in andere veel Volck by een. Wy koghten van haer alles wat wy konden bekoomen; somtijds voor Geld, somtijds voor Brandewijn. Alleenlijck derfdense sigh niet onderstaen haere Zobelen te verhandelen, wijlse vreesden, dat deselve moghten gevonden werden van den *Gouverneur* te *Papinogorod*, derwaerts wy reysden: Die alle Waeren, in de Stad koomende, of daer uyt gaende, op 't nauwste besightighd, op datmen niet een eenige Zobel heymlijck moght wegh voeren.

+ Voorts trocken wy over 't Geberght, 't welck *Boranday* van *Siberien* afscheydet. 't Selve is gantsch onlustigh en moeylijck, wegens de woestheyd der Weegen, en des Lands; 't welck onbewoond is, eensdeels om d'onvrughtbaere bodem, en de meenighte der Sneeuw, die geduerigh daer op leght; andersdeels wegens de groote meenighte der Beeren en witte Wolven; welcke ons, geduerende onse Reys ter deser plaets, geen kleyne vrees veroorsaeckten; wijl wy yeder oogenblick verwaghteden, datse op ons souden aenkoomen. + Maer eyndlijck bemerckten wy, datse niet minder voor ons, als wy voor haer schroomden; vermitsse op yeder ontmoetingh voor ons vlooden, d'eene dese, d'andere d'andere wegh, met seer groote schrick. Wy schreeven dit insonderheyd toe den glantsch onser Geweeren; en vermoededen, dat deese wilde Dieren ons veel meer voor Jagers als voor Kooplieden aensaegen.

+ Nae veelerley beswaernissen voor ons, grooten arbeyd onser Ren-dieren, en een moeylijcke wegh van thien of twaelf uyren, quaemen wy eyndlijck van de Geberghten af in een Vleck, gelegen onder 't Gebied van *Siberien*. Al d'Inwooners droegen hier Kleederen van Beeren-huyden, 't Hayr buytenwaerts. + Eenige evenwel hadden'er Lijnwaed en bonte Deeckens over: Waer uyt wy beslooten, datse moesten sijn van een beeter slagh, als haere Naebueren, welcke wy nu hadden verlaeten. En waerlijck, s'ontfingen ons veel hoflijcker; vraeghden ons, wie wy waeren? van waer wy quaemen? en waer wy heenen wilden? Wy aten en droncken

+ Kopingh en ruylingh van Vellen, doch geen Zobelen.
+ Woestheyd van 't Geberght tusschen Boranday en Siberien.
+ Beeren en Wolven.
+ Koomen in Siberien.
+ Kleedingh der Inwooners; welcke Hoflijcker zijn; als de voorige.

t'saemen van 't geen wy hadden; waer tegens sy oock aenbraghten 't geen by haer te vinden was; naementlijck, gesouten Beeren en Wolven-vleesch, seecker slagh van Peper-koecken, en Brandewijn.

+ Al de Vellen, welckese hadden, koghten wy voor gereed geld; behalven haere Zobelen. Vermits wy nu seer begeerigh waeren, om wat te moogen rusten, soo gingen wy in eene haerer Huysen, gebouwd nae de wijs der *Laplanders*. Hier leyden wy ons ontrent vijf of ses uyren lang neer op Beeren-huyden. Weer opgestaen zijnde, ontnughterden wy ons t'saemen met Brandewijn: Gingen weer in onse Sleeden sitten, en reeden voort nae *Papinogorod*; daer wy nae ontrent twintigh uyren tijds aenquaemen; nae dat wy onderweegen onse Ren-dieren tweemael haer noodigh voeder op 't Mos hadden laeten neemen.

Toe-doeningh.

+ Verscheydene voornaeme Weereld-beschrijvers stellen de Stad *Papinogorod* (of *Papinowgorod*) niet in 't eygentlijcke *Siberien*, maer onder 't Landschap *Potzora*, of *Pitzora*; ter sijden af nae *Deenemarcken* toe, tusschen *Samojeda* en *Siberia*. De Hoofdstad deses laetstgenoemden Lands is *Tobolsko*, gelegen aen de groote Vloed *Tobol*. Dese *Provintie* (eerst ontrent den aenvangh deser Eeuw ontdeckt, en aen sijne *Czaarsche Majesteyt* gekoomen, gelijck wy hier nae hooren sullen) streckt sigh wijd uyt, sijnde ten deelen vrughtbaer, ten deelen onvrughtbaer. + Doch hoese oock sijn magh, s'is als de Goud-mijn deses Vorsts. Veele Rivieren sijn hier, en onder deselve eene, genoemd de *Liaena*, welcke alleen hem jaerlijcks opbrenghd tnegentighduysend *Roebels*, of Ducaten, aen Tol van Zobelen. Veele Bosschen sijn hier, van Barcken, Greynen, Linden, Genever, Kedar en andere Boomen. Aen de Rivieren sietmen veele taemlijck-wel bewoonde Dorpen. Onder verscheydene Visschen in de Vloeden vindmen oock veel Salm. De Veld-vrughten sijn Druyven, Appelen, Pruymen, swarte Besien, en gestarnde Anijs, in 't Latijn *Anisium Stellatum*. Veel Yserbergen werden hier gevonden. Veellight sijn'er andere, welcke kostlijcker *Metallen* in sigh hebben. + Doe dit Land de *Czaar* eerst bekend was geworden, deed hy daer eenige Kasteelen bouwen van groote Balcken, gehaeld uyt de Bosschen; gevuld met Aerde, en beset met Besoldelingen. Alle Moordenaers, Verraders, Dieven, en andere de dood verdiend hebbende Misdaedige, wierden derwaerts verbannen, sommige voor al haer leven, andere voor een seecker getal van Jaeren; uyt welcke dese *Provintie*

+ Koomen te Papinogorod.
+ Kort beright van 't Landschap Siberien.
+ Vrugtbaerheyd van 't selve; en 't is als de Goud-mijn des Czaars.
+ Hoe hy dit Land heeft doen bevolcken.

bevolckt is, soo dat'er allenxen groote Steeden van vervuld zijn. Naederhand trocken oock veel arme Lieden, in *Muscovien* de kost niet winnen konnende, nae dit Gewest; wijlse hier Land voor niets met allen konden bekoomen. + Als de *Czaar* op yemand sijner Groote vergramd is, soo werden deselve met Vrouw en Kinderen voor een seeckeren tijd derwaerts gesonden. De geene, welcke hy van dese noch begenaedigen wil, beveeld hy eenigh Stadhouderschap. Andere werden in een strenge gevancknis gehouden. Sommige werd een swaeren arbeyd by sobere kost opgeleght. In 't gemeen echter is nu de Straf soo swaer niet, als wel voor desen, wijl yeder der Gebannene nu meerendeel een bequaem onderhoud werd toegeleghd. De Schrijvers word een Ampt in de *Siberische Cancellarijen*; de Soldaten een Soldatendienst gegeven. + 't Beswaerlijckste voor de Groote is nu, datse de klaere oogen van sijne *Czaarsche Majesteyt* (dus spreecktmen daer) niet verwaerdighd worden te moogen sien. Anderssins heeft eenige dese ongenaede tot haer groot voordeel gediend, wijlse door Koophandel hier groote rijckdommen hebben overgewonnen. Sommige echter gaet het, gelijck de Heer *Martiniere* ons van gedaghte vijf aensienlijcke persoonen heeft berightet.

+ In 't Jaer 1634. had de *Czaarse Majesteyt* derwaerts verbannen seecker *Switser*, Lieutenant onder eene sijner Krijghs-benden; wegens een arghwaen, ten onreght op hem geworpen. De tijd sijner Ballinghschap was aght jaeren. Binnen welcke hy hier soo veel voordeel deed, met Koophandel te dryven, dat hy, weer in *Muscovien* gekomen zijnde, en door goede Vereeringen aen sommige ontslagh van sijnen dienst bekomen hebbende, in sijn Vaderland braght een som gelds van meer als elf-duysend Ducaten, volgens 't verhael van *Joachim Wurst in sijne Teutsche Geschichten, pag.* 315.

XXXII. Hoofd-stuck.
De Stadhouder van Papinogorod *ontfanghd de* Deenen *hoflijck. Doet haer oock door sijne Gemaelin verwelkomen. Met wat voor Pleghtlijckheden sucks toegingh*.

+ **D**E *Gouverneur* van *Papinogorod* onse aenkoomst vernoomen hebbende, sond eenige uyt 't Kasteel tot ons, om te hooren wie wy waeren; van waer wy quaemen, en wat onse verrightingh was. Op sijn bevel gingen wy nae hem toe; en de gewoone groetenis afgeleghd hebbende (want onse *Factoor* kon de *Muscovische* Tael seer wel spreecken) gaven wy hem genoeghsaem bescheyd op alles wat hy van ons begeerde te weeten.

+ Persoonen in sijn ongenade gevallen, werden daer heenen verbannen.
+ Dese straf is nu soo swaer niet, als wel voor desen.
+ Sommige winnen hier groote rijckdommen over.
+ Verschijningh voor den Gouverneur.

+ Als hy nu verstond, dat wy *Deensche* Kooplieden waeren, alleenlijck daer heenen gekoomen, om Vellen te koopen, soo onthaelde hy ons seer beleefdlijck. Om oock te betuygen, hoe hoogh hy ons aghtede, en dat hy ons voor sonderlinge Vrienden hield, soo liet hy sijne Gemaelin haelen, op datse ons verwelkoomde. Terstond wasse hier toe gereed; met haer brengende, nae *Muscovitische* gewoonte, in d'eene hand een Flesch met Brandewijn, in d'andere een Silvere Schael. Sy gewierd gevolghd van haere Dienstmaeghd, hebbende een stuck Peper-koeck op een Tafelberd.

+ De groetenis, welckese ons deed, geschiedede met buygingh des Hoofds. Daer nae deedse d'Armband aen de reghter Mouw haers Rocks los, laetende deselve tot op d'Aerde neerdaelen, en alsoo afhangen. Onse *Commis*, de *Russische* gewoonte wel bekend zijnde, beurde deselve seer geswind en hoflijck weer op van de Vloer; en kustese. Onse *Factoor* en ick deeden desgelijcks. Doe hieldse dese Band op haer reghter arm, en vouwdese met de linckerhand weer op. Dit verright zijnde, eyschdese haere Schael weer; boogh haer Hoofd nae een yeder van ons, en bood ons haere Peper-koeck aen.

+ Sy bleef stil staen aen 't eynd der Tafel by haeren Man: En alsse ons een wijl tijds had onderhouden, keerdese weer nae haere Kamer. Doe begonden wy met den *Gouverneur* te drincken, tot dat het avond wierd. Waer nae wy ons ter rust begaven, op soo een goed Bed, alsmen in dese Landen gewoon is te vinden.

Toe-doeningh.

+ De grootste Eer en Vriendschaps-betooningh, welcke de *Muscoviten* een aengenaeme Gast, 't sy op een Maeltijd, 't sy by een afsonderlijcke besoeckingh, weeten te bewijsen, ten teecken, dat hy haer welkoom is, bestaet daer in, dat, nae gedaen onthael, haere Vrouw, op 't beste gekleed, met een Brandewijn-schael koomd aentreeden, en deselve hem toedrinckt; oock aen hem op haere hand overgeeft. 't Gebeurd wel (doch dit is daer de bysonderste Eere-vriendschap) dat de Man sijnen Gast beveeld, haeren Mond te kussen. Deese Eer (indien men 't daer voor wil houden) heeft in 't Jaer 1643. Graef *Leo Alexander van Sclackaw* laeten weervaren den Heer *Olearius*, Geheymschrijver van 't *Holsteinsche* Gesantschap nae *Persien*.

+ Die haer hoflijck ontfanghd,
+ Oock haer door sijne Gemaelin doet begroeten.
+ Hoe sulcks toegingh.
+ Wat de grootste Eer en vriendschaps-betooningh der Muscoviters aen hare Gasten is.

XXXIII. Hoofd-stuck.
Vellen-handel met den Gouverneur *van* Papinogorod*, en met sommige Burgers. Gelegenheyd deser Stad. Kleedingh der Mans-persoonen. Gewaeden en Cieraeden der Vrouwen. Lange Mouwen aen haere Rocken. Hayr. Kapsel. Schoenen. Seeden. Muscovitische Godsdienst. Aert. Wetten. Straffen. Yversught. Quaden Staet der Vrouwen.*

+ **O**P de gehoorde wijs rusteden wy ses of seven uyren in 't Huys des *Gouverneurs*. Daer nae stonden wy op. Soo haest hy hoorde, dat wy ons beweeghden, maeckte hy sigh oock van sijne Rust-plaets, en quam by ons in onse Kamer; aghter hem hebbende eenen sijner Kneghten, die een Flesch met Brandewijn in de hand droegh. Hy deed'er een dronck van, en liet doe de Schael onder ons omgaen. Daer nae vraeghde hy, of wy Vellen wilden koopen, soo veel als hy'er had? Onse *Commis* antwoordede jae, indien 't hem geliefde, deselve ons te laeten sien. Als nu de Pelterijen tot ons gebracht waeren, was de koop haest geslooten, en wy gaven hem 't bedongene Geld.

+ Doe hy nu al sijn' eygene Vaghten had verkoght, sond hy nae eenige der Burgers, welcke hy wist, een goeden Voorraed daer van te hebben; en deed haer aenseggen, dat hy haer vergunde, met ons te mogen handelen. Vermits hy nu ons sulck een goeden dienst hier in deed, agtheden wy ons verplight te zijn, noch een Flesch Brandewijn met hem te leedigen.

+ Terwijl nu onse *Commis* en *Factoor* met haeren Koophandel beesigh waeren, nam ick dese gelegenheyd waer, om de Stad te door-wandelen. Deselve leghd lustigh genoegh; midden in een kleyne Moerassige Vlackte, omringhd van seer hooge Bergen. Dight voorby de Stad loopt een seer schoone Vloed, sijnde bovenmaeten Vischrijck. + De Huysen sijn maer sleght opgebouwd, en laegh; t'saemgevoeghd van Hout en Aerde. Al de Straeten sijn niet anders als met Hout gevloerd, soo goed als dese Lieden mogelijck is aen een geschickt, en soo vast t'saemen leggende, als sy 't maecken konnen.

+ Vellen-handel met den Gouverneur;
+ En met sommige Burgers.
+ Gelegenheyd deser Stad.
+ Huysen en Straeten.

+ De voornaemste persoonen deser Plaets draegen tot haere Kleedingh een Broeck, Koussen, en een lange Rock, afhangende tot op de Hielen, met seer enge Mouwen; alles van goed Laecken; doch d'eene van dese, d'andere van die verwe. Aen haere Beenen hebbense kleyne Leedere Laersen; sommige blauw; andere rood, of geel; met Ysere Soolen aghter aen de Hielen en voor aen de Teëen; bynae op de wijs der *Polacken*.

+ Op 't Hoofd draegense Laeckensche Mutsen, welcke beset en omboord zijn, sommige met swarte Vossen, andere met witte Eeckhoornen, noch andere met Hermelijne-vellen; eenige oock wel met Zobelen, elck nae sijn vermoogen en stand. d'Afbeeldingh kond gy sien *Fig*. II. *N*. 4

+ De Vrouws-persoonen sijn taemlijck schoon, blanck en vriendlijck. Haere Hayren blond, of geel-bruyn. Kortlijck, hare gestalte is goed genoegh voor de *Muscoviters*. Haere Rocken sijn, gelijck die van haere Mannen, soo langh, datse tot op d'Encklauwen koomen; meerendeel rood, violet, of blauw; bynae gelijck onse Naght-tabbaerden; gevoederd met witte Vossen of Zobel-vellen. De Mouwen, aen den Rock vastgemaeckt, sijn groot, en afhangend. + De lenghte haerer Cieraed-mouwen is byna ongelooflijck. Vijf ellen Cottoene Lijnwaed is niet genoegh tot eene. Op haer Hoofd draegense een langhaghtigh-ronde Muts. Haer Hayr is tot Tuyten gevloghten, en aen d'eynden met bandekens gestrickt. + Dese Tuyten sijn afhangend over haere Schouderen. Haere Schoenen sijn gemaeckt van *Russisch* Hout. Om haere lendenen draegense een Gordel, met Paerlen van een taemlijcke grootte vercierd. [*Sie Fig*. II. *N*. 5.].

+ De *Siberianen* verschillen, in haere Kleedingh, Seeden en Levens-wijs, niet veel van de *Samojeden*, *Borandayers*, en andere *Noordsche* Volckeren.

+ Alle *Muscoviten* sijn *Nicolaiten*, soo veel de *Religie* betreft. Voorts sijnse ernstaghtigh, sterck, geswind, vaerdigh met haere Boogen; gantsch niet twistgierigh. Haere Wetten sijn enckelijck op de Billijckheyd gegrondet. Seer scharp straffense allerley Ontrouw, Bedriegery, Dievery en Moordery. Ondertusschen sijnse gantsch onweetend, ongeschickt, onge-

+ Kleedingh der Mannen.
+ Hare Mutsen.
+ Gewaeden en Cieraeden der Vrouwen.
+ Lange Mouwen aen haere Rocken.
+ Hayr en Kapsel.
+ Seeden.
+ Muscovitische Godsdienst, Wetten, Straffen, Yversught.

leerd, groote suypers, boersch en yversughtigh. Dit veroorsaeckt, dat haere Wijven weghloopen, en sich in haere Kameren verbergen, soo haestse yemand vreemds in 't gesight krijgen; daerse gelijck als gevangene moeten blijven, ter tijd toe dat de Man haer beveeld uyt te gaen. + Kortlijck, 't is soodaenigh gesteld met haere Slaverny, datse eenen vreemden niet de minste vriendschap of beleeftheyd mogen bewijsen: Jae niet behoeven te dencken, dat haere Mannen haer lief hebben, wanneerse niet daeghlijcks dapper van haer afgerost werden.

XXXIV. Hoofd-stuck.

Besluyt der* Deenen*, om door* Samojeden *nae haer Schip te reysen. Vertreck van* Papinogorod*. 't* Ripheische *Geberght. Woestheyd van 't Land* Samojeda*. De Bergh* Stolpohen*. Handel met de* Samojeden*: Die haer geen Zobelen wilden geven, voor datse droncken waeren gemaeckt. De Son van haer aengebeeden voor haeren God. Hare gestalte. Kleedingh der Mannen. Sneeuw-schaetsen. Mantelen. Gewaed der Vrouwen.

+ **N**Ae dat wy hier hadden gekoght 't geen wy begeerden, (bestaende in een groot getal Wolfs-vellen; witte en swarte Vossen, Lijnxen, Hermelijnen, Eeckhoornen en Zobel-vaghten) soo beloeden wy daer meê, t'samen met 't geen wy te *Potzora* hadden gehandeld, een geheele Sleede, en behielden noch al vry veel by ons, 't welck'er niet in kon. + Vermits wy nu noch een goed deel Taback, en ontrent vijfduysend Ducaten hadden over behouden, soo beslooten onse *Commis* en *Factoor*, noch Vellen daer voor op te doen; en derhalven door *Samojeden* nae ons Schip te willen reysen. Ten desen eynde koghtense van onse Waerd de *Gouverneur* te *Papinogorod* soo veel Brandewijn en andere Voorraed, als wy voor twaelf daegen tijds van noden hadden. Oock huerdense Ren-dieren van hem, om ons te voeren.

+ Dit alles klaer gemaeckt, en 't geld hem geteld zijnde, moesten wy noch eens, ontrent thien uyren langh, ruyterlijck met

+ Quaeden staet harer Vrouwen.
+ Veele Vellen gekogt.
+ Voorneemen, om door Samojedo na 't Schip te reysen.
+ Vertreck van Papinogorod.

hem om-drincken; waer op wy weer aght uyren nae malkander sliepen. Doe nu onse Sleeden vaerdigh, onse Goederen en Voorraed t'saemgepackt, en in eene der selver gedaen waren, gingen wy oock selfs in d'andere sitten; naemen afscheyd van den *Gouverneur*, en reeden heenen.

[+] Wy waeren ontrent seventhien of aghtthien uyren op wegh (ondertusschen Vellen koopende), en quaemen daer nae aen 't *Ripheisch* Gebergh; waer voorby wy, met onse koomst in *Samojede*, ses uyren langh reden.

[+] Dit *Samojede* (*Samojessie*, *Samojesia*) is een woest Land, vol Genever, Pijn en Dennen-boomen. Oock is'er overvloed van Mos, van Sneeuw, van Wolven, Beeren en Vosschen; al t'saemen wit. Yeder oogenblick bejegenden ons deselve, en veroorsaeckten ons geen geringe vrees.

[+] Aen de voet of grond des Berghs, genoemd *Stolpohen*, van waer de Rivier *Barzagune* (*Bersagatz*) ontspringhd, saegen wy aght of negen Huysen. Wy begaven ons derwaerts, en voederden onse Ren-dieren; [+] of liever, lieten haer haere kost op 't Mos soecken. Stracks begonden wy met de Bewooners derselve te handelen, verruylende onse Brandewijn tegens haere Wolfs en Vossen-vaghten, welcke wit en swart waeren; desgelijcks tegens haere Bever en Otter-vellen. [+] Sy hadden twee *Zimmer* Zobelen, doch wilden deselve geenssins aen ons overlaeten, hoe seer oock onse *Borandinische* Weghwijser sigh bemoeyde, om haer hier toe te bepraeten; met verseeckeringh, datse sigh gantschlijck niet te bekommeren hadden; vermits wy Kooplieden waeren, die nae ons Schip, en nergens anders heenen trocken, soo dat wy buyten gevaer waeren van besoght te sullen worden. Evenwel wildense hier nae gantschlijck niet luysteren, tot dat wy haer dronken hadden gemaeckt. Doe gavense ons deselve gewilligh over. Dus hadden de dampen des Brandewijns meer maght over haer, als al de welspreeckenheyd van onsen *Borandayer*.

[+] Vermits 't nu avond was geworden, soo vervoeghden wy ons in eene haerer Hutten. Hier lagen groote en kleyne; Wijf en Man; Kinderen, Kneghten en Beesten, al t'saemen by en onder malkander. Vijf of ses uyren hier nae wierd ick wacker, ter oorsaeck van 't gerught, 't welck de Huyswaerd

+ 't Ripheisch Geberght.
+ Woestheyd van Samojede.
+ De Bergh Stolpohen.
+ Handel met de Samojeden,
+ Die haer geen Zobelen wilden verruylen, voor datse droncken waeren.
+ Slapen hier al onder een.

maeckte in 't opwecken van sijn gantsche Huysgesin. Soo haest dese opgestaen waeren, gingense al t'saemen ter deur uyt.

+ 'k Was nieuwsgierigh, om te sien watse deeden. Nam derhalven aght op haer; en wierd eyndlijck gewaer, datse aen d'andere sijde van 't Huys op haere knyen neer vielen; haere handen uytstreckten, en door allerley gebeerden toonden, datse de Son aenbaden; welckese voor haren God houden.

+ De *Samojeden* zijn dicker en korter als de *Laplanders* en *Borandianers*. Sy zijn grooter van Hoofd; breeder van Aengesight; groover en platter van Neus. Hebben kort, of wel gantsch geen Hayr. Van Natueren sijnse gantsch dom; en van een Aerd-aghtigen Aert. + De Mannen dragen op 't Hoofd ronde Mutsen, soodaenigh gekrold, als ofse van Lammeren-vellen waeren gemaeckt. De Broeck en lange Rock sijn van Beeren-huyden, welcke haer tot op de knyen koomen. Onder de Buyck bindense sich met een gordel, hebbende de breedte eener hand. Hare Hoosen en Schoenen sijn van 't selve Le'er; 't Hayr, of 't ruyge, buytenwaerts gekeerd. Onder deese haere Schoenen dragense seecker slagh van Schaetsen, bereyd uyt Boombasten; + hebbende de gedaente van een Schuytje. Al t'saemen hebbense, wanneerse uytgaen, deese Schaetsen onder haere voeten gebonden; en weeten deselve soodaenigh te gebruycken, datse daer meê met een ongelooflijcke geswindheyd over de Sneeuw heenen glyden; welcke in deese Geberghten seer dick op malkander leght. + In plaets van een Mantel slaense een swart Beesten-vel om 't Lijf, met de vier Pooten daer aen, welcke afhangen. Deese cierlijcke Mantel koomd haer meer op de lincker schouder als op de reghter. Op deselve hebbense haere Pylkoocker gebonden. [*Sie Fig.* III. *n*. 1.].

+ De Vrouwen deeses Lands sijn noch veel leelijcker als de Mannen; doch seer arbeydsaem. Vlytigh bemoeyense sich, om haere Kinderen te leeren Jaegen: Want hier van moetense gesaementlijck leven, wijlse geen ander middel tot haer nooddruft hebben. + Haere Kledingh is even als die van de Mannen; behalven alleen dat haere Rocken wat langer zijn. Oock draegense geen Mantels op haere Schouderen. 't Hoofd is met een selve Muts gedeckt. Haer Hayr is tot eene Tuyt gevloghten; aen 't eynd t'saem-gebonden met een Band van Boombasten; haer

+ Bidden de Son aen,
+ Gestalte der Samojeden.
+ Kleedingh der Mannen.
+ Sneeuw-schaetsen.
+ Mantels.
+ Leelijcke Vrouwen.
+ Haer Gewaed, en geoeffendheyd in de Jaght.

haer tot op den rugg' afhangende. Met haere Bogen en Pylen gaense ter Jaght, gelijck haere Mannen doen; en sijn daer in niet minder geoeffend als sy. [*Sie Fig*. III. *n*. 2.].

Toe-doeningh.

+ De Landschappen der *Siberiërs* en *Samojeders* sijn de *Muscoviters* onbekend gebleven tot dight aen den aenvangh deeser Eeuw, soo veel der selver innerlijcke gelegenheyd aengaet. Hoedaenigh sy doemaels ontdeckt wierden, sullen wy kortlijck verhaelen. By de Stad *Soil*, aen de Rivier *Witsogda*, in *Muscovien*, woonde een rijcken Boer, genoemd *Anica*, wel voorsien van Soonen en Dochteren. Vermits nu jaerlijcks in *Rusland* eenige Kooplieden quamen, welcke daer veele kostelijcke Pelteryen braghten, doch een vreemde, oock onderscheydene spraeck, Kleedingh en Seeden hadden, sich noemende *Samojeden*, en anders, soo kreegh hy een groote begeerte, om te weeten, uyt welcke Landen sy komen moghten na de *Russische* Steeden *Osoyca* en U*stinga* (sommige stellen U*stiuga*), doemaels als de *Magazynen* des Koophandels. Wijlse jaerlijcks soo veele duysenden guldens aen Waeren daer braghten, soo vermoedede hy, dat onder haer een goeden Rijckdom te winnen sou sijn. + Daer op trad hy heymlijck met eenige deeser vreemde in een Verdragh, dat hy thien of twaelf sijner Kneghten met haer in haer Land sou senden. Deese beval hy, op alles vlijtigh aght te neemen; oock de Seeden, gewoonten en rijckdommen deeser Volckeren op te teeckenen. Op haere weerkoomst deedense hem van alles beright. Hy gebood haer, niemand yets hier van te seggen, en hield oock selfs deese saeck gantsch stil. In 't volgende Jaer sond hy noch meer sijner Kneghten, derwaerts, en daer onder eenige sijne Bloedvrienden. Deese naemen met haer allerley sleghte Waeren, als Schellen, Spiegels, e.s.v. Alsse door eenige Wildernissen, oock over veel groote Wateren waeren gekomen, geraecktense by de groote Vloed *Oby*. + Maeckten hier kennis met de *Samojeden*; bemerckten, dat de Velwercken hier goed koop waeren, soo dat lightlijck hier een groote Schat te winnen sou zijn; en saegen, dat deese Volckeren geen Steeden hadden, doch vreedsaem onder malkander leefden, werdende geregeerd van d'oudste; datse in eeten en drincken gantsch morssigh sich droegen; meerendeel levende van 't vleesch der wilde Dieren, sonder Koorn of Brood te kennen; datse de Beesten-huyden tot haere Kleedingh gebruyckten, deselve t'saemen naeyende met Naelden van Visch-graeden, en draeden van de Zenuwen eeniger kleyne dieren; datse 's Somers 't Hayr, of 't ruyge, haerer kleederen buytenwaerts van, 's Winters binnenwaerts aen haer Ligchaem droegen, e.s.v. Kortlijck, sy bespiededen alles, en braghten een grooten Schat van Vellen meê nae huys. Deeser wijs handelde *Anica* met eenige sijner Vrienden sommige jaeren langh heymlijck in deese Landen.

+ Anica, een rijken Boer in Muscovien,
+ Send eenige sijner Kneghten uyt, om t'ondersoecken de Landen,
+ Van waer jaerlijcks eenige vreemde Kooplieden in Muscovien quamen.

[+] Hier door wierdensesoo geweldigh rijck, datse allerweegen veele Landgoederen opkoghten. De geene, die haer kenden, konden niet bedencken, hoese soo haest sulcke groote Schatten hadden bekomen. Sy, bemerckende dat yeder haer benydede; en weetende, hoe light 't geluck haer den rugg' sou mogen bieden, naemen voor, sich te verseeckeren, door haer te verwerven een goed Vriend aen 't Hof. Ten deesen eynde deedense heerlijcke Geschencken aen *Boris Gudenow*, Swager van de Groot-vorst *Ivan Federowitz* (gestorven in 't jaer 1597.), en ontdeckten hem de gelegenheyd der Landschappen *Samojede* en *Siberie*; sonder hem evenwel bekend te maecken, datse tot noch toe heymlijck in deese Gewesten hadden gehandeld, en groote rijckdommen daer door bekomen.

[+] *Boris* dit gehoord hebbende, hield d'*Aniconii* voortaen als voor sijne Soonen; gaf haer, in den naem des *Czaars*, groote vryheden, en een eeuwigen eygendom aen al haere Land-goederen. Daer nae braght hy deese saeck voor den *Russischen* Keyser; welcke dit seer geerne hoorde; en aen *Boris* toe liet, hier in te doen na sijn welgevallen: Die terstond eenige Hoofdlieden en Eedele derwaerts sond; hebbende tot wegh-wijsers eenige lieden, die *Anica* haer toevoeghde. Met een woord, deese braghten soo veel weegh, dat de *Samojeden* de *Muscovische Czaar* voor haeren Keyser aennaemen; en dus is dit Land onder 't *Russische* Gebied gekomen.

[+] De *Tribuit*, haer opgeleghd, was, datse jaerlijcks den *Czaar*, of des selven *Gouverneur*, souden leveren Hoofd voor Hoofd een paer Zobel-vellen. Dit aghtedense soo weynigh, datse beloofden, haere Kinderen, soo haestse den Boogh maer voeren konden, dien Tol oock onderworpen te doen zijn. Deese Vaghten hieldense in weynigh waerde, maer by de *Russen* waerense als dierbaere Kleynodien.

[+] Doe d'uytgesondene weer nae *Muscovien* keerden, naemense eenige *Samojeden* met haer; welcke van de Keyser en *Boris* met groote verwonderingh wierden aenschouwd; insonderheyd alsse saegen, hoe juyst sy den Boogh wisten te handelen. Want sy kleefden een penninghsken, kleyner als een Duyt, aen een Boom; gingen soo verr' daer van daen, datse 't selve nauwlijcks sien konden; en troffen 't echter met haere pylen soo dickmael alsse wilden. [+] Maer hier tegens verwonderden deese *Samojeden* sich niet minder over de Seeden en Gewoonten der *Muscoviters*; over de geweldige grootte der Stad *Muscouw*; over de heerlijckheyd en praght des *Czaars*; over 't geluyd van soo veele Klocken, welckers klanck haer onbekend was; over de kostlijckheyd van soo veelerley Waeren, e.s.v. Dickmael wenschtense, weer by haere Lands-lieden te mogen zijn, om haer al deese voor haer seer seldsame dingen te konnen vertellen.

[+] Nae dit alles wierden die van 't Geslaght *Anica* met veele Vryheden en Voorreghten begiftighd. In 't Jaer 1675. sonden de Heeren *Staten Generael* der Vereenighde *Nederlanden* den Heere *Coenraed van Klenck*, met een aensienlijck Gevolgh, als Gesant nae sijne *Czaarsche Majesteyt*. In de beschryvingh sijner *Vojagie pag.* 41. werd geseghd, dat op Woensdagh, de der-

+ Bekoomd hierdoor een geweldige rijckdom.
+ Ontdeckt eyndlijck den Czaar alles, om sich te verseeckeren: Die daer op deese Landen onder sijn gebied braght.
+ Zobel-Tribuit haer opgeleght.
+ De Samojeden schieten uytmuntend net met hare Boogen.
+ Verwonderen sich over 't geense in Muscouw saegen.
+ Aenmerckingh op yets,

thiende der Slaghtmaend, t'*Oustinga* eenige Burgers uyt de Gemeente van *Solowitsiga* quaemen, om haeren *Gouverneur* te begroeten, en nae haere Stad te begeleyden. Onder haer was *Music Stroofwonof*, een rijcke Boer, die alleen van de *Czaar* de Naem van *Music* had bekomen, maer anders de persoon van een gemeen Man, Boer, of *Rusch* vertoonde. + *Hy was* (seght 't verhael) *een oud, rijck Man..., die, alsmen aen sijne Majesteyt Schattingh betaelde, alleen voor sijn deel honderd-duysend guldens moest geven. d'eerste was hy, die Ziberien aen de groote Czaar ontdeckt, en hem tot de Meesterschap over dit Land bevoorderd had.* Deese ontdeckingh, gelijck wy gehoord hebben, geschiedede van *Anica* en sijne Kinderen aen *Boris Gudenouw*, by 't leven van *Czaar Ivan Federowitz*, die gestorven is in 't jaer 1597. d'oude *Anica* kan derhalven in 't Jaer 1676 niet geleefd hebben. Is 't een van sijne Soonen geweest, soo moest hy doemaels ten minsten een ouderdom van over de honderd Jaeren hebben gehad. Was 't eenen sijner Soons Soonen, soo kon hy d'eerste ontdeckingh aen den *Czaar* niet hebben gedaen. Men sal 't derhalven vermoedlijck moeten verstaen, dat deesen *Music Stroofwonof* is geweest *uyt 't geslaght van den eersten, die Ziberien aen den grooten Czaar had ontdeckt*.

+ 't Woord *Samojeden* is van een breede beteeckeningh. Alle *Laplanders* (welcke Lieden geen *Lappen* willen heeten) noemen sigh met dien naem. Maer d'eygentlijcke *Samojeden* sijn de geene, welcke voorby de Vloed *Potzora*, de *Waygats* en d'*Ys-Zee*, soo verr' deese Zee-kust bekend is, woonen. Echter werdense met verscheydene Naemen onderscheyden. Die sigh geplaetst hebben van de Vloed *Potzora* af tot de Vloed *Oby*, werden sleghtlijck *Samojeden* geheeten. + De verder opwoonende noemdmen *Ostack Samojeden*; op welcke de *Tingousi* volgen. Andere voeren de naem van *Joukagesi Samojeden.* De wijder-afgeleegene sijn noch onbekend. Yeder van deese Volckeren heeft sijne bysondere Spraeck. Daerse op haer selven zijn, sonder een *Czaarsche* Stadhouder te hebben (in dit groote Land sijn maer eenige weynige *Gouverneurs*) levense als de Beesten. + Hebben noch Overheden noch Regeeringh, behalven die van d'oudste in een Huysgesin. Eenige neemen twee, andere drie Vrouwen, altijd uyt haer eygen Geslaght. Daeghlijcks gaense op de Jaght, en deelen de vanghst onder malkander; doch alleen onder de getrouwde, of die getrouwd zijn geweest. d'ongetrouwde hebben'er geen deel aen. + Gemeenlijck wassense niet hooger op als tot de lenghte van vier voeten. Seer kort sijnse van Beenen, welcke dan noch krom geboogen zijn, byna als een Boog. Haere Knyen staen niet voor aen 't been, gelijck d'onse, maer ter zijden uyt. + Sy weeten van geen Godsdienst, als alleen datse de Son eeren, wanneer deselve boven haere Kim is. Alsse die niet meer sien, eerense de Maen. Sy kennen noch Goud noch Silver. Als eens eenige by haer gekoomen sijnde *Hollanders* haer een stuck gelds in de hand gaven, soo beetense daer in, meenende dat het bequaem om t'eeten was. Maer gelijck verscheydene Volckeren de naem van *Samojeden* voeren, soo hebbense oock verscheydene Seeden, Gewoonten, en min of meer teecken van eenige

+ 't Geen in de Voyagie van de Heer Klenk na Muscovien verhaeld werd.
+ De Naem Samojeden is van een breede beteekening.
+ Verscheydenheyd der Samojeden.
+ Kort berigt van eenige haerer Gewoonten.
+ Gestalte.
+ Eeren de Son.

Godsdienst. + Sommige hebben Beelden van Hout, doch seer mismaeckt gesneeden. 't Aengesight is gantsch breed en plat; doch een weynigh rond, en de Neus wat verheven. Op beyde de zijden siet men twee sneeden; welcke de Mond beduyden.

+ In 't Jaer 1669. deed *Cornelis Jelmersz. Kock* voor de tweedemael (d'eerste was in 't Jaer 1664.) een Reys nae de *Waygats*. Ontrent drie mijlen beoosten *Jan Huygens Hoeck*, in d'eerste Inboght, vondt sijn Volck in een Hut eenige *Samojeden*. Deese Hut was opgereght van sommige Sparren, van buyten bekleed met Vellen van Ren-dieren. Van binnen laegen eenige plankjens tegens d'Aerde; daerse Ren-dieren-vellen opleyden, welcke haer verstreckten voor Bed en Decksel. + Gevraeghd zijnde, *ofse aen der Russen God geloofden?* soo antwoordedense *neen*. Wederom gevraeghd, *ofse dan niet geloofden dat'er een Godt was?* soo leydense haere handen t'saemen; sloegen haer' oogen eerbiedigh op nae den Hemel, en seyden: *Souden wy niet aen God gelooven? jae seeckerlijck, wy gelooven aen de groote God*. Maer wat voor een God was dit? De beschrijvingh spreeck'er niet van. Misschien was 't de Son. Misschien oock eenen, by de *Muscoviters* voor een Toveraer gehouden, doch, gelijck de *Samojeden* waenen, voor veele Jaeren ten Hemel opgenoomen.

XXXV. Hoofd-stuck.

Aenkoomst der Reysigers in Boranday, *en soo voorts weer in haer Schip. Vaeren nae* Nova Zembla. *Werden een deel Wilden aen 't Strand gewaar. Vaeren met* Chaloupen *daer nae toe. Konnen haer niet bekoomen. Afgods-beelden, en persoonen, voor deselve neergeknield leggende. Neemen de Vlught, en ontkoomen alsoo de* Deenen. Tetizot, *een Afgods-beeld der* Zemblaners, *waer uyt de Satan tot haer spreeckt*.

+ **A**Ls wy dus door *Samojede* (*Samojesia*) getrocken, en weer in 't Landschap *Boranday* ontrent ons Schip, 't welck ons met groot verlangen verwaghtede, gekoomen waeren, begaeven wy ons aen Boord, soo spoedigh als wy konden, Twee uyren daer nae stelden wy de Seylen na *Nova -Zembla*. Eer noch twintigh uyren waeren verloopen, quaemen wy aen een plaets, daer wy ontrent dertigh persoonen, hebbende haere Pijlkoockers op den rugg', de Son saegen aenbidden; leggende op haere knyen aen 't Strand.

+ Onse *Commisen* en Schippers beraedslaeghden met malkan-

+ Beelden.
+ Samojeden by de Waygats
+ Godsdienst.
+ De Deenen koomen weer in haer Schip.
+ Werden aen 't Strand een deel Wilden gewaer,

der, op wat voor een wijs wy best by dit Volck souden moogen koomen; 't welck wy bemerckten veel woester en onbandiger te zijn, als eenige der andere, by welcke wy tot noch toe geweest waren. 't Besluyt was, dat wy drie van onse *Chaloupen* souden uytsetten, en in yeder thien Mannen; wel-gewapend, om tegenstand te konnen doen, indien d'andere sigh ter weer wilden stellen. Ick was oock eenen van deese uytgesondene. + Wy voeren langhs 't Strand heenen, tot dat wy op 't halve vierdedeel eener Mijl nae by haer waeren genaerderd. Doe stonden d'Inwooners, welcke tot noch toe op haere Knyen hadden gelegen, met een groot geschreeuw op; schooten al haere Pijlen op ons af, en vlooden voorts van daer wegh als een gejaeghd Wild. Van de gedaghte hare Pijlen hadden wy niet de minste schade ontfangen, wijlse de selve af schoten eerse ons bereycken konden.

+ Doe wy nu, ten besten dat wy moghten, aen Land waren gekomen, snelden wy ons op 't spoedighste na de plaets, daer wy meenden datse heenen gelopen waren; om, indien 't mogelijck ware, eenige der hare te grypen. Doch wy bereyckten ons ooghmerck niet; wijlse ons uyt 't gesight waren geraeckt; en wy niet gissen konden, welcken wegh sy genoomen hadden. + Wy begaeven ons wel nae 't Geberght, maer vonden 't selve met Sneeuw bedeckt. Daer over gegaen zijnde, liepen wy op de vlaeckte voort; en sagen op den tronck eens niet langh afgehouwenen Booms verscheydene Beelden, na de gelijckenis eens Mans, seer grof gesneeden; en voor de selve, ontrent een mijl weghs van ons, twee van dese Wilde op hare Knyen leggen, nevens hare Boogen en Pijlen; hun gebeden verrightende.

+ So haestse ons gewaer wierden, stondense met groote schrick en verbaestheyd op; namen haer Geweer, en liepen met geen minder snelheyd wegh, als de geene hadden gedaen, welcke, wy aen Strand in haer' aenbiddingh van de Son meenden t'overvallen. Wy vervolghden haer soo geswind als wy konden, om te sien, of wy haer moghten aghterhalen; doch sy waren ons te gauw, en ontvlooden ons in een Dennen-Bosch, eer wy haer konden genaecken.

+ Weer in ons Schip gekeerd zijnde, sagen wy andermael verr'

+ Welckese soghten te bekomen,
+ Doch te vergeefs.
+ Afgods-beelden, en twee Wilde daer voor neer geknield:
+ Die desgelijcks haer ontvloden.
+ 't Afgods-

daer van daen twee *Zemblaners* besig met haren Afgoden-dienst; + aenbiddende een diergelijck ander Beeld, van d'Inwooners *Terizot* geheeten; waer in de Duyvel sijn spel heeft, uyt 't selve sijn' *Oraculen*, of Gods-spraecken, gevende, volgens 't geen onse Schipper ons hier van berichtede. [*Sie de Figuer* III. *n.* 3.]

XXXVI. Hoofd-stuck.

De Heer Martiniere *aengetast van de Sieckte, genoemd de Scheurbuyck. Meest al d'andere* Deenen *inde Schepen van de selve quael aen gevallen. Hoedanigh hy daer van gesteld was. Wat voor een middel hy tegens dit quaed gebruyckte. d'andere Siecke hier door oock geholpen. Ader-laten en* Purgeeren *seer schaedlijck in dese ongelegenheyd. Voorbeeld daer van te* Parijs. *Verder verhandelingh van dese gevaerlijcke Sieckte.*

+ NIet boven seven of aght uyren tijds was ick weer in 't Schip geweest, als ick overvallen wierd van een geweldigh Borst-wee, en een groote parssingh om te braecken. Vervolgens kreegh ick een swellingh in den Hals (aen d'Amandelen), waer door my 't slicken wierd verhinderd. Hier by quam een oversiedingh des Bloeds, en een scharpe jeuckte over mijn gantsche Ligchaem. 't Tandvleesch was ontstoocken, en bloedede seer . De Tanden stonden soo los in mijn mond, dat ick yeder oogenblick voor d'uytvallingh vreesde. + Niets van 't geen eenighsins hard was kon ick eeten. 'k Wierd in al mijne Leeden gantsch swack, en koorts aghtigh. Mijnen adem gingh kort, en stonck leelijck. Daer-en-boven was ick seer dorstigh; waer tegens ick dickmael *Oxicrat* nuttighde.

+ Vijfthien uyren hier na, als ick bevond, dat mijne swackheyd aenhield; en daer benevens aenmerckte, dat de selve was ontstaen ten deelen uyt de Sinckingen, vrroorsaeckt van de groote koude, en van 't eeten der gesoutene Spijsen, welcke de Keel en Amandelen aen gegrepen; oock soodanigh ontstoken hadden, dat dese Vloeden al d'andere *Humeuren,* of Voghtigheden, innamen en verdierven, soo besloot ick, in plaets des *Oxicrati*, te drincken Brandewijn, vermengd met soet Wa-

+ beeld Terizot
+ Martiniere werd van't Schorbuth, of de Scheurbuyck aengetast.
+ Hoedanigh hy sigh gesteld bevond.
+ Wat voor een middel hy tegens dit quaed gebruykte.

ter. 'k Maeckten'er een *Syroop* van, en nam yeder uyr een lepel vol daer van in. Dickmael gorgelde ick met Brandewijn; somtijds met Wijd-edick, om 't Tandvleesch te verfrisschen. De Tanden wreef ick met Roosen-Honigh. De meeste op ons Schip, van even de selve Kranckheyd aengevallen, gebruykten de selve middelen; welcke ons oock gesamentlijck wel bequamen, en niemand is qualijck daer over gevaren.

+ De geene, welcke sigh in d'andere Schepen bevonden, gingen niet vry; maer kregen, even soo wel als wy, dese Sieckte op 't Lijf; soo dat de *Chirurgijns*, of Heelmeesters, welckese by haer hadden, werk genoeg vonden, om haer te helpen. 't Middel, dat de selve tot genesingh gebruyckten, was suyveringh en Aderlatingh.

+ Doch dit braght de Krancke veel meer tot een arger als beter staet; soo dat op 't eene Schip twee Boots-gesellen, op 't andere drie en een *Factoor*, binnen ses dagen tijds stierven. Buyten twijffel waren 'er noch meer verloren gegaen, indiense mijnen raed niet hadden gehoord en gevolghd: Welke was, datse 't Ader-laten en *Purgeren* souden voor by gaen, en mijne middelen gebruycken.

+ Hier werd my indaghtigh, dat de geweldige koude des Winters in 't Jaer 1670. aen vele Menschen binnen *Parijs* even de selve Sieckte veroorsaekte. De Genees-meesters hielden 't voor een slagh van Pest. Alsse nu die Lydelingen door *Purgeren* en Ader-laten meenden gesond te sullen maecken, sondense vele der selver na 't Graf. Doe ick my binnen *Algiers* bevond, wierd veel Volck van de Scheurbuyck (*Schorbuth*) aengevallen. Die 'er meê behebt waren, swollen d'Amandelen soodanigh, als of haer een stuck Vleesch in de Keel had geseten.

+ Al de Toevallen, van welcke ick hier boven gewag heb gemaeckt, ontstaen uyt een scharpe Vloed, of Sinckingen, waer door d'overige Voghtigheden (*Humeuren*) werden aengestoken en besmet; insonderheyd 't Bloed, even gelijck in de vuyle Pocken geschied. Beyde dese qualen voeren onder d'*Indianen* eenerley naem, te weten die van *Pitans*. Ter deser oorsaeck hield ick even de selve wegh, in de Scheurbuyck te genesen, welcke sy houden, in 't genesen der gedaghte Pocken. Breder kan men hier van na sien mijne *Histoire de l'Estat des Royaumes d´Alger, de Couque & de Tetuan*: En dan oock mijn *Traitté de la Maladie Venerienne*.

+ d'andere Deenen hier oock van aengegrepen.
+ Ader-laten en Purgeren seer schadelijck.
+ Voorbeeld daer van te Parijs.
+ Verder berigt van dese Sieckte.

XXXVII. Hoofd-stuck.
Vertreck na de Waygatz*, om Zee-paerden of Walrussen te gaen visschen. Krygen'er twee in 't gesight. d'eene gevangen. Waerom men dese Visschen soeckt te bekomen. Seer langen Hoorn. d'andere oock gevangen, doch sonder Hoorn. Vier andere Zee-paerden in 't gesight gekregen. Drie daer van gevangen, oock sonder Hoornen. Noch eenen. Noch vijf, waer onder eenen met een Hoorn. Voortvaert na de* Waygatz. *Ysbergen in de* Tartarische Zee. *Wat 't woord* Waygatz (*of* Voygat) *beteeckend.*

+ **N**A dat wy, wegens de gedaghte onder ons ontstaene Kranckheyd, vijfthien of sesthien dagen langh op de Kust by *Zembla* ten Ancker hadden gelegen, waren al onse Siecken weer gesond geworden, behalven eenige weynige. 't We'er begon sigh seer schoon te vertoonen; derhalven besloot onse Schipper, 't Ancker te lighten, en na de *Waygatz* (*Voygat*) ter Wal-Russen, of Zee-paerden-visschery te gaen. Daer op liepen wy ontrent drie mijlen in Zee; en voeren oock in soodanigh een wijdte van 't Land op en af. Voorts sonden wy onse *Chaloupen* uyt, yeder voorsien met aght mannen, by haer hebbende hare Harpoenen en Bylen; om te sien, ofse yets souden konnen vangen.

+ Drie geheele dagen tijds verliepen, eer wy yets gewaer wierden. Eyndlijck sagen wy twee groote Visschen, onder welck d'een een Hoorn had van een mercklijcke lenghte. Onse Visschers maeckten sigh gereed om haer te vangen, Alsse nu tot op een steen-worp waren genaderd, wierpense hare Harpoenen uyt, d'eene op d'eene, d'ander op d'andere zijde. Aen de gedaghte Harpoenen was een seer langh touw vast gemaeckt. Dit werck verright hebbende, quamense in aller haest weer aen ons Schip. [*Sie Figuer* III. *n.* 4.].

+ Doese nu aen boord waren gekomen, en bemerckten dat de Visch boven Water swom (een teecken dat hy getroffen is) soo trockense hem, met de aen de Harpoenen vast zijnde touwen, allenxen na 't Schip toe. Dit liet hy sonder tegenstand geschieden; wijl 't bloedt-verlies hem seer verswackt en kragteloos gemaeckt had. Flucks vielen wy met onse Bylen op hem

+ Vertreck na de Waygatz, om Zee-paerden te gaen Visschen.
+ Krygen'er twee in 't gesight.
+ Van welckese d'eene vangen,

aen, en hieuwen hem de Kop af, welcke wy bewaerden. + De Visschery der Zee-paerden geschied encklijck wegens haere Tanden; welcke men, in plaets van Elpen-been, tot allerley fraeyigheden kan gebruycken; doch sy worden veel dierer verkogt, wegens haere sonderlinge witheyd, welcke veel schooner is, en langer duerd sonder rood te worden.

+ De Hoorn van dit Zee-paerd was thien gantsche voeten langh, seer swaer; gedrayd als de Zee-slecken-hoornkens, en ruym soo dick als een Mans Arm; van 't Hoofd af na boven toe spits toe lopende. 't Punt was soo scharp als een Naeld.

+ Eene onser *Chaloupen* quam d'andere Visch al te na by, eer 't Harpoen uyt-geworpen wierd. Derhalven hy, sigh verstrickt en gewond bevindende, met sijnen Staert een slagh gaf, soo geswind en geweldigh, dat hy de *Chaloup* 't onderste boven deed tuymelen. Eer nu d'in de Zee leggende Persoonen van haere Medgesellen in d'andere *Chaloupen* konden gereddet worden, waren 'er alreeds twee verdroncken; 't welck ons niet weynig bedroefde. Eevenwel wierd deese Visch gevangen, en 't Hoofd af gesneden, gelijck de voorige was geschied. Drie of vier uyren hier na gingh ick heenen, om hem te besien; en bevond, dat hy geenen Hoorn had. Doch dit gebreck wierd genoegsaem vergoedet door sijne Tanden; welcke veel schooner waren als die van d'andere.

+ Nae de vanghst van deese twee voeren wy vier daegen en naghten gintsch en herwaerts, sonder eenige Zee-paerden, of Wal-Rossen, meer te verneemen. Als wy ons nu nae een andere Plaets wilden begeven, wierden wy juyst vier derselver gewaer; nae alle schijn veel grooter, als de geene welcke wy bekoomen hadden. Stracks lieten wy de Seylen neer, en setteden de *Chaloupen* uyt; voorsien met onse Harpoeniers, en voorts met soo veel Volcks, als tot ons voorneemen van nooden was. Binnen weynigh tijds haddense drie Wal-rossen gevangen. De vierde ontquam haer. De geene, die onse Visschers aen Boord braghten, had geenen Hoorn: d'andere twee oock niet.

+ Ontrent thien of twaelf uyren hier nae saegen wy weer vijf Visschen. Op nieuws setteden wy ons Volck uyt, met haere Harpoenen, Bijlen, en wat haer voorts tot dit werck noodigh

+ Waerom dese Visschen gevangen werden.
+ Seer langenHoorn,
+ d'andere oock gevangen; doch ongeluckigh voor sommige, en sonder Hoorn.
+ Vier andere Walrossen gesien, en drie daer van gevangen.
+ Wederom twee andere gekregen.

was; om te versoecken, watse souden konnen verrigten; insonderheyd tegens eenen onder deselve, aen wien wy een Hoorn hadden vernoomen. Doch schoonse haer uyterste vlijt aenwendeden, soo kondens''er echter maer alleen twee bekoomen; de drie andere gingen door. + Ontrent drie uyren hier nae kreegen wy'er weer drie in 't gesight; van welcke door d'onse eenen wierd gekregen, 't Hoofd was soo groot, dat yeder Tand in 't selve bynae dertigh ponden woegh.

+ Nae twee daegen wierden wy op nieuws seven of aght deeser Visschen gewaer. Eenen onder deselve had een Hoorn. Terstond setteden wy al onse *Chaloupen* uyt; en waeren in onse vanghst soo geluckigh, dat wy'er vijf van bequaemen; onder welke oock dien met de Hoorn was. 't Hoofd wierd in 't Schip gebracht; doch de Hoorn was noch soo swaer, noch soo dick, noch soo langh, als de geene die wy te vooren hadden gekreeren.

+ Als wy nu vijf daegen hier stil gelegen hadden, en niets meer van deese Visschen vernaemen; dat oock de Wind Noord-Noord-West begon te waeyen, soo wilden wy deese gelegenheyt niet versuymen; maer setteden al onse Seylen by, om na de *Waygats* te loopen; hoopende, indien 't mogelijck waere, door middel van deese goede Wind daer heenen te sullen geraecken. + Maer als wy ontrent vijf-en twintigh Mijlen in Zee waeren gestoocken, derfden wy ons niet verder waegen, wegens de groote Ys-bergen; welcke de Vaert in de *Tartarische Zee* verstopten. + Indien in deselve een Ingangh kon gevonden worden, soo soumen daer door de Reys nae *Oost-Indiën* drie vierde-deelen konnen verkorten. Dit beteeckend de Naem *Waygat*, in der Inwooneren Spraeck soo veel als 't Gat, of d'uytgangh, van een Wegh. *Weig* beduyd een Wegh; *Gatt* een openingh, of Gat. Anders, een korte af-sneede.

Toe-Doening.

+ De *Wal-russen* (*Wal-rossen*, *Zee-paerden*) werden van onse *Groenlands-vaerders* beschreven te sijn seer stercke Zee-monsters, grooter als een Os. De Huyd is als die van de Zee-robben, met kort Hayr. De Mond als dien der Leeuwen. Vier voeten hebbense, maer geen Ooren. Aen beyde de sijden des Monds staen twee groote, uytsteeckende Tanden, langh ontrent

+ Noch eenen.
+ Noch vijf; en daer onder eenen met eenen Hoorn.
+ Vertreck na de Waygats.
+ Ys-bergen.
+ Wat Waygat Beteeckend.
+ Walrussen, wat voor Visschen dit sijn,

een half el, en immers soo waerdigh geaght, als Yvoir, of Elephantstanden; insonderheyd in *Muscovien, Tartaryen*, en anderwegen. Bequaemlijck kanmen haer de naem van *Zee-Elephanten* geven. Breeder en eygentlijcker sullen wy hier nae deselve beschreven vinden in de Reys van *Frederick Martens*; en de nette afbeeldingh daer van sien in de *Figuer* P, *by de Letter* B. + Geene echter schrijven deese Wal-russen Hoornen toe. Belangende d'Afbeeldingh, van onse Schrijver hier ingevoeghd, deselve koomd niet over een met de gewoone gedaente-beelden der *Wal-russen*; oock niet eygentlijck met die van de Visch *Narwal*, of *Narhual*, soo veel 't Hoofd aengaet. 't Ligchaem van d'een en d'ander is wel dat van een Zeehond gelijck; doch inde Kop is 't verschil. Die van de *Wal-rus* heeft twee neerwaerts uytschietende lange tanden: Maer 't Hoofd des *Narhuals* een lange, reght voor uyt steeckende Hoorn, of anders Tand, gelijckse sommige liever soo noemen willen. Veellight is de gedaente aller Hoorn-visschen niet eenerley. + Immers, 't is gantsch waerschijnlijck, dat hier niet Wal-russen, maer *Narwals*, of een slagh daer van, moeten verstaen zijn; werdende niet onbequaemlijck genoemd Zee-Eenhoornen. *Rochefort*, in sijn Boeck van d'*Americaensche Voorlanden*, *cap*. 8. *pag*. 159. (by de Heer *Cornelis Stalpert vander Wiele*, in sijne *Honderd Genees-konstige Aenmerckingen pag.* 387.), beschrijft ons een gehoornde Visch, op 't netste over-een-komende met die van de Heer *Martiniere*. In 't jaer 1644. (seghd hy) strandede op de Reede van *'t Schildpadden-Eyland*, gelegen ontrent *S. Domingo*, + soodaenigh een Visch; langh ontrent aghtthien voeten. 't Lighaem was bedeckt met groote schubben, van de breedte eens Rijcksdaelers of Ducatons; zijnde van een blauwe verwe. 't Hoofd was een weynigh grooter als dat van een Paerd, en bynae van deselve gedaente. In 't Voorhoofd had hy een schoonen Hoorn, langh negen en een halve voet; die reght uyt gingh, doch hoe langer hoe spitser wierd, en voor aen seer scharp was. 't Dicke eynd aen 't Hoofd besloegh in de rondte sestien duymen. Deesen Hoorn was gedraeyd, gelijck de Vijsel van een Pars. Op sijnen Kop saghmen seeckere gedaente van een Kroon.

+ 't Hoofd van de Visch *Narwal* vergelijckt sich met dat van een Walvisch; hebbende in 't boven deel twee gaeten, welcke van de Kop af tot in de mond door gaen.Verder beright hier van, en van den Hoorn, kanmen vinden in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschryvingh van 't oud* (*nu verloorne*) *en 't nieuw* (*door 't soecken van 't oud*) *gevondene Groenland*, *pag.* 27. *en vervolgens*.

+ Niet alleen in 't koude *Noorden*, maer oock selfs ontrent de *Linie*, daer 't soo geweldigh heet is, werden gehoornde Visschen gevonden. In d'*Australische Schipvaert* van *Jacob le Maire* werd verhaeld, dat op den vijfden der Wijnmaend 1615. 't Schip ontrent de *Linie*, op de hooghte van 4. *Graden* 27. *Minuten* Noorder-breedte, gekoomen zijnde, 'smiddaghs een sterck gerommel wierd gehoord voor onder aen de Boegh; met sulck een stoot, dat de geene, die beneeden in 't Schip waeren, meenden, tegens een Klip te botsen. Stracks daer nae wierdense gewaer, dat de Zee ontrent 't Schip geheel rood was. Doemaels konmen d'oorsaeck hier van niet gissen. + Maer

+ De gehoornde Visschen sijn geen eygentlijcke Wal-russen.
+ Narwals, of Narhuals, Visschen met Hoornen.
+ Visch met een Hoorn van negen en een halve voet.
+ 't Hoofd des Narwals.
+ Niet alleen in 't koude Noorden, maer selfs by de Linie.
+ Werden

als men thien weecken hier nae 't gedaghte Schip op Strand settede, + om 't selve schoon te maecken, vondmen voor in de Boegh, seven voeten onder waeter, een Hoorn in de Kiel steecken, door drie Huyden heenen; te weten, door twee dicke greyne plancken, en een dicke Eycken planck; doch noch vry al diep in een in-hout. In 't geheel was dit stuck des Hoorns ontrent een voet langh. Buyten 't Schip was hy met geweld afgebroocken; derhalven konmen niet weeten hoe langh de gantsche Hoorn van deese Visch is geweest. *Pieter van den Broeck* verhaeld in sijne Schipvaerts-beschrijvingh nae *Angola*, datse in Sprockelmaend des Jaers 1609. ontrent de *Linie* oock een Hoornvisch saegen, wiens Ligchaem, nae gissingh, de lenghte van vijf vademen; de Hoorn van een halve vadem had. Meer andere Voorbeelden van gehoornde Visschen souden wy konnen by brengen; doch willen door langheyd den Leeser niet verdrietlijck vallen.

XXXVIII. Hoofd-stuck.

Stoutheyd der Beeren op 't Waygatsche *Geberghte. Eenen der selver overvalt een Bootsgesel; doch hy wierd noch gereddet. Twee Beeren, en noch drie andere, koomen op 't Schip aen swemmen. Korts daer nae weer aght of thien andere. Werden door Vyer-roers meest dood geschooten. Vertreck van daer. Koomen by een lustigh groen Eyland. Vogelen, genoemd* Pinguins. *Veele derselve gevangen. Haere gestalte. Hoedaenigh ter spijs bereyd.*

+ **W**Y hadden niet boven de vijf of ses uyren op Ancker gelegen, wanneer eenen onser Bootsgesellen (wegens eenige noodwendige aengelegenheyd aen Land gegaen) van een groote Beer, die aghter hem aenquam, wierd aengevallen; ontfangende soodaenigh een slagh van sijne poot, dat hy ter neer viel. + Buyten twijffel sou dit grimmige Dier hem wel haest hebben verscheurd en opgegeeten, indien wy sijn gevaer niet gewaer waeren geworden, en van uyt 't Schip op den Beer hadden geschooten; soo geluckigh, dat hy op de plaets dood bleef. Dus wierd dien armen Mensch verlost uyt den grootsten anghst, die hy van al sijn leven had gevoeld.

+ Onlanghs daer nae quaemen twee Beeren aen eene onser Scheepen; traghtende daer in te koomen; doch den eenen wierden de Pooten met een Bijl afgehouwen, soo als hy aen de zijde opklauterde. d'andere schooten wy dood. Terwijl wy

+ gehoornde Visschen gevonden: Met eenige Voorbeelden daer van.
+ Beeren op de Waygatsche Bergen.
+ Eenen der selve overvalt een Bootsgesel.
+ Twee andere, en noch drie andere, koomen op

nu al t'saemen vol schrick waeren, + en met deese twee noch genoegh te doen hadden, begon een Bootsgesel aghter ons te schreeuwen, als of hy dol waere geweest; doch gewislijck niet sonder oorsaeck. Want drie andere Beeren quaemen op ons Schip aenswemmen; van welcke d'eene alreeds boven op 't selve was geklautert. Maer terwijl hy aenviel op onse Riemen, Boomen, en andere Scheeps-gereedschappen, gelijck als woedend daer in bytende, sloegen wy hem soodaenigh op de Kop, dat wy hem spoedigh voor altijd deeden slaepen. De twee andere doodeden wy met onse Vyer-roers.

+ Wy meenden nu buyten alle gevaer te zijn; en dat wy van deese felle Beesten niet meer verontrust souden werden; doch wy reeckenden buyten den Waerd. Want ontrent vier of vijf uyren hier nae wierden wy op nieuws van aght of thien der selver op-gejaeghd. + Deese quaemen over 't Ys op ons aen; en daer haer deese gladde wegh ontbrack, sprongense in de Zee, en swommen soo nae ons Schip. Dit veroorsaeckte, dat wy met ons Geweer gereed moesten staen; en als wy haer nu even binnen schoots saegen, brandeden wy soodaenigh op haer los, dat'er nauwlijcks eenen ontquam.

+ Deese Dieren (welcke van de Bergen af quaemen, in sulcke groote meenighten, als of haer ooghmerck was geweest, Uyt en Aenvallen op ons te doen, om ons weer te rugg' te drijven) verweckten in ons een al vry groote vrees; en waeren ten deelen oorsaeck, dat wy onse Anckers lighteden; weerkeerende nae de plaets van waer wy gekoomen waeren.

+ Doe wy nu langer als twaelf (vijfthien) uyren tijds hadden geseyld, om, door middel van een goeden Oosten Wind, uyt deese Zee-Enghte te geraecken ('t welck echter niet als met seer groote moeyte geschiedede, wegens 't Ys) gingen wy op Ancker leggen by een seer lustigh Eyland; gantsch lieflijck-groen, ter oorsaeck van 't groene Aerd-Mos, de Dennen, en de Genever-Boomen. Sommige van ons Volck gingen aen Land; en saegen daer seecker slagh van Vogelen, welcke, wegens haere vettigheyd, nauwlijcks konden vliegen.

+ Op haere weer-koomst deedense ons beright hier van. Derhalven wierd ick, nevens veertigh andere Persoonen uyt al onse Scheepen, uytgesonden, om te sien, of wy niet eenige der

+ 't Schip aen.
+ Wederom aght of negen andere.
+ Werden meest dood geschooten.
+ Vertreck van daer.
+ Koomen by een lustigh groen Eyland.
+ Pinguins, een slagh van vette Vogelen.

selver souden konnen vangen. En waerlijck, binnen een korte tijd bequaemen wy'er ontrent tsestigh; ten deelen geschooten met onse Vyer-roers, ten deelen dood geslaegen met de Stocken, welcke wy by ons hadden. Deese alle braghten wy t'scheep.

+ Men noemd, volgens 't beright onses Schippers, deese Vogelen *Pinguins*. Sy sijn niet hooger als de Swaenen, doch veel dicker; en soo wit als deselve. Haeren Hals is soo langh als die van de Gansen; maer 't Hoofd grooter, met een rood glinsterend oogh, van de breedte eener Fransche Vijfthienstuyvers penningh. + De Snavel is geel, en scherp. De voeten sijn breed, en verdeeld, gelijck die van een Gans. Aen den Hals hebbense gelijck als een Sack, bynae een voet langh; welcke begind onder aen de Snavel, en langhs den Hals voortgaet tot voor aen de Borst: Daerse soo breed werd, dat'er een geheele *Bouteille*, of Flesch, sou konnen ingaen. Wanneerse 't Lijf hebben vol gegeten, vullense oock deese Sack met haere gewoone Spijs, om deselve in voorraed, en gereed te hebben, tegens dat haere Maegh hongerigh werd. [*Sie d'afbeeldingh deeses Vogels Fig*. III. *n*. 5.].

+ Eer wy deese Vogelen nuttigen konden, moesten wy deselve de Huyd aftrecken, als die boven maeten hard is; en waer uyt de Vederen seer beswaerlijck gepluckt konnen worden. 't Vleesch is goed; hebbende even soodanigh een smaeck, als dat van de wilde Enden. Seer vet zijnse; en wy maeckten ons reght vrolijck met deese kost.

Toe-doeningh.

+ Van de meenighte en stoutheyd der Beeren in dit Gewest, kanmen leesen *Linschootens Schipvaert* nae 't *Noorden*: Insonderheyd de *Journalen*, of Dagh-reeckeningen der *seven, en weer seven Matroosen*, welcke op *Spitsbergen* hebben overwinterd. Dat'er in 't *Noorden* eygentlijcke *Pinguins* souden zijn, gedenckt ons niet, ergens geleesen te hebben. Immers, de beschryvingh, welcke onse Schrijver van deese Vogelen geeft, koomd niet over een met die van d'eygentlijck soo genoemde *Pinguins*, welcke van d'*Engelsche* dien naem hebben bekoomen, niet om haere vettigheyds wil, gelijck eenige meenen; maer om datse witte Hoofden hebben. + Oud geworden zijnde, weegense gemeenlijck van derthien tot sesthien ponden. Op den rugg' sijnse swart, aen den buyck wit; sommige hebben oock een witte ringh

+ Veele derselve gevangen.
+ Haere gedaente.
+ Hoe ter spijs bereyd.
+ Korte aenmerckingh op 't berigt deeser Vogelen.
+ Beschrijvingh van

om den Hals. + De Huyd is bynae als een Robbe-vel; en soo dick als die van een Varcken. De Beck grooter als die van een Raven, maer niet soo krom. De Hals kort en dick. 't Ligchaem soo groot, als dat van een vette Gans. In plaets van vleugelen hebbense twee gepluymde, hangende vlimmen, met welckese seer snel swemmen. Sy gaen reght over eynd op haere voeten, met 't hoofd inde lught, gelijck de Menschen. Sy leven alleen by Visch. Haere Hoolen maeckense in de Duynen, seer diep onder d'Aerde; waer door 't Land dickmael soo uytgehoold is, dat de daer over gaende tot de Knyen toe daer in schieten. d'Afbeeldingh deeser *Pinguins*, welcke in ongelooflijcke meenighten ontrent de *Straet* werden gevonden, kanmen sien in de Reys van *Sebald de Waerd* nae de *Straet Magellanes pag*. 29. in d'*Oost-Indische Voyagien*, gedruckt in *langhwerpend Quarto*. Indien'er nu oock Vogelen ontrent *Zembla*, *Spitsbergen*, e.s.v. zijn, welcke *Pinguins* werden genoemd, soo sijn deselve van een andere aert en gestalte als deese; blijckende uyt de hier tegens een gestelde Beschryvingh der selve.

XXXIX. Hoofd-stuck.
Vertreck van 't Groene Eyland. Bevel des Koninghs van Deenemarcken *aen onse Reysigers, datse souden sien,* Zemblaners *te bekomen. Sy doen haer best daer toe. Krijgen twee der selve. Gestalte haerer* Canoes. *De* Deenen *gaen aen land, om meer andere te bekomen.*

+ **A**Ls wy nu twee daegen en naghten by 't Eyland, daer wy de *Pinguins* vingen, op Ancker hadden gelegen, en een voorspoedige Oost-Suyd-Ooste wind begon te waeyen, soo trocken wy de Zeylen op, en wendeden ons nae 't Noord-Noord-Westen: Een wijl tijds daer nae, als wy 't uyt de Zee-enghte hadden gebracht, en de Wind sich veranderde, moesten wy oock ons voorneemen veranderen. Righteden derhalven onsen loop op de Kust Oost-Noord-Oost, nae de hooghte des Voorgeberghts. Binnen dertigh uyren tijds quaemen wy dight by de plaets, daer wy voor deesen de *Zemblaners* de Son hadden sien aenbidden.

+ Sijne Koninghlijcke Majesteyt van *Deenemarcken* had onse Schippers en *Commisen* bevoolen, indiense eenige Lieden in *Zembla* gewaer wierden, datse haer best souden doen, om sommige der selve te bekomen; en dan van haer te verneemen,

+ d'eygentlijck soo genoemde Pinguinen.
+ Vertreck van 't groene Eylandt, nae de plaets daerse geweest waeren.
+ Bevel des Koninghs, om Zemblaners te bekoomen.

wat in dit Landschap te doen moght vallen. Ter gedaghter plaets gingen wy op Ancker leggen; en sonden onse *Chaloupen* uyt, om kondschap te neemen. In vier der selve wierden dertigh Mannen aen Land geset, onder welcke oock ick my bevond.

[+] Nauwlijcks waeren wy uyt ons Schip in de *Chaloupen* getreeden, als wy ontrent een halve Myl weghs van 't Land af een *Zemblaner* in een *Canoe*, of Schuytje, in Zee saegen. Soo haest hy gewaer wierd, dat wy ons nae hem toe begaeven, roeyde hy met alle kraght voort, om niet in onse handen te vallen. 't Land bereyckt hebbende, nam hy sijne *Canoe* op de Schouderen; leyde sijne Boogh en Pijlen daer in; nam sijne Werpspies in de Hand, en liep alsoo wegh; dragende (gelijck dien ouden Philosooph) alles wat hy had op sijnen rugg'. Wy begaeven ons, soo snel als wy konden, aen Land; en volghden hem op 't spoor na, tot by een kleynen Heuvel; daer wy hem saegen op klauteren; doch vermits hy veel geswinder was als wy, soo was ons onmogelijck, hem t'aghter-haelen. *Sie Figuer* IV. *n.* 1.

[+] Daer op keerden wy weer na onse *Chaloupen*; niet meer ver- hebbende, als doe wy daer uyt waeren getreeden. Maer terwijl wy nae onse Scheepen roeyden, saegen wy twee andere *Zemblaners*, welcke een goed stuck weghs in Zee waeren. Sy snelden sich desgelijcks nae de Klippen en Voorgeberghten, soo haestse ons in 't gesight hadden gekregen; om haer voor ons te verbergen: Doch wy vervolghden haer in aller haest. Schoonse al haer geweld en konst in 't werck stelden, om by een Rots te koomen, soo bereyckten wy haer echter eerse daer toe geraecken konden. Doe wy haer aengreepen, maecktense een verschricklijcker geschreeuw en afgrijslijcker gehuyl, als ick oyt van al de daegen mijns levens gehoord heb.

[+] Wy braghten haer aen ons Schip; en trocken haer, nevens haere *Canoe*, of Schuytje, met touwen daer binnen. Deese *Canoe* was gemaeckt op de manier eener *Gondelle*; sijnde vijfthien of sesthien voeten langh, en derdehalve voet breed; seer konstigh t'saemgewerckt van Visch-ribben (Walvisch-vinnen); uytwendigh met Visch-huyden overtrocken: Waer door de geheele *Canoe* van 't eene eynd tot 't ander een Buydel niet on-

+ Werden'er een gewaer in een Canoe; doch hy ontkoomd het.
+ Sien twee andere Zemblaners; welckese bekomen.
+ Gestalte haerer Canoës.

gelijck scheen. Hier in saeten beyde de *Zemblaners* tot aen 't midden des Ligchaems ingeslooten; soodaenigh, dat niet een druppel Waters tot haer kon indringen. Sonder eenigh gevaer moghtense sich in de grootste Onweeren en Stormwinden wel op Zee begeven.

[+] Wy vernaemen, dat onse twee gevangene Man en Wijf waeren; oock betoonden wy haer al de vriendschap, en teeckenen van gunst, die wy konden bedencken; om haer te beweegen, datse ons haere Wooningen toonden; doch wy konden niets met allen op haer winnen. Naemen derhalven Voorraed by ons voor den tijd van thien of twaelf daegen; en begaeven ons, dertigh persoonen sterck, nae land; wel gewapend, en verdeeld in twee hoopen. Ontrent honderd schreden verr' gingen wy van malkander. Eyndlijck hielden wy ons verborgen in de Hoolen der Steen-klippen; en stelden Schildwaghten uyt op de Boomen; om te sien ofse niet eenige Wilde konden ontdecken; welcke wy grijpen, en van deselve na haere Huysen gebracht werden moghten.

Toe-Doening.

[+] 't Geen onse Schryver seght van de *Canoes* der Wilde in *Zembla*, is voor d'onkundige Leesers al te kort en duyster. Wy sullen derhalven een weynigh breeder beright daer van geven. Deese haere Schuytjens hebben de gedaente van eens Weevers-spoel. De lenghte is van thien of twaelf voeten; (somtijds wel kleyner) gemaeckt uyt de deelen der Walvisch-vinnen, welcke gelijck als Latten zijn, ontrent een vinger dick en breed. Boven en onder is dit Werck overtrocken met de Huyden van Zeehonden; t'saemgenaeyd met de Senuwen eeniger kleyne gedierten. In 't midden der *Canoe* is een rond gat, soo wyd als de dickte eens Mans; daerse sich in setten, en, alleen met eene kleyne Riem, geweldigh ras voort roeyen. d'openingh rondom haer Ligchaem, tusschen 't selve en 't gat, stoppense met Huyden. Schoon dan een Stormwind haer Schuytje quam om te wentelen, soo kan echter geen Water daer in loopen; en altijd komense weer boven. Een wydlopiger verhael hier van kan de Leeser vinden in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschryvingh van oud en nieuw Groenland, pag.* 73*. en* 66*.* In 't *vijfde deel* van de *Hollandsche Mercurius* des Jaer 1654. *pag.* 99*.* is dit volgende Geval aengeteeckend. [+] Twee Visschers Schepen van *Bergen* in *Noorweegen*, Noordwaerds aen gevaeren om Backeljauw te Visschen, vervielen soo laegh, vermits'er doe niet veel Ys in Zee was, datse onbekommerd seylden op aght-en-tsestigh Graden langhs de Wal; vindende daer op seeckeren hoeck Heylbot-

+ De bekoomene Zemblaners waren Man en Wijf.
+ Breeder beright van de Canoes, of Schuytjes der Zemblaners en Groenlandsche Wilde.
+ Twee Visschers Schepen van Bergen in Noorwegen Noordwaerts aen varende, en vry laegh vervallende,

ten, welcke aght, jae thien Voeten langh waeren. Onderweegen vingense een ongelooflijck-groote meenighte van groote Kabbeljauwen. Binnen weynigh tijds haddense haere Scheepen met Visch gantsch vervuld. Terwijlse hier meê beesigh waeren, saegense eenige Menschen soo op 't Land als in de Zee; wonderlijck omhangen met Visschen-schubben, Vellen en Beerenhuyden. Die ter Zee waeren gegaen, saeten in kleyne Schuytjens, aghter aen haer Ligchaem vast gemaeckt. (*De Zemblaners sitten'er soodaenigh in, datse om haer midden vast sijn aen de Canoe; 't beneden-lijf onder 't decksel komende, en d'openingh tusschen haer Ligchaem en 't overtrecksel der Schuyt wel dight toegestopt zijnde met Vellen, soo dat'er gantsch geen Water in kan dringen. d'Afbeeldingh van soodaenigh een Canoe hebben wy doen stellen Fig.* IV. *n.* 2.). Deese Schuytjens waeren ontrent aght voeten langh, en vier voeten breed; van binnen met Houtjens geschoord; van buyten met Visch-schubben overtogen. Seer aerdigh voeghdense sich nae den loop der Zee; + en de geene, die sich daer in bevonden, maeckten een snelle spoed, door 't roeyen met breede Spanen. Wierp de Zee haer 'tonderste boven, terstond warense weer in voorige *postuer*, wijl de Schuytjens aen haer vast waeren. De *Noorweeghsche* Visschers stonden niet weynigh verwonderd; twijffelende ofse Schimmen, dan ofse Menschen saegen; wijlse noyt hadden gehoord noch geleesen, dat soo verr' om de *Noord* sich eenige Menschen souden onthouden; gelijck 't oock (doet'er de Schryver by) nergens is beschreven of bekend. Sy deeden derhalven groote vlyt, om eenige van deese lieden in haer Schip te krijgen; doch te vergeefs: Tot dat eyndlijck een grijs stock-oud Man (wiens Canoe met de Huyd van Zee-robben was omtrocken), sich verstoutede aen 't boord van eene deeser Visschers te komen. Hier wierd hy vast gehouden. Hy toonde wel, door teeckenen, weer in vryheyd te willen zijn; doch hy bequam deselve niet. Doe wees hy een plaets aen; daer sijne Dochter was; welcke de Visschers, met noch twee andere Vrouwspersonen, van 't Strand oock t'scheep haelden. Sy waeren bekleed met Visschen-vellen. Haere Spraeck was onbekend. Wortelen, Kruyden, Visch en Vleesch atense rauw. Sy kenden noch Geld noch Kleynodien. + Men braght haer nae *Bergen*, en van daer wierdense gesonden aen den Koningh van *Deenemarcken*.

+ Ontrent 't Jaer 1640. hebben de *Hollandsche Groenlands-vaerers* een diergelijcke Manspersoon met sijn Schuytje uyt de Noorder Gewesten meê nae haer Vaderland gebraght, en aen Prins *Fredrick Henrick* vereerd. Niemand kon sijne Spraeck verstaen. Sijne Hoogheyd liet hem eens, tot vermaeck, met sijne Canoe in de *Haeghsche* Vyver vaeren; hebbende een Werp-pijl in de Hand. Schightigh voer hy gintsch en herwaerts voort. Onder dit vaeren schoot hy met de gedaghte sijne Werp-pijl een grooten Ael op de grond des Vyvers, en at deselve levendigh op.

+ Krijgen eenige Wilden in 't gesight,
+ Van welkese vier persoonen bequamen, En aen den Koningh van Deenemarcken sonden.
+ Een diergelijcke aen Prins Fredrik Henrik vereerd.

XL. Hoofd-stuck.

De Deenen *verneemen twee andere* Zemblaners. *Maecken een Aenslagh op haer, en bekoomen haer beyde. Hoedaenigh hare kleedingh gesteld was. Gestalte des Mans. Sijn Geweer. Gedaente der Vrouw. Haere Cieraden. Werden nae 't Schip by d' andere gebragt. Waeren oock opgepronckt gelijck de voorige. Stinckende adem. Willen geen* Deensche *Spijsen proeven. Haer Gaern en Naelden. Seldsaeme gangh der Vrouwspersoonen.*

+ **W**Eynigh min als aght-en-veertigh uyren hadden wy dus Waght gehouden, sonder yets te verneemen, wanneer onse Schild-waghten ons bekend maeckten, datse twee *Zemblaners* saegen; welcke van een kleynen Heuvel af quaemen, en nae de Zee toe gingen. Stracks deeden wy aenstellingh, om haer te mogen bekoomen; met soo veel voordeel en list als wy konden. Ses der onse bleven in 't Hol, waer in wy ons dus langh hadden onthouden. Vijf andere en ick gingen wat verder in een ander Hol. Binnen de helft van 't vierde deel eener uyr quaemense tusschen onse Aghterlagen, sonder datse yets van ons gewaer wierden. + Eenen van onsen hoop gaf 't Teecken, door 't los schieten van sijn Vyer-roer; eensdeels om d'andere te waerschouwen; andersdeels om de *Zemblaners* verbaesd te maecken, en haer te doen omsien nae de plaets daer dit voor haer gantsch vreemd gerught van daen quam.

+ Desen onsen Aenslagh geluckte ons seer wel, en na wensch. Terwijlse noch met schrick bevangen waeren, liepen beyde de hoopen uyt haer' Aghterlaegen, en omringhden haer soodaenigh, datse ons niet konden ontslippen, Dus kreegen wy haer in onse maght.

+ Haere Kleederen waren gemaeckt van de gedaghte *Pinguin*, of Vogelvellen, de Vederen daer aen sittende. Dit haer Gewaed bestond uyt een enge Broeck, komende niet verder als tot aen de Knie. Een Rock van even deselve Stof; waer van de Mouwen sich niet verder uytstreckten als tot aen d'Ellebogen; 't overige van d'Armen was bloot. De gedaghte haeren Rock was t'saemgevoeghd alleen met eene Naed; voor en aghter

+ Twee andere Zemblaners in 't oog gekregen.
+ Aenslagh op haer gemaeckt.
+ Beyde gevangen bekomen.
+ Hoedanigh de gestalte harer klederen was.

smal toeloopende, op de manier van een Staert. De Mutsen op haere Hoofden hadden de gedaente van een Suycker-brood. Haere Laersen waeren van de Huyd, of 't Le'er, eens Zeekalfs; rood-bruyn van verwe, 't Hayr buytenwaerts gekeerd. Alhoewelse op eenerley manier waeren gekleed, soo konden wy echter onderscheyden, dat d'een' een Man, d'ander een Vrouw was.

+ De Man scheen ontrent vier-en-twintigh jaeren oud te zijn. Was breed van Aengesight, gelijck dien, die wy te vooren hadden bekomen; bruyn van verwe, gelijck de half-versenghde Indianen; met een dicke, ingeboogene Neus. d'oogen waeren kleyn, sich streckende nae de Slapen des Hoofds. Hy had noch Hayr noch Baerd. Op sijnen rugg' sagmen een Koocker vol Pijlen hangen. Op de schouder droegh hy met d'eene hand een Bijl, gemaeckt van 't Been eener Visch; in d'andere hand sijnen Boogh. [*Sie Figuer* IV. *n.* 3.].

+ De Vrouw was ontrent twintigh Jaren oud. Haer gantsche Hayr was gewonden tot twee Tuyten; welcke op de Schouderen af hingen. Langhs haere Kin hadse eenige blauwe streepen; desgelijcks drie of vier der selver voor 't Voorhoofd. Aen d'Ooren en onder de Neus waeren gaten gemaeckt, in welcke blauwe Steentjens hingen, aen kleyne Ringhskens, bereyd van *subtyle*, of dunne, Vischgraeden. De Steenkens aen d'ooren waeren soo dick als Haselnooten; die in de Neus gelijck Erweten. Om deese haere kostlijcke Kleynodien te bewaeren, voerdese een werp-spies in de hand. [*Sie Fig.* IV. *n.* 4.].

Wy stelden soo veel vlijt en list als wy konden in 't werck, om haer te beweegen, datse ons haere Wooningen toonden; doch sy waeren hier toe geenssins te krijgen.

+ Wy namen haer derhalven meê nae ons Schip, en braghten haer by d'andere twee, welcke wy in de *Canoe* hadden bekoomen. Wy bemerckten, datse malkander terstond kenden; of schoon haere Kleedingh verschillend was. Want de geene, die wy eerst hadden gevangen, waeren niet aengedaen met Vogel, maer met Zee-kalveren-vellen, 't Hayr, of 't ruyge, buytenwaerts gekeerd. d'Over-rocken waeren gemaeckt van twee Huyden, t'saemgenaeyd, met de Staerten daer aen; welcke tot op de Heupen af-hingen; d'een voor d'ander aghter. Haere

+ Gestalte van de Man.
+ Van de Vrouw, en hare leelijcke Cieraden.
+ Werden na 't Schip gevoerd, by d'andere bekomene Zemblaners.

Broecken waeren seer engh. + d'oudste was ontrent vijftigh Jaeren; met een ronde, Castanien-bruyne Baerd; doch sonder Hayr op 't Hoofd. Sijne Vrouw had d'Ouderdom van ontrent dertigh Jaeren. d'Ooren en Neus waeren met gaten voorsien (gelijck andere haers gelijcke Stands-persoonen), en behangen met blauwe Steenkens, 't welck haere Pendanten zijn. 't Hayr was desgelijcks in twee Tuyten gevloghten, over de Schouderen af-hangende. Over de Kin en voor 't Voorhoofd wasse vercierd met blauwe streepen. Kortlijck, daer was geen onderscheyd tusschen d'eerste en de tweede bekoomene Vrouw. d'eene was soo rijck en leelijck als d'andere. Beyde waerense kleyn en dick, gelijck de *Samojeden, Laplanders, Borandianers* en *Siberiers*.

+ Haere Stem was scharp en helder. Afschouwlijck stonck haeren Adem; 't welck wy haer' Eetens-gewoonte toeschreeven; als die al hare Spijsen nuttigen sonder Sout. Eenige doopen haere Visch in 't Vet, of de Traen, van Wal en andere Visschen. Haeren Dranck is niet anders als Water. + Noyt konden wy haer beweegen, datse een stuck Broods souden aengeroerd, of de minste beet van ons gesouten Vleesch, of gesoutene Visch, geproefd hebben. Even soo weynigh wildense een dronck Bier neemen; maer wel een lepel Brandewijn. Voor den roock des Tabacks haddense een afgrijsen.

+ Al haer Nayssel was vervaerdigd met draeden van Visschenvellen (anders gebruyckense oock wel de Senuwen van kleyne dierkens); en de Naelden, daerse dit werck meê verrighteden, waeren van kleyne Visch-graden. De Spitsen aen haere Werp-pijlen, en voorts in 't gemeen al haere Werck-tuygen, bestaen uyt de grooter Beenderen, of Graten, der Visschen.

't Hout aen haere Werp-Spiessen en Boogen was seer swaer; rood-bruyn van verwe. Doch haere Pijlen waeren veel lighter, en van wit Hout. Met deselve wistense seer geschickt en vaerdigh te schieten. + Tot de beschrijvingh van de volmaecktheyd deeser Vrouwen behoord noch dit, datse beyde waggelende gingen, gelijck d'Endvogelen.

+ Welckers gestalte desgelijcks werd beschreven.
+ Stinkenden adem.
+ Willen geenerley Deensche spijs proeven.
+ Haer Gaern en Naelden.
+ Seldsaeme gangh der Vrouwen.

XLI. Hoofd-stuck.
Vertreck van Zembla, *tegens 't aennaerderen van de Winter. Aenkoomst by* Groenland. *Walvisschen-vanghst. Traen uyt Walvisschen: Welke de* Zemblaners *tot haere Visch eeten. Bedrijf ontrent de Walvisschen.*

+ **V**Ermits nu 't meeste deel des Jaers alreeds verloopen, en de laetste dagh der Ooghst-maend gekoomen was, soo dat de daegen begonden korter te worden, en wy nu al een halve uyr tijds naght hadden: Dat oock de koude ons harder begon aen te tasten als tot noch toe, soo wierd voor best gehouden, wijl'er een treflijcke Noord-Noord-Ooste Wind waeyde, d'Anckers te lighten, en onsen loop nae 't Suyd-Westen te stellen.

+ Weynige uyren hadden wy voortgeseyld, als de Wind Suyd-Suyd-Oost liep; 't welck ons dwongh, onse voorige Noorden-loop te hervatten, om eenigh Land te winnen, 't welck wy kenden. Dus voeren wy met een goede Wind tot aen *Groenland*; derwaerts wy met een West-Suyd-Weste gedreven wierden. + Hier moesten wy onse Anckers weer uytwerpen, by een groot getal *Fransche* en *Hollandsche* Scheepen; welcke dight by 't Strand op de Walvisschen-vanghst laegen. Deese Visschery heeft met die van de Zee-paerden een groote overeen-koomingh. Als de Visschers met haere Harpoenen een Walvisch hebben getroffen, soo treckense den selven allenxen nae 't Strand. Als hy nu dood is, houwense hem in stucken; en koocken'er Traan van in groote Keetelen. Ten deesen eynde hebben de Schippers seeckere Hutten gebouwd.

+ Dit was een seer geluckige gelegenheyd voor onse *Zemblaners*; welckers Magen meest altijd leedigh waeren, wegens gebreck van dit Vet, 't welckse in geheele twee daegen niet gehad, en derhalven haere Visch daer in niet konnen doopen hadden. Wy vonden bynae geen Traen meer in ons Schip; derhalven wy gedwongen waeren geweest, haer bescheyden deel, 't welck wy haer tot de Visch t'eeten gaven, af te breken.

+ 'k Sagh hier, hoe de Visschers met eene haerer Walvisschen te werck gingen; en bleef'er by staen, tot dat alles verright was. Sy trocken'er ontrent drie honderd en vijftigh ponden

+ Vertrek van Zembla
+ Komen by Groenland.
+ Walvisschenvanghst.
+ Traen van de Zemblaners tot hare Visch gegeeten.
+ Balijnen uyt de Walvisschen.

Visch-beenen uyt, welckese bewaeren voor de Kleermaeckers, die met deese Balijnen de Wambaisen (te weeten, de Kroppen der selver) en de Lijf-stucken aen der Vrouwen Tabbaerden stijf maecken.

Toe-doeningh.

+ Van de Walvisch-vanghst en 't geen daer aen hanght, sullen wy hier nae in de Reysbeschrijvingh van *Frederick Martens* een breeder en net beright hooren. Kortlijck sullen wy hier in voegen, hoedaeniger wijs de *Samojeden* gewoon sijn deese Visschen te vangen. Haerer twintigh of vier-en-twintigh setten sich in een *Canoe*. Sy hebben by haer een langh Touw, van twee of drie honderd Vademen; waer aen een Haeck is. Deese Haeck werpense, alsse nae genoegh by de Walvisch sijn gekomen, met een sonderlinge geschicktheyd hem in 't Lijf, en roeyen dan seer geswind nae Land toe. De Visch, gevoelende dat hy gewondet is, laet sich voeren, altijd 't Touw volgende; 't welck deese Visschers, aen land gekomen zijnde, met geweld nae sich trecken. Gewilligh volghd de Walvisch, tot dat hy gantsch op 't drooge is geraeckt. Wanneer dan de Zee afloopt, slaen en schietense hem voorts ten vollen dood. Daer nae hackense hem in stucken. Als nu de Vloed weer aen koomd, bindense d'overige deelen, welckese noch niet hebben konnen wegh brenghen, met touwen vast, om niet wegh gedreven te werden; haelense met d'Ebb voorts op, en maecken'er Visch-vet van, 't welckse doen in de Huyden van Land-dieren, en alsoo aen de *Muscoviters* verhandelen.

XLII. Hoofd-stuck.
Vertreck van de Groenlandsche *Kust. Drie Sonnen gesien. Vreeslijck Onweer ontstaen, vry langh aenhoudende; waer door de Scheepen op d'*Yslandsche *Kust wierden gedreven. Koomen by 't Voorgeberght* Hori *ten Ancker; doch niet sonder groot gevaer.*

+ **A**LS wy nu twee daegen op de *Groenlandsche* Kust hadden gelegen, ligteden wy d'Anckers, en vervolghden onse Reys, rightende onse loop nae 't West-Suyd-Westen. In 't begin hadden wy geduerigh een goede Wind; welcke wy behielden tot op de volgende dagh tegens den morgen; wanneer deselve ons gantsch tegens liep nae 't Oost-Suyd-Oosten.

+ Doemaels saegen wy drie Sonnen aen den Hemel, d'eene

+ Kort beright, op hoedaenigh een wijs De Walvisschen van de Samojeden werden gevangen.
+ Vertreck van de Groenlandsche Kust.
+ Drie Sonnen aen den Hemel gesien.

boven d'andere, al t'saemen soo gantsch helder, dat wy niet konden onderscheyden, welcke de reghte Son was. In 't Suyden wierden wy gewaer, dat de Lught begon dick en doncker te worden. Waer op onse Schipper en Piloot seyden, dat wy een gevaerlijcken Storm hadden te verwaghten. Wy lieten derhalven 't meeste deel onser Seylen neer; gaven oock onse Medgesellen, die van d'andere Scheepen, een Teecken, door 't lossen eens Canons, datse desgelijcks souden doen. Voorts begaven wy ons tot 't Gebed, verwaghtende wat God ons sou gelieven toe te senden.

[+] Nae verloop van weynigh uyren wierden wy overvallen van een harde Suyd-Suyd-Ooste Wind, en stercke Regen; vergeselschapt van sulcke verschricklijcke Donderslaegen, dat wy meenden, des Weerelds ondergangh voor handen te zijn. Daerenboven verhief de Zee sigh boven-maten seer. 't Stormde soodaenigh, dat wy geene Seylen, als alleen de Fock, gebruycken konden. 't Schip slingerde soo geweldigh, dat wy al wat daer op lagh moesten vast binden. Kortlijck, wy hadden onuytspreecklijcke moeyte, om 't selve te regeeren.

[+] Als wy nu deeser wijs dien geheelen dagh en de volgende nagt wel geplaegd waren geweest, sonder dat de Wind sig eenigsins bedaerde, soo beval onse Schipper eenen der Bootsgesellen, op de Mast te klimmen, en rondom te sien, of hy ergens eenig Land moght gewaer worden; om daer aen te verneemen waer wy waeren. Nae een wijl tijds gintsch en herwaerts gekeecken te hebben, riep hy ons toe, dat hy een Vyer sagh opgaen in 't West-Noord-Westen. Hier uyt maeckte onse Schipper de reeckeningh, dat het de Bergh *Hecla* in *Ysland* moest zijn.

[+] Niets met allen hadden wy hier te doen. Maer vermits de Wind voortvoer in ons tegens te zijn; de Storm op ons Schip aensloegh, en ons 't gebruyck onser Seylen verhinderde, soo beslooten wy, ons derwaerts te begeven, en te sien, of wy daer eenige seeckerheyd tot onse behoudenis souden mogen vinden. Dus righteden wy onsen loop nae deese Kust; en quaemen oock binnen weynige uyren daer aen. Wy laegen dien geheelen naght onder 't Geberght, en hoorden een seer seldsaem, jae grouwlijck gehuyl en geraes, als of een groot deel Geschut waere afgeschooten geworden. Daer benevens sae-

+ Vervaerlijk Onweer van Wind, Regen en Donder.
+ 't Welck vry langh aenhoud.
+ Loopen nae Ysland toe; en komen onder 't Voorgebergt Hori,

gen wy een groot Vyer, en meenighte van vlammen, daer uyt opstijgende.

+ Wy bevonden aen 't Land een groot getal Klippen. Daer-en-boven veroorsaeckte de verbolgenheyd der Zee, dat wy vreesden 't selve aen te doen. Echter quaemen wy noch, door de voorsightigheyd, kennis en vlijt onses Piloots, op Ancker onder 't Voorgeberght *Hori*, sonder eenige ongelegenheyd. Eene der andere Scheepen onses Geselschaps, wiens Piloot niet soo wel ervaren was als d'onse, liep, niet seer verr' van ons, met de Snuyt tegens een Klip, soo dat'er een stuck van afbrack. 't Geheele Schip stond in geen geringh gevaer van te vergaen. 't Derde quam seer wel aen, met even soo weynigh aenstoot, als wy hadden geleeden.

Toe-Doening.

+ *Ysland* streckt sich uyt van den vier-en-tsestighsten *Graed* der breedte tot over den aght-en-tsestighsten. De lenghte is van twee honderd gemeene *Fransche* Mijlen; de breedte van honderd der selver; somtijds meer, somtijds min. 't Werd onderscheyden in 't Suyder, Noorder, Ooster en Wester-deel. Twee Bisdommen sijn'er in, *Schalholt* voor 't Suyder en Ooster; *Haler*, of *Hola*, voor 't Noorder en Wester gedeelte. Schoon hier geen Koorn noch ander Graen wast, oock geen Boom-vrughten gevonden werden, soo is'er echter seer treflijck Gras op de Weyden, van een sonderlinge welsmaeckendheyd en voedsaemheyd voor 't Vee. + d'Inwooners sijn sterck en groof van leeden; van soo een goede gesondheyd, datse gemeenlijck over de honderd, sommige wel honderd-en-vijftigh Jaeren leven. De Kooplieden van *Hamburgh, Lubeck, Breemen, Koppenhagen, Riga*, en uyt *Holland* brengen hier Meel, Biscuyt, of Tweeback, Bier, Wijn, Laeckenen, Lijnwaed, Yser en Stael; oock onlanghs Linten, Snoeren, en andere geringe dingen, tot cieraed voor haere Vrouwen. +Hier tegens ruylense gedrooghde Visch; Traen, Vet, Boter, groote stucken Swavel, Ossen-huyden, Vossen, Schapen en andere Vellen; oock witte Valcken. In d'*Yslandsche* en *Groenlandsche* Zee werden veelerley Zee-wonderen gevonden; als, de *Narhual*, waer van voor desen gesproocken is. De gemeene lenghte deeser Visch steldmen op veertigh ellen. De *Roider*, op honderd en dertigh ellen. De *Burnaluc*, op tsestigh ellen. + Voorts sijn'er de *Burchvalur*. De Meir-swijnen. De *Ziphius*. De Walvisch. De Walrus, aldaer genoemd *Hroszwalur*. De *Skautuhvalur*, of Zee-rogh. De *Zeenaut*, of Zee-os. De *Staukul*. De *Roitunger*, of 't Zee-kalf, e.s.v. Hier is oock een slagh van seer groote Walvisschen, schijnende als drijvende Eylanden; doch selden werdense gesien. Wegens haer' onbequaeme grootte konnense de kleyne

+ Niet sonder groot gevaer.
+ Yslands gelegenheyd.
+ d'Inwooners leven seer langh.
+ Handel op Ysland.
+ Zee-wonderen in d'Yslandsche en Groenlandsche Zee.

Visschen niet naejaegen; weetense echter met een sonderlinge list te vangen. + d'alderonschaedlijckste onder de Walvisschen is de *Steipereidar*, die voor de Visschers veght tegens d'andere Walvisschen. Sijne lenghte is van ontrent honderd ellen. In d'*Yslandsche* Wetten is strengh verbooden, deese Visch eenigh leed te doen. In 't Jaer 1273. quaemen op eenmael ontrent seventhien honderd kleyne Walvisschen, van d'*Yslanders Huydingia* geheeten, aen 't Strand by den *Hekelbergh*. Van 't Jaer *Christi* 874. tot op 't Jaer 1263. is *Ysland* sonder Koningh geweest, en door d'eygene Inwooners geregeerd geworden. + Allerwegen door dit Eyland sijn seer lustige Rivieren; waer uyt seer veel Visch, insonderheyd oock Salm, gehaeld werd. + *Blefkenius* beright ons, dat in geheel *Ysland* maer een eenige Brugg' is, gemaeckt van Walvisschen-been. Die te land van 't eene deel deeses Eylands nae 't andere willen reysen, hebben, wegens de Woestheyd, geen Pad 't welckse konnen volgen; maer moeten nae den Magneet haeren wegh righten, gelijck de Schippers op Zee. + De Zee by *Ysland* is boven maeten diep; soo datmen, volgens 't verhael van *Georg Schurtz*, op veerthien-honderd vademen (sijnde een diepte van seven-honderd Roeden) noch geen grond kan peylen. Tot soo verr' heeftmen 't versoght; en wie weet, waer doe de Grond noch te soecken was? + Uyt 't Been der Walvisschen, welcke of dood komen aendrijven, of gevangen werden, bouwen d'*Yslanders* hare Huysen met een seer groote konst. Desgelijcks maeckense daer van haere Tafelen, Stoelen, Bancken, en anderen Huysraed; soodaenigh gegladdet, dat alles van Elpenbeen schijnd te zijn. Anders woonense in Huttekens, of in de Hoolen der Bergen en Rotsen. Men seght, maer veellight is 't een verdightsel, dat de geene, welcke in sulcke Huysen van Walvisch-been slaepen, bynae geduerigh dromen van Schipbreeckingen. Of dit *Ysland* der ouden *Thule* is, werd van sommige beweerd; van andere ontkend; van ons onseecker gehouden. In de Somer is hier geenen naght. d'*Yslandsche* Hondekens plegen seer hoogh geaght te werden.

+ Seldsaemheyd onder de Walvisschen.
+ Rivieren, waer in Salm is.
+ Wonderlijke Brugh.
+ Ongrondelijke diepte der Zee.
+ Huysen en Huysraed van Walvisschen-been.

XLIII. Hoofd-stuck.

Hori, *een Vleck*: Kirkebar, *een Stedeken in* Ysland. *Geweldige Aerdbevingh. Veelheyd van Vee, en heerlijcke Weyden.* Martiniere *en eenige andere gaen Landwaerts in, om haere nieuwsgierigheyd te voldoen. Koomen by den Bergh* Hecla. *Groot gevaer by den selven.* Martiniere *en noch een Koopman wagen sigh daer by. Seldsaem geruysch en gekraeck. Aerdkloven, en Vlammen uyt deselve. Geweldige meenighte van Asch. Haeren seer hevigen anghst. Vallen als dood ter neer. Twee seldsaeme Bronnen. Geweldigh groote Puymsteen, uyt deesen Bergh geworpen. WonderlijckeEygenschap der koude Bron. Seldsaeme Vogelen. Vreemd gehuyl, en dwasen waen daer van. Eygentlijcke oorsaeck van 't selve. Seldsaemheyd van 't Ys. Weerkeringh na de Scheepen,*

[+] ICk, onse Schipper, *Commis*, en eenige andere persoonen (ten deelen uyt ons Schip, ten deelen uyt d'andere Scheepen), t'saemen vijfthien in getal, deeden ons aen Land setten, en quaemen te *Hori*, sijnde een Vleck, ontrent anderhalve Myl van de Zee geleegen; voorts van daer te *Kirkebar*, een *Yslandsch* Steedeken. In dese laetstgenoemde Plaets vonden wy een *Commis*, en seven of aght *Deensche* Kooplieden; welcke sich niet weynigh verwonderden, dat sy ons hier saegen: [+]Te gelijck een groote blijdschap daer over betuygende; en ons berichtende, datse op den voorigen dagh soodaenigh een Aerdbevingh hadden gevoeld, als of geheel *Ysland* in de Zee had willen versincken.

[+] S'onthaelden ons met goede Wijn, goed Brood, en goede varssche spijs. Want in *Ysland* is een grooten overvloed van Vee; en niet minder van seer aengename Weyden, met treflijck soet Gras; soo datmen de Beesten op een seeckere maet haer Voeder moet laeten neemen; want indienmen haer toeliet, te gaen grasen soo lang alsse wilden, gelijk in andere Landen geschied, soo soudense gewisselijck sich te barsten eeten.

[+] De gedaghte onse Schipper, *Commis*, en sommige andere, waren begeerigh, om 't Land dieper te besien; 't welckse den *Commis* te *Kirkebar* bekend maeckten. Terstond liet hy Paerden voor haer aenbrengen. Vermits ick nu oock lust had, om in haer Geselschap te reysen, soo namense my by haer. Dus gingen wy, t'saemen aght in getal, te Paerd sitten (d'andere, welcke geen groot verlangen hadden om yets nieuws te sien, bleven daerse waeren), en begaeven ons op den wegh nae 't Geberght; vergeselschapt van twee Dienaren des *Commisen* te *Kirkebar*, en dan noch van twee *Yslanders*, welcke ons tot Wegwijsers meê gegeven wierden. Een bysonder Paerd was gelaeden met Voorraed van Spijs en Dranck.

[+] Wy reysden twee dagen langh over Bergen, en steenaghtige ongebaende Wegen na *Hecla*. Op anderhalve Myl weghs na by desen Bergh genaerderd zijnde, vonden wy d'Aerdbodem

+ Hori, een Vleck. Kirkebar, een Stedeken.
+ Geweldige Aerdbevingh.
+ Veelheyd van Vee, en heerlijke Weyden.
+ Martiniere en eenige andere gaen Landwaerts in.
+ Komen by den Bergh Hecla.

t'eenemael van Asch en Puym-steen bedeckt, waer over wy gaen moesten tot aen den voet des Berghs.

+ 't Was seer schoon, helder We'er: En vermits wy gantsch geen vlammen gewaer wierden, soo naemen wy een besluyt, op den top van dit Geberght te willen gaen. Doch onse Weghwijsers waerschouwden ons, dat wy, indien wy noch maer een weynigh verder gingen, ons in groot gevaer souden begeven, om te vallen in de Gaten, door 't Vyer gemaeckt, of uytgebrand: En indien dit geschiedede, soo sou onmogelijck zijn, ons te redden. Hier op liet 't geheele Geselschap de moed sincken, en kreegh andere gedaghten. + Terstond soudense oock weer te rugg' gekeerd hebben, nae de plaets van waerse gekomen waren; ten waer' ick haer geseghd had, indiense met geduld soo langh wilden waghten, tot dat ick sou weer koomen, soo wou ick voor my selven alleen waegen, op den Bergh te klimmen; en dan haer bescheyd van den selven brengen. Sy beloofden, tot op mijne te rugg'-koomst te sullen vertoeven: Eenen der *Deensche* Kooplieden, die wy te *Kirkebar* hadden gevonden, en die uyt nieuwsgierigheyd met ons was gegaen, onderstond sigh, my geselschap te houden.

+ Flucks begaeven wy ons op wegh, nae dat wy onse Paerden hadden gelaeten in de bewaeringh onser Weghwijsers; welcke by d'andere bleven. Terhalver Beenen gingen wy door Asch en Puym-steen na den top des Berghs toe; alwaer wy saegen een groot getal Vogelen, soo swart als Peck, op en afvliegende. 't Waeren Ravens en Gieren, welcke hier haere Nesten hadden.

+ Ontrent een halve Mijl weghs den Bergh op gegaen zijnde, bemerckten wy een groote schuddingh der Aerde onder onse voeten. Daer-en-boven hoorden wy een seldsaem geruysch en gebarst in den Bergh selfs; zijnde ons een genoeghsaem teecken, dat het hier hol was. Ter dier oorsaeck stonden wy in geen geringe vrees, van te sullen versincken. + Even ter selver tijd vernaemen wy rondom ons aen deese en geene zijde seer groote Kloven en Aerd-scheuren, waer uyt voncken en vlammen voortschooten; gelijck oock 't gerammel en de stanck van verbrandede Puym-steenen; 't welck ons soodaenigh verbaesde, dat wy ons haesteden, om op 't geswindste weer te

+ Groot gevaer by den selven.
+ Martiniere echter, en noch een Koopman
+ Wagen sig, om deesen Brandbergh te besien.
+ Seldsaem geruysch en gekraeck.
+ Aerdkloven en vlammen.

rugg' te keeren, uyt anghst, hier verslonden te sullen worden.

+ Als wy ontrent dertigh schreeden weer aghterwaerts waren gegaen, brack een grooten hoop Asch soo plotslijck ten Bergh uyt (in sulck een meenighte en dickte, dat de Son ons daer door verduysterd wierd), en viel soo geweldigh op ons neer, dat wy malkander niet sien konden. 't Geen ons aldermeest verschrickte, was, dat wy yeder oogenblick nieuwe vlammen sagen, met uytwerpingh van soo veel Asch, dat deselve als Hagel op ons viel. Daer-en-boven hoorden wy beneden onder ons een onophoudlijck geruysch en gekraeck. + 't Welck ons veroorsaeckte, seer grouwlijck te schreeuwen, even als of al de helsche *Furien* ons hadden overvallen. En waerlijck, wy verwagteden yeder oogenblick niet anders, als dat d'Aerde sigh opdoen, en ons verslinden sou. Om echter 't gevaer, waer in onse nieuwsgierigheyd ons gebracht had, soo veel ons moogelijck was t'ontgaen, stelden wy onse voeten op 't snelste te werck, loopende den Bergh af, soo veel onse beenen ons draegen konden.

+ De vrees gaf aen onse voeten soodaenige Vleugelen, en aen ons Ligchaem sulck een geswindheyd, dat wy in 't vierde deel eener uyr tijds niet alleen van den Bergh afquaemen, maer oock geraeckten by onse Vrienden, welcke op ons waghteden, en sigh des lagchens niet onthouden konden, alsse gewaer wierden den staet in welcke wy waeren; de vrees, die ons had bevangen; en d'Asch, welcke ons soo swart had gemaeckt, als of wy in een Vat vol Inckt waren gestoocken geweest. + Doch haer gelagch vergingh wel haest, alsse saegen dat wy voor haere voeten neer-vielen, even als doode Lijcken. De Spraeck, en onse Levens-geesten begaven ons. Echter brachtense ons noch weer te reght, door 't wrijven van de Slapen des Hoofds, 't trecken by de Neus, en Wijn-Edick voor deselve te houden.

Als wy dus, nae een wijl tijds, ten deelen tot ons selven waren gekoomen, dronck yeder van ons een teugh *Spaensche* Wijn; welcke ons weer tot onse Sinnen braght. Doe gingen wy verder voort, en quaemen, ontrent honderd schreeden weghs van den Bergh af, by twee *Fontainen*; van welcke 't Water der

+ Geweldige meenighte van Asch.
+ Haeren seer hevigen anghst.
+ Die haer met gevleugelde voeten weer te rugg' doet snellen.
+ Vallen gelijck als doode ter neer.

eene geduerigh heet; dat van d'andere soo koud is, dat alles, wat'er ingeworpen word, sigh tot Steen veranderd.

+ Wy saegen hier een Puym-steen, grooter als 't Hoofd van een Varcken; korts te vooren van uyt den Bergh afgeworpen. Wy verwonderden ons niet weynigh hier over: Doch onse Weghwijser berichtede ons, dat hy noch veel grooter Puym-steenen had gesien; en onder meer andere eene, die een Manspersoon (thien Mannen) niet van sijne plaets had konnen beweegen. Hy voeghde daer by, dat de *Hekelbergh* (behalven 't Vyer, de Vlammen, d'Asch en de Roock, welcke wy te gelijck gesien hadden), somtijds oock siedend heet Water uytwierp. Somtijds spoogh hy alleen Vlammen; somtijds maer alleen Steenen, of alleen Asch.

+ De gedagte twee Bronnen leggen niet boven dertigh schreeden van malkander. Eerst quaemen wy by de koude; in welcke ick stiet de Roede, waer meê ick 't Paerd aen-noopte. Als ick deselve weer uyt-trock, sagh ick, met de hooghste verwonderingh, dat 't eynd, 't welck de Grond had geraeckt, in Yser veranderd, en seer swaer was geworden.

+ Van hier begaeven wy ons na de heete Bron. Ontrent thien schreeden weghs daer van daen wierden wy een hoop Vogelen gewaer, ontrent soo groot als de Duyckers, meerendeel rood. Sy huppelden en speelden met malkander op den rand des Brons. Hier in naemen wy groot vermaeck, en bleven derhalven wat stil staen; vreesende, dat wy haer anders souden verjaegen. Doch als wy eyndlijck toe-traeden, verdweenense gesaementlijck uyt onse oogen. Maer als wy daer op weer te rugg' gingen, saegen wy haer gelijck te vooren. 't Schijnd hare gewoonte te zijn, dus te speelen, wanneer haer niemand verstoord. Doch datse, wanneer yemand nae-by koomd, sigh gesaementlijck nae de grond des Brons begeven; welcke, volgens 't beright onser Weghwijsers, een weynigh meer als tsestigh Vademen diep is.

+ Van deese Bronnen wendeden wy ons nae de Zee. Ontrent een halve Mijl weghs voortgereden zijnde, hoorden wy een gehuyl, als van Lieden die haer ongeluck bejammeren. Onse Weghwijser onderstond sigh, ons wijs te maecken (gelijck hy andere had gedaen), dat dit was 't geklagh der verdoemde, wel-

+ Geweldige groote Puym-steenen.
+ Twee seldsaeme Bronnen.
+ Vreemdigheyd ontrent deselve.
+ Seldsaem gehuyl, en dwaesen waen van 't selve.

ke van de Duyvel geplaeghd wierden; en die haer, nae haer een wijl tijds in den Bergh *Hecla* gebraden te hebben, somtijds met het hier zijnde Ys uyt Hoflijckheyd wat verquickt.

+ Gesaementlijck kreegen wy een sonderlinge begeerte, om dit Ys te sien (vermits anders rondom in 't geheele Eyland geen Ys te vinden is); en soo haest wy quaemen, bemerckte ick terstond, dat 't ingebeeldede gehuyl en beklagh der verdoemde van 't Ys voort-quam; zijnde niet anders als een geluyd, veroorsaeckt door de beweegingh des Winds, des Waters, en 't onophoudlijck tegens een stooten der Ys-schollen, of 't aenbotsen derselver tegens de Rotsen.

+ Dit Ys, om hier de woorden onses Weghwijsers te gebruycken, koomd altijd ontrent 't eynd der Soomer-maend, en vergaet weer den vijfthienden der Herfst-maend; 't welck geschieden sou twee daegen nae den tijd dat wy ons hier bevonden.

+ Van hier keerden wy weer nae *Kirkebar*; daer wy nae drie daegen aenquaemen; en voorts weer nae onse Scheepen gingen. In deselve vonden wy de Stadhouder over *Ysland*, nevens de Bisschop van *Scalholt*; welcke gekoomen waeren, om ons te sien; gehoord hebbende van onse aenkoomst, en dat wy in *Zembla* waren geweest.

Toe-doeningh.

+ Van deesen Bergh *Hecla*, en 't vreeslijck geluyd, 't welck daer ontrent gehoord werd, hebben wy gewagh gemaeckt in onse *Groote Historische Rariteit-Kamer, eerste deel, pag*. 215. 217. Insonderheyd hebben wy de Reden hier van aengeweesen, en te gelijck verhaeld 't onbedaghte waeghstuck van *Dithmarus Blefkenius*, om deesen Vyerbergh van naeby te besightigen; hoe hy den selven gesteld bevond, en de veelerley Spoockeryen ontrent die soo genoemde Mond van de Hel; desgelijcks, hoe de vlammen deeses Berghs somtijds 't Water der Zee tot twee Mylen weghs verr' verteeren, in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderenswaerdige dingen, tweede deel, pag*. 682. *tot* 686. De wonderlijcke verdwyningh van 't Ys, waer van onse Schrijver met een woord gewagh maeckt, hebben wy breeder voorgesteld in 't *selve deel des selven wercks pag*. 650. Wy handelen oock van deesen *Heeckelbergh* in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschrijvingh van oud en nieuw-Groenland pag.* 43. *Geographische en Historische Weereld-beschrijvingh, pag*. 556. *e.s.v.*

+ d'eygentlijcke oorsaeck daer van.
+ Seldsaem Ys.
+ Weerkeeringh na de Scheepen.
+ Aenwijsingh, waer wy van den Heeckelbergh, en 't gedaghte Ys breeder berigt hebben gegeven.

XLIV. Hoofd-stuck.
Wooningen der Yslanders. *Haere Gestalte en Gewaeden. Sijn meest Toveraers, en bidden den Duyvel aen. Anderen Afgod.* Trolles, *of gemeensaeme Geesten, haer dienende. Haere Toveryen, en bekendmaeckingh van verborgene dingen. Fabel, van 't brengen der zielen in den Bergh* Hecla *door de Duyvelen. Duyvelsche verschijningen der overleedene. Onvrughtbaerheyd des Lands.*

+ **D**E meeste *Yslanders* hebben haere Wooningen in Hoolen, welcke in de Rotsen sijn uytgehouwen. Sommige onder haer hebben Huysen, gelijck als de *Laplanders*; eenige gebouwd van Visch-been: andere van Hout, bedeckt met Aerd-Sooden. Sy en haere Beesten sijn Slaep-gesellen; wijlse onder een Dack, en in eenerley Vertreck woonen. + De Mannen sijn seer groof, en lelijck; de Vrouwen desgelijks; swartaghtigh van verwe, gelijck 't meerendeel der *Noorweegers*. Gemeenlijck sijn haere Rocken gemaeckt van groof Hennippe Lijnwaed; eenige van de Huyden der Zee-kalveren, 't Hayr buytenwaerts.

+ Al haeren arbeyd bestaet in 't Visschen. 't Sijn grove, wilde, reght ongeschickte, beestlijcke Menschen; en de meeste onder haer Toveraers. Sy bidden den Duyvel aen, diense *Kobalde* noemen; en die haer oock dickmael in een Menschlijcke gedaente verschijnd. Hebben daer-en-boven noch een anderen Afgod van Hout, op 't plompste met een Mes gesneeden. Maer selden willense den selven toonen; uyt vrees, dat hy haer van eenigen *Lutherschen* Predicant genomen, of in stucken geslagen moght worden. + Want daer sijn Leerraers gesonden, om haer in de *Christlijcke* Gods-dienst t'onderwijsen, en, soo 't moogelijck is, uyt de slaverny des Satans te trecken.

+ De meeste van haer hebben *Trolles*, 't welck gemeensaeme Geesten zijn, die haer, soose meenen, getrouwlijck dienen, en haer bekend maecken al haer aenstaende geluck of ongeluck. Wanneerse slaepen, werdense van deese Geesten ter bequaemer tijd opgeweckt, om nae haere Visschery te gaen, als 't We'er daer toe goed is. Sonder haeren raed sullense sigh hier toe niet opmaecken.

+ Wooningen der Yslanders,
+ Gestalte, en Gewaeden.
+ Sijn meest Toveraers, en bidden den Duyvel aen.
+ Anderen Afgod.
+ Trolles, of gemeensaeme Geesten.

+ In haere Tover-konsten sijnse soodaenigh ervaeren, datse de Vreemdelingen, met nieuwsgierigheyd bevangen zijnde, konnen toonen, wat in der selver Vaderland, of oock in haere Huysen geschied. Sy sullen yemand beright geven, of sijne Vader, Moeder, Suster, Broeder, Vriend, of waer hy nae vragen moght, levendigh of dood is. Sy verkoopen oock aen elck, die 't begeerd, Wind; om haer te dienen op de voorgenoomene Reys.

+ De *Commis* te *Kirkebar*, en andere met hem, vertelden my in reghten ernst (meenende dat ick haer geloof sou geven) dat eenige, welcke op seeckeren dagh aen den voet des Berghs *Hecla* waeren gaen visschen, juyst ter dier tijd, als in *Europa* een grooten Veldslagh geschiedede, eygentlijck hadden gesien, dat de Duyvelen uyt den Bergh gevaeren, en weer daer in gekoomen waeren met Menschen-Zielen (welckese op haeren rugge droegen, gelijck de Byen haeren Hoonigh aen haere voeten voeren).

+ Indien yemand haerer Vrienden *(*oock verr' van haer af zijnde*)* koomd te sterven, en datse begeerigh zijn, om sijnen staet te weeten, soo begevense sigh nae haere Toveraers. Dan verschijnd haer deese Persoon (of de Satan in sijne gedaente) geheel swaermoedigh en treurigh. Uyt deese vertooningh verseeckerense sigh, dat hy gewisselijck dood, en by den Duyvel is; die sigh haer een strengh meester betoond. Oock bid hy haer, sigh sijnenthalven niet meer te bekommeren, vermits hy sigh nu in den Bergh *Hecla* bevind.

+ Ofschoon in *Ysland* veel treflijcke en vette Weyden zijn, soo kan echter d' Aerdbodem hier noch Tarwe noch eenige andere Granen, bequaem om Brood van te backen, voortbrengen; ter oorsaeck van de felle koude in dit Gewest, en de Noord-Ooste Wind, die seer scherp is, en waer van dit Land geduerigh geplaeghd werd.

+ Ontdeckingh van verborgene dingen.
+ Fabel, van 't brengen der zielen in den Berg Hecla.
+ Duyvelsche verschijningh der overleedene.
+ Onvrughtbaerheyd in Granen.

XLV. Hoofd-stuck.
Vertreck der Scheepen van 't voorgeberght Hori*. Komen op de* Noorweeghsche *Kust. Tegen-wind, die haer weer te rugg' drijft.Vreeslijcke Wolcken-breuck. Aenkoomst te* Koppenhagen*. Worden met haere meegebraghte* Zemblaners *voor den Koningh geroepen. Doen reeckenschap aen de Bewindhebbers. De twee Hoornen der Zee-Paerden aen den Koningh vereerd; die deselve voor Eenhoornen hield.*

+ **D**Rie daegen nae dat wy van onse Reys nae *Hecla* weer in onse Scheepen waren gekomen, 't welck was den twee-en-twintighsten der Herfst-maend, begon een voor ons seer dienstige Noorden-Wind te waeyen. Derhalven lighteden wy d' Anckers, en voeren wegh; rightende onsen loop Suyd-Suyd-Oost. + Als wy nu sommige daegen voorspoedigh geseyld hadden, wierden wy plotslijck overvallen van een Noord-Noord-Weste Wind; die ons dreef op de *Noorweeghsche* Kust: Waer over wy (wijl wy 't Voorgeberght van *Talso* kenden, zijnde een kleyne Stad op een hooghte, voorsien met een seer sterck Kasteel, ontrent vier Mijlen van de Zee gelegen), boven-maten verheughd wierden, hoopende, dat onse Reys nu haest ten eynde sou zijn gekoomen.

+ Doch wy reeckenden buyten den Waerd. Want wy waren noch geen twaelf uyren op de Kust geweest, wanneer de Wind sigh met de Maen veranderde; en ons dwongh, weer in Zee te steecken, om de Klippen te mijden; gelijck oock 't gevaer van weer te rugg' gedreven te moogen werden. Maer wat voor moeyte en arbeyd wy aenwendeden, echter konden wy niet beletten, dat wy ontrent veertigh Mijlen aghterwaerts gingen.

+ Als nu deese Storm voorby was, vonden wy ons noch een tijd langh opgehouden door een groote Kalmte. Ondertusschen wierden wy in 't Suyd-Suyd-Westen een seer groote *Sielon* gewaer; welcke onse Schip-lieden geweldigh verschrickte; en veroorsaeckte, datse terstond de Zeylen introcken, op datse over ons niet moght uyt-breecken. Doch sy quam tot op twee Mijlen nae niet by ons Schip; daer wy haer bescheydentlijck saegen neer-vallen.

+ Deese *Sielons* sijn seeckere dicke, swarte Wolcken, hebbende de gestalte van Pilaeren; welcke men dickmael in Zee gewaer werd. Alsse somtijds, barstende, op een Schip vallen,

+ Vertreck van 't Voorgeberght Hori.
+ Komen op de Noorweeghsche Kust.
+ Tegenwind; welke haer weer te rugge drijft.
+ Vreeslijcke Sielon.
+ Wat de Zielons zijn.

soo verdervense 't selve door de meenighte des Waters, waer meê het vervuld werd. Slaen 't oock wel gantschlijck nae de grond, waneerse in een reghte Linie daer op neer storten.

+ Nae 't eyndigen der gedagte kalmte kreegen wy een Noord-Ooste Wind, welcke ons in thien daegen tijds onse Reys deed eyndigen, en de Scheepen voor *Koppenhagen* braght. Nae de begroetingh der Kasteelen gingen wy op Ancker leggen; setteden onse *Chaloupen* uyt, en traeden aen Land soo spoedigh als wy konden.

+ Soo haest wy in de Stad waeren gekoomen, beval sijne Majesteyt (die alreeds beright had gekregen, dat wy drie of vier *Zemblaners* by ons hadden) ons, aen 't Hof te verschijnen, wijl hy groote begeerte had, om deese Wilde te sien. Wy gehoorsaemden terstond, en quaemen voor hem. Soo haest de Koningh de gedaghte *Zemblaners* sagh, verwonderde hy sigh ten hooghsten, soo over haere Kleedingh, als over hare Ligchaems-gestalte. Hy gebood de *Gouverneur* op 't Kasteel, haer wel te versorgen, en toe te sien, dat haer niets moght ontbreecken. Desgelijcks, dat men haer sou onderwijsen in de *Deensche* Spraeck, soo veel mogelijck was. Als wy nu sijne Majesteyt hadden beright gegeven van al de Landschappen, by ons gesien; oock van de Seeden en Gebruycken derselver Volckeren, kregen wy ons afscheyd, en begaven ons nae de Bewindhebbers der Maetschappy, om aen deselve reeckenschap van onsen handel te doen. Sy hielden sigh seer wel-vergenoeghd; en lieten ons Schip brengen nae *Christiaens-Haven*, daer haer *Magazijn* is. Hier wierd alles ontladen, en in de Packhuysen gebraght.

+ Eenen van de voornaemste der gedaghte Maetschappy wierd van d'overige gevolmaghtighd, om, in haerer aller naem, aen sijne Majesteyt te vereeren de twee Walrusschen, of Zee-Paerden hoornen, welcke wy hadden meê gebraght. Hy nam deselve aen als een hoogh-dierbaer Geschenck, meenende dat het waeren de Hoornen van Eenhoornen; van welckers Kraght en Deughden men soo veele dingen by de Schrijvers aengeteekend vind. Terstond liet hy deselve in bewaeringh brengen onder sijne beste *Rariteyten*; en beloofde hier voor de *Compagnie* alle gunst. Oock begiftighde hy den Brenger met een goudene

+ Komen te Koppenhagen.
+ Werden met de meê gebraghte Zemblaners voor den Koningh geroepen.
+ Vereeren de twee bekomene Hoornen der Zee-Paerden aen sijne Majesteyt, die deselve houd voor Eenhoornen.

Keeten, nevens een daer aen hangend Borst-beeld van sijne Majesteyt. Schonck daer-en-boven de Maetschappy den Tol van de meê gebraghte Waeren.

XLVI. Hoofd-stuck.

Gevoelen des Heeren Martiniere *van d'Eenhoornen. Verscheydene Gedierten met eenen Hoorn. Verschil der Schrijvers van d'Eenhoornen. Beschrijvingh der selve van* Plinius, Munsterus, Marcus Paulus Venetus, Philostratus. Hesiodorus, Louis Paradis, Thevet, Di Berthema, Volnesius, Albertus. *Verschil over de lenghte en verwe des Hoorns. Ontkenningh, dat yemand oyt een Eenhoorn sou gesien hebben: Desgelijcks oock van de kraghten en deughden des Eenhoorns, ten waer' alleen ten quaede. Andere ontkenningen onses Schrijvers.*

[+] **V**Ermits ick hier gewagh heb gemaeckt van d'Eenhoornen, welckers Hoornen seer dierbaer werden gehouden, wegens de kraght en deughden, deselve toegeschreeven, soo moet ick dit seggen, dat seer swaer te weeten valt, wat de reghte Eenhoorn voor een Schepsel zijn magh: Want daer sijn meenigerley Dieren, welcke de *Griecken Monoceros*, de *Latijnen Unicornis* noemen; gelijck als onder de viervoetige Beesten, veelerley slagh van Esels; wilde Ossen, en de Stieren in *Florida*. [+] Onder de Slangen is de gehoornde *Aspis*, en de roode *Salamander*. Onder de Visschen de *Pirassoepi*, de Zee-Elephant, 't Zee-paerd, de *Caspili*, en d'*Utelif*. Diergelijcke sijn'er oock onder de Vogelen; en onder 't Ongediert seecker slagh van Paerds-vliegen, welcke seer gemeen zijn in *Vlanderen*, *Engelland* en *Picardyen*; werdende genoemd vliegende Eenhoornen. Verscheydene andere gehoornde Dieren sijn'er; welcke men met meenighten in Indiën vind.

[+] Eenige willen, dat d'Eenhoornen (van welcke wy hier handelen) een Dier is op d'Aerde: Andere in 't Water: Noch andere een *Amphibie*, of dat te gelijck op d'Aerde en in 't Water leefd.

[+] Plinius seght, dat d'Eenhoorn een Os seer gelijck is; wit-

+ Gevoelen onses Schrijvers van d'Eenhoornen.
+ Verscheydene Gedierten met eenen Hoorn.
+ Verschil onder de Schrijvers; als:
+ Plinius.

vleckigh; doch de voeten ongekloofd hebbende; en rond, gelijck die van een Paerd.

[+] *Munsterus* wil, dat hy sigh vergelijckt met een drie-jaerigh Veulen, zijnde van Verwe als een Weselken. 't Hoofd als dat van een Hart; de Beenen dun; de Klauwen gekloofd; met een Hoorn aen 't Voorhoofd, van ontrent twee ellen lenghte.

[+] *Marcus Paulus* de *Venetiaen* seght, dat hy de gestalte eens Elephants heeft, oock sulck een verwe, doch een weynigh kleyner. De Staert is als die van een Os. 't Hoofd als dat van een Zwijn; doch soo swaer, dat het altijd nae d'Aerde hanghd.

[+] *Philostratus* beschrijft dit Dier, dat de Kop is als die van een Draeck, voorsien met een Hoorn, doch niet soo geheel groot; in 't midden gewonden, of gedraeyd, als de Zee-Slecken-huyskens. Hy heeft een Baerd aen de Kin; een langen Hals; voeten als die van een Leeuw. 't Overige des Ligchaems heeft de gestalte eens Harts. De Huyd is als die van een Slangh.

[+] *Hesiodorus* geeft voor, den Eenhoorn soo geswind te zijn, dat de Jaegers onmogelijck valt, hem te vangen, wat voor konsten en listen sy oock daer toe in 't werck moghten stellen.

[+] *Louis Paradis* verhaeld, wanneermen eenige der selver gevangen heeft bekoomen, soo voederdmen haer met Erweten, Boonen en Linsen. Hy seght, datse soo hoogh, zijn, als een Wind-hond; doch niet soo dun. Hy steld de verwe van 't Hayr als die van een Bever, doch gantsch glad. De Hals dun. De beenen, voeten en staert als die van een Hinde. De Kop kort en mager. De Mond als eens Kalfs. d'Oogen groot; d'Ooren kleyn; en tusschen deselve een Hoorn; gantsch dun; van buyten bruyn, en ontrent een voet langh.

[+] *Thevet* schrijft voor gewis, dat d'Eenhoorn soo groot is, als een half-jaerige Os. Dat hy heeft Beenen en Voeten als die van een Esel: Ooren als die van een Ren-dier; en dat hy sijnen Hoorn boven op 't Hoofd draeghd.

[+] *Ludovicus di Barthema* getuyghd, dat hy is als een Water-Paerd; behalven alleen, dat hy de Klauwen geklooft, en een Hoorn midden in 't Voorhoofd heeft.

[+] *Volnesius* verseeckerd ons, dat de *Rhinocer* de reghte Eenhoorn zijn sou. *Garcias* de *Camphur*, en *Johannes Corbichon* d'*Egliceron*.

+ Munsterus.
+ Marcus Paulus Venerus.
+ Philostratus.
+ Hesiodorus.
+ Louis Paradis.
+ Thevet.
+ Di Barthema.
+ Volnesius.

+ *Albertus* berigt ons, dat de regte Eenhoorns-hoorn is anderhalve hand breed beneden aen, in de doorsneede; en dat de lengte is van thien voeten. *Ludovicus di Barthema* segd, dat de lengte is van drie vademen. + [*In 't werck van di Barthema, 't welck ick heb, in 't Hooghduytsch uyt 't Italiaensch vertaeld zijnde, lees ick vier Spannen. Soo heeft oock de Nederlandsche Oversettingh, gedruckt t'Antwerpen* 1563*. in fol.: Doch dien Eenhoorn was noch seer jongh*]. *Munsterus* steld drie Ellen. *Marcus Paulus Venetus* twee Ellen. *Louis Paradis* anderhalve Voet. *Nicolaus Venetus* eene Voet; en *Cardanus* maer alleen drie vingeren.

+ *Plinius* seght, de Hoorn is swart. *Solinus* steldse Purper-verwigh. *Paradis* gelijck varsch in stucken gebroockene Rhabarbar. *Albertus* als Harts-hoorn. Andere seggen, datse witter is als Elphen-been.

+ Wanneer ick nu aenmerck de tegens-een-strijdige meeningen van soo veele Schrijvers over de Hoorn des Eenhoorns; d'eene deselve dus, d'andere soo beschrijvende, soo beelde ick my gantschlijck in, datse hier van hebben gehandeld enckelijck om haer selven in verwonderingh te brengen. Welck gevoelen de Geleerde *Baccius* bekraghtighd; seggende, dat deese Schrijvers niet te geloven zijn, als die van dit Dier niets anders weeten, als alleen van hooren seggen: En dat geen Mensch oyt een Eenhoorn heeft gesien; even soo weynigh als de Vogel Phoenix.

+ Wat nu belanghd de kraghten en deughden des Eenhoorns; genoomen, dat alles wat hier van verhaeld is geworden, en 't geenmen ons soeckt op te dringen, waeraghtigh waere, soo ben ick doch verseeckerd, dat in den Eenhoorn niet meer kraght is, als in de Hoorn van een Harten-bock, of in een stuck Elpen-been, 't welck dickmael werd gebruyckt tot stoppingh des Bloedspouwens, Buyckvloeds, e.s.v., wegens de daer in zijnde t'samentreckende kraght (of veel meer door een eygentlijcke quaedaerdigheyd; + welcke t'samen-trecking werd veroorsaeckt door haer' Aerdsche *substantie*), soo dat de Gangen in de Bloed- en Pols-aderen werden gestopt en verstickt; 't welck veel meer behoord tot Vergif, als tot hertsterckingh. Even gelijck de Steen, welcke van seecker Raeds-Schrijver werd gemaeckt uyt Swavel en Vitriol; die, in een gewisse veelheyd van Wa-

+ Albertus Magnus.
+ Verschil over van de lenghte
+ En verwe des Hoorns;
+ Ontkenningh, dat yemand oyt een Eenhoorn sou gesien hebben.
+ Desgelijcks oock de kraghten en deugden des Hoorns.
+ Ten ware alleen ten quaeden.

ter geworpen zijnde, een middel sou geven tot geneesingh van allerley Sieckten. + Of gelijck eenige Quacksalvers doen, met haere Poeders uyt Eedele Gesteenten, Paerlen en Goud, welckese uytroepen voor groote gif-afdrijvende Artzenyen: Daer doch alle ervaerne Artzen weeten, dat dit maer enckele bedriegeryen zijn. En indiense yemand eenige verlightingh toebrengen, soo geschied sulcks meer door de dingen, met welcke de Poeders ingegeven werden, als door de deughd of eygenschap der Poeders selfs.

+ d'oorsaeck hier van is, om dat niets, 't welck onbequaem is om Voedsel t'ontfangen, 't selve geven kan. Soodaenigh nu zijn de Paerlen, Eedele Gesteenten, en 't Goud. Indien deselve met eenige voedende of onderhoudende kraght begaefd waeren, soo sou een rijck Man, soo langh hy deselve besat, niet van Honger behoeven te sterven; noch eenige rijcke Vrouw bejegenen 't geen geschiedede in de Belegeringh van *Jerusalem*, veertigh Jaeren nae 't lijden en sterven onses Salighmaeckers; volgens 't beright van *Josephis in sijne Joodsche Historien*.

+ Men laete derhalven de meenigh van *Gabriel de Castagne* en andere van sijnen aenhangh vaeren; welcke beweeren willen, dat Goud, inwendigh ingenoomen, de grootste Artzeny des Weerelds sou zijn; daer 't doch veel meer vergif is; gelijck blijckt aen des selven schaedlijcke reuck en stanck, waer door de Bergwerckers dickmael in haren arbeyd gedoodet werden.

+ Tot verder bewijs, dat de Hoorn eens Eenhoorns geen kraght in sigh heeft; en derhalven geen hertsterckende Artzeny kan zijn, segg' ick noch dit, dat'er niet meer reuck noch smaeck, en derhalven geen deughd noch kraght meer in is, als in ander been.

Toe-doeningh.

Onder de Geleerde en andere lieden is nu al langh gestreeden geworden, of'er Eenhoornen (Land-dieren) zijn, of niet. + Doemen ondervonden had, dat'er Visschen waren, hebbende ontrent even soodanigh een Hoorn, als de geene zijn, welcke men tot dien tijd toe voor Eenhoornen-hoornen had gehouden, heeftmen gantschlijck beginnen te geloven, dat dese Hoornen Visschen-hoornen waren; om dat d'Eenhoornen in ons Weerelds-deel noyt zijn geweest; in d'andere selden werden gesien. Selden, segg' ick:

+ Onse Schrijver ontkend, eenige Artzeny-deughden te zijn
+ In Goud, Paerlen, e.s.v., met sijne reden hier van.
+ Oordeeld, 't Goud vergif te zijn.
+ Verwerpt de kraght des Eenhoorns.
+ Aenmerckingh op d'ontkenningh onses Schrijvers,

Want dat onse Schrijver met *Baecius* derf ter neer stellen, datse noyt van eenigh Mensch souden gesien zijn, is waerlijck een misslagh, tegens 't Historisch geloof aenloopende. In onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschryvingh van oud en nieuw Groenland* hebben wy (*pag*. 33. *en de volgende*) verscheydene oude en nieuwe Oogh-getuygen, welcke deese Dieren gesien hebben, bygebracht: Oock hebben wy daer van gesproocken in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens waerdige dingen, vierde deel, pag*. 1203. + Daer-en-boven, de H. Schrift maekt'er op verscheydene plaetsen gewagh van. Behalven de Getuygenissen, welcke wy ter aengeweesener plaets hebben bygebracht, heeft'er de Heer *Cornelis Stalpart vander Wiel* in sijne *Genees, Heel en Snykonstige Aermerckingen, pag*. 356., noch meer andere bygevoeghd, die daer konnen naegesien werden. Kortlijck willen wy hier alleenlijck weerleggen de swackheyd van de redenen onses Schrijvers, welcke hem nochtans bewegen, om t'ontkennen dat'er Eenhoornen souden zijn.

+ d'eerste is genomen van 't verschil onder de Schrijvers, aengaende de gestalte des Diers selfs. Doch wy geven daer op tot antwoord: I. Wijl'er verscheydene Dieren zijn, die Hoornen hebben; als de Woud-esels, of *Onagri*, in de Wildernissen van *Moorenland*; d'Eenhoornige Ossen en Koeyen in 't selve Gewest; sommige Paerden in *Indiën*; de *Rhinoceren*, e.s.v., soo hebben sommige, sulcke Beesten siende, deselve genoomen voor reghte Eenhoornen, en voor soodaenige beschreven; waer uyt dan deese verschillentheyd ontstaen is. II. Selfs onse Ossen, Koeyen, en andere Dieren sijn niet al t'saemen van eene grootte, verwe, e.s.v. Die de *Brabandsche* ons met mond en pen vertoonen, en onse *Nederlandsche* daer tegens stellen; sullen geen kleyn onderscheyd bemercken. + III. Daer kan meer als eenerley Aert van deese Dieren zijn. Wat een groot verschil is'er niet tusschen Harten en Harten; tusschen Honden en Honden? IV. Onder de geene, welcke d'Eenhoornen gesien hebben, is buyten twijffel d'eene opmerckender geweest als d'andere. d'eene heeft hem meer als d'andere van naeby beschouwd. Desen heeft hem jongh, dien oud aengetroffen, e.s.v. V. Eyndlijck, indienmen uyt 't verschil der Schrijvers, ontrent de beschrijvingh van een Beest, wou Besluyten dat'er soodaenigh een Beest niet was, soo moest men al veele Dieren uyt de Boecken en uyt ons geloof uytschrabben. + Niemand sal ontkennen dat'er *Rhinoceren* zijn. Maer hoe verscheydentlijck werd haere gestalte voorgesteld; selfs tot soo verr' toe, dat veele hem maer eenen Hoorn geven, doch andere twee; welcke oock reght hebben, wijl hy'er eenen heeft beneden 't Voorhoofd nae de neus toe; en noch eenen kleynen boven 't Hoofd na de Neck toe.

+ 't Verschil van de lenghte der Hoornen, desgelijcks van de verwe der selve, is van gantsch geen belangh. Men besie maer onse Ossen en Koeyen. Sommige hebben groote, andere kleyne; dese kromme, die reghte; witte, swarte, en ander-verwige Hoornen. Buyten twijffel sijn de Hoornen der Eenhoornen oock korter of langer, nae haeren ouderdom. Soo geeft oock de meerderheyd of minderheyd der jaeren verschil aen de verwe.

+ Dat'er Eenhoornen souden zijn.
+ Reedenen, waerom de Schrijvers
+ In de Beschrijvingh der Eenhoorn-Dieren
+ Soo mercklijck koomen te verschillen.
+ Desgelijcks oock in de Hoorn selfs.

+ Jae, dat'er gehoornde Visschen in de Zee werden gevonden, versterckt ons in 't gevoelen dat'er waerlijck Land-Eenhoornen zijn. Sijn'er Land en Zee-paerden; Land en Zee-kalveren; Land en Zee-honden; Land en Zee-varckens; Land en Zee-koeyen, e.s.v. buyten twijffel oock Land en Zee-eenhoornen. En vermits 't bedrogh der Menschen de Visch-hoornen dickmael voor ware Eenhoorns-hoornen heeft doen doorgaen, is 't dan vreemd, dat ontrent de beschrijvingh deeser Hoornen verschil valt? Sommige Schryvers vertaelen haere beschrijvingen der Dieren uyt een Spraeck, welckese niet ten vollen eygentlijck verstaen; en derhalven is 't niet te verwonderen, datse somtijds een misslagh begaen. De Druckers slaen oock geen kleyne feylen; somtijds blauw voor grauw, hoe veel lighter gekloofd voor ongekloofd, en soo voorts, stellende. De Schilders hebben yemand hooren spreecken van een vreemd Beest in een ander Weerelds-deel; sonder 't eygentlijcke beright daer van te hebben; en maecken'er een beeld van na haere *fantasy*. Andere 't selve gesien hebbende, beschrijven 't voor soodaenigh in hare Boecken- Hier van daen komen dwalingen en verschillentheden.

+ Belangende de kraght des Hoorns van d'Eenhoornen, dat in deselve geen uytsteeckendheyd boven die van ander Been sou zijn, hier in kan ick onse Schrijver oock geen vol geloof geven. Mijns oordeels heeft de Heer *Stalpart* seer wel aengemerckt: Vermits in de heetste landen 't slimste slagh van Vergif werd gevonden, soo heeft oock d'alwijse God daer de kraghtighste Tegen-giften geschapen. Alle hoornen van viervoetige Dieren houd hy voor een dienstigh middel tegens 't Gif; doch meest die van d'Eenhoornen; welcke alleen in de heetste Landen werden gevonden, en buyten twijffel 't meeste vliegend Sout in sich hebben. Dit volgende kan ick getuygen, als in mijne tegenwoordigheyd geschied, schoon ick doemaels noch jongh was. + Seecker *Doctor* van *Schoonhoven* vereerde mijnen Vader een stuck Hoorn, soo groot als een Ducaton, voor opreghten Eenhoorn, en deed'er ons dese Proef van sien. Hy bereydede twee balletjens van 't aldersterckste Vergif, yeder soo groot als een Erwet. Doe deed hy ons twee Duyven neemen, en mijn Vader d'eene instoppen 't eene Balleken; d'andere 't ander. Terstond daer nae schrabde hy een weyingh van dit stuck Eenhoorn; gaf 't den gedaghten mijnen Vader, en seyde, hy sou dit nu ingeven een van beyde de Duyven, welcke hy wilde. 't Geschiedede. Die d'Eenhoorn had ingenoomen, maeckte wel eenige groote bewegingen, doch bleef noch langh daer nae in 't leven (eenige Maenden; waer nae wy hem weer lieten vliegen); d'ander was binnen een half uyr tijds dood.

+ 't Geen onse Schrijver seghd van de Poeders, welcke gemaeckt werden van Goud, Paerlen en eedele Gesteenten, daer van beveelen wy 't oordeel, de toestemmingh, of weerleggingh, aen de Geneeskundige. Ondertusschen meenen wy, dat dit besluyt: In de Hoorn des Eenhoorns vindmen niet meer reuck of smaeck als in ander been; derhalven is'er oock geen meer kraght in; van geen groote klem is. In *Indiën* (gelijck wy in onse gedaghte *Curieuse Aenmerckingen* hebben aengeweesen) vindmen tweederley Wortelen, maer malkander even gelijck in gedaente, reuck en smaeck. Echter is

+ Vervolgh van 't voorgaende, en aenwijsing van de verder' oorsaeken der verschillentheyd.
+ Of in d'Eenhoornen-hoornen geen meer kraght is, als in ander Been.
+ Proef van de kraght des Eenhoorns tegens vergif, ons selver bekend.
+ Aenmerckingh op een andere reeden onses Schrijvers.

d'eene een heerlijck middel tegens 't Vergif; d'ander een seer doodlijck Vergif.

+ Van d'Eenhoornen staet noch dit aen te mercken; datse maer alleen in eenige weynige verr'-afgelegene Gewesten, en oock daer noch weynigh in getal werden gevonden. Datse boven maeten vreesaghtigh zijn; en derhalven sich geduerigh verschuylen, niet alleen voor de Menschen, maer oock voor andere Beesten. Datse door haere geswindheyd niet gevangen konnen werden; of gevangen zijnde, gantsch niet langh leven konnen. Waerom men dan sich oock niet te verwonderen heeft, dat'er niet somtijds eenen in *Europa* over gebraght werd, gelijck wel nu en dan een *Rhinocer* en Elephant herwaerts werd gevoerd. Belangende de Hoornen, welcke in *Europa* voor Eenhoornen werden uytgegeven, geerne wil ick toestemmen, dat de meeste valsch zijn; jae dat'er veellight seer weynige reghte Eenhoornen onder loopen. Buyten twijffel sijnse bynae alle of van de Visch *Narhual*, of van andere gehoornde Dieren; waer van daen dan koomd, datse soo veel verschillen in gedaente en verwe; sommige glad, andere gedraeyd zijn. Dit alles konden wy breeder uytbreyden, en noch seer veel' aenmercklijckheden daer by voegen; doch de kortheyd onser *Toedoeningen* kan sulcks niet lijden.

XLVII. Hoofd-stuck.
Waerneemingh van de Heer Martiniere *over seeckere Dwaelingh, welcke gevonden werd by onse Weereld-beschrijvers, in de plaetsingh van* Groenland *en* Zembla*. Aenmerckingen op de geene, welcke van de* Waygatz *ende* Samojeden *geschreven hebben*.

+ **D**Oe my, op mijne weerkoomst uyt deese Noordsche Landschappen, ter hand quamen allerley Land-Kaerten van de voornaemste en beroemdste Weereld-beschrijvers, verwonderde ick my hier over, datse al t'saemen dwaelden in de plaetsingh van 't Landschap *Zembla*; 't welckse naerder aen de Noord-*Pool* stellen, als 't waerlijck leght; En *Lapland* Noord-Oost, daer 't doch gewisselijck meer nae 't Noorden leght.

+ Desgelijcks scheydense *Zembla* van *Groenland* af door de Zee; en stellen 't eene twaelf-honderd Mijlen van 't andere te leggen, daer 't doch twee aenmalkander-raeckende Landschappen sijn; soo dat de Kust van *Groenland* en die van *Zembla* aen den anderen grensen. Niets anders, als de seer groote Sneeuw en de ge-

+ Eenige eygenschappen der Eenhoornen: Waer door deselve niet nae andere Landen konnen vervoerd werden, gelijk d'Elephanten, e.s.v.
+ Dwaelingh der Wereld beschryvers,
+ In de plaetsingh van Groenland en Zembla.

weldige koude maecken dese Landen, daerse t'saemen komen, onbewoonbaer; anders sou de Reys te Land van *Groenland* nae *Zembla*, en van *Zembla* over de *Paternoster*-Geberghten in *Samojeden* (of *Samojessie*); van daer voorts nae *Tartaryen*, of *Muscovien*, seer light vallen. [*Sie Figuer* IV. *n*. 5.].

+ 'k Verwonderde my niet minder, wanneer ick sagh, datse d'Enghte, *Voygat* (of *Waygats*) geheeten, niet boven de thien *Fransche* Mijlen in de lenghte beschrijven; daerse doch over de vijf-en-dertig *Duytsche* Mijlen begrijpt, 't welck sesmael meer is.

+ Voorts willense ons wijs maecken, dat onse Scheepen door deese Zee-Enghte in de groote *Tartarische* Zee konnen komen: 't welck een Misslagh is; ofse schoon voor waerheyd willen uytgeven, dat ten tijde des Princen *Mauritz* van *Nassauw* een *Hollandsch* Schip door deese wegh in de gedaghte groote Zee geraeckt sou zijn. Doch dit is een openbaere Dwaeligh. Want deese Zee-Enghte *(*gelijck ick voorheenen geseght heb) grensd aen de *Paternoster*-Bergen; waer van de laetste meer als een halve Mijl hoogh is, en des selven top geduerigh met Sneeuw bedeckt leght, welcke noyt versmelt. Hier van kan ick een bestendigh en gewis getuygenis geven, als die selver ben geweest in deese Enghte, onder deese Bergen, in de Hondsdaegen, zijnde de heetste tijd des Jaers; daer ick 't echter reghtschaepen koud bevond; wijl aen dese plaetsen de Winter onophoudlijck blijft in alle Jaer-getijden; even als de Somer altijd duerd in de *Magellanische* Straet, of Zee-Enghte, leggende dight by de Zuyd-*Pool*.

+ Gelijck d'afgeleegene Landen nae 't Zuyden d'Onbekende werden geheeten, soo maghmen oock de geene, welcke in een selve wijdte nae 't Noorden leggen, desgelijcks d'Onbekende noemen. Maer alhoewel deselve ons noch tegenwoordigh verborgen zijn, soo twijffel ick echter niet; indien wy maer alleen gelegenheyd hadden om verder te gaen, dat wy Volck-rijcke en wel-bewoonde Landschappen souden vinden; diemen de naem van een nieuwe Weereld sou mogen geven; nae 't Voorbeeld van *Christophorus Columbus, (Americus Vesputius), Magellanus*, en meer andere; welcke haer nieuw-gevondene Landschappen nae haeren naem een benoemingh gaven; selfs oock van een nieuwe Weereld: Daer in nae-volgende *Democritus*,

+ In de grootte der Waygatz.
+ In 't voorgeven, dat de Scheepen door deese Zee-Enghte konnen komen in de groote Tartarische Zee.
+ Meeningh des Schrijvers, datmen in 't Noorden, indienmen maer gelegenheyd had om verder te gaen,

Epicurus, en *Methrodorus*; welcke wilden, dat'er veele Weerelden zijn; tegens de Leere van *Hermes Trismegistes* en *Plato*, welcke beweerden, dat'er maer eene Weereld is: + Die God heeft geschaepen nae sijn wel-gevallen: Van welckers Beginssel, eynde, hooghte, diepte en midden geen Mensch eenigh beright kan geven; of schoon onse Weereld-beschrijvers in haere Plat-klooten (*Planisphaeria*) de Noord-*Pool* ten Top (op 't hooghste), de Zuyd-*Pool* ten Grond (beneden), d'Evenaer in 't midden setten. Waer meê *Strabo* niet over een koomd, stellende de Bergh *Pernassus* in *Grieckenland* in 't midden der Weereld. *Berosus* set 't Geberght *Ararat* in *Armenien*. Andere willen, dat het *Jerusalem* sou zijn.

+ 'k Sou van onse Weereld-beschrijvers wel willen weeten, aen welcke plaets sy Oud-*Zembla* souden stellen? 'k Meen gantschlijck, indiense in 't nieuwe waeren geweest, sy souden moeten bekennen, dat'er geen ander is. *Nieuw-Holland*, *West-Friesland* en *Capo d'Hyver* zijn in d'Enghte *Voygat*, en niet aen d'andere zijde der *Tartarische* groote Zee, daermen deselve geplaetst heeft.

+ Hy, die in sijne Vertellingh des Staets van *Muscovien* van de *Samojeden* spreeckt, sou, indien hy onder haer geweest was, en met haer omgegaen had, niet geschreven hebben, datse de Vreemdelingen op-eeten: En dat de Groote *Czaar* sijne de dood verdiend hebbende Onderdaenen daer heenen send, om van haer gegeeten te werden; 't welck t'eenemael valsch is. Of schoon haere Ligchaemen wanstalligh zijn; schoonmen haer vernuf seer plomp en groof bevind; schoonse geen kennis van God hebben; oock geen vrees voor eenige straf of pijn in d'andere Weereld (want sy geloven, dat de Zielen te gelijck met de Ligchaemen sterven), schoonse schijnen 't ellendighste Volck des gantschen Weerelds te zijn, welcke in haere Somer leven van de Beeren, Wolven, Vosschen, Ravens, Arenden, en andere wilde Dieren; diese op haere Jaght vangen; + dan in haere Hutten op kolen braden, en soo eeten; doch in de Winter sigh alleen onderhouden met Visch, ter Somer-tijd gedrooghd in de heete Son; behalven datse toevalliger wijs eenige der Beeren in de gedaghte Winter (welcke, vermitsse, ter oorsaeck van de Sneeuw, geen Voeder op 't Veld konnen vin-

+ Een wel-bewoonde nieuwe Weereld sou vinden.
+ Zembla, genoemd 't nieuwe.
+ Misslagh eens Schrijvers, spreeckende van de Samojeden.
+ Welcker levens-wijs en Aert hier kortlijck werd voorgesteld.

den, voor haere Huysen komen loopen) om 't leven brengen, en ter spijs gebruycken; soo sijnse echter, onaengesien al deese ongelegenheden, van een seer gast-vryen aert, en neemen de Vreemdelingen seer vriendlijck op, sonder haer eenigh geweld of onbillijckheyd toe te voegen. Schoonse wreed en *Barbarisch* schijnen, evenwel sijnse eerbaer en opreght. 't Welk vry veel moet geaght werden, in aenmerckingh datse Naebueren zijn van d'alderwreedste Volckeren des Weerelds; te weeten, der *Tartaren* en *Tingoesen*; met welckese aen deese zijde soo een grooten handel en omgangh hebben, als aen d'andere zijde met de *Siberianen, Borandianen* en *Laplanders*.

Toe-doeningh.

+ Vermits *Samojeden* een naem van een seer wijde uytstreckingh is, en veelerley Volckeren in de Noordsche Gewesten den selven voeren (gelijck wy hier boven in eene onser *Toedoeningen* hebben aengemerckt), welcke onsen Schrijver niet al t'saemen besoght heeft, soo sou 't wel zijn konnen, dat sommige der selver oock Menschen-eeters waeren; gelijck'er sulcke onder de *Tartaeren* zijn; selfs wel onder de *Croaten*. Doe de *Spaenjaerden Bergen op den Zoom* hadden belegerd, haddense eenige *Croaten* in haeren dienst; welcke, alsse kans saegen, de Kinderen staelen, brieden, en op aten, voor een sonderlingh lecker beetje. Eenige voorbeelden daer van heb ick verhaeld in mijn *Groot Historisch Schouw-tooneel, eerste deel pag*. 379.

+ De *Reys-beschrijvingh* van de Heer *Klenck*, als Gesant van de Heeren *Staten Generael* gedaen nae *Muscovien*, in 't Jaer 1675., seght uytdrucklijck *pag*. 213. *Sy* (de Samojeden) *sijn wilde, woeste Menschen; die sich met soodaenigh een Voedsel als de Beesten onderhouden; en voeren met reght de naem van* Samojeden, *'t welck eygen-selfs-eeters beteeckend; want sy eeten oock menschlijcke ligchaemen*. Doch wy laeten dit verschil andere besleghten.

+ Dickmael heeftmen een versoeck gedaen, of men door 't Noorden in *Oost-Indien* sou konnen vaeren; doch tot noch toe is 't niet geluckt, wegens de verhinderingh van 't Ys. d'*Engelsche* geven wel voor, dat eenen van haren Land-aert, genoemd *Nicolaus van Linna*, een groot Starrekundige, t'scheep is gereysd nae d'uyterste deelen van 't Noorden, (in 't jaer 1366.); en dat hy onder de Noord-*Pool* vond vier groote Draey-kolcken, welcke de Scheepen met sulck een geweld nae haeren afgrond trocken, dat noch eenige wind, noch alle menschlijcke vlijt dit onheyl verhinderen kon: Doch wy aghten dit niet geloofwaerdiger als 't verdightsel der geene, welcke ons de Noord-*Pool* soodaenigh hebben afgeschilderd, als of reght onder deselve een hooge swart-aghtige Steenklip van louter Seylsteen sou zijn; begrijpende in sijnen omkringh drie-en-dertigh *Fransche* Mijlen. Dat oock rondom

+ Aenmerckingh op 't vorige beright van de Samojeden.
+ Of'er Menschen-eeters onder zijn.
+ Dickmael heeftmen een versoek gedaen, om door 't Noorden in Oost-Indien te komen.

deselve vier Eylanden souden leggen, tusschen welcke *d'Oceaen* inbreeckt door negenthien *Ostien*, of Ingangen; + maeckende vier *Euripos*, of Armen en Stroomen; welcke van den aght-en-tseventighsten *Graed* af aen met een seer groot geweld na de *Pool* werden gedreven, en aldaer van een maghtigh groote afgrond verslonden; soo dat geen Schip, eenmael daer in koomende, kan te rugh gebracht werden, selfs niet door de sterckste Wind. Dat dit een leugenaghtigh versierssel is, betuygen de Schipvaerden der *Hollanders*; welcke meer als twee *Graden* boven den aght-en-seventighsten sijn gekomen, en sulck een onstuymigen drift noyt bemerckt hebben. Deese *Fabel* heeft haeren oorsprongh van een Barvoeter-Monick t'*Oxfort*; die valschlijck uytgaf, dat hy door Tovery in deese vier Eylanden was gekomen, en aldaer alles vlijtigh had afgemeten. Dit heeft naederhand de *Nederlander Jacob Cnoxen* van s'*Hartogenbosch*, in sijn *Reysboeck*; en *Gyraldus Cambrensis* in sijn *Tractaet de miniralibus Hiberniae* gelapt. Wederom andere Schrijvers hebben deese gevolghd. Selfs *Postel* en andere hebben 't in haer' Algemeene Land-kaerten gesteld.

+ Dit is gewis, dat *Sebastianus Cabotus*, een *Venetiaen*, in 't Jaer 1496. sich heeft onderstaen, op kosten des Koninghs van *Engelland (Henrick* de sevende) de wegh nae *Oost-Indien* door 't Noorden te vinden; ontdeckte oock deese Zee tot op den 67sten of 68sten *Graed*; jae quam daer nae op den 70sten, doch met weynigh geluck. 't Selfde onderwond sich in 't jaer 1500. *Caspar Cortereal*, een *Portugeezsch*. In 't jaer 1524. *Johannes Verazzanus*, van *Florencen*; op kosten des Koninghs van *Franckrijck*. In 't Jaer 1525. *Stephanus Gomez*, een *Spaenjaerd*, op den buydel van Keyser *Carel* de vijfde. In 't Jaer 1534. *Jacobus Carthier*, op bestel des *Franschen* Koninghs. + In 't Jaer 1553. *Hugo Willougby*, een *Engelschman*. In 't Jaer 1556. *Stephanus Barrove*; oock een *Engelschman*; die *Nova Zembla* aldereerst vond. 1576. 1577. *Martinus Forbeisser*. 1577. *Francois Draeck*. 1580. *Arcturus Pette. Carolus Jackman*. 1585. *Johan Davis*, al t'saemen *Engelsche*. In de Jaeren 1594. 1595. 1596. 1609. de *Hollanders* voor d'eerste, tweede, derde en vierde mael. 1610. *Johan Munck*. 1611. *Jan Cornelis. van Hoorn*. 1664. 1669. *Cornelis Jelmersz. Kock*. Al deese Reysen sijn vrughtloos geweest, in opsight van 't voornaemste ooghmerck. Sommige is 't oock soo qualijck bekoomen, datse haer leven daer over verlooren hebben. Kortlijck willen wy maer alleen eenigh breeder gewagh maecken van d'ongeluckige Vaert des gedaghten *Hugonis Willougby*.

+ In 't Jaer 1553. heeft *Sebastiaen Cabot*, eenen der Soons-Soonen des voorgedaghten *Sebastiani Cabot*, Koningh *Eduard* de sesde van *Engelland* seer aengeraeden tot d'onkosten van een Reys nae 't Noorden, hoopende door deesen wegh binnen een korte tijd te *Cathay* te sullen komen. Drie Scheepen wierden hem tot deesen Togh vergund, onder 't Bevel van de Ridder *Hugo Willougby*. Boven *Noorweegen* gekomen zijnde, wierden deese Schepen door Onweer soodaenigh van malkander geworpen, datse naederhand noyt weer by een quamen. Eene der selver 't gevaer vreesende, keerde weer na Huys. 't Andere, waer op *Willougby* was, geraeckte aen een woest onbekend Ey-

+ Fabel, van de gelegenheyd onder de Noord-Pool.
+ Namen der geene, die sigh onderstaen hebben.
+ De Vaert na Oost-Indien door 't Noorden te vinden.
+ Kort berigt van d'ongeluckige Reys des Ridders, Willougby.

land, 't welck hy nae sijnen naem noemde *Willougbys-land*; op de hooghte van 74. *Graden*. + Vermits hy nu gedwongen wierd, hier 't overwinteren, soo is hy, met al de sijne, door koude gestorven. De geene, welcke naderhand aen dit Eyland quaemen, vonden hier noch sijn Schip; en sijn Daghboeck in een Koffer, nevens sijn Uyterste wil. 't Derde Schip, 't welck *Richard Cancellier* voerde, is nae seer langh en wijd in Zee omgesworven te hebben, met veelerley gevaeren en ongelucken eyndlijck geluckigh door de *witte Zee* voor de Mond der Rivier *Duina* geraeckt; doe voorts nae *Muscovien* gegaen, en van daer ten laetsten weer in *Engelland* gekomen. 't Breeder Beright der Reysen van *Martinus Forbeisser, Gotzke Lindenauw, Karsten Richardsß.* en *Johan Munck*, hebben wy ter neer gesteld in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Nauwkeurige Beschryvingh van 't oud (nu verloorne) en 't nieuw (door 't soecken van 't oude gevondene) Groenland*.

+ Vermits nu soo veele pogingen en onderneemingen te vergeefs, ja meerendeel seer ongeluckigh zijn geweest, soo is de Vraegh ontstaen: *Of oock wel mogelijck is, door 't Noorden een wegh nae* Cathai *of* China *te vinden?* Eenige houden 't voor gantsch ondoenlijck, Andere willen de moed noch niet verlooren geven; maer meenen, datmen de saeck tot noch toe niet reght aengevangen heeft; en datmen hier ontrent een andere streeck moest houden. Veellight sullen wy by een andere gelegenheyd wijdloopiger hier van handelen. Ondertusschen willen wy de weetgeerige Leesers dit volgende meê deelen; en sulcks dies te liever, om dat wy 't noyt in onse Nederlandsche Tael gesien hebben.

+ In 't Jaer 1674. is in d'*Engelsche* Spraeck uyt-gekoomen. *A brief discourse of à passage by the Nordpole to Japan, China, &c. By Joseph Moxon, at the Atlas on Ludgate hill*. Soo veel als: *Kort Discours van de Schip-vaert by de Noord-Pool nae Japan, China, &c*. Door drie Ervarentheden soeckt hy de moogelijckheyd te bewijsen. I. Door een Vaert van *Amsterdam* om de Noord-*Pool*. II. Door een Reys van *Japan* nae de Noord-*Pool*. III. Door een proef, welcke de *Muscovische Czaar* heeft doen neemen; waer uyt sou blijcken, dat tegens 't Noorden van *Nova Zembla* een vrye en opene Zee is, nae *Japan, China, e.s.v.* Daer-en-boven beantwoord hy de Tegenwerpingen, welcke hier ontrent konnen bygebracht werden. Dit is 't kort begrijp sijner Redenvoeringh. Misschien heeft de Leeser verlangen, om alles te mogen hooren. 'k Sal 't hem derhalven in onse Spraeck voordraegen; en 't oordeel hier over aen de Verstandige laeten.

+ Onder de veelerley proeven, welcke men genoomen heeft, om een naerder wegh nae *Japan, China*, en soo al voorts, te vinden, is, mijns vermoedens, d'aldergelooflijckste en waerschijnlijckste tot noch toe niet gekend, immers niet versoght geworden. Even hierom wil ick mijne gedaghten hier over voorstellen, en 't openbaer oordeel onderwerpen.

+ 't Is gantsch gelooflijck, dat'er een Vaert by de Noord-*Pool* is. d'oorsaeck, welcke my tot deese gedaghten beweeghd, is, dat wy noch geene gewisheyd hebben van al d'ontdeckingen der Landen, leggende binnen den

+ Met drie Scheepen, om de gedaghte Vaert t'ontdecken.
+ Soo veel vergeefsche pogingen hebben veroorsaeckt, dat de Vaert by veele voor onmogelijck werd gehouden. Andere echter laeten de moed niet vallen.
+ Engelsch discours hier over, den Leeser in onse Tael voorgedragen.
+ Vermoeden des Schrijvers,
+ Dat'er gewisselijck een Vaert by de Noord-Pool is.

81sten *Graed* des *Pools*; maer in tegendeel, dat ick geloofwaerdigh beright ben van een Stierman op een *Hollandsch* nae *Groenland* vaerend Schip, dat reght onder de *Pool*, en wat aen geene zijde derselve, een vrye opene Zee is. Voor mijn deel geef ick dit sijn verhael geloof; en meen, dat yeder vernuftigh Mensch desgelijcks sal doen, wanneer hy vernoomen sal hebben, op wat een eerlijcke wijs, en gantsch toevallige ongesoghte gelegenheyd, 't gedaghte Verhael my voorgekoomen is. Deese saeck nu heeft sigh aldus toegedraegen.

+ Als ick voor ontrent twee-en-twintigh Jaeren t'*Amsterdam* was, gingh ick in een Herbergh, om een Kanneken Bier voor den dorst te drincken. Terwijl ick nu aen den gemeenen Haerd onder allerley Volk sat, gebeurden 't, dat een Zeevaerend persoon oock binnen trad: Die, seeckereu sijnen Vriend hier gewaer werdende, dien hy wist nae *Groenland* te sijn gevaeren, sich niet weynigh verwonderde; wijl de tijd vande t'Huys koomst der *Groenlandsche* Vloot noch niet was verscheenen. Hy vraeghde hem derhalven, wat voor een Toeval hem soo haest weer herwaerts had gebracht? Deese sijne Vriend (Stierman op 't Schip, 't welck, soo alreeds geseghd is, dien Soomer nae *Groenland* was gevaeren) verhaelde hem, dat hy voor dit Jaer niet ter Visschery was uytgegaen, maer alleen om de Laedingh der Vloot in te neemen, en deselve vroeghtijdingh ter Marckt te brengen. + Doch, deed hy daer by, eer de Vloot Visschen genoegh had gevangen, om ons te konnen bevraghten, seylden wy, op bevel der *Groenlandsche* Maetschappy, nae de Noord-*Pool*, en quaemen doe weer te rugg'. Vermits nu deese vertellingh my seldsaem voor quam, soo trad ick met hem in gespreck, en geliet my te twijffelen aen de waerheyd van 't geen hy seyde. Doch hy verseeckerde my, dat dit alles gantsch gewis was; dat 't Schip t'*Amsterdam* lagh; en dat veele der daer op sijnde Bootsgesellen de waerheyd konden getuygen. + Daer-en-boven seyde hy my, datse twee *Graeden* om de *Pool* hadden geseyld. 'k Vraeghde hem, ofse geen Land of Eylanden ontrent deselve hadden gevonden? Hy antwoordede neen; daer byvoegende, datse hier oock geen Ys hadden gesien. Andermael vraeghde ick, hoe 't We'er daer gesteld was geweest? En hy berightede my: Soo warm, als 't in de Somer t'*Amsterdam* is. Geerne had ick hem meer vraegen willen voorleggen; doch wijl hy sich met sijnen Vriend in een Gespreck had ingelaeten, soo kon ick niet, als met onbescheydenheyd, hem in 't selve verhinderen. 'k Vertrouw, dat deese Stierman inder daed my de waerheyd heeft verhaeld; want hy quam my voor als een gantsch eerlijck Man; die oock op my geen afsonderlijck opsight kon hebben.

+ Sie daer hebt gy 't verhael deeses *Engelschmans*. Wy geven 't de Leesers soo goed en quaed als wy 't uyt sijne pen hebben ontfangen; alleen van ons in onse Tael over gebracht zijnde; en laeten haer van de waerschijnlijckheyd of onwaerschijnlijckheyd oordelen. Hoor nu voorts (en 't sal niet onaengenaem zijn) wat voor Redenvoeringen hy hier op bouwd, en daer over houd.

+ Alhoewel ick (vervolghd hy) 't verhael deeser Geschiedenis geloof

+ Seldsaem verhael van een Stierman t'Amsterdam,
+ Berightende, en voor waerheyd betuygende,
+ Dat hy twee Graden om de Noord-Pool had geseyld.
+ Redenvoeringh des Engelschen Schrijvers
+ Over 't gedaghte Verhael.

geef, soo dunckt my echter, dat ick veelerley Tegenspraeck hoor inbrengen. Voornaemenlijck sijn'er drie schijnbaere oorsaecken, of redenen, welcke deese Vertellingh, of ten minsten eenige sonderlinge stucken in de selve, schijnen valsch te maecken.

+ Voor eerst salmen seggen, dat het onder de *Pool* niet warm kan zijn; vermits ontrent *Groenland* en veel andere Plaetsen, die minder nae 't Noorden leggen, de Zee soo vol groote Ys-schollen is, dat de Scheepen seer beswaerlijck daer door konnen seylen. Ten anderen: Indien 't daer al wat warm moght zijn, soo kan men echter de warmte daer niet soo groot bevinden, als t'*Amsterdam* in de Somer tijd. Want hoe verder nae 't Noorden, hoe kouder We'er. Ten derden: Indiense onder de *Pool* sijn geweest, soo konnense niet seggen, hoese weer te rugg' sijn gekomen. Even soo light haddense verder voort, als weer nae Huys konnen vaeren. Want wijl de *Compas*-naeld sich altijd nae 't Noorden right, soo soudense sich noodwendigh in de Noord-*Pool* verlooren hebben, vermits de Naeld haer tot yeder punt des *Horizonts* sou hebben gebraght.

+ Op d'eerste en tweede Tegenwerpingh: Dat het onder de Noord-*Pool* niet warm kan zijn, e.s.v. sal tot antwoord konnen dienen: Wanneer wy ons beraeden met d'ervaerenheyd der reysende en Zeevaerende persoonen, soo sullen wy van haer verneemen, dat tusschen de beyde *Tropicis*, of Sonne-keer-kringen, dight onder de *Linie AEquinoctial*, of den Evenaer, in 't gemeen soo een gemaetighd We'er is, als hier in *Engelland*, in de Somer. Hoe sou 't dan onder de *Pool* niet soo warm konnen zijn, als hier; of t'*Amsterdam* in de Somertijd. + De kleyne hooghte, welcke de Son daer heeft, kan hier aen niet hinderlijck zijn. Want als wy de Son in haere Somer-Sonne-wenden (wanneer de dagh alderlanghst is) in minder hooghte hebben, als tusschen de Sonne-keer-kringen, soo moest het noodwendigh hier dan veel kouder zijn; daer men nochtans reght het tegendeel bevind. 't Heeft gewislijck sijne oorsaeck, dat het hier soo warm is, als tusschen de Sonne-keer-kringen: Vermits de Son tusschen deselve van de vier-en-twintigh uyren nauwlijcks twaelf uyren boven den *Horizont* (Gesight-eynder) blijft, om deselve te verwarmen; daerse alhier meerendeel van de vier-en-twintigh, seventhien uyren blijft boven den *Horizont*, en ter dier oorsaeck deselve een groote warmte ingedruckt laet. + Hoe verder wy tegens 't Noorden gaen, hoe langer de Son yeder vier-en-twintigh uyren boven, en hoe korter sy onder den Gesight-eynder blijft; tot dat wy inde Noord-*Pool* koomen; daer de Son een geheel half Jaer agter een blijft staen boven den *Horizont*; de geheele Somer geduerende, sonder oyt onder te gaen. En derhalven, of schoon haere straelen niet soo reght af-vallen, soo moetse echter noodwendigh een grooter trap van hitte op den *Horizont* veroorsaecken.

+ Brenghdmen hier tegens in, dat het ontrent *Groenland*, en verder, soo geweldigh koud; oock de Zee soo vol Ys is, dat de Scheepen gantsch beswaerlijck daer door konnen seylen; soo kan echter deese Tegenwerpingh niet bewijsen, dat het oock soodaenigh ontrent de *Pool* gesteld sou zijn. Want 't Ys werd by d'Oevers des Lands, niet in d'opene Zee gemaeckt;

+ Drie Tegenwerpingen voorgesteldt.
+ Beantwoordingh der eerste en tweede.
+ Hoemen de Noord-Pool naerder koomd, hoe de Son langer boven den Horizont blijft;
+ En hoe derhalven de Lught daer warmer werd.
+ 't Ys werd aen d'Oevers des Lands, niet in d'opene Zee gemaeckt.

Waer in 't alleenlijck koomd door de sterckte des Strooms, of door de hooge Winden; welcke 't selve waerlijck somtijds al vry wat verr' van 't Land af voeren. Maer, gelijck mijnen Verteller my seyde, onder de *Pool* is een vrye, opene Zee, sonder Ys; ten minsten in de Somer tijd. Daer-en-boven leerd ons d'ervaerenheyd, dat alle Land-winden kouder zijn, als de geene, welcke van de Zee afkomen. Derhalven is 't ontrent *Groenland* wel koud, wegens 't Land; maer 't kan onder de *Pool* wel warm sijn, daer de Zee open is.

+ Even sulck een Besluyt, als d'*Engelschman* hier maeckt, van de warmte onder de Noord-*Pool*, hebben oock genoomen onse *Hollanders*, welcke de Vaert door 't Noorden nae *China* hebben gesoght t'ontdecken; en onder deselve insonderheyd *Gerrit de Veer*. Haere Redenen sijn Schijnbaer. Want op *Nova Zembla*, gelegen op 72.74.76. *Graeden*, saegense in Ooghstmaend noch Kruyd noch Gras; maer op *Spitsbergen*, leggende op 80. *Graeden*, en alsoo de Noord-*Pool* veel naerder, vondense in Somermaend Veldgewassen en Gras-eetende Dieren. Jae, in de groote Zee tusschen 't Land onder den 80sten *Graed* en *Nova Zembla*, leggende wel twee honderd Mijlen O.N.O. en W.S.W. van malkander, saegense weynigh, of gantsch geen Ys. Maer soo haestse 't Land naerderden, haddense geen gebreck van Ys en Koude. + 't Schijnd derhalven geen onbillijck besluyt: *Hoe naerder aen de Noord-Pool, hoe warmer lught*; ter oorsaeck van de lange Somersche dagh aldaer. Jae, men oordeeld, dat de Son onder de *Pool* ruym twee maenden langh meer als 20. *Graeden* geduerigh boven de *Horizont* staet. 't Ys in de Zee sou veroorsaeckt werden door 't uytloopen der varssche Rivieren in deselve: Want de Soute Zee kan enckelijck van sich selfs niet bevriesen. Waer by dan noch koomd, dat dit Ys de voornaemste oorsaeck van de koude in deese Gewesten is. Daer geen koude uytwaessemingen van 't Ys zijn, is de koude niet seer groot. Behalven noch, dat de Land-winden dese koude ook vermeerderen. Dit alles schijnd soo van buyten aen op goede redenen gegrondet te zijn. Maer indien men eens tot de Noord-*Pool* kon geraecken, soo souden wy konnen weeten, of men daer oock geen Land, geen varsch Waeter, geen Ys, en even hierom een groote koude sou verneemen; dan of 't hier alleen een enckele Zee, sonder Ys, en een warme lught gaf. Maer hoor nu onsen *Engelschman* al verder spreecken.

+ De derde Tegenwerpingh is. Indiense onder de Noord-*Pool* waeren geweest, soo kondense niet seggen, hoese weer te rugg' sijn gekomen; want wijl de *Compas*-naeld sich altijd nae 't Noorden rightet, soo soudense noodwendigh in de Noord-*Pool* verdwaeld hebben; daer deselve sonder onderscheyd alle punten des *Horizonts* raeckt; (of, vermits de *Compas*-naeld haer tot yeder punt des *Horizonts* sou hebben gebracht).

'k Heb mijnen Verteller over deese Tegenwerpingh niet bevraeghd; 't welck my, van hem wegh-gegaen zijnde, seer leed was. Doch men kan lightlijck bevatten, hoe een Schip of voorwaerts of aghterwaerts te voeren staet, door waernemingh der Son, een weynigh te vooren eer men in de *Pool* koomd. Want wanneer men vindet, in of nae welcke Middaghs-*Linie* het

+ Aenmerckingh op 't besluyt des Engelschmans,
+ Aengaende de warme lught onder de Noord-Pool.
+ Antwoord op de derde tegenwerpingh; Sijnde: Indiense onder de Noord-Pool waren geweest, Soo kondense niet seggen, hoese weer te rugg' sijn gekomen.

is; of op welck deel des Schips (op 't voor of aghterdeel; op deese of geene syde) de Son valt, soo kanmen de tijd nauw genoegh met een uyr-glas afmeeten; nae, in, of by wat voor een Middaghs-*Linie* de Son is, tot elcke bekende en gemeende tijd; en derhalven oordeelen, hoemen 't Schip voorwaerts of weer te rugg' kan brengen. Of men kan't by de Maen doen, als deselve de Noord-breedte heeft. Indien de *Pool* sich verruckt, soo sal sulcks in weynigh tijds door de veranderingh der Naeld sijn te vinden. Want buyten twijffel is in deselve eenige, en in alle *Meridional-linien* by deselve allerley veranderingh te verneemen.

+ Daer hebt gy onses Schrijvers Redenvoeringen over d'eerste Ervarenheyd. Hoor nu wat hy van de tweede seght.

+ Dus verr' blijckt dan, dat'er, ten minsten in de Somer, een vrye en opene Zee ontrent de Noord-*Pool* is. Doch 'k wil hier by voegen noch een ander Verhael van *Johan Ben*, wiens Vader noch voor vijf Jaeren in 't *Kroonenhof*, inde *Russel straet*, inde *Clooster-gaerde* heeft geleeft; en hy selver nu in *Wappingh* noch in levenden lijve is. Deese *Ben* seylde met een *Hollander* voor Scheeps-Timmerman nae *Japan*; en heeft my geseght, dat hy in 't Jaer 1668. uyt *Japan* weer t'huys quam. 'k Vraeghde hem, hoe langh hy van daer onderweegen was geweest? Hy antwoordede: Sulcks niet wel te konnen seggen. Want alsse van *Japan* afvoeren, had de Hoofdman de Stierman bevoolen, reght nae 't Noorden te seylen. + Daer op waerense van daer by de vier honderd *Duytsche* Mijlen gevaren; 't welck by de seven-en-twintigh *Graeden* nae 't Noorden is. Wederom vraeghde ick hem, ofse noch Land noch Eylanden hadden gesien; gelijck ick te vooren den *Hollandschen* nae *Groenland* vaerenden Stierman oock had gevraeghd? Hy antwoordede neen; maer dat'er, soo verr' alsse geseyld hadden, een vrye opene Zee was geweest, sonder eenige vertooningh van Land. 'k Hervraegde: Waerom sy soo verr' nae 't Noorden waeren gegaen? En kreegh tot antwoord: Hy kon niet anders seggen, als dat de Hoofdman sulcks had bevoolen. + Myn vermoeden is, dat d'*Oost-Indische* Maetschappy deesen *Capitain* had gebooden, meer Landen t'ontdecken, om daer door haren Handel te vergrooten; of dat hy uyt eygene nieuwsgierigheyd heeft willen ondersoecken, of daer een opene Zee moght zijn; om, indien 't geraedsaem gevonden wierd, tusschen *Holland* en dese Plaetsen de Reys dies te bequaemer te konnen voortsetten. 'k Deed by hem soo veel ondersoeck als my mogelijck was, wijl ick, tsederd de vertellingh des gedaghten *Groenlandschen* Stiermans, altijd mijne gedaghten had laeten gaen op den Wegh door de Noord-*Pool* nae *Japan*, *China*, en soo al verder. En 't schijnd uyt deese beyde berighten, dat'er vermoedlijck dien wegh is: Datmen oock by Somer-tijd deselve wel sou konnen bevaeren.

+ Ick koom nu tot 't derde Verhael; waer uyt blijckt, niet alleen gelooflijck, maer ook gantsch gewis te zijn, dat een wegh derwaerts in 't voorleedene Jaer van de *Russen* is gevonden geworden; gelijck sulcks de Geheymschrijver van 't Koninghlijck Geselschap in *Engelland* door eenen sijner Vrienden van *Amsterdam* af ter handen is gekomen met een Brief, luydende als volghd:

+ Tweede ervaerenheyd.
+ Uyt 't verhael van eenen Johan Ben.
+ Uyt Japan, Noordlijck op, na Holland geseyld.
+ En in 't Jaer 1668. t'huys gekomen.
+ Derde ervarenheyd, van een wegh Door de Russen nu onlanghs derwaerts gevonden.

[*Brief en Kaert, voor weynigh tijds den Uytgever door een ervaeren t'*Amsterdam *sigh ophoudend persoon toegesonden; begrijpende de waere beschrijvingh van* Nova Zembla; *nevens een vertooningh van de nuttigheyd der gestalte en leggingh*].

[+] Mijn Heer: Hier nevens send'ick u 't geen ick uyt *Muscovien* heb ontfangen; naementlijck een nieuwe Kaert van *Nova Zembla* en de *Waygats*, gelijck deselve, op uytdrucklijck bevel des Grootvorsts, sijn ontdeckt geworden; en afgeteeckend van een Schilder, genoemd *Panela Poetzki*; die my

deese Teeckeningh uyt *Muscovien* tot een Vereeringh heeft toegesonden. Waer uyt dan gesien kan worden, dat *Nova Zembla* geen Eyland is, gelijck men tot noch toe geloofd heeft: Dat oock d'Ys-Zee geen Zee, maer alleen een Zee-boesem, of *Bag* is; wiens Wateren soet zijn. 't Welck even dat is, 't geen de *Tartaren* ons voor gewis hebben berightet; die dit Water reght midden in den Zee-boesem hebben geproefd. De *Samojeden* betuygen, soo wel als de *Tartaren*, eenpaerighlijck, dat de Schippers wel nae *Japan* souden konnen door komen, wanneermen aen 't aghterste deel van *Nova Zembla* een mercklijcke wijdte van 't Land af voer. [+] 't Is een groote misslagh, soo

+ Brief hier van, gesonden aen den Secretarius van 't Koninghlijck Collegie in Engelland.
+ Misslag der Hollanders en Engelsche, in 't soecken van deese doorvaert.

Pierre Martin de la Martinière en Frederik Martens, *De Noordsche weereld*

van d'Engelsche als van de Hollanders, datse, soeckende aen de Suydsyde van Nova Zembla nae Japan te geraecken, meest altijd door de Waygats sijn gegaen. De Letter O. in deese Kaert, gesteld by de groote Vloet Oby, beteeckend de plaets eens Water-vals. De Letter K. toond, waer Nova Zembla tegens 't vaste Land aen leghd. De Rivier, waer by de Letter L. staet, loopt nae China, en is genoemd Kitale: Welcke niet altijd wel te bevaeren is, wegens de Klippen en andere ongelegenheden, die de door-vaert der Scheepen verhinderen. + Door de Waygats is oock seer beswaerlijck te geraecken, wegens de groote meenighte van 't Ys, 't welck onophoudelijck uyt de groote Vloet Oby daer in valt; waer door d'enge doorgangh gestopt werd. De Samojeden gaen yeder Jaer op de gedaghte soete Zee-boesem (Sinus Dulcis) Visschen; 't welckse doen aen de sijde van Nova Zembla. Hier by gaet noch een andere Kaert, voorstellende al de naest aen de Pool geleegene Landen"

+ Wy hebben dit hier willen invoegen, voor de Nauwkeurige en Weetgeerige; desgelijcks voor de geene, welcke aengelegenheyd hebben ontrent d'ontdeckingh deeser Vaert. 't Oordeel over alles laeten wy haer bevoolen. Immers, wy sien, dat de vindinghs-hoop by veele noch niet vergaen is. Seecker *Engelschman*, genoemd *Willem Bourne*, steld vijf wegen, om nae *Cathay*, of *China* te geraecken. d'eerste twee (besuyden de *Caep de bon Esperance* Oostwaerts, en besuyden *America* Westwaerts) sijn genoegh bekend. De derde noemd hy benoorden *Muscovien* en *Tartaryen* Oostwaerts. De vierde door de Straet *Hudsons* en 't Noorder-*America* Westwaerts. De vijfde, en onder alle de seldsaemste, reght nae de Noord *Pool* toe, over de *Pool*, vlack op de Koninghrijcken *Chatai*, *China* of *Japan* aen.

+ Om nu oock de geene te vergenoegen, welcke meer vermaeck vinden in *Historische* saecken, als in de gedaghten op een nieuwe wegh nae *China*, soo sullen wy dit weynige noch hier by doen.

De Heer *Martiniere* heeft ons in 't XXXIX. XL. en XLV. Hoofd-stuck verhaeld, hoe sijne Reys-genooten eenige *Zemblaners* gevangen bequamen; nae *Deenemarcken* braghten, en aen sijne Majesteyt *Frederick* de derde vereerden. Schoonse nu hier in een beeter Land waeren, en vry grooter bequaemheyd van alles hadden; soo soudense echter buyten twijffel veel liever weer in haer Vaderland sijn geweest. Hoor wat de Heer *Adam Olearius* van deese Vaderlands-liefde verhaeld. De *Samojeden* seghd hy, woonen onder de koude lught-streeck. In de meeste tijd des Jaers hebbense een strenge Winter, en hooge Sneeuw. + Haere Huysen sijn kleyne, laege, half onder d'aerd gebouwde Hutten, welcke boven rond en spits toeloopen. In 't midden is een gat, als een Schoorsteen, door 't welckse ter Winter-tijd uyt klimmen. Want de gedaghte haere Hutten werden gantschlijck bedeckt met Sneeuw, welcke wel twee Mannen lenghte hoogh op d'aerde leght; soo dat niemand veel uyt of ingaet. + Echter maeckense onder de Sneeuw haere gangen, door welckese van 't eene Huys in 't ander konnen gaen. + Dit We'er valt haer dies te verdraeghlijcker, wijlse ter dier tijd bynae een half jaer geen Son, of Dagh, maer een altijd-duerende Naght hebben. Ondertus-

+ Kaert van Zembla en de Waygats.
+ Vijf wegen, om na Cathai of China te geraeken.
+ Verder, en aenmercklijck Beright van de Samojeden.
+ Haer' ellendige Hutten.
+ Sneeuw.
+ Half jarige Naght.

schen gebruyckense Traen van Walvisschen tot haer light, en behelpen sich daer meê tot dat de dagh weer verschijnd. + Als de Son sich weer over den Evenaer verheft, soo gaetse hier niet onder. Dan ontbreeckt het haer aen naght; en even te gelijck gaet de Sneeuw wegh, soo datse weer op 't Veld komen, en tegens den Winter haren Voorraed versamelen konnen.

+ Sy weeten van geen Ackerbouw, oock van geen Brood. In des selven plaets eetense in de lught gedrooghde Visch, Honigh, en 't Vleesch der wilde Dieren, welcke genoegh by haer te vinden zijn. Sy sijn gantsch kort van *postuer*. Hebben breede Aengesighten; kleyne Oogen; korte beenen. Hare Kledingh is gemaeckt van Rendier-vellen, 't ruyge buytenwaerts gekeerd. 't Gaern, daerse deselve meê naeyen, is bereyd van de Aderen der Dieren. Als 't seer koud is, treckense somtijds hare Rocken over 't Hoofd, en laeten de Mouwen op beyde sijden af hangen: 't Welck de geene, die sulcks niet gewoon zijn, seer seldsaem voor koomd.

+ Eenige deeser *Samojeden* sagh de Heer *Olearius* op 't Slot te *Muscauw*. Als eenen der selver had verteld haere levens-wijs (welcke ons seer ellendigh schijnd), en daer op gevraeghd wierd, hoedaenigh hem 't Land en 't leven der *Muscoviters* behaeghde? Of hy niet liever hier, als in sijn Land wou zijn? Soo antwoordede hy: *Muscovien* geviel hem niet quaelijck; doch 't Land waer in hy gebooren was, behaeghde hem veel beeter, als alle andere Landen. Sy waeren haer Vaderland gewend; konden oock in 't selve seer wel, gerust en vrolijck leven. Indien de *Czaar* kennis had van haere heerlijcke en goede daegen, hy sou buyten twijffel sijne Hofhoudinghs-Stad verlaeten, en sich by haer begeven.

+ Deselve Schrijver (*lib* 3. *cap* 4.) verhaeld van eenige *Groenlanders*, welke, voor eenige Jaeren tegens haeren wil nae *Deenemarcken* gevoerd zijnde, haer Vaderland gantsch niet vergeeten konden. Want ofse hier schoon aen 't Koninghlijck Hof van *Christiaen* de vierde seer wel gehouden, versorghd en onthaeld wierden, soo was echter de begeerte na haer Vaderland soo groot, datse sich dickmael sughtende nae dat Gewest keerden; jae eenige der haere sich verstouteden, een seer gevaerlijcke saeck t'ondernemen. +Men gaf haer vryheyd, om uyt te mogen gaen. Als nu haer' Opsighters eens aghteloos ontrent haer waeren, maecktense sich meester van haere *Canoës*, of kleyne Schuytjens (maer bequaem voor een persoon, en die oock van een Man alleen lightlijck konnen gedraegen werden); gingen daer in ter Zee, en meenden daer meê haer soo verr' afgelegen Vaderland te sullen bereycken. Doch thien Mijlen van de *Sond* wierdense door Onweer aen *Schoonen* geworpen; hier van de Boeren gegrepen, en weer nae *Coppenhagen* gebracht. + Twee uyt deese hebben 't andermael gewaeghd; en, door listigheyd haere Schuytjens bekomen hebbende, quamen eenige Mijlen weghs in Zee. d'eene wierd aghterhaeld; doch d'andere was al te verr' voor uyt. Van d'overige sijn'er eenige tot in 't twaelfde Jaer toe levendigh gebleven, doch altijd droevigh; soo dat ten laetsten d'eene voor d'andere nae van treurigheyd stierf.

+ Gelijckse nu haer (in onse oogen) ellendigh Land stelden boven het veel

+ En Dagh.
+ Spijs. Gestalte. Kledingh der Samojeden.
+ Sy houden haer land beeter, als eenigh ander land ter weereld.
+ Groenlanders aen 't Koninglijk Deensche Hof gebracht;
+ En daer seer wel versorghd.
+ Aenmercklijck verhael van de selve.
+ Willen geen Deensche spijsen nuttigen.

bequaemer en van alles overvloeyende *Deenemarcken*; soo waeren desgelijcks de Spijsen, diemen hier voor goed, kostlijck, en leckere beetjens houd; oock geduerigh haer voorgeset wierden, haer gantsch niet aengenaem. Sy aten wel van allerley Vleesch, wild en tam; oock Stockvisch, rauw en gekoockt; doch daer by moest gantschlijck geen Sout noch eenige Speceryen gedaen werden. Sy konnen soet noch suer; geen Suycker, geen Edick, geen Sout verdraegen. Oock hebbense in al dien tijd geen Brood willen eeten. Doch als men 't wat kleyn kruymelde in Vleesch-nat, soo nuttighdense 't noch met Lepelen. Drooge Stock-visch, ongekoockt, was haere liefste Kost. Deese dooptense in Traen, en beeten'er soo van. Oock dronckense Traen, en daer nevens Water. Geenen Wijn wildense proeven, seggende, dat dit een sueren Dranck was. Ys en Sneeuw atense seer geerne.

EYNDE.

Aen de Leesers.

Heeft 't koude Lapland*, 't welck tot hier toe is beschreven,*
U, Leeser, eenighsins een nut vermaeck gegeven;
Gae voort, en lees nu oock 't geen u een and're Pen
Berighten sal van 't noch veel killigh-kouder, en
Be-ysd Spitsbergen*. Vel nae uw gelieven 't Oordeel*
Van Martens *Schrift: Ghy sult ten minsten hem dit voordeel*
Vergunnen, dat hy heeft nauwkeurighst ondersoght
Veel dingen, waer op noyt van yemand was gedoght.

Gedenckwaerdige Reys Van Frederick Martens, *Hamburger*, Gedaen, met d aldernauwkeurighste Opmerckingh, nae Spitsbergen, Of Groenland; In t Jaer 1671.

Eerste Boeck; Bevattende t gantsche Verhael der Spitsberghsche Reys, gintsch en herwaerts; vanden 15den der Gras-Maend tot den 21sten der Oogst-Maend des Jaers 1671.; van dagh tot dagh beschreven.

I. Hoofd-stuck.
*Voorstellende de heenen-vaert van uyt d*Elve *nae* Spitsbergen.

+ **O**P den vijfthienden der Grasmaend (*April*) des Jaers 1671., 's middaghs, seylden wy van uyt d'*Elve* in Zee. De Wind was Noord-Oost. 's Avonds bevonden wy ons nevens 't *Heylige Land. (Hilgeland)*. De Wind liep Noord-Noord-West. 't Schip, waer in wy waeren, was genoemd *Jonas in de Walvisch*. De Schipper op 't selve *Pieter Pietersz. Friese*.

+ APRIL. Uyt-vaert uyt d'Elve.

+ Den 16., sijnde Palm-Sondagh, hadden wy een droeve Sonneschijn (ter oorsaeck van de Wolckaghtige lught). De Wind Oost. Wy seylden op 56. *Graden*.

+ Den 17. was ’t dien geheelen dagh over een droeve, of nevelige, Sonneschijn. De Wind Oost. Wy seylden nu op 57. *Graden*.

+ Den 18. windigh uyt ’t Oosten; met droeve Sonneschijn. Wy quaemen op 58. *Graden* en 49. *Minuten*.

Den 19. hadden wy de Wind Suyd-West, en West. Quamen op 59. *Graden*.

+ Den 20. een Suyd-Suyd-Weste Wind; stormaghtigh, en met Regen. *Hitland* lagh van ons West-Suyd-West, nae gissingh ontrent vijfthien Mijlen. Wy seylden Noord-West ten Noorden, en quaemen op 61. *Graeden*.

+ Den 21. was ’t noch al stormaghtigh, met Regen. De Wind Suyd-West. Wy waeren op de hooghte van 62. *Graeden* en 12. *Minuten*. De verlengingh der Daegen, en ’t verkorten der Naghten bemercktemen van *Graed* tot *Graed*. ’s Naghts saegen wy noch Starren. Oock vermeerderde sich de koude. Hier begon ons Volck sich alreeds op de Walvisch-vanghst toe te rusten. De Walvisch-lancen, Harpoenen, Touwen, Riemen, en wat’er voorts noch meer toebehoord, leydense gereed in de Neven-Schuytjens, of *Chaloupen*; uyt vrees, dat naederhand eenige Onweeren de reghte schickingh van alles hadden mogen verhinderen.

+ Den 22. was ’t Windigh, en daer benevens koud. ’s Naghts regende het. De Wind was Suyd-West. Wy quaemen op 65. *Graeden*.

+ Den 23. , sijnde Paeschdagh, was ’t dien geheelen dagh over neveligh. De Wind Suyd-west. Wy bevonden ons op 66. *Graeden* en 14. *Minuten*.

Den 24. , Paesch-maendagh, was Storm-aghtigh. De Wind Suyd-West. Deesen dagh konden wy de hooghte niet nemen, wijl ’t, wegens den Regen, doncker We’er was.

+ Den 25. stormden ’t dien geheelen dag. De Wind was Suyd-West: welcke op den Avond quam te leggen, en Oost liep; met Hagel, Sneeuw en Regen; nu ’t een, en dan ’t ander. De koude was lijdlijck. Wy waren op 68. *Graeden* en 46. *Minuten*.

+ Komen op 56. Graden
+ Op 57. Graden.
+ Op 58. Gr. 49. Min.
+ Op 61. Graden
+ Op 62. Graden 12. Min.
+ Op 65. Graden.
+ Op 66. Graden 14. Minuten.
+ Op 68. graden 46. Min.

+ Den 26. was ’t dien geheelen dagh over stormigh, met deselve Wind. Wy seylden Noord-Oost, een weynigh meer Oostlijcker, op 71. *Graden* en 3. *Minuten*.

+ Den 27. hadden wy Storm, Hagel en Sneeuw. Daer by was ’t seer koud. De Wind Noord-Oost. Wy quamen op 71. *Graden*, en te gelijck aen ’t Ys; daer wy ’t Schip van afwendeden.

+ *Jan Mayen Eyland* lagh Suyd-West ten Westen van ons; na gissingh ontrent thien Mijlen. Wy souden dit Eyland genoegh hebben konnen beoogen, doch de Lught was soo vol Nevel en Sneeuw, dat wy niet verr’ van ons sien konden. ’sMiddaghs verswaerde sigh de Storm. Derhalven naemen wy ’t Mast-Seyl in, en braghten ’t voorste groote Seyl (de Fock) op de voorste Scheeps-banck, of Steven, drijvende met ’t groote middelste Seyl (anders genoemd ’t Schover-seyl) Suyden ten Oosten.

+ Den 28. was ’t niet soo windigh. De Wind Noord-Oost. Wy quamen weer aen eenige Ys-Schollen.

+ Den 29. was ’t dien geheelen dagh Neveligh. De Wind Oost-Noord-Oost. Wy quamen aen ’t Ys, doch seylden’er weer van af. Gelijck in de *Figuer A* by de Walvisch-vanghst te sien is.

+ Den 30. zijnde d’ eerste Sondagh nae Paesschen, was ’t Neveligh en Regenaghtigh, met Sneeuw. De Wind Noorden. ’s Avonds seylden wy weer aen ’t Ys; maer oock weer daer van af. De Zee was gantsch onrustigh, en veroorsaeckte aen ’t Schip een harde beweegingh.

+ Den 1. der Bloey-maend begon de Wind hard te waeyen. Daer op volghde een swaere Storm. ’t Was daer benevens seer koud. Nu hadden wy Sneeuw; dan weer Sonnenschijn. De Wind was Noord-West.

+ Den 2. ’sVoormiddaghs stormigh. Op den avond wierd de Wind stiller; doch ’t was seer koud; met Sneeuw. De Wind West-Noord-West.

+ Den 3. met koude, Sneeuw, Hagel, en droeve Sonneschijn. De Wind West-Noord-West. Hier gingh nu de Son niet meer onder. Men sagh deselve soo wel by naght als by dagh.

+ Den 4. Sneeuw, Hagel, en droeve Sonneschijn; met lijdlijcke koude. De Wind Noord-West. ’t Was daeghlijcks on-

+ Op 71. Graden 3. Min
+ Op 71. Graden.
+ Jan Mayen Eyland.
+ Ys-schollen,
+ En Ys.
+ Onrustige Zee.
+ MAYUS.
+ Harde koude.
+ Geduerige Dagh.
+ Vermaecklijcke Robben-Dans.

bestandigh We'er. Seer veel Zee-honden saegen wy. Sy sprongen uyt 't Water voor 't Schip heenen; 't welck een vermaecklijcke aenschouwingh gaf. Met 't halve Ligchaem staense boven Water, en houden gelijck als een Dans onder malkander, genoemd den Robben-Dans.

+ Den 5. 'sVoormiddaghs was 't een lijdlijcke koude, met Sonne-schijn. Tegens den Middagh donckere Wolcken, met Sneeuw en strenge koude. De Wind Noord-Noord-West. Daeghlijcks saegen wy veele Scheepen, welcke om 't Ys seylden, of kruysten, gelijck 't de Zeevaerende noemen. 'k Merckte, wanneer 't eene Schip dight voorby 't andere voer, datse malkander verpreyden; dat is, die in 't eene waeren, riepen *Holla!* d'andere deeden desgelijcks. Voorts was de Vraegh: + *Hoe veel Visschen hebt ghy gevangen?* En d'antwoord: Drie, vier, of soo veel 't zijn moght. 't Koomd soo nauw met haer niet, ofse een of meer tot 't getal doen. Dus vraegense en antwoordense d'een d'ander. Wanneer 't Windigh is, soo datse, wegens 't geruysch, malkanders toeroepen niet konnen verstaen, soo slaense met den Hoedt soo dickmael op en neer, alsse Visschen gevangen hebben. Doch alsse nu haere Laedingh van VValvisschen ten vollen hebben bekomen, soo laetense, ten teecken daer van, de groote Vaen (genoemd Vlagge) waeyen. Heeft yemand yets aen haer te seggen, soo vaert hy met de Boot aen 't Schip. Gelijck te sien is in de *Figuer A. by de Letter A.*

+ Den 6. 'smorgens was de Wind Noord-West: Doch straks daer na liep deselve West-Noord-West; met Storm, Hagel, Sneeuw, en strenge koude. De Baeren trocken gantsch ongelijck, gelijck gemeenlijck pleegh te geschieden wanneer de Wind omloopt. D'eene Golf treckt deese, d'andere een andere wegh. Dickmael slaense over de Scheepen, eerse een eenpaerige loop houden.

+ Den 7. een saghte koude; bewolckte lught, Sneeuw en Regenaghtigh. Op den avond seylden wy weer aen 't Ys. De Wind was ons gantsch tegens. Oock bevonden wy 't Ys te kleyn. Voeren derhalven weer daer van af. 'sNaemiddagh kregen wy *Spitsbergen* in 't gesight; 't Suyd-eynd van 't Noord-voorland. Wy wisten niet beeter, of't was de *behoudene Haven*. Wy saegen 't Land als een duystere Wolck, sijnde vol

+ Verpreyen, wat het is.
+ Gewoonte der Walvischvangers.
+ Strenge koude.
+ Spitsbergen in 't gesight gekregen.

witte streecken. + Daer op wendeden wy ’t weer na ’t Westen; ’t geen te verstaen is, nae welcke streeck des Streeckwijsers (*Compas* genoemd) een yeder Land legt. ’t Welck oock moet aengemerckt werden ontrent ’t Ys, en de Havens.

Den 8. was ’t Neveligh, met Sneeuw en lijdlijcke koude. ’s Avonds was de lught klaer. Wy sagen veele Schepen rondom ons. De Wind was Suyd-Suyd-West.

+ Den 9. Desgelijcks Neveligh, met Sneeuw en lijdlijcke koude. De Wind West-Suyd-West. ’sNaemiddaghs liep een Vin- Visch voorby ons Schip heenen; welcke wy in ’t begin voor een Walvisch aensaegen, eer wy de hooge Vlimmen, of Vinnen, bynae op de Staert, gewaer wierden. Ter dier oorsaeck lieten wy de *Chaloupen* uyt ’t Schip neer. Doch dien arbeyd was te vergeefs, wijl wy deese vanghst niet begeerden.

+ Den 10. ’sVoormiddaghs was ’t een saghte koude. Op de Middagh begon de Wind sterck te waeyen. ’sAvonds kregen wy een Storm; welcke dien gantschen Naght aenhield; met strenge koude. De Wind was West-Noord-West.

+ Den 11. Stormden ’t dien geheelen dagh langh; met strenge koude. De Wind als boven. Van den seven-en-twintighsten der Gras-maend af tot op heden hadden wy geen hooghte der Son genomen. Wy bevonden ons nu op 70. *Graden* en 3. *Minuten*. Seylden Noordwaerts, nae ’t Ys toe. ’tSchijnd seldsaem, dat wy dus nae, en dan weer van ’t Ys vaeren: Doch d’oorsaeck hier van sal naederhand aengeweesen worden.

+ Den 12. Stormigh We’er, met strenge koude. De Wind Noorden. Soo koud was ’t, dat wy ons in ’tSchip nauwlijcks wisten te bergen. Want in deese May-maend hebben wy de felste koude moeten uytstaen.

Den 13. desgelijcks stormigh. De koude en wind gelijck de voorige dagh.

+ Den 14. was de Wind Noord-Oost. Schoon We’er, en Sonneschijn. Wy waeren op 75. *Graeden* en 22. **Minuten**. Om ons heenen telden wy twintigh Scheepen. De Zee was gantsch effen. Nauwlijcks konden wy wind bemercken: Doch ’t was seer koud. Ter deeser plaets leght de Zee, nae een Zee-storm, sich stracks neer; voornaementlijck als de Wind van ’t Ys koomd te waeyen. Die uyt de Zee koomd, maeckt altijd groo-

+ Aenmerckingh.
+ Vin-Visch aengesien voor een Walvisch.
+ Storm, en
+ Strenge koude.
+ De grootste koude leedense in de May-maend.
+ MAYUS. Komen op 75. Graden 22. Minuten.

ter Golven. Ontrent de Middernaght quaemen wy weer aen ’t Ys. Wy vonden niet geraedsaem, daer in te seylen, vermits ’t kleyn Ys was. Keerden derhalven ons daer van af.

+ Den 15. was de Wind Noord-Oost. Wy voeren in ’t Ys; en met ons noch veerthien andere Scheepen. Doch gesamentlijck seylden wy weer daer uyt, vermits ’t noch kleyn Ys was. Wy bevonden ons op 75. *Graden* en 33. *Minuten*. Dien dagh saegen wy een Walvisch niet verr’ van ons Schip. Setteden derhalven vier *Chaloupen* uyt. Maer deese onse moeyte was oock te vergeefs. Want de Visch liep onder Water, waer heenen wy hem niet volgen konden. Oock hebben wy hem niet weer vernoomen.

+ Den 16. ’sMorgens schoone Sonneschijn: Doch koud met een Noorden Wind. Daer benevens Windigh. Dien Naght hadden wy oock Sonneschijn. Wy seylden al aen ’t Ys heenen, met noch twee andere *Hamburger*-Scheepen. Koud: Met Sonneschijn de geheele Naght over.

+ Den 17. strenge koude, met Sonneschijn. Ontrent de middagh quam een Storm. ’s Naemiddaghs Sneeuw. De Wind Noord-Noord-Oost. Hier werden weynigh Vogelen gesien.

+ Den 18. was ’t stil we’er, met felle koude. Tegens den middagh waeyde de Wind uyt ’t Noord-Noord-Oosten. Wy quamen op 75. *Graden* en 35. *Minuten.* ’sNaemiddaghs seylden wy, met noch twee *Hamburger*-Scheepen, weer nae ’t Ys toe.

+ Den 19. was ’t een droeve (of Nevelige) Sonneschijn. De Wind Noorden, met stilte, soo datmen nauwlijcks eenige wind kon gewaer werden. Wy roeyden met een *Chaloup* van ’t Schip nae ’t Ys toe; en sloegen daer twee Zee-honden dood; anders van de Zeevaerende Robben geheeten. Op d’Ys-schollen laegen soo een groote meenighte deeser Zee-honden, datmen deselve niet kon tellen.

+ Den 20. was ’t een seer felle koude; soo dat oock selfs de Zee met Ys wierd overtrocken. Doch ’t was soo gantsch stil, datmen nauwlijcks de Wind (welcke uyt ’t Noorden quam) kon bemercken. By ons waeren negen Scheepen, welcke om ’t Ys heenen seylden. ’t Welck wy hoe langer hoe grooter vonden; zijnde van malkander gedreven.

+ Den 21. (’t welck was de vierde Sondagh nae Paesschen)

+ Op 75. Graden, 33. Minuten.
+ Sonneschijn dagh en naght
+ Felle koude.
+ Op 75. Graden 33. Minuten.
+ Zee-honden, of Robben.
+ Strenge koude.
+ Seylen in ’t Ys, ’t welck de Scheepen in seer groot gevaer steld.

seylden wy ’svoormiddaghs in ’t Ys, in geselschap van noch een *Hamburger* Schip, genoemd *de Lepelaer*, en aght *Hollanders*. Wy maeckten ons Schip met Ys-haecken vast aen een groot Ys-veld; doe nu de Son Suyd-Suyd-West was. Ontrent ons heenen telden wy dertigh Scheepen in ’t Ys, welcke laegen gelijck als in een Haven. [*Sie de Figuer A.*, *by de Letter b.*] Dus vaerdmen in ’t Ys, en men waeghd de Scheepen in ’t selve op een *soo ’t valt*; of op goed geluck: Even als ofmen ’t waeghden met een Glas; ’t welck, of ’t schoon op d’aerde koomd te vallen, evenwel somtijds noch ongebroocken blijft. [*Sie de Figuer B.*, *by de Letter a.*].

Den 22. was de Wind Suyden. Wy laegen noch aen even deselve Ys-schol vast.

+ Den 23. bevonden wy ons op 77. *Graden* en 24. *Minuten*, in ’t Ys; met heldere Sonneschijn. Wy laegen noch vast aen een groot Ys-veld, (Ys-schol).

+ Den 24. hadden wy Storm, Regen en Sneeuw; doch een saghte koude. De Wind was Suyden. Ter deeser plaets vernamen wy gantsch geen Baeren uyt de Zee, maer een taemlijcke stilte.

Den 25. was ’t windigh; kouder als de voorige dagh; Neveligh, met Sneeuw. Somtijds wat Sonneschijn. De Wind Noord-West.

+ Den 26. viel’er ’smorgens Sneeuw. ’sVoormiddaghs was ’t een droeve Sonneschijn. De Wind begon harder te waeyen. Wy maeckten ’t Schip los van d’Ys-schol, want wy dreven Suydelijck nae de Zee toe. Ter dier oorsaeck seylden wy dieper in ’t Ys; wijl men voor best houd, wat verr’ in ’t selve te zijn.

Den 27. was ’t stil we’er: Doch daer by Sneeuwden ’t, met een Suyden Wind.

Den 28. ’svoormiddaghs hadden wy een heldere Lught. ’s Middaghs was ’t windigh, en nevelaghtigh. Op de naemiddagh viel’er Sneeuw.

+ Den 29. strenge koude. De lught bewolckt, met een Suyden Wind. ’s Naghts was ’t klaer We’er, met Sonneschijn. In even deselve Naght bevonden wy ons van ’t Ys beset, en ’t Schip wierd seer hard geparst. Doch haest daer nae dreef ’t Ys

+ Op 77. Graden 24. Minuten.
+ Stormwind.
+ Varen noch dieper in ’t Ys: ’t welck voor best werd gehouden.
+ ’t Schip van ’t Ys beset, en hard geparst.

weer van malkander, soo dat de Zee eenighsins daer van vry was; en wy meer Waeter als Ys saegen. *Sie de Figuer B. by de letter a.*

Den 30. ’s morgens was ’t schoon We’er. Ontrent de middagh hadden wy Sneeuw. De Wind was Suyd-Oost, met stilte. Wy roeyden met de *Chaloupen* voor ’t groote Schip (’t welck van de Zeevaerende *Boechseeren* werd genoemd) dieper in ’t Ys.

+ ’s Morgens hoorden wy een Walvisch blaesen, ter tijd de Son in ’t Oosten was; en braghten een Walvisch-wijfken aen ’t Schip, doe de Son Oost-Suyd-Oost stond. Noch dien selven dagh sneeden wy ’t Speck daer van, en vervulden daer meê tseventigh *Quartelen*. Ontrent deese Visch wierden wy veele Vogelen gewaer, onder welcke meeste Mallemuggen waren; sijnde soo begeerigh nae dit Aes, datse sich daer over met stocken lieten dood slaen. Deese Visch wierd ten meerendeel van de Vogelen verraeden. Want daer sich deselve bevond, saghmen over al veele deeser Vogelen op de Zee. De gedaghte Walvisch was gewond, en de Harpoen stak noch in ’t Vleesch: Daer-en-boven was hy seer vermoeyd door ’t hard swemmen. Hy (of liever sy, want ’t was, gelijck alreeds geseghd is, een Wijfken) blies oock gantsch hol; en was al aen t vervuylen geraeckt; soo dat hy, noch levendigh, stonck; en de Vogelen hare spijs van hem namen. Onse Oogen wierden ontstoocken en vyerigh, door de van hem afkomende roock en reuck. *D’ afbeeldingh kan gesien werden in de Figuer A. by de letter a.*

+ 's Naghts verloor *Cornelis Seeman* sijn Schip in den drangh en aenparssingh van ’t Ys. Ter deeser plaets saegen wy seer groote Ys-velden (of Ys-schollen). De Zeevarers noemden ’t West-ys, wijl ’t na ’t Westen leght. *Sie de Figuer B., by de letter b.*

+ Den 1. der Somermaend was ’t een schoone Sonneschijn. ’s Naghts maeckten wy ’t Schip met Ys-haecken vast aen een groot Ys-veld. Wy konden de Schol niet over sien. Daer op volghde een Storm. De Wind was Noord-West.

+ Den 2. ’s voormiddaghs hadden wy een felle koude. ’s Naghts saegen wy de Maen gantsch bleeck; even gelijck deselve by ons over dagh werd gesien. Daer op volghde Nevel en Sneeuw. De Wind was Noord-Noord-Oost.

+ Een Walvisch gevangen, die een Harpoen in ’t Lijf had steecken, en 70. Vaten, met desselven Speck gevuld.
+ Een Schip door ’t Ys verlooren.
+ JUNIUS.
+ Bleecke Maen.

+ Den 3. was ’t seer koud: Daer-en-boven Stormigh, met Sneeuw. Op de namiddagh wierd de koude lijdlijck, met kleyne of fijne Sneeuw. De Wind Noord-Oost. ’t Onderscheyd tusschen de groote en de kleyne Sneeuw, van welcke ick hier gewagh heb gemaeckt, sal de Leeser naerder voorgesteld werden in ’t vierde Hoofd-stuck des tweeden Boecks, daer ick handel van de Lught. *Sie hier by oock de Figuer E.* Dien naght quam een *Chaloup* (des verongeluckten Schips) van *Cornelus Seeman* met aght Mannen aen ons Boord.

+ Den 4. somtijds Sneeuw, somtijds Regen, dan weer Sonneschijn, met lijdelijcke koude. De Wind Noorden. Wy wierden een Walvisch gewaer; en wendeden al onse vlijt aen om hem te krijgen; doch onse moeyte wierd niet beloond, vermits hy ons ontquam.

Den 5. woey dien geheelen dagh over een Storm, met Sonneschijn. s’Naghts stilde de Wind. Daer op volghde, geduerende deselve naght, een taemlijck warme Sonneschijn: De Wind was Noorden. Wy waren op de Jaght, aghter een Walvisch; doch konden hem oock niet bekomen. *Sie de Figuer A., by de letter c.*

+ Den 6. was ’t Neveligh we’er. ’s Voormiddaghs een droeve Sonneschijn; met lijdlijcke koude. De Wind Noorden. ’s Morgens begaeven wy ons weer tot de Jaght. Wy waren een Walvisch soo nae by gekomen, dat de Harpoenier sijn Harpoen wou uytwerpen. Geerne hadden wy dien Visch vermeesterd, doch hy begaf sigh nae beneeden, houdende ’t Hoofd boven water; en sonck alsoo onderwaerts als een Steen. *D’ Afteeckening hier van is te sien in de Figuer A. by de Letter d.* Wy saegen hem niet meer. ’t Schijnd, dat deese groote Ys-Schol in ’t midden vol gaten moest zijn, soo dat de Walvisschen lught konden scheppen. + Aen dit Ys-veldt laegen noch meer Scheepen. D’eene joegh d’andere de Visschen toe. Hier door wierdense gantsch schouw gemaeckt. Deeser wijs bekoomd oock d’eene soo veel Visch als d’andere; dat is, gantsch geen. De volgende dagh waeren wy tot driemaelen toe op de Jaght, doch vingen niets met allen.

Den 7. was ’t schoon We’er, met Sonneschijn. Taemlijck warm dien geheelen dagh. ’sAvonds windiger. Wy maeck-

+ Onderscheyd tusschen de Sneeuw.
+ Vergeefsche Jaght op een Walvisch.
+ Schielijck neersinkende Walvisschen.
+ Visschers doen malkander schaede.

ten ’t Schip van d’Ys-schol los, en seylen nae de Zee toe.

+ Den 8. was ’t Neveligh. Daer op volghde Sneeuw, dien gantschen dagh duerende. Wy sagen seer veel Zee-honden, of Robben, aen de Zee-zijde op ’t Ys. Setteden derhalven een *Chaloup* van ’t Schip uyt, en sloegen vijfthien derselver dood.

+ Den 9. hadden wy dien geheelen dagh een bewolckte lught. De Wind was Noord-Oost. Wy seylden weer uyt ’t Ys, wijl wy in ’t selve niets te visschen vonden; en voeren voor ’t Ys om d’Oost, dat is, nae *Spitsbergen. Sie de Figuer A., by de Letter e.*

Den 10. was ’t Windigh, met Sneeuw. ’sNaemiddaghs hadden wy Sonneschijn. De Wind Noorden.

+ Den 11. (zijnde Pinxterdagh) hadden wy ’svoormiddaghs Sonneschijn, met Wolcken, welcke schightigh voortgingen. Ontrent de Middagh wierd het windigh. ’sAvonds kreegen wy een Storm. De Wind Noorden.

+ Den 12. was ’t koud; en daer by dien geheelen dagh Stormigh. ’sNaghts hadden wy Sonneschijn Die geen nauwe aght op de Tijd geeft, kan niet onderscheyden, of ’t dagh, dan of ’t naght is.

+ Den 13. was ’t ’snaemiddaghs windigh, met Nevel. Wy bevonden ons op 77. *Graden*. Seylden nevens ’t Ys heenen, wat oostlijck, nae *Spitsbergen. Sie d’afteeckeningh in de Figuer A., by de Letter e.* In dese naght saegen wy meer als twintigh Walvischen. Deese swommen aghter malkander heenen nae ’t Ys. Van deselve bequaemen wy’er een; zijnde onse tweede gevangene Visch. ’t Was een Manneken. Doemen hem met Lancen doodede, blies hy soo sterck bloed uyt, dat, waer hy heenen swom, de Zee daer van rood geverwd wierd. Dese Walvisch braghten wy aen ’t Schip, doe de Son in ’t Noorden stond. +Want dus reeckendmen hier, wijl de Son der Zeevaerenden Uyrwerck in *Spitsbergen* is. Anders soumen hier in ’t wild leven, en in de gewoone seven daegen der weeck sigh verdwaelen.

Den 14. was ’t koud en windigh. De Naght Neveligh. De Wind West. Op dese dagh quamen wy by *Hans Lichtenbergh*.

Den 15. was ’t een Nevelige Lught, daer-en-boven windigh. De Wind West, als vooren.

+ Robben, of Zeehonden.
+ Seylen weer uyt ’t Ys.
+ Pinxterdagh.
+ Geduerige dagh.
+ De tweede Walvisch van haer bekoomen.
+ De Son is hier ’t Uyrwerck der Zeevaerende; waer nae sy sich moeten righten.

Den 16. even soodaenigh een We'er; doch noch vry windiger.

Den 17. was de Wind Suyden. Dien geheelen dagh hadden wy Wind en Regen.

[+] Den 18., zijnde Sondagh, was 't Neveligh; en daer by seer koud. Dien voormiddagh quaemen wy by *Spitsbergen*. Eerst by 't Voorland: Daer nae by de seven Ysbergen. Voorts seylden wy de *Hamburger, Magdalenen, Engelsche* en *Deensche* Haven (of *Bay*) voorby; vaerende in de Suyd-Bay. Ons volghden seven Scheepen; te weten, drie *Hamburgers* en vier *Hollanders*. *Sie de Figuer C., by de Letteren a.* Want hier gaet het even gelijck wanneermen in 't Ys wil vaeren. [+] Als'er verscheydene Scheepen nevens malkander seylen, soo wil d'eene voor d'andere d'eerste niet zijn. D'oorsaeck is, wijlse niet weeten, hoe 't inwendigh in de Haven, ten opsight van 't Ys, gesteld moght zijn, Op onse heenen-reys van 't Ys tot aen *Spitsbergen* hebben wy gantsch geen Ys vernoomen. Alles was van de Wind wegh gedreven. 'sNaghts sneeden wy 't Speck van de tweede bekoomene Walvisch in Vaten, en vervulden daer meê vijf-en-tsestigh *Quarteelen*.

[+] Den 19. hadden wy Regen, dien geheelen dagh over. 'sNamiddaghs, desgelijcks de gantsch naght, scheen de Son taemlijck warm, met stilte. Op even deesen dagh brack ons een dick Ancker-touw; waer op wy 't ander' Ancker lieten vallen.

[+] Dien Nagt seylden wy met drie *Chaloupen* in d' *Engelsche* Haven, of *Bay*; en vernaemen een Walvisch. Drie Harpoenen wierpen wy op hem uyt. Daer nae Lensden wy hem (met Lançen, of Piecken, nae datmen de Harpoenen uytgeworpen heeft, op en in de Walvisch te steecken, werd Lensen genoemd); doch hy liep onder kleyn Ys, 't welck dight aen den anderen lagh, soo dat wy hem niet konden volgen. Daer-en-boven hield hy sigh langh onder water, eer hy weer opquam; liep dan een weynigh voort, doock op nieuws onder; en dreef dit spel soo dickmael, dat wy meer als een half uyr tijds moesten waghten eer hy nae boven schoot; tot dat hy eyndlijck onder 't Ys liep. De Harpoenen scheurden uyt; en wy kreegen deese Walvisch niet meer in 't gesight.

[+] Op 't Ys laegen twee groote Walrossen (Walrussen),

+ Koomen by Spitsbergen.
+ Aenmerckingh.
+ Storm.
+ Walvisch te vergeefs met Harpoenen getroffen.
+ Walrussen gedood, doch seer beswaerlijck.

welcke door een doorgaetede Ys-schol daer op waeren geraeckt. Sy sliepen; en wy sneeden haer den wegh af; te gelijck 't gat in de gedaghts Ys-schol bedeckende. Daer nae hebben wy haer met Lançen (of Piecken) opgeweckt. Sy verweerden sigh dapper tegens ons, en waeren seer beswaerlijck te dooden. Wy saegen hier oock seer veel Wit-Visschen.

Den 20. was 't taemlijck-warme Sonneschijn. Dien geheelen dagh met Kalmte.

Den 21. 'smorgens wonden wy 't Ancker op, en seylden uyt de *Suyd-Haven* (of *Bay*) om d'Oost. 't Was dien geheelen dagh en de volgende naght windigh en Neveligh. De Wind liep Noord-Oost.

[+]Den 22. hadden wy schoon We'er. Daer benevens was 't taemlijck warm. Wy bevonden ons by 't Rehenveld. Hier lagh 't Ys aen 't Land vast. Wy saegen oock ses Walvisschen; en bequaemen van deselve een Manneken, sijnde onse derde Visch. Hy wierd gevangen 'snaemiddaghs, by Westlijcke Sonneschijn. Deese Walvisch wierd van eenen Man gedoodet, die 't Harpoen op hem wierp. Dit geschiedede terwijl d'andere *Chaloupen* d'overige Walvisschen aghter nae jaeghden. De gedaghte Visch schoot nae 't Ys, 't welck tegens malkander aendrongh; soo dat d'andere *Chaloupen* niet konden aenkomen. Hy tierde en woedede geduerigh by dese Ys-schollen. Eer hy noch stierf, sloeg hy seer vreeslijck met de staert; soo dat de Zee geweldigh stoof. 't Ys dreef een weynigh van malkander af, soo datse de Riemen konden gebruycken, om met de *Chaloupen* voort te roeyen. Doe maecktense d'eene agter d'ander vast, en boeghseerden met de Walvisschen aen 't groote Schip. [+] Terstond sneden wy hem in de Vaten, en vulden'er vijf-en-veertigh meê. Dien Naght hadden wy klaere Sonneschijn.

Den 23. was 't windigh; met Nevel, en koude. 'sAvonds klaere lught. □s Naghts al weer Nevel, en windigh.

Den 24. lijdlijcke koude dien geheelen dagh door. Wy seylden weer in de *Zuyd-Haven*, of *Bay*, alwaar derthien Scheepen op Ancker laegen. *Sie d' Afbeeldingh deeser Bay in de Figuer C.*

Den 25. hadden wy dien gantschen dagh ende naght Sonneschijn. De Wind was Suyd-Oost.

+ De derde Walvisch bekoomen; en op hoedaenigh een wijs.
+ Vullen met des selven Speck 45. Vaten.

Den 26. wederom Sonneschijn de geheele dagh over. Wy wonden ’t Ancker op, en seylden uyt de *Suyd-Bay.*

+ Den 27. ’s voormiddaghs was ’t Neveligh. ’s Naemiddaghs kregen wy Storm, welcke de geheele naght aenhield.

Den 28. vervolghde de Storm dien gantschen dagh. Wy dreven met een uytgespannen Schoverseyl en Besaen. De Fock braghten wy op de Steven, en voeren soo by ’t Land heenen. *Sie Figuer D. by de Letter a.*

+ Den 29. hadden wy schoon we’er, met Sonneschijn en stilte. Dien geheelen dagh hebben wy Walvisschen nagejaeghd. Op eene der selve wierpen wy ’t Harpoen uyt, ’t welcke weer uytscheurde; soo dat wy dien Visch niet bequaemen.

Den 30. was ’t Nevelaghtigh en windigh dien geheelen dagh. Wy seylden voor de *wijde-Haven*, of *Bay*. Wy vonden hier veel Walvisschen-speck in Zee drijven (en bequaemen ’er van) drie Vaten vol. Oock dreef een *S. Nicolaes* beeld daer heenen; ’t welck aghter op ’t geblevene Schip had gestaen. Hier ontrent lagh gintsch en herwaerts noch veel Ys.

+ Den 1. der Hoymaend ’smiddaghs wierden wy twee Walvisschen dight by ons Schip gewaer. Men sagh, datse sig met malkander wilden vermengen. Stracks setteden wy de *Chaloupen* uyt, ’t Wijfken wierd van ’t Harpoen getroffen. D’andere Walvisch sulcks vernemende, maeckte sigh terstond wegh. De geraeckte liep geduerigh soo hoog in ’t Water, datmen deselve kon sien. Sloegh oock met de Staert en Vinnen soodanigh van sigh, dat wy niet genoegh naderen derfden, om te konnen Lensen. Eenen der Harpoeniers verstoutede sigh, en waeghden ’t, by deese Walvisch te koomen: Doch wierd van desselven Staert sulcker wijs op den rugg’ begroet, dat hy bynae den adem had verlooren. De geene, welcke in d’andere *Chaloup* waeren, wilden de schimp van vertsaeghdheyd niet hebben. Snelden sigh derhalven nae den Walvisch: die met sijnen Staert de Sloep deed ombuytelen; soo dat de Harpoenier gedwongen was de Duycker te speelen, en ’t Hoofd onder ’t Water te verbergen. D’andere, hem volgen moetende, deeden ’t hem nae. Wel haest viel haer de tijd in de Zee te langh, want ’t was koud: Derhalven quaemense al bevende weer aen ons Schip.

+ Aenhoudende Storm.
+ Vergeefsche Walvisschen-Jaght.
+ JULIUS. Bekoomen de vierde Visch, doch met seer groot gevaer.

+ [*Onse Schrijver maeckt hier geen gewagh, ofse deese getroffene Walvisch bequaemen of niet. Doch vermits hy hier boven op den* 22. Juny *heeft gesteld de vanghst van de* derde *Visch, en stracks hier nae op den* 2. July *die van den* vijfden*, sonder tusschen beyden van een* vierde *te spreecken, anders als van deese, soo sullense deselve buyten twijffel noch bekoomen hebben*].

+ Dien selven morghen liet sigh voor de *wijde Haven*, dight by ons Schip, een Walvisch sien. Terstond setteden wy vier *Chaloupen* uyt. Ontrent een halve Mijl weghs van ons laegen twee *Hollandsche* Scheepen. Van deselve quam een *Chaloup* aenroeyen. Wy wendeden wel alle vlijt aen, om deese Visch te bekoomen; doch deselve quam op reght voor de *Chaloup* der *Hollanders*; welcke oock ’t Harpoen daer op uytwierpen. Dit was reght ons ’t brood van voor de mond weghgeruckt. ’t Speet ons wel vry wat; doch de *Hollanders* naemen dien Buyt wegh, en braghten de Walvisch dood aen haer Schip.

+ Den 2., geduerende de geheele dag en nagt, was ’t een droeve Sonneschijn; doch daer by taemlijck warm. Ontrent middernaght begaven wy ons weer op de Jaght, en vingen de vijfde Visch, sijnde een Manneken. Wy sneeden’er ’t Speck af, en wierpen ’t selve in ’t Flens-gat (dit is de plaets in ’t Schip voor de middelste Mast, daermen de Vaten in doet, onder de groote Poort, of ’t Luyck, gelijck ’t genoemd word). + Vermits ’t Volck veel op de Walvisschen-jaght moet zijn, soo snijdmen sleghts groote stucken van de bekoomene Visch, welckemen, om geen tijd te versuymen, in ’t gedaghte Flens-gat werpt, om haest gedaen te hebben. ’t Kan ’t Speck seer weynigh schaeden, dat het eenige daegen langh dus blijft leggen. Ja eenige houden ’t selfs voor goed. Evenwel ben ick van een ander gevoelen; wijl de vettigheyd, wanneer ’t langh op malkander leght gedruckt, daer uyt druypt.

Den 3. hadden wy een droeve Sonneschijn dien gantschen dagh en naght: Doch ’t was niet koud.

+ Den 4. een geduerige Sonneschijn, soo wel in de naght als over dagh. Wy maeckten onophoudlijck Jaght op de Walvisschen. 's Naghts bequaemen wy onse sesde Visch, sijnde een Manneken, van vijf-en-veertigh *Quartelen* Speck. Op de voorgaende derde, en deese vierde der Hoymaend saegen

+ Aenmerckingh.
+ Jaegen een andere Walvisch nae, doch de Hollanders nemen haer ’t brood van voor de mond weg.
+ De vijfde Visch bekoomen.
+ Hoemen handeld met ’t afsnijden des Specks.
+ De sesde Visch gekreegen.

wy meer Visschen, als wy op onse gantsche Reys gewaer sijn geworden.

+ Den 5. svoormiddaghs was ’t een schoone Sonneschijn; en daer by oock taemlijk warm. Op de namiddagh kregen wy Nevel. ’sAvonds wederom Sonneschijn; welke dien geheelen nagt duerde. Wy maeckten desen gantschen dagh Jagt; en schooten ’smorgens een Walvisch voor de *Waygats*. Dese Visch liep rondom onder ’t Water. De Lijn, of ’t Touw, daer ’t Harpoen aen vast was, geraeckte aen een Klip, en quam alsoo te verwarren. ’t Harpoen scheurde uyt; en alsoo ontliep ons dese Walvisch, die ’t Water soo geweldigh blies, datmen ’t gerught daer van verder als een Mijl weghs hoorde.

+ Dien selven dag op de middag, by Suydlijke Sonneschijn, bequamen wy onse sevende Visch, sijnde een Wijfken, van vijf- en-veertig *Quarteelen* Speck; ’t welk wy ook afsneeden, en in ’t Flens-gat wierpen. Hier na seylden wy van de *Waygats* af, een weynig om de West, voor de *Mossel-bay*; daer wy ’t Ancker lieten vallen. Ons werk was nu, de groote in ’t Flens-gat geworpene stucken Speck in kleyne stucken te snijden, en de *Quarteelen* daer meê te vullen. Ondertusschen liep de Wind West-Noord-West. ’t Een’ Ancker wierd van ’t Schip voortgeruckt; derhalven lieten wy ’t tweede vallen. ’t Eerste traghteden wy weer op te winden, doch ’t Touw brack in stucken, wijl ’t gedaghte Ancker onder een Klip vast sat.

+ Den 6. was ’t We’er als vooren. ’sNaghts hadden wy warme Sonneschijn. Dight by ons lag een *Hollander*. ’t Scheeps-volck sneed ’t Speck van een gekregene Walvisch; doch deselve borst, gevende een geweldige slagh, als of een stuck grof Geschut had los-gegaen. De daer aen arbeydende persoonen wierden seer leelijck toegesteld, ’t welck belagchelijck t’aenschouwen was.

+ [*Seecker daer toe gesteld Persoon, genoemd de* Specksnijder, *begeeft sigh gemeenlijck eerst op de doode Visch*; *aengedaen met bysondere daer toe dienstige Kleederen. In sijne hand heeft hy een groot Mes, daer hy den Buyck meê opend*; *welcke dan voorts met een geweldige slagh opbarst, van sigh uytspattende ’t geen’er in is*; *soo dat hy sigh afschouwlijck bevuyld bevind. Waer by dan noch koomd, dat deese vuyligheyd een seer leelijcke stanck van sigh geeft*].

Den 7. was ’t, dien geheelen dagh over, vry windigh We’er.

+ Een Walvisch te vergeefs geschooten.
+ De sevende Visch bekoomen.
+ Barstingh eens Walvischs.
+ Toedoeningh.

+ Den 8. hadden wy een Storm. De Wind liep Noord-West. Sneeuw en Regen gingh'er by. Ons een' Ancker moesten wy laeten sitten; en danckten God, dat wy van 't Land afquaemen, wijl't Ys seer hard quam aendrijven. 's Naghts gingh de Wind leggen. 't Was kouder als te vooren; met Sonneschijn.

+ Den 9. windigh dien geheelen dagh. 'sAvonds by Noord-Weste Sonneschijn vingen wy voor de *Waygats* een Walvisch. 't Was een Manneken; onder aen de Kop geel. Hier meê hadden wy den aghtsten Visch; en daer van vier-en-vijftigh *Quarteelen* Speck. De Son lightede ons deese naght.

Den 10. dien gantschen dagh een warme Sonneschijn. 'sNaghts desgelijcks, doch met een bewolckte Lught. Nae middernaght ontstond Nevel. Men kon nauwlijcks bemercken waer de Wind van daen quam.

+ Den 11. hadden wy Storm, Sneeuw en Regen. De Wind was Suyden. 's Naghts scheen de Son.

+ Den 12. een droeve Sonneschijn dien geheelen dagh. 's Avonds seylden wy met onse *Chaloupen* in 't Ys voor de *Waygats*; en vingen drie witte Beeren; d'oude en twee jonge. Sy swommen in 't Water gelijck Visschen.

+ Op 't Ys laegen veel Walrussen. Hoe wy dieper in 't selve quaemen, hoe meer en meer sy sigh versaemelden. Wy roeyden nae haer toe, en kreegen'er thien van dood. d'andere quaemen rondom de *Chaloup*, en sloegen gaten door de Plancken, soo dat'er Water in liep. Vermitsse hoe langer hoe meerder wierden, moesten wy haere meenighte wijcken. Sy vervolghden ons geduerigh; 't welck wy bemerckten soo langh als wy haer sien konden. Daer nae quaemen wy noch by een groote Walrus, die slaepende in 't Water lagh. Soo haest hy de Harpoen in sijne Huyd gewaer wierd, ontwaeckte hy met groote schrick. Hy liep snellijck wegh, de *Chaloup* met sigh treckende, gelijck een Walvisch; doch stracks daer nae keerde hy weer te rugg' voor de Steven; daer hem een eeuwige Slaep wierd bereyd.

+ Wy maeckten oock Jaght op een Walvisch, doch kreegen hem niet. Van nu af aen wierden weynich Walvisschen meer gesien; en diemen noch in 't gesight kreegh, vonden wy t'ee-

+ Storm.
+ d'aghtste Visch gevangen.
+ Storm.
+ Bekoomen drie Beeren.
+ Meenighte van Walrussen, en daer onder een seer groote.
+ De Walvisschen verminderen.

nemael wild, soo datmen deselve niet kon bekoomen. De meeste waren alreeds van daer wegh-geweecken.

+ De naght deses daghs was, ter oorsaeck van de Nevel, soo gansch duyster, dat wy nauwlijcks eens Schips lenghte van ons af konden sien. Wy hadden wel Walrussen genoeg konnen bekoomen, doch vreesden, dat de *Chaloup* 't Schip sou mogen verliesen. Gelijck dan al somtijds in sulck een Nevel gebeurd, dat d'uytgevaerne haer Schip niet hebben konnen weervinden; en derhalven sigh in dat van een ander moesten begeven. In soodaenigh een ongelegentheyd, wanneermen door Mistigh we'er de Scheepen niet kan sien, is men gewoon, een stuck grof Geschut te lossen; of op Trompetten of Schalmayen te blaesen, of eenigh ander diergelijck Teecken te geven, op welckers gehoor de verdwaelde weer nae haer Schip moghten keeren.

+ Den 13. was 't een droeve Sonneschijn. Op den avond liep de Wind Oost-Noord-Oost. 't Ys quam seer hard aendrijven. Wy seylden van 't Suyd-Ooster-Land om de West; en ter nauwer nood konden wy aen de Noordzijde van de *Beeren-haven* (of *Bay*) doorgeraecken. + Wy voeren al verder tot aen 't *Rehenveld*, daer 't Ys alreeds 't Land had beset; soo dat wy beswaerlijck daer door konden koomen. Noch gingen wy voort, tot aen den *Vogelsangh*. + *Sie d'afteeckeningh in de Figuer B., by de Letter b*. Hier nae wendeden wy 't tegens 't Oosten, met een Noord-Oosten Wind; t'saemen twaelf Scheepen sterck; om te sien, of wy noch eenige Walvisschen gewaer moghten werden. Onder deselve waeren *Jeuriaen Mangelsz*., *Cornelis Mangelsz*., en *Michiel Appel*. + Deesen seylden op vier Vademen diepte, en quam by een gebleven Schip, anders een Wrack genoemd.

+ Den 14. 'smorgens seylden wy noch al in 't Ys. De Wind was Oost-Noord-Oost. Dien gantschen dagh hadden wy Mist. De Son scheen seer droef; met een Regenboogh van tweederley verwen, wit en bleeck-geel. Koude door den geheelen dagh. Wy saegen nu oock de Son veel laeger.

+ Den 15. was 't windigh, koud en Neveligh den gantschen dagh over. De Wind liep Noord-West. 't Ys quam seer hard aendrijven: En vermits 't allerweegen vol kleyne Ys-

+ Duystere Mist: En wat in sulck een gelegenheyd werd gedaen.
+ Beeren-bay.
+ Rehenveld.
+ Vogelsangh.
+ Gebleven Schip.
+ De Son werd nu veel laeger gesien.
+ Scheepen van 't Ys beset.

schollen lagh, soo konden wy nauwlijcks voort seylen. Ter deser tijd wierden veele Scheepen in de *Beeren-haven* en *Moßel-bay* van 't Ys beset. Wy seylden digt by 't Land heenen, en 'snagts voeren wy in de *Suyd-haven. Sie de Figuer D., by de Letter c.* Hier laegen op Ancker aght-en-twintigh Scheepen: Onder welcke aght *Hamburgers*, d'overige *Hollanders* waeren.

+ Van dat wy uyt de *Suyd-haven* seylden, behielden wy geduerigh 't Land in 't Gesight, wanneer de Nevel ons daer in niet verhinderde. Dus langh waghten de Schippers in de Zee by 't Ys, om te sien, of'er niet noch eenige Visschen voorhanden moghten zijn. In de naght deses daghs haelden wy, by de *Harlinger*-Koockery, eenigh Water van 't Land, 't welck sigh in een Hol by een had versaemeld. *Sie de Figuer C., by de Letter b.*

Den 16. 'smorgens saegen wy de Maen. Daer op volghde Wind: Desgelijcks Sneeuw in meenighte.

Den 17. 'svoormiddaghs een droeve Sonneschijn. Daer nae Sneeuw en Regen, met een lijdlijcke koude. De Wind West.

+ Den 18. schoon We'er. Sonneschijn, met stilte, soo dat wy niet konden seylen. Wy roeyden derhalven met een *Chaloup* nae de *Deensche Haven*; en vergaderden daer eenige Kruyden van de Klippen. In de *Suyd-haven* laegen dertigh Scheepen op Ancker.

Den 19. hadden wy, geduerende den dagh, warme Sonneschijn, en schoon We'er. Maer 'snaghts Storm en Regen.

Den 20. was't Stormigh; met Reegen en groote Sneeuw. De Wind Suyd-West.

Den 21. hadden wy dien geheelen dagh door Reegen.

II. Hoofd-stuck.
Begrijpende de te rugg'-reys van Spitsbergen *nae* Hamburgh.

+ **D**En 22. der Hoymaend, 'smorgens, als de Son Noord-Oost stond, lighteden wy 't Ancker, en seylden uyt de *Suyd-haven*. Dien geheelen dagh was 't Mistigh. 'sNaghts hadden wy Sonneschijn. Saegen doe oock veele Vin-Visschen.

+ Water aen 't Land gehaeld. 't welck sigh in een Hol by een had versaemeld.
+ Deensche Haven.
+ Dagh-verhael van de te rugg'-reys.

Den 23. hadden wy, beyde over dagh en naght, een warme Sonneschijn, met kalmte.

[+] Den 24. wederom de geheele dagh en naght Sonneschijn, met soodaenigh een warmte, dat de Teer op en aen 't Schip begon te smelten. Wy dreven in kalmte voor de *Magdalene-Bay*.

Den 25. was 't een bewolckten Hemel; met Sonneschijn, maer daer by seer koud. 'sAvonds bevonden wy ons by 't Voorland. Dien naght hadden wy Nevel. De Wind was Suyd-West.

[+] Den 26. een droeve Sonneschijn, soo over dagh als 'snaghts. Daer benevens koud. De Son was 'snaghts seer laegh.

Den 27. was de Wind Suyd-West; met een droeve Sonneschijn, dien gantschen dagh en naght.

[+] Den 28. wendeden wy 't van de zijde des Noord-Voorlands nae't Westen, doe de Son Oost-Suyd-Oost stond; en seylden West-Suyd-West nae de Zee toe. Keerden ons voorts nae 't Suyden, en voeren Suyd-Oost.

[+] Den 29. 30. en 31. seylden wy Suyd-Suyd-Oost langs 't Land heenen. 't Suyd-eynd van 't Voorland hadden wy van ons Oost ten Noorden, ontrent aght Mijlen. Voorts voeren wy Suyd-Suyd-West. 't Was koud; met een Noord-Weste Wind. Daeghlijcks saegen wy Vin-Visschen; maer geen Walvisschen meer.

Den 30. was't Windigh en Neveligh. De Wind Noord-Noord-West.

Den 31. desgelijcks windigh, met Nevel dien geheelen dagh. De Wind was Noord-Noord-West.

[+] Den 1. der Ooghst-maend was 't vry Stormigh. Nevel en Regen gingh'er by. De Wind Noord-Noord-West.

Den 2. 'sVoormiddaghs Nevel. Daer nae dien gantschen dagh een droeve Sonneschijn, met lijdlijcke koude. De Wind Oost. De Son was deese naght 't Water gelijck.

Den 3. wederom een droeve Sonneschijn, ter oorsaeek van de Nevel; en daer by koud. De Wind Noord-Oost.

[+] Den 4. noch Neveliger als te vooren. 'sVoormiddaghs saegen wy een Regenboogh. De Wind Suyd-Suyd-Oost, met stilte. De Son gingh nu 's naghts onder, en men sagh de Starren.

+ Seer warme Sonneschijn.
+ 't Voorland.
+ Noord-Voorland.
+ Geen Walvisschen meer vernoomen; maer wel Vin-visschen.
+ AUGUSTUS.
+ De Son gaet nu 's naghts onder.

Den 5. was de Wind Suyd-Suyd-Oost; doncker we'er, met kalmte.

Den 6. We'er en Wind even als op den voorigen dagh.

Den 7. begon 't hard te waeyen. Haest daer nae ontstond een Storm, met Regen, dien geheelen dagh door.

Den 8. was 't Windigh, met een droeve Sonneschijn den geheelen dagh. 'sNaghts Starre-klaer. De Wind Suyd-Oost.

[+] Den 9. windigh dien gantschen dagh. 'sVoormiddaghs benevelde Sonneschijn; doch op de middagh klaer. De Wind Suyd-Oost. Ter middagh-tijd naemen wy de hooghte der Son, en bevonden ons op *66 Graden*, en *47*. *Minuten*. Wy seylden Suyden ten Westen, by de Noorder-wal heenen.

[+] Den 10. was 't doncker we'er, bewolckte Lught, en daer by windigh. De Wind Suyd-Suyd-West. De Lught saghmen veel schooner, met dicke Wolcken overtoogen. De warmte wierden wy daeghlijcks hoe langer hoe meerder gewaer.

Den 11. doncker, en wolckigh, als de voorige dagh, doch niet soo windigh.

Den 12. 'smorgens viel'er Regen. De Wind Noord-West. 'sMiddaghs warme Sonneschijn. De Wind Noorden.

[+] Den 13., zijnde Sondagh, was de Wind 'smorgens Noord-West. Stormigh, met Regen. Hier nae liep de Wind West. Dien naght hadden wy heldere Maeneschijn, en klaer Starrelight. 'sMorgens saegen wy 't Noord-eynd van *Hitland*, en seylden Suyd-waerts aen. Nae 't ophouden van den Regen wierden wy *Fairhil* gewaer. Wy seylden tusschen *Hitland* en *Fairhil* heenen; eerst Suyd-West; daer nae Suyd-Suyd-West en Suyden.

Den 14. een schoone Sonneschijn, dien geheelen dagh. De Wind Noord-West.

[+] Den 15. was 't Windigh, met een bewolckte Sonneschijn. De Wind Noord-Noord-West. 'sAvonds wierpen wy 't Sincklood uyt, op ses-en-dertigh Vademen diepte. Dit grond-peylen geschied op de volgende manier. Een Man gaet voor op't Gallioen of de Snavel des Schips staen; een onder op de Back; de derde in 't midden des Schips, en soo de overige al voorts, tot aghter toe. Yeder heeft vier of vijf vademen (in een ronde kring omgeslagen) Touw in de hand. d'eerste, op 't Gallioen

+ Komen op 66. Graden 47. Minuten.
+ Warmte.
+ Komen by Hitland en Fairhil.
+ Grondpeylingh; hoedaenigh daer ontrent te werck werd gegaen.

staende, laet 't Loot in de Zee neer-sincken. Als nu de tweede merckt, dat 't selve neerwaerts treckt, soo laet hy sijn Touw los. Dit gaet soo voort tot op den laetsten Man. Daer na treckense dit Touw met alle maght schielijck weer op; en besien dan 't Lood van onder (daer een gat in is, gevuld met Ongel, of Vet); waer aen sy bemercken, of 't een Sand of andere Grond is.

Den 16. was 't windigh, met een droeve Sonneschijn, dien geheelen dagh. De Wind Noord-Noord-West.

[+] Den 17. hadden wy schoon we'er; en warme Sonneschijn; dien gantschen dagh over. De wind was Noord-West. Doch 'snaghts liep deselve Suyd-Oost.

Den 18. schoon we'er; warme Sonneschijn; doch daer by een weynich windigh.

Den 19. We'er en Sonneschijn als boven; dien geheelen dagh met kalmte.

[+] Den 20. wederom schoon we'er, met warme Sonneschijn; doch wat windigh. Doe 't begon dagh te worden, saegen wy 't *Heiligeland* Suyden ten Oosten van ons. Wy seylden Suyd-Oost. Dien dagh quamen wy by 't *Heyligeland*; en naemen daer in een loot, of Lootsman; dat is, soodaenigh een Persoon, die de diepte des Strooms wel bekend is. Deese sijn van den Raed te *Hamburgh* bysonderlijck daer toe gesteld.

[+] Den 21. was 't schoon we'er, en dien gantschen dagh warme Sonneschijn. Wy seylden voor d'*Elve*, en gingen op Ancker leggen by d'eerste Ton, genoemd de Roode. 'sNaemiddaghs ligteden wy 't Ancker, en seylden tot *Kucks-Haven*. Dien naght hadden wy Donder en Blixem, met Regen.

Toe-doeningh.

[+] Vermits dit Werck de Titel van *Spitsberghsche* of *Groenlandsche* Reys voerd, en echter maer alleen hier en gintsch de naem van *Groenland* enckelijck gespeld werd, soo sal 't buyten twijffel veele Leesers, welcke noch Tael-kennis, noch tijd, noch gelegenheyd hebben, om veele Boecken, van dit Gewest handelende, te doorblaederen, niet onaengenaem konnen zijn, dat wy eenigh beright daer van geven, boven 't geen wy gedaen hebben in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Nauwkeurige Beschrijvingh van't oud nu verloorne, en door 't soecken van 't oud gevondene nieuw-Groenland*.

+ Krijgen warme dagen.
+ Komen by Hilgeland.
+ En voor d'Elve.
+ Aenmercklijck berigt van Groenland.

+ Dit oud-*Groenland* is in oude tijden van de *Noorweegers* seer veel besoght geworden, nae dat dit Land ontrent 't jaer 987. van *Erick Roodkop* ontdeckt was, op sulck een wijs, als wy in 't genoemde werck hebben verhaeld. d'oorsaeck, die deese Vaert der *Noorwegers* op *Groenland* heeft doen te niet gaen, is geweest 't strengh Verbod der oude *Noorweeghsche* Koningen, dat niemand, op levensstraf, sich nae *Groenland* moght begeven, sonder uytdrucklijck verlof; wijl d'Inkoomsten deeses Gewests waeren bestemd tot de Tafel der Koningen van *Noorweegen*. Vermits nu alleen eenige Koninghlijcke Scheepen derwaerts voeren, soo bleef de wegh alle andere onbekend. 't Gebeurde oock onder de Regeeringh van Koningin *Margaretha* (ontrent 't Jaer 1400.), dat al d'uytgesondene Scheepen aghter bleven, sonder datmen oyt yets van haer gehoord heeft: 't Welck d'andere oude Schippers, die kennis van deese Vaert hadden, doch weynige in getal waeren, soodaenigh afschrickte, datse sigh niet meer op deese Zee wilden begeven. Daer-en-boven gaf d'oorlogh deser Koningin tegens *Sweeden* haer soo veel te doen, datse op *Groenland* niet meer daght. Dus is de kennis van de wegh nae oud-*Groenland* verlooren. De Redenen, welcke andere Schrijvers hier van geven, als, van een swaere Pest in *Noorweegen*; van de vermoordingh aller Schippers, die op *Groenland* voeren, door eenige *Duytsche* Kooplieden, e.s.v., sijn van geringe waerschijnlijckheyd.

+ Eenige Schrijvers stellen *Groenland* te sijn van een wijd begrijp; desgelijcks oock rijck van Goud, Silver en andere Metallen; bequaem tot de Vee-vockingh; doch onvrughtbaer tot Granen. Echter getuyghd d'oude *Yslandsche Kronijck*, t'saemgesteld van *Snorro Storlefon*, dat hier 't beste Koorn des Weerelds wies. Buyten twijffel is dit groote Land op d'eene plaets bequaemer tot den Ackerbouw, als op d'andere; hebbende hier een effene, gintsch een Bergh-aghtige Grond. d'oude Schriften getuygen, dat uyt dit Gewest seer schoone Marmor van allerley verwen pleegh te komen.

+ Van d'oorsprongh des naems *Groenland* sijn verscheydene meeningen. *Olaus Magnus, lib.* 2. *cap.* 10. noemd het niet *Groenland*, maer *Grondland*; als of 't dien naem voerde van de hooge Grond, of 't Sand. *Munsterus, Cosmographia lib.* 4. *cap.* 37. *Belleforeest pag.* 1719. *Jodocus Hondius pag.* 22, meenen dat dit Land werd *Groenland* geheeten, wijl daer in werden gevonden treflijck-goede Weyden. *Dithmarus Blefkenius* wil, dat het de naem *Groenland* heeft *per Antiphrasin*, door een Tegen-spreeckwijs, om dat'er gantsch niet groens is: Gelijck wy dan van een geheel verdord Veld wel seggen: *Dat staet groen*! Vermoedlijck hebben beyderley Schrijvers gelijck, soo datmen dit boven maten groot Gewest groen en niet groen kan noemen. 't Kan by *Capo de Trin*, daer de Vorst *Zichmni* aenlandede (gelijck wy hier nae sullen hooren) wel gantsch schoon en vrughtbaer; anderwegen, daer 't *Blefkenius* gesien heeft, onvrughtbaer en onbewoond zijn.

+ *Cythraeus* in *Saxonia pag.* 108. schrijft: Alsmen uyt *Ysland* nae 't Westen vaert, en de Haeven *Snevelsjockel* uyt 't gesight verliesd, soo sietmen nae drie dagh-reysen den seer hoogen Bergh in *Groenland*, van 't Scheeps-volck genoemd *Witserke*. *Orontius Fineus* en *Vopellius* willen, dat *Groenland* een vast

+ Oud-Groenland wierd in oude tijden van de Noorwegers dickmael besoght; En waer door de kennis deeser Vaert verlooren is geworden.
+ Groenlands vrugtbaerheyd.
+ Waetom Groenland geheeten; en de verscheydene meeningen daer van.
+ Beright van Groenland, door *Cythraeus*.

Land is, hangende aen *West-Indien*. Andere stellen uyt d'ervaerenheyd, dat het een Eyland is.

+ *Petrus Bertius, in Breviario totius orbis terrar. p.* 3. beschrijft 't Noorden dusdanigh: *Noordland* begrijpt. 1. 't Onbekende *Polus-land*. 2. *Groenland*. 3. *Spitsbergen*. 4. *Ysland*. 5. *Nova Zembla*, met de *Hyperborische Zee*; nevens de Zee-enghten *Waygats* en *Davis*: Waer van *Waygats* Oostlijck, *Davis* Westlijck leght. Door de *Waygats* hebben de *Hollanders*, door d'Enghte *Davis* d'*Engelsche* traghten te vaeren nae de Zee-enghten *Anian*, en soo voorts in *Indien* te koomen; doch tot noch toe te vergeefs. Eenige meenen, dat'er geen *Fretum Anian* is; en dat *Asia* met *America* t'saemen stoot. Wijl wy dit door d'ervaerenheyd niet konnen weerleggen, soo moeten wy ons oordeel hier over opschorten.

+ *Philippus Cluverus lib*. 3. *cap.* 20 §. 4. *pag*. 254. beschrijft *Groenland* aldus: *Gronia*, of *Groenland*, is een ongemeen groot, sich wijd-uytstreckend Land; waer van men niet weet, of 't een Eyland, of een aen Noord-*America* t'saemen hangend Land is. Want 't is Noord-*America* naerder gelegen als *Europa*. De Walvisch-vanghst maeckt dit Gewest seer beroemd.

+ *Johan Buno* doet'er by: *Groenland* werd door d'Enghte *Davis* gescheyden van *Estotilandia* in *America*. Daer sijn de Bergen, genoemd *Spitsbergen*, by de Schippers wel bekend, wegens de Walvisch-vanghst. Voor weynige Jaeren heeftmen eenige *Groenlanders* nae *Hamburgh*, en soo voorts nae *Deenemarcken* gebracht.

+ *Abrahamus Ortelius* geeft ons in d'aghtste Kaert sijns *Theatri Orbis Terrarum* dit beright: *Ysland* is van d'oude *Thule* genoemd, en genoegh beroemd. *Groenland* is weynige bekend. Van *Friesland* (of *Frisland*) hebben d'oude niets geweeten. Daer is oock niemand onder de nieuwe Aerd of Waeter beschrijvers, die hier van meldingh doet, behalven alleen *Nicolaus Zenus* van *Venetien*; die in 't Jaer *Christi* 1380. door de Winden en Golven in dese Zee gintsch en herwaerts geworpen, en eyndlijck, nae geleedene Schipbreuck, aen dit Eyland gekomen is. Breeder sullen wy hier nae van deesen *Zenus* spreecken.

+ *Johannes Boterus* in sijne Wereld-beschrijvingh (uyt d'*Italiaensche* Tael in de *Hooghduytsche* over geset, en gedruckt te *Keulen* in 't jaer 1596.), seght dit volgende: 't *Septentrionaelsche* (of Noordsche) Half-Eyland der nieuwe Weereld streckt sich uyt van 't Oosten nae 't Westen. De Grensen tegens 't Noorden sijn noch niet bekend. *Jacob Cartier* heeft het in 't Jaer 1535. ontdeckt tot op 50. *Graeden*. *Caspar Cortereal* is gekomen op 60. *Graden*; alwaer hy een boven maeten groote koude, en de Vloed *Nevato* vond. *Sebastiaen Gabotto* heeft, op kosten van *Henrick* de sevende, Koningh van *Engelland*, den 67sten *Graed* bereyckt; + doch kon, wegens de groote koude, niet verder komen.

Eyndlijck heeft *Martinus Forviciere* (*Forbeisser*), een *Engelschman*, dickmael sich onderwonden en op veelerley wijsen besoght, of hy een wegh moght vinden, om op deese Zee tot de *Moluckische* Eylanden in *Indien* door te dringen; doch 't schijnd, dat de Natuer selfs sigh daer tegens steld. Want behalven dat de koude hier strengh en onlijdlijck is,

+ Door *Petrus Bertius*.
+ Door *Philippus Cluverus*.
+ Door *Johan Buno*.
+ Door *Abrahamus Ortelius*.
+ Door *Johannes Boterus*.
+ Wat de wegh, om door 't Noorden in Indiën te komen, verhinderd.

valt'er oock een sonderlinge Rijp, [+] schijnende als Quick-silver; die alles, watse aenroerd, verderfd, en als vyer verteerd; buyten twijffel wegens de koude, en der selver scharpte. Hier door kon de gedaghte *Forbeisser* en sijn Geselschap geen eynd van haere Reys bekoomen. Hoe meer sy voort trocken, hoe minder sy haer ooghmerck bequaemen. Want de Zee breyd sigh niet uyt tegens 't Oosten, maer altijd nae de *Pool* toe. Aen d'andere sijde is dit Eyland bepaeld ten deelen door *Mar del Nort* (de Noord-Zee), ten deelen door *Mar del Zur* (de Zuyd-Zee). [+] d'omkreytz, voor soo veel men tot noch toe heeft konnen ervaeren, is van sestien-duysend; de *Diameter*, of doorgaende *Linie*, van vier-duysend kleyne Mijlen. 't Deel, 't welck nae 't Oosten siet, werd verdeeld in drie seer groote Landschappen, naementlijck: *Estoitiland*, *Lavoratore*, en *Norumbega*.'t Land, 't welck meer tegens 't Suyden leght als eenigh ander waer van men weet te spreecken, werd geheeten *Estoitiland*; [+] sijnde even dat Gewest, daer d'*Engelsche* voor by voeren, doese nae *Cathay* wilden; een boven maten koud land. Alder eerst is 't ontdeckt geworden door eenige Schip-lieden uyt *Frisland*: [+] Naederhand door *Antonius Zenus*, een *Venetiaen*, uyt bevel des Koninghs van *Frisland* in 't Jaer 1390. (1380.). d'Inwooners bekleden sigh met de Huyden van wilde Dieren en Zee-kalveren: Van welckese oock haere Scheepen (of Schuytjens) maecken. Eene der selve wierd in voorleedene Jaeren te *Londen* gebraght. De Grensen deeses Landschaps nae 't Noorden sijn noch onbekend. Tegens 't Suyden streckense sich tot aen de Vloed *Nevato*; [+] gelegen op den 60sten *Graed*. Aldaer begind 't Landschap *Lavoratore*, sich uytstreckende tot aen de Vloed *S. Laurentii*; van eenige genoemd d'Enghte *Del tre Fratelli*; van andere de Rivier *Canada*. De bekendste daer in gelegene Plaetsen sijn *S. Maria*, *Capo Marzo*, *Castelli*, en *Brest*. Van daer tegens 't Oosten leght 't *Eyland der Duyvelen*. [+] Dit Land is taemlijck wel bewoond. De Lieden sijn groot van Ligchaem, wel gesteld, en vercierd met Armbanden, soo van Silver als van Koper. Sy bekleeden sigh met Beesten-huyden; maecken haere Huysen van Hout; Leven van Visch, insonderheyd van Salm, e.s.v. Daer nae vervolghd hy aldus:

[+] Alsmen *Estoitiland* op de linckerhand laet leggen, vind men 't Eyland *Groenland*; waer van *Ortelius* en *Vopelius* hebben gemeend, dat het een vast Land is, hangende aen *Lapland* en de *nieuwe Weereld*. Doch de meeste Schrijvers houden 't voor een Eyland, leggende van de gedaghte *nieuwe Wereld* 200.; van *Lapland* 160. kleyne Mijlen. d'eerste, die'er van geschreven heeft, is *Nicolaus Zeno* in 't jaer 1380. Dit Land is schier doorgaens met Bosschen bedeckt. De langhste naght duerd hier aght volle Maenden. 't Is'er boven maten koud; sonder Wind. Evenwel werd daerom 't gewoone werk niet nagelaten, wijl de Son weynig van haren *Horizont* afwijckt. Inde Somer is 't by haer oock warm. 't Voornaemste van 't geen hier te sien is, is *S. Thomas* Klooster (waer van hier nae breeder). Maer nae 't Westen vindmen 't Landschap *Alba*, waer uyt Jaerlijcks veel Boter en Visch nae *Deenemercken* werd gevoerd... Rondom *Groenland* leggen veel onbekende Eylanden... [+] Voor *Groenland* uyt leghd *Grockland* (*Grogland*). Hier woonen de *Scrinningers*; kleyn

+ Sonderlinge en schaedlijcke Rijp.
+ Omkreyts; Doorsneede, en Verdeeling van dit gewest.
+ Estoitiland.
+ Frisland.
+ Rivier Nevato, Laurentii en Canada.
+ Duyvelen-Eyland.
+ Groenland; van de meeste Schrijvers gehouden voor een Eyland.
+ Grogland, of Grog-land

van Ligchaem, maer boven maeten listigh en doortrapt. Sy woonen in Holen. Leven sonder Wetten en Ordonnantien. Hebben met andere Volckeren geen gemeenschap. Schijnen veel meer Apen als Menschen gelijck te zijn. Tegens 't Suyden werden d'Eylanden meer besoght, en sijn beeter bewoond. 't Eerste is *Ysland*, gelegen op den 73sten *Graed*. 't Heeft 500. kleyne Mijlen in den omkreytz. d'Inwooners woonen in de hooge Bergen; Menschen en Beesten t'saemen onder een Dack. De jonge Honden aghtense soo hoogh, als haere Kinderen... + *Friesland*, of *Frisland*, is d'oude onbekend geweest. *Nicolaus Zeno*; die in 't Jaer 1380. hier Schip-breuck leed, heeft'er eerst meldingh van gedaen. Hy seghd, dat het grooter is als *Ysland*; den Koningh van *Noorweegen* onderworpen. Dat het dien naem draeghd nae de Hoofd-stad. Dat het een goede Zeehaven heeft, t'eenemael Vischrijck. Om deselve te vangen, quaemen veele *Schotlanders* daer heenen. d'Inwooners waeren goedertieren, en vriendlijck tegens d'uytlanders. + Van hier tegens 't Westen leghd *Drogeo*, daer de lieden meest van Visch leven. Daer tegens over vindmen eenige ongenoemde kleyne Eylanden, e.s.v.

+ Sommige meenen, dat 't geen van *Frisland* geseghd werd, maer een enckel verdightsel is. Andere houden 't voor waeraghtigh. De veelvoudige naemen, welcke d' Eylanden hier ontrent gegeven worden, veroorsaecken een groote verwarring en duysterheyd. Even 't selve Eyland werd anders van d'*Engelsche*, anders van de *Portugeezen*, anders van de *Spaenjaerden*, anders van de *Hollanders* genoemd. En de Naem, welcke deese Landschappen nu voeren, sijn voortijds van een gantsch ander geluyd geweest in de Tael der Inwooners. Daer sijn'er, welcke, niet sonder goede schijn, beweeren, dat 't oude *Frisland* even dat is, 't welck d'*Engelsche* weer gevonden, en *West-Engelland* genoemd hebben. Om datmen nu niet verseeckerd weet, wat *Thule* is, en waer 't eygenlijck leght (eenige meenen, dat het *Ysland* sou zijn), soumen daerom verwerpen dat'er een *Thule* (waer van d'oude soo veel geschreeven hebben) is geweest? Of dat'er noch een Land is, voortijds *Thule* geheeten?

+ Meer berighten van *Groenland* uyt veel andere Schrijvers willen wy hier niet invoegen, om te grooten langheyd te vermijden. Hoe onse *Hollanders* dit Gewest bevonden hebben, kanmen in de van uytgegaene Schipvaertsbeschrijvingen sien. Tot vermaeck der Leesers sullen wy hier verhaelen, eerst, de Reys van *Dithmarus Blefkenius* in 't Jaer 1564.; daer nae de Toghten van *Nicolaus Zeno* (hier boven gedaght) in 't jaer 1380.; en van de *Frislandsche* Vorst *Zichmni* korts daer nae in *Groenland* gedaen. Te liever doen wy dit, wijl deese Reysen seer weynigh onder ons bekend sijn; en dat'er vry aenmercklijcke saecken in voor komen. In 't vertaelen der selve sullen wy soo ingedrongen gaen als mogelijck is, en sommige dingen van weynigh belangh aghter laeten.

+ De Landvooghd in *Ysland* van seecker Monick, geboortigh in *Groenland*, vernomen hebbende, datmen door de *Groenlandsche* (*Tartarische*) Zee tot in *China* sou konnen komen, wierd begeerigh, om deesen wegh aldereerst te mogen ontdecken, en daer door lof by sijnen Koningh te behae-

+ Friesland, of Frisland.
+ Drogeo.
+ Aenmerckingh op Frisland.
+ Kort begrijp van drie aenmercklijcke en onder ons aen seer weynige bekende reysen nae Groenland.
+ d'eerste van Dithmarus Blefkenius, in 't Jaer 1564.

len. Hy sond derhalven den laetsten der Lentemaend des Jaers 1564. een Schip derwaerts. Vermits ick (Dithmarus Blefkenius) lust had, meê te vaeren, soo beval hy my, vlijtigh aen te teeckenen de gelegenheyd aller plaetsen, en wat my voorts aenmercklijcks sou voorkoomen. Wy waeren in 't Schip 64. Mannen sterck, ten deelen *Deenen*, ten deelen *Yslanders*. + Den 20. *April* quaemen wy by een Voorgeberght in *Groenland*. Hier konden wy geen verseeckerde Haeven sien. Wierpen 't Dieplood uyt; en bevonden sulck een diepte, dat wy niet konden Anckeren. Oock was'er sulck een meenighte van Ys, daer niet mogelijck was, naerder aen den Rots te vaeren. Vier-en-twintigh der onse gingen, met groote moeyte en gevaer, gewaepend in een *Chaloup*, en roeyden nae Land, om te sien; ofse een Haeven konden verneemen; en dan, wat voor een Volck in *Groenland* sijn moght. Ondertusschen dreef't groote Schip in Zee en Ys, met kalmte. Twaelf der onse bleven aen 't Strand, om de *Chaloup* te bewaeren; d'andere gingen Landwaerts in.

+ d'aen 't Strand geblevene een weynigh gaende wandelen, vonden een kleyn Manneken met een langen Baerd, dood op d'aerde leggen; met een Schuytje nevens hem, en een kromme Visch-Angel; bereyd van Visch-been, aen een Koorde van Le'er. Aen 't Schuytje waeren vier Visch-blasen gebonden, om in Zee niet te konnen sincken. Drie der selven waeren neer geslocken, of sonder Wind. Wijl dit Schuytje d'onse seer ongelijck was, soo heeft de Landvooghd naederhand 't selve den Koningh toegesonden. *Olaus Magnus* schrijft in sijn eerste Boeck, dat tusschen *Ysland* en *Groenland* een groote Rots is, genoemd *Huitsarck*; daer wy oock voor by sijn gevaeren; en voeght'er by, datmen daer Leedere Schuytjens gebruyckt. Doch dit was soodaenigh niet gesteld; maer van sulck een slagh, als dat was, daer *Petrus Bembus* van spreeckt, *lib. 7. Histor. Venet.*; + seggende: *Als nu 't Fransche Schip op den Oceaen, niet verr' van Britannien, seylde, nam 't een kleyn Schuytje, sijnde gemaeckt uyt enckele Boombasten en schellen; met taeye Vleghtbanden. Seven menschen waeren'er in, van een middelmaetige lenghte; doncker (bruyn) van verwe, met breede aengesighten, geteeckend met een seldsaeme Violet-bruyne schram. Sy hadden Klederen van veel-vleckige Visch-huyden. Droegen een Krans van Halmen, gevloghten gelijck als met seven oorlapkens. Rauw vleesch atense; en droncken 't Bloed, gelijck wy de Wijn. Niemand kon haere Spraeck verstaen. De ses sijn haest gestorven. De sevende, sijnde een Jongelingh, sondmen levendigh nae Orleans, alwaer de Koningh sich doemaels bevond*. 't Is gantsch gelooflijck, dat dit Schuytje met seven persoonen door de Winden uyt *Groenland* in den *Britannischen Oceaen* is geworpen geworden; vermits *Bembi* Beschrijvingh van 't gedaghte Schuytje seer wel over een koomd met 't geen aen 't *Groenlandsche* Strand wierd gevonden.

+ Ondertusschen sworven wy gintsch en weer op 't onbekende Land, 't welck met Sneeuw en Ys bedeckt lagh; doch konden noch spoor van eenige Menschen, noch teecken van Wooningen gewaer werden. Vonden oock geen bequaeme Haven; maer de Zee was allerweegen met steyle, hooge Rotsen en Klippen beslooten en bewaerd. Ons bejegende een groote witte

+ Aenkoomst in Groenland.
+ Vinden een kleyn Manneken met een langen Baerd op 't Strand dood leggen; met sijn Schuytje nevens hem.
+ Aenmercklijck Geval, van seven Groenlanders, met haer Schuytje in de Britannische Zee gekomen.
+ Vinden noch Menschen noch Huysen; maer wel een groote witten Beer.

Beer, die voor ons noch schroomde, noch door ons geschreeuw de vlught wou neemen. In tegendeel liep hy reght op ons aen, als tot een gewisse Roof. Doch als hy naerder quam, wierd hy tweemael met Roers geschooten. Doe rightede hy sigh over eynd, en stond op d'aghterste voeten, even als een Mensch: Maer als hy nu ten derdenmael met een Kogel wierd getroffen, viel hy neer, en stierf. De Huyd wierd aen den Koningh van *Deenemarcken* gesonden.

+ Vermits nu een Onweer ontstond, lostede de Schipper 't Geschut; ten teecken, dat wy weer aen Boord souden komen. Daer op quaemen wy met grooten arbeyd nae drie daegen weer in 't Schip; brengende de Beerenhuyd met ons. Wy voeren aen d'andere sijde des Eylands Noordwaerts, tot by *Nova Zembla*, om door d'Ingangh der witte Zee in de *Scytische*, of *Tartarische Oceaen* te mogen geraecken; van waer een overvaert nae 't Koninghrijck *China*, of *Cathay*, sou zijn: Doch 't Ys heeft ons voorneemen verhinderd, soo dat wy door d'ingangh der gedaghte *Tartarische* Zee niet konden komen. Dus sijn wy, sonder yets verright te hebben, den 16. der Somermaend weer in *Ysland* aengeland.

+ De voorgedaghte Monick in 't *Yslandsche* Klooster *Helgafiel* (die daer seer ellendigh leefde in eensaemheyd, wijl de Landvooghd al d'Inkoomsten ten voordeel des Koninghs had aengewend), doch uyt *Groenland* geboortigh; swartaghtigh, met een breed, plat aengesight, voor den Stadhouder gebracht zijnde, verhaelde, onder meer andere dingen, dat hy van sijn Ouders, doe hy noch jongh was, in 't *Groenlandsche* Klooster *S. Thomas* (waer van hier nae breeder) gestooten; daer nae, ontrent 30. jaeren oud zijnde, door de Bischop van *Groenland* daer uytgenoomen was, om met hem nae *Noorweegen* tot den Aerds-bischop van *Nidrosia* te vaeren. Alsse nu weer in *Ysland* waeren gekomen, had de Bischop hem in dit Klooster gelaeten, in 't Jaer 1546. Hy seyde, dat in *Groenland*, 't geheele Jaer, + behalven in de drie Maenden *Junius*, *Julius* en *Augustus*, soo een grouwlijcke Vorst en koude was, dat oock de geene, welcke met goede Pelssen gekleed en gedeckt waeren, sigh nauwlijcks konden verwarmen. Om de voeten te bewaeren voor vervriesingh, soo bewoogense met deselve geduerigh eenige ronde Houten. Visch haddense vol-op. Desgelijcks witte Beeren en witte Vosschen. + In 't bysonder vertelde hy *Blefkenius*, door een Tolck, dat'er Aerd-mannekens zijn, hebbende de gestalte van een Mensch; doorgaens Hayrigh. Die van 't Manlijck Geslaght haddense Baerden tot op de Knie. Doch schoonse Menschen scheenen, soo haddense echter geen Menschlijck verstand; konden oock niet spreecken, maer snetterden gelijck de Gansen. Sijnen Abt had een paer van deese, een Manneken en Wijfken, in 't Klooster gehouden, doch sy leefden niet langh; verschoolen sigh geduerigh in duystere Hoecken, en waeren d'onvernuftige Dieren gelijck. De *Groenlanders* trocken haer onderhoud van Visch, gelijck d'*Yslanders*. Gantsch weynigh Vee haddense: Oock was 't Land niet volckrijck.

+ Buyten twijffel sijn deese genoemde Aerd-mannekens en Aerd-wijfkens, of *Pygmaeen*, een slagh van Beesten, hebbende een bynae Menschlijcke Ge-

+ Begeven sigh weer na 't Schip; en 't Schip keerd vrugtloos weer na Ysland.
+ Verhael eens Groenlandschen Monicks aen den Yslandschen Stadhouder.
+ Groote koude.
+ Aerd-mannekens, en der selver gestalte
+ Bedenckingh over deese gewagh maekingh van Pygnaeen.

stalte, gelijck d'Apen. Sommige Reysigers een deel der selver van verre gesien hebbende, sonder haer naeby te konnen komen, en alsoo de saeck verder t'ondersoecken, hebben voor gegeven, dat'er een Landstreeck is, waer in sich Menschen onthouden, genoemd *Pygmaeen*, niet hooger als drie spannen, e.s.v. Men heeft dit in 't gemeen voor een *Fabel* verworpen; en wy houden 't oock daer voor, dat'er geen Landschap is, bewoond van enckele Mensch-*Pygmaeen*. Maer wel, dat'er meer als een Landschap is, waer in Mensch-gelijcke *Pygmaeen*, doch inder daed onvernuftige Dieren, werden gevonden. Wijdloopigh hebben wy deese Stof verhandeld in 't eerste deel onser *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen, van pag*. 89. *tot* 108.; alwaer wy ondersoecken, of'er oyt een Volck, *Pygmaeen* genoemd, in de Weereld is geweest. De gelooflijckheyd in seecker opsight voorstellen. Deselve bevestigen met de getuygenissen van veelerley oude en nieuwe Schrijvers. + Haere gestalte beschrijven, uyt 't verhael van oogh-getuygen: Desgelijcks uyt de Geschied-boecken der *Peruanen*; met beantwoordingh der Tegenwerpingen. Voorts verhaelen *Kircheri* oordeel van de *Pygmaeen*, die haer voor Duyvelen neemd; met weerleggingh sijner Gronden: Eyndlijck ons gevoelen uyten, waer voor de meer-genoemde *Pygmaeen* moeten gehouden werden; te weeten, voor een sonderlingh slagh van Apen; van God, in 's Weerelds aenvangh, onmiddelbaer geschapen; met bygevoeghde redenen, waeromse niet onder de Menschen, maer onder de Beesten moeten werden gereeckend; en een korte verhandelingh, ofse tegens ne Kranen strijden.

+ Laet ons nu hooren de Reys, en de Beschrijvingh van *Groenland*, gedaen door de Heer *Nicolaus Zenus* ontrent 't jaer 1380. Dus luyd het my ter hand gekomene beright, van my in onse Tael overgebraght.

+ Als de Lente aen quam, heeft Heer *Nicolaes*, die te *Bres* in de Vestingh was gebleven, voorgenoomen uyt te vaeren, om nieuwe Landen te soecken. Hy rustede derhalven drie niet sonderlingh groote Schepen toe, voorsien met Wapenen en andere behoeften. In Hoymaend seylde hy Noordwaerts, en quam in *Groenland* aen. Hier vond hy een Monicken-Klooster, van d'orde der Predickheeren; nevens een Kerck, *S. Thomas* toegewijd, gelegen by een Bergh, welcke Vyer uytwerpt, even als de Bergh *Vesuvius*, of *Monte-Soma*, by *Napels*, en d'*Aethna* (anders *Mongibello*) in *Sicilien*. + Hier is een Bron van siedend-heet Water; waer meê men in de Kerck des Kloosters en in 't Klooster selfs de Cellen of Woningen der Monicken verwarmd. 't Is hier door in deKeucken soo heet, datmen gantsch geen Vyer daer in van doen heeft, om te koocken, of Brood te backen. Alleenlijck doet men 't Deegh in Kopere Potten, en dan backt het soo wel, als in een heete Back-oven. Daer sijn oock Hoven, 's Winters toegedeckt. Deselve begietmen met dit heete Water; en dus bewaerdmense voor de koude en Sneeuw. Want in dit Land is een onuytspreecklijck-groote Vorst, wijl 't seer naeby, of onder de *Pool* leght. Echter wassen in deese Hoven, wijlse dus verwarmd worden, allerley Bloemen, Vrughten en Kruyden, elck op sijnen tijd; even gelijck in de Landen, daer een gemaetighde lught is. Vermits nu de groove,

+ En aenwijsingh, waer wy wijdlopigh van dese Stof in een ander werck handelen.
+ Kort beright
+ Van de Reys, en Beschrijvingh van Groenland, gedaen door de Heer Nicolaus Zenus, in 't Jaer 1380.
+ S. Thomas Klooster in Groenland, beset met Monicken van der Predickheeren Orde,

wilde Lieden, deeses Eylands sulcke, nae haere meeningh, boven-natuerlijcke saecken sien, soo houdense deese Monicken voor Goden; brengen haer Hoenderen, Vleesch, en andere dingen; betoonen haer oock een grooter eerbiedigheyd, als haeren Heer. Op deese wijs nu verwarmen de gedaghte Monicken haere Cellen, wanneer 't in de felste tijd van Ys en Sneeuw is; soo datse geswind warm, en weer koel werden, nae datse veel of weynigh Water inlaeten; of de Vensteren openen, om de koude lught weer binnen te laeten trecken. + Tot den Bouw en de verbeeteringh deeses Kloosters gebruycktmen geen andere Stof, als die haer haer Vyer geeft. Sy neemen de brandende Steenen, welcke uyt den Bergh werden geworpen, en schudden'er Water op. Dan breecken sigh deselve, gevende een seer witte en taeye Kalck; welcke, wanneer men die bewaerd, noyt verderfd. Even deese uytgeworpene Steenen sijn, alsmen die van selfs laet koud worden, seer goed, om daer van Mueren of Verwelfselen te bouwen; want sy worden seer hard, datmense niet anders als met Yser kan breecken. + De Verwelfselen, welcke men daer van maeckt, sijn soo light, datse gantsch geen Stutselen behoeven, en blijven altijd schoon. Wegens dus veel goede gelegenheden hebben de gedaghte Monicken soo veelerley schoone Wooningen en Mueren gebouwd, dat sulcks verwonderlijck is t'aenschouwen.

+ Voor den Regen behoevense in dit Land niet bekommerd te zijn; vermits de *Polus*-koude hier soo fel is, dat d'eerst gevallene Sneeuw niet versmelt, voor nae negen Maenden; want soo langh duerd hier de winter. Sy leven van Wildbraed en Visch. Daer 't gedaghte heete Water in de Zee loopt, is een taemlijck groote en wijde Haeven, welcke s' Winters noyt bevriesd. + Ter dier oorsaeck bevinden sigh hier een groote meenighte Zeevogelen en Visschen; van welcke onuytspreecklijck veel gevangen werden. Hier meê spijsigense 't groot getal des Volcks, 't welck geduerigh in 't Klooster arbeyd, soo aen de Gebouwen als andere dingen.

+De Huysen der *Groenlanders*, aen den Brandenden Bergh heenen, sijn al t'samen rond, en vijf-en-twintigh voeten wijd. Boven sijnse geheel toe gemaeckt. Alleen in 't midden laetense een kleyn gat, daer de lught en 't light in valt. d'aerde is daer op de grond soo warm, datmen noyt koude in deese wooningen gewaer werd. + In de Somer koomen veele Scheepen derwaerts uyt de Naebuerige Eylanden, en uyt 't Land boven *Noorweegen*; oock van *Drontheim*; welcke de Monicken brengen alles watse begeeren moghten, en daer tegens inruylen Visch, in de lught en koude gedrooghd; gelijck oock de Vellen van veelerley Dieren. Hier voor bekomense Brand en Bouwhout, Koorn, en Laecken tot kledingh. Want al de naebuerige Volckeren vermangelen seer geerne haere Waeren tegens gedrooghde Visch en Huyden. In dit Klooster komen Monicken uyt *Noorweegen*, *Schotland*, en andere Gewesten, doch de meeste sijn *Yslanders*. Altijd leggen hier veele Schepen in de Haven, verwaghtende de Somer, en 't wegh gaen van 't Ys. *Hier volghd nu een Beschrijvingh der Visschers-Schuytjens; doch vermits die overeen-koomd met de geene, welcke wy in de voorgaende* Laplandsche *Reys van de Heer* Martiniere *hebben gedaen, soo is onnodigh, deselve te herhaelen. Hier na*

+ En aenmerckelijcke seldsaemheden van 't selve.
+ Steen en Kalck.
+ Groenlandsche Winter.
+ Meenighte van Vogelen.
+ Huysen der Groenlanders.
+ Veele Schepen plegen hier aen te koomen, om te handelen.

gaet de Schrijver dus voort: + Belangende 't gedaghte heet Water in *S. Thomas* Klooster, 't welck van 't naeby gelegene geberght koomd, 't selve is seer Swaveligh. Op dat het nu geen quaede reuck moght veroorsaecken, soo voeren 't de Monicken in de Kameren van haer' overste en voornaemste Vaderen door Kopere en Tinne Pijpen; soo heet, dat deese Vertrecken als door een Kagchel verwarmd werden, sonder dat'er eenige stanck van koomd. Daer-en-boven leydense een ander varsch Bron-water onder d'Aerde heenen tot midden in den Hof des Kloosters. Daer loopt het uyt in een groot Vat van Koper, 't welck midden in 't heete Water staet. Hier door werd 't koude Water soodaenigh gemaetighd, dat het bequaem is om te drincken, en den Hof te bewateren. + Dus hebbense, door middel des Berghs, al de goede gelegentheden, welckese souden mogen wenschen. En deese goede Vaders neemen geen andere sorgh op, als die, om haere Hoven en Gebouwen wel op en aen te reghten; waer toe het haer aen geen Volck ontbreeckt, wijlse d'arbeyders wel betaelen. Meerendeel gebruyckense de *Latijnsche* Spraeck; insonderheyd d'overste en voornaemste des Kloosters. Dus veel weetmen van *Groenland*; en Heer *Nicolaes* heeft al deese dingen dus beschreven. Doch hy bleef hier niet langh. Want vermits hy soo een grouwlijcke koude ongewoon was, wierd hy sieck, en is korts daer na, weer in *Frisland* (of *Friesland*) gekomen zijnde, gestorven. Hy liet te *Venetien* nae twee Soonen, Heer *Johan* en Heer *Thomas Zenus*.

+ Volgens 't beright der oude *Deensche* en *Yslandsche Kronijcken* sou dit Klooster in *Oud-Groenland* sijn opgeright geworden ontrent 't Jaer 1200., door de Nakomelingen van den *Noorweeghschen* Edelman *Torwalde* en sijnen Soon *Erick* de *Roodkop*; welcke dit Gewest eerst hadden ontdeckt, terwijlse vlieden moesten wegens begaene Doodslaegen. In 't Jaer 1380. heeft de Heer *Zenus* dese Beschrijvingh hier van gedaen. Hier na ontrent 't Jaer 1410. onder de Regeeringh van Koningin *Margaretha* (welcke de drie Noordsche Kroonen, *Deenemarcken*, *Noorweegen* en *Sweeden*, op een Hoofd braght) is deese Vaert op *Oud-Groenland* verlooren geworden. *Christiaen* de derde, gestorven in 't Jaer 1559., was d'eerste onder de *Deenemarcksche* Koningen, die 't verloorne *Oud-Groenland* weer traghtede op te soecken; doch te vergeefs. + Ondertusschen schijnd geen over-een-komingh te zijn tusschen dit verhael, en dat van den gedaghten *Blefkenius*. Want is de Vaert op *Groenland* in 't Jaer 1410. verlooren geworden, hoe heeft dan in 't Jaer 1546. de Bischop van *Groenland* de voorgemelde Monick uyt't *S. Thomas* Klooster in dit Gewest nae *Ysland* gevoerd? Hoe is dan *Blefkenius* in 't Jaer 1564. in *Groenland* geweest? Dat het geen tweederley *S. Thomas Kloosters* konnen zijn, blijckt daer uyt, dat de gemelde Monick 't Klooster, waer uyt hy genomen was, voor den Landvooghd (volgens 't Beright *Blefkenii*) even soodaenigh afbeeldede, als't van *Zenus* beschreven is. + In't Klooster *S. Thomas*, seyde hy, waer in hy geweest was, is een Bron van brandend-heet Water. Deese leydmen door Steene Gooten in al de Cellen der Monicken, welcke daer door verwarmd werden, gelijck anderwegen de Kamers door Kagchels. By dit vyer-heet Water kanmen alle Spijsen soo wel koocken als

+ Verder beright van 't heet Water in 't gedagte Klooster.
+ Goed leven der Monicken.
+ Aenwijsing van een verschil
+ Onder de Schrijvers der nu gedane verhaelen.
+ Gelijckvormigh beright van 't Klooster S. Thomas.

by Vyer. De Mueren des Kloosters sijn gemaeckt uyt enckele Puymsteen, komende uyt een naby gelegene Bergh, den Bergh *Hecla* niet ongelijck. Alsmen dit brandende Waeter op deese Steenen giet, soo werdt'er een Lijmaghtige stof van, welcke men in plaets van Kalck gebruyckt, e.s.v. + Sommige dit verschil oock bemerckt hebbende, meenen, dat de Vaert op 't eygentlijck, of *Oud-Groenland*, wel verlooren is geworden, en noch verlooren blijft; maer dat'er echter noch een wegh is gebleven op eenige aenpalende Landstreecken, na *Ysland* toe, oock de naem van *Groenland* gegeven; waer in dit Klooster gestaen sou hebben (aen den Oever der Zee, volgens 't beright der oude *Yslandsche Kronijck*). Doch dit staet, onses oordeels, op geen vaste voeten; en dies te losser, om dat de *Deensche Kronijck* seghd, 'tsederd 't Jaer 1406. geenen Bischop in *Groenland* meer geweest te zijn; immers niet meer eenigen Bischop van de Bischop te *Drontheim* derwaerts is gesonden geworden. Terwijl wy aen andere stellen, haere gedaghten over dit verschil te laeten gaen, willen wy verhaelen, hoe Vorst *Zichmni* in *Groenland* is aengekomen, en wat hy daer heeft verright.

+ *Zichmni* (seghd de Beschrijvingh deeser Reys) was een maghtigh Vorst in *Friesland* (*Frisland*), Heer over *Sorandi* en 't Eyland *Porlanda*; maghtigh in Landen en Lieden; een seer goed Krijghsman, en ervaren Zeeman. Koningh *Haquin* van *Noorweegen* verwon hy in een Veldslagh in 't Jaer 1379., en ontnam hem een groot deel van 't Eyland *Frisland*, 't welck grooter is als *Yrland*. *Nicolaus Zenus*, een *Venetiaensch* Edelman, in 't Jaer 1380. by dit Eyland Schipbreuck lijdende, quam door dese ongelegenheyd by hem in dienst; wierd van hem tegens sijne *Barbarische* Onderdanen beschermd; in de *Latijnsche* Tael aengesproocken, en wel onthaeld. *Nicolaus,* nu sijnen Onder-Admirael, nam, voor hem, met derthien Scheepen eenige Steeden en Eylanden in, terwijl Vorst *Zichmni* te Land streed en Zeeghrijck was. Jae sijn Volck hebben doemaels van de *Venetianen* eerst reght de konst der Schipvaerd geleerd. Nae een bekomene groote Zeege te Land is hy Heer van geheel *Frisland* geworden. + *Antonius Zenus*, Broeder van *Nicolaus* (dien hy gevolghd was) geraeckte by hem in groote gunst; en heeft veerthien Jaren langh in *Friesland* gewoond: Wierd sijnen Onder-*Admirael*, en nam *Schetland* voor hem in. Hy wou oock *Ysland* veroveren; doch 't misluckte. Echter won hy seven daer by gelegene kleyne Eylanden. Keerde doe weer nae 't Eyland *Frisland*, en tot de Hoofdstad diens selven naems.

Vorst *Zichmni* nam voor, een Schipvaert te doen nae *Estotiland*, om te sien, of hy sou konnen door geraecken, en alsoo Noord-*America* omseylen. De Schipper, die haer sou voeren, stierf drie daegen voor 't vertreck, tot groote droefheyd van alle. + *Zichmni*, met *Antonius Zenus*, quam, nae een groote Storm en 't uyterste uytgestaene gevaer, aen 't Eyland *Icaria.* d'Inwooners traghteden, met geweld haer 't Landen te beletten. Doch vermitsse haer een Vreede-teecken gaven, tot verseeckeringh, datse als Vrienden quamen, soo sondense thien Mannen tot deese Vreemdelingen af, van welcke yeder een bysondere Tael sprack. Doch sy (de *Frislanders*) konden niemand van haer allen verstaen, behalven alleen een *Yslander*.

+ 't Gedaghte verschil aen 't oordeel der Leesers gelaeten.
+ Reys van Zichmni, Vorst van Frisland, na Groenland. in 't Jaer 1380.,
+ Met Antonius Zenus.
+ Koomen aen in Icarien, een Eyland, en Koningrijk.

+ Deesen nu berightede haer, dat dit Eyland was genoemd *Icaria*; en dat al de daer in regeerende Koningen de naem van *Icarus* voeren, nae haeren eersten Koningh *Icarus*, des *Daedali*, eens Koninghs in *Schotlands*, Soon; die dit Eyland ingenoomen; sijnen Soon daer over ten Koningh gesteld, en d'Inwooners goede Wetten gegeven had. + Deesen haeren eersten Koningh *Icarus* had verder willen gaen, om meer andere Landen t'ontdecken, doch was in een Storm gebleven. De Zee, welcke hem verslond, wierd ter dier oorsaeck d'*Icarische* geheeten. [Deese Geschiedenis hebben de *Poëten*, volgens haere gewoone verbloemingh, soodaenigh voorgesteld, datse onder de *Fabulen* werd gereeckend. Van de Seylen des Schips maecktense Vleugelen; van 't omslaen en sincken des selven, 't smelten der Vleugelen, e.s.v.]. Nu soghten haere Koningen geen andere Landen; lieten oock geen Vreemdelingen tot haer komen. Baeden derhalven, datse souden vertrecken; anders sou't veel bloeds kosten; wijlse liever haer leven wilden verliesen, als haere Wet breecken. + Sy haeteden de Vreemden niet; want thien soodanige haddense haer toegesonden; Wilden oock wel eene der haere tot sigh nemen, en hem een Ampt geven, om haere Seeden te mogen ondersoecken; doch de Landingh kondense niet toestaen. Als nu Vorst *Zichmni* echter met geweld wou aen komen, wierd hy dapperlijck te rugg' gedreven, en moest haer aldus verlaeten.

+ Daer op voer hy met een goede Wind ontrent ses daegen langh nae't Westen toe. Daer nae noch vier daegen met een stercke Wind, en onstuymige Zee. Eyndlijck saegense Land. Maer vermits de Golven hoogh gingen, en dit Gewest onbekend was, soo bevonden wy ons (seghd de Schrijver) niet weynigh benauwd, in't naerderen. Doch God hielp ons, soo dat de Wind gingh leggen. Eenige voeren met de Boots aen Land, doch quaemen haest weer; ons bekend maeckende, datse een seer goed Landschap, en een verseeckerde Haven gevonden hadden. Hooghlijck verheughden wy ons hier over; begaeven ons met onse Scheepen in de gedaghte Haven, en traeden aen Land. + Van verre saegen wy een grooten Bergh, seer veel Roock uytgevende. Hoopten derhalven, dat wy Volck in dit Eyland souden vinden. *Zichmni* sond honderd goede wel voorsiene Soldaeten uyt, om 't Landschap te besien, en kennis van des selven gestalte te neemen; gelijck oock van de gelegenheyd des daer inwonenden Volcks. Ondertusschen voorsagh de Vloot sigh van varsch Water en Hout; vangende veel Visch en Zee-vogelen. Oock vonden wy soo veel Vogel-eyeren, dat 't half verhongerde Volck sigh genoegh daer meê kon versaedigen.

+ Terwijl wy hier laegen, was 't midden in de Somer; derhalven de lught hier gantsch gemaetighd, en sonderlingh aengenaem was. Doch wy saegen niet een eenigh Mensch: 't Welck in ons gedaghten veroorsaeckte, dat dit schoone Gewest onbevolckt moest zijn. Wy noemden deese Haven *Trin*; en 't Voorgeberght, 't welck daer by in de Zee uytgingh, *Capo di Trin*. De honderd uytgesondene Soldaeten quaemen nae aght daegen weer; verhaelende, datse diep in 't Eyland waeren geweest; oock by den Bergh, daer de Roock uyt quam. 't Scheen, dat'er inwendigh een groot Vyer brandede.

+ Breeder beright van 't selve.
+ Al de Koningen Icarus genoemd, en waerom.
+ Willen geen Vreemdelingen in haer Land gedoogen.
+ Vaeren verder na 't Westen, en koomen in gevaer.
+ Sien Land; en begeven sigh derwaerts.
+ Hoedanigh sy 't selve bevonden; doch onbevolckt. Naderhand echter bewoond; en van welcke Lieden.

Daer was oock een Bron, of Beeck, in welcke seeckere Stof wies, 't Peck gelijck; vlietende in de Zee uyt. Daer rondom woonde veel Volcks; doch half wild. Haere Wooningen haddense in Hoolen. Waeren kleyn van Ligchaem, en seer vreesaghtigh; waerom sy oock, soo haestse ons Volck gewaer wierden, in de gedaghte haere Hoolen vlooden. Voorts berightedense, dat hier een groote Rivier, en een goede verseeckerde Haeven was te vinden.

+ *Zichmni* dit alles gehoord hebbende, en bemerckende, dat hier een goede, *subtile* en gesonde Lught; daer-en-boven een goede Aerdbodem, genoeghsaem varsch Water, en een seeckere Haven was, nam voor, dit Land met Volck te besetten, en hier een Stad te bouwen, op dat dit Gewest bevolckt moght werden. Vermits nu de sijne (van deese Reys afgemat, wijlse groot ongemack en gevaer hadden moeten uytstaen) begonden oproerigh te werden, en weer na Huys wilden, vermits de Winter voor de deur stond; en datse, indiense deselve hier verwaghteden, tot de volgende Somer souden moeten blijven leggen, soo behield de Vorst alleen de Roey-scheepen by sigh, nevens de geene, die sigh vrywilligh by hem wilden houden. Al d'andere sond hy weer te rugg'; en ick moest, tegens mijnen wil, haren Hoofdman zijn. Dus sijn wy van malkander gescheyden. + Twintigh daegen voer ick op de hooge Zee, sonder eenigh Land te sien, geduerigh Oostwaerts aen. Doe ick 't nu hier nae tegens 't Suyden wendede, vonden wy nae vijf daegen weer Land. + 'k Bevond, by 't Eyland *Neome* te sijn gekomen; en wierd alsoo gewaer, dat ick *Ysland* voorby gevaeren was. 'k Nam van d'Inwooners, sijnde Onderdaenen van *Zichmni*, noodige vervarsschingh; voer van daer weer af, en quam, met een goede wind, ten eynde van drie daegen in *Frisland*: Alwaer't Volck, meenende alreeds, datse haeren Vorst verlooren hadden, ons met seer groote blijdschap ontfingh.

Nae deesen Brief vind ick niet verders. + Doch uyt den aenvangh eens anderen Briefs, van de Heer *Antonius Zenus* geschreven aen sijnen Broeder Heer *Carel*, kanmen vermoeden, jae voor gewis houden, dat *Zichmni* een Stad heeft gebouwd aen de Haven des van hem nieuwlijcks-gevondenen Eylands. Dat hy oock dieper in't Land is getrocken, om van 't selve volkomene kennis te neemen; gelijck oock van de Rivieren des eenen en anderen deels van 't groote Eyland *Groenland*: Gelijck ick deselve vlijtigh aengeteeckend heb gesien in sijne Reys-kaert; doch de daer by gaende Beschrijvingh is verlooren. 't Begin des gedaghten Briefs van de Heer *Antonius Zenus* aen sijnen Broeder luyd aldus:

+ 'Belangende de dingen, welcke gy van my begeerd te weeten, namentlijck, de Seeden, Natuer en Gelegentheyd der Menschen, Dieren, en der Naebuerige Landen; 'k heb van dit alles een bysonder Boeck gemaeckt; 't welck ick, indien 't God geliefd, sal meê brengen. In 't selve heb ick wijdlopigh beschreeven de gestalte des Lands; de wonderlijcke Visschen; de Gewoonten en Wetten der Eylanden *Frisland, Ysland, Schetland*; van 't Koninghrijck *Noorweegen*; van *Estotiland, Drogeo*, en eyndlijck 't leven onses Broeders, des Ridders *Nicolai*; met de vindingh

+ Vorst Zichmni, wil hier blijven, en een Stad bouwen.
+ Send d'onwillige weer nae huys.
+ 't Eyland Neome
+ Reys-kaert van Vorst Zichmni; doch de beschrijvingh verlooren.
+ Brief van Antonius Zenus, Venetiaen, Aen sijnen Broeder Carel, aengaende Groenland

der Landen, door hem geschied, en de saecken van *Groenland*, 'k Heb desgelijcks beschreeven 't leven en de daeden des Vorsten *Zichmni*; die waerlijck, soo wel als eenigh Vorst die oyt in de Wereld heeft geleefd, een onsterflijcke gedaghtenis waerdigh is; wegens sijne dapperheyd en allerley loflijcke deughden. In deese Beschrijvingh is te sien, welcker wijs hy *Groenland* aen beyde d'eynden heeft gevonden; en een Stad daer in gebouwd. Voor ditmael niet meer, wijl ick verhoop, binnen weynigh tijds by u te zijn, en mondlijck van veel andere saecken met u te spreecken.'

+ Al deese Brieven ('t sijn de woorden mijns Schrijvers) heeft de Heer *Antonius Zeno* aen sijnen Broeder Heer *Carel* geschreeven. 't Is my seer leed, dat 't gedaghte Boeck, en veel andere Schriften, even deese Reys betreffende, te niet sijn gegaen. Want doe ick noch jongh was, en deese dingen my onder de hand quaemen, sonder te weeten watse waren, heb ick gedaen gelijck de Kinderen plegen, alles verscheurende en bedervende. 't Bedroefd my seer hoogh, als ick daer aen gedenck. Doch op dat de gedaghtenis deeser saeck niet gantsch verlooren moght blijven, soo heb ick alles, wat ick van deese Stof heb konnen vinden, ordentlijck hier t'saemgevoeghd; vertrouwende, dat de goedwillige Leser dit vriendlijck voor lief sal nemen.

+ De Heer *D. Capel* heeft deese Brieven ingelijft sijne *Vorstellungen des Norden; pag.* 177. 186.; en uyt hem heb ick deselve hier voor gesteld in onse Tael, ten dienst der nauwkeurige en weetgeerige. Veel andere dingen van *Groenland* sonden wy hier konnen by voegen, doch willen onse TOEDOENINGEN niet te groot maecken.

+ Alleen sullen wy dit hier noch seggen, uyt d'*Yslandsche Kronijck*, dat in *Groenland* Bevers en Marders werden gevonden, welckers Vellen soo goed als die van de Sobelen souden zijn. Datmen'er meer Valcken siet, als in eenigh ander Gewest des gantschen Weerelds werden gesien. Dat'er in voorige tijden veele deser Vogelen aen de Koningen van *Deenemarcken* wierden gebracht; welcke deselve versonden aen andere Vorsten en groote Heeren, tot een sonderlinge Vereeringh. + De Grensen van *Groenland* werden aldus gesteld: d'*Ys-Zee* tegens 't Oosten. d'*opene Zee* tegens 't Zuyden. De *Straet* of *Enghte Hudsons* tegens 't Westen (waer door *Groenland* van *America* sou afgescheyden zijn; alhoewel eenige meenen, dat het aen *America* vast is). Nae 't Noorden is de Grens noch gantsch onbekend.

+ Hoe deese Beschrijvingh van Groenland verlooren is geworden.
+ Afbreeking van deese Stof.
+ Waer by echter noch yets
+ Uyt d'Yslandsche Kronijck werd gevoeghd.

FIGUER I

FIGUER II

FIGUER III

FIGUER IV

Frederick Martens Spitsberghsche Reys, Tweede Boeck.
Bevattende de Beschrijvingh van Spitsbergen. 't Land. De Gebergten. De Zee. 't Ys; en de Lught deeses Gewests.

I. Hoofd-stuck.
Handelende van Spitsbergens *uyterste Deelen: Havens: Ys-bergen: Bergen: Kleyne Eylanden: Waygats; waerom soo genoemd.*

+ 't **B**Enedenste deel deeser Landen, nae de daer in leggende spitse Bergen de naem van *Spitsbergen* bekomen hebbende, leght op 76. *Graeden* en 30. *Minuten*. Wy sijn gekomen op 81. *Graden.* Niet verder sijn van dit Jaer eenige Scheepen geweest. Hoe wijd sigh dit Land na 't Noorden uytstreckt, is ter deeser tijd noch onbekend.

Vermits 't Ys hier vast staet, en 't selve malkander niet wijkt, gelijck 't Ys in de Zee gewoon is te doen, soo schijnd, of is vermoedlijck, dat niet verr' daer aghter Land zijn moet.

+ Gelijck de meeste hooge Landen met Geberghten, even als een Vestingh met Mueren en Wallen, versterckt sijn, alsoo is oock dit Land van de Natuer met hooge Bergen voorsien en omvangen.

d'innerlijcke gelegenheyd en gesteltenis deeses Gewests is ons onbekend. 't Schijnd vermoedlijck, wijl d'eene Bergh aghter d'andere werd gesien, dat het meest doorgaens van sulck een gestalte moet zijn.

+ By de *Mossel-haven* (of *Bay*) vonden wy vlack, effen Land. En hoe wy verder nae 't Oosten seylden, hoe'er geduerigh laeger Land volghde: Doch alles Steenaghtigh, en met kleyner Geberghten vercierd. 't Heeft gantschlijck 't aensien, dat het van Menschen sou konnen bewoond worden.

'k Ben oock in dit gevoelen, dat geduerigh lager Land moet

+ Spitsbergen, waerom soo genoemd; en op welcke hoogte gelegen.
+ Hooge Bergen; d'een agter d'ander.
+ Vlack Land by de Mossel bay.

volgen: Anders soumen 't hooger Land konnen sien, gelijckmen d'andere Geberghten siet.

[+] Van de Dieren, welcke sigh aen d'uyterste Deelen des Lands onthouden, vertrouw ick, datse in den tijd des Voor-jaers, terwijl 't Ys vast leght, over 't selve sigh in deese Landen begeven; oock naderhand, wanneer de lange naghten koomen, weer daer van daen loopen.

Wat de Vogelen aengaet, daer van hebben wy ten deelen een reght beright. Hare Woonplaetsen en Onderhoudinghswijsen zijn bekend; gelijck wy hier na, als wy van de Vogelen spreecken, verhaelen sullen.

[+] Hoe wy op Sondagh den aghthienden der Somer-maend 'svoormiddaghs by *Spitsbergen*, en eerst by 't *Voorland* aenquamen, hebben wy hier boven beschreeven. De Voeten deser Bergen scheenen gelijk als Vyer; en de Toppen derselve waren met Nevel bedeckt. De gemarmorde Sneeuw vertoonde sigh gelijck de Tacken aen de Boomen; gevende een heldere glantsch tegens de Lught aen, even als of de Son scheen. Wanneer dese Bergen dus vyerigh schijnen, soo pleegh gemeenlijck daer op een harde Wind te volgen.

Dese Landen werden in de Winter van 't Ys beset, na de gelegenheyd der Winden; als, Oost, van *Nova-Zembla*: Noord-West en West, van *Groenland*, en *Jan Mayen Eyland*. 't Gebeurd oock wel, dat 't gedaghte Land in de Somer van 't Ys beset werd; gelijck getuygen konnen de geene, welcke Jaerlijcks na dit Gewest reysen.

[+] Wanneer 't Ys hard koomd te drijven, en aen te dringen, soo seylen de Scheepen in de Havens, of, gelijckse geheeten worden, *Bayen*; of oock wel Rivieren; welcke in 't Land loopen. Ondertusschen ontfanghd de Wind de geene, die daer in vaeren, vry wat onvriendlijck, en bruyscht over de dorre Bergen met veel kleyne Warvelen.

't Water in de gedaghte Rivieren is Zee-water. Varssche, soete Stroomen vindmen hier niet. Oock heb ick geen Springbronnen vernoomen.

[+] Waer sommige Rivieren sigh eyndigen, is bekend. Maer 't eynd van eenige andere kan niet uytgevorscht werden, wegens 't gevaer door 't Ys, 't welck noyt daer uyt drijft. Eenige

+ Vermoeden des Schrijvers, van de Dieren en Vogelen.
+ Waerneemingh aen de Bergen: En voorteecken van een aenstaende harde Wind.
+ Havens, of Bayen, ook genoemd Rivieren, sijn alle sout.
+ Eenige oock onbevaerbaer, en waerom.

kanmen niet bevaren, ter oorsaeck van de blinde Steen-klippen onder 't Water; welcke men bemerckt aen 't geweldigh opspatten van de Zee, daer tegens aen slaende. Dit noemen de Zee-vaerende Berningen. Men kendse oock aen de veelheyd van 't witte schuym, 't welck daer ontrent werd gesien.

+ De Naemen der Havens vindmen ordentlijck na malkander gesteld in de Land-Kaert van *Spitsbergen*; soo verr' als wy geweest zijn.

De *Behoudene Haven*, de *Suyd*, en de *Noord-Bay*, welcke de bekendste in *Spitsbergen* zijn, werden voor d'alderseeckerste gehouden. Al d'andere, hoedaenigh deselve oock mogen genoemd worden, seyldmen geerne voorby; d'eene wijlse aen de Zee grensen; d'andere wegens 't daer in zijnde staende Ys, en de blinde Steen-klippen.

+ In de *Suyd* en *Noord-Bay* gaen gemeenlijck de meeste Scheepen leggen. Dickmael heb ick'er thien, twintigh, jae dertigh geteld, welcke sigh hier op Ancker hadden begeven. *Sie de Figuer C. en D., by de Letteren c. d*.

+ Wat de Vogelen aengaet, deselve werden veel meer op of by 't Land, als op 't Ys gesien; in sonderheyd wanneerse hare Eyeren uyt-broeden. Men siet niet, datse hare Nesten maecken van eenige vreemde dingen. Ook haelense tot deselve niets met allen uyt *Noorweegen, Schotland*, of andere Gewesten.

+ 't Zaed der Kruyden kan in *Spitsbergen* opkoomen en gedyen. De Natuer heeft deselve dit Land meê gedeeld als Gaven; dienstigh voor de Gebreecken en Kranckheden, waer meê men hier gemeenlijck bevangen werd.

+ Men siet in *Spitsbergen* op de laege Eylanden, desgelijcks op 't Ys, seer veel Walrussen. In tegendeel werd men op 't *Spitsberghsche* Ys weynigh Zee-honden gewaer.

+ 't Land, gelijck alreeds geseght is, is Steenaghtigh; en doorgaens vol hooge Bergen, of Steen-klippen. Onder aen den Voet der Gebergten staen d'Ys-bergen seer hoogh; en eyndigen aen de Toppen der Gebergten, na de wijs der Steen-klippen. Gelijck dese gekloofd, of vol scheuren zijn, soo sijn oock d'andere met Sneeuw op en aengevuld. Ter deser oorsaeck komen de gedagte Bergen de geene, welkese noyt gesien hebben, wonderlijk voor;

+ Welcke de beste Havenen sijn. d'andere sijn niet seecker.
+ Suyd en Noord-Bay.
+ Vogelen.
+ Kruyden.
+ Walrussen.
+ Seldsaemheyd der Ys-bergen in dit Gewest.

even als dorre Boomen met veele Tacken. Doch als de Sneeuw daer op valt, bekoomen deese Sneeuw-boomen Bladeren, welcke haest smelten; maer oock komen weer andere in derselver plaets. Dit geeft een cierlijcke Aenschouwingh. *Sie Figuer C., by de Letter c.: En Figuer D., by de Letter e*.

+ Seven groote Ys-bergen op eene Ry werden aen 't Land gesien. Deselve leggen tusschen de hooge Steen-klippen; seer schoon blauw van verwe, gelijck 't ander Ys; met veele reeten, of scheuren, en gaten; werdende veroorsaeckt van 't aflopend Regen en Sneeuw-water; 't welck in haer eenige smeltingh te weegh brenghd. Door de spritsende Sneeuw krijgense soodaenigh een gestalte, als 't ander Ys, hier en gintsch in de Zee-drijvende. Yeder Jaer neemense in grootte toe, door 't gesmolten Sneeuw van de Klippen; door de Regen, die daer op valt [en dan daer aen bevriesd]. *Sie de Figuer C., by de Letter. d*.

+ Deese seven Ys-bergen houdmen voor de hooghste aen 't Land. Doe wy daer voorby seylden, scheenense ons seer hoogh te zijn. Beneden aen was de Sneeuw duyster, wegens de beschaduwingh der Wolcken; cierlijck met blauwe reepen voor aen den afgebroockenen Ys-bergh. Aen 't midden des Berghs sweefden Nevel-wolcken. Hooger op boven d'onderste Nevel-wolcken was de Sneeuw gantsch light.

+ De reghte Steen-klippen scheenen vyerigh, en de Sonneglantsch daer tegens aen bleeck. De Sneeuw gaf tegens de Lugt aen een heldere weerschijn. Voorts waeren deese Bergen met Wolcken bedeckt; soo datmen derselver Toppen niet kon sien.

+ De Steen-klippen zijn, ten deelen, eene Steen, van de grond af tot boven toe. In 't aensien schijnense een oude vervallene Muer gelijck. Geven een seer soete reuck van sigh, even gelijck d'Aerde in onse Landen, wanneer deselve in 't Voor-Jaer begind te groenen, en dan een varsschen Regen daer op valt. *Sie de Figuer C., by de Letter e.*

+ De Steen is doorgaens Aderigh, loopende op allerley wijs, rood, wit en geel van verwe, gelijck de Marmor. By veranderingh van we'er werd de Steen nat; en dit is d'oorsaeck van de verwingh der Sneeuw. Wanneer 't veel regend, soo loopt 't Waeter by de Steenen af; en hier van werd de Sneeuw rood geverwt.

+ Seven seer groote Ys-bergen,
+ En derselver gestalte.
+ Steen-klippen, schijnende vyerigh,
+ En een soete reuck van sigh gevende.
+ Aderen en Verwingh der Sneeuw.

+ Beneden aen de voet der Bergen, daer geen Ys-bergen staen, leggen aen der selver plaets groote Klip-steenen los op malkander, soo gelijck alsse neergevallen sijn, met Hoolen en Gaten. 't Valt seer moeylijck over deselve te gaen. Groote en kleyne steenen leggen door een. Dese sijn grauw van verwe, doorlopen met swarte Aderen; oock met grauw-swarte; blinkende gelijk als Silver-sand; of schitterende soo als de Metallen in d'Aerde der Bergh-wercken.

+ De meeste Steenen aen d'onderste voet der Bergen vergelijcken sigh met de Steenen, welcke by ons op de straeten werden gesien. Op deselve wassen allerley Kruyden, en Gras, in groote meenighte. Deese Wasdom geschied in de twee Maenden Junius en Julius; binnen welcke tijd sy beginnen op te schieten, en Zaed draegen. *Sie de Figuer C., by de Letter f.*

+ Aldermeest en alderbest wassen de Kruyden by 't Water, 't welk van de Bergen afkoomd; desgelijks daerse voor de Noorde en Ooste Winden beschut zijn. Van 't gedaghte Water valt altijd eenigh Stof en Mosaghtigheyd af; 't welck by langheyd van tijd tot Aerde werd; of veel meer tot een vette Mist. De Dreck, van de Vogelen komende, doet'er oock niet weynigh toe.

+ Deese Bergen schijnen, om haerer hooghte wil, van Aerde te zijn. Maer wanneermen deselve opklauterd, soo bevindmen boven soo wel Klip-steen als beneden. Dit werdmen oock gewaer, wanneer groote stucken van deselve af-vallen. Als dit geschied, en van sulck een hooghte Steen-stucken neerploffen, soo hoordmen een geluyd, als of 't Donderde, met groote weergalmen; of een gekraeck, gelijck wanneer groote Bergh-klompen in de Daelen komen neer te storten.

+ De meergedaghte Bergen zijn vol kloven en reeten. In deselve nestelen Vogelen, en broeden hare Jongen daer in uyt. Al t'saemen vliegense daer van af, en soecken het Voedsel in 't Water. Eenige onderhouden sig met 't Aes van doode Walvisschen. Andere eeten kleyne Vischkens, en de Garneelen; waer van hier nae in 't Hoofd-stuck van de Vogelen breeder beright sal volgen.

+ Op 't Land werden gesien witte Beeren, Rehen, Vosschen. De Beeren versaedigen sigh van 't Walvisschen-aes, Kren-

+ Klipsteenen, aen de voet der Bergen op malkander gevallen.
+ Kruyden op de Klippen wassende.
+ Hoe sulcks geschied.
+ Donderend geluyd; als stucken van deese Bergen afvallen.
+ De Vogelen nestelen in deselve.
+ Beeren, Rehen, Vosschen.

gen genoemd, en van doode Menschen. De Vosschen roven de Vogelen, en derselver Eyeren. De Harten trecken haer Voedsel van de Kruyden.

+ Wanneer de Hemel niet gantsch klaer is, soo staen deese Bergen ontrent half in de Wolcken; waer uyt men kon afneemen de hooghte derselve. Eenighe schijnen soodaenigh (wegens de geweldige overhangingh) als ofse yeder oogenblick plotslijck te neer souden storten. *Sie de Figuer D., by de Letter f.*

+ Dat de laeghste Bergen niet hoogh schijnen, werd veroorsaeckt, om dat d'andere haers gelijcke veel hooger sijn, en seer groot gesien werden. Een Schip met Mast en Stengh is tegens deese Bergen t'aghten, als een Huys tegens een Hoogen Thoorn. Sy schijnen oock gantsch naby te leggen; doch wanneermen te Land daer nae toe wandeld, bevindmen gantsch anders; en men gevoeld sigh binnen weynigh tijds vermoeyd. Oock werd den Wandelaer, weegens de scharpte der Steenen en d'ongebaendheyd der Weegen, 't Sweet wel haest uytgejaeghd, schoon 't noch soo koud was. Een paer nieuwe Schoenen konnen hier niet langh tegens houden.

+ 's Naghts, by heldere Sonneschijn, gingen wy aen de Steenklippen by d'*Engelsche Haven*, ontrent een Mijl wegs verr', om te sien nae de Walvisch, welcke ons ontkomen was. Andere roeyden in 't midden deeser Haven met haere *Chaloupen* voort, welcke nauwlijcks te kennen waeren. Een groot stuck viel van een Bergh af nae beneden; gevende een harde slagh. Deese Bergen scheenen ons swart-verwigh, vercierd met witte geaderde Sneeuw. + 't Was soo gantsch stil, datmen nauwlijcks eenige wind kon gewaer worden. De koude was oock niet groot. 't Lagh aen 't Land vol Walrussen; brullende met sulck een geluyd, als of men van verr' een Os had hooren bulcken.

+ Wanneer men te Land gaet, soo voorsietmen sigh op deese Reys met een Roer of twee, desgelijcks met eenighe Spiessen; om de roofgierige Beeren daer meê af te weeren. Doch men werd, gelijck alreeds geseghd is, dit gaen wel haest moede, weegens de scharpe, ongelijck-leggende

+ Hooghte deeser Bergen.
+ Moeylijcke wegh daer nae toe.
+ Stucken, daer van afvallende.
+ Walrussen.
+ Moeylijcke gangh te Land.

Steenen, en 't hol Ys, 't welck seer ongemacklijck te betreeden valt.

Vermits ick van de Bergen heb gesproocken, soo moet ick noch dit daer by voegen. Soo veel als ick'er gesien heb, leggense in de volgende gestalte.

[+] De hooghste strecken sigh van 't *Voorland* af tot aen de *Mossel-bay*. Nae 't *Voorland* volgen de seven Ys-bergen; sijnde van een groote hooghte. Soodaenigh werdense genoemd nae d'Ys-bergen, welcke tusschen de Steen-klippen leggen. Deese Steen-klippen sijn boven aen niet met sulcke scharpe Spitsen, gelijck de twee voorste Klippen aen de *Magdaleenen-Haven*. Daer na volgen de *Hamburger*, de *Magdaleenen*, d'*Engelsche*, en de *Deensche* Haven. Voorts de *Suyd-Bay*.

[+] Aen de *Magdaleenen-Bay* leggen de Steen-klippen in de rondte, als een halve *Circkel*. Aen beyde de sijden staen nevens malkander twee hooge Bergen. Deese sijn in 't midden Hol, even als ofse uytgegraeven waeren, op de wijs van een Borstweer; boven met veele Spitsen en Openingen, op de manier als de Daecken aen de Huysen. Beneden, binnen den Bergh, staet een Ys-bergh, oprijsende tot aen des Berghs top. Sy schijnd als een Boom met veele Tacken. d'andere Klippen vertoonen sigh als of't Graven der doode waren.

[+] In de *Suyd-Bay* leggen de Scheepen op Ancker tusschen hooge Bergen. Wanneer men daer in seyld, leght ter linckerhand een Bergh, geheeten de *Bykorf*, voerende dien naem, wijl hy de gedaente eens Bykorfs vertoond. *Sie de Figuer C., by de Letter g.; en de Figuer D., by de Letter g.*

[+] Daer by leght een grooten en hoogen Bergh, dienmen de Naem van *Duyvels-hoeck* heeft toegevoeghd. Gemeenlijck is hy met Nevel bedeckt. Welcke Nevel, als de Wind daer nae staet, van den Bergh afvalt; en de *Bay* verduysterd, even als met een Roock. Op de gemelde Bergh staen drie witte Heuvelen, geheel met Sneeuw bedeckt. *Sie Figuer C., by de Letter h.; en Figuer D., by de Letter h.* Twee deeser Heuvelen staen dight by malkander.

[+] In 't midden deser *Bay*, of Haven, leght een Eyland (*Sie Figuer C., by de Letter i.*); 't welck de Naem van 't *Doode Mans Eyland* voerd; wijl'er de doode op begraven werden. d'overledene

+ Gelegenheyd der Bergen.
+ Verder beright van de selve,
+ En van eenighe Havens.
+ Bergh, genoemd Duyvels-huck.
+ Doode Mans Eyland.

leghtmen in een Kist, en deselve bedecktmen seer wel met groote Steenen, om 't Wild Gediert niet ten Proy te verstrecken. Echter werdense noch van de witte Beeren gevonden, en opgegeten.

+ 'k Heb geen andere Aerde in *Spitsbergen* gesien, als groote Steenen: Derhalven oock de koude, of Vorst, in sulck een Aerde niet diep kan indringen. My verwonderde niet weynigh, dat de Sneeuw doemaels soo veel gesmolten was. In de Hoolen tusschen de groote Steenen konmen geen Sneeuw meer vernemen, onaengesien de gaten seer diep waeren. Veellight is'er in 't Voor-jaer veel Regen gevallen, en de koude niet seer fel geweest: Anders hadden wy gewisselijck meer Sneeuw gesien.

+ Meer andere kleyne Eylanden leggen gintsch en herwaerts in deese *Bay*, welcke geen bysondere Naemen sijn gegeven. In 't gemeen echter werdense de *Vogel-Eylanden* geheeten, vermits men daer op versaemeld d'Eyeren der Bergh-Enden en Kirmeeuwen.

+ Daer nae koomd men by *Smeerenborgh*. De naem koomd met de daed over een. Daer staen noch Huysen, of Hutten, van de *Hollanders* gebouwd; waer in sy voor deesen de Traen pleegen te branden. Eenige der gedaghte *Hollanders* hebben hier willen beproeven, ofse 't de Winter over souden konnen uytharden; Doch niemand der haere is levendigh over gebleven. *Sie Figuer C., by de Letter k.*

+ 't Moet niet onaengemerckt blijven, dat de doode Ligchaemen hier niet lightlijck vervuylen. Want men heeft bevonden, dat eenen der overleedene, nae thien Jaeren tijds hier gelegen te hebben, noch sijne volkoomene gestalte had. Men kon, gelijck my geseghd is, aen 't Kruys, op 't Graf gesteld, sien, wanneer hy gestorven was.

+ De gedaghte Huysen, werden van Jaer tot Jaer verdorven, en op 't Vyer gestoockt. Ter deeser tijd stonden 'er noch verscheydene, vertoonende de gedaente eens Dorps. Eenige der selve wierden verbrand.

+ Tegens over *Smeerenborgh* staen oock noch eenige Huysen, en een Pan. Dese Plaets werd genoemd de *Harlinger Koockery*. In dit Jaer waren 'er noch vier; zijnde de twee Packhuysen; in

+ Geen andere Aerde, als groote Steenen.
+ Vogel-Eyland.
+ Smeerenborgh.
+ De Lijcken vervuylen hier niet.
+ Huysen.
+ Harlinger Koockery.

d'andere haddense gewoond. Deese Huysen sijn niet seer groot gebouwd; voorsien met een Keucken, en Plaets: Oock daer aghter met een Kamer, soo breed als 't geheele Huys.

+ De Packhuysen sijn wat grooter. In deselve leggen noch veele *Quartelen*, of Vaten, doch gantsch in stucken gesprongen. 't Ys sietmen noch in even deselve grootte en rondte, gelijck 't door de Vorst in de gedaghte Vaten gemaeckt wierd. Voorts laegen hier de verscheydene Wercktuygen, tot de Traen-brandery behoordende, in 't Ys bevroren. De Pan stond noch soodaenigh alsse opgereght was. De Houtene Backen (Troggen) waeren'er by.

+ Van hier kanmen heenen gaen nae d'*Engelsche Haven*. Aen d'andere sijde is een Begraefnis-plaets, daer de doode gebracht werden. Hier is 't eenighsins betreeden, of als mulaghtigh, soo dat het wel Aerde sou schijnen; doch 't is door vlijt soo wat effen gemaeckt.

+ Aghter deese Huysen staen hooge Bergen. Wanneer men deselve op klimd, gelijckmen d'andere doet; en dan de voettreeden, of Steenen, daermen de voeten op set, niet met kryd teeckend, soo weetmen niet, hoemen weer daer af sal komen.

't Opwaerts Klauteren is noch eenighsins te doen; maer weer na beneden af te daelen, is seer gevaerlijck; soo dat meenige daer over dood vallen.

+ Deese Rivier werd genoemd de *Suyd-haven*, of *Bay*. Als de Scheepen in Zee eenige schaede hebben geleeden, soo verbeeterense deselve hier weer.

+ Voor aen in de gedaghte *Suyd-Bay*, tusschen de Bergen in 't Dal, versaemeld sigh veel varsch Water, komende van de Sneeuw en Regen. Aen den Oever staen seer veel oude *Quartelen*, of Vaten. Van dit Water vulden wy onse Tonnen, 't selve gebruyckende tot onse Spijsen. Anders werd het gehaeld uyt de Kloven der Ys-bergen aen 't Land. Reghte Opwellingen uyt der Aerde, of Springh-bronnen, heb ick in *Spitsbergen* niet gesien.

+ 't Hier ontrent gelegene Strand is niet sonderlingh hoogh; en 't daer tusschen sijnde Waeter taemlijck diep. Daer was gantschlijck geen Ys in: Waer uyt ick besluyt, dat het geen harde Winter is geweest. Anders waer 't onmogelijck, dat in

+ Pakhuysen
+ Engelsche Haven.
+ Gevaerljike Bergen, voor d'opklimmers.
+ Suyd-Bay.
+ Varsch Water, hoe bekomen.
+ Geen harde Winter in dit Jaer geweest.

soo een korte tijd al 't Ys sou konnen gesmolten zijn; niet alleen hier, maer oock in d'*Engelsche Bay*; daer 't Ys noch vast stond, doch nauwlijcks een halve vadem diep onder 't Water lagh.

[+] 't Ys smelt wel veel eer in soute Wateren, als in de varssche Rivieren, maer ondertusschen is 't echter onmogelijck, dat Ys van sulck een dickte binnen soo weynigh tijds sou konnen vergaen.

Men sagh oock aen de hooge Steen-klippen, dat de Sneeuw boven aen ontliet, en smolt; onaengesien het daer veel kouder als beneeden is.

[+] Dit geschied echter niet op sulck een wijs, gelijck ick naederhand in Winter-maend des Jaers 1672. by Noord-Weste winden in *Spaenje* heb gesien. Beneden viel Regen, tot op 't vierde deel eener Mijl. Voorts waeren de Bergen wit besneeuwd, in een evengelijcke Ry; d'eene niet hooger uytsteeckende als d'ander, en soodaenigh gesteld, als of alles met een Snoer gemeeten waere geweest.

[+] In de *Noord-Bay* leght een grooten Bergh; boven vlack, of plat. Dit Eyland werd genoemd *Vogelsangh*, wegens de meenighte der Vogelen, die sigh hier onthouden. Wanneerse opvliegen, maeckense soodaenigh een geschreeuw en geluyd, dat d'een d'ander nauwlijcks kan hooren spreecken. *Sie de Figuer D., by de Letter b.*

[+] Daer nae volgen noch meer andere Eylanden; welcke in de Land-Kaert van dit Gewest werden voorgesteld met hare Namen: Als, de *Gekloofde*, of *Gespouwene Klip*, en diergelijcke. *Sie Figuer D., by de Letteren j.*

[+] 't *Rehen-Veld* is laegh Land. 't Heeft dien naem bekoomen, wijl gemeenlijck sigh daer veel Harten onthouden. Men heeft my geseghd, dat de Grond hier van enckel Ley-steenen sou zijn, staende op de kanten; waer over, wegens de scherpte, seer swaer te gaen valt. Alles is met Mos bewassen. Op dit *Rehen-Veld* staet een Bergh, schijnende soo rood als vyer.

[+] Aghter 't gedaghte *Rehen-Veld* staen al weer hooge Bergen; boven niet geheel spits toelopende. Al t'saemen schijnense op eene *Linie*, of Ry, te leggen. By 't *Rehen-Veld* loopt een *Rivier* Landwaerts in; werdende genoemd de *Halve-Maens-*

+ Ys, smelt eer in sout, als in soet water.
+ Seldsaemheyd aen de Bergen in Spaenje.
+ 't Eyland Vogelsangh.
+ Gespouwene Klip.
+ Rehen-veld.
+ Halve-Maens-Bay.

Bay; wijlse als een halve Maen in de kromte leght. Aen d'eene zijde deeser Rivier sietmen een Bergh, boven plat; met veele Scheuren, vol witte Sneeuw.

[+] Daer op koomd de *Liefde-Bay*. De twee nevens malkanderstaende Bergen vergelijcken sigh seer wel met de twee spitse Bergen aen de *Magdaleenen-Bay*. Oock zijn deese twee Havens niet mercklijck uyt malkander te kennen.

[+] Daer nae volghd geduerigh laeger Land aghter de *Mossel-Bay*. Op 't selve wies Gras, soo verr' als men kon af-sien; en soo hoogh, dat het ons d'Encklauwen bedeckte.

[+] Wijders koomdmen by 't *Waygat*, of de *Straet van Hinlopen*. De naem *Waygat* heeftmen 't gegeeven, wijl'er een harde Suyden-wind uyt waeyd. [+] Voorts de *Beeren-Haven*. Op 't Land leggen roode Steenen.

[+] Aen geene zijde des *Waygats* volght 't *Suyd-Oosten-Land*. 't Is oock vlack en laegh. 't Schijnd met kleyne Bergen vercierd te zijn. Daer nae koomen de *Seven Eylanden*, welcke wy sien konden.

Verder opwaerts vernaemen wy geen Scheepen meer. Konden oock niet bemercken. dat'er van dit Jaer eenige wijder gekomen waeren. Men kan niet in elck Jaer soo verr' nae 't Oosten seylen, wegens 't gevaer van 't Ys, 't welck door de Stroom en de Winden hier heenen werd gedreven in groote meenighte.

[+] In Bloey en Somermaend is 't de beste tijd der Visschery in 't Ys, tusschen *Jan Mayen-Eyland* en *Spitsbergen*. In Hoy en Ooghstmaend loopen de Walvisschen nae 't Oosten by 't gedaghte *Spitsbergen*. Op 't laeste sagen wy veele deeser Visschen, welcke nae de *Waygats* heenen schooten. Of nu deese *Waygats-Haven* door 't Land heenen gaet, is noch onbekend. Doch dit is niet 't *Waygat*, waer van soo veel is geschreven.

Yet verders weetmen van dit Gewest niet. Steen en Ys-bergen vonden wy in meenighten. Wat daer op leefd en sweefd, sal hier nae bescheeven worden.

+ Liefde-Bay.
+ Gras op 't lage Land.
+ Waygat.
+ Beren-bay.
+ Suyd-Oosten-land.
+ Beste tijd der Walvischvanghst.

Toe-doeningh.

+ In 't Jaer 1652. heeft d'*Engelschman Richard Nicolson* in d'*Engelsche* Tael uytgegeven een *Beright van Spitsbergen en Nova Zembla*; waer uyt wy eenige niet t'onpas komende dingen sullen aenteeckenen, op dat de Leesers deselve mogen vergelijcken met 't geen onse Noordvaerers van dit Gewest hebben geschreven.

+ *Spitsbergen*, seghd hy, is een gedeelte van *Groenland*; gelijck oock *Nova Zembla*. De Naem *Spitsbergen* heeft het van de *Hollanders* bekomen, wijl sig op 't Land veel hooge spitse Bergen vertoonen. Doese in 't Jaer 1596. voor de derdemael waren uytgevaeren, om door 't Noorden een wegh nae *China* te vinden, ontstond onderweegen een verschil tusschen de Hoofden der twee Scheepen. Sy bevonden sigh te veel Westlijck: Derhalven wilden die van 't eene Schip Oostlijck op; maer d'andere Noord-Noord-Oost, om niet by de *Waygats* te komen. Deese oneenigheyd veroorsaeckte d'ontdeckingh deses Lands. + 't Welck hier nae in 't Jaer 1608. van d'*Engelsche* wierd bevaeren tot op de hooghte van 82. *Graden*, daerse een vaste Ys-kust vonden. Van dien tijd af aen sondense yeder Somer eenige Scheepen derwaerts, soo om Walrussen-tanden te bekomen; als om Traen te branden. Dit genot trockense gantsch alleen, tot op 't Jaer 1612.; wanneer de *Hollanders*, welcke niet gewoon sijn eenigh voordeel, daerse 't maer weeten te vinden, te versuymen, sigh oock derwaerts begaeven; 't selve werck verrightende. De *Francoisen* deeden desgelijcks.

+ Dit Gewest, voor soo verr' d'*Engelsche* 't selve hebben bevaeren, streckt sigh uyt in de lenghte van den ses-en-tseventightsten tot by den twee-en-taghtighsten *Graed* (want soo verr' heeft *Henrick Hudson* geweest); maeckende by de tnegentigh gemeene *Duytsche* Mijlen. Hoe veel verder, is noch onbekend. Indien men 't selve reght kon ondersoecken, buyten twijffel sou men ergens Land en Volck vinden, waer in en waer by groot voordeel sou te doen staen. Gantschlijck stae ick oock in dit vermoeden, dat'er genoegh rijcke Mijnen van veelerley Metallen souden ontdeckt werden. Wie weet, wat voor andere bequaemheden sigh daer souden opdoen.

+ De Son klimd hier noyt tot vier-en-dertigh *Graden* boven de Gesight-eynder: Derhalven de Stralen noyt reght neervallen, maer schuyns over d'aerde heenen schieten; soo dat deselve nauwlijcks daer van verwarmd werd. Dit is d'oorsaeck der groote koude. + Echter heeftmen hier een geduerige dagh van aghtthien weecken in de Somer. Selfs in de Winter, schoon dan de Son noyt boven de Kim koomd, maer ruym twaelf *Graeden* beneden deselve blijft, is men nimmermeer sonder Schemeringh, of Dageraed te sien. Oock sijn'er twee Winter-Maenden, waer in de dagen twaelf, elf, thien, negen uyren, en soo voorts tot een uyr toe, langh sijn.

+ Langhs de Kust sietmen niet anders als Bergen, met Sneeuw bedeckt. Soo veel 't gesight van 't Strand af toedraegen kan, werdmen niet anders

+ Beright van Spitsbergen.
+ Uyt d'Engelsche Schrijver Richard Nicolson.
+ Wanneer eerst ontdeckt.
+ Lenghte voor soo verr' deselve bekend is.
+ Oorsaeck der koude.
+ Dagh van 18. weken.
+ Vermoeden des Schrijvers, datmen hier wel een goed Land sou vinden.

als diergelijcke Bergen gewaer: Waer door gemeend werd, dat 't geheele Land inwendigh niet als Geberght is. Maer misschien soumen 't anders bevinden, indien men 't eens gantsch in de breedte en dwars-lenghte kon door wandelen.

De waerschijnlijckheyd mijns vermoedens blijckt oock hier uyt, dat eenen betuyghd, onder den negen-en-seventighsten *Graed* op een hoogen Bergh te hebben gestaen, in 't eynd der Hoymaend, by taemlijck helder We'er, soo dat hy vry verr' van hem sien kon; en aengemerckt heeft, dat, wijd van de plaets daer hy stond, groene Velden waeren, seer lieflijck met Gras bekleed.

[+] Geweldigh groote witte Beeren, sommige niet kleyner als een gemeen Paerd; Rehen; swarte, witte en grauwe Vosschen; voorts, veelerley Gevogelt is'er in overvloed. Of schoon seven *Hollandsche* Waegh-halsen hier overwinterd hebben; andere oock, door ongeval, hier een geheele Winter hebben moeten blijven, soo heeftmen echter geen breeder kennis van dit Gewest bekomen, belangende d'inwendige staet des Lands.

[+] *Nova Zembla* is aldereerst van *Steven Berroveus*, een *Engelschman*, in 't Jaer 1556. gevonden. 't Leght verr' aghter *Muscovien*. 't Begind by den tseventighsten *Graed Polus*-hooghte, en gaet voort nae de Noord-*Pool* tot op den seven-en-tseventighsten; sijnde een lenghte van honderd en vijf gemeene *Duytsche* Mijlen.

't Is een boven maeten koud Land; en gantsch onbegaenbaer door de meenighte der Sneeuw; welcke hier soo wel in de Somer als in de Winter valt, doch dan smelt; [+] waer door 't Land veelerwegen als een Moeras is. Geen andere als Vleesch-eetende Dieren werden'er gevonden, wijl'er geen Gras wast.

Tusschen *Nova Zembla* en 't Land der *Samojeden*, is een enge Zee, genoemd *Waygats*, of *Voygat*, anders oock d'*Enghte van Nassauw*, welcken naem deselve van de *Hollanders* is gegeven; [+] die in 't Jaer 1596. daer door meenden te vaeren, doch door 't Ys verhinderd wierden. Men siet hier Visschen, soo wit als Sneeuw. Veel Salm wert'er gevangen.

De Winter is hier in 't eene Jaer langer en feller als in 't andere. 't Gat van de *Straet* vriesd wel gantsch toe; [+] gelijck oock al de Boghten doen, en de Zee aen de kant heenen; maer noyt in de ruymte. In de Somer onthoud sigh eenigh Volck op 't Eyland der *Waygats*, doch in de Winter vertreckense nae de Suyd-sijde van 't vaste Land. Eenige *Russen*, in de Somer op *Waygats* komende, hebben den *Hollander Jan Huygen van Linschooten* verhaeld, dat binnen 't Land Bosschagien genoegh gevonden werden. Hier vond hy meenighte van drijf-hout aen d'Oevers der Waterkanten.

Schoon men oock aen den Oever van *Waygats* niet als dorr' Gras en Biesloock siet, soo sal buyten twijffel in 't binnen-land goed Gras genoegh zijn, e.s.v.

+ Dieren en Vogelen.
+ Nova Zembla, wanneer eersts gevonden.
+ Waygats.
+ Kort berigt hier van.
+ Bosschen binnen in 't Land.

II. Hoofd-stuck.
Van de Noord-Zee *in 't gemeen. Van de Zee en Zee-Golven tusschen* Hitland *en* Spitsbergen *in 't bysonder. Braecken, of Zee-sieckte; en middel daer tegen. Ebb en Vloed.*

+ **D**E Baeren, of Golven, beginnen sigh eerst te verheffen van een kleyne Wind-blaesingh, gelijckmen in tijd van kalmte op de Wateren kan gewaer worden. Doch daer na ontstaen door de Beweegingh hoe langer hoe grooter Baeren. + De Zee-baer verheft sig niet soo terstond in den aenvang eener harde Wind; maer allenxen rijsdse hooger en hooger, tot datse de groote van Bergen bekoomd. Dan spreydse, met een sonderlinge geswindheyd, sigh aghter van malkander in de rondte en diepte; verdeeld sigh cierlijck van een, en valt rond neer, met veel opspritselingen, en schuym. *Sie de Figuer D., by de Letter K*.

+ Dan haeld de Zee van aghteren de neer gevallene Golven weer nae sigh, met veele kronckelingen en draeyingen, door 't Schuym seer cierlijck geaderd; bynae op soodanigh een wijs als Marmor.

+ Deese Zee-bloem verheft sigh dan als te vooren, en spritst oock weer even soodaenigh op. Dus rijsd de Zee geduerigh op nieuws; maeckende voorwaerts uyt lange streecken. Wegens de kortheyd der op een volgende Baeren spatten de selve gemeenlijck over de Scheepen heenen. Veel geswinder gaense als een Schip sou konnen seylen.

Op de groote Golven in een Storm schieten kleyner Baren, en noch kleyner, gelijck een Wind op de stille Zee daer heenen strijckt.

+ Voor deese Baeren wijcken de Scheepen niet; maer wel voor de groote Golven, diemen Zee-bergen noemd. Gelijck deese sigh houden, soo beweegen sigh oock de Schepen. Echter hebbense altijd een rightige wegh op deese baenloose Golven; soo dat de Menschen sigh daer in op deselve derven waegen, en behouden blijven.

+ Hoedanigh het toegaet,
+ Ontrent de verheffingh
+ Der Zee-Golven.
+ Spattingen der selve.
+ Zee-bergen, of seer groote Golven.

+ In een harde Storm Stuyfd de Zee; schijnende in d'aenschouwingh gelijck de Sneeuw, welcke op 't Ys van de Wind werd voort gejaeghd; en van verr' in de lught gelijck als de stuyvingh van Sand.

+ Allerwegen sietmen de Zee gelijck gerimpeld Ys, 't welck, onder 't vriesen, door de wind verhinderd werd sigh evengelijck te setten; alles met wit Schuym bedeckt. d'eene Zee (of Golf) valt reght rond over d'andere voor heenen gaende, met een groot geruysch, gelijckmen in de Waeter-moolens-Vlieten gewaer werd. Even soodaenigh een geruysch maecken oock de Scheepen in 't door-snijden der Baeren.

+ Staet oock aen te mercken, dat de Zee-baeren, by veranderingh van Winden, tegens malkander aen stooten, en ongelijck door malkander trecken; met veele spattingen over de Scheepen, eerse soo verr' komen, datse eenerley wegh voortschieten.

't Zee-waeter heb ick hier niet soo klaer gesien, oock niet soo strengh sout, als by 't Ys. [*Dus staet in den druck mijns Exemplaers; maer daer ter sijden is met de hand geschreeven, van wien, of door wiens last, is my onbekend:* Voor, hier niet, leest nergens. *Dus souden de woorden moeten luyden*: 't Zee-water heb ick nergens soo klaer gesien, *e.s.v.*]. Sulcks kan zijn wegens de vlacke Grond, en de veelerley varssche Rivieren, welcke daer in vloeyen; of om dat de koude 't Waeter meer reynighd.

+ Wat de beweegingh der Scheepen op de Zee betreft, sy varen in deselve op allerley wijs; met verwisselingh der Seylen. Wanneer 't Windigh is, werd met al de Seylen gevaeren. Wanneer'er een Storm ontstaet, met de twee onderste groote Seylen; waer van 't voorste de Fock; 't middelste 't Schover-seyl; en dan 't derde 't Besaen-seyl werd gheheeten.

+ Wanneer 't harder stormd, soo laetmen 't voorste groote Seyl neer; soo datmen alleenlijck 't middelste groote Seyl, en de Besaen gebruyckt.

In den hardsten Storm voerdmen 't Besaen-seyl, half opgewonden, half uytgespannen. Dit werd gedaen, op dat 't Schip

+ Zee-stuyvingh.
+ Geruysch der Baeren.
+ Tegens-een-stoting der selve, by veranderingh van Winden.
+ Wat voor Seylen men gebruyckt
+ In tijd van harde, en noch harder Storm-winden.

van de Wind vastigheyd sou vatten; want anders slingerd het al te seer in de Zee, soo dat aen beyde de sijden des Schips 't Water daer over slaet.

+ Geduerigh staet een Man by 't Roer, om 't Schip te reegeren. In een harden Storm, wanneer selfs thien Mannen de Stier-stock niet genoeghsaem konnen houden, soo maeckense deselve met Touwen vast; en laeten 't af en toegaen, gelijck men anders gewoon is te stieren nae de Streeck-wijser, of 't *Compas*.

+ In en nae soodaenige Zee-stormen bekoomd men somtijds vreemde Gasten op de Scheepen; te weeten, allerley slagh van kleyn Gevogelt; door 't onweer van 't Land verdwaeld zijnde. Deese begeven sigh nae de Scheepen en Masten, om haer leven te behouden. d'andere vallen in de Zee, en flodderen daer soo langh, tot datse sterven.

+ De Lomben en andere Water-Vogelen blijven verr' van ons. Dit heb ick hier willen stellen, om wegh te neemen den waen van sommige, welcke meenen, dat de gedaghte Vogelen op de Scheepen komen vliegen, om een aenstaende quaed We'er te voorkondigen.

+ Ondertusschen evenwel kanmen gemeenlijck uyt de volgende dingen afneemen, dat'er een Storm op handen is; te weeten, wanneer sigh veele Tonynen en andere groote Visschen ontrent de Scheepen laeten sien; en alsse met een groot getier uyt 't Water opwaerts springen; 't welck niet altijd spel met haer is. Veellight datse dan eenige smert aen haer Ligchaem lijden. Wy sagen sommige Walvisschen in de Zee, sigh soodanigh aenstellende, als ofse met de dood hadden geworsteld.

+Wanneer men seghd, dat de Zee gantsch onrustigh is, soo moet men weeten, dat sulcks van de Zee alleen niet voort koomd. Maer daer volghd een harde Wind nae; welcke, om soo te spreecken, de Zee-baeren als Booden voor uyt send, tot dat hy met een felle Storm aenkoomd. Doch dit is niet te verstaen van de Noord-Zee, maer van de Zee tusschen *Hitland* en *Spitsbergen*.

+ Wanneer de lugt soodanigh gesteld is, dat de Starren grooter schijnen, meer blickeren, en meer in getal gesien werden als anders, soo werd daer uyt een groote wind vermoed; en dese Inbeel-

+ Hoemen dan met 't Roer handeld.
+ Vogelen na een Zee-storm.
+ Dwalingh van sommige,
+ Voortekenen van een
+ Aenstaende Storm,
+ Aen de Visschen en aen de Zee.

dingh werd meenighmael waeraghtigh bevonden. Dan sweefd de lught vol Dauw; welcke by veranderingh der koude veel Nevel veroorsaeckt; waer op de Wind niet langh pleegh aghter te blijven.

+ Wanneer by naght de Baeren veel op spritsen, soo schijnd de Zee gelijck als Vyer; 't welck de Zeevaerende Branden noemen. Deese schijn is een heldere glantsch, weynigh weerschijn van sigh gevende; even gelijck de Diamant. Wanneer nu de Zee hevigh schijnd, of glinsterd, by donckere Naght, soo volghd op dit soo genoemde Branden een Suyden of Westen-wind.

+ Aghter aen 't Schip, daer 't Waeter sigh als doorsneeden vertoond, sietmen by naght seer diep onder 't ghedaghte Waeter. De Blaeskens begeven sigh opwaerts en springen in stucken. Dan werdmen de schijn of 't branden niet gewaer.

+ Tot noch toe hebben wy insonderheyd gesproocken van de Noord-Zee. Voortaen sullen wy handelen van de Zee-baeren tusschen *Hitland* en *Spitsbergen*. By 't gedaghte *Hitland* liep de Stroom snel Noorden; en 't wierd van dagh tot dagh kouder.

+ Hier staet aen te mercken, dat hier de Zee-golven langer heenen loopen, op sulck een wijs alsse doen voor 't enge *Canael* tusschen *Engelland* en *Franckrijck*, schietende in de *Spaensche* Zee (hier nu behoord het tweede Marck-teecken van d'onrust der Zee), met een geduerige beweegingh der Scheepen; soo datmen'er Zee-sieck van werd.

+ 't Zee-water heeft wel de schuld des braeckens; doch 't werd insonderheyd veroorsaeckt door de harde en geduerige beweegingh des Menschlijcken Ligchaems; zijnde soodaenigh, datmen dickmael op handen en voeten moet gaen.

+ Die hier meê behebt is, vind geen smaeck in eeten noch drincken. Hy gevoeld Hoofd-pijn en swijmelingh. Geduerigh is hy soodaenigh gesteld, als of hy sou moeten overgeven. By deese ongelegenheyd gaet gemeenlijck een verstoppingh des Ligchaems. Alsmen sijn Water maeckt, soo sietmen 't selve roodverwigh.

+ Dese Krankheyd is van sulk een aert, gelijk d'ongesteldheyd

+ Zee-brand.
+ Diep onder water sien.
+ Beright van de Zee
+ Tusschen Hitland en Spitsbergen.
+ Zee-sieckte.
+ Hoe de Zee-siecke
+ Gesteld sijn

welcke koomd uyt d'ongewoonte van op een Waegen te rijden; waer by men altijd veranderingh, in eten en rust, gewaer werd.

+ 't Beste middel tegens deese onpaslijckheyd aght ick te zijn, in de mond te knauwen eenige stercke Speceryen; als, Caneel, Nagelen, Galanga, Gingebar, Muscaet-noten, en diergelijcke.

+ Veele meenen deese ongesteldheyd door vasten te verdrijven; doch dit is een vergeefs middel. Eenige drincken Zee-waeter, om daer door aen 't braecken te komen. Doch dit veroorsaeckt niet 't Zee-waeter selfs, maer de tegenwil, welcke men daer tegens heeft.

+ Om deese walgingh te verdrijven, is, mijns oordeels, de beste raed, datmen dapper eete en drincke; soo salmen haest geholpen zijn. Men moet oock niet al te veel slaepen, maer frisch in de wind sien. 't Kan daer-en-boven niet schaeden, wat op 't Schip te gaen wandelen.

+ Maer wy keeren nu weer tot de Baeren: Welcke, wanneer 't al niet windigh is, voortrollen en trecken als Bergen, maer gantsch sleght; geduerigh voortloopende soo verr' alsmen deselve kan bekennen. Doch dit moetmen verstaen van d'onrustige Zee, wanneer een harde Wind sal volgen.

+ In een Zee-storm trecken de Baren, gelijck alreeds geseghd is, op een gelijcke wijs, doch met veele schuymige Wervelen, of kronckelingen; gelijck wy verhaeld hebben dat ten tijde van Storm in de Noord-Zee geschied.

+ Deese Baren loopen verr' heenen, soo datmen seer wijd tusschen deselve kan sien. Doch 't eene Schip kan dickmael van d'andere dight daer ontrent vaerende Scheepen niets met allen gewaer werden.

+ Veel grooter sijn deese Baeren, als de geene, welcke in de Noord-Zee daer heenen schieten. Hebben oock een grooter kraght, wanneerse over storten. Maer spatten niet soo light, als in de Noord-Zee, over de Schepen.

+ De Noord-Zee gaet, soo haest de Storm over is, leggen. Maer hier duerd de beweegingh der Baeren wel tot aen of in den derden dagh; en hoe stil 't oock is, echter schudden de Scheepen soo geweldigh, datmen noch gaen, noch sitten,

+ Middelen,
+ Welcke te vergeefs, of oock
+ Met nut hier tegens gebruyckt werden.
+ Beschrijvingh
+ Van de gelegenheyd
+ Der Baren tusschen
+ Hitland en Spitsbergen.
+ Hevige beweging der Scheepen.

noch leggen kan. In 't midden des Schips is 't alderbest te zijn; vermits 't selve voor en aghter sigh seer hevigh in de Zee stoot, of van de Zee gestooten werd.

+ De Seylen slaen tegen de Mast aen, en hebben geen vastigheyd van de Wind. Wanneer by een windige Lught de Seylen braef rond gespannen staen, en al deselve trecken, insonderheyd als 't meest voor de wind gaet, dan is 't alderbest op Zee te sijn.

Met een reghte Voorwind staen de voorste Seylen blind, sonder uyt te waeyen. Dan dringhd 't Schip hard door de Zee; en beweeghd sigh hevigh van d'eene sijde na d'andere.

Een grooter onderscheyd is'er tusschen de Scheepen in 't snel seylen, als tusschen de Paerden, waer van 't een 't andere voorby loopt. Desgelijcks is oock vry verscheyden 't Bewegen der Scheepen, en 't stooten in de Zee.

+ Seer veel kan 't in 't voort-vaeren helpen, datmen stil is, sonder veel gebolder te maecken, of gintsch en herwaerts te gaen.

In de Zee gaen de Scheepen hooger als in de varssche Waeteren. 't Verschild meerendeel byna een voet, in de hooghte, op een geladen Schip, dat het lighter daer heenen seyld.

+ Men houd het daer voor, datmen ter lenghte van drie, of drie en een halve Duytsche Mijl weghs de Scheepen sien kan. Niet verder; want dan verliesd sigh de Zee in de Lught, en de Lught in de Zee.

+ Een Mijl weghs verr' kan men een Schip ten vollen sien op de hooghte der Zee. Op anderhalve Mijl geraecktmen 't Schip uyt 't gesight quyt. Op twee Mijl sietmen de bovenste Mast, genoemd de Stengh. Op drie Mijlen verneemdmen alleenlijck de Scheeps-vaen, of Vlagg'. Maer dan voorts kanmen niets met allen meer van 't Schip gewaer werden.

+ Landen en Bergen konnen op Zee seer verr' werden gesien. Ons gesight bereyckte *Spitsbergen* doe wy noch twaelf Mijlen in Zee waren. 't Land scheen ons even als een swarte Wolck met veel witte streepen. *Sie de Figuer D., geteeckend met de Letteren a.b.c.g.h.i.*

Aen 't Ys op deese Zee, daer de Baeren geruster en stiller sijn, gevoeldmen een strenge koude.

+ Wanneer 't best op dese Zee te varen is.
+ Andere waerneemingen.
+ Van hoe verr'
+ Men een Schip in Zee.
+ Oock Landen en Geberghten sien kan.

+ 't Zee-water is soo gantsch klaer, datmen twaelf en meer vademen diepte onder 't water kan sien.

By 't Ys is geen grond te vinden, datmen 't Ancker sou konnen uytwerpen.

+ Hier staet oock noch aen te mercken, dat de Zee sigh veranderd in verwe, na de gesteltenis der Lught. Indien de Hemel klaer is, soo schijnd deselve blauw als een Sapphir. Indien een weynigh met Wolcken bedeckt, soo vertoondse sigh als een Smaragd (Esmeraude). By een droeve Sonneschijn sietmense geel of lijm-verwigh. By een geheel donkere lught is haer' aenschouwingh gelijck d'Indigo. By een Storm en dick-bewolckte Hemel schijndse als swarte Seep; of eygentlijcker gelijck 't Potloot, waer meê men schrijft.

+ Wanneer 't gantsch onwindigh en stil is, kanmen 't slaen of kloppen seer verr' op de Zee hooren; gelijck oock 't geblaes der Walvisschen; waer van wy hier nae op sijne plaets sullen spreecken.

In 't Ys liep de Stroom Suyden; 't welck wy daer aen bemercken konden, dat wy verr' te rugg' dreven. Maer by de *Mossel-Bay* liep deselve Noorden.

+ De geene, welcke jaerlijcks aen deese Plaetsen komen, berigten ons niet seekers van Ebb en Vloed; als alleen dat by vermeerdering der Winden 't Water aen 't Land hooger werd gesien als anders. Even 't selve heb ik ook aengemerkt. Indien hier een geduerige Ebb en Vloed was, soo souden, door d'opvloeyingh, d'Eyeren der Vogelen in de lage Eylanden verderven.

Eenige seeckerder kennis van Ebb en Vloed in dit Gewest soumen niet lightlijck konnen bekomen. Voor my, 'k weet'er niet anders van, als ick hier beschreeven heb.

Toe-doeningh.

+ Doe *Jan Huygen van Linschooten* den 21. der Hoymaend des Jaers 1594. ontrent de *Waygats* quam, sagh hy 't Water soo swart, als dat in de *Hollandsche* Binnen-slooten. Oock had hy van *Swetenoes* af tot hier toe al 't Water wel brack, maer niet sout gevonden. Buyten twijffel werd dit veroorsaeckt door de meenighte van 't Ys, en de geduerige afwateringh van de Sneeuw. De Zeekant van de West-kust en 't Land der *Waygats* sagh hy meerendeel Klippigh, al t'saem van loutere, seer schoone grauwe Arduyn;

+ Klaer Water.
+ Verandering van de verwe der Zee, nae de gesteltenis der Lught.
+ Verr' gehoor op de stille Zee:
+ Geen Ebb en Vloed werd hier vernomen.
+ Eenige berighten,

een sonderlinge oudheyd vertoonende. + Hier vond hy een groote Inwijck, of Bay; en wierd gewaer, dat de Stroomen daer met een Voor-vloed liepen seer dwars op 't Land, en met de Voor-ebb seer dwars van de Wal af, schietende daer nae langhs 't Land heenen. Met een Suyd-Ooste en Noord-Weste Maen maeckt het hoogh water. In de *Straet van Waygats*, door hem d'*Enghte van Nassauw* hernoemd, wies 't Water met de Stroomen, die uyt 't Oosten quaemen; waer uyt hy een sterck vermoeden nam, dat dit Gat moest doorgaen tot in een andere Zee, daer de Vloed van daen schoot. 't Water was, dieper ingevaren zijnde, van een blauwe verwe, by doncker en Sneeuwaghtigh We'er; seer sout, gelijck de reghte Zee of Oceaen; verschillende van 't Water datse aen de sijde by 't Land hadden, 't welck Teeraghtigh, swart, en brack was. + Dit versterckte hem in de meeningh, dat dit een doorgaende Straet moest sijn tot aen een ruyme Zee. De *Kruyshoeck* omvaerende, vond hy klaer, blauw Water, 't welck Pekel-sout begon te werden; en derhalven hem als verseeckerde, dat hy voortaen een ruyme Zee, of *Oceaen*, sou vinden. Oock berighteden eenige *Samojeden* hem, datmen door deese kleyne Zee geraeckt zijnde, in een groote en wijde quam. De ruyme *Tartarische*, of *nieuwe Noord-zee*, vond hy in verwe, Waeter, wijdte en schijnssel de *Spaensche Zee* t'eenemael gelijck; waer uyt hy besloot, deselve sigh uyt te strecken nae *China, Japan* en d'omgelegene Gewesten. Langhs de Kust Oostwaerts inseylende, quam hem soo veel Ys te gemoet, dat hy 't weer Zeewaerts in moest setten. Peylde, anderhalf Mijl weghs van 't Land, taghtigh vademen diepte; met Lasuer-blauw water; doch 't was mistigh We'er. 't Gedaghte Water, als hy op ses en seven vademen diepte Sand-grond liep, langhs de Kust, was hier soo gantsch klaer, dat hy, selfs op aght vademen, bescheydentlijck de grond, en de Krabben, over deselve loopende, sien kon. De veelheyd van 't aenkomend Ys dwongh hem, weer te rugg' te keeren. + Op 't *Staten Eyland* vond sijn Volck, soo tusschen de Steenrotsen in, als boven op deselve, onder de Steenen en d'aerde, seecker slagh van Bergh-Christal in meenighte; waer van sommige stuckjens gesleepene Diamanten scheenen te zijn; doch waeren bros; vermoedlijck (meend hy) weegens de felle koude. Van *Mauritii Eyland* afseylende, en de streeck 't Zeewaerts aen settende, vond hy soo een wit en bleeck Water, dat hy geen diergelijck oyt in eenige Zeeën gesien had; sijnde even gelijck 't Water der *Zuyder-Zee* by *Enckhuysen*. 's Daeghs daer aen kreegh hy weer Water soo blauw als Lasuer; en soo diep, dat hy geen grond kon bewerpen. Doe hy by 't *Canael* van *Werdhusz* quam, verstond hy van d'Inwooners deeses Lands, dat 't selve nimmermeer toevriesd, schoon 't op een meerder hooghte leght als de *Waygats*. + En vermits hier, door 't geheele Jaer, volck woond, soo meende *Linschooten*, dat 't Eyland *Waygats* met veel meer gemack sou konnen bewoond worden; als hebbende veel meer bequaemheyd; een beeter, en nae alle schijn vrughtbaerer Aerdrijck. Dit geschiedende, soumen, door middel der Schipvaert, in vriendschap konnen geraecken met de *Lappen* en *Finnen*: Welcke wel, met de *Noorweegers*, beyde in de Winter en Somer bewoonen eenige Landen der *Noord-*

+ Kortlijk by een getrocken
+ Uyt de Reys van Jan Huygen van Linschooten.
+ Gedaen in 't Jaer 1594. na 't Noorden; betreffende de Zeeën en Wateren.
+ 't Eyland Waygats, sou konnen bewoond werden.

Caep; insonderheyd een Dorp, bynae soo groot als *Werdhusz*; schoon 't meer dan anderhalve *Graed* Noordlijcker leght, als de *Straet van Nassauw*, of *Waygats*. Vermits nu de Stroomen in dese *Straet* tegens malkander wierden aengejaeghd, even als in de *Straet van Magellanes*, soo nam *Linschooten* dit weer voor een gewis teecken, dat'er een Doorvaert moest zijn; en dat de gedaghte twee tegens een stootende Stroomen noodwendigh moesten komen uyt twee openbaere groote Zeeën. + Waer by noch quam, dat hy op 't *Staten Eyland*, na nauwe opmerckingh, bevond, dat de Vloed uyt 't Oosten quam; gevende hem hier door een nieuwe verseeckeringh van sijne meeningh. Echter heeft hy noch in d'eerste noch in de tweede Reys, derwaerts van hem gedaen, tot sijn voornemen konnen geraecken; geduerigh verhinderd werdende door de meenighte van 't Ys. Van de meenigerley en seer sonderlinge Eygenschappen, oock wonderen, der Zeeën, handelen wy in 't breede op een Historische, ondersoeckende, en reden gevende wijs in een van ons onder handen genoomen zijnde groot werck.

III. Hoofd-stuck.
Verhandelingh van 't Ys; en veelerley aenmercklijcke waerneemingen daer ontrent.

+ **I**N Gras en Bloeymaend breeckt het West-ys (soo genoemd, wijl 't tegens 't Westen legt) 't welck by *Jan Mayen Eyland* verstroyd door de Zee drijft, en sigh streckt tot aen *Spitsbergen*; daer 't doemaels noch vast lagh. *Sie de Figuer A., by de Letter c*.

+ 't Onderscheyd tusschen 't Ys by *Spitsbergen*, en 't Ys deeser Landen, bestaet daer in, dat gintsch niet werd gesien eenigh glad Ys, waer over men sou konnen glijden. Daer-en-boven is 't niet soo klaer en doorsightigh; niet soo scharp en snijdend; doch veel harder. 't Laet sigh niet lightlijck kloven, of van een spouwen. 't Koomd aldernaest over een met 't Grond-ys der Rivieren deeser Landen in gedaente; of met de Brood-suycker, soo wy deselve noemen; doch anderweegen Hoed-suycker werd geheeten.

+ Ter plaetse daer 't vaste Ys op de Zee leght, sietmen een Sneeuw-witte klaerheyd aen den Hemel, even als of 't Sonneschijn was. Want de Sneeuw verwd de lught, gelijck de weerschijn van Vyer by naght aen den Hemel werd gesien. *Sie Figuer A., by de Letter f.; en Figuer B., by de Letter d*. Maer van verre sietmen de lught blauw, of swartaghtigh. *Sie Figuer A*.,

+ Bewijsen des doortoghts.
+ Verhandelingh van 't Ys.
+ Onderscheyd tusschen Spitsbergens en ons Ys.
+ Weerschijn der Sneeuw tegens den Hemel.

by de Letter o.; daer veel kleyne Ys-velden (welcke zijn gelijk als de Beemden der Zee-honden) werden gesien. Dese geven geen schijn aen den Hemel; wijl'er de Sneeuw van afgesmolten is.

[+] Tegens deese Ys-velden spritst de Zee aen, en veroorsaeckt daer door allerley schoone Beeldenissen. Echter van de Natuer niet alsoo geschilderd, gelijck 't Bloem-ys aen de bevroorne Glaesen, veelerley cierlijcke Bloem en Loof-gedaenten vertoonende; maer grover, na de groofheyd der sprenckelingen; verbeeldende Bergen, Thoornen, Tafelen, Capellen, en allerley slagh van Dieren. *Sie Figuer A., by de Letter h.*

[+] Deese Ys-velden leggen veel dieper onder 't Water, alsse daer boven uyt steecken. Werden oock onder 't Water van een bleecker verwe gesien, als daer boven. 't Opperste soumen mogen noemen de reghte Kerne, of 't Margh van 't Ys; wijl de verwe daer veel hooger treckt, als anders. *Sie de Figuer A., by de Letter h.*

[+] De hooghste verwe is schoon blauw, gelijck de blauwste Vitriol; eenighsins doorschijnigh; doch niet soo klaer als 't Ys in onse Landen, daermen doorheenen sien kan, hoe dick 't oock zijn moght. 't Is soo hard als Steen; en laet sigh (gelijck alreeds is geseghd) niet soo light kloven, als ander Ys; wijl 't vol gaetjens is, gelijck de Puymsteen.

[+] Om dit Ys seylen de Schepen gintsch en herwaert; tot datse grooter Ys-velden in 't gesight krijgen; wijl de kleyne de Zee onreyn (onklaer) maecken. Lightlijck oock konnen de Scheepen daer tegens vaeren, en alsoo vergaen. *Sie de Figuer A., by de Letter i.*

[+] Maer wanneer sigh de Wind verheft, soo slaen de Golven tegens d'Ys-schollen aen, gelijck tegens de Steen-klippen; en 't Ys verbreeckt de Scheepen.

[+] Alsmen nu de kleyne Ys-velden voorby is, sietmen een witte klaerheyd onder (of aen) den Hemel: En men vind grooter Ys-velden; taemlijck verr' van een gedreven. Daer op seylen wy dan in 't Ys, hebbende een kleyn Ys-veld (of Schol) aghter aen 't Schip vastgemaeckt; op dat 't selve, wanneermen de Seylen moet inneemen, terstond in sijnen snellen loop gestuyt wierd. Anders sou 't lightlijck tegens een Ys-veld koomen aen te stooten. *Sie de Figuer A., by de Letter b.*

+ Aerdige Figueren op 't Ys.
+ 't Leght diep onder Water.
+ Verwen van 't Ys.
+ Kleyne Ys-velden.
+ Gevaer.
+ Groote Ys-velden.

+ 't Staet aen de wil van yeder Schipper, in 't Ys te moogen vaeren; vermits in de vroegh-tijd de Walvisschen hier gesien werden in 't West-Ys, gelijck sy 't selve noemen.

+ Niet geerne seylense in 't Ys, wanneer 't of duyster door Nevel, of stormigh is; 't welck hier in 't Voor-jaer te verwagten staet. De kleyne Ys-schollen drijven gintsch en herwaerts in Zee, diese vermijden moeten, op dat haere Scheepen niet beschaedigd wierden, of verlooren gingen: Welcke mijdingh by doncker We'er niet wel geschieden kan.

+ Voor yemand die 't niet weet, schijnd het groote dwaesheyd te zijn, datmen nu van 't Ys af; dan weer daer aen en in vaerd. Doch deselve moetmen seggen, dat het hier meê gelegen is als met d'andere Jaghten der Dieren; in welcke men nu hier dan gintsch draefd. Vindmen op d'eene plaets geen Walvisschen, soo moetmense op een andere soecken. 't Geluk der Walvisch-vanghst is als dat der Dobbel-steenen. Daer werd geen groote weetenschap vereyscht, om deselve te bekoomen. Die 't geluck dienen wil, vaert best. d'eene siet'er en krijght'er meer als hy begeerd. Een ander, maer een halve Mijl van hem afleggende, vanght, jae siet'er niet een; gelijck de geene, die hier geweest zijn, genoegh bekend is.

+ Wanneerse in 't Ys vaeren, staen'er Mannen met groote Ys-haecken gereed, om te verhinderen, dat 't Schip niet tegens een Ys-veld quam te stooten.

Hoe verder men in 't Ys seyld, hoe grooter Ys-velden men verneemd; jae sulcke, welcke men niet oversien kan. Want hier om de West (gelijck 't soo geheeten werd) sietmen veel grooter Ys-velden, als by *Spitsbergen*; al t'saemen boven wit, wegens de Sneeuw, daerse meê bedeckt zijn. Seer beswaerlijck kanmen op deselve gaen, wijlmen diep in de Sneeuw sinckt. *Sie Figuer A., by de Letter l., en Figuer B., by de Letter c.*

+ Aen de kanten van 't Ys saegen wy de voetstappen der Beeren. Want haer voedsel soeckense in 't Water, aen 't Aes der Walvisschen. Tot geselschap wandeld Reyntje de Vos meê. Doch hier vind hy een sleghter Roof van Vogelen, als by *Spitsbergen*; wijlse daer by meenighten; hier by enckele vliegen.

+ Als de Schippers eenige Mijlen in 't Ys seylen, daer middelmaetige, alhoewel noch groote Ys-velden gesien werden, soo

+ Seylingh in 't Ys.
+ Gevaer daer van, by Nevel of Storm.
+ 't Geluck der Walvisschen-vangst vergeleecken by Dobbel-steenenspel.
+ Ys-velden, met Sneeuw bedeckt.
+ Beeren; en haer aes.
+ Vast maeckingh der

maeckense de Scheepen daer aen vast met groote Ys-haecken, wel voorsien met dicke Touwen. Hier leggense gelijck als op Ancker; verscheydene Scheepen aen een Ys-veld (of Schol): Doch veel liever siense sigh daer alleen; wijl anders d'een d'ander in de Walvisch-vanghst verhinderd. Want deselve werden, door 't Jaegen gintsch en herwaerts, schouw gemaeckt.

+ In 't Ys verneemdmen geen groote Baeren uyt de Zee; maer 't is'er taemlijck stil, oock schoon 't Stormen moght. Maer dit gevaer is'er by: Vermits 't een' Ys-veld grooter is als 't ander; en dat de kleyne veel geswinder drijven als de groote, soo dringen deese Schollen sigh op eenen hoop t'samen, tot groot quaed voor de Scheepen; die door deesen drangh lightlijck in stucken koomen te barsten. *Sie Figuer B., by de Letter a.*

+ 't Volck, inde Scheepen daer toe gesteld, weeren, met groote Ys-haecken, d'aendringende Schollen wel nae alle vermoogen af; doch hoe weynigh voordeel hier van meenighmael genooten werd, verneemdmen Jaerlijcks, uyt 't vergaen van een deel Kielen.

+ By goed We'er kanmen even soo ligt in gevaer geraeken, als in Storm of Onweer: Vermits 't Ys in de Zee drijft, 't sy met de Stroom of met de Wind; welck van beyde de sterckste is. Door de beweeging breekt dikmael een Ys-veld, of geweldig-groote Schol, in stucken; die dan schightigh voort-schieten; en een gelijck gevaer voor de Scheepen veroorsaecken; van welcke veele deeser wijs te niet gemaekt werden. *Sie Figuer B.*

+ De beste afweeringh van 't aendringend Ys is, datmen een doode Walvisch by 't Schip houd. Andere hangen rondom de Scheepen Staerten en Vinnen der Walvisschen. Oock is dit middel niet te verwerpen, wijl een Schip daer door mercklijck voordeel tegens 't Ys ontfanghd. Men heeft gesien, dat in dit aendrijven en kruyen der Schollen een doode Walvisch op 't Ys gedrongen is geworden.

+ 't Ys stijghd uyt 't Water gelijck als Bergen; en maeckt soodaenigh een geruysch, datmen nauwlijcks daer van hooren kan. Van deese aendringingh en op een-kruyingh der Schollen komen de hooge Ys-bergen, welcke men hier en gintsch in de Zee siet drijven. *Sie de Figuer B.*

+ d'andere groote Ys-velden leggen niet soo hoogh, als deese

+ Gevaer in 't Ys:
+ Waer door veel Scheepen
+ Komen te verongelucken.
+ Middel tegens 't aendringen van 't Ys.
+ Opstijging van 't Ys.
+ Ys-velden.

Ys-bergen. + Echter werdense oock seer selden gantsch sleght en sonder Heuvelen gesien. Onder 't Water verneemdmen 't Ys soo diep te leggen, alsmen afsien kan. *Sie Figuer B., by de Letter e.*

+ Alles is blauw-verwigh; doch hoe dieper men in een holligheyd van 't Ys kijckt, hoe cierlijcker blauw men daer siet. Welke schoone verwe sigh koomd te veranderen met de lught. Want als 't regenaghtigh We'er is, soo versterft deese hoogh-blauwheyd, en werd bleecker. Dickmael heb ick oock 't Ys onder 't Waeter groen gesien. d'oorsaeck daer van was de droeve Lught; waer na oock de Zee sijne verwe veranderd.

+ 'k Ben verwonderd, dat op de grootste Ys-velden niet sulcke hooge Ys-bergen staen, gelijck men wel aen 't Land gewaer werd. 'k Hou 't daer voor, datse van onder op smelten; 't welck men sien kan aen 't doorgatede Ys. Anders, wanneer men 't van den aenvangh af wou reeckenen, soumen hier Ys moeten vinden, 't welck in 't midden der Zee den grond sou bereycken.

+ In *Spitsbergen* heb ick wit en klaer Ys gesien, gantsch ruygh bevrooren; soo dat het reght de gedaente der *Candy*-Suycker vertoonde. 't Was seer hard en dick; drijvende even-gelijck met 't Waeter.

+ Niet altijd leggen de Scheepen in den drangh van 't Ys; wijl dickmael weynigh Schollen werden gesien; schoonmen al verr' in 't Ys is gevaeren. Maer soo haest sigh eenige Winden verheffen, kan men sigh niet genoegh verwonderen, van waer sulck een meenighte Schollen, in minder als een uyr tijds, komen aendrijven.

+ Aen d'aldergrootste Ys-velden leggen de Scheepen niet ten besten verseeckerd; vermits deselve, weegens haere grootte, en de kraght des Strooms, veellight oock wegens de rondte der Zee, dickmael komen te breecken; tot geen kleyn gevaer der gedaghte Scheepen.

+ Wanneer deese Ys-velden van een scheuren, schieten de stucken van malkander. Dit veroorsaeckt een Wervel, of Draeyingh in 't Waeter; gelijck men siet, wanneermen een steen in 't selve werpt; soo dat'er rondom een groote beweegingh en oprijsingh ontstaet. Door deese verwarringh der Zee

+ Ys-bergen.
+ Verwe van 't Ys veranderlijck, na de Lught.
+ Aenmerckingh.
+ Wit en klaer Ys.
+ Schielijcke Ys-drift.
+ Aen de grootste Ys-velden
+ Leggen de Scheepen niet verseekerd, en waerom niet.

verheffen sigh d'Ys-velden en Schollen op deselve. Koomen oock veeltijds met een kraghtigh geweld op de Scheepen aenstooten; verbreeckende de Masten, en voorts alles wat'er aen is. *Sie Figuer B.*

+ In Grasmaend vernaemen wy op den een-en-tseventighsten *Graed* aldereerst Ys; kruyssende (dat is, gintsch en herwaerts vaerende) by 't selve, tot dat d'eerste Maend verloopen was. Want soo vroegh in 't jaer derf sigh niemand waegen in 't Ys te seylen, ter oorsaeck van de Stormwinden. Somtijds oock leght 't Ys noch vast; en dan werden weynige of gantsch geene Walvisschen gesien; vermitsse onder 't Ys geen Lught, of adem, konnen scheppen.

+ In 't Ys seylden wy tot op seven-en-tseventigh *Graden* en vier-en-twintigh *Minuten*; drijvende met de groote Ys-schollen Suyden aen. In deese Gras, gelijck oock in de volgende Bloeymaend, werden hier de meeste Walvisschen gesien; welke loopen nae 't Oosten. Derwaerts volghden wy haer, geduerigh nevens 't Ys heenen, tot aen *Spitsbergen. Sie de Figuer A.*

+ By 't Land verneemdmen kleyner Ys-velden, vermits 't Ys daer niet wijcken kan, om des Lands wil. Dit veroorsaeckt grooter breeckingh, en kleyner Ys, als in d'opene Zee. Echter werden daer de grootste Ys-bergen gesien; als die tusschen de Bergen staen, welcke noyt van onder smelten, maer yeder Jaer grooter werden, door de daer op vallende Sneeuw, Regen, Glad-Ys, en weer Sneeuw. Deeser wijs neemen deese Ys-bergen jaerlijcks toe, sonder oyt door der Sonnen warmte van boven te smelten. *Sie Figuer C. by de Letteren c.d.*

+ Nae langheyd van tijd veranderen deese Ys-bergen haere Sneeuw-verwe door de lught, Regen, en Wolcken. In de kloven of reten der selver zietmen 't hooghste blauw, 't welckmen op de gantsche Wereld sou mogen aenschouwen.

+ Van deese Ys-bergen breecken groote stucken af, welcke in de Zee drijven; en die in dickte 't ander Ys verr' overtreffen. 'k Heb eene deeser Ys-bergen gesien, door 't aenslaen der Zee soo cierlijck uytgehoold, als een Kapel; met verwelfselen, Vensteren en Pilaeren vercierd. De Deuren, en de doorgaetede stucken, die gelijck als Vensteren scheenen, hingen vol Ys-kegelen. Inwendigh aenschouwdemen d'alder-

+ Walvisschen konnen onder 't Ys geen lugt scheppen.
+ Wanneer de meeste gesien worden.
+ De grootste Ys-bergen by 't Land.
+ Haere verwe.
+ Cierlijcke Kapel in een Ysschol, door de Golven soo uytgehoold.

schoonste blauwe verwe. Deese Ys-Capel was grooter als ons Schip; en wat hooger, als aghter d'opperste Schips-bodem. Hoe diep deese Ys-schol onder Water lagh, kan ick niet eygentlijck weeten.

+ By de *Mossel-haeven* quam een groote Ys-bergh op ons Schip aen drijven. Deselve was soo hoogh, als 't voorste deel des Schips, genoemd de Back; en lagh soo diep onder Water, dat hy 't Ancker oplightede. Wy hadden doe op vijfthien vademen grond.

+ Verscheydene andere Figueren, of Gedaente-beelden, heb ick in 't Ys gesien; als, ronde en vierkante Tafels, ondersteund met ronde, blauwe Pilaeren. *Sie Figuer B., by de Letter f.* Boven op was deese Tafel gantsch sleght-wit van Sneeuw. De sijden hingen vol Ys-kegelen, even als een afhangend Tafellaecken. De grootte was soodaenigh, dat'er veertigh Menschen rondom hadden konnen sitten. Doch in 't opstaen soudense veellight met den Aers aen de Stoelen vast sijn gebleven. Van deese Tafels heb ick'er gesien met eene voet; oock ondersteund van twee, en van drie Pilaren. De Zee-honden bevonden sigh met hoopen daer ontrent.

+ De Gereghten, op deese Disschen staende, waeren stucken Ys, hebbende reght de gedaente van een Paerdskop, en van een Swaen. Deese kost is wat sout van smaeck; en van weynigh voedsel. Hier staet te mercken, dat dit Ys gantsch gatigh werd door d'aenstuyvingen of sprenckelingen der Zee; en dit veroorsaeckt een soutigheyd daer in, soo dat het smaeckt als ander Zee-water.

+ Door 't Zee-water, en 't daer tusschen komende Regen-water, veranderd oock 't Ys sijne verwe: Gelijck alsmen gemeenlijck 't Water geel en blauw siet, wanneer men onder 't selve wandeld, en met opene oogen nae boven kijckt.

+ Soo verr' 't ander Ys boven waeter leght, is 't van smaeck gelijck gemeen Ys; doch onder 't selve is't sout, gelijck Zee-waeter.

+ Doe wy by *Spitsbergen* aenquaemen, lagh 't Ys by 't *Rehenveld* noch vast. Doch weynige daegen daer nae was 't van de Winden gantsch wegh gedreven.

+ 't Ys beset dit Land van alle sijden, nae de gelegenheyd der

+ Dicke Ys-schol.
+ Tafels van Ys, met een, twee, en drie voeten.
+ Gereghten op dese Tafels.
+ Ys verwen.
+ Ys-smaeck.
+ Ys-drift,
+ Nae Spitsbergen.

Winden; van *Jan Mayen-Eyland*, van *Oud-Groenland*, en van *Nova Zembla* af komende.

+ Doemaels bevonden wy, dat 't Ys van d'eene sijde tot d'andere van *Spitsbergen* lagh. De Schepen seylden tusschen 't Ys en 't Land, gelijck als in een Rivier.

+ Soo haest dit Ys van de Wind werd aengejaeghd, moeten de Scheepen wijcken, of sigh nae de Haeven begeven; ter tijd toe dat 't gedaghte Ys door andere Winden weer werd verdreven. Indien niet, soo moetense hier vergaen. Doch soo andere Scheepen daer ontrent, en buyten 't gevaer van 't Ys sijn, soo konnen de Menschen noch haer Lijf bergen door sigh nae d'andere te begeven.

+ Op dit Ys verneemdmen niet veel Zee-honden, of Robben; doch daer tegens sietmen hier een groot getal Walrussen; maer noch veel meer Vogelen. Als wy nu al verder voeren, saegen wy de *seven Eylanden*, doch konden boven deselve niet geraecken.

Toe-doeningh.

+ Doe *Linschooten* in 't Jaer 1594. sijnen Togh nae 't Noorden deed, sagh hy in Hoymaend Ys-schollen, niet alleen soo hoogh boven water leggende als 't Schip ter halver Seylen, maer oock soo groot als Steenrotsen en Eylanden: Jae sulcke, die op de diepte van seven vademen niet Vlotten konden. Sommige waeren meer als een halve Mijl weghs langh. + Somtijds wierdense gemeeten vijfthalve vadem onder, en twee vademen boven water. Echter is dit noch weynigh. In de derde Schipvaert van *Willem Barentsz. om 't Noorden nae China* staet aengeteeckend, dat op den 6. der Ooghstmaend by *Capo de Troost* gesien wierd een Ys-schol die ses-en-dertigh vademen onder water vast lagh, en sesthien vademen daer boven uytstack; maeckende 't saemen 52. vademen, of 312. voeten. + In mijne vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschrijvingh van oud en nieuw-Groenland pag.* 85. spreeck ick van Ys. 't welck somtijds 70. jae 80. vademen dick is. 't Geen deese vaert te gevaerlijcker maeckt, is, dat in sommige streecken verscheydene Stromen gaen; in welcke 't Ys smelt, en dan terstond weer bevriesd. Doe 't Volck van de gedaghte *Willem Barentsz.* op sijne derde Togt in 't Jaer 1596. op den vijfden der Somermaend 't eerste Ys saegen, quam 't selve haer seer wonderlijck voor. In 't eerst meendense, dat'er witte Swaenen heenen dreven. Derhalven eenen der hare, boven op 't Schip gaende wandelen luyd keels riep, dat hy Swaenen sagh swemmen. De geene, die beneeden waeren, dit hoo-

+ Andere
+ Waerneemingen
+ Van 't Ys.
+ Ys van agt.
+ Van twee-en-vijftigh,
+ Ja van taghtigh vademen dickte.

rende, quaemen terstond nae boven loopen; + maer wierden wel haest gewaer, dat de gemeende Swaenen stucken Ys waeren, van de groote Schollen afgedreven. En vermits 't tegens den avond gingh, soo scheenense de witte Swaenen niet ongelijck. In 't Jaer 1271. quam een groot deel Ys, waer op veele Beeren waeren, door een stercke Noord-Ooste Wind by *Ysland* aendrijven: Waer uyt men besloot, dat 't geen men doe van *Groenland* nae 't Westen had ontdeckt, noch geheel *Groenland* niet was; maer dat sigh dit Land nae 't Noord-Oosten noch veel wijder moest uytstrecken. Hoedanigh de *Persianen* Ys maecken, en dan de geheele Somer bewaeren, onaengesien de seer groote hitte deeses Gewests, verhaelen wy in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen, tweede deel, pag.*1252. Van d'Ys groeven in *Turckyen*; en wat voor Koophandel de *Sultan* daer meê drijft, *derde deel, pag.*227.

IV. Hoofd-stuck.
Beright van de Lught by Spitsbergen*. Veranderingh van 't We'er, en de Teeckenen daer van. Wolcken. Rijp. Seldsaemheden van de Sneeuw; en veelerley andere dingen.*

+ **G**Elijck in onse Landen de koude niet altijd bestendigh is, alsoo oock in *Spitsbergen*. In Grasmaend (*April*) was 't op den een-en-tseventighsten *Graed* soo koud, datmen sigh nauwlijcks wist te bergen.

+ In deese Maend, gelijck oock in de volgende Bloeymaend, sou 't in *Spitsbergen* yeder jaer de strenghste koude zijn.

Wat voor Nattigheyd in de Scheepen is, bevriesd. De Masten, Touwen, en voorts wat om of aen een Schip hanghd, werd van Nevel en Ys als met een Harnasch overtogen.

+ Nu werden de Scheepen niet meer soo vroegh daer heenen gesonden, als wel voor weynige Jaeren geschiedede; en evenwel koomense noch tijds genoegh. Want soo vroegh in 't Jaer kondense daer weynigh voordeel doen; vermits 't Ys noch niet van malkander is gedreven: Waerom dan oock ter dier tijd niet veel Walvisschen werden gesien.

+ In de twee eerste *Spitsbergensche* Soomer-maenden is 't Tandklapperen daer seer gemeen. De begeerte om t'eeten is hier oock grooter, als in andere Landen.

+ Op den derden der Bloey-maend bemerckten wy der Sonnen-ondergangh niet meer, wijlmen by naght soo wel sien kon

+ Ys-stucken voor witte Swaenen aengesien.
+ Koude in Spitsbergen,
+ Wanneer die Strengst is.
+ Men gaet nu so vroeg niet meer derwaerts.
+ Eetenslust.
+ Geduerige dagh.

als by dagh. Doemaels bevonden wy ons ontrent op den eenentseventighsten *Graed*.

+ Van de bestendigheyd des We'ers is niet veel te roemen in deese twee eerste Maenden; wijlmen bynae yeder uyr veranderingh verneemd. Men seght oock, dat'er veranderingh en Onweer voor handen is, wanneer men de Maen, en een droevige, vlammige Hemel siet.

+ Of nu de Maen soodaenige Onweeren voorkondighd, kan ick niet weeten; wijl deselve oock van ons by klaeren dagh wierd gesien. Doch dat nae een klaeren Hemel de Lught van een dicke Nevel werd overtogen, geschied op meer andere tijden; insonderheyd wanneer daer op een andere Wind volghd.

+ Als de Bergen vyerigh schijnen, soo is 't Nevelaghtigh. Daer op volghd een noch duysterer Nevel, met vermeerderingh der koude. Deese Nevel schijnd blauw, als *Indigo*; oock wel swart van verwe. By veranderingh des We'ers werd deese Nevel van de Wind aengedreven; soo dat in minder als een half uyr tijds de Zee van een duystere Mist bedeckt is; sulcker wijs; datmen nauwlijcks eens Schips lenghte van sigh kan sien.

+ Andere Merck-teeckenen, genomen van de Walvisschen en Zee-honden, sullen in de Hoofd-stucken, daer wy van dese Zee-geslaghten spreecken, beschreven worden.

Somtijds was 't in Bloeymaend, (als op den veerthienden der selver) een seer heldere en klaere lught; doch te gelijck gantsch koud: Soo dat wy verder over 't Water sien konden, alsmen anders op Zee gewoon is de Zee te sien.

+ Lught en Zee waeren niet t'onderscheyden. 't Scheen, als of de Scheepen in de Lught sweefden. Deselve schijnen, alsmense dus aenschouwd, gelijck verdorde Boomen, of Paelen.

Spitsbergen sietmen van verr' als of 't een Wolck was. De Bergen geven een weerschijn in de Zee; soo dat yemand, die geen kennis van dit Land heeft, 't selve van de Lught niet kan onderscheyden. Even gelijck oock andere Landschappen van verre soodaenigh werden aenschouwd. *Sie de Figuer O*.

De voorgedaghte klaerheyd en stilte hebben wy oock gehad in de volgende Somer, Hoy, en Ooghstmaend.

+ Wat nu de koude belanghd, deselve schickt sigh na den aert

+ Voorteekenen
+ Van Onweer.
+ Nevel.
+ Verr' in Zee gesien.
+ Hoe sigh Spitsbergen vertoond.
+ Meer of min koude, na gelegenheyd der Winden.

der Winden; als: De Noorde en Ooste wind veroorsaecken de felste koude; soo datmen sigh meenighmael voor deselve nauwlijcks weet te bergen; voornamentlijck wanneer 't sterck waeyd.

De Weste en Suyde winden, wanneerse maer wat bestendigh sijn, geven veel Sneeuw, oock wel Regen; met een lijdlijcke koude.

Wat voor een hitte de Son hier van sigh geeft, sietmen dickmael aen de geene, welcke de traenen uyt d'oogen druypen. Evenwel houd deese strenge koude, gelijck wy alreeds hier boven hebben geseght, niet geduerigh aen: Want indien 't hier altijd even vinnigh was, hoe souden'er dan eenige Kruyden konnen wassen?

[+] Oock waeyen hier niet in yeder Jaer deselve Winden in deselve Maenden; maer daer in is veranderingh, gelijck in andere Landen. Nu is 't een saghter, dan weer een harder Winter.

Soodaenige Jaeren, in welcke men niet veel donckere, mistige daegen verneemd, werden van ervaerne Schippers en Harpoeniers geroemd, de beste voor de Walvisch-vanghst te zijn.

Of hier, by de voornaemste verwisselingen der Maen, oock Springh-vloeden komen t'ontstaen, kan men niet weten.

[+] Sulck een schoonen Hemel, als in ons Land by de Somertijd werd gesien, met cierlijck-getrapte en aerdigh aen een geheghtede Wolckjens, heb ick in *Spitsbergen* noch noyt vernomen. Maer hier tegens altijd een droeve Lught, of een beneveld Swerck.

Opstijgende Donder-wolcken ben ick noyt gewaer geworden. Heb oock van niemand gehoord, dat hy deselve oyt sou gesien hebben.

[+] Boven 't Ys sietmen de Lught wit. Hier uyt kan men afnemen, waer vastYs leght. In 't voorgaende Hoofd-stuck, daer wy van 't Ys hebben gehandeld, kanmen breeder beright hier van vinden. *Sie de Figuer A., by de Letter f.: En Figuer B., by de Letter d.*

[+] In de twee laetste *Spitsbergensche* Somermaenden, insonderheyd in Hoymaend, scheen de Son voor 't *Waygat* soo warm,

+ Winters, sijn hier niet altijd even streng.
+ Wolken.
+ Lugt boven 't Ys.
+ Warme Sonne-

dat de Teer aen 't Schip, tusschen de Gangh-boorden, daer de wind soo niet in valt, begon te smelten.

+ Daer is geen onderscheyd tusschen de koude by dagh of by naght; wijl'er geen dagh en naght is. Echter schijnd men noch dagh en naght te konnen onderscheyden, wanneermen, nae een reghte betraghtingh, voor de naght neemd de tijd, dat de Son schijnd als een heldere Maen; soo datmen soo wel in de Son als in de Maen kan sien.

Vermeerderingh der koude, of afwijckingh (verwisselingh) van 't Compas, hebben wy, soo verr' wy gekomen zijn, niet bemerckt.

+ Hier staet oock in aght te neemen, dat de koude in dit Gewest een dood ligchaem in d'Aerde niet lightlijck laet verrotten; gelijck wy hier boven in 't Hoofd-stuck der Beschrijvingh van *Spitsbergen* alreeds hebben geseght.

Op onse te rugg'-reys hebben wy der Sonnen ondergangh voor d'eerstemael waergenomen op den tweeden der Ooghstmaend.

Wat nu belanghd de dingen, welcke in de Lught werden geteeld; 'k heb bemerckt, dat de Rijp, gelijck kleyne spiessige Sneeuw (om soo te spreecken), of in seer kleyne subtyle Spieskens op de Zee neer valt, en deselve bedeckt, even als ofse van stof bestoven en overtrocken was.

+ Deese kleyne Spieskens werden geduerigh meer en meer opgehoopt; en leggen soo alsse vallen, kruyswijs en ongelijck op malkander. Alderbest kanmense vergelijcken by een Spinneweb. S'ontstaen, of komen voort uyt de koude der Lught; en vermeerderen sigh soo seer, dat de Zee daer van werd overtrocken als met een dicke Huyd, gelijck Ys. Welck Ys een soete smaeck heeft: Gelijck dan oock 't soute Zee-water, in de hoogte der Lught opgetrocken zijnde, daer veranderd werd, en tot soet Regen-water neer valt.

't Gebeurd alleen by heldere Sonneschijn en strenge koude, datmense sien kan. Anders vallense onsightbaer, gelijck by ons de Dauw'snagts. By droeve Lugt, of als de Son niet schijnd, kanmen dit niet gewaer werden.

Bysonderlijk kanmense sien, wanneermen tegens de Son kijkt, aen een schaduwagtige plaets. Dan blinckense met sulk een heldere glantsch als Diamanten.

+ Dagh en Naght, hoe t'onderscheyden.
+ De koude laet hier de doode ligchaemen niet lightlijck in d'aerde verrotten.
+ Rijp, hoedaenigh die op de Zee neer valt.

Sy werden met meenighten gesien, gelijck Stof-veselkens in de Son, van 'smorgen af tot op den middagh en 'savonds toe.

[+] Gantsch kleyn vallense neer; soo dat'er gantsch geen nattigheyd van aen de Klederen koomd te hangen,. Reght ontrent de Middagh, wanneer de Son wat warm schijnd, smelten dese Spieskens, en vallen dan onsightbaer benedenwaerts; gelijck de Dauw.

Somtijds, wanneer de Rijp van de Boomen afstuyfd, sietmen by ons oock ten naesten by diergelijcke Spieskens. Dit is kleyne Sneeuw; welcke soo wel in de Schaduw, als tegens de Son kan gesien worden.

Oock sijn deese Spieskens niet d'Adem, of Damp, die, gelijck de Rijp, aen de Baerden der Mannen, of de Hayren der Paerden, of andere dingen, blijft hangen.

[+] Hier moet niet vergeeten worden, datmen in deese Spieskens by *Spitsbergen* een Boogh gewaer werd, gelijck als een Regenboogh van twee Verwen wit en bleeck-geel; bynae gelijck de Son sigh vertoond in de duystere beschaduwingh der Wolcken.

'k Sal nu treden tot de beschrijvingh eens anderen Booghs; [+] welcke ick de naem van Zee-boogh geef. Deese werd gesien by heldere Sonneschijn; niet in de groote Baeren, maer in de druppelen des Waters, welcke door de Wind daer van af-stuyven, en gelijck een Nevel schijnen.

Gemeenlijck sietmen deesen Boogh voor den Buyck des Schips; oock wel aghter nae de Lee toe (dus werd genoemd de sijde des Schips, welcke sigh nae de Zee neyghd) tegens de Son over, daer de schaduw der Seylen heenen geworpen word. Doch niet de schaduw der Seylen maeckt de Boogh, maer in deselve aenschouwdmense.

In deese soute Zee-druppelen sietmen soodaenigh een schoone schaduw, met verscheydene Verwen, gelijck men gewaer werd in de Regenboogh aen den Hemel, tegens over de duystere Wolcken.

[+] Hier by werd my noch yet anders indaghtigh; naementlijck, dat in de bovenste Wolcken nevens de Son, een heldere Lught werd gesien, even als of'er twee Sonnen scheenen. De

+ En verscheydene waerneemingen daer ontrent.
+ Boogh in de Spieskens, als een Regenboogh.
+ Andere Boogh, van onse Schrijver een Zee-boogh genoemd.
+ Neven-Sonnen.

Zeevaerende noemen deselve Weerschijningen, of anders Neven-Sonnen.

Sulck een helder light bevinden wy in de laege Lught, in de duystere Schaduw, welcke van de Wolcken neervalt; schijnende een Regen-wolck niet ongelijck; vermits 't vol druppelen sweefd, waer in de Son blickerd, gelijck 't een of 't ander dingh in een Spiegel werd gesien.

+ Deese klaerheyd der Son veroorsaeckt een warmte, welcke van sigh drijft een Boogh, nae de gestalte der Son. Dese Boogh sijn de druppelen, die van der Sonnen warmte in Damp, of Nevel, werden veranderd. By veranderingh der koude werd deese Damp in de Lught gesien als Roock; waer in men de verwen niet gewaer word.

In de gedaghte swevende druppelen blickerd de Son, en veroorsaeckt de cierlijcke verwen, blauw, geel, en rood; schijnende reght juyst van malkander gescheyden te zijn. Dit sijn de Hoofd-verwen des gemelden Booghs.

+ Wat de grootte belanghd, aen den Boogh welcke ick op *Spitsbergen* sagh, heb ick waergenomen, dat hy dagh en naght met de Son om gingh. Dat hy oock 'smorgen en 'savonds, desgelijcks by nagt veel grooter werd gesien als by dagh.

+ 'k Wil hier niet spreecken van de Wind-Wervelen, welcke in dese koude Landen onbekend sijn; als die 't Water in de Lugt omdrijven en verbreecken nae de wijs der Waeter-moolens, welcke men gevonden heeft nae de gestalte der Slecken-Huyskens.

Doch hier dient niet vergeeten de kleyne Wervels, welcke ontstaen wegens de voorstaende Bergen, waer tegens een Wind stoot, en alsoo omgedreven worden. d'andere, tusschen de Huysen, of Daecken, sien wy op naeby gelegene Wegen.

+ Voorts werdmen in *Spitsbergen* gewaer, dat de Zee, even gelijck d'andere Wateren, by vermeerderingh van koude, een Damp van sigh geeft; welcke in de Lught tot Regen, of Sneeuw, werd. De reuck daer van is gelijck die van de Nevel, of van heet Water.

Dit is oock een *Spitsbergensche* Aenmerckingh, dat de koude gemeenlijck verminderd, wanneer in de lught veel Damp of

+ Oorsaeken des Booghs aen de Lugt.
+ Omgangh met de Son.
+ Wind-wervelen.
+ Damp op de Zee, by vermeerderingh van koude; en teecken aen den Damp, van de vermindering der selve.

Nevel werd gesien; en dat deselve bynae in een oogenblick ontstaet by klaere Sonneschijn, sonder wind, of andere oorsaecken. Doch als van deese Dampen de Lught vervuld werd, soo verdeelen sich de Wolcken, en houden langh aen, met een bestendige Wind.

Sulck een Damp sien wy in de Lught, die, gelijck Sweet, aen de Klederen of Hayren hanghd.

Uyt soodaenige kleyne Damp-druppeltjens heeft de Sneeuw haeren aenvangh. Eerst werd een druppelken gesien, als een Sand-koornken. *Sie Figuer E., by de Letter a.*

+ Door de Nevel neemd het toe, tot dat het de gedaente van een ses-hoeckige Schild bekoomd; klaer en doorsightigh als Glas. Aen deese ses hoecken hanghd sigh de Nevel, gelijck druppelkens. *Sie Figuer E., by de Letter B.* Daer nae vriesd het van malkander, soo datmen de gedaente van een Starr' gewaer werd. *Sie Figuer E., by de Letter C.*: Evenwel noch aen een gevrooren; tot dat hy daer nae sigh reght van elckander deeld; soo datmen verneemd een Starr' met tacken. *Sie Figuer B., by de Letter D.*: + Welcke Tacken noch niet geheel bevrooren sijn, wijl noch eenige gantsch natte druppeltjens sigh tusschen deselve bevinden; tot dat hy voorts de gedaente eener volkoomene Starr' krijghd; met Tacken aen de zijden, gelijck Vaerne-kruyd; aen welckers eynden, of spitsen, noch kleyne druppeltjens hangen, als Knuppelkens. *Sie Figuer E., by de Letter E.* Die sigh ten laetsten verliesen, soo dat eyndlijck een volmaeckte Starre-vorm ontstaet.

Dit is d'oorsprongh der Starre-Sneeuw, welcke by de strenghste koude soo langh werd gesien, tot datse al haere Tacken verlooren heeft. *Sie Figuer F., by de Letter F.*

Hoe veelerley slagh van Sneeuw in *Spitsbergen* valt, en by wat voor een We'er, heb ick op de volgende wijs aengemerckt en onderscheyden.

+ *Figuer E., Num.* 1. heb ick afgeteeckend by lijdlijcke koude; wanneer 't oock regenaghtigh was. Dan valt de Sneeuw als Rooskens; als Spieskens; als kleyne Koornkens. *Num.* 2. Wanneer de koude aflaet, valt'er Sneeuw als Starren; met veele Tackjens, als Vaerne-kruyd. *Num.* 3. Nevel alleen, of groote Sneeuw. *Num.* 4. Dus valt de Sneeuw by strenge

+ Eygentlijk beright,
+ Van d'ontstaeningh der Sneeuw.
+ Op hoe veelerley wijs, en by wat voor we'er deselve in Spitsbergen neervalt.

koude en Wind. *Num.* 5. By een strenge koude, doch niet windigh, valt de Sneeuw gelijck als Starren; veel in eenen hoop, wijlse door de Wind niet van malkander werd gedreven. *Num.* 6. By een Noord-Weste Wind, of by een dick bewolckte Lught, en Stormigh We'er, viel Haegel, rond, en oock langhwerpigh, over al met Tacken; van soodaenigh een groote, als in de *Figuer* op de gedaghte *Num.* 6. te sien is.

Noch veelerley ander slagh van Starre-Sneeuw werd'er gevonden, met meerder Tacken, Herten, en diergelijcke gedaenten; doch al t'saemen werdense op eenerley wijs voorgebraght, by een Oosten en Noorden Wind. Andere Spiesaghtige Sneeuw by Weste en Suyde Winden.

[+] Wanneerse van de Wind niet van een werd gedreven, soo valtse wel in eenen hoop t'saemen. Doch alsse door de Wind van malkander werd ghescheyden, soo vallen de Starren of Spieskens alleen; yeder Sneeuw-vorm afsonderlijck; gelijck men de Stof-veselkens siet sweven tegens de Son.

Dus veel heb ick van de Sneeuw waergenomen: En bevinde, dat oock in deese Landen by een koude Lught en Noorden Wind allerley slagh van Starre-Sneeuw werd gesien, gelijck in *Spitsbergen*.

Toe-doeningh.

[+] Van de geweldige Sneeuw, welcke 't Koninghrijck *Tibet*, ter plaets daer de Vloed *Ganges* sijnen oorsprongh neemd, een lange tijd in yeder Jaer bedeckt, soo dat der Reysigers oogen door de geduerige glantsch verblind werden, en d'Inwooners ter dier oorsaeck Sneeuw-brillen gebruycken moeten: Van de Sneeuw op de *Switsersche Alpen*, welcke eenige duysend Jaren daer gelegen heeft, en tot ongemeen hard Ys bevrooren is: Van de gevaerlijcke afrollingh der Sneeuw van deese Bergen. Van een wonderlijcke Sneeuw-brugh over de Rivier *Ganges*, e.s.v. Hebben wy gehandeld in onse meergedaghte *Curieuse Aenmerckingen, tweede deel, pag*. 505. 649. 650.

+ Verdere Waernemingen.
+ Vreemdigheden van Sneeuw.

Frederick Martens Spitsberghsche Reys. Derde Boeck.
Handelende van de Planten en Kruyden, welcke in Spitsbergen werden gevonden.

I. Hoofd-stuck.
Voorberight, tot de volgende Beschrijvingh der Planten en Kruyden.

+ **V**Oor af en in 't gemeen moet ick den Leeser dit beright geven, dat al de bygevoeghde Figueren der Kruyden op de plaets, daer ick deselve heb gevonden, varsch, nae 't leven, en volgens haere Natuerlijcke groote sijn afgeteeckend; behalven alleen 't Klip-kruyd met 't eenige Blad; en 't daer nevens staende Kruyd (in de Figuer 1.), een Paerdestaert niet ongelijck; welcke, wegens haere grootte, niet in haer volkomene vorm hebben konnen werden afgebeeld.

+ Al de Kruyden (gelijck oock 't Mos-kruyd) wassen op 't Gruys en 't Sand der Steenen en Rotsen, daer 't Water na beneden afvalt; daer oock d'Ooste en Noorde-winden op de sijde des Geberghts niet te sterck aen waeyen. De Vogelen geven'er de Mestingh toe; waer door de gedaghte Kruyden tot haer volkomene Wasdom konnen geraecken.

+ Noch veel meer andere kleyne Kruyden komen hier voort, welcke ick, wegens gebreck van tijd, niet heb konnen afteeckenen. Doch indien 't God gelieft, dat ick derwaerts een tweede Reys doe, soo sullense in 't toekomende niet vergeeten worden.

+ Met opset heb ick hier uytgelaeten de witte Maen; waer van wy veele Bloemen op onse Hoeden staecken, en daer meê

+ Beright van de Figueren der Kruyden.
+ Hoe en waer die wassen.
+ Aenwijsing
+ Van eenige

weer te rugg' nae ons Schip quamen. De geheele Plant was maer eene Span langh.

+ Daer benevens heb ick oock niet afgebeeld de roode Sueringh: De geene, welcke my te *Breemen*, in den Hof des *Hollandschen* Hoveniers, is getoond, onder desen Naem, was van deselve grootte; doch de Bladeren der *Spitsbergsche* sijn rood van verwe.

+ Deese weynige hier voorgestelde Kruyden kan de gunstige Leeser voor eerst tot een Proef aenneemen; en daer uyt bemercken, dat op deese koude, dorre Geberghten evenwel noch Aerd-gewassen sijn te vinden, waer van soo wel Menschen als Beesten haer onderhoud, en vervarsschingh konnen hebben, gelijck uyt onse volgende Beschrijvingh te sien is.

+ 't Schijnd dat deese Kruyden in dit Gewest maer alleen een korte tijd hebben, om te wasschen. Want doe wy in Somer-maend op *Spitsbergen* aenquamen, was'er niet veel groens te sien. Maer in Hoy-maend stondense meerendeel in vollen bloey; eenige oock droegen alreeds Zaed. Waer uyt lightlijck staet af te neemen, wat voor een lange Somer hier zijn moet.

+ Ick koom nu tot de Beschrijvingh der Kruyden, welcke ick heb konnen afteeckenen. En sal beginnen met de geene, die haere blaederen alleen om de Wortel uyt-brengen; aen de Stengel geene, of weynige der selver hebbende. Daer op sullen volgen d'enckel-geblaederde aen de Steel. Voorts, de sulcke, aen welcke men gepaerde bladeren vind. Dan een met drievoudige Bladeren. Eyndlijck sal ick besluyten met d'onvolkomene Kruyden.

II. Hoofd-stuck.
Kruyd met Aloë-Bladeren.

+ **D**It is een seer aerdigh Kruydje. 't Brenghd, tusschen tackige, gantsch groene en vette bladeren, gelijck Aloë, een bladerloose bruyne Stengel voort, groot ontrent een kleyne halve vinger; waer aen uyt-spruyten gedrayde ronde kopjens van Lijf-verwige Bloemkens, welcke men nauwlijcks

+ Hier voorby gegaene
+ Kruyden
+ Tijd, tot de wasdom der Kruyden.
+ Orde der volgende Verhandelingh.
+ Aerdigh Kruydje, met Aloebladeren.

kan komen. 't Eene Bloemen-kopje is boven 't andere, niet verr' van malkander gescheyden. *Sie de Figuer C., by de letter a.*

+ Somtijds komen uyt 't selve Kruyd twee Stengelkens voort. d'eerste is de grootste; d'andere kleyner. Evenwel heeft de kleyne Stengel, even soo wel als de grootste, dubbele druyfgelijcke Bloemen-kopjens.

+ Belangende 't Zaet, 't selve heb ick, nevens meer andere dingen, door gebreck van tijd niet konnen afteeckenen. De Wortel bestaet uyt veele teedere *subtyle* Veselkens.

't Wierd met hoopen versaemeld op den seventhienden der Hoy-maend, aghter de *Harlinger* Koockery, aen de hooge Bergen, daer 't Water nae beneden valt.

+ 't Is niet wel te seggen, tot welcke van de Kruyden, in de Kruyd-boecken beschreven, dit Kruydeken moght te brengen zijn. De Heer *Casparus Bauhinus* in sijne *Voorloper* van de *Schouwplaets der Planten*, *lib*.5. *cap*. 15. maeckt gewagh van seeker Kruyd, 't welck hy noemd *Limonium Maritimum minimum*. 't Selve schrijfd hy toe kleyne, rondaghtige, dicke, dighte Bladeren, gelijck de Donder baerdt (*Semper vivum*) tusschen welcke kleyne Stengelkens voort schieten, met eenige weynige bleeck-roode Bloemkens. Doch de Wortel koomd met die van ons Kruyd niet over een; welcke bestaet in veele Veeselkens, en niet rood; d'andere daer tegens langh en rood, oock boven verdeeld is.

III. Hoofd-stuck.
Ingekerfde Kleyn-Donderbaerd.

+ **D**E Blaederen deeses Kruyds vergelijcken sigh alderbest met de Maeghdelieven-blaederen; voor welcke ick deselve oock aengesien sou hebben, indien'er de Bloem niet ingeweest waere. Dit verschil is'er noch tusschen beyden, dat de Blaederen van dit *Spitsberghsche* Kruyd dicker en sappiger sijn, gelijck de Blaederen der kleyne Huysloock.

+ De gedaghte Blaederen komen rondom de Wortel uyt, tusschen welcke een kleyne Stengel, soo langh als een kleyne

+ Stengel en Bloemkopjens.
+ Wortel.
+ Waer meê 't gelijck, doch oock Ongelijk is.
+ Over-eenkomingh.
+ Bladeren.

vinger, voortschiet, sijnde rond en ruygh; meerendeel sonder Blaederen. Alleenlijck daer een andere Stengel uytschiet sietmen 't eene smal Blaederken aen 't andere.

+ De Bloemen komen tusschen schubbige kopjens voort, gelijck een *Stichas*-Bloem. Van verwe sijnse bruyn. Hebben vijf spitse Blaederkens, sigh houdende aen vijf Veeselkens; de Muer-peper-bloemen niet ongelijck. 'k Heb niet meer als twee Bloemen te gelijck bloeyende gevonden. 't Zaed was noch niet voor handen.

+ De Wortel is wat dick. Gaet reght uyt. Heeft aen alle sijden een goeden hoop dicke Veeselkens.

+ Men sou dit slagh van Kruyd tot de Donderbaerd konnen brengen; en 't selve ingekerfd kleyn; of sleghtlijck, gekerfde Donderbaerd met schubbige koppen, mogen noemen.

Dit Kruyd heb ick gevonden in de *Deensche Haven*, op den aghtthienden der Hoymaend. *Sie Figuer F., by de Letter a.*

IV. Hoofd-stuck.
Hane-voeten.

+ **V**Olgen nu de *Hane-voeten*, afgeteeckend in de *Figuer G., by de Letter c., en e. Figuer H., by de Letter c*. En *Figuer I., by de Letter d*. Deese vier Kruyden, welcke wy nu beschrijven sullen, sijn al t'samen *Hane-voeten*, doch onder malkander in de Blaederen onderscheyden.

+ 't Eerste, *Figuer G., by de Letter c*.; en 't vierde slagh, *Figuer I., by de Letter d*., sijn malkander in Bladeren gelijck. Beyde hebbense tweederley Blaederen. d'onderste sijn breeder, en niet soo diep; d'opperste smaller, en dieper ingekerfd. Hier in evenwel onderscheyden, dat d'eerste soort niet soo hoogh op wast, en uyt eene Wortel veele Blaederen (Stengels) voortbrenghd: Doch de vierde heeft maer eene Stengel, aen welcke beneden een Blad aen een lange Steel uytschiet. *Sie Figuer I., by de Letter d*.

+ 't Vierde slagh draegd geele Bloemen. Of 't eerste oock geele Bloemen heeft, kan ick my niet reght indagtigh maecken; al-

+ Bloemen.
+ Wortel.
+ Vergelijckingh.
+ Hane voeten.
+ Verscheyden slagh.
+ Eerste en vierde slag.

hoewel ick vermoede jae. Kan 't oock niet naesien by mijnen voornaemen Vriend de Heer *Doctor Kirstenius*; dien ick een gedrooghd Kruyd van deese soort heb vereerd.

+ De Bloem van dit vierde slagh heeft vijf Blaederen; voor aen breeder als onder. Sy komen voort uyt een ruyge Bloemknop; welcke in even soo veel blaederen verdeeld is. *Sie Figuer I., by de Letter d.* De Bloem van d'eerste soort heeft ses Blaederen, zijnde smal en kleyn. De Zaed-knopjens sijn malkander gelijck.

+ De Wortelen zijn onderscheyden. Die van d'eerste bestaen uyt veele kleyne Veeselen. De Wortelen van 't vierde zijn dicker; langhaghtigh, met *subtijle* Veeselkens.

+ 't Eerste brand op de tongh, gelijck Vloo-kruyd in onse Landen; doch een weynigh onkraghtiger. De blaederen van 't vierde Kruyd branden op de tongh niet. *Sie Figuer I., by de Letter d.*

+ In de *Deensche Haven* heb ick d'eerste soort in meenighte gevonden; desgelijcks oock de vierde. Beyde bloeydense in Hoymaend.

+ 't Tweede slagh heeft eenige andere Blaederen, als beyde de voorige. d'onderste koomen wel met die van d'eerste soort over een, doch sijn kleyner. Die wat hooger staen, voortkomende nae d'eerste Bladeren, sijn op beyde de voorste zijden diep ingekerft; soo dat 't eerste uytstaende blad bynae de gedaente van een Tongh schijnd te vertoonen. De twee bladeren, daer ter zijden staende, zijn maer een weynigh ingekerfd. *Sie de Figuer G., by de Letter e.*

Men vind noch een andere ongelijckheyd tusschen de Bladeren van dit Kruyd en beyde de voorige; vermits de geene, welcke naest by de Bloem staen, smal en diep ingekerfd zijn, met twee kerven; brandende op de tongh. De Bloem is kleyn. Heeft ses, of oock wel seven Bladerkens. 't Zaedknopje is dat der voorige gelijckvormigh, behalven alleen dat het kleyner is.

+ De Wortel is die van 't eerste slagh gelijck; behalven datse meer Veeselkens heeft. Hier by staet noch aen te mercken, dat uyt de Wortel gelijck als een ronde dicke Scheede voortschiet, welcke de Stengel omvanghd, nae de dickte des Steels; even gelijck aen de vierde soort werd gesien.

+ Bloemen.
+ Wortel.
+ Smaeck.
+ Waer 't wast.
+ Tweede soort; en verschil Met de vorige soorten.
+ Wortel.

Ick vond dit Kruyd by 't eerste staen, in de *Deensche Haven*, of *Bay*, den sesthienden der Hoymaend.

+ 't Derde slagh is noch kleyner, doch veel rijcker in Bladeren; welcke niet soo groot, oock niet soo diep gekerft zijn. Echter hebbense soo wel vier kerven als die van 't ander slagh. Aen dese heb ick niet gevonden d'ongelijckheyd der Bladeren, welcke dight onder aen de Bloem sitten. *Sie de Figuer H., by de Letter c.*

+ De Bloem is wit, en heeft vijf bladeren. 't Zaed-knopje was noch niet te sien. De Wortel bestaet uyt dunne *subtyle* Veeselkens. 'k Heb dit Kruyd gevonden in de *Suyd-Bay*, den sesthienden der Hoy-maend. 't Brand op de Tongh. De Bladeren zijn dick en sappigh.

Ter selver plaets vond ick noch een ander Plantje, dit in alles gelijckvormigh; behalven dat de Bloemen Purpur-verwigh waeren, en de Bladeren niet soo sappigh: Ter dier oorsaeck heb ick 't niet afgeteeckend.

V. Hoofd-stuck.
Leepel-Kruyd.

+**D**It Lepel-Kruyd brenghd uyt eene Wortel veele Bladeren voort; welcke sigh aen deselve in de rondte uytbreyden, en op d'Aerde neerleggen. In 't midden deeser Blaederen koomd een Stengel uyt, wassende veel laeger als in onse Landen; met weynige Blaederen, welcke nevens de tacken sitten.

+ Deese Stengel draeghd witte Bloemen van vier Blaederen. Sy wassen in eene ry, veel aen eene Steel, doch enckel boven malkander. Wanneer d'eene Bloem afvalt, koomd d'andere weer voort. De Bloemen gedaen hebbende, soo vertoond sigh 't Zaed, in langh-aghtige Hulsen (gelijck in de Figuer is aengewesen) als een Eyckel geslooten: Waer tegens by ons 't Zaed in ronder Hulsen werd gevonden.

+ De verwe der Wortel is wit; wat dick en reght. Heeft onder aen subtijle Veeselkens. Dit Kruyd werd met hoopen ge-

+ 't Derde slagh.
+ Beschrijvingh.
+ Lepel-bladeren.
+ Bloemen.
+ Wortel.

vonden aen de Steen-klippen, daer d'Ooste en Noorde-wind niet soo sterck waeyd.

[+] Insonderheyd heb ick 't in meenighten gesien in de *Suyd*, in d'*Engelsche*, en in de *Deensche* Haven. In de laetst-genoemde was'er 't Aerdrijck gantsch groen van.

[+] Deese Leepel-bladeren waeren 't eerste Kruyd, 't welck ick in *Spitsbergen* vond; doe wy d'eerstemael aen Land traeden. 't Was doemael soo kleyn, dat ick 't nauwlijcks kon kennen voor Leepel-Kruyd: Doch naederhand vonden wy 't in behoorlijcke grootte. In Hoy-maend droegh 't Zaed.

[+] Insonderheyd staet aen te mercken, dat de Bladeren deeses Kruyds in *Spitsbergen* weynigh scharpte hebben; en derhalven veel onkraghtiger zijn, als de by ons voortkoomende Leepel-blaederen. Men eetse in dit Gewest voor Salaed, tot vervarsschingh; 't welck met ons Leepelkruyd niet sou willen aengaen.

Mijne Figuer koomd op 't nauwste over een met de geene, welcke werd gevonden in *Matthioli Hooghduytsch* Kruyd-boeck, *Boeck* 3*. cap.* 35. Mijn' Afteeckeningh siet gy *Figuer H., by de Letter a.*

Toe-doeningh.

[+] *Linschooten*, in sijn eerste Reys nae 't Noorden, gedaen in 't Jaer, 1594., beright ons, dat hy den seven-en-twintighsten der Hoymaend op 't Land van *Waygats* (welcke hy noemde de *Straet van Nassauw*) vond een uytsteeckende meenighte van Lepel-blaederen, gemenghd onder 't Gras en 't Kruyd; desgelijcks oock hier en gintsch veel Biesloock; en Veldbloemen. Dit Lepel-kruyd is een seer goede vervarsschingh voor 't aldaer aenkomende Volck, tegens 't Scheurbuyck.

VI. Hoofd-stuck.
Kruyd als Muer-Peper.

[+] **D**It Kruyd is buyten twijffel een slagh van Muer-Peper [dus werd genoemd seekere soort van *Sempervivum*; anders *Sempervivum tertium*] doch de Bladeren sijn ruygh; niet soo dick, oock niet soo sappigh, als die van onse Muer-peper. Daer-en-boven brandense niet soo seer op de tongh als d'onse.

+ Meenighte.
+ Snelle wasdom.
+ Onderscheyd tusschen deese en onse Lepel-bladeren.
+ Gebruyck der Lepel-bladeren.
+ Muer-peper.

+ Eer de Bloemen ten vollen uytkoomen, schijnense de Bloemen der Wolfs-melck gelijck. Doch uytgebroocken zijnde, vertoonense sigh Purpur-verwigh, en hebben ongelijcke Blaederen; meerendeel vijf; maer somtijds heb ick ses, oock wel negen bladeren geteld. Op 't getal der Veselkens in de Bloemen heb ick geen aght genoomen; oock geen Zaed daer in gevonden.

+ De Wortel is seer kleyn; en d'eene staet by d'ander. Dit Kruyd saegen wy op de laege Eylanden der *Engelsche Bay*. Met hoopen vonden wy 't onder de Mos-kruyden op den ses-en-twintighsten der Somermaend. *Sie de gedaente Fig. F., by de Letter c., en Figuer I., by de Letter a.*

VII. Hoofd-stuck.
Adder-wortel.

+ **D**It Kruyd is een slagh van kleyn Adder-Kruyd *(*in 't Hooghduytsch *Natter-Wurtz*; in 't Latijn *Dracunculus*; by ons *Herts-tongh).* 't Wast in *Spitsbergen* seer raer. d'onderste bladeren sijn de grootste; echter niet boven een Nagel breed. Sy sitten enckelijck alleen aen de Stengel, en niet meer als drie boven malkander; d'onderste uytgeslooten. + Hoe naerder de bladeren by de Bloemen staen, hoe smalder sy werden. Inwendigh (of binnenwaerts), een weynigh van den rand af, hebbense veel kleyne stipjens, verdeeld na de rondte des blads, tot aen 't spits toe. Aen deese stipjens verliesen sigh d'Aderen. Voorts sijn deese bladeren aen 't uyterste der rondte niet geheel sleght, maer eenighsints *subtyl* ingeboogen.

+ Uyt de wortel koomd somtijds een enckele, somtijds een dubbele Stengel voort, gelijck in de *Figuer* te sien is. De tweede, of Neven-Stengel, is altijd wat laeger als d'eerste, of Hoofd-Stengel.

+ De Bloemen komen voort uyt Hayraghtige Aderkens. Veel kleyne lijfverwige Bloemkens staen gedrongen nevens malkander. Deese waeren soo kleyn, dat ick de Bladeren niet geteld heb.

+ Bloemen.
+ Wortel.
+ Adder-Kruyd.
+ Blaederen.
+ Stengelen.
+ Bloemen.

+ 't Zaed was noch niet rijp. De Wortel wijsd aen 't Geslaght deeses Kruyds: En is derhalven *Bistorta*, of Adder-wortel te noemen. Want sy leght omgekromd in d'Aerde. Is meerendeel, daerse op 't dickste is, soo dick als een kleyne vinger. Heeft kleyne Veeselkens. Van buyten isse bruyn-aghtigh; van binnen lijfverwigh. Van smaeck t'saemen-treckend.

+ Dit Kruyd heb ick gevonden in de *Deensche Bay*, op den aghtthienden der Hoymaend. Mijne Figuer koomd alderbest over een met de geene, die *Camerarius* heeft afgebeeld in 't derde *Capittel* van *Matthioli vierde Boeck. Sie Figuer I., by de Letter a.*

VIII. Hoofd-stuck.
Kruyd als Muysen-Ooren.

+ **D**It Kruyd brenghd gepaerde, enckele, over al ongesneedene, ruyge, en de Muysen-ooren gelijck zijnde Bladeren voort. De Stengelen, wanneerse eerst uytschieten, zijn glad; doch werden naederhand even soo wel ruygh, als de Muysen-ooren, daer de bovenste magere bladeren sitten, Onder sijnse rond, en niet langh.

+ Boven op de Stengel koomd een witte Bloem uyt haer Bloem-huysje voort. 't Getal haerer Bladeren heb ick soo nauw niet aengemerckt. Oock heeft de kortheyd des tijds my niet toegelaeten, dat ick van 't Zaed had moogen schrijven. + De Wortel is kleyn, rond en dun, met kleyne Veeselkens.

+ 't Schijnd dat dit Kruydeken behoord tot de ruyge Hoender-beet.

Veellight kon dit wel zijn 't derde of 't vierde Geslaght der Hayrige Hoender-beeten des Heeren *Dodonei*, voorgesteld in sijn *Kruyd-boeck*, eerste *Latijnsche* Druck, *cap.* 10. *des tweeden Boecks*; doch in sijne afbeeldingh zijn de Bladeren ingekerft; waer tegens 't *Spitsberghsche* Kruyd, gelijck wy alreeds geseghd hebben, ongekerfde Bladeren heeft.

Ick versaemelde 't selve in de *Suyd-haven*, op den seventhienden der Hoy-maend. *Sie de Figuer B., by de Letter d.*

+ Wortel.
+ Vergelijckingh.
+ Muysen-ooren, of een slagh daer van.
+ Bloemen.
+ Wortel.
+ Vergelijckingh.

IX. Hoofd-stuck.
Kruyd als Vincoord; of Maeghde-Palm.

+ **D**It Kruyd slingerd langhs d'Aerde. 't Heeft rondaghtige Bladeren; twee en twee op laege Stengelen. Mijns oordeels vergelijckense sigh met de Bladeren van Vincoord, of Maeghde-palm (in 't *Hooghduysch Singroen*, of *Ingroen*); doch sy zijn wat ronder; en oock de grootste voor aen ingeboogen. De Stengel is wat knobbeligh en houtaghtig.

+ In 't eerst laet de Bloem sigh sien als of 't een Blad sou zijn. Maer alsse verder uyt-koomd, werdmen gewaer, dat'er een Bloem van sal van worden. Sy koomd voort tusschen de Bladeren aen deselve Steel. De reghte verwe deeser Bloemen heb ick niet konnen waerneemen, wijlse sigh, ter tijd ick daer was, noch niet ten vollen lieten sien. Veel min heb ick 't Zaed konnen versaemelen.

+ De Wortel is langh, dun, rond, houtaghtigh en knobbeligh.

Onder aen heeftse *subtyle* gedubbelde Veeselkens. 'k Vond dit Kruyd in de *Suyd-Bay*, aghter de *Harlinger Koockery*, op den negenthienden der Somer-maend, en den seventhienden der Hoy-maend.

+ Wijl de Bloem, gelijck oock 't Zaed, deeses Kruyds noch niet reght te sien was; dat oock veellight noch meer Bladeren mogen voortgekomen zijn, soo kan ick niet eygentlijck weeten, of 't wel sijn moght de *pyrola minima*, van de Heer *Clusius* afgebeeld en beschreven in 't *vijfde Boeck sijner rare Planten, cap.* 20.: Of oock de *Pseudochamae Buxus* des Hofs t'*Eichstadt*; van de gemelde *Clusius* in 't *eerste Boeck* des gedagten Wercks *cap.* 72. onder de naem van *Anonymos Coluteae flore* afgeteeckend en eygentlijck beschreven; werdende van *Camerarius* in sijnen Hof aengeweesen onder de naem van *Anonymos Pervincae folio*. Sie mijne Afteeckeningh *Figuer G., by de Letter b.*

+ Singroen.
+ Bloemen.
+ Wortel.
+ Vergelijckingh.

X. Hoofd-stuck.
Aerd-Besien-Kruyd.

+ **D**E Bladeren deeses Kruyds sijn die van d'Aerdbesien gelijckvormigh. Want 't heeft drie gekerfde bladeren aen den uytgangh der Stengel; en de Bloemen hebben meerendeel vijf bladeren, selden vier; vertoonende als den aenvang eener Aerdbesie. De Stengels sijn rond, en ruygh, gelijck de bladeren.

+ Aen de Stengelen, op welcke de bladeren voort-spruyten, sietmen twee bladeren tegens over malkander, van een ongelijcke gestalte. 't Eene heeft de gedaente eener hand; 't ander' eens vingers. De groote zijn onder malkander oock niet gelijck; want eenige hebben maer drie, andere meer vingeren.

+ De verwe der Bloemen is geel. Der selver Blaederen sijn rondaghtigh. Van binnen hebbense haere Veeselkens; maer hoe veel, heb ick niet aengemerckt. + De Wortel is Hout-aghtigh, wat dick, met kleyne Veeselkens; nae boven toe wat schubbigh. + De smaeck quam my voor als droogh en t'saemen-treckend, gelijck *Tormentil*.

+ In de Kruyd-boecken, welcke ick by de Heer *Doctor Fogel* heb doorsoght, vind ick geen' Afteeckeningh, met dit Kruyd beeter over-een-komende, als die van *Lobel*, onder de naem van *Fragraria silvestris minimè vesca sive sterilis*; en in 't 70. *Cap.* des Algemeenen *Iferdumischen Pflantzen-buchs*, *lib.* 5., onder de naem van *Fragaria non fragifera vel non vesca*. Doch aen de Blaederen en Bloemen is noch onderscheyd. Want de Bladeren aen mijn *Spitsberghsch* Kruyd sijn wat dieper ingekerfd: Ook sijn de Bloemen der andere wit.

XI. Hoofd-stuck.
Van de Klip-Kruyden.

+ 't **K**Lip-Kruyd behoord tot 't Kruyd, 't welck van de *Hollanders* Wier, in 't *Latijn Fuci* geheeten werd. 't Heeft een breede Stengel, even als of 't Bladeren wa-

+ Aerd besien-kruyd.
+ Stengels en Blaederen.
+ Bloemen.
+ Wortel.
+ Smaeck.
+ Vergelijckingh.
+ Klip-kruyden.

ren: Doch uyt deselve spruyten veelvoudige gelijck-breede Bladeren, even als Tacken aen de Boomen. Boven op den top der Stengels sietmen smalle, langhaghtige Blaederkens; ongelijck in getal. Sommige hebben vijf, andere seven Blaederkens, geel-verwigh, gelijck 't Kruyd; en doorsightigh, als ongekoockte Lijm. 'k Weet niet, of dit voor de Bloem te houden is.

+ By deese bladeren wassen noch andere langhaghtige bladeren uyt; zijnde hol, opgeblaesen, en van binnen vol Wind. Op deselve sietmen rondom veele kleyne Blaeskens dight by malkander leggen. d'opgeblaesene bladeren hebben niet anders als Wind in. Als ick deselve met de vinger t'saemen druckte, gavense een kleyne barst van sigh. Of de daer op sittende kleyne Blaeskens Zaed in sigh hebben, heb ick niet konnen waerneemen.

+ De Schip-lieden berigteden my, dat de kleyne Zee-sleckjens, welcke de Walvisschen souden eeten, uyt 't Zaed deeses Klip-kruyds haeren oorsprongh hebben. Ondertusschen weet ick niet, ofse uyt deese Blaeskens, dan ofse, gelijck onse Slecken, uyt Eyeren voortkoomen. Misschien gaet het, gelijck wy by ons op veelerley bladeren veele Blaeskens vinden, vervuld met Wormen-zaed; waer uyt dan allerley Gewormt ontstaet. Doch hier van kan ick niet seeckers seggen, wijl ick geen gelegenheyd gehad heb, om nauwer hier op te letten.

+ De Wortel wast in de Steenen; derhalven noem ick 't Klip-kruyd. Sy heeft eenige Veeselkens, en is somtijds rood. Dit Kruyd heb ick met meenighte gevonden; eerst in de *Suyd-Bay*, by de *Harlinger-Koockery*, daermen 't varsch Water versameld. Daer nae by de *Mossel-Bay* in *Spitsbergen*. Voorts op 't Eyland *Cadix* in *Spaenje*.

+ Als dit Kruyd droogh werd, is 't bruyn. By Suydlijcke en Westlijcke Winden is 't al t'saemen nat, wegens de Soutaghtigheyd. By Ooste en Noorde Winden is 't gantsch stijf en droogh. Onder de Figueren welcke ick gesien heb, vind ick geene, dit Kruyd gelijckvormiger, als 't geen afgebeeld is in 't *Iferdunische Kruyd-boeck, lib.* 39. *cap*. 50.; en aldaer genoemd werd *Alga Morina Platyceros Porosa*; alleen dat dit doorgaetet en wit is. *Sie Figuer F., geteeckend by de Letter b.*

+ Bladeren.
+ Aenmercklijckheyd ontrent deselve.
+ Wortel.
+ Vergelijckingh.

[+] De bladeren van 't groot Klip-kruyd vergelijcken sigh seer wel met eens Menschen tongh: 't Blad is aen beyde de zijden gekruld; doch voor aen sleght, sonder kronckelen. In 't midden gaen twee swarte streepen tot aen de Steel uyt. Buyten deselve sitten veele swarte Vlecken. Binnen de swarte streep van beyde de zijden tot aen de middelste breede sleghte streep is 't Kruyd vercierd met kleyne kronckelen. In 't midden is 't gantsch glad, tot aen de Steel. Aen 't eynd des Blads voor de Steel gaen twee witte streepen, meerendeel tot aen 't midden des Blads. Sy sijn rond uytwaerts geboogen. Indiense reght toegeslooten waeren, soo soudense gantsch rond zijn.

[+] De lenghte des Blads is meer als die van een Man; en geel. De Steel is noch wat langer. Soo dat de geheele Plant, gehangen werdende aen 't Schip by de groote Vaen-stock, beneden afhingh tot op 't Roer. De Stengel is rond en glad; geel-verwigh, gelijck ongekoockte Lijm. By de Wortel isse dicker als by 't blad. Sy rieckt gelijck Mosselen.

[+] De Wortel heeft veel afsetselen met haere Neven-scheuten. Sy sijn vast aen de Steen-klippen onder 't Water. Dit Kruyd staet geheel onder de Zee; waer van 't eenige vademen diep bedeckt werd. Als wy 't Ancker lighteden, wierd het van 't selve met hoopen uyt de grond geruckt. Anders hadden wy 't niet konnen bekomen.

[+] Met dit Kruyd wierd oock te gelijck uytgeruckt 't nevensstaende Hayrige Kruyd, hoogh de lenghte eens Mans. 't Vergelijckt sigh seer wel met een Paerde-staert; behalven dat het hier en gintsch kleyne Haeckskens heeft; gelijck Hayr 't welck vol schubben sit, of aen 't eynd gespleeten is. Dit gantsche Gewas was bruynaghtigh van verwe, meer als 't voorige. De Wortel was'er aen vast. In dit Kruyd waeren rondaghtige Wormen met meenighte ingevloghten. Sy scheenen bynae Rupsen gelijckvormigh, met veele voeten. Eene der selve hebben wy afgebeeld *Figuer P., by de Letter i.*

Dit Kruyd quam my voor als 't Kruyd genoemd *Cuscuta, Cassutha, Cassytha*, anders oock *Wrange*, of *Schorfte*; in 't Hooghduytsch *Flachsseide*, wijl 't een groote over-een-komingh daer meê heeft. 't Sou derhalven Steen, of Water-Syde moogen genoemd worden.

+ Bladeren van 't groot Klip-kruyd.
+ Geweldige grootte eens Blads.
+ 't Wast diep onder water.
+ Ander Hayrigh gewas, een Paerdestaert gelijckvormigh.

+ Onder de Figueren in de gedruckte Kruyd-boecken vind ick dit Kruyd seer nae by te koomen. 't Hayraghtige Gewas, 't welck men siet in *Antonii Donati* Boecksken van de Gewassen, die ontrent en om *Venetien* werden gevonden; en dat hy genoemd *Muscum Argenteum Marinum, similem plumae:* Doch 't *Spitsberghsche* is niet silver-wit, gelijck hy 't beschrijft, maer geel, of bruynaghtigh.

Beyde de gedaghte Kruyden hebben wy met hoopen gevonden in de *Suyd-Bay*, op den 20. en 21. der Hoy-maend.

+ Daer-en-boven vonden wy in d'*Engelsche Bay*, of Haven, een groote meenighte van ander Zee-kruyd onder Water, 't welck ick Zee-gras noem; wel vier ellen hoogh. De bladeren waren twee, oock drie vingeren breed; geelaghtigh van verwe, gelijck Lijm; doorsightigh, boven stomp toegaende, sonder kerven, sonder steeckels; overal sleght en glad. Uyt een gat der Wortel, en rondom deselve, gingen de bladeren uyt. *Sie Figuer I., by de Letter b. en c.* de voorgedaghte Klip-kruyden.

Frederick Martens Spitsberghsche Reys. Vierde Boeck.
Handelende van de Vogelen; *viervoetige Dieren*; *Visschen en Walvisschen*.

Inleydingh.
Van de Dieren; *insonderheyd van de Vogelen, in 't gemeen.*

+ **D**E Dieren welcke sigh in *Spitsbergen* onthouden, en van my sijn aengemerckt, sijn of tweevoetige, of viervoetige. Daer-en-boven houden rondom dit Gewest sigh eenige Dieren alleen in 't Water op; welke geen voeten hebben; ten waere men de Vinnen, by de Borst sittende, voor voeten wou reeckenen; vermitsse,

+ Vergelijckingh.
+ Ander Kruyd; van onse Schrijver genoemd Zeegras.
+ Twee, en viervoetige Land en Water-Enten In Spitsbergen.

gelijck wy hier na sullen beschrijven, onder een Huyd de Leedematen van voeten vertoonen.

Eenige onthouden sigh in 't Water, oock te gelijck op 't Ys, en op 't Land. Deese sijn of twee, of viervoetige Dieren.

Wy willen den aenvangh maecken van de tweevoetige; te weeten, de Vogelen: Van welcke sigh de meeste in 't Water onthouden. Weynige op 't Ys en Land alleen.

Van de Land-vogelen heb ick maer eenerley slagh waergenomen; naementlijck, de Snippen.

I. Hoofd-stuck.
Van de Gekloofd-voetige Vogelen.

1. Snippen.

[+] **D**E Snip, die oock Strand-loper werd genoemd, wijl hy langhs 't Strand heenen loopt, is niet grooter als een Leeuwerck. De Snavel is smal en dun; wat hoeckigh. Aen onse Snippen is 't voorste deel des Becks breed en rondaghtigh, met tacken en gaetjens, als een Vijl of Rasp, daermen Hout meê vijld. Sijn anders de *Spitsberghsche* gelijck; oock alsoo gedeeld; soo dat de geheele boven-Snavel een Vijl met de Steel gelijck schijnd. Doch onse Snippen sijn grooter als de *Spitsberghsche.*

[+] Soo wel 't bovenste als 't onderste deel des Snavels is vierkant; van verwe bruyn-aghtigh. De langhste is van ontrent twee duymen. De Kop rondaghtigh, hebbende eenerley dickte met den Hals.

[+] De voeten hebben drie gantsch gekloofde voorste Teeën, en een aghter-Tee, die gantsch kort is. De Beenen sijn niet seer hoogh.

[+] De verwe deeses Vogels is als een Leeuwerck; doch als de Son daer op schijnd, blinckt'er blauw door: Bynae gelijck men aen d'Endvogels tweederley verwen gewaer werd, wanneer de Sonne-straelen op haer vallen. Sy eeten kleyne grauwe Wormkens, en Garnellen.

+ Spitsberghsche Snippen.
+ Snavel.
+ Teeën.
+ Verwe.

Wy schooten deese Vogelen by de *Harlinger*-koockery, in de *Suyd-haven*. Wegens haere bruyn-aghtige verwe quaemense my voor als Veld-muysen. Haere smaeck was niet Visch-aghtigh.

Sie Figuer K., by de Letter a.

2. Sneeuw-vogelen.

[+] De Sneeuw-vogel is een kleyne Vogel, ontrent als een Mus. De Snavel is kort en spits. 't Hoofd heeft eenerley dickte met den Hals.

[+] De voeten sijn gekloofd, en verdeeld in drië voor-Teeën; met langhaghtige kromme Nagelen. d'aghter-Tee is wat korter; doch voorsien met een langer kromme Nagel. De Beenen sijn grauwaghtigh, en niet seer hoogh.

[+] De verwe, van 't Hoofd af over den Buyck tot aen de Staert, is Sneeuw-wit. Maer de geheele rugg' is grauw. Even alsoo zijn oock de Vleugelen. Eenige van dit slagh zijn t'eenemael grauw; doch kleyner.

[+] Van sijnen Sangh weet ick niets met allen te seggen; als alleen dat hy een weynigh piept, gelijck de Vogelen plegen te doen, wanneerse hongerigh zijn.

[+] Doe wy aen 't Ys heenen seylden, quaemense met hoopen by ons op ons Schip vliegen, by *Jan Mayen Eyland*. Soo tam waerense, datse sigh met de hand lieten grijpen. Sy liepen op 't Ys. Oock heb ick haer alleen op 't Ys, en niet op 't Land gesien. Ter deeser oorsaeck werdense Sneeuw-vogelen geheeten.

[+] Sy hielden sigh soo langh ontrent ons Schip, tot dat wy d'eerste Walvisch hadden gevangen. Daer nae wierdense van d'andere Vogelen verjaeghd. Wy voederden haer met Grutten, waer meê sy sigh op ons Schip geneerden. Maer alsse sigh sat gegeeten hadden, lietense sigh niet meer grijpen.

[+] Eenige der selve slooten wy in de Kajuyt op, doch sy wilden niet in 't leven blijven. Sommige bereydeden wy ons ter Spijs. De Smaeck was niet onaengenaem; doch sy waeren seer maeger.

[+] Indien men my vraeghde, waerom deese Vogelen op de

+ Snavel.
+ Voeten.
+ Verwe.
+ Sangh.
+ Onthouden sigh op 't Ys.
+ Haere tamheyd.
+ Smaeck.
+ Aenmerckingh.

Scheepen komen vliegen, soo sou ick antwoorden, mijne meeningh te zijn, datse uyt *Ysland* verdwaeld hier aen komen, en door honger geparst haer onderhoud op de Scheepen soecken.

Sie Figuer K., by de Letter b.

Toe-doeningh.

+ In 't tweede deel onses *Grooten Historischen Schouw-tooneels pag.* 461. spreeken wy van andere soo genoemde Sneeuw-vogelen in P*olen*. Men vind haer op de *Lowitzische* Velden. Sy sijn niet veel grooter als Spreeuwen; doch seer vet. Hebben een welrieckend en welsmaeckend Vleesch. Met 't eerste vallen van de Sneeuw komense voor den dagh. Met 't vergaen van de Sneeuw verliesense sigh weer; soo datse alleen in de Winter gesien worden. Wilmense in een Kevie bewaeren, soo moetmen haer niet anders als Sneeuw t'eeten geven. Wanneer haer deselve ontbreeckt, soo stervense terstond. + In de rauwste Geberghten der *Noordsche Landen* onderhoud sigh noch een ander slagh van Sneeuw-vogelen, wat grooter als Tortel-duyven. Wijl hier geduerigh Sneeuw leght, soo werdense hier oock geduerigh gevonden. Deese sijn in de Somer wit; in de Winter swart; de voeten altijd rood. Sy sijn, en slaepen bynae geduerigh op de Boomen; doch alsse Menschen, of Roof-vogels verneemen, soo verbergense sigh onder de Sneeuw; bedecken sigh met haere Vleugelen, en maecken haer alsoo onsightbaer. Om de gedaghte oorsaeck noemdmense Sneeuw-vogelen. Wegens de meenighte der hier leggende Sneeuw kanmen haer beswaerlijck by komen, en derhalven oock selden vangen. Anders sijnse seer goed om gegeeten te worden. In 't gedaghte ons Werck, ter aengeweesener, en oock op andere plaetsen, handelen wy van veelerley andere seldsaemheden der Vogelen.

3. Ys-vogelen.

+ 'k Heb oock in d'*Engelsche Bay* een seer schoonen Ys-vogel gesien, die wy schier met de hand hadden konnen grijpen. Wy wilden sijner verschoonen, en hem derhalven met 't Roer niet gantsch te niet schieten, wegens de schoonheyd sijner Vederen. Ondertusschen ontquam hy 't, wijl de schoot miste

+ Even doemaels scheen de Son; waer door hy blonck gelijck Goud; jae soodaenigh, dat onse oogen door de glantsch geheel verblind wierden. Hy was soo groot als een kleyne Duyf. Geerne had ick hem willen afteeckenen, indien wy hem hadden konnen bekomen. 'k Heb oock niet meer als deesen eenen in *Spitsbergen* gesien.

+ Andere seldsaeme Sneeuw-vogelen in Polen:
+ Desgelijcks in de rauwste Gebergten der Noordsche Landen.
+ Ys-vogel,
+ Van boven maeten schoone Vederen.

II. Hoofd-Stuck.
Van de Breed-voetige Vogelen, of de sulcke, welcke de voeten niet gekloofd hebben.

Inleydingh.

+ VAn deese sijn verscheydene soorten, welcke sigh op en by *Spitsbergen* onthouden. Eenige hebben dunne en onverdeelde spitse Snavels; andere dicke.

Van de dick-gesnavelde hebben eenige verdeelde Snavels, gelijck de Malle-muggen; andere onverdeelde, gebugchelde; gelijck de soo genoemde Papegayen.

+ Daer is oock een mercklijck onderscheyd aen d'aghterste Teeën deeser Vogelen. Want sommige hebben deselve; als de Bergh-enden, Kir-meeuwen en Malle-muggen. Andere hebben'er gantsch geen; als de Burgermeesters, de Raedsheeren, de Strontjagers, Kuutge geef, Papegayen, Lomben, de soo genoemde Duyven, en Rotges, of Rottettetjens.

+ Geen Water heght aen haere Vederen, soo weynigh als aen de Swanen en diergelijcke; maer 't loopt daer van af als ofse geolijd waeren. Eenige sijn Roof-vogelen; andere niet.

+ In 't vliegen sijnse oock verscheyden. De vlught der sommige is gelijck die der Veld-hoenderen; als, de soo genoemde Duyck-duyf. Andere als die der Swaluwen: Dus vliegen de Lomben en Rotges. Wederom andere gelijck de Meeuwen; als, de Malle-muggen, Raedsheeren en Strontjagers. Noch andere gelijck d'Oyevaer; als, de Burgermeester.

+ De Roof-vogelen sijn de gedaghte Burgermeesters, Raedsheeren, Strontjagers, Kuutge geef en Malle-muggen.

+ Daer is oock een groot onderscheyd aen haer vleesch. De Roof-vogelen sijn niet soo goed om t'eeten als d'andere; ten waere men haer eenige daegen by de voeten op hingh, op dat de Traen daer uyt afliep, en de lught haer doorwaeyde. Dan smaeckense soo seer nae de Traen niet; anders veroorsaeckense aen d'eeters braeckingh.

+ De soo genoemde Duyven, Papegayen, Rotgansen en Enden hebben wel 't meeste vleesch. Dat van d'oude Lomben is

+ Verschil tusschen de Vogelen in de Snavels.
+ In de Teeën der voeten.
+ In op Roof te gaen.
+ In 't Vliegen.
+ Roof-vogelen.
+ Hoe bequaem, om t'eeten.
+ Lomben, hoe te nuttigen.

gantsch tay en dor. De Rotges, Kir-meeuwen, oock de jonge Lomben, sijn niet te veraghten, wanneermen, alsse gekoockt sijn, 't vet daer van neemd, en daer nae in de Booter bradet. Dus laetense sigh wel eeten. Maer met 't Vet genuttighd zijnde, veroorsaeckense lightlijck een braeckingh, en ongelegenheyd der Maegh.

+ Deese Vogelen, behalven de Kirmeeuwen, Strontjagers, en Bergh-Enden, nestelen gesamentlijck hoogh aen de Steen-klippen, daerse voor de Vosschen en Beeren bevrijd zijn. d'eene hebben haere Nesten hooger als d'andere.

+ Met sulcke groote hoopen sittense aen de Steen-klippen, ter tijd alsse in 't laetste van Somermaend, en voorts in Hoymaend, haere Jongen uytbroeden, datse, wanneerse op vliegen, en de Son schijnd, 't geheele Aerdrijck beschaduwen, even als of een Wolck voor de Son schoot. Oock maeckense sulck een geschreeuw, dat d'eene Mensch d'andere nauwlijcks kan hooren spreecken.

+ De Kir-meeuwen en Bergh-enden, oock de Strontjagers, nestelen op laegh Land (soo dat 't Water, indien'er hooge Vloeden quaemen, daer over heenen sou loopen), op de kleyne Eylanden; daerse wel voor de Vosschen, doch niet seer voor de witte Beeren verseeckerd sijn; wijl deselve van 't een nae 't ander Eyland swemmen. Men versaemeld d'Eyeren in groote meenighten.

+ De Nesten deeser Vogelen sijn niet op eenerley wijs gemaeckt. Want de Bergh-Enden bereyden de haere van de Vederen haers Ligchaems; deselve vermengende met Mos. Dan broedense haere Jongen daer in uyt. + Deese Nest-Vederen sijn niet d'Edder-pluymen, die uyt *Ysland* in onse Landen werden gebracht, komende van groote Vogelen, van d'Inwoners aldaer *Edders* genoemd; welcke, van 't Mos gereynighd zijnde, yeder pond een Rijcksdaeler gelden, gelijck men my berightet heeft.

+ De Vederen der *Spitsberghsche* Berg-Enden, by ons *Dunen* genoemd, stoppen de Schiplieden in haere Kussens en Bultsacken. Indiense gereynighd wierden, soo soudense vry meer waerdigh zijn.

+ De Kir-meeuwen leggen haer' Eyeren op 't Mos; gelijck

+ Nesten.
+ Meenigten.
+ Nesten op 't laeg Land.
+ Nesten van Vederen.
+ Edder-Vederen.
+ Vederen der Bergh-Enden.
+ Andere Nesten.

oock de Rotges doen. + De Nesten der andere Vogelen leggen so hoog, datmen seer beswaerlijck by deselve kan koomen. Schoon 't door de Nevel t'eenemael duyster is, so weet echter elcke Vogel sijn eygen Nest weer te vinden, en vliegd reght daer op aen.

+ Wat de Naemen der Vogelen belanghd; 'k heb deselve ter neer gesteld soo als 't Scheeps-volck die nae hun goed-duncken bedaght, en haer gegeven heeft: Op datmen, sulcke Naemen hoorende, die hier in dit Werck sou mogen vinden.

+ Eenige deeser Vogelen, als Lomben, Strontjaegers, Malle-muggen, Kirmeeuwen, en d'andere Meeuwen, genoemd Kuutge-geef (of gef), heb ick meê gesien om *Engelland, Schotland* en *Yrland*; desgelijcks in de *Spaensche Zee*. Oock heb ick op d'*Elve* by H*amburgh* de Kirmeeuwen en de Kuutge-gef hooren schreeuwen; doch daer is onderscheyd tusschen; gelijck onder Menschen en Beesten in 't een en 't ander Land.

1. Raedsheer.

+ Onder de dun-snavelige en drie-teeïge (drie-klauwige) Vogelen stel ick voor eerst de geene, welcke van de Schip-lieden werd genoemd Raedsheer; wijl hy een schoone Vogel, doch kleyner als de Burgermeester is. Hy heeft een scharpe, smalle en dunne Snavel; en maer drie Teeën, welcke door een swarte Huyd aen malkander hangen. Agter heeft hy geen Tee.

+ De Beenen sijn niet sonderling hoog: Van verwe swart. Soo sijn ook d'Oogen. De Vogel selfs is witter als Sneeuw. Want als men hem op 't Ys siet, soo, kanmen hem van de Sneeuw niet onderscheyden. Dese witheyd des Ligchaems tegens de swarte Snavel, swarte Oogen, swarte Beenen en Voeten, geeft een bysonder-schoone aenschouwingh, behalven noch dat 't Lijf voor sigh selven seer wel gesteld is. + De Staert is wat langh en breed, gelijk de Waeyers, welcke de Vrouwspersoonen hebben.

+ Hy schreeuwd wat groover als de kleyne Kirmeeuw. Daer dese Kir roept, roept hy Kar. Wanneer hy vlieghd, breyd hy sijne vleugelen uyt gelijck de Strontjager, of als een Kraey. Niet geerne rust hy op 't Water, gelijck d'andere Vogelen doen. Ongeerne maeckt hy oock de Voeten nat; maer blijft veel liever op 't drooge. + Ondertusschen is hy seer begeerigh nae Visch. 't Gaet hem derhalven gelijck de Katten; van

+ Nesten.
+ Naemen der Vogelen.
+ Sommige der selve sijn oock in andere Landen.
+ Raedsheer.
+ Beenen.
+ Staert.
+ Stem.
+ Haere Spijsen.

welcke men in een gemeen Spreeckwoord seghd: De Kat eet geerne de Visch, maer ontsiet sigh, haere pooten nat te maecken. 'k Heb gesien, dat hy op 't Ys at van den Dreck der Walvisschen: Op welckers Ligchaem, schoonse noch leven, deese Vogelen sigh setten; gelijck in onse Landen de Ravens sigh wel op een levendigh Beest begeven. Meest vliegense alleen: Doch by den Roof versaemelense sigh met hoopen.

+ Eene derselve heb ick afgeteeckend by den *Vlacken Hoeck*, anders genoemd *Vlacke Pont*, in *Spitsbergen*, op den 10. der Hoymaend; doe wy hem schooten. Hy was gantsch niet wild; soo dat ick hem met 't Roer wel had konnen dood-slaen.

Sie Figuer L., by de Letter a.

2. Duyf.

+ De soo-genoemde Duyf, diemen beeter Duyf-duycker moght noemen, is oock eene der schoonste Vogelen in *Spitsbergen*. + Hy is soo groot als een kleyne Endvogel. + De Snavel is langhaghtigh; dun, en spits toe-lopende: Doch aen 't eynd is 't bovenste des Becks wat ingeboogen. Is ontrent twee duymen langh, en inwendigh hol.

+ Hy heeft drie roode Teeën aen elcke Voet, met kromme Nagelen De Beenen zijn kort, en roodaghtigh. Oock heeft hy een korte, stompe Staert. + De Snavel is van binnen rood. De Tongh is desgelijcks rood, en uytgehoold.

+ Eenige deeser Vogelen sijn over haer geheele Ligchaem gantsch swart. Andere (gelijck de geene, welcke ick hier heb afgebeeld) in 't midden der Vleugelen wit, met swart besprenckeld, doch onder de Vleugelen gantsch wit. Noch andere zijn t'eenemael wit in 't midden der Vleugelen.

+ Sy piepen gelijck jonge Duyven; waerom men haer oock dien naem heeft gegeven; schoonse anders met deselve niets gemeen hebben. In haere Maegen heb ick gevonden stucken van Garnellen; oock kleyne Sand-steenkens; welcke light te kennen waeren.

+ Sy vliegen niet hoogh boven de Zee. Met haere vlught koomense de Veldhoenderen aldernaest by; Oock vliegense niet t'saemen met groote hoopen, gelijck de Lomben, maer

+ Afteeckeningh.
+ Duyf.
+ Grootte.
+ Snavel.
+ Teeën.
+ Tongh.
+ Verwe.
+ Stem.
+ Vlucht.

altijd paer by paer, of een alleen. + Langh konnense onder Water blijven; derhalven men haer de naem van Duyck-Duyven, of Duyf-Duyckers sou konnen geven. Insonderheyd duyckense seer langh onder water, wanneerse van Menschen werden nagejaeghd, of dat door een Schoot haere vleugelen geraeckt zijn. Somtijds geraeckense wel onder 't Ys, maer moeten dan versticken. Soo geswind schietense onder water voort, (wanneer haer de Vleugelen of Voeten niet gantsch zijn afgeschooten), als wy met onse Chaloupen konnen roeyen.

+ Sy sijn noch wel t'eeten; wanneer 't Vet, onder 't koocken, daer van genoomen, en 't vleesch dan in Boter gebraeden werd. d'eerste deeser Vogelen, of Duyf-Duyckers, bequam ick op den 23sten der Bloey-maend, in 't Ys: Daer nae by *Spitsbergen*; daermense met hoopen sagh.

Sie de Figuer L., by de Letter b.

3. Lomben.

+ De Snavel deeses Vogels koomd die van de Duyf-Duyckers aldernaest by; behalven dat de selve wat stercker, en krommer is.

+ Hy heeft swarte Voeten; oock met drie Teeën, en soo veel swarte Nagelen, of Klauwen. Desgelijcks sijn de Beenen swart, en kort. + Boven is hy geheel swart: Doch onder 't Lijf tot aen den Hals Sneeuw-wit. De staert is stomp.

+ Een onaengenaeme stem heeft hy; aldernaest over-een-komende met 't geschreeuw der Ravens. Naest de Rotges-Duyckers roepense onder alle Vogelen aldermeest. + Hy is grooter als de Duyf-Duyckers; ontrent als een middelmaetige End-vogel.

+ In de Maegh vond ick veele kleyne Visschen, roode Garnellen (Krabben) en eenige Sand-steenen. Volkoomentlijck heb ick dit bemerckt, nae dat een Lombe in 't vliegen een groote roode Krab op ons Schip liet vallen; welcke ick oock ter dier plaets heb afgeteeckend. Men seght, dat de kleyne Visschen in de soete Wateren oock haere Spijs sijn; doch met gewisheyd kan ick hier niet van spreecken.

+ Wanneerse Jongen hebben, sietmen gemeenlijck een of twee

+ Duyckigh onder water en haer geswindheyd onder 't selve.
+ Smaeck.
+ Lombe. Snavel
+ Voeten.
+ Verwe.
+ Stem.
+ Grootte.
+ Spijs.
+ Hare vyanden.

andere der selve by haer op 't Water; leerende van haer 't duyken en 't swemmen. d'oude draegen haere Jongen in haeren Mond van de Bergen in't Water. Maer dan gebeurd het wel, dat de Roof-vogel, genoemd Burgermeester, eene der jonge Lomben grijpt, wanneer d'oude daer niet by sijn; oock selfs wel in haere tegenwoordigheyd, vermitsse sigh tegens hem niet verweeren konnen.

[+] Soodanigh lievense haere Jongen, datse, eerse deselve souden verlaeten, sigh liever met haer willen laten doodslaen. Sy soecken haer te beschermen gelijck een Klock-hen haere Kieckens; swemmende geduerigh om haer. Anders sijnse seer qualijck te schieten. Want soo haestse 't Vyer sien, sijnse terstond onder 't Water; of vliegen wegh.

[+] Met geheele Schaeren vliegense; met spitse vleugelen, gelijck de Swaluwen, en beweegen sigh seer veel. Beswaerlijck kanmen de jonge Lomben van d'oude onderscheyden met 't eerste aensien, wanneer men niet seer nauw aght op de Snavel neemd. [+] Want 't bovenste deel wast 't onderste voor aen 't spits voorby; en 't onderste 't bovenste; gelijck mercklijcker aen de Kruys-vogelen te sien is: Doch by dese niet soo veel. Dit moet van andere Vogelen oock verstaen werden. Gemeenlijck geschied dit in 't vijfthiende, sesthiende, tot 't twintighste jaer haers ouderdoms.

[+] d'oude hebben wel veel vleesch; doch 't is dor en taey; derhalven niet bequaem om t'eeten. Men koockt haer gelijck de Duyven. De vettigheyd neemdmen in 't koocken wegh; daer, nae braedmense in Boter.

[+] 'k Heb'er geen op 't Ys gesien, doch wel aen de Bergen, gaende waggelen van d'eene sijde nae d'andere, gelijck de Duyf-duyckers op 't Ys doen. By duysenden sagh ick haer in de *Deensche Haven* aen de Bergen, daer d'Ooste en Noorde winden niet hard tegens waeyen (gelijck d'andere Vogelen soodaenige plaetsen aen de Geberghten voor hare Herbergen verkiesen), aen d'Oorden, daer de Kruyden wassen. [+] Niet met sulcke groote meenighten vindmense by de *Magdaleenen Haven*; daer ick den 25sten der Hoymaend heb afgeteeckend de geene, welcke ick den Leeser heb voorgesteld.

[+] Naederhand heb ick haer oock gesien voor aen in de *Spaen-*

+ Liefde tot haere Jongen.
+ Vlught.
+ Oude en jonge Lomben.
+ Smaeck.
+ Haere Nesten.
+ Meenighte.
+ Waerse sijn.

sche Zee; en in de *Noord-zee.* niet verr' van 't Heylige Land.
Sie de Figuer M., by de Letter a.

Toe-doeningh.

+ In *d'eerste Schipvaerd der Hollandsche* en *Zeeuwsche Scheepen na Nova-Zembla* werd gesproocken van een groote wijde Haven, genoemd de Loms-Bay, soodanigh van haer geheeten, wegens de groote meenigte Lomben, of Lommen, welckese hier saegen: Die daer beschreven werden te sijn groot van ligchaem, maer soo kleyn van vleugelen, datmen sigh verwonderen moet, hoe sulcke geringe Wiecken sulck een swaer lijf konnen dragen. Maer een Ey broedense t'effens uyt; en hebben hare Nesten op de steyle Bergen. Soo weynigh warense voor de Menschen bevreesd, dat, wanneermen eenige derselve op haer Nest greep, d'andere daer ontrent sijnde daerom niet weg vloogen.

4. Meeuw, genoemd Kuutge-gef.

+ DIt is een seer schoone Meeuw, welcke nae haer geroep, luydende Kuutge-geef, of gef, soodanig genoemd werd.

Hy heeft een eengsins geboogene Snavel, gelijk de Burgermeester; waer van wy hier nae sullen spreecken. Aen 't onderste deel des selven is oock een kleyne verhoogingh.

+ Om sijne swarte oogen heeft hy een roode ringh, gelijck de gemelde Burgermeester. En even alsoo maer drie Teëen, met een swarte huyd aen malkander gevoeghd. De Beenen sijn desgelijcks swart, en niet hoogh. De Staert is wat langh en breed, gelijck een Waeyer.

+'t Geheele ligchaem is Sneeuw-wit. De Rugg' is grauw; soo sijn oock de Vleugelen; doch aen 't eynd swart. Hy is soo groot als een reghte Meeuw; een weynigh kleyner als de Strontjager; waer van wy nu haest spreecken sullen.

+ Wanneermen't Speck van de Walvisschen snijd, soo sietmen'er seer veel ontrent 't Schip vliegen; oock hoordmense roepen. Als de Schiplieden haer vangen willen, soo doense een deel Bindgaern (of dun Touw) aen een Angel, en aen deselve een stuckje Walvisschen-speck. Dit werpense dan in Zee. Sulck een Aes, en te gelijck de Hoeck, slicken niet alleen dese, maer oock d'andere Roof-vogelen in; en men trecktse op gelijck de Visschen.

+ Sy vliegen met smalle Vleugelen, gelijck de Meeuwen; en

+ Loms-bay, soo genoemd nae de meenigte der Lomben.
+ Meeuw, genoemd Kuutge gef.
+ Oogen. Teëen. Staert.
+ Verwe.
+ Men vanghdse aen een Angel gelijck Visschen.
+ Haere spijs.

duycken niet. Haere spijs is, gelijck wy alreeds geseghd hebben, Walvisschen-speck. Sy werden gejaeghd van de Strontjagers; welcke niet aflaeten haer te vervolgen, tot datse haeren Dreck laeten vallen; die de gedaghte Strontjagers dan opeeten.

+ In 't eerst kon ick dit geenssins geloven; doch naderhand heb ick sulcks meenighmael gesien. De geene, welcke ick afgeteeckend heb, hadden onse Scheeps-jongens aen een Angel op de gehoorde wijs gevangen in de *Suyd-Bay*.

+ Insonderheyd heb ick aen deese Vogel waergenomen, dat hy op 't Water drijft, houdende 't Hoofd tegens de Wind, hoe sterck 't oock stormen moght. Deeser wijs hebben wy haer met hoopen op 't Water sittende gesien. Dit geschied niet alleen van deese, maer oock van d'andere Vogelen. Al t'saemen siense in de Wind, op dat haere Vederen niet ongelijck, over hoop, en door malkander moghten waeyen; 't welck gebeuren sou, indiense met de Wind afdreven. Veellight sou dit voor haere gesondheyd schaedlijck konnen zijn; wijl de Vederen haer dienen tot haer decksel en bewaeringh, gelijck de klederen den Mensch.

+ Wanneerse opvliegen, dringense met haere Ligchaemen tegens de Wind; breyden haere Vleugelen uyt, en vliegen alsoo seer snel wegh. In tegendeel, wanneer haere Vederen door de Wind verwaeyd werden, soo konnense geen gewisse vlught nemen, maer gaen waggelende voort; gelijck de Vogelen, welcke eerst leeren vliegen.

+ Weynigh kan van haer vleesch genuttighd werden, behalven de Borst. De Vleugelen sijn t'eenemael dorr' en maeger.

+ In een gemeen Spreeckwoord pleegh men te seggen: *Ghy syt soo light als een Meeuw*. Insonderheyd kan dit plaets in deese Meeuwen hebben.

Naederhand heb ick haer gesien in de *Spaensche Zee*: Desgelijcks in de *Noord Zee*. Evenwel is onderscheyd tusschen d'een en d'ander; gelijck oock tusschen de Menschen en Beesten in dit en dat Land.

Sie Figuer N., by de Letter a.

+ Afteeckeningh.
+ Dryven op 't Water.
+ Hoese vliegen.
+ Nuttigingh tot spijs.
+ Anderwegen gesien.

Toe-doeningh.

+ Die lust heeft, om de verscheydene Geslaghten der Meeuwen te weeten, kan daer van *Jonstonus* naesien. De Harssenen deser Vogelen gedrooghd, gestooten, en daer aen geroocken, sou, soo eenige seggen, seer goed voor Kinder-stuypen zijn. Wanneer hare Vederen in Bedden of Kussens sijn gestopt, soo rijsense, volgens 't getuygenis des gedaghten *Jonstoni*, door een verborgene kraght van selfs gantsch lughtigh op, soo haest de Zee sigh verheft. Indienmen *Oppianus* geloof magh geven, soo hebbense een wonderlijcke manier van Broeden. Sy schicken (verhaeld hy) eenigh Wier onder haer' Eyeren, en latense soo aen de Klippen in de Wind leggen, sonder daer op te sitten. 't Manneken neemd de geene, daer hy meend dat Mannekens; 't Wijf- daer Wijfkens-Kuyckens sullen uyt komen; voerende deselve hoogh in de Lught, en laetense dan in de Zee neervallen. Dit doense eenige daegen nae malkander; door welcke beweegingh d'Eyeren warm gemaeckt, en de Kieckens voortgebraght werden.

5. Burgermeester.

+ De Burgermeester is de grootste onder de *Spitsberghsche* Vogelen; derhalven hem oock, als den voornaemsten, deesen naem is gegeven. + Sijnen Snavel is geboogen; van verwe geel; smal en dick. Aen 't onderste deel des selven, by 't eynd, isse eenighsins verheven, en bugchelaghtigh; vry meer als die van de Meeuw Kuutge gef. 't Staet seer cierlijck, even als of'er een Kars op sat.

+ Hy heeft langhaghtige Neusgaten. Een roode ringh om d'oogen; gelijck in de beschrijvingh der Kuutge gef is geseghd. + Men vind aen hem niet meer als drie Teeën, grauw van verwe. + De Beenen sijn grauw, en niet soo hoogh als die van d'Oyevaers; alhoewel hy deselve in grootte byna gelijck is.

+ De Staert is wit; en breed, gelijck een Waeyer: Welcke breedte insonderheyd moet verstaen werden, wanneer deese Vogelen vliegen. + De Vleugelen sijn bleeck-blauw, tot over den geheelen rugg'; doch aen d'eynden wit: Gelijck oock't gantsche Ligchaem wit is.

+ Hy nesteld seer hoogh in de reeten en kloven der Steen-klippen: Daer men hem noch schieten, noch op eenige andere wijs bekomen kan.'k Heb derhalven haere Nesten niet kon-

+ Seldsaeme manier van 't broeden der Meeuwen.
+ Burgermeester.
+ Snavel.
+ Oogen.
+ Teeën.
+ Beenen.
+ Staert.
+ Verwe.
+ Nesten.

nen besightigen. + Haere Jongen sagh ick twee, drie, of vier by malkander sitten.

+ Meest werdense geschooten, wanneer men een doode Walvisch agter 't Schip heenen sleept; vermitsse sig met groote hoopen daer ontrent laeten vinden, en groote stucken uyt 't Speck bijten. Anders moetmen haer van verre soecken te treffen, gelijckmen andere wilde Vogelen, als Ravens, Reygers, en diergelijcke doet.

+ Hy schreeuwd dat het klinckt; met soodaenigh een geluyd, als ick van eenige Ravens heb gehoord. In de lught sweefd hy gelijck d'Oyevaers. + Hy geneerd sigh van den Roof der jonge Lomben; gelijck de Havicken allerley Gevleugeld roven. Anders eet hy oock 't Speck der Walvisschen: Waer van hy wel stucken, soo groot als een vuyst, ongeknauwd inslockt.

+ De Mallemuggen ontsien hem niet, maer gaen voor hem neerleggen, wanneerse op 't Aes van een Walvisch sitten; want hy bijt haer in den hals. Evenwel doet haer sulcks geen leed, wijlse een seer dicke Huyd hebben. Indien de Beet haer pijn deed, soo soudense sigh tegens hem wel te weer stellen, of wegh vliegen. Doch nu stootense sigh daer niet aen, en versuymen daerom haere Maeltijd niet.

+'k Heb hem oock by de Walrussen gesien; welcker Dreck hy at, onaengesien sijnen Burgermeester-stand. Meest vlieghd hy alleen; ten waere dat'er veel by eenen Roof t'saemen quaemen. Geerne rust hy op 't Water; doch duyckt niet.

+ Wy schooten'er eenen by de Walrussen voor 't *Waygat*, op den 10den der Hoymaend; nae welcken ick d'afteeckenigh heb gedaen.

Sie de Figuer I., by de Letter c.

6. Rotges, of Rottettetjens.

+ DEese Vogel is een Duycker; en moght derhalven wel Rotges-Duycker genoemd werden. Sijnen Snavel is krom geboogen; doch kort; eenighsins dick; van verwe swart. + De Voeten hebben oock maer drie Teeën; met soo veel swarte Nagelen. Deselve, nevens de tusschen-huyd, sijn swart; desgelijcks sijn de Beenen; en kort.

+ Jongen.
+ Hoese geschooten werden.
+ Stem.
+ Spijs.
+ De Mallemuggen ontsien haer niet.
+ Dreckeetingh.
+ Afteekeningh.
+ Rotges. Snavel.
+ Voeten.

+'t Geheele Ligchaem is meerendeel swart; doch de Buyck wit.

+ Eenige van dit slagh sijn aen de Vleugelen gesprenckeld wit en swart, gelijck de Duyf-duyckers. Op hare Vederen kan geen Water heghten, soo weynigh als op die der Swaenen. Meerendeel sijn deese Vederen gelijck Hayr op een dicke Huyd. De Staert is kort en stomp.

+ Anders sijnse in gestalte des Ligchaems de Swaluwen gelijckvormigh. Vliegen oock als de Swaluwen; derhalven ick haer in 't eerste voor Swaluwen aensagh. Daer-en-boven vliegense met sulcke hoopen by een, als de Swaluwen, wanneerse sigh tegens de Winter verbergen willen.

+ Waggelende gaense van d'eene zijde nae d'andere, gelijck de Duyckers in 't gemeen doen. + Sy schreeuwen met een helder geluyd *Rottet, tet, tet, tet, tet*; eerst met een hooge toon, maer allenxen laeger. + Even hierom heeftmen haer de naem van Rotges, of Rottettetjens gegeven.

+ Boven alle andere Pluym-dieren maeckense 't meeste geschreeuw, wijl haere Stem een hooger geluyd heeft als die van d'andere Vogelen.

De Lomben wijcken haer hier in niet, en schreeuwen veel grover. De Burgermeesters, Raedsheeren, en 't geheele Heyr der *Spitsberghsche* Vogelen stemmen oock aen; soo dat d'eene Mensch d'andere niet kan hooren spreecken. 't Geschrey der Rotges onder malkander geeft van verr' een geluyd, als ofmen van wijd af een deel Vrouwen onder een hoorde kijven.

+ Sy sijn grooter als de Spreeuwen. + Nestelen wel in de Kloven der Gebergten; doch niet alle. Want sommige maecken haere Nesten op de Heuvelen der Bergen; daermen deselve vind, van Mos toebereyd. Haere Jongen sloegen wy met stocken dood.

+ Hare Spijs is een slagh van grauwe wormen, de Garnellen gelijckvormigh, welcke hier aghter afgebeeld staen. Oock eetense de Garnellen selfs. d'eerste bequamen wy in 't Ys op den 29sten der Bloey-maend. Daer nae d'andere by *Spitsbergen*.

+ Om t'eeten, sijnse naest de Strand-loopers de beste. Hebben dick vleesch, en van binnen veel Vet. Men koockt en braed haer, gelijck hier boven van d'andere Vogelen is geseght.

Sie Figuer M., by de Letter b.

+ Verwe.
+ Vederen.
+ Gestalte.
+ Gangh.
+ Stem.
+ Naem.
+ Vogel-Musijck.
+ Grootte.
+ Nesten.
+ Spijs.
+ Hoese gegeten werden.

7. Strontjagers, of Schijtvalcken.

+ Deese Vogel heeft een Snavel, voor aen een weynigh stomp toegebogen, en dick; oock swart, indien ick 't anders wel onthouden heb. Heeft maer drie Teeën, met even soo veel Nagelen, welcke een swarte Huyd by malkander houd.

+ De Beenen sijn niet seer hoogh. De Staert, die gelijck als een Waeyer is, heeft dit sonderlingh kenteecken, boven al d'andere, daer wy tot noch toe van gesproocken hebben, dat buyten d'andere Staert-vederen eene Veder uytsteeckt.

+ Boven op 't Hoofd is hy swart. d'oogen sijn van deselve verwe. Om den Hals heeft hy een doncker-geele ring. De Vleugelen sijn bruyn; desgelijcks is oock boven de rugg'. Onder aen 't Ligchaem is hy wit. Een weynigh grooter is hy, als de Meeuw Kuutge-gef.

+ De Naem van Strontjager heeft hy bekomen; om dat hy, gelijck alreeds hier boven geseght is, de Meeuw Kuutge-gef naejaeghd, en soo langh in de Lught beanghstighd, tot dat hy sijnen dreck uyt-geeft; + welcke deese Vogel dan op eet. Seer aerdigh weet hy dien Dreck in de Lught op te vangen; eer deselve in 't Water koomd te vallen.

+ Hy vliegd gemeensaem met de meer gedagte Meeuw Kuutge-gef; beyde even geswind. d'een is niet schouw voor d'ander. Doch als de Strontjager lust tot den dreck heeft, soo jaegd hy de Meeuw na; welcke dan hevigh begind te schreeuwen. Hy daer tegens schreeuwd selden.'k Heb niet gesien, dat hy eenige andere Vogelen, als deese Meeuwen, najaegd; behalven eens, dat ick hem aghter een Malle-mugg' sagh vliegen; doch wel haest scheydede hy sigh van hem af. Veellight om dat hem dien dreck niet lustede. + Mijn vermoeden is, vermits de Mest der Strontjagers gantsch dun is, dat hem deselve soo seer behaeghd, om die te gebruycken voor sijnen dranck. Anders nuttighd hy 't Speck der Walvisschen voor Spijs.

+ Hy nesteld niet seer hoogh. Gaet reght op de voeten, gelijck de Burgermeester, de Raedsheer, en Kuutge-gef.'t Is een rare vogel, wijlmen hem weynigh siet. + Hy vlieghd alleen. Selden sietmen'er twee of drie by malkander. Sijne vlught is als die van

+ Strontjager. Snavel. Teeën.
+ Beenen. Staert.
+ Oogen. Verwe. Grootte.
+ Naem.
+ Spijs.
+ Dreck-eetingh.
+ Vermoeden, waerom.
+ Gangh.
+ Vlught.

de Raedsheer; of anders gelijck een Kray. Doch de Vleugelen sijn voor aen een weynigh spitser.

+ Een heldere Stem heeft hy; en alsmen hem roept, schreeuwd hy: *I Ja.* Eenige laeten sigh beduncken, wanneerse hem van verr' hooren, dat hy 't woord *Johan* uyt galmd. Sijn Vleesch is niet beeter als dat van andere Roof-vogelen.

+ 'k Heb'er een van bekomen op den 11den der Hoymaend by de *Beere-Bay* in *Spitsbergen*. Naderhand heb ick dese Vogel agter *Schotland* gesien; daer hy de Meeuw Kuutge-gef naejaeghde.

Sie de Figuer L., by de Letter d.

8. Papegay-duycker.

+ Deese Vogel werd gemeenlijck Papegay genoemd. Onder alle platvoetige Vogelen met drie Teeën heeft dese een sonderlinge Snavel. + Vermits nu deselve de geene, die hem eerst sagen, voorgekomen is als een Papegays-beck, soo hebbense hem oock de naem van Papegay gegeven; alhoewel een mercklijck verschil tusschen sijnen en der Papegayen Snavel is. Want die van deese Vogel is breed, en dun-gestreept bont-verwigh, als rood, wit, en 't breede deel swart.

+ Onder en boven gaet deese Snavel spits toe. d'opperste boogh is roodagtigh. Aen de boven-Snavel heeft hy een kromme, dunne Haeck. d'onderste heeft een geelaghtige Boogh, en is aen 't voorste eynd nae beneden toe soodaenigh gesteld, als ofse daer een weynigh schuyns afgesneeden was.

+ Dese beck heeft onder en boven, t'saemgenomen, de hooghte van drie vinger-breed. De lengte is van ontrent even deselve maet. Aen 't bovenste des Snavels heeft hy vier geboogene, langhaghtige groeven, of voiren. In 't beneden-deel even soo veel; doch de voorste sijn niet soo kenlijck. De Holen in de boven en beneden-Snavel vertoonen t'saemen als de gedaente van een vierendeel Maens. Want de verhevene deelen hebben even soo wel dese *Figuer* als de Hoolen.

+ Soo veel Hoolen, soo veel verhevene deelen zijn'er; van welke 't bovenste soo breed is, als de drie voorste deelen zijn. Onder vertoond sig een langagtige reet, dienende hem buyten twijffel voor Neusgaten. 't Onderste is noch wel een Stroohalm breeder. 't Gedagte bovenste breede deel is swartagtigh; ook wel blauw.

+ Stem.
+ Anderwegen oock gesien.
+ Papegay.
+ Naem, waer van daen bekoomen.
+ Beschrijvingh sijner
+ Seldsaeme Snavel.
+ Verhevene Deelen.

+ Aen dit breede verhevene deel des boven-snavels sit na d'oogen toe een langaghtigh, doorgegaet, en wit stuck kraeck-been; waer aen nae binnen de mond toe gelijck als een ronde Pees gesien werd; welck oock na 't beneeden deel toegaet; en aldaer als in een langaghtige draed sigh eyndighd: Waer door de Snavel werd op en toe-gedaen.

+ De Voeten hebben oock maer drie Teeën, met een roode Tusschen-huyd t'saem-gevoeghd. Desgelijcks maer drie korte doch stercke Nagelen. + De beenen sijn kort; van verwe rood. Hy gaet gantsch waggelaghtigh. + Om d'oogen heeft hy een roode Ringh. Boven welcke Ringh een kleynen Hoorn reght over eynd staet. Onder d'oogen leght een andere kleyne, langaghtige, swarte Hoorn over dwars; gelijck in d'Afbeeldingh te sien is. De Staert is kort en stomp.

+ 't Hoofd is boven swart, tot aen de gedaghte Hoorn. Aen de kinnebacken is hy wit. Om den Hals heeft hy een swarte Ringh. De geheele Rugg', en de Vleugelen boven, zijn swart. Wit is hy onder aen den Buyck.

+ Sy vliegen of enckelijck alleen, of by paeren; met spitse Vleugelen, als de Lomben. Langh konnense onder Water duycken. + Hy eet, gelijck d'andere, roode Garnellen of Krabben; kleyne Visschen, en een slagh van Wormen. Oock wel de Zee-spinnen en Sterr'-visschen. Want in sijne Maege vond ick yets, 't welck stucken daer van scheenen, doch meest al verteerd.

+ Hy heeft meer vleesch als de Duyf-duyckers; en kan wel tot Spijs genuttighd werden. Geene deeser Vogelen heb ick op 't Ys gesien.

+ De geene, welckers Afbeelding ick hier voorstel, wierd geschooten by *Smeerenburgh* in *Spitsbergen*, op den 20sten der Somer-maend. Na dien tijd hebben wy noch meer derselve bekomen.

Sie de Figuer K., by de Letter c.

9. Bergh-Enden.

+ Tot noch toe hebben wy van de breed-voetige, of sulcke Vogelen, welcke de voeten ongekloofd en met drie Teeën voorsien hebben, gehandeld, welcke men by en ontrent *Spitsbergen* siet. Nu staet ons noch te spreecken van d'ongekloofd-voetige met vier Teeën: Waer van my driederley slagh zijn voorgeko-

+ En andere dingen aen deselve.
+ Teeën.
+ Voeten.
+ Oogen, en Hoorn.
+ Verwe.
+ Vlught.
+ Spijsen.
+ Vleesch.
+ Afbeeldingh.
+ Ongekloofd-voetige Vogelen met vier Teeën.

men; als, de Bergh-Enden; de Kir-Meeuwen, en de Malle-Muggen.

+ De Bergh-Enden zijn een Geslaght van onse Enden, of veel meer van wilde Gansen; want sy zijn als een middelmaetige Gans, en derhalven grooter als d'Enden. De Snavel koomd oock beeter met die der Gansen over een.'t Is een seer schoone Vogel, wegens sijne gesprickelde Vederen.

+ Hy duyckt onder Water, gelijck andere Endvogelen. De Vederen van 't Manneken zijn swart en wit. Van 't Wijfken gelijck die van een Veld-hoen. d'aghterste Tee is breed en kort, met een korte Nagel; De Staert stomp, gelijck die van andere Endvogelen.

+ In haere Maegh heb ick niets gevonden, waer uyt ick met gewisheyd kon afneemen wat haere Spijs is, als alleen Sand-steenen. + Sy vliegen met geheele hoopen, gelijck andere wilde Enden. Wanneerse Menschen sien, steeckense de Hoofden om hoogh, en strecken de Halsen langh uyt.

+ Sy nestelen op de laege Eylanden. Haere Nesten bereydense van de Vederen haers Ligchaems; deselve met Mos vermengende. Doch dit sijn niet de Vederen, welcke men Edder-dun noemd; gelijck wy alreeds in d'algemeene beschrijvingh der Vogelen hebben geseghd.

+ In een Nest sietmen twee, drie, oock wel vier haerer Eyeren: Welcke by onse aenkoomst in *Spitsbergen* meerendeel vuyl waeren. Echter vonden wy onder deselve noch eenige, welcke gegeeten konden worden. Van verwe zijnse bleeck-groen; maer grooter als onse Enden-Eyeren.

+'t Scheeps-volck maeckte onder en boven een gaetje in 't Ey; blasende 't Wit en de Doyer daer uyt. Daer nae deedense de dus uytgeblaesene Schaelen aen een Draed; even gelijck d'Eyer-verkoopers by ons een deel van sulcke leedige Eyeren voor hare Huysen ten toon hangen. 'k Wou eenige der goede meê nae *Hamburgh* neemen; doch sy wierden, of schoon de Schalen niet gebroocken waeren, seer leelijck stinckende.

+ Dese Endvogelen hebben goed vleesch. Men kookt en bradet deselve, op sulck een wijs als wy hier boven van d'andere Vogelen hebben gesegt. 't Vet werptmen wegh, wijl 't een smaeck heeft als 't Speck of de Traen der Walvisschen. 't Veroorsaeckt oock braeckingh.

+ Bergh-Enden.
+ Gestalte.
+ Spijs.
+ Vlught.
+ Nesten.
+ Eyeren.
+ Tijdkortingh met deselve.
+ 't Vleesch, hoe ter Spijs bereyd.

+"t Eerste Scheeps-volck, 't welck in *Spitsbergen* aenquam, versaemelden soo ontelbaer veel deeser Eyeren, dats"er van konden eeten soo veel als haer behaeghde.

+ De Bergh-Enden zijn gantsch niet schouw voor de Menschen, wanneermen eerst in *Spitsbergen* aenkoomd: Doch daer nae werdense gantsch wild; soo datmen haer nauwlijcks met Hagel kan treffen. De geene, welcke ick hier heb voorgesteld, wierd geschooten in de *Suyd-Bay*, in *Spitsbergen* op den 18den der Somer-maend.

Sie de Figuer M., by de Letter c.

10. Kir-Meeuw.

+ De Kir-Meeuw heeft een dunne, gantsch bloed-roode, spitse Snavel. + Hy toond sich wel groot te zijn, wanneermen hem over eynd siet staen; insonderheyd wegens sijne lange Vleugel en Staert-vederen, soo dat hy een gemeene Meeuw gelijck schijnd: Maer als'er de Vederen van gepluckt zijn, heeft hy niet meer vleesch als een Musch.

+ Aen deese Vogel is bysonderlijck te bemercken, dat hy spitse Vleugelen, en soodaenigh een Staert heeft, dat deselve, gelijck ick hier booven alreeds heb geseghd, langer is als die der Swaluwen. Sy heeft de lenghte der langhste Vogel-vederen. Wegens de gedaghte spitse Vleugel en Staert-vederen soumen hem wel een Swaluw-Meeuw mogen noemen. Doch in 't gemeen werd hem de naem van Kir-Meeuw gegeven, wegens sijne kirrende stem.

+ De Teeën, met derselver tusschen-huyd, zijn bloed-rood. De Nagelen, aen alle vier de Teeën, sijn swart. Alleen d'aghterste Tee is kleyn. + De Beenen sijn kort, en rond; op welcke hy, wanneer hy over-eynd staet, sigh seer wacker vertoond. + De Kop is boven swart. De Kinnebacken sijn gantsch wit. 't Geheele Ligchaem is Silver-grauw. Onder aen de Vleugelen en op de Staert is hy wit. d'eene zijde der lange en smalle Vleugelen was swart.

+ Deese verscheydene Veder-verwen, nevens de bloed-roode Snavel, roode Beenen en Voeten, geven hem een sonderlinge schoonheyd. De Vederen zijn Hayraghtigh. Hy vlieghd

+ Meenighte van Eyeren.
+ De Bergh-Enden niet schouw.
+ Kir-Meeuw.
+ Grootte.
+ Vederen.
+ Teeën.
+ Beenen.
+ Verwe.
+ Schoonheyd,

alleen, voor soo veel ick gesien heb in de *Suyd-Bay*, en anderwegen, daer wy geweest zijn.

[+] Daerse haere Nesten hebben, vliegense in grooter meenighten. Deese Nesten sijn gemaeckt van Mos.

[+] Nauwlijcks kanmen haer' Eyeren uyt de Nesten onderscheyden, wijlse beyde smodderigh-wit zijn. Waer benevens d'Eyeren noch eenige swarte plecken hebben. In de grootte vergelijckense sigh met Duyven-eyeren.

[+] In *Spitsbergen* heb ick van dese Eyeren gegeeten, en deselve goed bevonden. De smaeck was als die der Kievits-eyeren: De Doyer rood; 't wit daer rondom blauwaghtigh. [+] Aen 't eene eynd lopense spits toe. Dese Vogelen beschermen haer' Eyeren, en vliegen met bijten en schreeuwen aen op de Menschen, die se roven willen. Doch 't gaet haer gelijckmen van de Kievit seghd, te weeten: *Hy wil de Weyde voor sigh selven behouden, en kan sijn eygene Eyeren niet verdeedigen*.

[+] 'k Heb wel dertigh deser Vogel-Eyeren meê te *Hamburgh* gebracht; doch deselve waeren al t'saem vuyl en stinckend geworden.

[+] Dese Kir-meeuwen storten sigh van boven neer in 't Water, gelijck d'andere Meeuwen doen. 'k Hou 't daer voor, dat hy de kleyne grauwe Garnaeten eet; oock wel de roode Krabben: Wijl ick niet weet, wat hy anders sou eeten. 'k Heb'er maer alleen eenen in de vlught geschooten; en wijl hy door 't grove Schrot seer qualijck toegestelt was, heb ick hem niet ter spijs doen bereyden.

[+] Dese Vogelen werden oock hier in ons Land grauw gesien; doch daer is een groot onderscheyd tusschen beyden. Want de *Spitsberghsche* sijn veel schooner van Vederen.

[+] De geene, welcke ick hier afgeteeckend den Leeser voor oogen stel, heb ick geschooten by de *Vogel-sangh* in *Spitsbergen*, op den 20sten der Somermaend.

Sie de Figuer N., by de Letter b.

11. Malle-muggen.

[+] Dese Vogel heeft een sonderlinge Snavel, welcke veelvoudigh verdeeld is. De boven-Snavel heeft naest aen 't Hoofd

+ Nesten.
+ Eyeren.
+ Smaeck.
+ Gedaente.
+ Meê nae Hamburgh gevoerd.
+ Spijs deser Vogelen.
+ Onderscheyd.
+ Afteeckeningh.
+ Malle-muggen.

langhaghtige, ronde, smalle Neusgaten; onder welcke gelijck als een nieuwe Snavel voortschiet, die met een gebugcheld deel krom en spits nae vooren toe gaet.

+ d'onder-snavel bestaet uyt een deel van vier gelijck als Senuwen, of Peesen; waer van de twee onderwaerts spits t'saemen loopen, d'andere twee bovenwaerts van malkander staen. De tweede onderste, spits voor uyt staende, koomd beneden met 't spits des boven-snavels t'saemen.

+ d'aghterste Tee aen de voet deeses Vogels is kleyn; van verwe grauw. Van deselve *coleur* zijn de voorste Teeën, en de Tusschen-huyd. De Staert is wat breed. De Vleugelen zijn langhaghtigh, op de wijs der Kir-Meeuwen.

+ Van verwe sijnse niet altijd eenerley. Eenige sijn gantsch grijs. Deese houdmen voor d'oudste. Andere sijn grauw op den rugg' en de vleugelen: Doch 't Hoofd en de buyck is wit. Dese aghtmen jonger. Maer nae mijne meeningh werd dit onderscheyd veel meer veroorsaeckt door de verscheydenheyd van aert, als van ouderdom. Want de grijse heb ick alleen ontrent *Spitsbergen*; de grauwe oock wel in *Spitsbergen*, maer veel meer by de *Noord-Kaep*; desgelijcks ontrent *Hitland* en *Engelland* gesien.

+ Sy vliegen op deselve wijs als de groote Meeuwen; en sweven dight op 't Water; met minder bewegingh der Vleugelen.

+ Voor 't Onweer wijckense niet, gelijck onse Meeuwen doen; maer staen soo wel 't quaed als 't goed uyt. d'onse wenden sigh nae de Wind, gelijck de Biesen of Koorn-ayeren: Maer de Mallemuggen is 't even veel hoe de wind waeyd.

+ Niet geern duyckense, ten sy datse sigh baeden willen. Sy sitten op 't Water, met de Vleugelen kruyswijs over malkander. Sy vliegen alleen, en konnen sigh van de vlackte niet wel opwaerts begeven.

+ Wanneerse van 't Water willen opvliegen, fladderense een stuck weghs voort, eerse met haere Vleugelen Wind konnen vatten. Noch veel meer doen sulcks de Lomben en Papegayen; wijl deselve smalle vleugelen hebben. Alsse op 't Schip liepen, kondense, daer 't vlack was, niet opvliegen, voor datse by een laeger plaets waeren gekoomen; als, by de Luycken.

+ Sy vergaederen sigh in een ontelbaere meenighte, wan-

+ Snavel.
+ Teëen.
+ Verscheydenheyd van verwe: En d'oorsaeck daer van.
+ Vlught.
+ Ontsien geen Onweer.
+ Hoese op 't Water sitten.
+ Konnen van een effene plaets niet opvliegen.
+ Groote meenighte versamelen sigh by de gevangene Walvisschen.

neermen een Walvisch heeft gevangen. Sy setten sigh op 't Ligchaem van de noch levende Visch; bijten hem op den rugg', en picken'er 't Speck uyt. Oock laetense sigh by de doode Walvisschen, wanneermen deselve in stucken snijd, met sulcke groote hoopen sien, datmen niet kan bedencken, waer soo een geweldige veelheyd van daen magh komen. Hier kanmense met Stocken en andere dingen doodslaen soo veel alsmen wil. Jae, wanneermen op haer aenloopt, + soo maeckense sigh daerom niet wegh, maer laten sigh slaen. Dus werden'er van 't Scheepsvolck soo veel gevangen, datse deselve met hoopen hangen aen de dicke touwen des Schips. Doch alsse ons hebben leeren kennen, werdense schouw, en blijven soo lang niet sitten.

Sulker wijs vliegense de Walvisschen na, dat veele der selve door haer verraden werden. + Veelligt werpen dese Walvisschen met 't Waterblaesen eenige vettigheyd uyt, welcke de Mallemuggen oplecken. Maer veel meer volgense de Walvisch op 't spoor, als hy gewond is geworden; houdende den wegh daer hy heenen geschooten is, met een ontelbaere meenighte; sonder eenighsins voor de Menschen te vresen. Oock maeckense dickmael bekend, waer een doode Walvisch drijft; diemen dan sonder groote moeyte kan krijgen.

+ De Naem van Mallemuggen hebbense bekomen van de *Hollanders*, ter oorsaeck van haere domheyd; wijlse soo mal sijn, datse sigh dus lightlijck laeten doodslaen. 't Woord Mugg' is'er bygevoeghd, buyten twijffel om datse sigh in sulcke meenighten als Muggen laeten sien.

+ Soo veel eetense van 't Walvisschen-spek, datse 't selve weer uytbraecken. Sy buytelen sigh om en om in 't Water, tot datse aen 't uytwerpen sijn gekomen, en de Traen haer afgegaen is. Dan eetense weer op nieuws, tot datse moede werden. 't Is vermaecklijk te sien, hoe hevigh sy malkander bijten om een stuckje Speck, daer doch elck van haer genoegh bekomen kan.

+ Wanneerse sat sijn, gevense sigh op 't Ys of op 't Water ter rust. Mijns oordeels sijn dese de vratighste onder alle Vogelen; wijlse soo langh eeten, tot datse om verr' vallen. Seer sterck bijtense; doch de Burgermeester noch harder. + Voor welcke dese Vogelen sigh oock verootmoedigen, gaende voor haer neerleggen. Doch d'andere passen hier op niet; maer bijten de Malle-

+ Laeten sigh dood slaen.
+ Verraden de Walvisschen.
+ Naem.
+ Hoese eeten en weer uytbraecken.
+ Sijn de vratighste Vogelen.
+ Passen op den Hagel niet.

muggen taemlijck sterck op de Huyd: Die echter, wegens de dickte der Vederen, sulcks niet of weynigh voelen. Te lighter staet dit te geloven, wijlse oock den Hagel, waer meê sy geschooten werden, weynigh aghten.

[+] Een seer tay leven hebbense, wijlmen haer niet lightlijck kan dood slaen; echter geschied sulcks noch eyndlijck met dicke stocken. Wanneerse met de Voeten in 't Water voort roeyen, hebbense 't een' oogh nae den Roof, 't ander' nae de Menschen geright; siende te gelijck op dat en deese. Ondertusschen konnense, wanneermen na haer slaet, onder de lange Stock soo geswind niet opvliegen.

[+] De Mallemugg' is d'eerste *Groenlandsche* Vogel, welcke men gewaer werd; oock de gemeenste. Haer geschreeuw onder malkander luyd van verr' als dat der Kickvorsschen. Seer jammerlijck treed hy op 't Land en 't Ys, als een Kind 't welck begind te leeren gaen. Maer beeter kan hy vliegen; 't welck hy bynae geduerigh doet, dight boven 't Water der Zee, wijl hy gantsch light is. Onder al de Roof-vogelen heeft hy 't minste vleesch.

[+] Hy nesteld hoogh aen de Bergen; doch niet soo hoogh als de Burgermeester. By haere Nesten heb ick niet konnen komen. Weynigh meer als de Borst kan'er ter spijs van genuttighd werden.

't Vleesch is taey, en van geen sonderlinge smaeck; behalven nae 't Vet of de Traen der Walvisschen. Alsmen deese Vogelen wil eeten, hanghdmen wel honderd derselver by de voeten op, twee of drie daegen langh, op dat de Traen daer uyt druypen; oock de Wind haer wel doorwaeyen, en doen bevriesen moght. Daer nae leghtmense in varsch Water, om noch voorts de geylheyd te doen uyttrecken. Dan werdense gekoockt, en in Boter gebraeden.

[+] Over al wordense in de Noord-Zee gesien, gelijck alreeds hier boven geseghd is. Doch gelijckmen tusschen de Menschen en Beesten in 't een en 't ander Land onderscheyd vind, alsoo oock tusschen deese Vogelen in 't een en 't ander Gewest.

[+] De geene, die ick hier afgebeeld voorstel, heb ick geteeckend in 't Ys opden 1sten der Somermaend.

Sie de Figuer N., *by de Letter c*.

+ Hebben een tay leven.
+ Haer geschreeuw.
+ Smaeck, en hoese ter Spijs bereyd werden.
+ Onderscheyd.
+ Afteeckeningh.

III. Hoofd-Stuck.
Van d'overige Vogelen, welcke de Schrijver niet heeft konnen afteeckenen.

+ **O**Nder deese sijn de Rotgansen, welcke my in de vlught sijn getoond: Sy hebben lange Beenen. Vliegen met hoopen t'saemen. Dese souden in *Rusland*, *Noorwegen*, oock in *Jutland*, met meenighten werden gesien.

Toe-doeningh.

+ Van de Rotgansen, oock genoemd *Bernicla*, of Bernikel-Gansen: Haeren wonderlijcken haer toegeschrevenen oorsprongh: Veelerley Getuygenissen soo voor als tegens deselve, en aenmercklijcke bedenckingen daer over: Hoese, sonder uytbroedingh der oude, aen de *Schotsche* Eylanden werden gegenereerd, volgens *Kircheri* gevoelen; met aenwijsingh, dat sijne bygebraghte redenen niet kraghtigh noch overtuygend genoegh sijn. + De verder aenhoudingh, met wederleggingh der Tegenwerpingh, dat de Natuer niets verlooren wil laeten gaen: En dan 't eyndlijck besluyt, wat van haeren oorsprongh te houden is: Onder welcke verhandelingh veelerley andere aenmercklijcke *Philosophische* en *Historische* Redenvoeringen worden voorgesteld, kan de Leeser naesien onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen, eerste deel, van pag.* 402. *tot* 416.

+ Hier nae is my oock, alleen vliegende, voorgekomen een schoone breedvoetige Vogel, genoemd *Jan van Gent*. De grootte is als die van een Oyevaer. Oock is hy even soodaenig gevederd; en sweefd in de Lught als een Oyevaer, met kleyne beweging der Vleugelen. Vermoedlijck heeft hy een scharp gesight; want van een groote hooghte stort hy sigh neer in 't Water; buyten twijffel wijl hy sijn Aes van soo verre siet. De Harssenen deses Vogels werden seer hoogh geaght. Doch waer toe deselve gebruyckt werden, heb ick niet konnen vernemen. Men siet hem oock in de *Spaensche-Zee*; en allerwegen in de *Noord-Zee*: Maer aldermeest komense ongenodigd daermen Haring vangd.

+ Men heeft my geseght, dat op *Spitsbergen* een swarte Kraey gesien is geworden.

+ Meer slagh van Vogelen sietmen in 't genoemde Gewest niet; ten waere dat somtijds een eenige der selve, verdwaeld

+ Rotgansen.
+ Aenwijsingh, waer wy
+ Van de Rotgansen een breeder beright hebben gegeven.
+ Jan van Genten: Soo groot en soo gevederd als d'Oyevaers.
+ Kraey.
+ Verdwaelde Vogelen.

sijnde, in dit onbekende Land quam vliegen; gelijck wy even hier boven van de Kraey hebben gehoord.

+ Al de gemelde Vogelen komen op seeckere tijden hier aen; en beminnen dit Land, soo langh als de Son schijnd. De Breedvoetige schijnen hier een gemaetighde Lught te soecken. Daer nae als de koude vermeerderd, en de lange naghten aen koomen, begevense sigh wegh nae andere plaetsen. Wanneerse heenen vliegen willen, versaemelense sigh eerst; en alsse nu alle by een zijn, maeckense sigh van daer; yeder slagh van Vogelen by sijns gelijck. Dickmael heeftmen dit dus waergenoomen. Waer uyt te besluyten staet, datse 's Winters niet konnen blijven aen sulck een grouwlijck-koude plaets, als *Spitsbergen* is.

+ Sy rusten soo wel op 't Water als op 't Land; anders soudense, sonder gevaerlijcke vermoeydheyd, soo een lange reys niet konnen doen. Wanneerse opvliegen, siense tegens de Wind. Of de Meeuw, genoemd Raedsheer, die niet op 't Water rust, sijne reys in eenen dagh af-doet; of dat de nood hem onderweegen dringhd, somtijds op 't Water wat rust te neemen, weet ick niet. Desgelijcks is my onbekend; hoe de gekloofd-voetige, als Snippen, Sneeuw-vogelen, en Ys-vogelen, over de Zee geraecken.

IV. Hoofd-stuck.
Vande Viervoetige Dieren.

1. 't Hart, genoemd Rhee.

+ **D**It Dier is een Hart niet ongelijck. Heeft gekloofde Voeten als een Hart. Desgelijcks sijn sijne Hoornen die van een Hart of Eland gelijckvormigh. + Aen elcke zijde staen drie, oock wel vier Tacken, welcke twee duymen breed, en ontrent een halve El langh zijn. d'ooren sijn langhaghtigh. De Staert gantsch kort. Van verwe is hy grijs; geelaghtigh, gelijck dat van de Harten of Rheën.

+ Wanneerse Menschen sien, loopense wegh, en werpen de

+ De tijd, wanneer al de Vogelen van hier wegh vliegen.
+ Andere aenmerckingen.
+ Harten.
+ Gestalte.
+ Hoemense vangen moet.

Hoornen aghter sigh. Blijftmen staen, soo staense oock stil. Dan moetmen Vyer op haer geven, indien men haer bekoomen wil. Sy eeten Gras en Kruyden. Allerwegen houdense sigh in *Spitsbergen* op, maer allermeest op 't *Rehen-veld*; 't welck dien naem heeft bekoomen, om datse daer met hoopen werden gesien. Oock op 't *Voorland*, en by de *Mossel-Bay*.

+ In 't Water heb ick haer niet sien swemmen. Men heeft my geseghd, dat eenige Schippers op den *Vogelsangh* wel vijfthien of twintigh derselve hebben geschooten, 't Vleesch gebraeden zijnde, is van een aengenaeme smaeck. Deese Rehen hadmen hier al stracks in 't Voorjaer gevangen; doch sy waeren gantsch mager. Waer uyt af te neemen is, datse de geheele Winter over in dit koude *Spitsbergen* blijven.

Sie de Figuer O., *by de Letter a*.

2. Vosch.

+ Tusschen de Vosschen by ons, en de *Spitsberghsche* is geen sonderlingh onderscheyd te bemercken. Eenen van de geene, welcke ick gesien heb, liep dight by ons Schip heenen; zijnde aen 't Hoofd swart, aen 't Lijf wit.

+ Haer blaffen is soodanigh, dat het van verre 't gelagch eens Menschen gelijck schijnd. Hier uyt is ontstaen de Fabel, by de geene, welcke de Stem van *Reyntje* niet kennen, dat de boose Geest hier de Walvisch-vangers uytlagcht.

+ Men siet haer oock op 't Ys loopen: Doch vinden daer weynigh Buyt van Vogelen of Eyeren. In 't Water koomense niet. In de *Suyd-Haven* hadden wy, onser twintigh sterck, een Vosch op de Jaght omslooten. Aen d'eene zijde had hy 't Water voor hem. Wy meenden hem daer in te jaegen, en beanghstigden hem oock genoeg; doch hy wou niet. In tegendeel sprong hy tusschen de Beenen eens Mans door, en liep nae de hooge Bergen; op welcke wy hem niet volgen konden.

+ 't Scheeps-volck berigtede my, dat de Vosch, wanneer hy hongerigh is, sigh als dood neer-legd, tot dat de Vogelen op hem koomen vliegen, om van hem t'eeten; doch dan betrapt hy haer, en maeckt'er sijn Spijs van. 'k Hou 't daer voor, dat dese *Fabel* uyt

+ Smaeck van haer vleesch.
+ Vosch.
+ Sijn geblaf is 't gelagch eens Menschen gelijck.
+ Geval met een Vosch.
+ Der Vosschen listigheyd.

't Boeckje van *Reyntje de Vosch* is genomen; daer deselve even alsoo beschreven is. *Sie de Figuer O.*, *by de Letter b*.

3. Witte Beer.

[+] Deese Beeren zijn geheel anders van gestalte, als de geene, welcke in onse Landen werden gesien. Want sy hebben een langhaghtige Honds-kop; oock een langen Hals. 't Geluyd haerer Stem is als dat van de heessche Honden. Voorts is de geheele overige gedaente vry anders als die der onse. Sijn oock veel geschickter van Ligchaem, en derhalven geswinder.

[+] Haere Huyden brenghtmen in onse Landen over; en sijn de reysende Persoonen in de Winter-tijd seer aengenaem. De gedaghte Huyden werden in *Spitsbergen* dusdaenigh toegeright. Men maeckt Saegh-meel heet; en met 't selve treedmen de Huyden. Dus treckt de Vettigheyd daer in, en 't Vel werd droogh; op sulck een wijs alsmen de Vet-vlecken uyt de Kleeren treckt.

[+] Belangende de verwe; eenige sijn gantsch wit; eenige geelaghtigh; die voornaementlijck sigh laeten vinden by de krengen, of 't Walvisschen-Aes. [+] Sommige sijn groot, sommige kleyn; gelijck oock andere Beeren. 't Hayr is langh, en saght gelijck Wol. De Neus en Muyl sijn voor aen swart. Even alsoo sijn de Klauwen.

[+] 't Vet onder aen de Voeten werd uytgesmolten, en gebruyckt voor allerley Leeden-pijn. Men geeft het oock de swangere Vrouwen in, wanneerse in arbeyd sitten, om 't voortkoomen der Vrught te bevoorderen. 't Sweet werd seer sterck daer door uytgedreven. 't Gedagte Vet is Sponsagtigh; gantsch saght in 't aentasten. 't Is best, datmen 't terstond uytbraedet. 'k Heb 't willen bewaeren, om meê t'huys te brengen; doch 't vervuylde, en gaf een leelijcke stanck van sigh. Mijns oordeels is 't seer goed, dit Vet met Iris-wortel te braeden; want dan sal 't dies te langer een goede reuck behouden.

[+] 't Ander Vet is gelijck als Smeer. Wanneermen 't smelt, soo is 't dun, gelijck Traen van Walvisschen. 't Is echter ander Vet in eygenschap niet gelijck. Men gebruyckt het alleen in de Lampen; en 't stinckt niet soo leelijck, als Walvisschen-Traen.

+ Witte Beeren.
+ Der selver Huyden.
+ Verwe.
+ Grootte.
+ 't Vet onder aen de voet, waer toe gebruyckt.
+ 't Ander Vet, gebrand in plaets van Traen.

't Werd van 't Scheeps-volck op *Spitsbergen* gekoockt; dan in onse Landen gebracht, en in plaets van Traen verbrand.

[+] Haer vleesch is witaghtigh; vet, gelijck als Schapen-vleesch: Doch de smaeck daer van heb ick niet willen proeven; wijl ick vreesde, vroegh grijs te sullen worden. Want de Scheepslieden houden 't daer voor, dat de geene, welcke Beerenvleesch eeten, sigh haest grijs bevinden.

[+] Sy soogen haere Jongen; en voedense dus op, tot datse groot zijn: Deese haere Melck is gantsch wit, en vet. Sulcks heb ick waer genoomen, doe een oude soogende Beeren-moeder wierd opgesneeden.

[+] Men seght van onse Beeren, datse een swack hoofd hebben. Maer 't tegendeel heb ick aen de *Spitsberghsche* vernoomen. Want als wy haer met dicke Stocken op den kop sloegen, aghteden sy sulcks niets met allen, onaengesien men met eene sulcker slaegen wel een Os ter neer sou geworpen hebben. Indien wy haer dood wilden krijgen, soo moesten de Lancien hier toe 't beste doen.

[+] Sy swemmen van d'eene Ysschol nae d'andere. Oock duyckense onder Water. Wanneer wy haer hadden op d'eene sijde van de *Chaloup*, doockense onder deselve heenen, en quaemen aen d'andere sijde weer boven. Oock liepense op 't Land.

[+] 'k Heb haer niet soodaenigh hooren brommen, als onse Beeren, maer sy maecken, gelijck alreeds geseghd is, een geluyd, gelijck de heessche Honden

[+] De jonge Beeren konden wy van d'oude niet onderscheyden, als alleen by de twee voorste lange Tanden, welcke by de jonge Beeren hol, maer by d'oude vast en dight sijn. Deese Tanden tot Stof gebrand, en alsoo, als een *Pulvertje* ingenomen, doet 't geronnene bloed van malkander scheyden.

[+] De jonge Beeren houden sigh geduerigh by d'oude. Wy hebben gesien, dat twee jonge Beeren en een oude malkander niet verlaeten wilden. Wanneer schoon d'eene was geweecken, soo keerde hy echter, op 't geschreeuw der andere, weer te rugg', even als of hy haer wou te hulp komen. d'oude liep tot de Jonge; de Jonge liepen nae d'oude; en lieten sigh alsoo gesaementlijck doodslaen.

[+] De Spijs tot haer onderhoud is 't Aes der Walvisschen (van

+ 't Vleesch en seldsame eygenschap.
+ Melck.
+ Hebben een seer harde Kop.
+ Swemmen, en duycken onder Water.
+ Stem.
+ Tanden, en gebruyck tot Artzeny.
+ Getrouwheyd van d'een tot d'ander.
+ Haere spijs is Walvisschen-aes:

't Scheeps-volck Krengen geheeten); waer by sy wel aldermeest gevangen werden. Oock verslindense selfs levendige Menschen, wanneerse deselve maer bekoomen konnen. De Steenen wroetelense van de Graven wegh; openen de Kisten, + en eeten de doode Lijcken. Dat dit dickwils geschied aen de gestorvene en hier begravene, kanmen daer uyt afneemen, datmen hier en gintsch Menschen-beenderen vind buyten de Kisten, welckese opgebroocken hebben. Oock eetense wel Vogelen, wanneerse deselve konnen betrappen; en derselver Eyeren.

+ Men schiet haer met Roers; of men doorsteeckt haer met Lançen. Wy hebben'er drie gevangen; waer van d'eene nae 't leven afgeteeckend wierd op den 13den der Hoy-maend.

+ Waer deese Beeren, gelijck oock de Vosschen, in de Winter-tijd moogen blijven, weet ick niet. Inde Somer hebbense aen sommige plaetsen wel eenige Maenden Spijs genoegh tot haer onderhoud. Doch daer nae valt het seer sleght voor haer; wanneer 's Winters de Bergen, Rotsen en Klippen met Sneeuw zijn bekleed. Maer vermits de Rehen vermoedlijck sigh oock in de Winter hier onthouden; gelijck hier boven geseghd is, soo heb ick een diergelijck vermoeden van deese Dieren.

Sie de Figuer O., *by de Letter c*.

Toe-doeningh.

+ Verscheydene seldsame Bejegeningen tusschen Menschen en Beeren; oock onder deselve eenige seer gevaerlijcke, jae doodlijcke, kan de Leeser vinden in *Linschootens* Schip-vaert nae 't Noorden, en de Reysen van *Willem Barentsz.* derwaerts. Desgelijcks in de Dagh-registers, gehouden van seven, en wederom seven Matroosen, die op *Spitsbergen* en *Nova Zembla* hebben overwinterd: Welcke sommige deeser Beeren verschricklijck groot, en de Huyd eens gedoodeden derthien voeten langh bevonden. Keyser *Maximiliaen* wierd'er een vereerd te *Baden*, die vijf Elleboogen langh, en breeder als een Os was.

+ In meest al de Gewesten des Weerelds werdmense gewaer; maer insonderheyd in de minst van Menschen bewoonde, en daer de meeste Bosschen en Geberghten sijn. Derhalven verneemdmense seer meenighvuldigh in *Hooghduytschland*, *Polen*, *Litthauwen*, *Noorweegen*, en andere Landschappen in 't Noorden; onder welcke *Spitsbergen* en *Nova Zembla* niet vergeeten moeten blijven. Eertijds geloofdemen, dat'er in *Africa* geen te vinden waeren, doch d'ervaerentheyd heeft getoond, sulcks valsch te zijn. Dat'er

+ Oock wel Menschen, levende en doode.
+ Hoemen haer bekoomd.
+ Waerse sig in de Winter mogen onthouden.
+ Verschricklijck groote Beeren.
+ Werden in veele Gewesten des Weerelds gevonden.

in *Engelland* geen sijn souden, werd ons van *Gesnerus* berigtet. + Schoonse onder de verscheurende en vleesch eetende wilde Dieren behooren, jae oock wel de voornaemste der selve sijn, soo nuttigense echter oock Planten en Kruyden. Seer graegh sijnse nae een geslaght van Braem, genoemd Bramoesen. Desgelijcks nae Koeckoecks-kruyd, anders suyvere Klaver. *Gesnerus* seghd oock nae eenige Wortelen, hebbende de kraght om d'eetens-lust te versaedigen, en slaep te verwecken. Een Koe-harder in de *Switsersche* Geberghten, van verre gesien hebbende, dat een Beer seeckere Wortel uyt d'Aerde groef, en daer van at, gingh, doe hy wegh was, derwaerts, en nam yets van 't geen hy over gelaeten had in de mond: waer op hy soo slaeperigh wierd, dat hy sigh op den wegh moest neerleggen. Op de Boomen weetense te klimmen, en der selver Vrughten te snoepen. Honigh en Kreeften sijn haer een lecker Beetje. Of 't vleesch van Menschen en Dieren varsch of half verrot is, verschild haer weynigh. Een gereght van Visch, alsse 't selve konnen bekomen, is haer oock niet onaengenaem. + Sy drincken Water, niet leckende, gelijck de Honden; niet slurpende, gelijck de Paerden, maer gelijck als bijtende. Seer geyl sijnse; + soo datse oock selfs jonge Dochters verkraght souden hebben. *Philippus Cosserus*, Priester te *Constans*, heeft *Gesnerus* verhaeld, dat een Beer seeckere Maeghd schaeckte, en, na haer geschonden te hebben, haer een tijd langh op 't *Savoysche* Geberght met Appelen onderhield. Dat de *Deensche*, oock *Gothsche* Koningen, souden afkoomstigh zijn uyt de versaemelingh eens Beers met een Vrouwspersoon, laeten wy geloven de geene die willen. Of uyt de vermengingh van een Beest met een Vrouw (een seldsaem Wonder geval hier van verhaelen wy in 't *eerste deel* onses *Grooten Historischen Schouw-tooneels pag.* 237.) een reght Mensch, of een reght Beest kan voortkomen, hebben wy verhandeld in 't *selve deel des selven Wercks*, *pag.* 241.

+ Men heeft voortijds geloofd, dat de Beerin niet anders als een ongevormde Vleesch-klomp werpt, welckese met lecken sou fatsoeneeren tot de gestalte eens Beers; doch d'ondervindingh heeft het tegendeel doen sien. Inde Raedkamer des Raeds te *Bononien* heeftmen een jonge Beer getrocken uyt 's Moeders Ligchaem, en deselve in alles een wel-gemaeckte Beer bevonden. Hy werd bewaerd in een Vat van Glas. d'oorsaeck van de dwalingh der Oude is geweest, om dat de Naegeboorte, waer in de jonge Beer gewonden leght, soo dick is, datse door veel leckens van de Moeder moet afgehaeld werden.

+ Tusschen de Beer en 't Paerd is een natuerlijcke vyandschap. 't Paerd kend hem, schoon hy noyt te vooren een Beer gesien had; en bereyd sigh, soo haest hy hem verneemd, ten Strijd. In deselve gebruyckt hy meer konst als kraght. Want hy springhd over den Beer heenen; en in de sprongh geeft hy hem met d'aghter-voet een slagh voor de Kop. d'ervaerenheyd heeft geleerd, dat deese onbeschaefde Beesten vermaeck in de Musijck neemen. + Wanneerse sigh gewond bevinden, weetense sigh met eenige drooge Kruyden te geneesen. Stoppen oock, terwijlse noch in 't geveght sijn, en datse door een Kogel gequetst sijn geworden, een Prop van Gras of Boom-blaederen in

+ Eeten niet alleen Vleesch, maer oock Kruyden, Planten, en Boomvrughten.
+ Drincken.
+ Geylheyd, soo datse selfs jonge Dochters verkragten.
+ Dwalingh, dat de Beerin haere Jongen door lecken sou fatsoeneeren.
+ Vyandschap tusschen de Beer en 't Paerd.
+ Seldsaemheden van Beeren.

de Wonde, om 't uyt-bloeden te verhinderen. Eenige seldsaeme wondergevallen van Beeren verhaelen wy in 't *derde deel* onses gedaghten *Grooten Historischen Schouw-tooneels*, *van pag.* 44. *tot* 56. De *Russen* weeten deese lompe Dieren te gewennen tot 't bedrijven van allerley Guygchelryen. Seecker slagh van wit-hayrige Beeren (van welcke wy spreecken in 't *tweede deel* onser *Groote Historische Rariteit-Kamer*) werpen, wanneerse vervolgd werden, een Giftigen adem en speecksel van sigh op haere vervolgers.

+ Men seght, datse sigh eenige Maenden in haer Hol gantsch verborgen houden. d'eerste geheele veerthien daegen slaepense soo vast, datse selfs door geene verwondingh konnen opgeweckt worden. Geduerende dien tijd soudense seer verwonderlijck in vetheyd toeneemen; en, indien wy eenige Schryvers gelooven mogen, soo sou dan een stuck gekoockt Beeren-vleesch, wanneermen 't selve wegh set, oock mercklijck aengroeyen. + Naederhand soudense sigh onderhouden met aen haeren Poot te suygen, tot datse weer uyt haer Hol gaen. 't Vleesch, of yet anders, daerse van gegeeten hebben, sal geen ander Dier, schoon hoe grooten honger hy had, aenroeren. Hierom geloofdmen, + dat der Beeren adem giftigh is; te meer, om dat alles, daer een Beer van gebeeten heeft, veel eer verrot, als 't geen hy onaengeraeckt heeft gelaeten.

+ Eenige deelen der Beeren schrijftmen een groot gebruyck in de Genees-konst toe. 't Oogh gedrooghd, en boven op de lincker arm gebonden, sou de vierde-daeghsche Koorts verdrijven. Beeren-bloed sou 't Geswel *Panus*, en alle andere in al de deelen des Ligchaems, geneesen: Oock de Vlooyen dooden. 't Vet, met Lely-wortel, op verbrandheyd gestreecken, sou deselve treflijck heelen, sonder lidteecken overigh te laeten. De Gal houdmen seer goed tegens allerley Leeden-pijn. + 't Bygeloof heeft oock yets bedaght; meenende, dat d'in arbeyd sittende Vrouwen wonderlijck verlight werden, en tot een gemacklijcke voorspoedige baeringh geraecken, wanneermen een Steen, waer meê een Beer dood gesmeeten is, over 't Huys-dack werpt. In *America* vindmen seecker slagh van logge Beeren, die enckelijck Mieren eeten; en voor de Honden; oock voor een tegens haer opgeheevene Stock, wegh loopen. + In *Litthauwen* sijnse wreed en verslindend genoegh. Echter heeft Vorst *Suidrigel* eene deeser woeste Dieren soodaenigh gewend, dat hy 'smorgens vroegh uyt 't Bosch quam; met de voorste voeten aen 't Vorstlijck Slot klopte; en daer nae, sijn gewoone spijs ontfangen hebbende, weer nae 't Bosch keerde.

+ *Michael Herr* verhaeld uyt *Theophrastus*, dat deese vermaerde Schrijver tot eenige maelen toe heeft genomen een stuck van 't Vleesch eens Beers, gedood geworden in den voorgedaghten sijnen slaep. 't Selve wel gekoockt zijnde, heeft hy bewaerd; en met verwonderingh gesien, dat het geduerigh (dus gesooden zijnde) toenam, en daeghlijcks grooter wierd. Deselve *Herr* seghd, dat de Beer, de Maegh overlaeden hebbende, een Mieren-nest soeckt, en deselve eet; welcke spijs hem diend tot een *Purgatie*. Dat hy, sigh in nood siende, en van een steyle Bergh, of Rots, afrollen willende, 't Hoofd tusschen d'aghterste voeten verberghd; de voorste Pooten daer over slaet, en dus, soo rond als een Kloot, afrold.

+ Haeren slaep.
+ Vreemdigheyd.
+ Giftige adem.
+ Gebruyck in de Genees-konst.
+ Bijgeloof.
+ Seldsaemgewende Beer.
+ Wonderlijcke waernemingh.

+ In de *West-Indische Provintie Yzalcos* vindmen een slagh van kleyne Beeren, welcke geen mond hebben, maer in plaets der selve een gat in 't uyterste van de Snuyt; kleyn en ront; met een lange tongh, van binnen hol; daerse den Honingh meê suygen, waerse die vinden konnen. Als haer deselve ontbreeckt, gaense nae de Mieren-nesten, steecken haere Tongh, met Honigh bedeckt, daer in; en locken de Mieren daer door, op de selve te komen in meenighte; diese dan inslocken. Dese Mieren sijn hier seer groot. d' Inwooners selfs eetense, en verkoopense op haere Marckten.

4. Zee-honden; anders oock Sal-honden, en Robben genoemd.

+ **N**Och twee Dieren sijn'er overigh, welcke sigh soo wel in 't Water, als op 't Land en op 't Ys onthouden. Dese hebben vijf gevingerde Voeten, of Voeten met vijf vingeren, door een dicke Huyd aen malkander gewassen; gelijck de Voeten der Gansen.

+ Onder deese is d'alderbekendste de Zee-hond; diemen oock Sal-hond, en Rob noemd.

+ De Kop is gelijckvormigh die van een Hond met afgesneedene Ooren. Sy sijn niet al t'saemen van eenerley gedaente, wijl d'een' een ronder, d'ander' een langhaghtigh en mager Hoofd heeft. Aen de Mond hebbense een Baerd: Oock Hayren aen de Neus, en boven d'Oogen; doch weynigh; en selden boven de vier.

+ d'oogen sijn groot, verwelfd, en klaer. De Huyd is met kort hayr bewassen. Allerley slagh van Verwen hebbense. Sommige sijn bont gepleckt, gelijck de Tygers. Andere sijn swart, met witte Vlecken. Noch andere geel, grauw, roodaghtigh. Kortlijck, allerley *coleuren* sietmen aen haer; doch deselve sijn niet soo hoogh, datmense sou moogen vergelijcken in schoonheyd met de verwe eener Bloem.

+ De Tanden sijn soo scherp als die van de Honden. Met deselve konnense een stuck van een Stock, soo dick als eens Menschen Arm, af-bijten.

+ Aen haere Teeën hebbense lange, spitse, swarte Nagelen. De Staert is kort. Sy maecken een geluyd als de Honden. + De kleyne meauwen, gelijck de Katten. In haeren gangh schijnense van aghteren lam te zijn.

+ West-Indische Beeren.
+ Zee-honden, Sal-honden,
+ Of Robben.
+ Haere gestalte.
+ Verwen, van allerley slagh.
+ Scharpe tanden.
+ Teeën.
+ Stem.

+ Sy konnen op hoogh Ys klauteren; waer op ick haer heb sien slaepen; aldermeest by schoone Sonneschijn, in welckese sigh seer verlustigen. Doch wanneer'er Storm ontstaet, moetense sigh van daer wegh maecken, wijl de Zeegolven seer hevigh tegens d'Ys-velden woeden, gelijck als tegens de blinde Steen-klippen: Waer van hier boven in 't Hoofd-stuck van 't Ys breeder gewagh is gemaeckt.

+ Men siet haer meest op 't Ys om de West (of tegens 't Westen), aen de Zee-kanten. In een ongelooflijcke meenighte werdmense hier gewaer; jae soodaenigh, dat indien de Scheepen geen Walvisschen wilden vangen, soo kondense deselve wel alleen met Zee-honden, of Robben, belaeden. Men heeft voorbeelden, dat kleyner Scheepen, als *Galioten*, hare Laedingh van Robben hebben gemaeckt. Maer sonder groote moeyte sijnse niet te villen. Oock sijnse niet al t'saemen even vet in de tijd datmen daer aenkoomd. Doch by *Spitsbergen* sietmen'er weynigh: Maer in tegendeel veel Walrussen.

+ Daermen veel Zee-honden verneemd, geeft het geen goede Walvisch-vanghst. 't Schijnd datse, daerse sigh in sulcke meenighten bevinden, de Walvisschen weynigh tot der selver onderhoud over laten blijven. + Haere Spijs is, gelijck ick vernoomen heb, kleyne Visch. Wy sneeden'er veel' op; doch vonden in haere Maegen niet anders, als witte, langhaghtige Wormen, van de grootte eener kleyne vinger; de Spoelwormen gelijckvormigh.

+ Daerse sigh op d'Ys-velden onthouden, koomdmen tot haer met een groot geschreeuw; waer van sy half verbaesd worden. Of veellight hoorense toe uyt nieuwsgierigheyd, steeckende de Neus nae om hoogh; en een langen hals maeckende, als een Windhond. In deese schrick slaetmen haer met Hand-spiessen en stocken op de Neus; 't welck andere Honden oock niet verdraegen konnen. Hier van vallense half dood ter neer. + Echter herhaelense sigh, en staen weer op. Sommige stellen sigh, om tegenweer te doen, en bijten van haer: Loopen oock de Menschen aghter nae; snellende soo geswind als een Man sou konnen doen. Haere lamme gangh doet haer hier in geen verhinderingh, wijlse voortschieten gelijck een Ael.

+ Andere lopen van d'Ys-velden na 't Water; latende een vuy-

+ Slapen op 't Ys.
+ Geweldige meenighte.
+ Aenmerckingh.
+ Hare spijs.
+ Hoese om 't leven gebraght werden.
+ Verweeren sigh.
+ Stincken seer leelijk.

ligheyd aghter; welckese uytspuyten tegens de geene die haer jaegen. Selfs van Natueren stinckense seer geyl en leelijck. Wederom andere staen met 't halve lijf boven Water, rondom kijckende, wat op 't Ys te doen valt. Wanneerse onder Water duycken, houdense de Neus om hoogh, en maecken een langen hals.

[+] Alsse sigh van d'Ys-velden afwerpen, of by de Scheepen een Robben-Dans maecken, duyckense geduerigh met de Hoofden voorwaerts onder Water. Sy hebben haere Jongen by sigh: Van welcke wy eene levendigh aen ons Schip braghten. Doch hy wou niet eeten, maer meauwde geduerigh als een Kat. Wanneer wy hem aenroerden, beet hy van sigh. Hier nae sloegen wy hem dood.

[+] De grootste van al de Zeehonden, welcke ick gesien heb, waeren van vijf tot aght voeten langh. Wy sneeden'er een halve Ton Speck af. De geene, welcke ick heb afgeteeckend, was vijf voeten langh. [+] Haer Speck is drie, oock wel vier vingeren dick. 't Sit alleen op 't Vleesch onder de Huyd. Men kan 't 'er van af trecken als een Vaght. Van dit Speck werd de beste Traen gebrand.

[+] 't Vleesch is gantsch swart. Veel bloeds hebbense, even als ofse van binnen enckelijck met bloed opgevuld waeren. [+] De Lever, Longh en 't Hert is groot. Deese worden wel gegeten, wanneer de geylheyd door Water daer uytgetrocken is. [+] Men koocktse. Doch 't is een onaengenaem Geregh t, wijl alles dorr' en tranigh smaeckt. Veele Darmen sijn'er in, doch dun. Van binnen heb ick geen Vettigheyd gevonden.

[+] Haer Manlijckheyd is een harde Knoock, gelijck in de Honden, ontrent een span langh, met Senuwen overwassen. Eenige hadden 't niet grooter, als een kleyne vinger; doch dit waren kleyne Jongen. 't Krystal in d'oogen is in alle niet van een gelijcke verwe. Sommige hadde 't als Kristallijn. Andere wit; noch andere geel of roodaghtigh. [+] d'Appel in der Robben oogen is grooter als in die der Walvisschen, welcke maer alleen de grootte eener Erwet heeft. Alsmen deselve wil bewaeren, soo moetense langhsaem laeten droogen. Men bewind haer oock wel met Vlas en Doecken. Dus leghtmense aen een vogtige plaets, anders barstense.

+ Een levende jonge Rob aen 't Schip gebragh t.
+ Grotte.
+ Speck.
+ Vleesch.
+ Bloed.
+ Ingewand.
+ Manlijck Lid.
+ Oogh appel.

+ My is geseght, datse, wanneerse in haere hitte der vermengingh sijn, sigh seer bitsigh tegens de Menschen toonen; soo datse dan niet lightlijck tot haer op d'Ys-velden derven komen. Ter dier tijd vaerdmen met de *Chaloupen* dight nevens 't Ys heenen (gelijck oock anders geschied) en dus slaetmense uyt deselve dood.

+ Niet lightlijck stervense. Alsse swaerlijck gewond zijn, 't bloed haer meest ontloopen, en 't Vel afgetrocken is, soo levense noch. 't Staet seer afschouwlijck, datse dus wentelen in haer bloed, sonder te konnen sterven; arger als Rogchen. Hier van is my een Voorbeeld bekend. Een seer groote Zee-hond, aght voeten langh, alreeds gevild, en 't meerendeel des Specks daer van afgesneeden zijnde, beet (onaengesien de felle slaegen, welcke hy op 't Hoofd en de Neus te vooren had ontfangen) noch van sigh, en vattede de Hand-spies soo vast met de Tanden, als of hem niets met allen ten leed was geschied. + Oock spartelde hy noch een weynigh. Wy staecken hem door Hert en Lever; waer uyt meer bloeds liep, als ofmen een Os de keel had afgestoocken. Ter deeser oorsaeck willen de Schippers sulck een vuyligheyd niet geerne in haere Scheepen hebben, wijlse over al met bloed werden bevleckt.

+ Niet alleen had deesen soo een taey leven, maer al d'andere sijn even soo weynigh dood te krijgen. Als wy meenden, datse in de *Chaloupen* dood laegen, beetense noch van sigh; waer uyt groote ongelucken souden konnen ontstaen. Uyt vermaeck liep ick meê op 't Ys, en stack met mijnen Deegen dickmael een Rob door 't Lijf; + doch hy paste daer op niet. Ondertusschen sonck ick tot de knyen toe in de Sneeuw. Hy schreeuwde agter mijnen rugg', en wou my bijten; doch ick nam aght op hem; maeckte my weer uyt de Sneeuw; liep op hem aen, en gaf hem noch eenige wonden. Hy echter stiet sigh hier aen niet; liep sneller als ick; wierp sigh van d'Ys-schol in 't Water, en begaf sigh nae de grond, daer ick hem niet volgen kon.

5. Walrus. Walros.

+ De Walrus, of Walros, is in gestalte des Ligchaems de See-hond gelijck; doch veel stercker en grooter; soo dat hy

+ Wanneerse alderbest zijn.
+ Seer beswaerlijck kanmen haer dood krijgen:
+ Met eenige aenmercklijcke
+ Voorbeelden daer van.
+ Bejegening des Schrijvers, met een Rob.
+ Walros.

voor een Os niet behoeft te wijcken in grootte. + De Voeten sijn oock; als die van de Zee-honden, voorsien met vijf Klauwen, soo aen de voorste als aen d'aghterste; doch de Nagelen sijn korter. 't Hoofd daer tegens is veel dicker, ronder en stercker.

+ Sijne Huyd heeft de dickte eener duym; insonderheyd aen den Hals. Op deselve sit kort Hayr, mosch-verwigh, rondaghtigh, oock wel groen. Sommige hebben weynigh Hayr. Sijn schurftigh, en vol gebeetene Lidt-teeckenen. + Sy sien'er uyt als ofse half gevild waeren. Allerweegen in de Gewrighten is deese Huydt met Linien ingekeperd, gelijck eens Menschen Hand van binnen. Inde bovenste Kevel hebbense twee lange groote Tanden, welcke van de bovenste lip onder de beneedenste uytschieten. De lenghte is van een halve, oock wel van een geheele El. Eenige hebbense noch langer. Aen de jonge sietmen gantsch geen groote onderwaerts uytsteeckende Tanden: Maer deselve wassen met den ouderdom aen.

+ d'oude Walrussen hebben seer lange Tanden. Doch 'k heb oock oude gesien, welcke maer eenen Tand hadden. 't Kan zijn, datse somtijds in 't veghten eene derselve verliesen; of oock dat hy uytvalt. Want 'k heb gemerckt, datse vuyle stinckende Tanden hadden. De twee gedaghte lange Tanden werden hooger geaght als Elpen-been, wegens haere witheyd. Kosten oock meer. + Van binnen sijnse dight en swaer, doch de Wortel is hol; in welcke 't Margh sit. Men bereyd deselve gelijck Elephants-tanden. Men maeckt'er Hechten tot Messen, Dooskens, en veelerley cierlijcke dingen van. Van d'andere Tanden maecken sommige knoopen tot haere kleederen.

+ De Mond is voor aen breed, gelijck een Ossen-muyl. Onder en boven sitten'er veel holle steeckige Borstelen op, soo dick als een Stroo-halm. + Dit dicke hayr verstreckt haer in de plaets eens Baerds. + Van deese Borstelen maecken de Zeevaerende Persoonen Ringen, welckese voor de Kramp aen de Vinger draegen. Boven den oppersten Baerd heeft hy twee Neusgaten, soo rond als een halve Cirkel. Uyt deselve blaesd hy 't Water, gelijck de Walvissen, doch met weynigh geruysch.

+ d'oogen staen wijd van de Neus af. Sijn vercierd met Oogh-leederen, gelijck die van andere viervoetige Dieren. Yeder seght, dat sijn oogen natuerlijck bloed-rood zijn, als hy desel-

+ Gestalte.
+ Leelijckheyd.
+ Tanden.
+ Kostlijckheyd der selve.
+ Waer toe gebruyckt.
+ Mond.
+ Baerd.
+ Neusgat.
+ Oogen, bloed-rood.

ve niet verkeerd. Doch ick heb, wijlse my altijd d'oogen verkeerd toewendeden, maer alleen verkeerde bloed-roode aen haer bemerckt. Dan siens''er noch veel leelijcker uyt; alhoewelse oock anders niet seer lieflijck t'aenschouwen zijn.

[+] d'oorgaeten sitten een weynigh hooger als d'oogen; evenwel dight daer by: Sy sijn gelijck die der Zee-honden. De Tongh is ontrent soo groot als een Ossen-tongh.

[+] Wanneerse gekoockt is, laetse sigh wel eeten. Doch alsmense een dagh of twee bewaerd, stincktse gelijck Walvisschen-Traen. De Hals is dick; derhalven kan hy niet wel omkijcken. Ter deeser oorsaeck verdraeyd hy d'oogen. De Staert is kort, als die der Zee-honden.

[+] Van haer Vleesch werd geen Speck gesneeden. Alles is met Vleesch doorwassen, gelijck Varckens-vleesch; waer meê 't alderbest over-een-koomd. 't Hert en de Lever der Walrussen hebben wy gegeeten. Daermen geen veranderingh van Spijs kan hebben, smaeckt deese kost goed genoegh.

[+] 't Manlijck Lid is een harde knoock, wel een El langh; beneden dick; aen 't voor-eynd dun; in 't midden eenighsins gekromd. Op de zijde nae 't Lijf toe is 't plat; buytenwarts rond. Voor is 't plat en gebugcheld: Overal met Zeenuwen overtogen. Uyt deese Knoock werden oock Heghten tot Messen en andere dingen gedraeyd.

[+] Wat haere Spijs is, weet ick niet eygentlijck. Veellight eetense Kruyden en Visschen. Datse Kruyden eeten, besluyt ick daer uyt, wijl haeren Dreck de Paerde-mest gelijck schijnd; doch is soo rond niet. Datse Visschen nuttigen, bemerckte ick hier aen, dat een Walrus, als wy 't Speck van een Walvisch sneeden, de Huyd tot verscheydene maelen toe meê onder water nam; oock uyt 't water opwierp, en deselve weer vingh. Sijnen Dreck werd van de Burgermeesteren gegeeten, gelijck hier boven, onder de Beschrijvingh der Vogelen, verhaeld is.

[+] De Walrussen onthouden sig meest by *Spitsbergen*. 'k Heb'er geen in 't Ys gesien. Op 't Ys leggense, gelijck ick geseghd heb in de Dagh-teeckeningh mijner Reys op den 12den July., soo wanstalligh als de Zee-honden, in groote meenighten. Verschricklijk brullense. Met de kop voor uyt duyckense onder water, gelijck de gedagte Robben. [+] Sy slaepen datse snorcken; niet

+ Oorgaten.
+ Tongh.
+ Vleesch.
+ Manlijck Lid.
+ Hare Spijs; nae 't vermoeden des Schrijvers.
+ Waerse sig meest onthouden.
+ Hare slaep.

alleen op d'Ys-velden, maer oock in 't water; daermen haer meenighmael voor dood aensiet.

[+] 't Sijn kloeckmoedige Dieren, welcke malkander bystaen tot in de dood. Wanneer eene der haere gewond word, soo duyckt hy nevens de *Chaloup* onder water, en slaet in deselve gaten met sijne lange tanden; onaengesien de Menschen in de *Chaloup* haer best doen, om hem met slaen, steecken en houwen te matsen. Oock koomen d'andere onbeschroomd aenswemmen, met 't halve Lijf boven uyt 't water steeckende, om by en in de *Chaloup* te geraecken.

[+] In soodaenigh een Strijd sloegh een Walrus met sijne Tanden in de *Chaloup*; vattende met de selve den Harpoenier tusschen 't Hemd en de Broeck, soo dat de Broeckband in stucken brack: Anders sou hy hem wegh-geruckt, en met sigh onder water gevoerd hebben.

[+] Wanneerse brullen, of dat de Menschen een gebulck naebootsen gelijck dat van een Os, soo wil elck van haer, d'een voor d'ander, d'eerste onder Water zijn. Alsse nu, wegens haere meenighte, elckander niet konnen wijcken, soo bijtense onder een, en klapperen met de tanden. Veele bloeden hier door seer hevigh. Andere willen de gevangene Walrus by de *Chaloup* koomen ontsetten. Yeder traght d'aldereerste daer by te mogen zijn. Dan gaet het weer op een bijten; klapperen met de tanden, en vreeslijck brullen. Soo langh alsse leven sullense niet vlieden. [+] En als de Menschen haer, om harer meenighte wil, wijcken moeten, soo volgense de *Chaloup* nae, tot datmen haer eyndlijck uyt 't gesight verliesd; vermitsse, wegens haere veelheyd, waer door d'een d'ander verhinderd, soo ras niet konnen swemmen, datse de *Chaloup* souden mogen aghterhaelen. Voor 't *Waygat* in *Spitsbergen* hebben wy een proef hier van gesien. Sy versaemelden sigh hoe langer hoe meer ontrent ons; slaende sulcke gaten met hare Tanden in onse *Chaloup*, dat'er veel Water door in liep; derhalven wy de vlught moesten nemen. Ondertusschen vervolghdense ons, soo lang als wy haer sien konden; gelijck wy hier voren in onse Daghteeckeningh der Vaert nae *Spitsbergen* op den 12den *July* hebben verhaeld.

[+] Sy werden, gelijck alreeds geseghd is, alleen om harer Tan-

+ Stoute kloeckmoedigheyd.
+ Voorbeeld.
+ Hoese met groote meenigten
+ De Menschen, in de Chaloup sijnde, vervolgen: Oock haer in gevaer stellen.
+ Werden

den wil gevangen en dood geslaegen. + Doch men siet wel honderd Walrussen, onder welcke nauwlijcks eenen goede Tanden heeft. Want of sy hebben'er geen; of maer alleen een; of sy sijn kleyn.

+ Eenen deeser Walrussen heb ick gesien in d'*Engelsche Bay*, leggende op een Ys-schol. Eer wy naeby gekoomen waeren, meenden wy, dat'er een Zee-hond lagh. Maer eyndlijck bemerckten wy, dat het een oude, kale, schurftige Walrus was. Wy gaeven hem eenige slaegen, welcke hy stilswijgens meê onder water nam. Staecken hem oock in 't Lijf, soo dat de Darmen (sijnde die van een Varcken gelijck) uyt de buyck hingen.

+ Wanneermen haer op d'Ys-velden gewaer werd, of hoord brullen, soo roeydmen met de *Chaloup* nae haer toe, en men vind haer met hoopen op de Schollen, gelijck de Zee-honden. Onder en door malkander leggense, gelijck de Varckens. Doch gantschlijck meen ick, dat eenen der hare de Wagt houd. Want ick heb opmerklijk waergenomen, dat de naeste vervolgens op sijnen Naebuer sloegh met sijne lange Tanden. Alsse dan ontwaecken, rijsense om hoogh; staen op de voorste Voeten; sien'er verschricklijck uyt; brullen geweldigh; slaen, als geheel toornigh, de lange Tanden in 't Ys. Trecken sigh oock daer meê voort, wanneerse hard loopen, of alsse op hoogh Ys klauteren willen, gelijck de Zee-honden. + Want hare grootste sterckte hebbense in 't Hoofd; desgelijcks 't dickste Vel aen den Hals; zijnde veel dicker als de dickste Elands-Huyd; oock veel vaster. Indienmen deese Huyd bereydede, gelijck die van d'Elanden, soo soumense voor een Pantzier konnen gebruycken.

+Wanneerse met hoopen op d'Ys-schollen leggen, en (door d'aenkoomst van Menschen ontwaeckende) sigh daer van afwerpen willen, soo moetmen sigh wat van 't Ys af-houden, tot datse meerendeel daer van sijn. Anders soudense tot ons in de *Chaloup* vallen, en deselve omwenden: Waer van men veele Voorbeelden heeft gesien.

+ Daer nae loopt de Harpoenier op d'Ys-schol; of oock hy werpt 't Harpoen uyt de *Chaloup* nae de Walrus: Die dan voortloopt, tot dat hy vermoeyd is. Daer op haelen de Mannen in de *Chaloup* 't Touw weer in, en trecken de getroffene Walrus tot voor de Steven. Hier schickt hy sigh dapper tot te-

+ gevangen om der Tanden wil;
+ Doch weynige hebben goede Tanden.
+ Alsse op 't Ys leggen, houd eenen der haere de Waght.
+ Harde Huyd.
+ Waerschouwing.
+ Hoemen de Walrussen vanghd.

genweer, met bijten, en uyt 't water op te springen. Ondertusschen steeckt de Harpoenier hem met Lancen, tot dat hy dood is.

+ Insonderheyd neemdmen aght op hem, wanneer hy sigh van d'Ys-schol afwerpt; of als hy met de kop onder water duyckt; vermits dan 't Vel glad en stijf gespannen staet; soo dat 't Harpoen onverhinderd door de Huyd op den rugg' indringhd. Wanneer hy slaepende leght, is de Huyd hem los op 't Lijf; derhalven 't Harpoen daer op niet kan vatten, maer afschampt. + 't Walrussen-Harpoen, en de Walrussen-Lans is kort; ontrent eene, of anderhalve span langh; ruym een duym dick, met een houtene Steel, ontrent soo hoogh als de lenghte eens Mans. 't Walvisschen-Harpoen is veel te swack, om sijne dicke Huyd daer meê te doorbooren; alhoewel 't een en 't ander is gesmeed van taey Yser, niet sonderlingh gehardet, op datse niet af-springen moghten. Want dan sou alle gedaene moeyte gantsch te vergeefs zijn.

+ Wanneer de Walrus dood is, houwdmen hem 't hoofd af. De romp laetmen leggen, of in 't water drijven. Eenige deser rompen sincken: Andere niet. De kop neemdmen meê in 't Schip: En dan werden'er de Tanden uytgehouwen. De twee groote behooren de Reeders des Schips. De kleyne Back-tanden worden weynigh geaght. + 'k Moet hier noch dit seggen; dat wy eens roeyden voorby een Ys-schol, leggende soo vol Walrussen, datse, door derselver swaerte, met 't water gelijck lagh. Maer doe de gedaghte Walrussen sigh daer van daen begeven hadden, wasse soo hoogh opgereesen, dat wy nauwlijcks uyt de *Chaloup* daer op konnen stappen.

+ My is van de *Groenlandsvarers* voor waeraghtigh beright geworden, datse eens, geen goede Walvisch-vanghst gehad hebbende, met *Chaloupen* aen seecker Eyland voeren, daer 't vol Walrussen lagh: Waer onder sy soo dapper te werck gingen met houwen en schieten, datse een seer groote meenighte aen kant hielpen. + Doch vermits d'andere hoe langer hoe meerder by een vergaderden, soo leydense de doode Walrussen op hoopen rondom haer; staende alsoo als in een Schans, of Borstweer. Echter lietense eenige plaetsen, als Deuren, open, op dat d'andere haer konden bestormen. Deeser wijs hebbense ee-

+ Walrussen Herpoenen.
+ Hoemen handeld
+ Met de doode Walrussen.
+ Meenighte op een Ys-schol.
+ En in een Eyland.
+ Aenmercklijck geval.

nige honderd Walrussen omgebracht, en alsoo een goede Buyt meê gevoerd, tot goedmaeckingh haere gedaene Reys, vermits de Tanden voor eenige Jaren in een hooger waerde waren.

Sie de Figuer P., by de Letter b.

V. Hoofd-Stuck.
Beschrijvende eenige Schild-geslaghten; welcke op de Groenlandsche*, of* Spitsberghsche *Reysen gevangen worden.*

+ **O**P mijne Reys heb ick tweederley Schild-geslaghten waergenoomen; als Krabben, en Star-visschen. Van de Krabben sijn my vierderley slagh voorgekoomen. Eerst, de Zee-spin, gelijckse van de *Françoysen* werd genoemd. Daer nae de roode Krabben, of Garnellen (gelijck onse Schrijver haer dien naem geeft). Ten derden, de kleyne grauwe Krabben, of Garnaten. Ten vierden, de soo genoemde Walvisch-Luys.

+ 'k Voegh de Star-visschen hier by, wijlse oock haere Armen en Voeten hebben, waer meê sy sigh weeten te behelpen; desgelijcks met Schilden bedeckt zijn.

1. Ongestaertede Zee-Kreeft, of Zee-Spin.

+ Dit slagh van Kreeften heeft geen Staert; maer ses Voeten en en twee Scheeren. Anders sijnse de Zee-Kreeften in Ligchaems-gestalte bynae gelijck. Van verwe sijnse doncker-bruyn: Op den rugg' wat steeckelaghtigh: Aen 't gantsche Lijf hayrigh.

+ Op mijne Reys nae *Spaenje* heb ick'er veel van dit slagh bekoomen met ses Voeten en twee Scheeren. In mijne *Spaensche* Reys-beschrijvingh, welcke, indien 't God gelieft, t'sijner tijd de Natuerkundige en Liefhebbers van Natuerlijcke saecken sal meê gedeeld werden, heb ick'er een Afbeeldingh van gemaeckt. + Doch van de *Spitsberghsche* sijnse onderscheyden in grootte, en Hoofd. Want die van dit Gewest heeft een Kop ge-

+ Verscheyden slagh van Krabben.
+ Star-visschen.
+ Ongestaertede Zee-Kreeft.
+ Gestalte.
+ Onderscheyd tusschen de Spitsbergsche, en Spaensche.

lijck 't slagh der Zee-Kreeften, die de Duytsche *Hummer* noemen. Doch 't Manneken van de soort, welcke ick op mijne *Spaensche* Reys heb aengeteeckend, vertoonde met sijn Ligchaem en Hoofd de gedaente eener Luyt.

+ Van de *Spitsberghsche* Zee-Kreeften heb ick niet gegeeten; heb haer oock daer niet konnen afteeckenen, door gebreck van tijd. 'k Meende wel, eenige meê nae Huys te brengen; doch de Ratten hebbense weg gesleept. 'k Vond haer in d'*Engelsche* Haven op den 19den der Somer-maend; nae dat wy twee Walrussen hadden gevangen. + Naederhand heb ick'er een by *Engelland* in de Noord-Zee gesien; doe wy van de *Hollandsche* Visschers een groote Tarbot koghten; in welckers Maegh wy soodaenigh een groote Zee-Kreeft vonden; twee Spannen lang zijnde, als de Voeten uytgestreckt waeren. 't Scheen als ofse eerst stracks gestorven was.

Toe-doeningh.

't Is onnoodigh van de Kreeften yets meer te seggen, wijlse genoegh onder ons bekend sijn. + Dit alleen sullen wy hier by voegen, als yet aenmercklijcks, (indien wy anders *Helmont* geloven mogen): dat'er tusschen de Kreeften en Varckens een wonderlijcke afkeer is. In 't Marckgraefschap *Brandenburgh*, seghd hy, is een overvloedige Visschery van Kreeften. Doch de Voerlieden, welcke deselve gelaeden hebben, moeten sigh wel waghten, dat'er by geval geen Varcken onder de Wagen koom door te loopen; want indien dit gebeurde, soo souden al de daer op sijnde Kreeften terstond sterven. Behalven meer andere Spijsen, vangen en eetense oock Kickvorsschen.

+ 't Zee-diertje, van de *Thebanen Opistholia*, van d'*Arabiers Sarthan*, van de Griecken *Sepia*, van ons *Zee-Spin* genoemd, is van een ander slagh, als de geene die onse Schrijver voorsteld; en heeft in veele dingen een groote over-een-komingh met de *Polypus*; noch meer met de *Loligo*. Van yeder sullen wy hier yet weynighs seggen.

+ De *Polypus*, *Polupous*, of *Poulopus*, heeft sijnen naem bekomen van de veelheyd sijner voeten; welcke aght in getal sijn; en grooter als nae gelijckmaetigheyd des Ligchaems. Boven deselve heeft hy twee oogen. De Mond en Tanden staen midden tusschen de gedaghte Voeten; welcke met een vlies t'saem gevoeghd sijn boven nae 't Ligchaem toe; niet alleen om te swemmen, maer oock om te konnen gaen. De vier middelste sijn de grootste, dickmael meer als twee Elleboogen in de lenghte hebbende; met een dubbele ry Holletjens, waer meê hy de Spijs aen de Mond brenghd. De Keel-darm is langh. Daer aen volghd de Rop; aen welcke de Maegh geheght is;

+ Vervolgh der Spitsberghsche.
+ Eene derselven in een Tarbot.
+ Afkeer tusschen de Kreeften en Varckens.
+ Korte beschrijvingh
+ Van de Polypus, of Veelvoet,

waer aen een enckele Darm hanghd, gaende tot aen 't eynd toe. In d'opgesneedene sietmen de Harssenen dubbel. 't Bloed is rosch-aghtigh, in een Blaes beslooten. Op de rugg' heeft hy een Buys, daer hy 't Zee-water door uyt spuyt. Welcke Buys hy overbrenghd of aen de reghter of aen de lincker sijde, soo als hy wil. + Hy heeft een Snuyt als een Papegay. Voorts is hy sonder Huyd, behalven aen de voeten. De visch is wit, vol Holligheden en doortoghten. In d'*Adriatische* Zee werdense met meenighten gevangen. *Strabo* verhaeld, dat'er in d'uyterste deelen van *Karteja* gevonden werden, welcke een Talent swaer zijn. Anderwegen sijnse veel kleyner. Met haer voeten (van sommige Armen, oock Krullen genoemd) vermorselense de Mosselen, en eeten deselve. Krabben en Kreeften sijn oock hare Spijs; selfs verschoonen de groote de kleyne van haer eygen Geslaght niet. Insonderheyd raesense nae Menschen-vleesch; 't welckse (wanneerse verdronckene vinden), van een scheuren, en uytsuygen. Oock vallense de levendige swemmende persoonen wel aen met groot geweld. In de Somer koomense op 't Land, en snoepen de Boom-vrughten. Eenige willen, datse in de Winter haer eygene Scheeren souden eeten; die daer nae weer aengroeyen. + In de gedaghte Winter houdense sigh twee Maenden tijds verborgen. Seer weynige onder haer leven langer als twee jaeren. Wanneerse gedruckt werden, gevense yets van sigh, en verdwijnen dan voorts. Anders sietmense noch leven, schoonse in honderd stucken gesneeden sijn. Wanneerse in gevaer sijn van gevangen te werden, veranderense haere verwe, en bedriegen alsoo de Visschers. Als de Schelp-visschen gaepen, werpense een Steenken tusschen de Schelpen, soo datse sigh niet meer toe doen konnen, en haelen'er soo den buyt uyt. Alsmen'er Wijnruyt op werpt, blijvense onbeweeghlijck. Verscheyden slagh deeser Zee-dieren is'er, waer van wy, wegens onse kortheyd, hier niet spreecken konnen.

+ De *Loligo*, of Blackvisch, is of groot of kleyn. Met de *Polypus*, of Veelvoet, en Zee-Spin heeft hy veele dingen gemeen. Sy leven oock niet langer als twee Jaeren. Niet alleen swemmense met haere vinnen, maer sigh uyt 't Water verheffende, vliegense oock met deselve; dickmael in soo een groote meenighte, datse (volgens 't geen *Trebius Niger* verhaeld by *Plinius*) de Schuyten wel doen sincken. Wanneerse dus vliegen, voorkondigense Onweer.

+ De Zee-Spin heeft korte beenen; boven ses kleyne voeten; de laetste groot en hard. d'overige twee van d'aght heeft hy beneden. Deese sijn d'aldergrootste. Behalven de Buys, uytsteeckende tusschen de Buyck en 't Hoofd, heeft hy overvloed van een swarte voghtigheyd onder aen den Buyck, daer de Darm nae boven begind te loopen. Een brede stercke Schelp heeft hy op den rugg', tusschen 't Rugg-grad en de Mond. Somtijds werden'er gevangen, welke de lenghte van twee Elleboogen hebben. Koud en Bloedeloos sijnse; derhalven is 't verwonderlijck, datmense oock in de *Noord*-Zee verneemd. Meer vindmense in *Franckrijck* als in *Italien*. + Sy leven van kleyne Vischkens; welckese met haere twee lange Snuyten vatten. Somtijds overwinnense oock wel grooter Visschen. Haere versaemelingh geschied met omhelsingh van

+ En eenige Aenmerklijckheden
+ Ontrent deselve.
+ Leligo, of Blackvisch.
+ Kort berigt
+ Van de Zee-Spinnen.

elckanders Ligchaemen. Neus en Armen voegense oock tegens een. De Mannekens sijn voor swarter, en hebben al de deelen ruyger; met tusschen-loopende streepen onderscheyden. Wanneer een Wijfken met een Elger getroffen is, soo soeckt 't Manneken haer te helpen. + Maer als 't Manneken sulcks weervaerd, vlied 't Wijfken wegh. Men pleegh haer t'eeten; liever gesooden als gebraeden. De grootste werden in *Illyrien* gesouten, en van daer nae *Venetien*, *Genua* en *Milaen* gevoerd. d'ontughtige *Italianen* gebruycken deese Spijs, om haer' ontught noch dies te meer voedsel te geven. Daer sijn'er, die niet grooter sijn als een dicke duym. In de Geneeskonst hebbense haer gebruyck tot bevoorderingh des Waterloosens. Van dese Zee-Spinnen sijn verscheydene Geslaghten.

2. Garnellen; of roode Krabben.

+ Tusschen de Garnellen, of roode Krabben, diemen hier siet, en diemen in *Spitsbergen* vind, is geen verschil. Doch de *Spitsberghsche* sijn, noch ongekoockt, rood; rooder als de geene, welcke gekoockt van *Lubeck* tot ons werden gebracht.

+ De Kop bestaet uyt eenige stucken; en heeft vier Hoornen. 't Geheele Hoofd is breed; schijnende de gedaente te hebben van een Koorn-schoeffel sonder Steel. + Aen 't eynd van de Kop sitten d'Oogen; uytpuylende, gelijck die van de Kreeften. Hy siet niet nae beneeden, maer voor-uyt, en ter zijden heenen.

+ De Schild op den Rugg' vergelijckt sigh met 't aghterste stuck van een Harnasch. Is oock aghter 't Hoofd, gelijck als in sijnen Neck, een weynigh ingeboogen. Voorts niet veel gebugcheld. Daer aghter sit een Steeckel. Dan volgen ses Schilden, gelijk Harnasch-stucken aen d'Armen en Beenen. + Om derselver kanten sietmen swarte pleckjens, even als of 't Nagelen aen een Harnasch waeren. De Schilden leggen reght rondagtig op malkander, gelijck de Streepen en verhevene Deelen aen de Hoofden der Regenwormen. Wanneer hy de Staert onder sigh treckt, soo vertoonen sigh de Schilden aghter aen wat ingekerfd, met noch een verheven deel daer aghter.

+ De Staert is van vijf deelen. Wanneer hy deselve uytbreydet, isse gelijck een Vogel-staert. Voor sijn twee Scheeren; + waer van 't voorste gedeelte sigh vergelijkt met de Tangh eens Tand-treckers. Oock sijn'er Tacken aen. + Hy heeft aghtthien Beenen. Die naest aen de Scheeren staen, sijn de kortste en

+ Gebruyck.
+ Garnellen of roode Krabben.
+ Hoofd.
+ Oogen.
+ Schilden.
+ Derselver getal en gedaente.
+ Staert.
+ Scheeren.
+ Beenen.

dunste. De voorste aght Beenen hebben vier Gewrighten; van welcke 't hooghste 't langhste, 't onderste 't kortste is. + Sy sijn gantsch niet ruygh, of hayrigh. De thien aghterste Beenen (waer van de voorste de langhste, en de bovenste Gewrigten veel dicker en korter als die van d'onderste lange zijn) hebben'er maer twee; met wat binnenwaerts geboogene en hayrige Voeten. Aen d'aghterste voorste Gewrighten schieten twee scheuten uyt; onder aen d'andere maer een.

+ In 't water schiet hy seer snel voort. Sy sijn soo groot, gelijck ick hier eenen nae 't leven heb afgeteeckent. Deese Krabben sijn der Vogelen Spijs, gelijck wy hier boven by de beschrijvingh der Vogelen hebben aengewesen. De geene, welcke ick hier voorgesteld heb, bequam ick by geval, doe een Lombe over ons Schip vloogh, en deselve uyt sijnen Beck op 't Verdeck liet vallen.

3. Kleyne Garnellen, of Garnaten.

+ 'k Heb op mijne *Spitsberghsche* Reys oock gesien seecker geslaght van Krabben, de Wormen gelijck zijnde. De Kop vergelijckt sigh alderbest met een Vliegen-hoofd. Voor aen deselve, benedenwaerts, heeft hy twee uytstaende Hoornen. Voorts Schilden, gelijck de breede Muer-wormen.

+ Op den rugg' is hy rond; onder plat. In alles heeft hy twaelf Beenen; aen yeder zijde der voorste Schild drie. Vier Schilden verder sitten aen elcke zijde noch drie andere Beenen. Niet grooter sijnse, als ick deselve afgebeeld heb.

+ De Vogelen eetense als haer' aengenaemste Spijs: 't Welck ick daer uyt besluyt, om datse sigh met hoopen lieten vinden aen de plaetsen, daer deese Wormen sigh onthouden. In de *Deensche Bay* vond ick haer met groote meenighten tusschen en onder de Steenen in 't Water, wanneermen deselve opbeurde.

+ De geene, welcke ick nae 't leven afteeckende, bequam ick naederhand op den 8sten der Hoy-maend, in de *Mossel-Bay*. 'k Hebse oock gevonden vermenghd onder 't Walvischen-Zaed, 't welck op 't water dreef.

Sie de Figuer P., by de Letter c.

+ Gewrigten.
+ Sijn in Spitsbergen de Spijs der Vogelen.
+ Kleyne Garnellen,
+ Of Garnaten;
+ Met de beschrijvingh
+ Van derselver gestalte.

4. De soo genoemde Walvisch-Luys.

+ De soo genoemde Walvisch-Luys heeft geen gemeenschap met de gemeene Luysen, behalven alleen de Kop. Veel meer behoorense tot 't Geslaght der Kreeften. De Schilden sijn hard, gelijck die van de Krabben. 't Hoofd, gelijck ick alreeds geseghd heb, is bynae als dat van een Luys; met vier Hoornen; hebbende de gedaente van een dubbele A.

+ De twee korte Hoornen, voor uyt-staende, hebben twee Knoopen, voor als Trommel-stocken. De twee andere kromme Hoornen sijn voor aen spits. + 't Hoofd heeft meest de gestalte eens Eyckels. Is aghter diep afgesneeden. Heeft twee Oogen, en een Neus-gat. De Hals is niet stijf door een Schild, maer bedeckt met een Huyd, gelijck de Huyd tusschen de Schilden der Kreeften.

+ Op de rugg' heeft hy ses Schilden. De voorste heeft de gedaente van een Schiet-spoel der Lijnen-Wevers. De drie andere sijn als een slagh van Wittebroods Koeckskens, te *Hamburg Pummelkens* genoemd. De twee aghterste vergelijcken sigh alderbest met een Schild. + De Staert soumen wel een Schild gelijck mogen aghten, doch deselve is gantsch kort.

+ De Voeten heeft hy aen de voorste Schild; van gedaente als een kromme Zeyssen der Maeyers. Voor sijnse rond en geboogen, als de Maen op haer *quartier*; doch inwaerts op de helft met tacken, als een Zaegh; en voor aen met een spitse kromme Klauw. + Aen yeder zijde des tweeden en derden Schilds heeft hy gelijck als vier Riemen, en onder aen een kort Lidt, waer in deselve beweegd worden. Dese leggense kruyswijs op den rugg', wanneerse van de Walvisschen eeten; of schickense soodaenigh aen malkander in de hooghte, gelijck de Guygchelaers haere Deegens stellen, wanneerse daer over springen.

+ De ses aghterste Beenen hebben Gewrighten gelijck die van de Kreeften. Yeder been heeft'er drie; waer van die voorste gekromd zijn als een wassende Maen: Doch aen 't eynd sijnse gantsch spits, als een Naeld. Soo vast konnense daer meê vatten, + 't sy in eens Menschen, 't sy in eens Walvisschen-Huyd, datmense in stucken moet snijden, eermense daer van kan ruc-

+ De soo genoemde Walvisch-Luys.
+ Hoornen.
+ Hoofd.
+ Schilden.
+ Staert.
+ Voeten.
+ Verder beright van deese Schilden.
+ Beenen.
+ Waerom Luysen genoemd.

ken. Ter deser oorsaeck hebbense de naem van Luysen, of Walvisch-Luysen bekoomen. Die haer levendigh begeerd te hebben, moet haer met een stuck van de Walvisch-Huyd uytsnijden.

+ Sy sitten de Walvisch aen seeckere plaetsen des Ligchaems; als, tusschen de Vinnen, aen de Schaemte, en aen de Lippen, daer hy sigh niet bequaemlijck wrijven kan. Bijten hem oock stucken uyt de Huyd, als of de Vogelen van hem gegeeten hadden. Eenige Walvisschen hebben seer veele deeser Luysen; andere hebben'er niet een. Hoe 't warmer is, hoese meer Luysen krijgen; gelijck my van andere geseghd is.

+ De geene, welcke ick den Leeser afgeteeckend voorstel, heb ick dus nae't leven afgebeeld in de *Mossel-Bay*, op den 7den der Hoy-maend.

Sie de Figuer Q., by de Letter d.

5. Starre-visschen. Eerste Slagh.

+ Tweederley Geslaghten der Starre-visschen sijn my op deese Reys voorgekomen. Dien van d'eerste soort had vijf Tacken, gelijck Voeten. Waerom hy oock van de *Hollanders* Vijf-tack werd geheeten. De gestalte was seer verscheyden van de geene, welcke ick heb gesien in de *Noord*, de *Spaensche*, en de *Middellandsche Zee*.

+ De verwe is rood. Op 't plat of de Schael des Ligchaems, boven, heeft hy vijf dubbele rijen van scharpe Heuveltjens, of Kornen. Tusschen yeder deeser dubbele rijen is een enckele ry van diergelijcke Heuvelkens; maeckende t'saemen vijfthien rijen op de Schael in 't geheel; vertoonende een Star van vijf uytwaerts-geboogene Hoecken. Voorts is deese Schael als een Spinrock aen te sien.

+ Wanneer hy omgekeerd leght, is hy van een cierlijcke aenschouwingh; en gantsch gelijck de nu gebruycklijcke vreemde Mans-mutsen, in verscheydene rondten verdeeld. Dan vertoond sigh oock in 't midden een vijf-hoeckige sleghte Starr'; welcke ick voor sijnen Mond houde; die hy op en toe kan trecken als een Tasch. Rondom deese Starr' sitten kleyne swarte pleckjens, in rijen, Stars-gewijs.

+ Bijten de Walvisschen stucken uyt de Huyd.
+ Afteeckeningh.
+ Eerste soort der Starre-visschen.
+ Waerom soo genoemd.
+ Verder beschrijvingh

+ Verder voorwaerts, aen de Middel-Starr', of Mond, gaet een breeder, van gedaente gelijck de Bloem Hanevoet. Van deese Middel-Star, of Mond, gaen vijf Armen, of Voeten uyt, welcke by haeren oorsprongh geen Tacken hebben: Maer aghter de Bloem-vormige Star krijgense deselve aen beyde de zijden; tot aen 't eynd uytschietende.

+ De Heuvelkens of Doppen tusschen de Beenen, welcke ick met de vreemde Mans-Mutsen heb vergeleecken, sijn saght in 't aengrijpen, gelijck 't Vlies in een Ey. De Beenen sijn als Schubben aen te sien; drie dwars-vingeren langh. By den aenvangh, daerse Tacken bekomen, sijnse breeder; en gaen daer nae reght spits toe. Tusschen de Senuwen aen beyde de zijden sietmen Tacken met hoopen; gemeenlijck drie of vier aen malkander, schijnende bynae als Wratten. Waer uyt ick besluyt, datse tegens de Wratten souden konnen gebruyckt werden.

Wanneer hy in 't Water swemd, breyd hy de beyderzijds Tacken van malkander; gelijck de Vogelen in de vlught haere Vederen uytbreyden.

Sie de Figuer Q., by de Letter d.

Tweede slagh.

+ Hier nae heb ick noch een andere veel schooner Starre-visch gesien; diemen wel Corael-visch sou mogen noemen; wijl hy met de Corael-tacken een groote gelijckvormigheyd heeft: Voor welcke ick hem oock aensagh, eer ick hem sagh leven.

+ Hy is rooder van verwe als de voorige; vermits die doncker-rood is. 't Ligchaem is thienhoeckigh. Heeft boven een Starr van even soo veel breede Straelen. Yeder Strael konmen vergelijcken met de Vleugel of Swengel eener Handmolen, daer de Kinderen meê tegens de Wind loopen: Of oock met de Kruysstucken der Kruycen, welcke voor breed zijn, en aghter spits toegaen.

+ In 't aengrijpen is hy scharp, gelijck de Huyd van een Hay. 't Onder-deel des Ligchaems is seer cierlijck t'aenschouwen. In des selven midden sietmen een ses-hoeckige Starr, welcke ick voor sijnen Mond houde. Om deese Mond is hy weeck, tot daer d'Armen beginnen.

+ Van dit eerste slagh
+ Der Star-visschen.
+ Tweede slagh
+ Van noch cierlijcker
+ Star-visschen.

+ Tusschen den aenvangh deeser Armen, of Beenen, heeft hy weecke Hoolen, gelijck Wapen-Schilden. Daer de Beenen haer begin neemen, sijnse dick. Hebben daer oock in 't midden een langhaghtigh Hol, als een Goot; desgelijcks weeck in 't aentasten. Aen den rand sijnse vercierd met op malkander geschickte Schubben; Even als of 't aen een gesnoerde Corallen waeren.

+ Beneden sijn deese Schubben in malkander gevloghten als Touw; hebbende in 't midden nae vooren toe kleyne swarte streeckjens. De gedaghte Schubben leggen op een gelijck de Schilden van Kreeften, of de Tegelen op een Huys-dack. Daer de Beenen uyt 't Ligchaem voortkoomen, breydense sigh tweevoudigh van malkander, gelijck als in Tacken; en sijn, gelijck alreeds geseghd is, in 't midden hol; tot datse sigh veelvoudigh van malkander breyden, en dun worden.

+ d'onderste kleyne Tacken sijn rondom schubbigh; doch niet gedraeyd als Touw. Loopen aen d'eynden spits toe, gelijck Spinnen-voeten. Waerom sy ook van de Zeevarende Zee-Spinnen werden geheeten. Als deese Star-visch in 't Water swemd, houd hy de voeten by een, en roeyd soo voort. 'k Heb'er een van dit slagh gehad, die een Span langh was van 't een eynd des voets tot d'andere daer tegens over staende. Doch de geene, welcke ick hier afgebeeld heb, was kleyner. Oock werden'er noch kleyner gevonden. De grootste sijn de schoonste van verwe.

+ Soo haest hy uyt 't Water koomd, sterft hy. In 't sterven kromd hy de voeten nae de Mond toe; gelijck ick naederhand op mijne Reys nae *Spaenje* by *Calis* de Zee-paerden (welcke men *Hippocampos* noemd) heb sien sterven. 't Doode Ligchaem valt haest van een, wanneer de subtijle Huyd tusschen de Schubben vervuyld: 't Welck d'oorsaeck is, dat ick de groote niet hebben konnen meê brengen. *Sie Figuer P., by de Letter e.*

+ De Heer *Rondeletius*, in sijn Boeck van de Zee-visschen, heeft een gelijckvormige Star-visch afgebeeld; doch niet deselve, wijl hy swart is; oock vind ick geen Schilden daer aen; ten ware dan, dat de Plaet-snijder deselve vergeeten had.

+ Eenige van deese beyde Geslaghten bequaemen wy den 5den *July* voor 't *Waygat*, daer ons een Walvisch ontquam. 't Touw,

+ Welcke men de naem
+ Van Corael-Visschen
+ Sou mogen geven.
+ Met de breder
+ Beschrijvingh
+ Van deselve.

daer 't Harpoen vast aen was, verwarde om een Klip; en aen 't selve hadden deese Star-visschen sigh gehangen, of veel meer aengesoogen; soo dat ick haer levendigh kreegh.

VI. Hoofd-stuck.
Handelende van eenige Gevinde Visschen, welcke men verneemd op de Reys nae Spitsbergen*, behalven de Walvisschen.*

+ **E**Er ick koom tot de Beschrijvingh der Walvisschen, wil ick yets spreecken van eenige Gevinde Visschen, welcke ick op mijne Reys na *Spitsbergen* heb waergenomen: Waer van eenige sigh vermeenigvuldigen door schietingh der Kuyt; eenige Jongen in haeren Buyck draegen. 'k Sal beginnen van dat slagh, 't welck my aldereerst voorquam; te weeten, van de Visch, welcke wy Makreel noemen.

1. Makreel.

+ Deese Visch is van gedaente den Haringh gelijck. Doch boven op den rugg' heeft hy een groote Vin; onder welcke, dight by, een seer kleyne sit. + Voorts nae beneden sietmen een grooter breede, doch niet soo verheven als de bovenste. Onder deese sitten vijf kleyne, van een evengelijcke grootte, en even wijd van malkander. Dight by de Staert vertoond sigh een kleyner. Soo dat op de gantsche Rugg' twee groote en seven kleyner zijn.

+ By de Keeuwen (Kuuwen, of Kuwens) sit op elcke zijde een Vin. Wederom onder aen den Buyck aen elcke zijde een andere, bynae van een gelijcke grootte met die by de Keeuwen. Benedenwaerts nae de Staert toe sit'er desgelijcks een, even soo groot als die der derde des rughs. Aghter sijn'er weer vijf van deselve grootte. En daer aghter aen een kleyner. Soo dat die aen 't onderste des Rughs even soo veel in getal sijn, als die aen 't onderste des Buycks.

+ De Kop is als die van een Haring. Een groot deel kleyne gaet-

+ Inleydingh.
+ Makreel.
+ Gestalte.
+ Beschrijvingh
+ Van de Kop.

jens sietmen aen de Keeuwen (of Kuwens) gelijck oock onder d'Oogen. Hy heeft veelerley verwen. Terwijl hy leefd is hy veel schooner, dan als hy dood is. Want in 't sterven veranderd hy de gedaghte *coleuren*, en werd gantsch bleeck. Van den rugg' af tot op de zijde heeft hy swarte streecken.

+ Bovenwaerts op den rugg', tot op de helft toe, is hy blauw. En onder tot op de andere helft groen en blauw doorschijnend. Beneden aen de Buyck is hy Silver-wit. De Vinnen sijn allerwegen wit. Al de verwen aen deese Visch blincken als Silver, of als een Goudene grond, met bruyne verwe overstreecken. d'oogen sijn swart. Hy is in d'aenschouwingh de schoonste Visch onder alle, welcke ick oyt gesien heb. De geene, die ick hier beschrijf, wierd gevangen in de *Noord-Zee.*

+ Daer nae in 't Jaer 1673., op den 27sten der Somer-maend vingen wy eenige Makreelen aghter *Schotland*, by 't Eyland *S. Kilda.* Deese waren al t'saemen half blind. Dit werd veroorsaeckt door een swarte Huyd, welcke haer 's Winters over d'Oogen wast. Doch in d'aenvangh van de Somer weer afneemd. 's Winters sietmen haer niet; want dan loopense nae 't Noorden. In de Somer verneemdmense in de *Noord-Zee.* 'k Hebse oock in *Spaenje* gesien.

+ Op de volgende wijs wierdense van ons gevangen. Aen een dun Touw bonden wy een Kogel van twee of drie Ponden swaerte, ontrent een Vadem verr' van 't eynd, waer aen een Angel vast gemaeckt was, Aen den Angel was een weynig rood Laecken geheght. Dus wierd 't gedaghte Touw in de Zee geworpen; aghter aen 't Schip vast gemaeckt, en met 't selve voortgesleept. Als nu de Makreel vaerdigh daer nae toe schiet, bijt hy na 't Lapje; doch geraeckt vast aen den Angel; 't welck men terstond aen 't trecken van 't Touw gewaer werd; gelijck als in 't vangen van andere Visschen. + Indienmen dit Touw (van de Zee swaer, en aghterwaerts tegens gehouden werdende) om de hand wou vast binden, en dus nae sleepen, wanneer 't Schip snel voort seyld, soo sou de gedaghte Hand gantsch verdoofd, jae geheel dood werden; sulcker wijs, datmen'er, sonder eenigh gevoel, sou konnen in snijden. Ter dier oorsaeck bindense 't Touw aen 't uytgesneedene Houtwerck agter aen 't Schip; dickmael veele deser Touwen nevens malkander. On-

+ En veelerley Vinnen deeses Vischs.
+ Sijn 's Winters half blind; en waerom.
+ Op hoedaenigh een wijs sy gevangen werden
+ Aen in de Zee uytgeworpene Touwen.

dertusschen verhinderen deselve de Schepen vry veel in 't voort seylen. 'k Derf wel seggen, dat twee soodaenige Touwen soo sterck aghterwaerts trecken, als een Man met al sijne kraght sou konnen houden.

+ Sy werden oock met Haringh gevangen, alsmen een stuck daer van aen den Angel doet. Hier in bijtense veel beeter als in de roode Lap. Als'er veel in de Zee sijn, kanmense dus met hoopen bekomen, gelijck de Schelvisschen; welcke op deselve wijs werden gevangen. Want soo haest is den Angel niet in de Zee geworpen, of de Makreel bijt toe; en derhalven krijgtmense met meenighten.

+ De Makreelen, varsch gesooden of gebraden sijnde, smaecken veel beeter als de gesoutene of gedrooghde; welckemen gantsch dorr' en mager bevind; derhalvense oock seer quaelijck te verdouwen sijn.

2. Draecken-Visch.

+ Dit is een sonderlinge Visch, wegens sijne Vinnen op den rugg'; welcke twee in getal sijn. De voorste heeft seer lange draeden, sonder eenige tusschen-huyd. Van den rugg af sijnse ontrent twee vingeren hoogh. d'aghterste Vin des rughs is soo hoogh niet, doch streckt sigh langhs den rugg' langer af; sonder sulcke draeden, of Spijlen.

+ Hy heeft geene Keeuwen; maer in plaets der selve twee Blaes-gaeten in de neck. Nevens deese, aen beyde de sijden, sitten twee korte Vinnen; en beneden deselve, oock aen elcke sijde, een breeder. Onder aen den Buyck heeft hy een lange seer smalle Vin, welcke gaet tot aen de Staert toe.

+ De Kop is langhaghtigh, t'saemgesteld uyt veele Graten, of Beenderen. Voor op de Neus heeft hy een uytwas, als een verhevene Tack. De Staert is ruym een duym breed; voor stomp. De grootte bedraeghd niet boven een Span. 't Lijf is langh, smal en rondaghtigh: De verwe Silver-grauw en glinsterend. De gestalte koomd alderbest over een met een jonge Hay, soo wel in aenmercking van 't Hoofd, als 't overige des Ligchaems. Hy wierd gevangen tusschen 't *Beeren-Eyland* en *Spitsbergen*.

+ Wy bequaemen'er een aghter *Hitland*, doe onse Kock, de

+ Deeser wijs bekoomdmense met meenigten.
+ Hoese gegeten werden.
+ Draecken-Visch;
+ Met de Beschrijvingh
+ Sijner gestalte.
+ Waerse gevangen werden.

Water-Emmer in de Zee geworpen hebbende, deselve weer ophaelde; en daer in een deser Draeck-Visschen vond; nevens eenige andere seer kleyne Vischkens, hebbende de gedaente van Haringen; doch niet grooter als 't kleynste Lid aen eens Menschen vinger.

+ Ons Scheeps-volck berightede my van noch andere kleyne Vischkens; welcke sigh onthouden in diepe Hoolen tusschen de hooge Bergen, daer sigh 't Zee-water versaemeld aen de plaets voor in de *Suyd-haven*, of *Bay*: Alwaer noch eenige duysend leedige Vaten staen. 'k Weet niet, of deselve uyt de geblevene Scheepen sijn gekomen; of datmense opsetlijck daer gesteld heeft, ten dienst der geene, welcke die van nooden moghten hebben.

3. Tonijn, of Zee-Varcken.

+ Dit is oock een gemeene Visch, wijlmense over al met hoopen in de Zee siet. Insonderheyd springense, wanneer een Zeestorm voor handen is, in meenighten uyt de Zee op, gelijck de Zee-honden. De Kop, voornaementlijck de Snavel, of Beck, is die van de Butskoppen aldergelijckst. De Muyl is vol kleyne, scharpe Tanden. Midden op den rugg' heeft hy een Vin, welcke nae de Staert toe uytgehoold is, gelijck een halve Maen. Aen de Buyck sijn twee Vinnen, gelijck aen die van de Walvisch.

+ Deese Vinnen sijn aen de groote Visschen (als aen deese Tonyen en de Walvisschen) niet gelijck die aen de kleyne, en met een dunne Tusschen-huyd t'saem-gevoeghd; maer met Vleesch bewassen, en van een dicke Huyd omvangen; oock inwendigh met Beenderen begelededt. De Staert is breed; hebbende de gedaente van die der Walvissen: In 't midden niet ingekerfd; van 't een eynd tot aen 't ander krom, gelijck als een Zeyssen.

+ Hy heeft kleyne ronde Oogen. De verw is over 't meeste deel des Ligchaems swart. Aen den Buyck is hy wit. De lenghte is, soo veel als ick'er gesien heb, is van vijf tot aght Voeten. Seer snel schietense voort tegens de Wind, gelijck een Pijl uyt den Boogh.

+ Eenige seer kleine Viskens.
+ Tonyn, of Zee-Varcken.
+ Met de beschrijvingh
+ Van des selven gestalte.

+ Dus veel heb ick van deese Visschen aengemerckt, en (vermitsse op de Reysen nae *Groenland* gesien werden) hier willen invoegen. Meerendeel bekoomdmen deselve enckelijck by geval; want men steld geen sonderlinge moeyte in 't werck, om haer te vangen. 'k Laet het derhalven by deese Beschrijvingh berusten: Want vermits in andere Boecken hier van breeder gewagh gemaeckt, en oock d'Afteeckeningh voorgesteld is, soo wil ick den Leeser hier meê niet beswaerlijck zijn. + De *Figueren* der Dieren, Vogelen en Visschen, van welcke ick in dit Boeck handel, heb ick al t'saemen nae 't leven afgebeeld. De geene, die nu noch gebreecken, sullen hier nae de nauwkeurige meê gedeeld werden, wanneer ick eenige andere Beschrijvingen sal uytgeven.

4. Butskop.

+'t Hoofd des Butskops gaet voor stomp neer aen d'eene Snavel; welcke voor en aghter even dick is: Waer door hy oock kan onderscheyden werden van de Tonyn; aen welcke 't aghterste deel dick, en 't voorste spits is.

+ De Vin is gelijck die des Tonyns. Doch de voorste Vinnen aen den Buyck komen beeter over een met die van een Walvisch, als van een Tonyn. De Staert is desgelijcks eens Walvisschen Staert gelijckvormigh.

+ Hy heeft een Blaes-gat boven in den Neck; waer door hy 't Water uytblaesd; doch niet met sulck een kraght, of in sulck een hooghte, als de Walvisch; die 't Water uytwerpt als uyt een Springh-bron; doch de Butskop doet sulcks op de wijs, als of ick water uytspoogh uyt de geheele breedte des Monds; of gelijckmen uyt een Pot 't water tegens d'Aerde uytgiet, 't welk sigh dan van malkander verspreyd.

+ Aen de Klanck der uytwerping hoordmen oock een mercklijck onderscheyd. Wanneer de Butskop water uytblaesd, geeft sulcks alleen een saght geluyd; maer 't blaesen van een Walvisch bruyscht, gelijck een afgeschooten Stuck Geschuts van verre gehoord werd.

+ d'oogen des Butskops sijn kleyn nae de grootte des Ligchaems. 'k Heb'er gesien, welcke sesthien, aghthien, en twin-

+ Beright aen de Leesers;
+ Aengaende de Figueren deeses wercks.
+ Butskop.
+ Met de
+ Beschrijvingh.
+ Van der selver
+ Gestalte.

tigh Voeten langh waeren. De verwe op de rugg' is bruyn. 't Voorhoofd des geenen, die ick afgeteeckend heb, was bruyn en wit gemarmeld. + Onder aen den Buyck sijnse wit. Sy loopen soo dight by de Scheepen, datmen haer wel met een Stock kan stooten. Langh blijvense oock ontrent deselve; 't welck andere groote Visschen niet gewoon zijn te doen; maer in tegendeel de Scheepen schouwen, wanneerse deselve sien. Al t'saemen loopense tegens de Wind, gelijck de Walvisschen, Vin-visschen, en Tonynen.

+ 'k Hou 't gantschlijck daer voor, datse 't Onweer soecken t'ontvlieden; en eenige daegen te vooren smerten aen haer Ligchaem gevoelen: Gelijckmen dan aen eenige Visschen dickmael gewaer werd, datse geweldigh in 't water raesen. 't Welck ick niet voor spel kan houden, maer voor een Leeden-pijn; gelijck als wanneer yemand 't Margh in de Beenderen schijnd te branden, sonder dat'er uytwendigh eenigh geswel, roodheyd, of yet diergelijcks aen gesien werd. Gemeenlijck duerd dit by haer soo langh, tot dat de Pijniger (d'Ooste wind) voorby is.

+ Wy saegen noch een ander slag van groote Visschen; veelligt oock wel Butskoppen genoemd, wijl de Kop voor gantsch stomp is; doch de Vin is driemael soo hoogh als die aen d'andere Butskoppen op den rugg'. Van verwe sijnse een weynigh donckerder. In grootte is d'een d'andere bynae gelijck.

+ Deese saegen wy niet meer als eenige maelen in 't water springen. 't Sijn geen Swaerd-visschen; waer voor men haer anders sou mogen aensien, wegens de hooghte haerer Vinnen op den rugg'. 't Is oock niet sulck een slagh van Tuymelaers, als gesien werden tusschen d'*Elve* en 't *Heylige Land* (*Hilgeland*).

5. Wit-Visschen.

+ Door deese Visschen verstae ick niet de kleyne, welcke in ons Land de Naem van Wit-visschen draegen; maer andere, soo groot als de Butskoppen.

+ De Wit-visch, van welcke ick hier spreeck, is een Walvisch gelijck. Heeft op den rugg' geen Vin; maer onder twee groote Vinnen, gelijck my geseghd is van de geene, die hem

+ Sy schouwen de Scheepen niet.
+ Voorkondigen een aenstaende Onweer.
+ Ander slagh van Butskoppen.
+ Tuymelaers.
+ Wit-Visschen.
+ Beschrijvingh.

gevangen hadden. De Staert is als die van een Walvisch. Hy heeft een Blaes-gat op de Kop, daer hy, gelijck de Walvisch, 't water uytblaesd: Oock een Bugchel op deselve, gelijck de Walvisch heeft. Van verwe is hy geelaghtigh-wit.

+ Nae sijne grootte heeft hy Speck genoegh. My is geseghd van de geene, welcke hem hadden gevangen, datse een Vat vol Vet daer van bequaemen. Doch 't selve is gantsch weeck; derhalven oock de Harpoenen lightlijck uytscheuren. Dit veroorsaeckt, datmen geen groote moeyte aenwend, om deese Visch te krijgen.

+ Wanneerse met meenighten gesien werden, soo neemen de Schippers dit voor een teecken van een goede Walvisch-vangst. Want als deese onderhoud genoegh vinden, soo ontbreeckt het oock de Walvisschen daer aen niet.

+ Op den 19den der Somermaend saegen wy eenige honderden deeser Visschen, juyst soo als wy beesigh waeren met een Walvisch: Derhalven wy op de Wit-visschen-vanghst weynigh pasteden.

6. Eenhoorn.

+ d'Eenhoornen werden selden in dit Gewest gesien: Gelijck ick dan oock 't geluck niet heb gehad, van een eenige derselve op mijne Reys gewaer te werden. Somtijds evenwel werdense met hoopen vernoomen.

+ De *Figuer* deeser Eenhoornen, welcke ick in eenige Boecken gesien heb, koomd niet over een met 't geen my van deselve geseghd is. Insonderheyd heeftmen my beright gedaen, datse op den rugg' geen Vin hebben; welcke haer echter in d'Af-beeldingen werd toegevoeghd.

+ In de Neck hebbense oock een Blaes-gat. Wanneerse in 't Water daer heenen loopen, soudense haere Hoornen, of veel meer Tanden, boven 't Water houden, en alsoo met geheele hoopen daer heenen schieten,

+ In ligchaems-gestalte sijnse een Zee-hond gelijckvormigh. d'onderste Vinnen en de Staert koomen over-een met die van de Walvisch. De Huyd van sommige is swart: Van andere gelijck die van een Appel-grauw Paerd. Onder aen den Buyck

+ Van derselver
+ Gestalte.
+ Meenighte.
+ Zee-EenHoornen:
+ Met de
+ Beschrijvingh
+ Van derselver gestalte.

sijnse wit. Haere lengte sou sijn van sesthien tot twintigh Voeten. Seer snel loopense: Derhalvense oock, schoonmense al siet, selden gevangen werden.

Toe-doeningh.

+ Van deese Zee-Eenhoornen, anders oock genoemd de Visch *Narhual*, of *Narwal,* hebben wy omstandelijck gehandeld in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschrijving van Oud en Nieuw-Groenland.* Oock eenigh gewagh daer van gemaeckt in eene onser *Toedoeningen* tot de hier voorgaende *Reys-beschrijvingh des Heeren Martiniere.* In 't een en 't ander Werck spreecken wy oock eenighsins wijdloopigh, of'er Hoornen van Land-Eenhoornen sijn; dan of al de genoemde Eenhoorns-hoornen alleen deese Visschen moeten toegeeygend werden: 't Welck wy meenen, en door Oogh-getuygen beweeren, een dwaelingh te zijn.

7. Saegh-visch, gemeenlijck genoemd Swaerd-visch.

+ Deese Visch is soodaenigh genoemd van de Zaegh, zijnde een langh breed Been, aen de Neus vast. Beyde d'eynden sijn voorsien met spitse lange Tanden, schijnende een Kam, of een Zaegh gelijck te zijn. Op de rugg' heeft hy twee Vinnen. De bovenste koomd aldermeest over een met die van de Butskoppen. d'onderste heeft aghter nae de Staert toe een holligheyd, als een Sickel; en daer deese ophoud, koomd weer een andere, als een halve Sickel.

+ Onder aen 't Lijf heeft hy'er vier; aen elcke zijde twee; waer van de bovenste, welcke nae den Kop toe staen, de breedste en langhste zijn. d'onderste sijn wat korter en smaller; staende reght onder de bovenste Vin op den rugg'.

+ De Staert vergelijckt sigh met de Hoosberden, waer over de Breysters en Verwers de Koussen trecken. Is aghter spits, onder breed. Voorts is de gedaghte Staert ongekloofd, e.s.v. Nae d'onderste Rugg'-vin toe isse dunner. De verdere gestalte van 't Hoofd tot op de Staert vertoond eenighsins eens Menschen blooten Arm.

+ De Neusgaten sijn langhaghtigh, van onder af tot boven toe

+ Aenwijsing, waer anderwegen breeder van deese Eenhoornen gehandeld werd.
+ Saegh of Swaerdvisch.
+ Met de
+ Beschrijvingh
+ Van haere Gestalte.

doorgaende. d'oogen staen hem voor hoogh uyt 't Hoofd, op de wijs der Hayen. De Muyl heeft hy reght onder d'oogen; desgelijcks als de Hayen; en even als de Hayen hebbense oock Kuwen. De grootte is van 2. tot 20. voeten.

+ Deese Zaegh, of Swaerd-visschen staen in vyandschap met de Walvisschen en Vin-visschen. Veeltijds begevense sigh tegens deselve, en verlaeten den Walvisch niet, voor dat hy dood is. Dan eetense echter niets meer van hem, als de Tongh. Al 't overige laetense leggen. Dit bevindmen aen de Walvisschen, welcke van de Swaerd-visschen gedoodet sijn.

+ Ick selfs heb op mijne te rugg'-reys gesien een Kamp tusschen een Swaerd en Walvisch, hevigh in 't Water rasende met staen en springen. Wanneer sulcks by goed We'er geschied, soo laet het toesiende Scheeps-volck haer tegens malkander veghten, tot dat de Walvisch dood is; diese dan sonder groote moeyte bekomen. Alsmen sigh met de *Chaloup* na de Walvisch begeeft, soo verjaeghdmen de Swaerd-visschen, en al t'saemen loopense wegh.

Toe-Doening.

+ *Jacob de Lange*, *Amsterdammer*, verhaeld in sijne *Wonderheden der Mooren*, dat hy by *Capo Verde* geen andere Visschen heeft gesien, als Swaerd en Walvisschen; en seghd, dat de Swaerdvisch 't Swaerd weersijds met tanden heeft, voor op de Snuyt; sigh oock weersijds beweegende. 's Naghts by lighte Maeneschijn sagh hy eene deeser Swaerdvisschen veghten tegens een Walvisch. Wanneer de laetst-genoemde een slagh met sijn Staert deed, soo was de weerklanck als die van een Stuck Geschut, en hy sagh 't Water om hoogh springen. De Swaerdvisch quam hem onder den Buyck, om deselve met sijn Swaerd op te scheuren; dies hy sigh boven Water begaf. Eyndlijck wierd de Swaerdvisch van de *Swarten* gevangen; die hem 't Swaerd vereerden, 't welck hy meê nae *Amsterdam* braght.

8. Hay.

+ Veelerley slagh van Hayen werden'er gevonden. Hy heeft twee Vinnen op den rugg'; waer van de hooghste d'opperste Vin der Butskoppen aldergelijckst is. d'onderste is boven en beneden even breed; doch boven ingeboogen, gelijck een Sickel.

+ Vyandschap tusschen de
+ Swaerd en Walvisschen.
+ Geveght tusschen een Swaerd en Walvisch.
+ Hayen;

+ Onder aen 't lijf heeft hy ses Vinnen; waer van de voorste twee de langhste zijn, hebbende de gedaente van een Tongh: De twee middelste sijn wat breeder als die boven nae de Staert toe staen. De gestalte is als der voorige. De twee laetste onder by de Staert sijn voor en aghter even breed; wat korter als de middelste.

+ De Staert is van een sonderlinge gedaente; en 't eene deel als de helft der Staert eener Swaerd-visch; doch heeft onder, daer hy gedeeld is, een kloof. 't Andere deel vergelijckt sigh met een Lelyen-blad.

+ De geheele Visch is langh, rond en smal; nae 't Hoofd toe alderdickst. Hy heeft een lange Neus. De Muyl sit hem onder, gelijck die aen de Swaerd-visschen. Is vol scharpe tanden, bestaende in drie ryen beneden, en drie ryen boven, nevens malkander. d'oogen staen voor hooger als aghter, gelijck die van de Swaerd-visschen, hoogh uyt Kop. Sijn langhaghtigh en gantsch helder. Aen elcke zijde heeft hy, gelijck de Swaerd-visch, vijf Kuwen.

+ Sijne Huyd is hard en dick; scharp in 't aentasten, wanneermen daer overstrijckt van de Staert nae 't Hoofd toe. De verwe is grauw. Sy wassen in de lenghte van twee tot drie Vademen.

+ 't Is een seer vraetige Visch. Hy bijt groote stucken uyt de Walvisschen, als of men'er met Schuppen in gegraven had. Van meenige deser Visschen eetense onder 't Water 't Speck af. Hier van quam 't, dat de Schip-lieden, gelijkse my verhaeld hebben, eens een halve doode Walvisch vonden. De Roof-vogels helpen'er meê toe: Want 't geen onder niet uytdruypt, giert boven uyt.

+ Een groote Lever hebbense, waer uyt men Oly maeckt, gelijckmen uyt 't Vet der Walvischen Traend brand. Uyt haeren Rugg' werd Vleesch gesneeden; 't welckmen eenige dagen in de Wind hanghd: Daer nae gekoockt of gebraeden zijnde, soo smaeckt het wel genoegh ter plaets daermen niet anders hebben kan.

+ In *Spaenje* worden geene Hayen wegh-geworpen: En diese daer eeten wil, moetse met geld betaelen, gelijck andere Visch. De kleynste sijn de beste. Seer begeerigh sijnse na Men-

+ Met de
+ Beschrijvingh
+ Van derselver
+ Gestalte.
+ Is een vraetige Visch.
+ Oly van de Lever.
+ Werden in Spaenje gegeeten.

schen-vleesch. Veele, welcke in de Zee swemmen, hebbense opgegeeten; waer van men veelerley Voorbeelden sou konnen by brengen. Doch hier alles te beschrijven, sou ons veel te wijdlopigh vallen.

+ Alderbest werdense gevangen op de volgende wijs. Men neemd een grooten Angel, vastgemaeckt aen een stercke Keeten: Aen den Angel steecktmen een stuck Vleesch. Dus laetmen 't een en 't ander nevens 't Schip in de Zee neer. Flucks loopt de Hay toe; slockende 't Vleesch, maer oock te gelijck den Angel in. Dan haeldmen 't Touw, waer aen den Angel met een Keeten is geheght, weer in 't Schip op. Soo haest de Hay bemerckt dat hy vast is, steld hy sijn uyterste kraght te werck, om den Angel af te bijten: Doch sulcks is hem verbooden, vermits 't Yser der Keeten een al te harden beet voor hem valt. Een Touw aght hy niet veel; maer bijt het van malkander, als of 't een stuck vleesch was. Echter heb ick haer in *Spaenje* sien vangen aen Touwen, waer aen een Angel was vast geheght: Doch deselve waeren niet seer groot.

+ Alsmen haer nu gevangen, en aen 't Schip opgetrocken heeft, slaetmen haer met stocken op Kop; waer van sy sterven. Dus koomense niet weer in 't Water, ten sy men haer daer in werpt.

Toe-doeningh.

+ Van deese vernielende Visschen, genoemd Hayen; van haere gestalte en grootte; soo dat somtijds haere Mond en Keel wijd genoegh is, om selfs een dicklijvigh Man een genoeghsaeme doortoght te vergunnen: Wat voor een onderscheyd tusschen Hayen en Walvisschen is: Hoe begeerigh sy nae Menschen-vleesch sijn; en hoe een *Hollandsch* Bootsgesel jammerlijck van eene deeser Hayen mishandeld wierd: De gesteltenis der *Braziliaensche* Hayen, e.s.v. hebben wy gesproocken in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen; Eerste deel, van pag.* 368*. tot* 372*.* Soo haest een gestorven Mensch buyten boort werd geset, komense daer nae toe schieten, om deese haer seer aengenaeme Spijs te mogen inslocken. Die in de Zee willen swemmen, moeten sigh wel nauw voor haer waghten; + anders werden haer light Been en Dgie tot aen den Buyck toe met eene hap afgebeeten. Daer benevens treckense de Swemmers oock wel geheel onder. Eerse yemand vatten, keerense sigh gantsch om, vermits 't bovenste haers Muyls verder uyt schiet als 't ander deel.

+ Hoedanigh dese Visschen gevangen
+ En dood geslaegen werden.
+ Aenwijsingh, waer wy breeder van de Hayen handelen.
+ Sijn Menschen-vernielers.

+ Een ander slagh van Hayen is'er, welcke de Mond in 't boven-deel hebben. De geene, welcke men lange Kraeck-beenige noemd, hebben in yeder Kaeck-been twee-en-tseventigh driekantige, harde, scherpe tanden, weersijds als een Zaegh, en gesaementlijk verdeeld in ses bysondere ryen. De Staert, welcke uyt twee Vinnen bestaet, is bynae een Elleboogh langh. +*Archestratus* heeftse niet onbequaemlijck Mensch-eeters genoemd. Dickmael veghtense tegens de Robben, of Zee-honden. *Bellonius* getuyghd gesien te hebben, dat eene Hay op eenmael elf Jongen voortbracht; niet in Vellen gewonden, maer alleen met de Navelband aen de Lijfmoeder vast. 't Hoofd quam eerst uyt. + Sy brengen Eyeren voort, sijnde die van de Hoenderen gelijckvormigh; uyt welcke oock haere vrught werd gevoedet, tot datse uyt 's Moeders Ligchaem koomd. Eenige soorten onder de Hayen hebben maer alleen eene dubbele ry tanden. + Seecker Soldaet eens aen 't Zeestrand gaende wandelen, wierd van een Hay aengevallen; en indien hy niet gauw waere geweest, om hem te doorsteecken, hy sou hem gewisselijck by de hielen gevat, en meêgesleept hebben.

+ In *West-Indien* sijnse met meenighte. Hoemen *Terra Firma* naerder koomd, hoe de Zee meer van deese vernielende Visschen vervuld is. De *Spaenjaerden* noemense *Tiburons*: De *Normandyers Requiens*. Eenige houden haer voor Crocodillen, doch door dwalingh. Want de Hay heeft niet een eenige schub, maer alleen een dicke Huyd. De Crocodil daer tegens is overal met Schubben beset. + De gedaghte *Spaenjaerden* eeten de Hayen wel, maer niet de Crocodillen. *Thomas Gage* verhaeld, dat sijn Geselschap eens eene deeser Hayen vingh, langer als twaelf ellen. Sy souteden hem, en bevonden, dat de smaeck meer vleesch als vischaghtigh was. + Oock schrijfd hy, dat een Matroos, van 't eene Schip nae een ander willende swemmen, om eenige sijner vrienden te gaen besoecken, voor sijn' en veeler anderer oogen van een Hay driemael aghter malkander onder water wierd getrocken. d'eerste mael wierd hem 't been; de tweedemael d'arm; de derde mael een groot deel van de Schouder af gebeeten. 't Overige des Ligchaems wierd noch uyt 't Water getrocken; en begraven, nae Scheeps gewoonte: Dat is: Men bond twee swaere Steenen aen de voet van 't noch behoudene Been. Twee andere aen de Schouder; en een op de Borst. Dus wierd de Romp in Zee geworpen.

VII. Hoofd-stuck.
Beschrijvingh der Walvisschen.

+ **D**E bysonderlijck soo genoemde Walvisch, om welcker wil onse Schippers allermeest nae *Spitsbergen* reysen, is van andere Walvisschen onderscheyden, voornaement-

+ Haere meenigvuldige tanden.
+ Brengen veele jongen t'eener tijd voort.
+ Hebben Eyeren.
+ Loeren op de Menschen.
+ Meenigten in West-Indien.
+ Werden gegeeten.
+ Jammerlijk Geval van een Bootsgesel, van 't eene Schip nae 't andere swemmende.
+ Walvisschen.

lijck in de Vinnen, en in de Mond; in welcke hy geen tanden, + maer in der selver plaets lange, swarte en wat breede Hoornaghtige Blecken heeft; daer de selve dun toeloopen met ruyg Hayr bewassen.

+ Wegens sijne Vinnen is hy onderscheyden van de Vin-visschen: Welcke op den rugg' eene Vin draegen: Doch de bysonderlijck soo genoemde Walvisch heeft'er geen op den rugg'. Echter heeft hy aghter d'oogen twee Vinnen, gesteld nae de grootte deses Vischs; overtoogen met een dicke, swarte Huyd; seer schoon gemarmeld met witte strepen: Of oock wel met Boomen, Huysen, en diergelijcke Figueren, even gelijckmen in de Mermorsteenen siet.

+ In de Staert van eene deeser Visschen saghmen 't getal 1222. seer schoon gemarmeld. De Cijfferletteren stonden in een gelijcke *Linie*; even als ofse door konst daer op geschilderd waeren geweest.

+ Deese Marmelingh aen de Walvisschen is gelijck d'Aderen in 't Hout; loopende of doorgaens, of gekronckeld, of rondom 't middelste Pit des Booms. Even alsoo geven de witte en geele streecken, beyde door de dicke en dunne Huyd als Parcament gaende, den Walvisch een cierlijck aensien.

+ Wanneer de Vinnen uytgesneeden werden, vindmen onder de dicke Huyd beenderen, schijnende eens Menschen-hand gelijck, met uytgestreckte vingeren. Tusschen de Gewrighten sitten stijve Senuwen; welcke opwaerts springen, wanneerse met maght tegens d'aerde geworpen werden, even gelijck de Senuwen van andere groote Visschen. Men kan'er stucken afsnijden, soo groot als eens Menschen Hoofd.

Meer als deese twee Vinnen vindmen aen den Walvisch niet. Met deselve roeyd hy voort, gelijckmen de *Chaloupen*, of andere kleyne Vaertuygen, met Riemen doet voortgaen.

+ De Staert der Walvisschen staet haer niet, gelijck die van de Haringen, Karpers, en diergelijcke Visschen; maer leght breed, gelijck die der Vin-visschen, Butskoppen, Tonijnen en meer andere. Gemeenlijck is deese Staert drie, drie en een halve, de grootste vier vademen breed; beloopende aght-thien, een-en-twintigh, of vier-en-twintigh voeten.

+ 't Hoofd is 't derde deel van de Visch. Aen sommige is de

+ Onderscheyd.
+ Vinnen; gemarmelt met seer schoone Figueren.
+ Cijffer getal in de Staert.
+ Cierlijckheyd deser Marmeling.
+ Gestalte der Vin-beenderen onder de Huyd; en getal der Vinnen.
+ Geweldige breedte der Staert
+ Maghtigh groot Hoofd.

Kop noch grooter. Voor aen de Lippen, soo beneeden als boven, sitten korte Hayren. Deese Lippen sijn gantsch sleght; eenighsins rond geboogen, op de manier van een Slangh, of liever *Latynsche* S. Sy eyndigen aghter d'oogen, voor de Vinnen.

+ Boven d'opperste geboogene Lip heeft hy swarte streepen; sommige oock doncker-grauw; rond geboogen, even gelijck de Lippen: Welcke glad sijn; t'eenemael swart, en rond, gelijck 't vierde deel eens *Circkels*. Wanneer hy de Mond t'saemen treckt, sluytense beyde in malkander

+ Inwendigh in de bovenste Lip sit 't Visch-been, van de Zeevaerende Baeren geheeten. De verwe is bruyn, of swart; oock wel geel; met bonte streepen, gelijck 't Visch-been of de Baeren der Vin-visschen.

+ Aen eenige Walvisschen is 't Visch-been blauw, of light-blauw. 't Een en 't ander houdmen te zijn van jonge Walvisschen. In eene mijner Afteeckeningen is dit Visch-been te sien op de *Figuer Q.*, *by de Letter a.* In d'andere Teeckeningh, met de geslootene Mond, sietmen 't Visch-been niet

+ Reght voor aen d'onderlip is een Hol, daer de bovenste, of de voorste Snavel ingaet; gelijck een Mes in de Scheede. Gantschlijck hou ick 't daer voor, dat hy door dit Hol 't Water, 't welck hy uytwerpt, in de Kaecken treckt: Gelijck ick dan oock 't selve heb gehoord van andere Zeevaerende persoonen.

+ Inwendigh in de Mond is 't Visch-been gantsch ruygh, gelijck Paerds-hayr; even als in de Vin-visschen. Van beyde de zijden aen de Tongh nae beneeden toe hanghd het vol van deese hayren.

+ Eeniger Walvisschen Visch-been is wat geboogen, gelijck een Swaerd, of Sabel: Dat van andere vertoond sigh als een Vierendeel Maens, 't Kleynste Visch-been sit voor aen de Mond en aghter nae de Keel toe. 't Middelste is 't grootste en langhste; beslaendede lenghte van twee, oock wel van drie Mannen. Lightlijck kanmen hier uyt afneemen, hoe dick soodaenigh een Visch moet zijn.

+ Aen d'eene zijde sitten in eene ry derdehalf honderd Visch-beenen by malkander. Aen d'andere zijde even soo veel; maec-

+ Gestalte der lippen.
+ Visch-been inwendigh
+ Afteeckeningen.
+ Verder en wijdlopiger
+ Beright
+ Van de Visch-beenen,
+ Soo groote

kende t'saemen vijf-honderd: Jae noch meer. Want d'alderkleynste deeser Visch-beenen laetmen sitten; wijlmen'er niet by koomen kan, om deselve uyt te snijden, wegens d'enghte, daer de lippen t'saemen sluyten.

+ 't Visch-been sit in een platte ry aen malkander; inwendigh een weynigh ingeboogen; en van buyten uytwaerts gesteld nae de gestalte der lippen; overal als een halve Maen.

+ 't Visch-been is boven breed, daer 't aen de bovenste lip vast sit, overal aen de wortel met witte harde Seenuwen bewassen; soo datmen tusschen twee stucken Visch-been wel een vinger kan steecken. De witte Senuwen sien'er uyt gelijck de gekoockte Zee-katten, of Black-visschen (in 't *Spaensch Cattula la Mar*). Sijn lieflijck van reuck, soo datmen'er wel van sou willen eeten. Gantsch niet tay zijnse, maer laeten sigh breecken als Kaes. Doch sy smaecken soo niet. Wanneerse verrotten, stinckense t'eenemael leelijck, gelijck een vervuylde Tand.

+ Daer 't Visch-been alderbreedst is, als onder by de Wortel, sit groot en kleyn Visch-been door malkander; gelijckmen in een Bosch kleyne en groote Boomen door een vermenghd siet staen.

+ Gantschlijck is 't mijn gevoelen; dat 't kleyne Visch-been niet grooter koomd te wassen. Misschien sou yemand moogen dencken, dat van 't groote Visch-been eenige Stucken uyt-vielen, en dan deese kleyne in der selver plaets quaemen; even gelijck de Kinderen, wanneer haere Tanden uytgevallen sijn, weer nieuwe krijgen; doch 't is hier meê soodaenigh niet gelegen. Want dit Visch-been is van een geheel anderen Aert: Oock aghter en voor van een gelijcke dickte; doch voor aen vol langh Hayr, gelijck Paerds-hayren.

+ Onder is 't Visch-been smal en spits; oock ruygh van Hayr, op dat hy de Tonge, door de scherpte des gedaghten beens, niet moght verseeren. Uytwendigh heeft dit Visch-been een holligheyd; want daer 't op malkander leght, gelijck de Kreefte-Schilden, of de Dack-teegelen, is 't omgeleyd als een Water-goot. Anders sou 't lightlijck d'onderste Lip konnen beschaedigen, en een wonde geven.

+ Mijn gevoelen is, dat dit Visch-been sou konnen gebruyckt

+ Als kleyne:
+ Waer ontrent
+ Onse Schrijver
+ Verscheydene
+ Sijner waerneemingen
+ En bedenckingen

worden tot al de dingen, waer toe men anders gewoon is dicke Plancken te neemen. Want men maeck'er wel Doosen, Hegten tot Messen, Stockjens, en diergelijcke van.

+ Mijne gedaghten souden wel sijn, datmen uyt 't Hayr deeser Visch-beenen sou konnen bereyden Bindgaern en Touw; oock wel Laecken, gelijck de *Spaenjaerden* de wilde *Sempervive* (genoemd *favila*) weeten toe te righten als Vlas of Hennip.

+ Van dit Visch-been werden gemaeckt de Balijnen, welcke de Kleermaeckers gebruycken tot stijving der Kleederen. Tot 't snijden derselve behoord een bysondere kennis. Veelerley Ysere Werck-tuygen worden hier toe vereyscht, welcke men door een Beschrijvingh den Leeser niet soo juyst sou konnen voorstellen.

Voor aen 't onderste deel des Muyls sijn de Walvisschen gemeenlijck wit. De Tongh leght tusschen de Visch-beenen. Is onder gantsch vast aen de benedenste Lip: Seer groot: Wit van verwe; en aen de zijden vercierd met swarte vlecken.

+ S'Is een weecke, Sponsaghtige Vettigheyd, welcke men seer beswaerlijck in stucken kan snijden; en veroorsaeckt een grooten arbeyd aen de Kapper, of Speck-snijder (dus werd de Man geheeten, die 't weecke Speck in stucken houwd met een groot Mes; 't welck met andere Messen niet wel gesneeden kan werden, vermits 't seer taey en weeck is). Men werptse derhalven wegh. + Anders konmen'er lightlijck vijf, ses, seven, jae noch meer Quarteelen, of Vaten, Traen uyt branden. Doch wegens de weeckheyd werdse, gelijck alreeds geseghd is, wegh gesmeeten; en verstreckt dan de Swaerd-visschen voor haer' aengenaemste Spijs: Want men siet, datse enckelijck om de Tong een Walvisch dooden. Veele op deese wijs van de tongh beroofde Walvisschen door de Swaerd-visschen werden hier en gintsch gevonden; gelijck ick selver gesien, en hier boven breeder daer van gehandeld heb.

+ Op de Kop sit de Bugchel, voor d'Oogen en Vinnen. Boven op den Bugchel is aen elcke zijde een Blaes-gat; 't een tegens over 't ander; van beyde kanten krom gebogen, gelijck een *Latijnsche* S., of als 't ingesneedene gat in een Viool. Hier uyt blaesd hy 't water seer sterck; maeckende een gedruysch als de Windt, wanneer deselve waeyd in een Hol tegens den Hoeck van een Planck, of als een Orgel-pijp. Soo groot is dit

+ Heeft voorgesteld.
+ Balijnen van dit Visch-been gemaeckt.
+ Walvisschen-tongh,
+ En aenmerckingh ontrent deselve.
+ Blaes-gaten der Walvisschen.

gerught, datmen 't water-blaesen hoord een geheele Mijl wegs verr', schoonmen, wegens de dicke, nevelige, of regenaghtige Lught, hem niet sien kon. 't Is ons selver gebeurd voor 't *Waygat* in *Spitsbergen*, daer ons een Walvisch ontliep, dat wy hem hoorden blaesen, veel verder als wy hem konden sien.

+ Maer aldersterckst blaesd de Walvisch water uyt, wanneer hy sigh gewond gevoeld. Dan wendet hy hier toe sijn uyterste magt aen; en 't geluyd vergelijkt sigh met 't gebruysch der Zee-golven in een alderhevighste Storm: Of is soodanigh, alsmen by seer stercke Winden de Lught hoord bruysschen in de groote Wateren.

+ Aghter den Bugchel is de Walvisch meer ingeboogen, als de Vin-visch: Doch in haeren loop kanmen, wanneermen niet seer nauw daer op let, deese twee niet wel onderscheyden; als alleen door de Vin op den Rugg', voor de Staert, waer in tusschen de Vin-visch en Walvisch verschil is.

+ 't Hoofd van de Walvisch is boven niet gantsch rond, maer wat plat en breed, oock daer by smal. Voorts gaet het vlack neer, gelijck 't Dack van een Huys by ons te *Hamburgh*, tot aen d'onder-lip, wanneer deselve met de boven-lip in een geslooten is.

+ d'onder-lip gaet aen de zijden meest gelijck neer, maer is onder gantsch breed; breeder als de Walvisch aen eenige plaets van sijn geheele Ligchaem is. Doch in 't midden is d'onder-lip alderbreedst: Gaet dan na vooren en aghteren wat smaller toe, nae de gestalte des Hoofds. Kortlijk, de gehele gedaente des Walvischs is van onderen een Schoenmaeckers Leest gelijckvormigh.

+ Aghter den Bugchel, daer de Vinnen sitten, te weten, tusschen de Bugchel en de Vinnen, staen hem d'Oogen; welcke niet veel grooter sijn als die der Ossen. Met oogh-leeden en hayren sijnse vercierd, gelijck der Menschen-oogen.

+ 't Middelste Oogh-Christal is niet grooter als een groote Erwet; seer helder en wit: Doorsightigh als Kristal; klaerder als die in de Zee-honden; van welcke sommiger verwe is geelaghtigh; eenige gantsch wit; doch wel driemael soo groot, als des Walvischs.

+ d'oogen der Walvisschen staen gantsch laegh in 't Hoofd, bynae aen 't eynd der Boven-lip. Eenige brengen uyt *Spitsber-*

+ En sijne geweldige water-blaesingh.
+ Verder beright,
+ Van't Hoofd
+ En de Lippen der Walvisschen.
+ Aenmerklijckheden.
+ Van de Walvisschen
+ Seer kleyne Oogen

gen Knoocken meê, welckese uytgeven voor Ooren der Walvisschen. Voor mijn deel, 'k heb, noch weet, niets hier van te seggen, wijl ick geen Ooren aen de Walvisschen heb gesien. Evenwel gedenckt my, gehoord te hebben, dat d'Ooren seer diep in 't Hoofd sitten.

+ Wanneer de Walvisch Water blaesd, hoord hy niets met allen. Ter dier tijd sijn deese Visschen alderbest te schieten.

+ De Buyck en rugg' is gantsch rond. Onder aen den Buyck sijnse gemeenlijck wit; eenige echter gantsch swart. De meeste heb ick wit-buyckigh gesien, seer cierlijck aen te schouwen, voornaementlijck wanneer de Son op 't Water schijnd. De kleyne klaere Zee-baeren glinsteren daer op gelijck Silver. Eenige sijn op den Rugg'en aen de Staert gemarmeld.

+ Daer hy een wonde heeft ontfangen, blijft altijd een wit blijck-teecken. Een witte Huyd besluyt de gedaghte wonde; gelijck ick gesien heb aen d'eerste Walvisch, welcke wy bequaemen.

+ Eenen onser Harpoeniers heeft my geseghd, dat hy in *Spitsbergen* een gantsch witte Walvisch heeft gevangen. Ick voor mijn deel hebse wel half wit gesien. Van welcke d'eene een Wijfken was; veel cierlijcker om t'aenschouwen, als de geene, welcke wy op 't laetst vingen; sijnde swart en geel gemarmeld. De Huyd der swarte is niet van eenerley verwe: Want sommige sijn Sammet-swart; andere Kool-swart; wederom andere Seelt-swart, of van verwe gelijck de Seelt-visschen.

+ Wanneerse nat sijn, sijnse glad gelijck een Ael. d'oorsaeck, datmen op deselve kan staen, sonder af te glijden, is, om dat se weeck sijn, gelijck de groote Landt-Beesten; welckers Huyd en Vleesch door de swaerte werd ingedruckt. Even alsoo koomt'er een Groef, of inbuygingh, soo langh men op de Walvisch staet.

+ d'uytwendige Huyd is dun, als Parcament; welckemen, wanneer de Visch verhittet is, lightlijck met de Hand kan aftrecken. 'k Weet niet, of de Huyd, wanneer deselve droogh boven water leght, dus versenghd door d'innerlijcke hitte des Walvischs. Belangende de Sonne-stralen, deselve hebben hier soo een groote kraght niet, dat daer door de Huyd sulcker wijs sou konnen verbranden, of dorren, datse dus lightlijck af te trecken sou zijn.

+ En Ooren.
+ Verwe des Buycks.
+ Wond lidteeckenen.
+ Witte, en ander-verwige Walvisschen.
+ Gladdigheyd.
+ Huydt der Walvisschen.

+ Aen onsen eersten bekoomenen Walvisch bevonden wy, dat hy, door sijnen loop, soo geweldigh was verhittet, dat hy levendigh stonck. Ter deeser oorsaeck konden wy stucken, soo langh als een Man, van sijne Huyd aftrecken. 't Welck ons onmoogelijck viel aen d'andere niet soo seer verhittet sijnde Walvisschen.

+ Vande Visschen, welcke eenige daegen hebben dood gelegen, en nu taemlijck droogh sijn, kanmen, wanneer te gelijck de Son daer op schijnd, of als 't niet regend, lightlijck seer veel van de Huyd aftrecken: Doch men rieckt een seer leelijcke stanck van Traen; welcke uytgierd door de Sweet-gaten der Huyd, gelijck als dick of swaer Bier.

+ 'k Weet niet, waer toe men de Huyd ten gebruyck sou konnen brengen. Evenwel heb ick gesien, dat de Spinsters deselve gewonden hadden om 't Vlasch op 't Rockens-hoofd. Dat oock de Kanten-maeckster deese Huyd hadden gedaen op haer Speldewercks-kussens. Doch wanneerse droogh is, soo verliestse de schoone witte verwe; want dan vertoond sigh meer swart daer onder; waer tegens 't wit niet uytsteeckt: Gelijck dan oock 't swart niet uytsteeckt tegens 't wit; vermits 't swart maer alleen bruyn schijnd.

+ Wanneermen de meergenoemde Huyd tegens de Lught houd, siet men daer in veel kleyne Sweet-gaten; gelijckmen gewaer werd aen een Mensch, gantsch heet zijnde, als men 't voorste Lid des vingers druckt, of een draed daer aen bind. Want dan breecken terstond, gantsch kleyne Sweet-druppelen uyt. Even 't selve verneemdmen aen de Huyd der Walvisschen. De gedaghte Sweet-gaten deeser Huyd kanmen oock hier door kennen, dat deselve (met de Huyd noch aen de Visch zijnde) roocken als siedend water.

+ 't Manlijck Lidt der Walvisschen is een stercke Pees, ses, seven, of aght voeten langh, nae dat de Visch groot is, gelijck ick selver heb waergenoomen. Daer dit Lidt leghd, is hy aen 't Ligchaem geklooft. Soodaenigh leghd het, gelijck een Mes in de Scheede steeckt; waer van men niets met allen siet, als alleen een weynigh van 't heght.

+ De Schaemte van 't Wijfken heeft de gedaente van die der viervoetige Dieren; met een kloof. Om deselve staen twee

+ Wanneer deselve
+ Lightlijck van de Walvisschen
+ Kan afgetrocken; en waer toe gebruyckt werden.
+ Sweet-gaten in de Huyd der Walvisschen.
+ Manlijck
+ En Vrouwlijck Lid.

verhevene Borsten; waer op twee Tepelen sitten, gelijck aen de Koeyen. Eenige deeser Borsten sijn geheel wit. Andere vercierd met swarte en blauwe plecken, op de wijs van een Kievets-Ey.

[+] Alsse geen Jongen by sigh hebben, hebbense oock geene Borsten. Voorts is 't met haer gesteld gelijck met andere groote Visschen. Sy soogen de gedaghte haere Jongen met Melck.

[+] My is beright gedaen, wanneer een Paer, 't Manneken en 't Wijfken, by malkander gaet, datse dan de Hoofden boven 't water nevens een houden. Dies te gelooflijcker schijnd dit te sijn, wijlse niet langh onder water konnen blyven; voornaementlijck niet in sulck een verhittingh.

[+] Niet meer als twee Jongen soudense t'eener tijd voortbrengen. Dickmael is een doode Walvisch by de Scheepen geborsten, by welcke men niet meer als een of twee Jongen heeft gevonden. Hoe langh sy deselve draegen, kanmen niet eygentlijck weeten. Eenige seggen wel, soo langh als een Koe; doch 't is onseecker. Die willen, moogen 't geloven, of niet geloven.

[+] 't Walvisch-Zaed, als 't noch varsch is, rieckt als Weytenmeel in water gekoockt; terwijl dien Bry noch heet is. 't Is schoon wit, en laet sigh trecken tot draeden, gelijck heet Lack, Wasch, Hars, Lijm, en diergelijcke dingen. Wanneer 't oud werd, is 't geel. Eyndlijck bekoomd het een Mos-verwe, en werd leelijck-stinckend. Oock wassen'er kleyne roodaghtige Wormen uyt, gelijck de grauwe Wormen. *Sie de Figuer P., by de Letter c.*

[+] 'k Heb op veelerley wijs besogt, dit Zaed goed te behouden, doch der Apotheeckers *Sperma Ceti* daer uyt niet konnen bekomen. Men kan dit Walvisch-Zaed, met geheele Emmeren vol van 't water opscheppen. Want dit, soo wel als dat der Zee-honden en Walrussen, drijft op de Zee gelijck Vet. By een stille Lught en stille Zee werd het met meenighte gesien; soo dat oock selfs 't water boven op gantsch onreyn van Slijm is.

[+] 'k Nam een proef, om te sien, of ick 't Walvisch-Zaed in de Son sou konnen droogen; doch als't dunne Slijm daer van wegh gedroogd was, sagmen 't met lange draeden, vry dick en swaer. Een ander deel, soo als ick 't van 't water had geschept,

+ Soogingh der Jongen.
+ Verder beright
+ Hier van.
+ Walvisschen-zaed.
+ Beproeving des Schrijvers;
+ Om der Apotheeckeren;

koockte ick met dit Zee-water, tot dat al 't selve daer van verroockt was geworden. Doe bequam ick eenig Zeewater-Sout, nevens een vuyl bruyn Slijm.

+ Ten derdenmael koockte ick 't in varsch Water. Dit wierd gelijck dat, 't welck ick in Zee-water had gekoockt. Hoe langer ick 't selve naederhand bewaerde, hoe stinckender het wierd met een seer leelijcke stanck. Oock wierd het hoe langer hoe harder.

+ 't Vierde wou ick bewaeren in sout Zee-water, om 't selve meê nae *Hamburgh* te neemen: Doch 't versmolt int 't gedagte water als Lijm; 't welck vuyl en seer leelijck-stinckend wierd: In geenerley wijs der Apotheeckeren *Sperma Ceti* gelijck zijnde.

+ Aen 't begin der Staert is hy vierkant, doorwassen met stercke en veele Seenuwen. Wanneermen deselve drooghd, sijnse soo klaer als Mond-lijm; en helderer als 't Manlijck Lidt aen de Walvisch. Seer bequaem sijnse, om gevlogtene Sweepen en diergelijcke dingen daer van te maecken.

+ Sijne Knoocken sijn hard, gelijck aen de groote viervoetige Dieren; niet; als aen andere Visschen, gelijck Graten; doch met gaetjens, als een Spons; met Margh of Visch-vet gevuld. Wanneer de vettigheyd daer uyt verteerd is, kan'er seer veel water in, wijl de gaten groot zijn.

+ Twee groote stercke Knoocken houden d'Onder-lip; leggende tegens over malkander. Beyde maeckense een Figuer, gelijck een halve Maen; een alleen gelijck een vierendeel Maens. Eenige deeser Knoocken heb ick gesien by *Spitsbergen* aen 't Strand, langh twintigh voeten; gantsch wit van verwe, even als ofse tot Asch verbrand waeren.

+ Soodaenige Knoocken brengen onse Schip-lieden meê nae Huys, tot bewijs van de grootte der Walvisschen. Deese sijn seer schoon gebleyckt. Maer die van varssche Walvisschen meê gevoerd worden, stincken seer leelijck, wegens het noch daer in sijnde Margh. 't Selve werdmen oock by ons gewaer aen de Beenderen der Beesten. Onnoodigh is 't, wijdloopiger hier van te spreecken.

+'t Walvisschen-vleesch is grof en hard, schijnende bynae als Stieren-vleesch. Met veele Zeenuwen is 't doorwassen: Wan-

+ *Sperma Ceti*
+ Daer van te bekomen.
+ Staert.
+ Knoocken.
+ Beenderen in d'onderlip:
+ Werden somtijds in ons Land gebracht.
+ Walvisschen-vleesch.

neer 't gekoockt word, is 't gantsch dorr en mager; wijl al de vettigheyd alleen op 't Vleesch onder de Huyd leght. Eenigh Vleesch schijnd groen en blauw, gelijck ons gesouten Vleesch; insonderheyd daer de *Musculen*, of Spieren, t'saemen koomen. Wanneermen 't een korte tijd laet leggen, word het swart, en seer vuyl stinckend.

+ 't Vleesch aen de Staert laet sigh alderweeckst koocken: Is oock, gesooden sijnde, niet soo dorr', als 't ander Vleesch aen 't Ligchaem. Als wy van dit Walvisschen-vleesch wilden eeten, sneeden wy groote stucken, dat hy vierkant voor de Staert is; en koockten 't gelijck ander Vleesch. Doch Rundvleesch hou ick voor bequaemer als dat van de Walvisschen. Evenwel is 't beeter, hier van t'eeten, als door Honger te vergaen. d'onse, die 't genuttighd hebben, sijn'er niet van gestorven. De *Françoysen* eeten 't daeghlijcks. Werpen 't oock somtijds wel op de Vaten, daer 't swart werd; en gebruycken 't echter tot Spijs.

+ Dit Walvisch-vleesch, gelijck oock 't Vleesch der Zee-honden, sit gantsch alleen; en 't Vet of Speck boven op 't selve, onder de Huyd. Dit Speck is 't vierdedeel eener El op den Rugg' en onder aen den Buyck dick. 'k Heb oock Speck gesien, 't welck over de twaelf duymen dick was. Van eene Vin, koomende van de groote Walvisschen, kanmen een halve *Quarteel* Speck snijden.

+ 't Speck van d'Onder-lip is meer als een El dick. Is oock 't dickste aen de geheele Visch. De Tongh, gelijck ick alreeds geseghd heb, is daer aen vast; doch gantsch weeck; en kost derhalven te veel moeyte, om te snijden.

+ Aen d'eene Walvisch is 't Speck veel dicker als aen d'andere; even als aen de Menschen en Beesten, van welcke d'een maegerer is als d'andere. Nae datse vet, groot, en swaer sijn, is 't Speck dick. In 't selve sitten dicke Zenuwen (want 't Speck is, gelijck wy van de Knoocken of Beenderen hebben gesegt, vol gaetjens) maer s*ubtyler*, gelijck een Spons vol water. Doch deese kanmen uytdrucken: De Beenderen niet.

+ d'andere dicke Zenuwen sitten bysonderlijck aen de Staert; daer hy op 't dunst' is. Want met deselve moet hy sigh keeren en wenden, gelijck een Schip werd bestierd door 't Roer. De

+ Hoe 't gegeten werd.
+ Speck op 't Vleesch.
+ Dickte.
+ Verder beright van 't Speck.
+ Zenuwen

Vinnen zijn sijne Riemen; en nae gelegenheyd van de grootte deeses Visch kan hy met de gedaghte Vinnen snel voortroeyen, soo geswind als een Vogel. Hy maeckt een seer lange streeck in de Zee, + gelijck een Doorsnijdingh derselve aghter een groot Schip: 't welck met een snelle vaert, of in Storm-wind, daer heenen seyld; wanneer 't water sigh niet soo stracks weer t'saemen sluyten kan, maer nae de doorsnijdingh een weynigh sleght blijft.

+ De *Noord-Caepsche* Walvisschen (dus genoemd, om datse tusschen *Spitsbergen* en *Noorweegen* gevangen worden) geven soo veel Speck niet als de *Spitsberghsche*, vermitsse soo groot niet zijn. Van deese bekoomdmen maer alleen thien, twintigh, tot dertigh *Quarteelen* Speck. Van de middelmaetige *Spitsberghsche* daer tegen snijdmen wel tseventigh, taghtigh, ja tnegentigh *Quarteelen*, of Vaten.

+ De grootste Walvisch, welcke wy bequaemen, was drie-en vijftigh voeten langh. Van deselve kreegen wy t'seventigh *Quarteelen* Speck. Sijne Staert was drie en een halve vadem breed.

+ Schipper *Pieter Pietersz. Friese* heeft my verhaeld, dat sijn Volck een doode Walvisch vond, waer van sy honderd en dertigh Vaten Speck sneeden. + De Staert was drie en een halve Vadem breed. Voorts berightede hy my, dat hy niet veel langer was, als de gedaghte onse grootste; gelijck oock uyt vergelijckingh van beyder Staert kan afgenoomen werden. Doch hy was veel dicker en vetter. Waer uyt men dan kan besluyten, dat de Walvisschen niet veel in de lenghte, maer wel in de dickte wassen. Dit bevestighd oock de daeghlijcksche ervarenheyd. 'k Heb niet vernoomen, dat'er grooter Walvisschen van een sonderlinge vetheyd werden gevangen: Immers werdense seer selden bekoomen. Anders sou yeder onser Scheepen niet konnen inlaeden soo veel Speck, als'er van thien, vijfthien, twintigh, en noch meer, gesneeden werd. Indien de dicke vette Walvisschen een grootte hadden nae de gelegenheyd van de meenighte haers Specks, soo soudense gewisselijck niet soo gemackelijck te krijgen zijn, als nu, wijlse door haere dickte en vetheyd haest vermoeyd werden.

+ Op 't Speck, of't Vet, sit onder de bovenste nu alreeds be-

+ Voortschieting in de Zee.
+ Noord-Caepsche Walvisschen.
+ Grootte
+ Der Spitsberghsche Walvisschen.
+ Breede Staert
+ Onderste Huyd, onder de bovenste.

schreevene dunne Huyd een andere, soo dick als een duym. Deser wijs is de Huyd geschickt nae de grootte des Vischs. Oock is de verwe derselve soodaenigh, gelijck de Walvisch uytwendigh werd gesien. Is hy swart, soo is d'onderste dicke Huyd oock swart. Is de bovenste dunne, gelijck als Parcamente-Huyd wit, of geel, soo is d'onderste dicke Huyd even desgelijcks.

+ Deese onderste Huyd is gantsch niet stijf, of taey; derhalven oock onbequaem om tot Le'er te gebruycken. Sy drooghd op gelijck de Gom, welcke uyt de Vlier-boom koomd, gemeenlijck *Judas-oor* genoemd. Alsse varsch en noch nat zijn, sijn deese Huyden wel dick en opgeblaesen; maer, nu droogh geworden, gantsch broos: Derhalven men deselve seer weynigh aght.

+ Deese dicke, en de bovenste daer aen sittende dunne Huyd, veroorsaeckt, dat de Walvisch, die ick anders houde te sijn 't aldersterckste Water-dier, sijne maght niet kan gebruycken: Wijl d'een' en d'andere Huyd te weeck is, om daer meê groot geweld te moogen pleegen.

Van d'inwendige deelen der Walvisschen heb ick niets te schrijven, als alleen, dat haere Darmen Lijf-verwigh schijnen. Sy waeren vol wind. De daer in sijnde dreck was van de verwe welcke men Schijt-geel noemd.

+ De Spijs der Walvisschen meendmen te zijn de kleyne Zee-Slecken, welcke men kan afgebeeld sien in de *Figuer Q., by de Letter e*.: waer van anderweegen breeder gesproocken is. Eenige sien deselve aen voor Spinnen. Maer of deese kost haer genoeghsaem onderhoud en sulck een vetheyd sou konnen geven, kan ick met geene gewisheyd seggen. Eenige geven voor, datse alleen van de Wind leven. Maer indien dit waeraghtigh waere, soo moestense oock niet anders als Wind uytwerpen: 't Welck wy wel anders gewaer wierden; vindende Dreck, diemen riecken, sien en tasten kon. + Van andere heb ick gehoord, dat by *Hitland* in een kleyne gevangene Walvisch (welke men gemeenlijck *Noord-Capers*, of *Noord-Caepsche*, noemd) wierd gevonden meer als een geheele Ton Haringh.

Daer sijn kleyner Walvisschen, als de geene, welcke by *Spitsbergen* werden bekomen: Doch deselve moeten met meer gevaer gedoodet werden, wijlse veel lighter en geswinder sijn

+ Beyde deese Huyden sijn weynig waerdigh.
+ Veroorsaecken, dat dese Visch sijne kraght niet kan gebruycken.
+ Walvisschen Spijs.
+ In eene derselve een geheele Ton vol Haringh gevonden.

als de groote; die sigh in 't Water niet soo light konnen bewegen, als deese: Welcke daer in geweldigh springen en tieren. Gemeenlijck houdense de Staert boven Water; soo datmen'er niet naeby derf komen, om op haer te Lensen.

[+] Belangende den Aert der Walvisschen, men kan niet bemercken, dat hy nae sijne grootte moedigh is. Want soo haest hy een Mensch, of een *Chaloup*, gewaer werd, schiet hy onder Water; even als een wilde Vogel, die, voor de Menschen schouw zijnde, schielijck wegh vlieghd. 'k Heb noyt gesien, noch oock oyt van yemand gehoord, dat hy sou van sigh selven uyt boosheyd getraght hebben, de Menschen te beschaedigen. Doch 't geen hy, in nood sijnde, kan bereycken, aght hy niet meer als een stofken. Een *Chaloup* is hem als niets. Hy slaet deselve tot kleyne Spaenderen.

[+] Sijne sterckte kanmen gewaer werden by de Visschers, welcke met groote Netten andere Visschen vangen. Men siet, wat voor een groote maght noodigh is, om 't Net aen Land te trecken. Doch deselve is niets met allen tegens de kraght eens Walvischs. Want dickmael loopt hy met eenige duysend Vademen Touw voort, sneller als een Schip kan seylen; jae gelijck een Vogel vlieghd; soo dat de Menschen d'Ooren daer van tuyten, en 't Hoofd daer van swijmeld, gelijck yemand die van een hooghte afspringhd, of afvalt; en alles groen voor d'oogen werd.

[+] Doch een groot Schip is hem te sterck; vermits 't daer aen sijnde wel t'saemgevoeghd Hout harder is als sijne Huyd. Wanneer hy met de Staert daer op slaet, gevoeld hy gewisselijck meer smert als 't Schip. Terwijl hy loopt, maeckt hy een streek in de Zee, als of er een Schip doorgevaeren was, met veele wervelen, of draeyingen.

[+] De Walvisschen hebben in 't Voor-jaer haeren loop nae 't Westen; by *Oud-Groenland*, en *Jan Mayen-Eyland*. Daer nae loopense tegens 't Oosten, by *Spitsbergen*. Wanneerse niet meer gesien werden, dan volgen, en vertoonen sigh de Vin-visschen.

[+] Vermoedlijck soecken deselve een lijdlijcke koude. Want naederhand, in de Maenden *December* en *Januarius* des Jaers 1671. en 1672., heb ick Vin-visschen in de *Spaensche* Zee ge-

+ Aert der Walvisschen.
+ Haere geweldige sterckte.
+ Tegens een groot Schip vermogense niet.
+ Vin-visschen.
+ In de Spaensche en Middellandsche Zee.

sien. Wederom in 't Jaer 1673. in de Maend *Martius* voor d'Enghte, of Straet van *Gibraltar*, in de *Middellandsche Zee*. Sy loopen tegens de Winden gelijck de Walvisschen en andere groote Visschen gewoon sijn te doen.

+ De Walvisch heeft een seer groote vyand aen de Deegen-visch, anders gemeenlijck by ons Swaerd-visch genoemd; doch moght veel beeter de naem van Kam-visch draegen; wijl sijne lange tand, aen beyde sijden vol tanden of tacken, alderbest sigh met een Kam vergelijckt.

+ Op mijne te rugg'-reys nae *Hamburgh* sagh ick een levendigh Voorbeeld van deese vyandschap aen een *Noord-Kaper* Walvisch en een Swaerd-visch, aghter *Hitland*. Soo hevigh tierdense en voghtese tegens malkander, dat 't Water daer van stoof. Nu lagh d'een dan d'ander onder. 't Stormde een weynigh: Anders hadden wy den uytgangh deses Strijds willen verwaghten. Nu moesten wy haer laeten begaen: Wat sigh verder onder haer toedroegh, hebben wy niet vernomen.

+ Onse Schip-lieden berigteden my, aengaende de Geveghten tusschen de Wal en Swaerd-visschen, datse, wanneerse veele Swaerd-visschen met een Walvisch sien strijden, met de *Chaloupen* niet nae haer toe roeyen. om haer niet te verjaegen, en van malkander te doen scheyden. In tegendeel laetense deese vyanden t'saemen begaen, tot dat de Walvisch overwonnen en dood is. Dan bekomense hem sonder groote moeyte.

+ De Swaerd-visschen eeten (gelijck alreeds hier boven geseghd is) van 't Aes der Walvisschen niet anders, als de Tongh. 't Overige werd verslonden van de Hayen, Walrussen en Roof-vogelen. 't Gedaghte Walvisschen-aes stinckt gantsch leelijck. Wanneer de Wind van de Walvisch, daer hy dood leghd, nae de Menschen toe waeyd, kanmen dese stanck meer als een half mijl weghs riecken.

+ Niet alle varsch-gedoodede Walvisschen stincken dus leelijck. d'alderboosste stanck koomd van de geene, welcke men vanghd nae datse eenige daegen te vooren gewondet waeren. Dese drijven hooghst op de Zee; d'andere even gelijck met 't Water. Sommige sincken wel gantschlijck.

+ De Walvisschen zijn, gelijck andere Dieren, oock eenige kranckheden onderworpen; doch wat deselve zijn, heb ick

+ Swaerdvisschen.
+ Vyanden van de Walvisschen;
+ En haere Geveghten.
+ Wat de Swaerd-visschen alleen van de Walvisschen eeten.
+ Stanck der doode Walvisschen.
+ Sijn oock kranckheden onderworpen.

alleen van hooren seggen. Een oud ervaeren Harpoenier heeft my verhaeld, dat hy een Walvisch had gevangen, gantsch maghteloos. De Huyd over de geheele Visch, doch aldermeest aen de Staert en Vinnen, hingh gantsch slijmigh, als of hy oude Lappen en Vodden aghter sigh had gesleept: Gelijck ick oock wel gesien heb aen Snoecken, Karpers, en diergelijcke Visschen. Hy was t'eenemael mager; soo dat'er niet veel Traen van gebrand kon werden. 't Speck was geheel wit en light; gelijck de leedige Byen-huyskens, daer de Byen haren Honigh in draegen.

+ Voor 't aenkoomen van een Onweer raesen en slaense met de Staert in 't Water, dat het daer van stuyfd. De Walvisch heeft de grootste kraght, en doet de meeste schaede; wanneer hy van ter sijden met de Staert slaet, even als of hy maeyde; soo datmen sou mogen meenen, hy worstelde met de dood.

+ De Luysen, van welcke hier boven wijdlopigh gesproocken is, plaegen haer seer deerlijck. d'Afbeeldingh deeser Walvisch-Luysen kanmen sien in de *Figuer Q, by de Letter d.*

+ De Wonden, welke de Walvisch van 't Harpoen in 't Speck ontfanghd, heelen van sigh selven weer toe, vermits 't soute Zee-water daer op niet kan vatten. Men vanghd verscheydene Visschen, welcke voortijds met Harpoenen geworpen waeren, doch weer geneesen zijn. Dese geheelde Wonden hebben witte Lid-teeckenen.

Toe-Doening.

+ In ons groot Werck, *De geheele Weereld in haere sonderlingste en uytgeleesenste Gevallen voorgesteld tot een Historische Weereldlijke en Kercklijcke Cronijck der Chronijken, van* 50*. Jaren voor des Heeren Christi Geboorte af tot nu toe, eerste deel, pag.*61., hebben wy gesproocken van een Walvisch, onder de Regeringh van Keyser *Augustus* gevangen in de *Spaensche Zee*, en te *Romen* gebraght, langh drie-honderd en tsestigh; dick honderd en twintigh voeten. + Van 't onderscheyd tusschen de Walvisschen en Hayen hebben wy gehandeld in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen, eerste deel, pag.*369. Van onmatigh-groote Walvisschen, in ons *Groot Historisch Schouw-tooneel, eerste deel, pag.*383. 386. Van een Walvisch, die een met volle Seylen daer heenen vaerend *Oost-Indisch* Schip niet alleen in sijnen loop tegens hield, maer oock veerthien daegen langh te rugg' deed drijven, nevens meer andere vreemdigheden van Walvisschen

+ Hoese hare grootste kraght betoonen.
+ Walvisch-Luysen.
+ Wond-geneesingh.
+ Aenwijsingh,
+ Waer wy anderweegen

in onse *Groote Historische Rariteit-Kamer, tweede deel, pag*. 512. 517. *en vervolgens*. + Hoe de *Floridaners* Walvisschen vangen op een wonderlijcke wijs; droogen; Meel daer van maecken, en Brood daer van backen: Hoe de Walvisch-ribben gebruyckt werden tot Balcken, om 't Dack der Afgods Tempelen daer meê t'onderstutten, in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Historische en Geographische Weereld-beschrijvingh, pag*. 575. 576. 433. In een ander tegenwoordigh van ons onder handen genomen Werck, handelende van al de voornaemste *Seldsaemheden der Zeeên*; *der dingen in*, *en der wonder-gevallen op deselve*, vergeeten wy niet, oock gewagh te maecken van deese geweldige Visschen; met veelerley sonderlinge waernemingen daer ontrent.

VIII. Hoofd-stuck.
Beschrijvingh der Walvisch-vanghst.

+ **E**Erstlijck staet hier aen te mercken, datmen, wanneer 't een goede Walvisch-vanghst is, veele Wit-visschen verneemd. Doch alsmen veele Zee-honden siet, heeftmen geen goede Walvisch-vanghst te hoopen. Want men seght, datse de Spijs der Walvisschen verslinden: Welcke dan, soo een magere Herbergh vindende, een beeter plaets soecken; als by *Spitsbergen*; daermen aen 't Land aldermeest verneemd de kleyne Zee-slecken (afgetekend in de *Figuer Q. ; by de Letter e.*), en veellight veelerley slagh van kleyne Visch.

+ Op de volgende wijs werdense gevangen. Wanneermen Walvisschen siet, of hoord blaesen, soo werd in 't Schip geroepen: Val, val. Terstond moet yeder sigh begeven in de *Chaloup*, welcke hem aen bevoolen is. In elck deser *Chaloupen* treeden gemeenlijck ses Mannen; somtijds oock wel seven, nae dat deselve groot zijn. Gesamentlijck roeyense voort tot dight by de Walvisch.

+ Dan staet de Harpoenier op, die voor in de *Chaloup* sit, hebbende nevens sigh leggen 't Harpoen, of 't Yser; scharp als een Pijl, aen een Stock, gelijck een Vleesch-gavel. Dit gedaghte voorste deel der *Chaloup* werd anders van de Zeevaerende genoemd de Steeven; sijnde 't breede Hout, 't welck van onder op, daer de *Chaloup* scharpst is, voor uyt in de hooghte staet.

+ Breeder van Walvisschen hebben gehandeld.
+ Teecken van een goede en quade Walvisch-vanghst.
+ Wijdloopige beschrijvingh,
+ Van de manier,

+ Wanneer de Walvisch steyl onderwaerts in 't Water loopt, treckt hy 't Touw seer hard, soo dat de *Chaloup* 't Water boven gelijck is. Oock sou hy deselve wel te grond doen gaen, indienmen de Lijn niet liet schieten. Dit geschied aldermeest daer de Zee diepst is. Waerlijck behoord'er een seer geweldige maght toe, soo veele honderd vademen Touw onder Water voort te trecken. Hier werd my indaghtigh, dat wy op den seven-en-twintighsten der Grasmaend des Jaer sesthien-honderd twee-en-tseventigh by *S. Kilda* aghter *Schotland* 't Dieploot in Zee wierpen op honderd en twintingh vademen diepte, by stille wind. Als wy't selve weer op trocken, was 't soo geweldigh swaer, dat twintigh onser Mannen genoegh daer aen te doen vonden.

+ De Harpoenier neemd 't gedaghte Harpoen, en houd des selven voorste deel, of 't Yser, op de lincker-hand, nevens de Voorganger; 't welck een Touw of Lijn is, van vijf tot seven Vademen lenghte; soo dick als een duym; sijnde in de rondte op gewonden gelijck een ringh; op dat het in 't werpen des Harpoens hem niet verhinderen moght. Want als hy 't Yser uytschiet, soo volghd terstond dit Touw, of de Voorganger; welcke gebuyghsaemer is als d'andere Lijn, aen deese Voorganger vast gemaeckt, waer meê men den Walvisch vervolghd. Want 't is gemaeckt van fijnen Hennip, en niet met Teer besmeerd. Doch in 't Water swelt het, en werd daer door hard.

+ Met de reghterhand werpt hy 't Harpoen op de Walvisch uyt; gelijck te sien is in de *Figuer A., by de Letter m*. Wanneer nu de Visch getroffen is, keeren al de Mannen in de *Chaloup* sig om, en sien nae vooren uyt; leggende op 't geswindste de Riemen op beyde de sijden der gedaghte *Chaloup*, of de Boorden, gelijckse genoemd werden.

+ Seecker Man, bysonderlijck hier toe besteld, gemeenlijck de Lijn-schieter geheeten, moet goede aght op de Touwen of Lijnen geven: gelijck te sien is in *de Figuer A., by de Letter n*. + Want in elcke *Chaloup* leght een gantsch gestel van Touwen tusschen twee Bancken. Welck geheele gestel verdeeld is in drie, vier, of vijf deelen. Yeder Lijn heeft de lenghte van taghtigh, tnegentigh, tot honderd Vademen.

+ Op welcke de Walvisschen gevangen werden.
+ Voorganger, aen 't Harpoen: Wat deselve is.
+ Uytwerpen van 't Harpoen op de Walvisch.
+ Lijn-schieter.
+ Lijnen.

+ 't Eerste Touw is vast geknoopt aen de Voorganger, of de dunne Lijn. Wanneer de Walvisch wijd en diep onder Water loopt, soo werden oock d'andere Touwen aen 't eerste vast gemaeckt. Indienmen nu eyndlijck Lijnen te kort koomd, soo werden'er noch meer uyt d'andere *Chaloupen* genomen.

Deese Touwen sijn dicker en stercker als de Voorganger; van stijven Hennip gedraeyd, en met Teer besmeerd.

+ De Lijn-schieter, en de Mannen in de *Chaloup*, moeten wel nauw toe sien, dat de Lijn in 't snel uytloopen en voort-schieten niet koome te verwarren, onklaer te geraecken, of op de zijde der *Chaloup* te vallen; anders sou deselve omgeworpen worden. Dit kost meenigh goed Man sijn leven; indien in sulck een geval niet terstond andere *Chaloupen* byder hand zijn, om d'in 't water leggende te redden.

+ 't Touw moet loopen voor over de Steven van de *Chaloup*. Door de geweldige snelheyd deeses loops sou beyde 't Hout en de Lijn in brand geraecken. Ter dier oorsaeck heeft de Harpoenier geduerigh by der hand een natten Doeck, aen een Stock gebonden, welcke van de Zeevaerende een Dweyl werd geheeten. Met deselve maeckt hy onophoudlijck 't Hout nat, op dat het de Lijn niet moght verderven, of in brand setten.

+ d'andere drie Mannen in de *Chaloup* moeten oock beesigh sijn, om 't Touw in 't uytloopen en intrecken meê te houden. Dit werd van de Walvisch-vangers Stoppen genoemd. 't Geense met de handen niet genoegh houden konnen, windense vooraen de *Chaloup*, of de Steven.

+ Eenen anderen, genoemd de Stierer, of Stierman, staet aghter in de *Chaloup*; gelijck afgeteeckend is in de *Figuer A., by de Letter o.*; en moet wel toesien, waer de Lijn staet. Bemerckt hy deselve op de zijden te sijn, soo stiert hy soodaenigh, datse altijd reght voor uyt koomd te staen, in een gelijcke *Linie*. Indien hier op geen nauw aght wierd genoomen, soo sou gewisselijk de *Chaloup* t'onderst boven geworpen worden.

De Walvisch loopt met de *Chaloup* soo snel voort, als de Wind, soo dat de daer in zijnde d'ooren suysen en tuyten; gelijck wy alreeds in 't voorgaende Hoofd-stuck hebben gesegd.

+ De Harpoenier werpt 't Harpoen, indien hy 't soo treffen kan, aghter 't Blaes-gat; of in 't dicke Speck op de Rugg'.

+ Hoe gebruyckt.
+ Gevaer als deselve uytloopen.
+ Voorkoomingh van 't branden der Lijnen.
+ Stoppen.
+ Stierer, of Stierman: En waer op hy aght moet neemen.
+ Waer de Harpoenier den Walvisch soeckt te treffen.

Ter selver plaets steecktmen oock met de Lançen. Want hier een wonde ontfangen hebbende, soo blaesd hy ten eersten bloed; 't welck niet lightlijck geschied, als hy anderwegen werd getroffen. Derhalven sijnse oock beswaerlijcker te dooden, wanneermen haer in 't Ligchaem, of door de Darmen steeckt. Alderminst aghtense de steeck van 't Harpoen in de Kop.

Onse eerst-bekoomene Walvisch blies alleen Bloed; soo dat de Zee, overal daer hy heenen geloopen was, sigh daer van rood toonde. De Malle-muggen lieten sigh met hoopen daer by vinden; waer van wy hier boven, daer wy van deese Vogelen spraecken, breeder beright hebben gegeven.

+ Men steeckt oock wel de Walvisch met Lançen by de Schaemelheyd, wanneermen daer by kan koomen; want dien steeck veroorsaeckt hem geweldige pijn. Jae, als hy nu alreeds dood is, en dan noch aen dit Lid gestoocken word, soo sidderd 't geheele Ligchaem daer van.

+ Dickmael letmen niet veel, waermen hem steeckt; want veel bedenckens kan hier geen nut toebrengen. Een groote ongesleepene Boeren-kneght kan wel sulcke goede en gewisse slaegen of steecken toebrengen, als eenen die lang op 't Scherm-school heeft gegaen.

+ Aen 't Hoofd, gelijck ick alreeds had beginnen te seggen, aght hy 't Harpoenen niet veel, wijl 't Speck daer seer dun op 't Been sit. Dit weeten de Walvisschen beeter als wy. Want alsse sigh in gevaer bevinden, en onse Harpoenen niet ontvlieden konnen, soo gevense veel liever de Kop als de Rugg' ten besten; wijl 't Harpoen daer lightlijck uytscheurd; waer op dan de Visch doorgaet, even gelijck de geene, welcke, geen lust hebbende om te blijven staen daer't het leven geld, haere voeten sig op 't geswindste doen snellen, om uyt dese nauwte te geraecken.

+ 't Gebruyck des Harpoens is, om de Walvisch daer meê gelijck als te binden, of gevangen te houden. De gedaente desselven is voor als een Pijl, gelijck te sien is by d'Afbeeldingh in de *Figuer Q., by de Letter f.* Heeft twee scharpe weerhaeken. Voor sijnse scharp, aen den rugg'breed, gelijck een Bijl, die voor snijdend, aghter plat en stomp is; op datse niet ook van aghteren

+ Pijnlijckste steeck.
+ De Walvisch
+ Aght 't Harpoen alderminst aen 't Hoofd.
+ Gestalte der Harpoenen.

snijden moghten; anders soudense uyt scheuren, en alle gedaene moeyte te vergeefs zijn.

+ De Steel des Ysers aen 't Harpoen is voor en aghter dicker als in 't midden. Aghter aen heeft het een breed rond-uytgehoold Yser, + gelijck een Treghter; waer in de Houtene Steel steeckt d'afbeeldingh is te sien in de *Figuer Q., by de Letter h.* + Voor deese Treghter is de Voorganger, of de voorste Lijn, vast gemaeckt. *Sie Figuer Q., by de Letter i.*

De beste Harpoenen sijn de geene, welcke men maeckt van suyver Stael; + soo tay gehardet, als ofmense om een vinger sou winden; op datse niet moghten afspringen. Meenighmael gebeurd het, dat, ter oorsaeck van een quaed Harpoen, in een oogenblik tijds duysend Rijcksdalers verlooren werden: Want soo hoogh werd een middelmaetige Visch gewaerdeerd.

De Houtene Steel is voor in de Treghter aen 't Yser vast, en 't Yser omwonden met Bindgaern; oock met noch dicker Touw; van de Zeevaerende genoemd Kabel-gaern; wijl 't van dick Touw is gemaeckt.

+ Een weynig hooger, ontrent een span of twee lengte, is door de Steel een gat geboord (sie in de *Figuer .Q, by de Letter k.*); soo dat 't Harpoen gantsch swaer; doch aghter light als een Pijl is; welcke 't Punt swaer van Yser heeft, sijnde daer tegens aghter light van Veederen. Hoemen hem oock werpen moght, altijd valt 't scharp neerwaerts.

+ Door dit gat gaet een stuck Touw; waer meê 't voorste eynd der Voorganger aen de Steel van 't Harpoen vast is. Doch 't breeckt haest af; als nergens toe dienstigh sijnde, wanneer de Walvisch 't Harpoen in 't Lijf heeft. De houtene Steel is dan oock nergens toe meer nut; en valt gemeenlijck terstond van 't Yser af.

+ Wanneer nu de Walvisch met 't Harpoen getroffen is, roeyen de Personen in al d'andere *Chaloupen* voor uyt; en sien nauw toe, waerwarts de Lijn heenen schiet. Somtijds treckense eens aen deselve; gelijk te sien is in de *Figuer A., by de Letter p.* Isse strack, en swaer, soo treckt'er de Walvisch sterck aen. Doch hanghdse los, of slap; en drijven de *Chaloupen* voor en aghter even hoogh in 't water, soo haelense de Touwen weer in (*Sie in de Figuer A., by de Letter q.*); en de Lijnschieter legtse in een goede schicking

+ Steel.
+ Treghter.
+ Voorganger.
+ Hoe veel een Walvisch waerdigh is
+ Verder beright van 't Harpoen;
+ En 't geen daer aenbehoord.
+ Wat gedaen werd, wanneer de Walvisch

neer, (*Sie in de Figuer A., by de Letter n*), Cirkels-wijs; op dat hy, indien de Walvisch weer mogt komen te trecken, deselve kon laeten schieten, sonder verwarren, of ergens te haperen.

+ Doch hier staet aen te mercken, datmen, wanneer de Walvisch op vlacke grond loopt, niet al te veel Touw laet loopen: Want indien hy sigh veel onder 't water quam te draeyen en wenden, kon ligtlijck de Lijn komen te verwarren om een Klip of groote Steen: Waer door 't Harpoen sou uitscheuren; en dan was alles verloorne arbeyd. Hier van heeftmen Voorbeelden genoeg: En op sulck een wijs is ons selfs eens een vangst mislukt.

+ De Mannen in d'andere agter aen sleepende *Chaloupen* sien al t'saemen voorwaerts uyt; sitten stil, en laeten de Walvisch trecken. Indien hy op de grond woeld, soo dat de gedagte *Chaloupen* stil blijven leggen, soo haelense allenxen de Touwen weer in; en de Lijnschieter leght deselve aen haere plaets ter neer, op sulck een wijs als alreeds hier boven verhaeld is.

+ Indien de Walvisch met Lançen werd gedoodet, soo haeldmen desgelijcks de Lijnen in, tot datmen dight by hem koomd; echter noch soo verr' af, dat d'andere ruymte genoegh hebben om te konnen Lensen, of met de Lançen te steecken.

+ Ondertusschen moetense wel toesien, dat de Lijnen of Touwen van al de *Chaloupen* werden afgedaen; wijl eenige Walvisschen wel gelijks 't water drijven, maer andere sincken; 't welck men niet te vooren kan weeten.

+ De vetste Walvisschen, varsch gestorven sijnde, sincken niet, maer wel de magere, terstond na hare dood. Echter drijvense na weynigh dagen weer boven. Doch die wagten wilden tot datse weer op quamen, sou de tijd gewisselick lang genoeg vallen; wijl de Zee noyt soo stil is, datmen niet sou verplaetsen. En schoon'er al geen Baren gingen, soo drijft doch de Stroom de Schepen met 't Ys voort; soo dat wy somtijds de Visch aen andere moeten gunnen, welcke hem nae eenige daegen dood vinden.

+ 't Is waer, dit is wel de gemacklijckste Walvisch-vangst, wijl men weynig moeyte daer toe behoefd te doen, maer ook de walgelijckste; wijl dit Aes geweldig stinckt. Want in 't dood sijnde vleesch wassen langaghtige Wormen, van de gedaente der Regen-Pieren. Sy sijn plat, gelijk de platte Spoel-wormen in 's Menschen Ligchaem; en stincken vreeslijker, als ick oyt eenige stank geroocken heb.

+ Van 't Harpoen getroffen is.
+ En hoemen
+ Met de
+ Lijn handeld.
+ Walvisschen, welke, dood sijnde, sincken;
+ En daer nae weer boven komen.

+ Hoe langer de Walvisch dood in 't water heeft gelegen, hoe hooger hy daer op drijft; sommige een voet hoogh; andere tot op de helft. Dan barst hy lightlijck; 't welck een seer harde slagh geeft. Al terstond stinckt hy seer leelijck, en geeft roock van sigh. 't Vleesch koockt en gierd als Bier. Daer vallen gaten uyt 't Ligchaem, soo dat'er de Darmen door uythangen. Van deese roock, of damp, werden der Menschen oogen ligtlijck ontstoocken en rood, even als of'er Kalck ingevallen was.

+ Wanneer de gewondede Visch weer op koomd, is hy of verbaesd, 't welck meerendeel gebeurd; of gantsch wild. Op de geene die wild sijn, roeydmen van agteren toe, gelijck men pleegh te doen wanneermen een Walvisch wil bekruypen. Maer wanneer de Zee stil is, en de Wind geen geruysch maekt, soo hoord de Walvisch terstond 't slaen der Riemen in 't water: 't Welckmen dan oock van seer verr' kan gewaer werden; insonderheyd wanneer de Lught gantsch klaer is, en datmen wijd over de Zee kan sien. + De dicke lught, of damp, veroorsaeckt gemeenlijck een sleght gehoor op de Zee; even als of'er een Beschot van Planken tusschen beyden was. In tegendeel, wanneer de Lught onder gantsch klaer van Nevel is, kanmen van seer verr' hooren, gelijckmen hoord voor een uytgeboord lang Hout, wanneermen aen d'eene sijde voor 't gat slaet, 't welck aen d'andere sijde een geschal voor 't gehoor geeft.

+ Als'er veel kleyne Ys-schollen dight by malkander leggen, soo datmen met de *Chaloupen* den Walvisch niet volgen kan, soo haeldmen 't Touw met maght in. Kanmen 't met een harde treck of twee van uyt de Visch rucken, soo is 't wel. Indien niet, soo moetmen 't afkappen.

+ Alderbest treftmen de Walvisch met Harpoenen, ter wijl hy Water blaesd; gelijck hier boven alreeds geseghd is. Want men bemerckt, wanneerse gantsch stil leggen, datse hooren, en nu onder, dan boven Water zijn; soo dat haer de rugg' noyt gantsch droogh werd. En eermen daer op denckt, werpense de Staert aghterwaerts op de Zee; wenschende ons goede nagt. *Sie de Figuer A., by de Letter s.*

+ Oock is de Walvisch wel te vangen by een heldere lught en stilheyd der Zee; als'er noch groote noch veele Ys-schollen drij-

+ Geweldige stanck derselve.
+ Opkoomingh der gewondede Visch.
+ Verr' gehoor op Zee.
+ Wanneermen 't Touw afkappen moet.
+ Wanneer de Walvisch best te treffen is.
+ De Wijfkens sijn gevaerlijcker en beswaerlijker te dooden, als de Mannekens.

ven; soo datmen met de *Chaloupen* daer tusschen door roeyen, en hem volgen kan. Want gemeenlijck leggen de Walvisschen by d'Ys-schollen, sigh tegens deselve wrijvende; veelligt wegens 't bijten der Luysen. Tegens dese Ys-velden slaet de Zee aen, en maeckt een geruysch, gelijck gemeenlijck 't Zee-gebruysch is, wanneer deselve kleyne Baeren maeckt. Hier door werd de Walvisch 't slaen der Riemen niet gewaer, en dan kanmen hem alderlightst met 't Harpoen treffen. Insonderheyd is een Wijfken, wanneer 't Jongen draegd, gevaerlijck te dooden: Want 't verweerd sigh seer langh, en is beswaerlijcker om 't leven te brengen als een Manneken.

+ Dickmael waghten de *Chaloupen* wel halve, jae geheele dagen op Walvisschen, wanneerse eenige derselve gesien hebben. Roeyen oock wel in 't Ys, om'er een te mogen betrappen. Als 't dus toegaet, is de vanghst sleght genoegh. Maer wanneer (gelijck dickmael gebeurd) veele Walvisschen daer heenen loopen, soo datmen niet weet, op welcken men de Harpoenen werpen wil, soo werden d'onkosten en moeyten rijklijk betaeld. Gelijk wy selve voor 't Ys wel gewaer wierden, daer ontrent twintigh Walvisschen dight by malkander waren.

Daer veel kleyn Ys dight by malkander gedrongen leght, is 't oock gevaerlijck by de Walvisschen te koomen. Want soo wijs zijnse, datse terstond daer nae toe loopen.

+ De Harpoenier staet voor in de *Chaloup*, en grijpt dickmael aen 't Touw (gelijck men siet in de *Figuer A., by de Letter p.*), om te weeten, of't swaer, dan of't light op te haelen is. Hangd de Lijn swaer, soo is'er vrees, dat de *Chaloup* onder Water moght getrocken werden; en derhalven laetmen deselve wat meer schieten. Loopt de Walvisch voor-uyt, soo sleepen de *Chaloupen* aghter hem heenen. Loopt hy onder een Ys-veld, soo heeft de Harpoenier een groot Mes in de hand (*Sie de Figuer A., by de Letter r.*), genoemd 't Kap-mes. + Is d'Ys-schol in 't midden hol, of met gaten, soo dat de Walvisch lught kan scheppen; en 't Touw niet soo langh, datmen hem kan volgen (te weeten, wanneer d'Ys-velden eenige Mijlen weghs groot sijn) soo haeldmen nae alle vermogen de Lijn in, tot dat de Bught sigh onder 't Water verliesd, en 't Touw strack koomd te staen. Dan hackt de Harpoenier het in stuc-

+ De Chaloupen moeten dickmael te vergeefs waghten.
+ Verder beright,
+ Hoedanigh men met de Touwen handeld, als de Walvisch onder 't Ys loopt.

ken. 't Eene deel met 't Harpoen latense de Walvisch behouden; 't ander blijft in de *Chaloup*; alhoewel met geen kleyne schaede; want dickmael gaet eene Visch met vijf *Chaloups*-touwen door.

+ Somtijds schiet hy met de *Chaloupen* na 't Ys, soo datse daer tegens aen botsen, als ofse aen Spaenderen souden vliegen: Gelijck 't dan oock niet weynighmael gebeurd, datse hier door gantsch verdorven worden.

+ Wanneer de Walvisch weer op koomd, werptmen hem noch eene, somtijds oock wel de derde Harpoen in 't Lijf, na gelegenheyd datse hem meer of min vermoeyd sien. Daer meê loopt hy dan weer onder water.

+ Eenige schieten gelijks 't Water daer heenen. Maeken oock een Streeck in de Zee, even als of'er een Schip door gevaren ware, eer sigh 't Water met draeyingen weer t'samen doet. Andere loopen soodanigh, datmen haer geduerigh op 't Water siet. Deese speelen sulcker wijs met de Staert en Vinnen, datmen vreest, haer naby te komen.

+ Terwijlse nu de Staert soodanig slingeren en bewegen, windense dickmael veele Vademen van de Lijn daer om. Dan behoefdmen niet te dencken, dat 't Harpoen uyt sal schieten, wijl de Visch met 't Touw vast genoegh bewonden is.

+ Wanneer een Walvisch de wonde ontfangen heeft, blaesd hy met alle kraght: En dit geluyd is even gelijckmen van verr'een Kanon-kogel hoord suysen. Alshy nu gantsch vermoeyd en afgemat is, luyd het gelijck 't Water-blasen van een Butskop: Ook vliegd dan 't Water alleen als met druppelen op, vermits hy geen genoeghsaeme maght meer heeft, om 't selve in de hoogte te drijven. 't Geeft derhalven een geluyd, als wanneermen een leedige Kruyck onder Water houd, om deselve te laeten vol loopen. Alsmen dit hoord, soo heeftmen een gewis teecken sijner afgematheyd, en dat hy haest sal sterven.

+ Eenige Walvisschen blasen op 't laetste bloed, nae datse gewondet sijn geworden. Door deese bloed-blaesingh werden de Mannen in de *Chaloupen* leelijck begaeyd; en de *Chaloupen* selfs daer van soodaenigh toegesteld, als ofse met roode verwe besmeerd waeren. Ja de Zee, soo verr' als de Walvisch daer door heenen geloopen is, is'er van geverwd. Deese roode streeck

+ Gevaer der Chaloupen.
+ Der Walvisschen
+ Loop, nae datse
+ 't Harpoen in 't Lijf hebben.
+ Haer geblaes alsse nu afgemat sijn.
+ Bloed-blaesingh der Walvisschen.

kanmen seer verre sien, wanneer de Zee-baeren deselve sigh niet van malkander doen scheyden.

De Visschen, welcke swaerlijck gequetst sijn, ontsteecken sigh selven, soo datse, noch levendigh, stincken; en de Vogelen op haer komen sitten; eetende alsoo van haer by levenden lijve.

+ Na de Water-blasing werpen de Walvisschen eenige vettigheyd uyt, welcke op de Zee drijft, even gelijck sijn Zaed. Dit Vet is een seer begeerlijke kost voor de Malle-muggen, gelijck in 't Hoofd-stuck van dese Vogelen verhaeld is. Sy quaeken gelijk Kikvorsschen; en volgen den Walvisch met duysenden na, so dat hy meenigmael een grooter Gevolg van Vogelen, als een Koningh van Dienaren, heeft. *Sie Figuer A., by de Letter t.*

+ Somtijds scheuren de Harpoenen uyt de Visch. Dan passen de *Chaloupen* van andere Schepen op; en werpen, dese uytscheuringh gewaer werdende, haere Harpoenen daer in. Dus bekomense de Visch, schoon d'andere hem genoeghsaem de dood-steeck gegeven hebben. 't Is haer genoegh, dat hy sigh van 't Harpoen los gemaeckt heeft; en soo gaense met den buyt door, laetende aen d'eerste 't naesien.

Somtijds oock werden van twee verscheydene Schepen de Harpoenen te gelijck op eene Walvisch geworpen. Indiense de Visch krijgen, soo werd deselve gedeeld, en yeder bekoomd de helft: Gelijck te sien is in de *Figuer A., by de Letteren m. m.*

+ d'andere twee of drie *Chaloupen*, of soo veel als'er noch overig sijn, wagten tot dat de Walvisch weer boven koomd. Alsse nu sien dat hy vermoeyd is, steeckense hem met Lançen dood. Maer hier ontrent is 't grootste gevaer. Want die eerst de Harpoenen op den Visch uytwerpen, werden van de Walvisch afgescheyden, wegens sijne voortschietingh, en bevinden sigh alsoo verre van hem. Maer die hem met Lançen steecken, sijn soo wel op sijn Ligchaem, als aen sijne sijde, waerwaerts hy sigh heenen wendet. Dus bekomense meenige harde slagh, welckse van een Mensch niet souden willen verdragen.

+ Hier moet de Stierer wel nauw aght slaen, hoe de Walvisch loopt, of waer hy sigh heenen keerd, op dat de *Chaloup* hem geduerigh op de sijde is, ten eynde de Harpoenier met Lançen hem bereyken kan. d'andere Mannen in de *Chaloup* roeyen seer

+ By de Waeter-blaesing werpense eenige vettigheyd uyt.
+ Sommige bekomen 't Wild, 't welck andere genoeghsaem geveld hadden.
+ Welcke van de Walvisch-vangers 't meeste gevaer hebben uyt te staen.
+ Slaen der Walvisschen.

naerstigh met de Riemen; nu voor, dan aghterwaerts; 't welckse strijcken, en aenroeyen noemen. Want als de Walvisch sigh uyt 't Water verheft, slaet hy gemeenlijck met de Staert en Vinnen van sigh, soo dat 't Water stuyfd.

+ Een *Chaloup* aght hy als Stof. Want hy slaet deselve tot kleyne Spaenderen. Een groot Schip is hem te maghtigh, en harder als sijne Huyd. Of hy schoon met de Staert daer op smijt, so lijd hy doch de pijn daer van; waer tegens 't Hout geen gevoel heeft. Dickmael beschilderd hy hier door 't Schip soodanigh met sijn Bloed, dat hy maghtloos daer van werd.

+ Een goed Stierer is, naest de Harpoenier, d'aldernoodighste in een *Chaloup*; welcke hy met een Riem bestierd, voorwaerts uyt siende. d'andere vier Mannen keeren den rugg' na vooren, en sien nae aghteren. Derhalven roepen de Stierman en Harpoenier haer geduerigh toe: *Roey aen*; of, *strijck*. Daer door te kennen gevende, datse sigh wat naerder aen de Walvisch, of wat verder daer van moeten maecken.

+ De Steel der Lançen is een Stock, over de twee vademen (of twaelf voeten) langh; wat korter als een Pieck; gelijck gesien kan worden in de *Figuer Q., by de Letter g*. Het daer aen sijnde Yser heeft gemeenlijck de lenghte van eene vadem; voor aen spits, gelijck dat van een Spies. 't Is gesmeed van seer taey Yser, op dat het kon buygen sonder te breecken. Met deese Lançen steecktmen de Walvisch in't Lijf, gelijck voorgebeeld staet in de *Figuer A., by de Letter z*. Ontwijckt hy, een of meer Lançen in 't Lijf hebbende, soo heeftmen altijd meer der selver in voorraed; te weeten, vijf, ses of seven in yeder *Chaloup*. Dickmael heeft hy al de Lançen uyt drie, jae oock wel uyt vier *Chaloupen* in't Ligchaem steecken; soo datmen hem vergelijcken moght by een Egel met over-eynd staende pinnen. Hy koomd om 't leven gelijck yemand die in 't Water verdrinckt.

Toe-doeningh.

+ Hoedaenigh onse *Hollanders* de manier der Walvisch-vanghst beschreven hebben, sullen wy kortlijck hier invoegen, tot dies te beeter begrijp van 't geen hier boven gesteld is. Soo haest men een Walvisch gewaer werd, roeydmen flucks met drie *Chaloupen*, yeder voorsien met ses Mannen, derwaerts. Onder deselve is, in elcke *Chaloup*, een Harpoenier, die den Visch 't Harpoen in 't Ligchaem werpt. Die in de *Chaloupen* sijn, moeten sigh

+ Met de Staert.
+ Bestel in de Chaloup.
+ Beschrijvingh der Lançen, welcke de Walvisch in 't Lijf werden gestoocken.
+ Kort berigt

waghten, datse niet te nae by de Staert komen; wijl hy met deselve seer geweldigh van hem slaet. Soo haest hy geraeckt is, schiet hy met een groote snelheyd nae de grond; soo dat de Lijn, loopende langhs de rand van de *Chaloup*, daer van roockt, en in brand sou geraecken, indienmen niet geduerigh Water daer op goot. + Indien oock deese Lijn quam te verwarren, of te stuyten, soo werdse terstond afgekapt; anders sou de *Chaloup* t'onderste boven geworpen worden. Is de Lijn te kort, soo knoopen die van d'andere *Chaloupen* de haere daer aen. Echter sou dit alles niet konnen helpen, soo de Walvisch sigh langh onder Water kon houden. Maer hy moet haest weer boven komen, om adem te haelen. Dan vaerdmen met de *Chaloupen* daer nae toe. De Lijn wijsd de wegh waer hy te vinden is. Die eerst weer by hem koomd, schiet hem noch een Harpoen in 't Lijf. Stracks duyckt hy weer na de grond; maer koomd ten tweedemael op. Dan werd hy niet meer met Harpoenen geschooten; maer men valt hem aen met Lançen, of Piecken, welcke van tweederley slagh sijn, genoemd werp en stoot-lançen. d'eerste sijn geheght aen een Touw, gelijck de Harpoenen. Hebben oock 't selve gebruyck, doch sijn sonder weerhaecken aen 't Yser; soo datse uyt de Visch te rugg' gehaeld, en weer daer in geworpen worden; om alsoo den selven door veelheyd van wonden af te matten. Wanneermen dan bemerckt, dat hy sijne kraght begind te verliesen, (anders derf men hem niet naeby komen) soo genaeckt men hem met de stoot-lançen; diemen hem soo diep alsse gaen konnen in 't Ligchaem druckt; boven by de Vinnen, daer hy 't meeste gevoel heeft. + Wanneer nu Longen en Lever gequetst is; oock 't Bloed door de Blaes-gaeten hoogh uyt springhd (welcke Blaes-gaeten sijne Lught-pijpen sijn) soo laetmen hem voorts begaen, wijl hy dan eerst voornaementlijck en verschricklijck begind te woeden. Soo geweldigh slaet hy de Vinnen tegens 't Lijf aen, datmen 't geluyd meer als een halve Mijl weghs verr' kan hooren. Wanneer hy met de Staert op 't Water bonsd, ontstaet een gerught, als dat van 't los-schieten eens Canons. Deese Strijd des Walvischs met Menschen en Golven geeft een seldsaem Schouw-spel. Selfs de geene, die 't Jaerlijcks sien, konnen sigh echter niet onthouden van een geduerige aenschouwingh. Als hy nu langh genoegh dus gearbeyd, en in deese woede de *Chaloupen* somtijds een Mijl weghs of twee meê gesleept heeft, werd hy ten laetsten onmaghtigh, en gaet op d'eene sijde leggen, tot dat hy sterfd, en dan dood op den rugg' koomd drijven. + Allenxen werd hy nae 't groote Schip getrocken, en dan aen een sterck Touw vast gemaeckt, tot dat hy hoogh genoegh boven koomd. Want op den eersten dagh nae sijne dood drijft hy bynae geheel onder, of gelijcks 't Water. Op den tweeden dagh koomd hy de hooghte van ses of seven voeten boven. Op den derden soo hoogh, datmen van 't Schip af reght uyt op hem kan loopen. Dan werd 't Speck daer af gesneeden, met stucken welcke twee of drie-honderd ponden weegen: + Doch in 't Schip werdense kleyner gehackt, en in Vaten gedaen. 't Hackberd is de Staert des Walvischs. Van dit Speck werd de Traen gebrand; welcke, als sulcks op *Spitsbergen* geschied, veel beeter van reuck is, als de geene, welcke na gedaene reys in andere Landen van 't getonde Speck werd

+ Der Walvischvanghst,
+ Door de Hollanders daer van gedaen:
+ Met byvoegingh
+ Van eenige aenmercklijckheden

gekoockt. Voor yeder gevangene Walvisch heeft de Harpoenier honderd guldens voor sijnen loon. Onaengesien de Zee hier op sommige plaetsen over de duysend, jae veerthien-honderd en noch meer vademen diep is, soo heeftmen echter geen langer Touw, als van twee of drie-honderd vademen, van nooden; wijl de Walvisch soo diep neer-geschooten zijnde, noodwendigh weer boven moet komen, om lught te scheppen. Anders waer 't onmogelijck, dit geweldige Monster te vangen, of te dooden. Wanneer 't Bloed uyt de Blaes-gaeten opspringhd als een Stroom, tot groote stucken geronnen, gelijck Stoel-kussens, soo is sulcks een teecken, dat d'eedelste binnen-deelen gewondet sijn; en derhalven dat de Walvisch haest sal sterven. + Seecker oud persoon, die nu vijf-en-twintigh Jaeren aghter een, als *Commandeur* over de geheele Vloot, derwaerts was gereysd, verklaerde, schoon hy soo meenige Walvisch had sien vangen, dat echter sijne lust, om sulcks noch meer te sien, gantsch niet vergaen was. Noyt had hy soo gemacklijck en warm gelegen, soo gerust geslaepen, of hy stond terstond op, wanneer hy hoorde, dat'er Jaght op een Walvisch wierd gemaeckt, om deselve van 't begin af tot 't eynd toe te mogen by zijn.

+ Doe deese Visschery in 't begin gesoght wierd, en gevonden was, bemoeydemen sigh terstond, om Land te hebben. Men daght niet, datmen de Walvisschen in de wijde Zee sou konnen maghtigh werden. Vermits oock de Walvisch-vanghst doemaels in eene hand was, en een taemlijck getal deser Visschen gevangen wierden, hadmen geen oorsaeck, om dit stuck verder nae te dencken. Doch als de winst meer andere in d'oogen stack; en dat tusschen *Nova-Zembla* en de *Straet Davis* niemand aen Land koocken, noch op thien Mijlen by 't Land visschen derfde, welck Verbod echter in de Zee niet gold, soo hebben eenige gewaeghd, een proef deeser vanghst in de wijde woeste Zee te doen: Welcke soo wel geluckt is, als die by 't Land. Waer over men sigh echter heeft te verwonderen, wijlmen daer geen Ancker kan werpen; maer geduerigh, ontrent vier Maenden langh, de Winden en Golven moet volgen. + Waer by noch koomd, dat de Zee en 't We'er ongemeen onstuymigh is. Insonderheyd moetmen hier staen in een onophoudelijck gevaer, wegens de verschricklijcke Ys-schollen. Selfs in de *Spitsberghsche* Somer gaet 't Ys in 't Noorden en 't Oosten niet geheel wegh. Dickmael komen'er Schollen, door de Wind en Baeren aengeset, op de Scheepen aendrijven, welcke eenige Mijlen groot sijn: Waer van hier boven breeder beright is gegeven.

VIII. Hoofd-stuck.
Hoedaenigh men met de doode Walvisschen omgaet.

+ **A**Ls nu de Walvisch dood is, houdmen hem de Staert af. Eenige bewaeren deese Staert, en de Vinnen, om de groote Scheepen daer meê te behangen, als een middel,

+ Daer ontrent.
+ De Walvischvanghst eerst by 't Land begonnen.
+ Daer nae aengevangen in de wilde Zee.
+ Hoe men de Walvisch,

om 't aendringend Ys daer door af te weeren. De Staert verhinderd de *Chaloupen* in 't voortroeyen, vermits deselve dwars leght. Derhalven houwdmense af.

+ Voor de Staert maeckense 't eene eynd van Touw vast, 't ander eynd aghter aen de laetste *Chaloup*; gelijck gesien kan worden in de *Figuer A., by de Letter w*. 't Getal deeser *Chaloupen* is in alles vier of vijf, aghter aen malkander vast gemaeckt. Dus roeyense gelijcklijck heenen, 't welckmen Boegseeren noemd; sleepende alsoo de Walvisch tot aen 't groote Schip.

+ Dit gedaen zijnde, bindmen de Visch met stercke Touwen aen 't gedaghte Schip. 't Deel, daer de Staert afgehouwen is, maeckense voor aen 't Schip vast; de Kop aghter; 't midden koomd tegens 't middelste des Schips, by 't groote Wand aen 't Back-boord. Selden gebeurd het, dat de Walvisschen langer zijn, als de plaets van voor tot 't midden; ten waere de Scheepen kleyn sijn mogten: Gelijck te sien is in de *Figuer A., by de Letter x.* [*Hier werd gesproocken van de Walvisschen, welcke men traght te vangen, om Traen van te branden. Anders sijn'er van een seer geweldige grootte; gelijck wy anderweegen hebben aengeweesen. Men vind in de Noord-Zee tusschen* Nova-Zembla *en de* Straet Davis *wel sevenderley slagh deeser Visschen: Doch niet meer als eene soort soecktmen te vangen, welcke 't meeste Speck op sigh hebben, en, wegens haere domheyd, alderbest te bekomen zijn*].

+ Door Wand werd verstaen de plaets aen de zijde des Schips, daer de dicke Touwen nae de Mast heenen opgaen; langhs welcke men opwaerts kan klimmen, als op een Ladder. Aen de *Groenlandsche* Scheepen sijn'er gemeenlijck vier, of oock wel vijf, by malkander. Wanneer aen de groote, of middelste Mast-boom, vier soodaenige Ladders sijn gemaeckt, soo sijn'er aen de voorste Mast-boom, genoemd de Focke-Mast, maer drie; aen d'aghterste Besaen-Mast maer twee aen yeder zijde.

+ Door Back-boord werd verstaen de gangh van vooren nae 't aghterste in 't Schip ter regter-hand, Maer de zijde des Schips, wanneer ick van aghter nae vooren toe gae, oock ter reghter-hand, werd 't Stier-boord genoemd, vermits men van 't Roer (of Stier) na vooren gaet.

+ Die onder de Schip-lieden aldereerst een doode Walvisch siet,

+ Nu dood sijnde,
+ Aen 't Schip brenghd.
+ Wat 't woord Wand beteeckend.
+ Back-boord, Stier-boord.
+ Die eerst een doode Walvisch siet, verdiend een Ducaet.

roept terstond: *De Visch mijn*; en bekoomd van de Kooplieden een Ducaet; tot een vereeringh voor sijn goede opsight. Om nu dit stuck gelds te moogen winnen, klimmen veele boven in de Mast; op hoop, datse een doode Visch moghten sien drijven. Maer meest moetense weer af klimmen (sonder de Ducaet verdiend te hebben) met klapper-tanden, jae met half vervroorne handen en voeten.

[+] Wanneer nu de doode Walvisch aen 't Schip vastgemaeckt is, soo houden sigh aen desselven andere (of buyten-) zijde twee *Chaloupen* by hem. In yeder derselve staet een Man, of Jongen, met een lange Haeck in de handt, aen 't Schip geheght, om vast te blijven leggen. De Harpoeniers, of Speck-snijders, staen voor in de *Chaloup*, of anders op de Walvisch, met Leedere Kleederen aen 't Ligchaem; of andere, nae dat elck betaelen kan.

[+] Sy hebben oock Laersen aen de Beenen; onder de Hack beset met spitse Nagelen, op datse vast staen moghten; vermits de Visch glad is, soo datmen lightlijck sou konnen uytschieten en afvallen, gelijck op glad Ys.

Deese twee Speck-snijders hebben voor dien arbeyd bysonder geld; te weeten, vier of vijf Rijcksdaelers.

[+] Aldereerst snijdense een groot stuck af aghter van 't Hoofd, by d'oogen. 't Selve noemense 't Kenter-stuck; beteeckenende soo veel als 't omwindel, of omganghs-stuck, want kenteren is by haer omwinden. Gelijckmen 't andere Speck al t'saemen met lange riemen van de Walvisch snijd, ten eynde uyt, soo snijdmen daer tegens dit groot soo genoemde Kenterstuck, hoe langer hoe verder van de Visch af, rondom deselve. Dit dus gedaen, en 't gedagte stuck rondom van 't Vleesch afgeligt zijnde, reyckt van gelijcks 't water af tot aen de Mast-korf; dat is, tot aen 't midden van de Mast-boom; alwaer een ronde omgangh van Plancken is gemaeckt, op welcke men staen kan. Lightlijck staet hier uyt af te neemen de dickte eens Walvischs, alsse soodaenigh zijn, gelijck onse grootste was.

[+] Aen dit Kenterstuck is een dick Touw vast gemaeckt, onder aen de Mast-korf gehegt. Hier meê werd de Visch uyt 't water gelight, op datmen'er bequaemlijck by komen mogt. Doch door de swaerte neyghd sigh 't Schip geheel op d'eene zijde, daer de Visch leght.

+ Hoedaenig
+ Met den aen 't Schip nu
+ Vast gemaeckten Walvisch gehandeld werd.
+ Speck-snijdingh.

+ Hoe taey 't Speck is, kanmen hier aen bemercken. In dit groote Kenterstuck snijdmen een gat, waer door 't Touw gestoocken en aengeheght werd; doch niet diep onderwaerts. Evenwel werd de Visch daer meê omgekeerd; gelijck te sien is in de *Figuer A., by de Letter k.*

+ Daer nae snijdmen, onder 't gedaghte Stuck, groote riemen Speck in de lenghte heenen. Deese, vermitsse seer swaer zijn, werden op deselve wijs door Touwen in 't Schip gewonden, gelijck wy afgeteeckend hebben in de *Figuer A., by de Letter l.* Hier snijdmense dan tot kleyne vierkante stucken, yeder ontrent een halve El langh. De twee Mannen, welcke deese vierkante stucken snijden, hebben lange Messen in de hand, gelijck de twee Speck-snijders, die op de Walvisch staen.

+ Deese Messen, t'saemen met 't Heght, of de Steel, sijn ontrent soo langh als een Man. Hoe meer, of verder, men 't Speck van de Walvisch af-lost, gelijck de Huyd van een Os werd gevild, hoe dieper sy oock met Winden 't Speck moeten optrecken, op dat het verr' van malkander kome te staen, en sy dies te beeter snijden konden. Alsmen nu sulck een stuck Speck om hoogh heeft gewonden, trecken 't de daer op passende Mannen in 't Schip, en doen'er 't Touw af, waer aen 't vast-gemaeckt was.

+ Wanneer dit Touw door 't Speck-stuck werd gehaeld, knooptmen 't soodaenigh vast, dat'er als een ringh of opening boven 't Speck blijft, waer door men een grooten Haeck steekt; boven met een dick Touw aen een Rol vast gemaeckt; waer door de lange Touwen gaen, tot in 't midden des Schips: Daer noch een ander dicker Touw van de voorste tot de middelste Mast geheght is, waer aen deese Opwindinghs-Lijnen vast zijn. Aghter in 't Schip by d'andere Winde, de Spil genoemd, oock wel voor in 't Schip, werd noch een andere Spil, of Winde, geset: En deeser wijs word al 't Speck in 't Schip gewonden.

+ In 't Schip staen twee Mannen, oock wel maer eenen, nae dat sulcks noodigh is, met Haecken, soo langh als een Man. Hier meê houdense 't groote stuck Speck, 't welck de gedaghte twee Mannen in 't Schip met de lange Messen tot vierkante stucken snijden. Noch eenen staet'er by, hebbende een korte

+ Taeyheyd des Specks.
+ Verder beright
+ Van deese Speck-snijdingh:
+ En welcker wijs de groote stucken speck
+ In 't Schip gewonden werden.

Haeck met een Ringh in de hand. Met deselve steeckt hy in de gemelde vierkant-gesneedene stucken, en leghtse op de Banck, daerse dan voorts tot kleyner werden gesneeden.

[+] De twee eerst-gedaghte Mannen met de lange Messen, die de groote stucken Speck snijden, welckese Flens-stucken noemen, staen aen 't Back-boord des Schips, daer de Walvisch aen vast leght. d'andere; die 't Speck voorts ten vollen tot kleyne stucken maecken, hebben haere plaets aen d'andere zijde des Schips; gelijck voorgesteld is in de *Figuer A., by de Letter i.*; te weeten, alsmen van 't Stier nae vooren toe gaet, ter reghter-hand; op dat haer niets moght verhinderen, en sy met dies te meer gemack de Huyd van 't Speck van haer af in 't water konden werpen.

[+] Wanneer 't een goede Walvisch-vanghst is, en datmen geen tijd wil versuymen, als deselve sigh aenbied om Visschen te bekoomen, soo sleepense de gevangene Visschen aghter 't Schip heenen, en vervolgen haere Jaght. Alsse dan eenige tijd overig hebben, snijdense alleen groote stucken Speck af, en smijten deselve beneden in 't Schip neer. Wanneerse dan oock buyten de Vaten geen Speck meer laeten konnen, soo seylense nae een Haven; of, soo 't stil-windigh is, blijven in de Zee; maecken sigh aen een Ys-schol vast, en drijven met de Stroom of Wind voort. Ondertusschen vullense dan de Vaten, om weer plaets te krijgen.

[+] d'overige Mannen snijden 't Speck in kleyne stucken op een daer toe gemaeckte Tafel of Banck. Voor aen in deselve is een Nagel geslaegen. Daer op stekense een Haeck met een Ringh. De Haeck stootense in 't Speck, op dat het vast moght leggen, wanneerse 't in kleyne stucken snijden. Vermits 't seer taey is, soo moet het vastigheyd op de Banck hebben. De zijde, daer de Huyd op sit, leghtmen onder; en dan snijdmen 't Speck by stucken daer van.

[+] De Messen, daerse 't Speck meê snijden, sijn korter als d'andere groote Messen; ontrent anderhalf El langh met de Steel. Geduerigh snijdense van sigh af, om van de vettigheyd niet bespat te werden. Lightlijck konnense in dit werck een Zenuw in de Handen of Armen verwringen; soo dat 't Leede-water koomd te verschieten.

+ Speck-snijders, die de groote tot kleyne stucken maken
+ Hoemen met 't Spek handeld, als 't een goede Walvisch-vanghst is.
+ Banck, daer men 't Spek op snijd.
+ Speck-messen.

+ De geene, die 't weecke, taeye Speck met een langh Mes in kleyne stucken hackt, noemense de Kapper. Hy werd seer leelijck van de vettigheyd besoedeld: Derhalven is hy oock met oude lompen omhangen; soo dat hy byna de gedaente van een Sot vertoond.

+ Eenigh Walvisschen-Speck is wit. Ander geel; noch ander rood. 't Witte Speck is vol kleyne Zenuwen. Heeft oock niet soo veel vettigheyd of Traen in sigh, als 't geele: 't Welck byna geele Boter schijnd te zijn. Dit is 't beste Speck. 't Roode en waterige koomd van de doode Walvisschen. Want ter plaets daer de vettigheyd uytgeloopen is, set sigh veel bloeds. Van dit Speck koomd naederhand de minste en sleghtste Traen.

+ Voor de Tafel staet een Goot, of booven-opene Pijp, van Plancken t'saem-geslaegen; waer in 't kleyn gesneedene of gehackte Speck geworpen werd. Daer by staet een Jongen, die 't gedaghte Speck vervolgens nae malkander langhs de Goot voort schuyfd in een Buydel, voor aen de Goot vastgemaeckt; hebbende de gestalte van een Worst; soo langh, datse tot onder in 't Schip neergaet. Uyt deese Buydel valt 't Speck in de Balje, of Trechter van Hout; gesteld op de leedige Quarteelen, of Vaten. De Mannen, onder in 't Schip staende, passen op, tot dat de Vaten vol sijn. Dan werdense wegh geset, en bewaerd tot datmen'er Traen van brand.

+ Wanneer nu 't Speck van d'eene sijde des Walvischs is gedaen, soo snijdense (eerse de Visch kenteren, of omkeeren) 't Visch-been daer uyt, t'saemen in een stuck; van sulck een swaerte, dat al de Mannen des Schips genoegh te doen hebben, om 't selve op te winden. Hier toe gebruyckense bysondere Haecken. Twee der selver sijn vast gemaeckt aen de sijden, en een in 't midden des Visch-beens; wel voorsien met stercke Touwen; gelijck afgebeeld staet in de *Figuer R*. Daer nae snijdense 't andere Visch-been aen d'andere sijde uyt; en winden 't op deselve wijs in 't Schip. Hier werd het van malkander gehouwen, in sulcke stucken, als in onse Landen werden gebracht: Daer deselve dan voorts stuck voor stuck afgesneeden, gesuyverd, en tot Balijnen gemaeckt werden.

+ Speck-Kapper.
+ Wit, geel en rood Speck.
+ Hoe 't Spek in de Vaten werd gebracht.
+ Hoemen met 't Walvisch-been handeld.

+ Dit Visch-been behoord alleen de Kooplieden of Reeders des Schips. De geene, welcke op *Part* vaeren, dat is, op geluck, of'er veel of weynigh Walvisschen gevangen sullen werden, bekoomen voor yeder Quarteel, of Vat Traen, 't bedongene Geld. d'andere, welcke op maendlijcke Besoldingh sijn aengenoomen, ontfangen haer geld wanneer de Scheepen weer te Land koomen, 't sy men veel of weynigh gevangen heeft. De schaede of winst is voor de Reeders.

+ De Haecken, daer men 't Visch-been meê opwind, sijn bysonderlijck daer toe gemaeckt, gelijck de Balcken uyt een Waegh. Aen beyde d'eynden sijn twee scharpe Tacken; welcke men tusschen 't Visch-been slaet. In 't midden des Balcks is een lange Steel met een Ringh vast geheght, waer in de Touwen vast gemaeckt worden. Aen de Steel sijn noch twee andere kromme Haecken, als Vogel-klauwen, vast; met een Ring, welcke om de Steel gaet. Aen deselve sijn de twee Tacken, of kleyne Haecken, geheght.

+ Inde Ringh, daer de Touwen vast gemaeckt zijn, is boven noch een andere kromme Haeck met een Ringh vast; gelijckmen in ons Land gebruyckt aen de Kraenen, waer meê swaere dingen werden opgewonden. In 't midden, tusschen deese beyde Haecken, is dwars over noch een ander Touw vast, op dat d'onderste Haecken gelijck, sonder te verschieten, bleven; en 't Visch-been alsoo niet in 't water vallen of sincken moght.

+ De twee aghterste Tacken slaetmen aghter tusschen 't Visch-been in: De twee voorste korte nae vooren toe. Deeser wijs werd 't Visch-been gehouden en opgewonden; gelijck als een Tand-trecker met sijne Tangh een Tand uyt eens Menschen Mond breeckt.

+ Als nu 't Speck van de doode Walvisch is gesneeden, laetense den overigen Romp drijven: Welcke dan diend tot Spijs voor de Roof-vogelen, wanneer deselve hongerigh zijn. Anders vallense veel liever op de doode Walvisschen, daer 't Speck noch op sit, als zijnde voor haer een aengenaeme kost.

+ Seer geerne laeten de witte Beeren sigh daer by vinden, 't sy dat'er noch Speck op sit of niet. Alsse hier van gegeeten hebben, siens"er uyt gelijck de Villers Honden, die met Muyl,

+ Belooningh der Walvisch-vangers.
+ Wercktuygen, welckemen gebruyckt,
+ Om 't Walvisch-been
+ In 't Schip te winden.
+ De Romp, der Walvisschen,
+ Als'er 't Speck af is, is de Spijs

Kop en Voeten in een dood Aes hebben gewroeteld. Haere Sneeuw-witte Huyd schijnd ter dier tijd in een geele veranderd te zijn. Dan hebbense oock dit gebreck, dat haer 't Hayr uytvalt: Ter welcker oorsaeck haere Huyden dan seer weynigh waerdigh zijn.

+ Als ergens een doode Walvisch wat verr' van de Schepen afleght, soo werd deselve aen de Schip-lieden ontdeckt door de Vogelen, die sigh in ontelbaere meenighten daer ontrent laten sien. Oock door de witte Beeren, die nae deese Spijs seer begeerigh zijn (*Sie d' Afteeckeningh in de Figuer B., by de Letter g.)* Voornamentlijck in 't Voor-jaer, wanneer noch niet veel Walvisschen gevangen sijn geworden, sijnse aldergraeghst nae deese Buyt. Maer als'er veele doode Walvisch-rompen in 't water drijven, eetense sigh sat wanneerse willen. Men siet haer derhalven dan niet in sulcke meenighten meer ontrent deese Visschen. Vermitse oock soo veel Aes vinden op verscheydene plaetsen, soo hebbense sigh gintsch en herwaerts verdeeld.

X. Hoofd-Stuck.
Vande Vet of Traen-brandingh.

+ **V**Oor deesen hebben de *Hollanders* de Traen gebrand in *Spitsbergen*, op *Smeerenburgh,* en by de *Harlinger-Koockery.* Tot bewijs daer van, vindmen hier noch allerley gereedschap, behoorende tot de Traen-brandery; gelijck wy hier boven hebben verhaeld in 't eerste Hoofd-stuck des tweeden Boecks, daer wy handelden van de gelegenheyd des Lands *Spitsbergen.*

+ De *Françoisen* branden 't Speck in haere Scheepen tot Traen. Waer door dan meenig Schip in *Spitsbergen* door Vyer en Vlam werd verslonden. Terwijl ick daer was, viel dit twee *Françoische* Scheepen ten deel.

+ d'oorsaeck, waerom 't Speck in *Spitsbergen* werd gebrand, is, om datse meer Traen als Speck in de Vaten konnen laeden, en derhalven de Scheepen rijcklijcker konnen bevraghten. Sy

+ Der Beeren en Vogelen
+ Voortijds wierd de Traen van de Hollanders in Spitsbergen gebrand.
+ De Francoisen
+ Doen sulks in haere Scheepen

meenen hier meê de grootste winst te doen, wijlse al t'saemen op *Part* vaeren; dat is, sy bekoomen geld nae datse veel of weynigh hebben gevangen.

+ Ons Volck doet, gelijck alreeds geseghd is, 't Speck in de Vaten. In deselve gierd het gelijck als Bier. Evenwel weet ick niet, oyt gebeurd te sijn, dat eenige Vaten in stucken sprongen; schoonse allerwegen dight en vast toegemaeckt waeren. 't Speck werd daer in meest tot Traen.

Op de honderd Quarteelen, of Vaten, varsch Walvisch-vet, verliesd men, wanneer 't uytgebrand is, twintigh Quarteelen; wat min of meer, nae dat 't Speck goed is.

+ By de Traenbrandery voor *Hamburgh* schuddense 't Vet uyt de Vaten in een groote houtene Trogh. Uyt deese Trogh werd het door twee Mannen gegooten in de daer by-staende Ketel; waer in twee Quarteelen Speck gaen.

+ Onder d'ingemetselde Ketel leghtmen Vyer. In deselve werd 't Speck gekoockt, of uytgebraeden; gelijckmen ander Vet uyt-smelt. Deese Ketel, anders genoemd Braed-pan, is seer wel bewaerd en versorghd, gelijck geschied ontrent de Ketelen der Verwers. S' is gantsch breed; vlack gelijck een Braedpan, gemaeckt van Koper.

+ Wanneer nu 't Vet wel uytgebraeden is, soo werd het met Ketelen uyt de Pan geschept in een groote Seef, op dat het klaer daer door uyt-liep. 't Andere werd wegh geworpen.

+ Deese Seef staet op een andere groote Trogh, of Back, tot boven de helft met koud water opgevuld. Hier in werd 't heete Vet, of de Traen verkoeld. Al d'onreynigheyd, welcke noch in de Traen moght sitten, 't sy bloed, of ander vuyl, sinckt in dit water nae de grond, en de klaere Traen drijft boven, gelijck ander Vet, of Oly.

+ In deese Back, of Trogh, steeckt een kleyne Goot; gaende nae een even soo groote Back, of Kom. Door deselve loopt de Traen, wanneer d'andere Trogh bynae vol is, tot in de derde Trogh, op deselve wijs met koud water gevuld. Hier in werdse noch voorts gekoeld, en veel klaerder als te vooren.

+ In de derde Trogh steeckt weer een andere Goot. Door deselve loopt de Traen in 't Packhuys, in een vierde Trogh. Uyt welcke de gedagte Traen in de Quarteelen, of Vaten werd ge-

+ 'tSpeck werd nu in Vaten gedaen; en hoe veel 't door 't kooken verliesd
+ Op hoedaenigh
+ Een wijs
+ 't Walvisch Speck
+ Te Hamburgh
+ Uytgebrand
+ En tot Traen gemaeckt

vuld. Sommige hebben maer alleen twee Troggen, of Backen; anders oock Kommen genoemd. In plaets derselve gebruyckense in *Spitsbergen* Chaloupen.

+ Wanneer nu 't Speck uytgebrand, en tot Traen gemaeckt is, soo bekoomen de geene, welcke op *Part* gevaeren hebben, voor yeder Quarteel, of Vat Traen, 't bedongene geld; en begeven sigh dan haers weghs

+ Van 't overblijfsel nae d'eerste uytbrandingh maecken sommige noch bruyne Traen. Doch de geene, die de moeyte niet aenstaet, werpen 't wegh voor de Honden,

XI. Hoofd-stuck.
Van de Vin-visschen.

+ **D**E Vin-visch is in grootte de Walvisch gelijck. Doch in dickte overtreft de Walvisch wel drie of viermael de Vin-visch.

+ In de loop door 't water kendmen de Vin-visch uyt de Walvisch by de Vinnen, welcke bynae op de Staert aghter aen den Rugg' staen. Oock kanmen hem uyt de reghte Walvisch onderscheyden by 't water-blaesen; 't welck de Vin-visch veel stercker als de Walvisch doet.

+ Sijn Bugchel op de Kop is langhs heenen gekloofd. Dit is sijn Blaes-gat, waer uyt hy 't water blaesd; veel hooger en sterker als de Walvisch, gelijck wy alreeds geseghd hebben. Doch deese Bugchel is niet soo hoogh als die aen de Walvisschen: Oock de Rugg' niet soo diep ingeboogen.

+ De Lippen der Vin-visschen sijn bruynaghtigh van verwe, vercierd met draeyingen, gelijck een Lijn, of Touw. Aen de bovenste Lip hanghd het soo genoemde Visch-been; gelijck aen de Walvisschen

+ Of hy de Mond op en toe doet, daer van sijn de meeningen verschillende. Eenige houden 't daer voor, dat hy deselve niet kan openen: Doch hier in feylense. Hy loopt wel niet geduerigh met opgespalckte Kaecken, soo dat hem 't Visch-been ter sijden buyten de Lippen sou uythangen, gelijck

+ Oock in de Vaten.
+ Gedaen werd.
+ Onderscheyd
+ Tusschen
+ De Vin-visschen
+ En Walvisschen.
+ Of de Vin-visch de Mond kan op-doen.

de reghte Walvisschen: Maer echter kan hy de Muyl op doen, wanneer hy wil.

+ Binnen de Mond, tusschen 't Visch-been, is hy gantsch ruygh van Hayren, sigh vergelijckende met Paerds-hayr. 't Selve sit inwendigh aen 't Visch-been, en aen 't kleyne Visch-been, 't welck eerst voortkoomd. De verwe is blauw. 't Andere Visch-been is bruyn; oock doncker-bruyn met geele streecken. Deese houdmen voor d'oudste. 't Blauw koomd van de jonge Vin-visschen, en Walvisschen.

+ De verwe van de Vin-visch is niet Sammet-swart, gelijck die van een Walvisch; maer van sulck een *coleur*, als de Seelt-visschen hebben.

+ Aengaende de Ligchaems-gestalte; hy is langh, rond en smal. Heeft niet soo veel Vet, of Speck, als de Walvisch: Derhalven men oock geen sonderlinge begeerte heeft, om hem te vangen; wijl 't geen van hem koomd de moeyte niet kan vergelden.

+ Veel gevaerlijcker is de Vin-visch te dooden, als de Walvisch; wijl hy sigh veel sneller kan beweegen, keeren en wenden. Soodaenigh stoot hy van sigh met de Staert en Vinnen, datmen met de *Chaloupen* niet dight ontrent hem derf koomen. Alderbest kanmen hem met Lançen de dood veroorsaecken.

+ Men heeft my verhaeld, dat eenige Maets eens onvoorsiens 't Harpoen in een Vin-visch wierpen: Die daer op de *Chaloup*, met al de daer in zijnde Mannen, onder een groot Ys-veld ruckte. Niemand is'er afgekoomen, die kon seggen, hoe 't met d'andere gegaen was.

Sijnen Staert leght over dwars, gelijck die van de Walvisschen. Wanneer deese Vin-visschen koomen, sietmen geen Walvisschen meer.

Verder beright van de Walvisschen-Traen. Bemanningh der Groenlandsche Scheepen. Hoe deselve beweerd sijn. Chaloupen. Spijs en dranck. Scheurbuyck, en welcke Persoonen aldereerst daer van aengetast worden.

+ 't Vet, of de Traen der Walvisschen werd in meenighte ver-

+ Visch-been.
+ Verwe.
+ Lighaems gestalte.
+ Sijn gevaerlijck te dooden.
+ Voorbeeld.
+ Gebruyck der Traen.

beesighd van de Seepsieders, Leertouwers, en verscheydene andere Handwerckers: Doch aldermeest verbrand in Lampen; en alsoo gebruyckt in plaets van Oly.

+ De *Groenlandsche* Scheepen sijn wel van Volck voorsien: Gemeenlijck sijn'er tusschen de dertigh en veertigh, oock wel meer Persoonen op: Voornamentlijck in de groote, welcke ses *Chaloupen* bygevoeghd zijn. Soodaenige Scheepen konnen van aght-honderd tot duysend Quarteelen, of Vaten, Speck laeden.

+ De kleyne Scheepen hebben gemeenlijck minder Laedingh, als vier, vijf, ses, tot seven-honderd Quarteelen. Deese hebben by elck Schip vijf *Chaloupen*.

+ Oock vaeren'er *Galliots* nae *Spitsbergen*, om Walvisschen te vangen; Deese hebben yeder drie, somtijds oock wel vier *Chaloupen* by sigh.

+ Eenige setten deese *Chaloupen* op 't Verdeck des Schips; of hangen deselve aen de zijden. Meerendeel geschied dit hangen in *Spitsbergen*, of by 't Ys; op dat de *Chaloupen*, soo haest'er *Val*,*val* geroepen werd, terstond in de Zee neer gelaeten konden worden.

+ Ondertusschen blijven in 't Schip de Stierman, de Barbier, de Kuyper, en een Jongen; tot bewaeringh en bewaeckingh van 't selve. De Schipper, of Commandeur selfs, met 't overige Volck, moeten, d'een soo wel als d'ander, op de Walvisschen-Jaght passen.

+ In elck Schip sijn 60. Lançen. 6. Walrus-Lançen. Soo veel Lançen en Harpoenen, soo veel Stocken sijn'er oock, daer toe behoorende. 40. Harpoenen. 10. lange Harpoenen, met welcke men de Walvisch onder 't water schiet. 6. kleyne Walrus-Harpoenen. 30. Lijnen, of Walvisch-Touwen. Yeder heeft de lengte van taghtigh of tnegentigh Vademen.

+ In elcke *Chaloup* neemense met sigh, tot de Jaght, twee oock wel drie Harpoenen, en ses Lançen. Voorts een Walrus-Harpoen, en twee of drie Walrus-Lançen; drie Touwen, en vijf of ses Mannen, nae dat de *Chaloupen* groot sijn. In deselve sijn de Harpoenier, Lijn-schieter, en Stierer. Al t'saemen, behalven de Stierer, die met sijne Riem stierd, roeyense gelijcklijck nae de Walvisch. In elcke *Chaloup* is oock een Kap-mes, om daer meê 't Touw af te houwen, wanneerse de

+ Bemanning der Groenlandsche Scheepen.
+ Laedingh.
+ Galliots.
+ Chaloupen.
+ Verdeelingh van 't Speck.
+ Geweeren in de Scheepen, tot de Walvisch-vanghst.
+ Geweeren in de Chaloupen.

Walvisch niet volgen konnen. Oock hebbense Hamers, of, soose die noemen, Kloppers.

+ Veel meer andere Wercktuygen sijn'er, als, Bijlen, Dreggen, veelerley slagh van Messen, waer meê 't Speck van de Walvisschen gesneeden werd, en welcke my getoond wierden van de Schipper *Daniel Quint*. Deese hebben veelerley Naemen. Schoon ick deselve hier beschrijven wou, soo sou echter de Leeser my hier ontrent niet konnen verstaen, of de gestalte daer van bevatten. Hy sal derhalven geduld gelieven te neemen, tot op een andere tijd; wanneer ick de Beschrijvingh duydlijcker sal maecken door de bygevoeghde Figueren.

+ Eeten en Drincken werd voor de Maets ingescheept, en haer gegeven na Schips gelegenheyd. Die wat beters begeerd, moet sulcks op de reys meê neemen, soo veel hy wil, en als hy kan.

+ Luyaerts bekomen op deese Toght de Scheurbuyck; doch die frisch in de wind sien, en op 't Schip gaen wandelen, doet de koude geen schaede, en de Leeden werden beweeghd. Gelijck 't Schip in de Zee huppeld of slingerd, nae deselve Maet leerdmen sijnen gangh righten.

+ Deese Scheurbuyck is de gemeenste Sieckte op de *Spitsberghsche* Reys. Daer by komen noch Koortsen, Geswellen, en verscheydene toevallige Kranckheden. Hier op moet een *Chirurgijn* bedaght sijn, om goede Genees en Heel-middelen uyt 't Vaderland meê te neemen; wijl op de Zee niets te krijgen is.

+ De geene, welcke op desen Toght komen te sterven, werden in *Spitsbergen* begraven; of men werpt de Lijcken in de Zee. Daer op werd een Stuck Geschut gelost.

XII. Hoofd-stuck.
Van de Snot of Slijm-visschen, en Zee-qualm.

+ **S**Not of Slijm-visschen noem ick de soodaenige, welcke niet anders als enckel Slijm sijn; en derhalven gantsch doorsightigh. Van deese sijn my verscheydene Geslaghten voorgekomen; welcker sommige Vinnen schijnen te hebben,

+ Verscheydene Werktuygen.
+ Scheeps-Spijsen.
+ Wie lighst de Scheurbuyck
+ Op dese reys bekoomen.
+ Begraving.
+ Snot-visschen.

gelijck de geene, welcke ick Zee-gods-Paerdekens noem. Andere sijn de platte Slecken gelijck-vormigh. Aen deese sietmen, in plaets van Vinnen, twee kleyne Stengelkens, als Vederen.

+ Boven dese heb ick noch vierderley slagh van Snot-visschen gesien; verr' afwijckende van de vorm der andere Visschen. De Schip-lieden noemense Zeequalm; even als waerense een dicke t'saemgedrongene Damp uyt de Zee.

+ Men noemdse oock in 't Latijn *Urtica Maris*; in onse Tael Zee-Neetelen; vermitsse, door d'aenraeckingh, hittige smerten veroorsaecken, en op de Huyd branden gelijck Neetelen.

+ 'k Heb wel in gedaghten gestaen, dat dese Snot of Slijm-visschen moghten sijn een verrot uytgeworpen Visch-zaed; 't welck, wegens de vervuylingh, sulcke brandende smerten aenbrenghd. Datse oock een verscheydene gestalte bekoomen, nae den verscheydenen aert van 't zaed der Visschen; sommige als Rogchen, andere als Walvisschen, e.s.v. Doch nae rijper overweegingh dunckt my sulcks niet gelooflijck te zijn: Wijl 't leven een al te heerlijcken saeck is, als datmen 't sou soecken uyt verrot en weghgeworpen zaed.

+ Sy maecken de Zee geheel suyver, wijl allerley onreynigheyd op deselve sigh aen haer vast set, en daer aen blijft kleven, gelijck een Klis aen 't Laecken.

'k Sal nu treeden tot de Beschrijvingh van eenige deser Snot-visschen in 't bysonder.

1. Zee-Gods-Paerd.

+ Dese kleyne Visschen hebben een gantsche over-een-koomingh met de Zee-netelen, wegens de doorsightigheyd haers ligchaems. Oock versmeltense gelijck de Zee-netelen, wanneermen haer in de hand houd.

+ Onder aen den hals hebbense twee Vinnen, aldernaest over-een-koomende met die van de Walvisschen. Sy vergelijcken sigh seer wel met de kleyne Backers Koeckjens, welcke by ons Timpjens werden geheeten; gemaeckt nae de vorm der langhwerpige soo geseyde Paesch-koecken. Want in 't mid-

+ Zeequalm; oock genoemd
+ Zee neetelen.
+ Gedaghten, en naerder gedaghten des Schrijvers hier over.
+ Vreemdigheyd.
+ Beschrijvingh
+ Van 't slagh

den sijnse dick: Aen beyde d'eynden loopense dun of spitsaghtigh toe.

+ Anders is dit Vischken 't Diertje, 't welckmen Gods-Paerdeken noemd, in ligchaems-gestalte gantsch gelijckvormigh, behalven dat 't lijf wat dicker is, en benedenwaerts eerst spits toegaet. De Kop is rond en breed; in 't midden gekloofd. Heeft kleyne Hoornkens, ontrent soo langh als de breedte eens Stroohalms.

+ Voor aen 't Hoofd sitten twee rijen Kornkens, roodverwigh, en ses in getal, in yeder ry drie. Of deselve Oogen mogen zijn, kan ick niet weeten. De Mond is gekloofd.

+ Van de Mond gaet 't Ingewand beneden in 't ligchaem af. 't Welckmen genoeghsaem kan sien, vermits dese Visch doorschijnigh is. De verwe deses Ingewands is geel en swart. Maer die van de geheele Visch gelijck 't Wit van een Ey. Hy beweeghd sigh in 't Water gelijck de Zee-neetel.

+ De grootte is in de *Figuer* afgeteekend. 'k Ben van gevoelen, datse de Vogelen ter Spijs dienen, vermits de Lomben, Duyf-duyckers, Papegay-duyckers, en andere sigh gemeenlijck laten vinden daer dese Vischkens boven op 't Water swemmen.

+ De geene, welcke ick hier heb voorgesteld, wierd afgeteeckend in de Suyd-Bay van *Spitsbergen*, op den twintighsten der Somermaend.

Sie de Figuer.P., by de Letter f.

2. Slecken-Snot of Slijm-visch.

+ Dese Slecken-snot-visschen sijn oock gantsch doorschijnigh, gelijck de Zeenetelen, doch plat gewonden, of gedraeyd; gelijckmen op 't Land wel diergelijcke platte Slecken-schaelen vind.

+ Uyt 't uyterste deel, daer hy open is, gaet over dwars een Stengelken, gelijck de Balck in een Waegh, aen beyde de zijden ruygh, gelijck een Schrijf-veder. Met dit Stengelken beweeghd hy sigh op en neer, gelijck de Zee-netel. De verwe deser Visschen is bruyn.

+ Met groote meenighten sietmense op 't Water drijven, gelijckmen ontelbaere Stofjens in de Sonnestraelen gewaer werd.

+ Der Snot-visschen
+ Welcke
+ Genoemd
+ Worden
+ Zee-gods-Paerdekens
+ Beschrijvingh
+ Van een ander slagh
+ Der Snot-visschen

Men houd het daer voor, datse de Spijs der Walvisschen zijn. Doch beswaerlijck kan ick geloven, dat sulcke groote ligchaemen hier van genoeghsaem voedsel trecken, en soo veel Speck setten souden konnen. Veel waerschijnlijcker dunckt my, datse de Vogelen, als Lomben, Duyf-duyckers en Papegay-duyckers, tot Aes verstrecken.

+ Niet grooter sijnse, dan als ick eene hier afgebeeld heb voorgesteld. In de *Suyd-Bay* van *Spitsbergen* bequaemen wy deselve met hoopen; op den twintighsten der Somermaend. In 't Ys heb ick'er geen vernoomen.

+ De Zeevaerende persoonen sien dese Vischkens voor Spinnen aen. 'k Souse oock daer voor gehouden hebben, indien ick deselve niet in de hand genoomen; naerder aengemerckt, en alsoo bevonden had, dat gantsch geen gelijckvormigheyd tusschen haer en de Spinnen is.

Sie de Figuer Q., by de Letter e.

3. Wortel-Snot of Slijm-visch.

+ Dese Visch vergelijckt sigh met sijn bovendeel, namentlijck de Steel met de Kop, seer wel met de van ons soo genoemde Padde-stoelen; want 't gaet meê met een ronde, dicke Steel als door de Stoel. Doch heeft een blauwe Knop, die noch eens soo dick is als de Steel. 't Gedaghte bovendeel soumen seer wel mogen vergelijcken met de van Stroo gevloghtene Hoeden, welcke de Vrouwspersoonen by ons gewoon sijn op 't Hoofd te setten.

+ Van de Steel beneedenwaerts werd hy weer dick, en rond; evenwel is hy hier smaller als de Stoel. 'k Hebse gesien, datse van onder op nae om hoogh drongen, en van boven weer nae onder; even gelijck een Stock, diemen onder Water stoot, weer om hoogh stijghd.

+ 'k Bequamse in de Noord-zee, tusschen 't *Heylige Land(Hilgeland)* en d'*Elve*, daer 't *Elve-water* sigh met de Zee vermenghd. 'k Heb haer oock gesien by *Kuckshaven*, beneden aen d'*Elve*. My is verhaeld, datse somtijds hooger op drijven tot by *Freiburgh*.

+ Wegens sijne gestalte, sigh vergelijckende met de gedagh-

+ Welke onse Schrijver
+ Slecken-Snot-visch noemd
+ Beschrijvingh
+ Van de
+ Wortel-Snot-visch,
+ En waerom

te Vrouwen-hoeden van Stroo, + moght hy wel Hoed-visch; of nae sijne Wortel (Tacken) Wortel, of Tack-visch geheeten worden.

4. Circkel-Snot of Slijm-visch.

+ Dese is Circkel-rond, doch aen den omkreytz tusschen sijne dubbele streeken binnenwaerts gebogen. De Speeck-streecken gaen in 't midden des ligchaems enckel uyt: Doch verdeelen sigh, sesthien in getal, in twee tacken nae den omkringh; daerse wat naerder t'samen loopen, en in twee kloven sijn gekloofd.

+ 't Ligchaem is wit en doorsightigh. 't Selve treckt hy t'saem, en doet het weer van malkander. De Speeck-streecken sijn bruyn-rood. Aen d'eynden derselve, nae d'uyterste omkreytz, sitten twee-en-dertigh Vlecken.

+ In 't midden des Circkels, of der Schijve, is een andere kleyne Circkel: Uyt welckers omkringh de gedaghte Speeck-streecken voortkoomen.

+ Inwendigh is dese Visch hol. Welcke holligheyd veellight sijnen Buyck is. Twee of drie der kleyne Krabben (of Garnalen) vond ick daer in, welcke door de binnenste Circkel waeren gebroocken.

+ Rondom hangen seven bruyne subtijle Draeden neerwaerts af; sigh vergelijckende met gesponnene Sijde; of met de draeden, welckemen somtijds in de lught siet sweeven. Dese kan hy niet beweegen.

+ Sijn gewight moght ontrent een half pond zijn; gelijck oock de voorige van deselve swaerte was. Sijne breedte was van bynae een halve Span. De Draeden waeren wel een Span langh.

+ Dit slagh van Visschen bequaemen wy by *Hitland*. Wegens sijne Figuer, of gestalte, soumen hem de Schijf of Cirkel-Snot-visch mogen noemen.

+ Van dese en d'andere Visschen (*num. 3. en 4.*) heb ick hooren seggen, dat de Makreelen uyt haer de verwen souden suygen. Ick laet dit in sijne waerde; tot dat ick uyt eygener ervarentheyd beeter daer van onderright sal zijn.

+ De drie eerste Zee-qualmen sijn met sulcke meenighten in de

+ soo genoemd.
+ Beschrijvingh
+ Van noch
+ Een ander
+ Slagh
+ Der Snot-visschen
+ Sijnde
+ Circkel-rond
+ Met streecken en Vlecken.
+ Meenighte

fig. A

fig. D

fig. C

fig. B

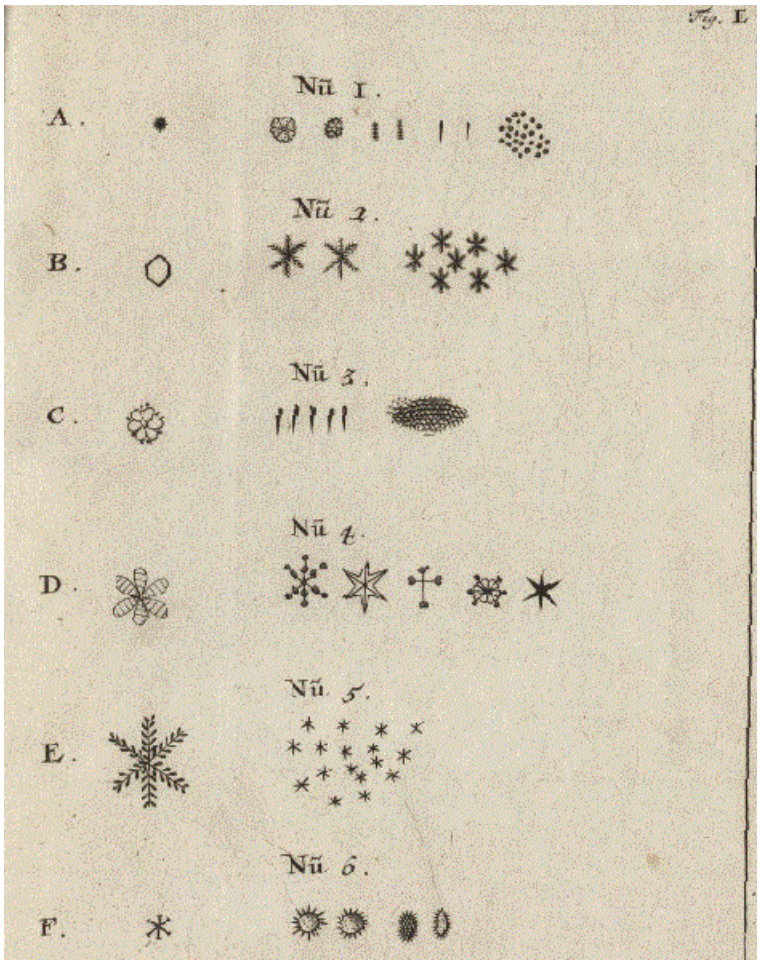

fig. E

fig. F

fig. G

fig. H

fig. I

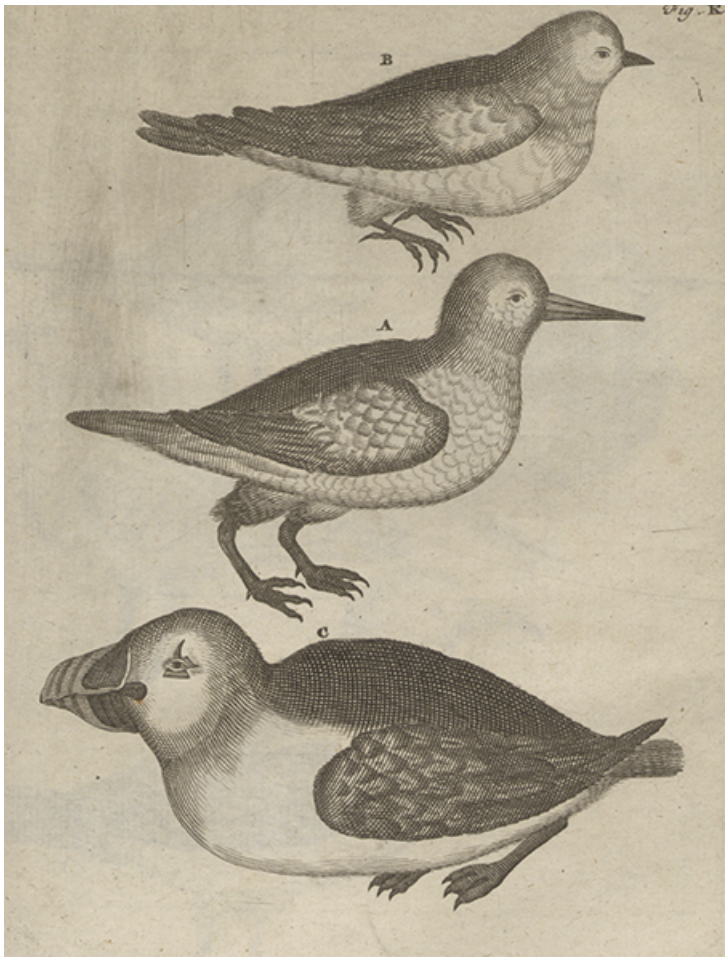

fig. K

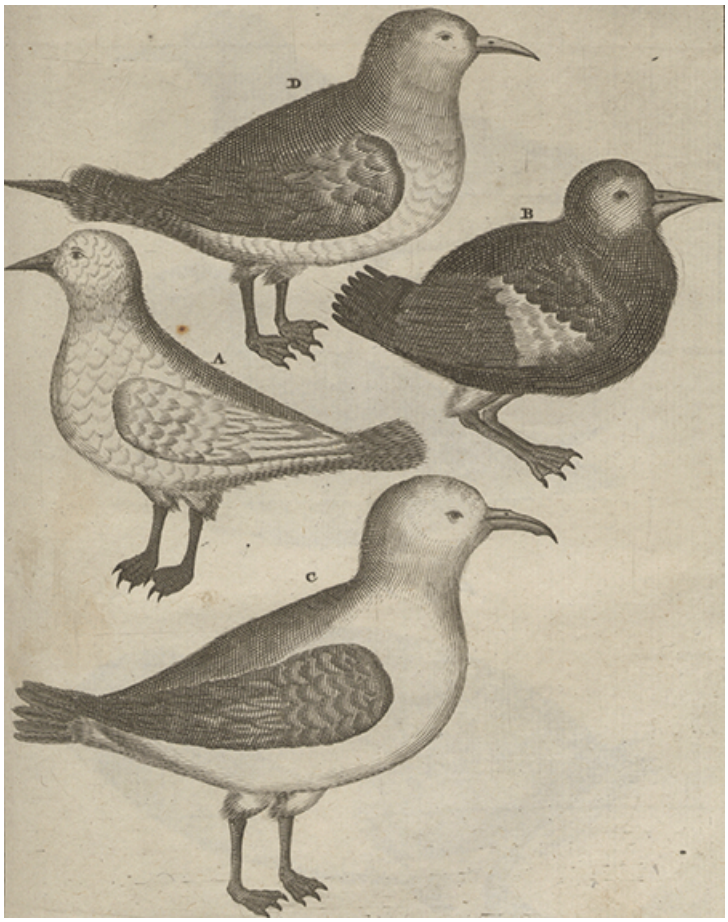

fig. L

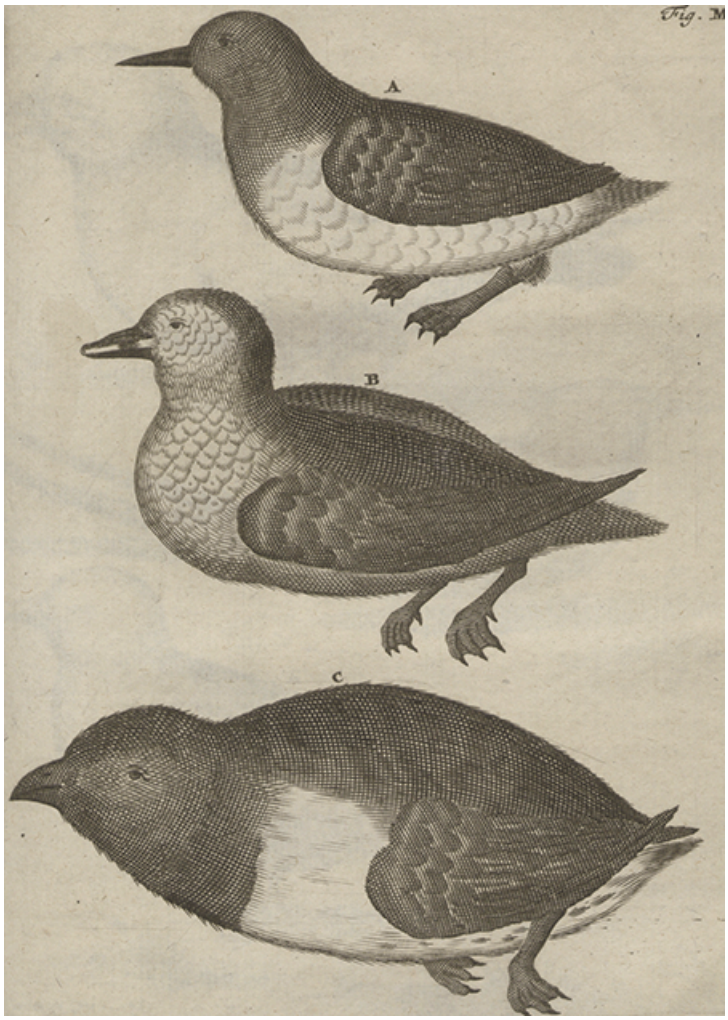

fig. M

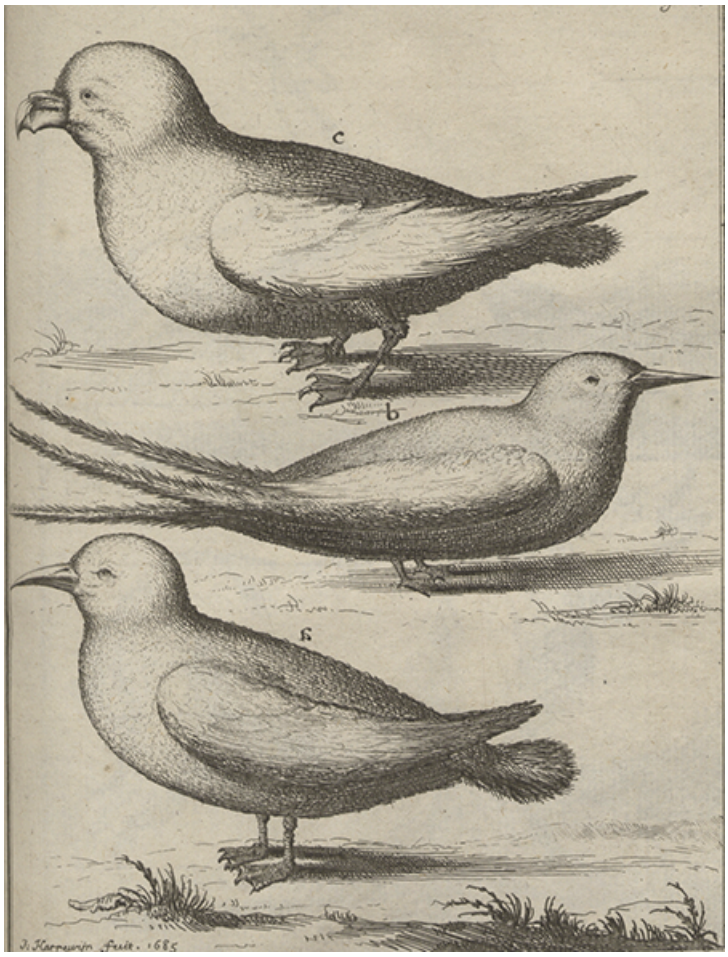

fig. N

fig. O

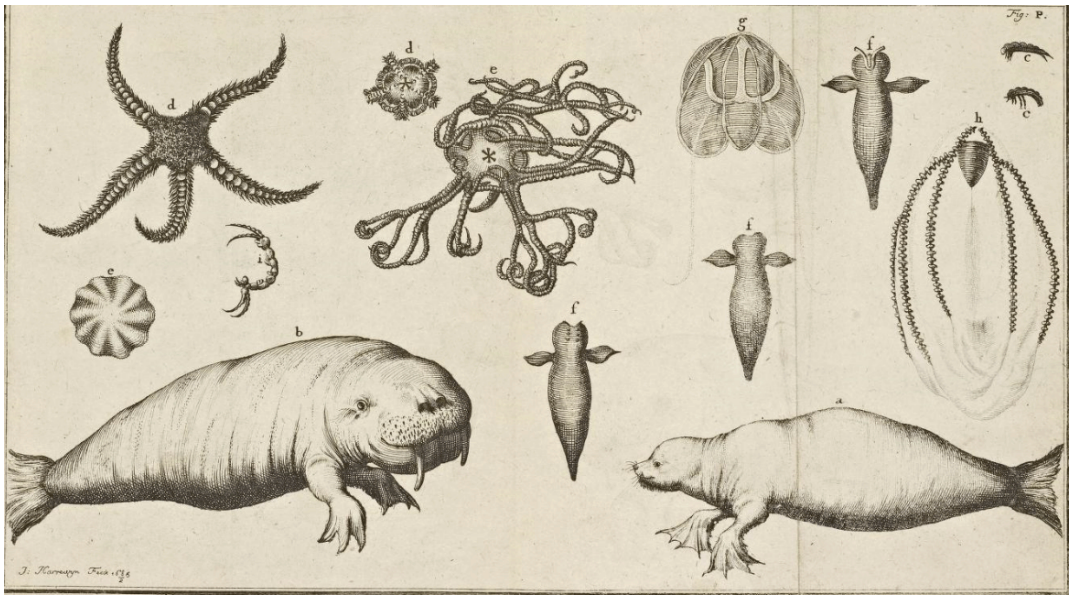

fig. P

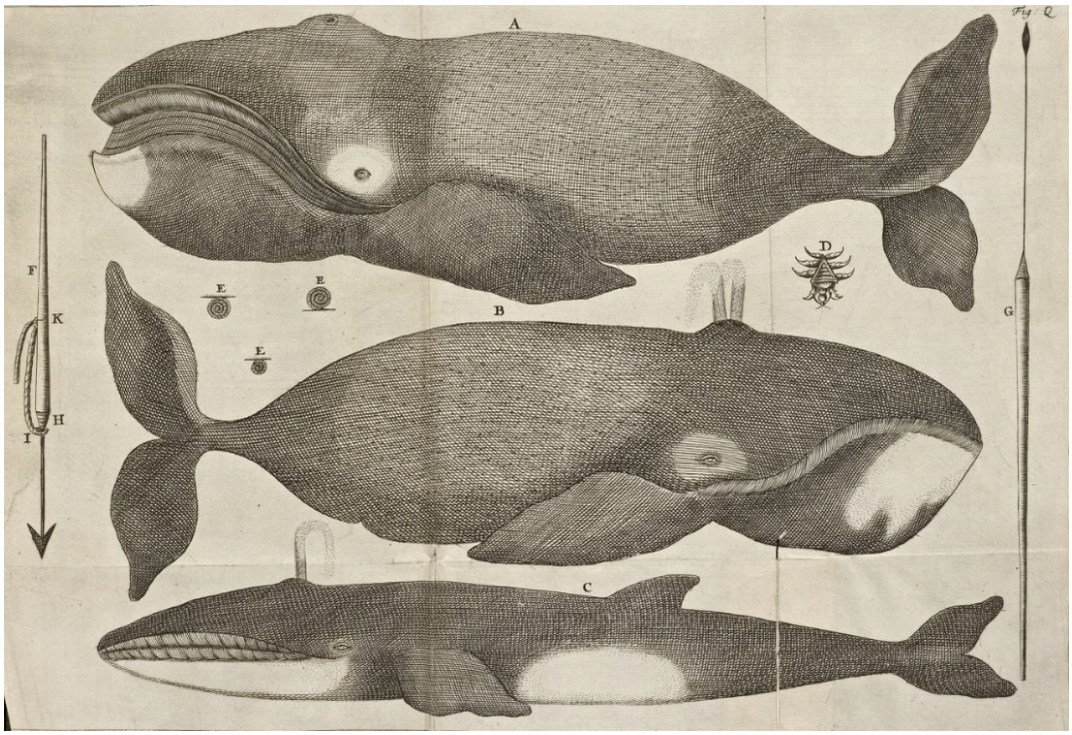

fig. Q

Noord-zee, als Sonne-stofjens in de lught. Maer ontrent Spitsbergen vindmense weyniger. Alleen by stil we'er heb ick haer boven op 't water sien swemmen. In tijd van Storm sinckense nae de grond

5. Muts-Snot of Slijm-visschen.

+ In *Spitsbergen*, by de Mossel-bay, sijn op den aghtsten der Hoymaend, by stil we'er, my voorgekoomen tweederley slagh van Snot-visschen; waer van d'eerste ses, d'andere aght-hoeckigh was.

+ De ses-hoeckige had oock ses purpere streecken, met blauwe randen, of kanten. Tusschen dese streecken is 't ligchaem verdeeld, gelijck als in ses Concommer-sneeden.

+ Van 't midden des lijfs nae beneden hangen twee Vermillioen-roode Draeden, buyten ruygh van kleyne Hayrkens. Sy hebben de gestalte van een opene V. 'k Heb niet gesien, dat hy deselve in 't swemmen bewoogh.

+ Inwendigh in 't ligchaem heeft hy andere breeder streecken, of streepen, purpur-verwigh, aen de kanten, of randen light-blauw. Deese vertoonen de gedaente van een Griecksche *ω*. 't Geheele lijf is Melck-wit, doch niet soo doorschijnend gelijck dat van de volgende.

+ De gestalte is gelijck een hoeckige Muts; derhalven men hem Muts-visch sou mogen noemen. Hy is ontrent noch eenmael soo groot, als ick hem hier heb afgeteekend. Nae gissingh woegh hy ontrent vier lood.

+ Doe ick hem in de hand hield, heb ick geen brandingh konnen verneemen, maer hy vergingh of smolt tot Slijm.

Sie Figuer P., by de Letter g.

6. Springbronner Snot of Slijm-visch

+ De sesde en laetste Snot-visch is een seer konstrijcke Visch. Boven heeft hy een gat, soo groot als een Ganse-veder dick is. Veellight is 't sijnen Mond. 't Selve gaet in een Trechter-vormigh Hol. Derhalven men hem den naem van Treghter-visch sou mogen geven.

+ Beschrijvingh
+ Van de Snot-visch,
+ Welcke
+ Onse Schrijver,
+ Nae desselven gestalte
+ Noemd Muts-visch.
+ Beschrijvingh

+ Van 't gedaghte gat gaen vier streecken benedenwaerts; twee en twee reght tegens over malkander. d'eene twee sijn dwars over doorsneeden; d'andere twee niet. d'ongesneedene sijn ontrent een halve Stroohalm breed. d'andere, welcke sigh gesneeden vertoonen gelijck 't Rugge-grad der Slangen of Walvisschen, hebben de breedte van een Stroohalm. Beyde gaense af tot over de helft des gantschen ligchaems.

+ Aen 't midden des Treghters gaen noch vier andere (desgelijcks als Walvisschen of Slangen-grad gevormde) gesneedene streecken, wat laeger nae beneeden als de voorige. Al dese Streecken sijn aght in getal. Wanneermen deselve aensiet, veranderense hare verwe, met blauw, geel en rood; vertoonende alsoo de schoone *Coleuren* eens Regenbooghs.

+ Sy schijnen oock een Fontein, of Springhbron, af te beelden, welke springd met aght Waterstralen. Derhalven konmen dese Visch ook de naem geven van Springbronner-Slijm-visch.

+ Inwendigh gaet van 't spitse eynd des Treghters gelijck als een Wolck, welcke sigh verdeeld tot Regen. Volgens mijn vermoeden is dit sijn Ingewand.

+ Daer de gedaghte uytwendige streecken sigh eyndigen, is 't lijf eerst een weynigh ingeboogen. Daer nae gaet het rond toe, en is hier smal-streeckigh. 't Geheele ligchaem is wit als Melck; van sulck een grootte, als d'Afteeckeningh aenwijsd. Nae gissingh heeft de geheele Visch ontrent aght Lood gewoogen.

+ 'k Heb niet konnen bemercken, dat hy, terwijl ick hem in de hand had, op de Huyd brandede. Maer hy versmolt tot Slijm, even gelijck de voorige.

+ Naederhand heb ick een ander slagh deser Snot-visschen in de *Spaensche* Zee bekoomen; welcke eenige ponden swaer waeren. De verwe was blauw, purpur, geel, wit, e.s.v. Dese brandeden heviger als de voorgedaghte in de Noord-zee. Oock suygense soodaenigh aen de Huyd, dat'er Blaederen opvolgen. Veellight kon'er de Roos wel toeslaen. De Figueren met de Beschrijvingh deeser Visschen in de *Spaensche* Zee sal ick den Leeser by een andere gelegenheyd meê deelen. d'afbeeldingh van die in de Noord-zee kan hy vinden *Figuer P., by de Letter h.*

EYNDE.

+ Van een konstrijck
+ Gevormde
+ Visch,
+ Welcke
+ Onse Schrijver
+ Noemd
+ Treghter, of Springbronner Snot-visch.

Blad-wyser
Van de voornaemste saecken, soo in beyde de *Reys-beschrijvingen*, als in de *Toedoeningen*, verhandeld.

ABrahami Ortelii Beright van Groenland, 165.
Adder-wortel, een Kruyd op Spitsbergen. Bladeren. Stengelen. Bloemen, 221. Wortel. Vergelijckingh, 222.
Adel in Noorweegen, draeghd sigh seer tyrannisch tegens d'onder hun staende Onderdaenen, 9.
Aerdbesien-kruyd op Spitsbergen. Bladeren. Stengels. Bloemen. Wortel Smaeck. Vergelijckingh, 224.
Aerdbevingh in Ysland, seer geweldigh en schaedlijck, 113.
Aerde, is op Spitsbergen niet te vinden, 184.
Aerd-mannekens in Groenland; soodaenigh genoemd. Der selver gestalte. Bedenckingh hier op, 169.
Afgods-beelden der Zemblaners, 91.
Anica, een rijcken Boer in Muscovien, send eenige sijner Kneghten uyt, om ondersoeck te doen nae de Landen, van welke eenige vreemde Kooplieden Jaerlijcks in Muscovien quamen, 87. Hier door is Siberien ontrent den aenvangh deeser Eeuw eerst ontdeckt geworden. Hy bekoomd hier door onuytspreecklijck-groote Rijckdommen. Openbaerd eyndlijck aen de Czaar van Muscovien de gelegenheyd van Siberien en Samojessie. Verscheydene aenmercklijke dingen daer ontrent, 88.
Artzeny tegens de vallende Sieckte, door 't aenhangen van een Elands-Klauw, 9. 10. Tegens de Sieckte, genoemd 't Scheurbuyck, 92. Tegens de Zee-sieckte, 194. Artzenyen, genomen van de Beeren, 255. *Genees-middelen van andere Dieren, Visschen en Kruyden, sijn hier en gintsch in's Werck aengewesen.*

BEdden, werden by de Deensche en Muscovitische Laplanders, Borandayers, Samojeden Siberianen, Zemblaners, e.s.v. niet gevonden. Waerse dan op slaepen? 27.
Beeren, hoe deselve van de Reysigers verdreven worden, 29. Op 't Geberght der Waygats, seer stout, 43. Op Spitbergen. Haere Huyden. Verwe. Grootte. 't Vet onder aen de voet, waer toe gebruyckt. 't Andere Vet tot Lampen gebeesigd, en gebrand in plaets van Traen, 254. Die van haer vleesch eeten, souden vroegh grijs werden. Haere Melck. Swemmen en duycken onder 't Water. Stem. Tanden; en gebruyck tot Artzeny. Getrouwheyd van d'eene tot d'andere, 255. Haere Spijs is Walvisschen-aes. Oock wel Menschen, levendigh en dood. Hoemen haer bekoomd. Waerse sigh in de Winter mogen onthouden. Verschricklijck groote Beeren. Worden in veele Gewesten des Weerelds gevonden, 256. Eeten niet alleen Vleesch, maer oock Kruyden, Planten en Boom-vrughten. Vreemd Geval. Hoese drincken. Haere geylheyd, soo datse selfs jonge Dochters verkraghten. Dwalingh, dat de Beeren haere Jongen door lecken souden fatsoeneeren. Waer uyt ontstaen, 257. Natuerlijcke vyandschap tusschen de Paerden en Beeren. Listigheyd des Paerd, in een geveght met den Beer sijnde. De Beeren hebben vermaeck in de Musijck. Weeten haere Wonden te genesen, 257. Haren slaep.

Giftigen adem. Artzenyen, genomen van de deelen eens Beers. Bygeloof. Americaensche Beeren. Sonderlinge seldsaemheyd, 258.

Beeren-huyden, sijn de Bedden der Laplanders, en anderer Noordsche Volckeren, 27.

Beeren-vleesch, van een Beer gesneeden, die geduerende sijnen Slaep-tijd, dood geslaegen is, en dan gekoockt zijnde, werd daeghlijcks grooter, 258.

Beesten. *Sie op 't woord Dieren.*

Begraefnis eens overleedenen Laplanders; en de seldsaeme Ceremonien daer ontrent, 143.

Behoudene Haven; d'alderverseeckerdste in Spitsbergen, 179.

Bergen en Rotsen in Noorweegen, seer hoogh, 6. Bergen, een Stad, en Hoofdstad van Noorweegen, 11. Aerts-bischoplijck Pallais hier veranderd in eens Koopmans Pack-huys, 12. Koophandel te Bergen, 12. Bergen in Spitsbergen, hoedaenigh gesteld, 178. Hooghte. Seer moeylijcken gangh derwaerts. Stucken, daer van afvallende, 182. 183. Ys-bergen. *Sie op 't woord Ys-bergen.*

Bergh, gevaerlijck voor d'opklimmers, 185. Seldsaemheyd aen de Bergen in Spaenje, 186.

Bergh-Chrystal, in groote meenighten gevonden op 't Staten Eyland, 197.

Bergh-Enden, 244. Gestalte. Spijs, en verdere beschrijvingh. Nesten. Eyeren. Hoe ter spijs bereyd, 245. Deese Vogelen sijn niet schouw voor de Menschen, 246.

Bergh-wercken in Noorweegen, hoedaenigh gesteld. *Sie op 't woord Mijnen.*

Bergh-werckers in de Mijnen; haeren arbeyd en Werck-tijd, 16. 17.

Bertii Beright van Groenland, 165.

Blefkenii Reys nae Groenland, in 't Jaer vijfthien-honderd vier-en-tsestigh, 169.

Borandayers: Haere seldsaeme gestalte. Kledingh. Huysen, 57. Spijs en dranck. Vrouwen. Hebben weynig meer Menschlijkheyd als de Beesten. Handel met haer van Vellen, tegens Taback, 58. Werden in de Deensche Scheepen wel onthaeld. Verdragh met haer gemaeckt, om eenige Deenen op Sleeden nae Siberien te voeren. Aghten Taback en Brandewijn seer hoogh, 59. Borandaysche Sleeden en Ren-dieren, 60. Snelheyd en sterckte der selve. Spijs der Borandayers; die noch brood noch sout konnen verdraegen, 61. Verder beright van dit Volck, 62. Borandaysche Jager, met sijne Dienaers. 64.

Bosch vol Wolven, Beeren en Lijnxen, 14.

Boteri Beright van Groenland, 165.

Brief, en Kaert, begrijpende de ware gelegenheyd van Nova Zembla, onlanghs ontdeckt, 138.

Brood noch Sout konnen de Borandianen verdraegen, 65.

Bronnen in Ysland, van een sonderlinge eygenschap, 116. Vreemdigheyd ontrent deselve, 116.

Brugg' van Walvisschen-been in Ysland, 112.

Bunonis beright van Groenland, 165.

Burgermeester, een Vogel in Spitsbergen. Snavel. Oogen. Verwe; en verdere beschrijvingh. Nesten, 239. Jongen. Hoese best geschooten werden. Eeten den dreck van andere Vogelen, 240.

Burnaluc, een Visch in d'Yslandsche Zee, langh tsestigh ellen, 111.

Butskop, een Visch in Spitsbergen. Kop. Vinnen. Staert. Blaes-gat, of Buys, in de neck. Lenghte. Verwe, en verdere Beschrijvingh, 281. Tieren geweldigh in 't Water, als'er een Onweer voor handen is. Ander slagh, 282.

CAnoës der Zemblaners, hoedaenigh gesteld, en hoe gebruyckt, 102. 103. 168.

Ceremonien by de Begraefnissen der Laplanders, 43.
Christiaenstad, een kleyn, doch beroemd Steedeken, 4.
Christiania, een Stad, 4. 9. 11.
Cluveri beright van Groenland, 165.
Compagnie in Deenemarcken, genoemd d'Yslandsche, en Noordsche, 2.
Cythraei beright van Groenland, 164.
Czaar van Muscovien, heeft sigh alleen meester van den Handel met Sobel-vellen gemaeckt, 68. Treckt'er seer groote winsten van. Koopmanschapt oock met andere Pelteryen, 69. Is eerst nae 't Jaer sesthienhonderd tot de kennis en heerschappy der Siberische en Samojedische Landen geraeckt, 69. Hoedanigh hy 't Landschap Siberien heeft bevolckt, 79.

DAgh van drie Maenden in Lapland, 49. 53.
Damp op de Zee, by vermeerderingh van koude: En teecken aen den Damp, van de vermeerderingh derselve, 211.
Deenen, hoedaenigh sy tot 't Gebied over Noorwegen sijn geraeckt; daer doch de Noorwegers over de Deenen pleegen te heerschen, 6.
Dieren in Lapland, als Wolven, Vosschen, en andere. Sijn hier meest wit. Ja oock de Ravens, 49. Twee en viervoetige Dieren op Spitsbergen, 227. Land en Water-Dieren, 228. Verder beschrijvingh van de Spitsberghsche Dieren. Harten, genoemd Rehen, 252. Vosschen, 253. Witte Beeren, 254.
Dithmari Blefkenii Reys nae Groenland, in 't Jaer vijfthienhonderd vier-en-tsestigh, 167.
Donderbaerd, een Kruyd op Spitsbergen. Blaederen. Bloemen. Wortels. Vergelijckingh, 216.
Doode ligchaemen, op Spitsbergen begraven, verrotten niet; ter oorsaeck van de koude, 209.
Doode-mans Eyland op Spitsbergen, waerom soo genoemd, 183.
Doortoght door 't Noorden nae China en Japan, is dickmael versoght geworden. Voorbeelden daer van, 131. Naemen der geene, welcke dese Doortoght sigh hebben onderwonden, en de Jaeren, in welcke deese Vaerdten gedaen wierden, 132. d'ongeluckige Reys van de Ridder Hugo Willougsby, 132. Wijdlopige Reden-voeringh, dat'er gewisselijck een doorvaert by de Noordpool is: Met eenige seldsaeme en aenmercklijcke berighten hier van, 134. *en vervolgens.* Misslagh der Hollanders en Engelsche, in 't soecken van dese Doortoght, 139. Vijf weegen, om door deselve nae Cathai of China te moogen geraecken, 139.
Draeck-visschen. Beschrijvingh van derselver gestalte, 279. Hoedaenigh sy gevangen worden, 280.
Draey-kolcken, de Scheepen, ten trots der winden, vasthoudende, als ofse op Ancker laegen, 3. Draey-kolck, of Water-wervel, in Noorwegen, van een sonderlinge seldsaemheyd, 21.
Duyf in Spitsbergen. Grootte. Snavel, en verdere beschrijvingh. Duycken onder water; en haere geswindheyd onder 't selve. Hoedaenigh haere Smaeck is, 234. 235.
Duyvel, kan lightlijck de lught ontrent een Schip beweegen, en alsoo een Onweer veroorsaecken, 21.
Duyvelen-Eyland; en desselven Inwooners; hoedaenigh gesteld, 166.
Duyvelsche verschijningen der Overleedene in Ysland, 119.
Dwaelingh der Weereld-beschrijvers, in de plaetsingh van Groenland en Nova Zembla, 128. In de grootte van Waygatz. In 't voorgeven, dat de Scheepen

door deese Zee-enghte souden konnen koomen in de groote Tartarische Zee, 129. Eeniger Schrijvers; spreeckende van de Samojeden, 130.

EDder-vederen, welcke uyt Ysland in onse Landen werden gebracht, 232.
Eedele in Noorweegen; sijn Dwinghlanden over haer' Onderdaenen, 9. Seer weynigh Eedele werden in Muscovien gevonden; 't welck gehouden werd voor eene der oorsaecken van d'onbeschaefdheyd en boersheyd deser Natie, 71.
Eenhoornen, een slagh van Land-Dieren. Beschrijvingh derselve uyt Plinius, Munsterus, Marcus Paulus Venetus, Philostratus, en veel meer andere. Ontkenningh onses Schrijvers, dat oyt yemand een Eenhoorn sou gesien hebben: Desgelijcks oock van de kraght des Eenhoorns-hoorn, 122. *en vervolgens.* Onse Aenmerckingen op d'ontkenningh van Martiniere, dat'er geen Land-Dieren met eenen Hoorn in 't Hoofd souden zijn. Redenen, waerom de Schrijvers in de Beschrijvingh der Eenhoornen soo mercklijck koomen te verschillen; desgelijcks oock in den Hoorn selfs, 126. Of in de Hoornen der Eenhoornen geen meer kraght sou steecken, als in ander Been. Proef van de kraght des Eenhoorns. Aenmerckingh op noch een andere ontkenningh van Martiniere, 127. Eygenschappen der Eenhoornen. Waerom dit Beest niet nae andere Landen kan vervoerd werden, 128.
Eetens-lust, bevindmen in Spitsbergen grooter te sijn als in andere Landen. 206.
Eland, waerom soo genoemd. Sijne gestalte. Is behebt met de vallende sieckte. Elanden-Jaght, 8. Waen van een seer groote kraght in de voeten eens Elands tegens de vallende Sieckte in de Menschen, 9. Verder beright van d'Elanden, aengaende hare gestalte. De Mannekens hebben Hoornen, de Wijfkens niet. Breeder verhael van haere onderworpenheyd aen de vallende Sieckte; en genees-middel, van haer genoomen tegens dit Euvel in de Menschen, en andere Gebrecken. Getuygenissen hier van, 10.
Ellende der geene, welcke van de Muscovische Czaar nae Siberien werden verbannen, 75. *Sie voorts op Quaeden staet.*
Estoitiland, een bovenmaeten koud Gewest. Is eerst door de Frislanders ontdeckt geworden, 166.

FAbel, van 't brengen der Zielen door de Duyvelen in den brandenden Bergh Hecla, 119. Van de Seylsteen hy de Noord-Pool; welcke sou zijn van drie-en-dertigh Fransche Mijlen in den omkringh, 131. Andere Fabulen van de Noord-Pool, door een Monick versierd, 131.
Figueren der Kruyden in dit Werck, sijn al t'saemen nae 't leven; en in haere juyste grootte afgebeeld op Spitsbergen; behalven alleen twee, welcke verkleynd sijn, 214. 281.
Finlanders, sijn meerendeel Toveraers. Verkoopen wind aen 't Schip daer onse Reysiger Martiniere in was, 19. Wat daer op volghde, 20. 21.
Frederick Martens Dagh-reeckeningh, gehouden van sijne vaert nae Spitsbergen, 143. *en vervolgens.*
Frisland, of Friesland, in 't Noorden, 167.
Frislanders, sijn geweest d'eerste ontdeckers van 't seer koude Estoitiland, 166.

GArnellen, of roode Krabben; Hoofd; Oogen; Schilden, en verdere Beschrijvingh, 271. Sijn in Spitsbergen de Spijs der Vogelen.

Kleyne Garnellen, of Garnaten. Der selver beschrijvingh, 272.
Gebannene in Siberien. Der selver ellendige staet. Onse Reysigers ontmoeten vijf deeser dus gebannene; welckese bevinden van haere vrienden te zijn; en haer gespreck onder malkander, 74. Verder beright van deese saeck. De gedaghte Banninghs-straf valt nu soo swaer niet, als wel voor deesen. Sommige winnen hier groote Rijkdommen over; met een Voorbeeld daer van, 80.
Geberght tusschen Boranday en Siberien, seer woest, 78.
Geneesingh der vallende Sieckte in de Menschen, door 't aenhangen eener Elandsklauw, 9. 10.
Gevogelt in Lapland, 48. In Spitsbergen. *Sie op 't woord Vogelen.*
Gouverneurs des Czaars van Muscovien in Lapland, Siberien e.s.v., sijn niet anders als sijne Commisen, of Factoors, den Vellen-handel voor hem waerneemende, 70.
Gras in Ysland, is soo uytneemend, datmen de Beesten een maet moet setten; anders soudense sigh te barsten eeten, 111. 113. Wast in Spitsbergen op 't lage Land, 187.
Groenland. Dwaelingh der Wereld-beschrijvers, in de plaetsingh van Groenland en Nova Zembla, volgens d'aenwijsingh van Martiniere, 128. Oud-Groenland wierd in oude tijden van de Noorweegers dickmael besoght. Waer door de kennis deeser Vaert verlooren is geworden? Vrughtbaerheyd en onvrugtbaerheyd van Groenland. Waerom Groenland geheeten; en verscheydene meeningen daer van, 164. Beright van Groenland uyt Cythraeus; Petrus Bertius, Cluverus; Johannes Buno; Abraham Ortelius; Johannes Boterus. Wat de wegh, om door 't Noorden in Indiën te komen, verhinderd, 165. Sonderlinge en schaedlijcke Rijp. Omkreytz, Doorsnede en Verdeelingh van dit Gewest. Werd van de meeste Schrijvers gehouden voor een Eyland, 166.. Hoe Dithmarus Blefkenius dit Land gesteld bevond in 't Jaer vijfthien-honderd vier-en-tsestigh, 167. Verhael eens Groenlandschen Monicks aen den Stadhouder in Ysland van Groenland, 169. Hoe de Heer Antonius Zenus dit Land bevonden heeft ontrent 't Jaer derthien-honderd en taghtigh, 170. Hoe oock de Vorst Zichmni ontrent deselve tijd, 173. Bevers en Marders in Groenland, welcker Vellen soo goed sijn als die van de Zobelen. 176.
Groenlanders aen 't Koninglijck Deensche Hof gebragt; en daer seer wel versorgd. Aenmercklijck verhael van deselve, 140. Willen van geen Deensche spijsen proeven. Aghten haer (in onse oogen) ellendigh en gebrecklijck Vaderland veel hooger en beeter, als 't alles vol op hebbende Deenemarcken, 141.
Groenlandsche Wilde, seven in getal, met haer Schuytje, door de Winden tot in de Britannische Zee geworpen, 168.

HAler, of Hola, een Bisdom in Ysland, 111.
Hanevoeten, een Kruyd op Spitsbergen. Verscheyden slagh. Beschrijvingh. Bloemen. Wortel. Smaeck. Waer 't wast, 217. *en vervolgens.*
Harpoenen met welcke de Walvisschen gevangen werden; hoedaenigh deselve gesteld zijn, 307.
Harten, genoemd Rehen, op Spitsbergen. Gestalte. Hoemense vangen moet. Smaeck van haer vleesch, 253.
Hayen. Beschrijvingh van derselver gestalte. Is een seer vraetige Visch. Oly van de Lever gemaeckt. Worden in Spaenje gegeten, 285. 286. Hoedaenigh dese Visschen gevangen werden. Sijn Men-

schen-vernielers, 287. Meenighte haerer tanden. Brengen veele Jongen t'eener tijd voort. Hebben Eyeren. Loeren op de Menschen. Meenigten van Hayen in West-Indien. Jammerlijck geval van een Bootsgesel, van 't eene Schip nae 't ander swemmende, 288.

Hecla, een brandende Bergh in Ysland. Martiniere begeeft sigh, om den selven te besightigen, 113. Seldsaem geruysch en gekraeck. Aerdkloven en Vlammen, 114. Grouwlijcke meenighte van Asch. Doodlijcken Anghst, en groot gevaer, waer in hy, door sijne nieuwsgierigheyd, geraeckte, 115. Fabel. van 't draegen der zielen door de Duyvelen in den Bergh Hecla, 119.

Hola, of Haler, een Bisdom in Ysland, 111.

Honden in Lapland van een bysonder slag, 48. Jaght-honden welche de Laplanders eeten, 49.

Hoorn van de Visch Narwal, uytgegeven voor Eenhoornen, 97.

Hoorn-visschen, werden niet alleen in 't koude Noorden, maer oock onder de Linie Aequinoctiael gevonden, 97.

Hori, een Voorgeberght en Vleck in Ysland, 110.

Huysen en Huysraed, gemaeckt van Walvisschen-been in Ysland. Wat de geene droomen, welcke in deselve slaepen, 112.

ICarien, een Eyland in 't Noorden. Seldsaemheyd van de Regeeringh deser Inwooners, 173. Waerom Icarien genoemd. Al de Koningen deeses Eylands voeren de naem van Icarus; en waerom, 174.

Icarische Zee; waer van daen deselve dien naem heeft bekoomen, 174.

Icarus: De Geschiedenissen deses Koninghs sijn van de Poëten met sulcke verbloemde redenen voorgesteld, dat deselve voor Fabulen werden gehouden, 174.

Indiën: Wat de wegh, om door 't Noorden derwaerts te geraecken, verhinderd, 165. *Sie voorts op 't woord Doortoght.*

JAght-honden in Lapland, werden van de Laplanders gegeeten, 49.

Jan van Genten, een slagh van Vogelen op Spitsbergen, 251.

Johannis Boteri Beright van Groenland, 165.

Johannis Bunonis Beright van Groenland, 165.

Jutland verdeeld in 't Suyder en Noorder-Jutland, 4.

Jutlandsche Bancken of Sand-platen, seer gevaerlijck, 3.

KAttegat, een gevaerlijcke Zee-enghte, 2.

Katten in het Deensch Lapland, van de Laplanders gebruyckt tot Raed-gevers; sonder welckese niets ter handen neemen. Van Martiniere gehouden voor Duyvelen, 28.

Kiloppen, wat voor een Volck het is. Houden met niemand eenige gemeenschap, en vlieden voor d'aenkoomende Vreemdelingen. Sijn een slagh van Laplanders, doch veel onbandiger als d'andere Lappen, 37.

Kirkebar, en Steedeken in Ysland, 113.

Kir-meeuwen. Grootte. Vederen, en verdere Beschrijvingh, 246. Nesten. Eyeren. Onderscheyd, 247.

Kleedingh der Laplanders, 50. Der Borandayers, 57. Der Siberianen,78. 83. Der Groenlanders en Zemblaners, soo Vrouws als Mans-persoonen, 105.

Klip-kruyd op Spitsbergen. Blaederen. Aenmercklijckheyd ontrent deselve. Wortels. Vergelijckingh, 225. Groot Klip-kruyd. Bladeren. Geweldige grootte eens Blads. Dit Kruyd wast diep on-

der 't Water. Ander Hayrigh Klipkruyd, een Paerde-staert niet ongelijck, 226. Noch een ander; van onse Schrijver genoemd Zee-gras, 227.

Klip-visschen, waerom soo genoemd, 13.

Knopen in een Lijnen Doeckje geleght, en daer nae ontknoopt, verweckt Wind en Storm, met een aenmercklijck Voorbeeld daer van, aen 't Schip, daer onse Schrijver sigh op bevond, 19. 20. 21.

Kola, een kleyne Stad. Gelegenheyd. Huysen. Aert der Inwooners, 40.

Koopmanschap gedreven, sonder dat de Kopers en verkopers malkander sien of spreecken, 70.

Korp begrijp eener Reys nae Groenland, gedaen van Dithmarus Blefkenius, in 't Jaer vijfthienhonderd vier-en-tsestigh, 167. Van de Heer Nicolaus Zenus, Venetiaen, ontrent 't Jaer derthienhonderd taghtigh, 170. Van Zichmni, Vorst van 't Noordsche Frisland, ontrent deselve tijd, 173.

Koude in Spitsbergen, wanneer deselve strenghst is, 206. Meer of min koude, nae gelegenheyd der Winden. De Winters in Spitsbergen sijn niet altijd even strengh, 208. Estoitiland, een bovenmaeten koud Gewest in 't Noorden, 166.

Krabben; roode Krabben. *Sie op 't woord Garnellen.*

Kreeften, werden met meenighten in Marck-Brandenburgh gevangen. Seldsaemheyd van de Natuerlijcke vyandschap en afkeer tusschen de Kreeften en Varckens, 269. Ongestaertede Zee-kreeften. *Sie op 't woord Kreeften.*

Kruyd op Spitsbergen, met Aloë-bladeren, 215. Vergelijckingh. Bloem. Knopjens. Stengel. Wortel, 216. Ingekerfde kleyn-Donderbaerd. Bladeren. Bloemen. Wortel. Vergelijckingh, 216. Hanevoeten. Verscheyden slagh. Bloemen. Wortel. Smaeck. Waer dit Kruyd wast, 218. Lepel-kruyd. Bloemen. Wortel. Meenighte. Snelle Wasdom. Onderscheyd tusschen de Spitsberghsche en onse Lepelblaederen. Gebruyck, 219. Kruyd als Muer-peper. Bloemen, Wortel, 220. Adder-wortel. Blaederen. Stengel. Bloemen. Wortel. Vergelijckingh, 221. Kruyd als Muysenooren. Bloemen. Wortel. Vergelijckingh, 222. Kruyd als Vincoord of Maeghde-palm. Bloemen. Wortel. Vergelijckingh, 223. Aerdbesien-kruyd. Stengels. Blaederen. Bloemen. Wortel. Smaeck. Vergelijckingh, 224. Klip-kruyden. *Sie op 't woord Klip-kruyden.*

Kruyden in Spitsbergen, op en aen de Steen-klippen wassende, 181.

Kuutge geef, een Meeuw op Spitsbergen, en des selven beschrijving. Men vanghdse aen een Angel, gelijckmen de Visschen doet, 237. Drijven op 't Water. Nuttigingh ter spijs, 238.

LApland, voorgesteld in 't grootste deel der geheele Reys-beschrijving van de Heer *Martiniere*. Vogelen in dit Gewest. De meeste wilde Dieren sijn hier wit, 48. Honden van een sonderlingh slagh, 48. d'oorsprongh van 't woord Lapland en Lappen is onseecker. Verdeelingh van Lapland in 't Deensch, Sweedsch en Muscovitisch. Geweldige grootte. Lange Daegen, en Naghten, 49. Is in sijn eygentliicke gelegenheyd de Muscoviters noch niet lang bekend geweest, 69.

Laplanders in Deensch-Lapland aghten de Taback seer hoogh, 25. Haere Spijsen, 25. Walgh en afkeer van goede Deensche kost. Waer van sy haeren dranck bereyden? Haere Brandewijn. Sijn meerendeel Toveraers, en gantsch bygelovigh. Haere ligchaems-gestalte, 26. Geylheyd der Vrouwen. leedingh,

waer van gemaekt. Hoofd-decksel. Mutsen. Huysen. Hoese 'snagts slapen sonder Bedden. Seldsaem Bygeloof ontrent hare Katten, 28. Konnen in een ander Gewest vervoerd werdende, niet levendigh blijven, 34. Konnen geen Sout verdraegen, 39. Seldsaeme Ceremonien ontrent de begravingh der Overleedene, 43. Yversught der Mannen over haere Wijven, 44. Hoedaenigheden der Laplandsche Vrouwen, en haere gewoone verrightingen, 45. Laplandsche Jaeger, en sijne seldsaeme Sneeuw-Schoenen, 46. Aert der Lappen, 47. Haere sonderlinge gewisheyd in 't schieten en werpen. Afkeer van den Oorlogh, 48. Moeten dickmael van wooningh veranderen. Woonen in holle Boomen. Haere Kleederen in de Somer, en in de Winter. Slaep-plaets. Dranck. Sneeuw-schoenen, 50. Verder verhael van de Lappen, uyt 't beright eens Muscovischen Gesants aen Paus Clemens de sevende, 69.

Lemmer, Beestjens in Noorweegen, welcke, wanneer 't Donderd, uyt de lught vallen: Sijn seer schaedlijck voor de Landvrughten, 6.

Lepel-kruyd op Spitsbergen. Blaederen. Bloemen. Wortel, 219. Geweldige meenighte. Snelle wasdom. Onderscheyd tusschen de Spitsberghsche en onse Lepel-blaederen. Ghebruyck, 220.

Loligo, of Black-vissen, 270.

Lomben, of Lommen. Snavel. Voeten. Verwe. Grootte, en verdere beschrijvingh, 235. Liefde tot haere Jongen. Oude en jonge. Smaeck. Nesten. Meenighte, 236. Verder beright, 237.

List der Paerden, wanneerse tegens de Beeren veghten, 237. Van de Visch Polypus, om Schelp-visschen te vangen en t'eeten, 270.

Lught in Spitsbergen. Wanneer de koude hier strenghst is. d'eetens-lust is hier grooter als in andere Landen, 206. Voorteeckenen van Onweer. Nevel, 207. Meer of min koude, nae gelegenheyd der Winden. De Winter is hier niet altijd even strengh. Wolcken. Lught boven 't Ys. Warme Sonneschijn, 208.

Lijcken verrotten in Spitsbergen niet, 184.

MAeghden-palm op Spitsbergen, Blaederen. Wortel, en verdere beschrijvingh. Vergelijckingh, 223.

Makreel, een Visch in de Spitsbersche of Groenlandsche Zee. Gestalte. Kop, 277. Verdere beschrijvingh. Sijn 's winters half blind, en waerom. Hoese gevangen werden aen in de Zee uytgeworpene Touwen, 278. Hoese gegeeten werden, 279.

Malle-muggen, Vogelen op Spitsbergen, 247. Beschrijvingh. Verscheydenheyd der verwen, en d'oorsaeck. Ontsien geen Meeuwen. Hoese op 't Water sitten. Konnen van een effene plaets niet op vliegen, 248. Met groote meenighten versaemelense sigh by een doode Walvisch. Verraeden deselve. Waerom Malle-muggen geheeten. Haere Vratigheyd. Eeten, en braecken weer uyt. Passen op geen schieten met Hagel, 249. Hebben een seer taey leven. Haer geschreeuw. Smaeck; en hoese ter Spijs bereyd werden, 250.

Marders in Groenland, welckers Vellen soo goed-sijn als die der Zobelen, 176.

Meeningh van de Heer *Martiniere*, datmen in 't Noorden, indienmen maer alleen gelegenheyd had, om verder te konnen gaen, als tot noch toe geschied is, een wel-bewoonde nieuwe Weereld sou vinden, 129. *Sie oock* 188.

Meeuw, genoemd Kuutge gef. *Sie op Kuutge gef.*

Meeuwen, haere seer wonderlijcke Broedens-manier, 239.
Monicken tot Bergen in Noorwegen, zijnde Kooplieden; en hoe, 12.
Mossel-bay, hoedaenigh gesteld, 177.
Mourmans Koimore. Kleedingh der Mannen en Wijven in dit Landschap, 35.
Muer-peper, of een slagh daer van, op Spitsbergen. Blaederen. Bloemen. Wortel, 220.
Muscoviters, hadden ontrent 't Jaer sesthien-honderd noch geen kennis van de Samojedische en Siberische Landen. Lapland, in sijn eygentlijcke gelegenheyd, is haer oock noch niet langh bewust geweest, 69. Wat haere grootste vriendschaps-bewijsingh is, tegens yemand diense eerbiedigen willen, 81.
Muscovitische Godsdienst, Wetten, Straffen; Yversught der Mannen over haere Wijven, 83.
Muysen-ooren, of een slagh daer van; sijnde een Kruyd op Spitsbergen. Blaederen. Bloemen. Wortel. Vergelijckingh, 222.
Mijnen van Silver en Koper in Noorweegen, 14. De Heer Martiniere daeld vijftigh vademen diep neerwaerts in deselve. Meend in de Hel te sijn geraeckt; en waerom, 16. Gesteltenis van de Silver-mijn, 17. Arbeyd en Wercktijd der Arbeyders in de Mijnen, 16. 17.

NAem Groenland; waerom dit Gewest deselve gegeven is, 164.
Naght van drie Maenden aghter malkander in Lapland, 49.
Narwar (Narhual, Nahual) een gehoornde Visch; welckers Hoorn (of liever Tand) voor Eenhoorn werd uytgegeven, 97. Sijn gemeenlijck wel veertigh ellen langh, 111.
Nevel in Spitsbergen, hoedaenigh, 207.
Neven-Sonnen in Spitsbergen gesien, 210.
Nicolaes, een Heyligh, by de Laplanders en Muscoviters in seer groote aghtingh. Wat voor eenen S. Nicolaes, 44.
Nicolai Zeni, Venetiaen, Reys na Groenland, in 't jaer derthien-honderd taghtigh, 170.
Nicolaus van Linna, hoedaenigh hy de Noord-Pool sou bevonden hebben; door Tovery derwaerts gevoerd zijnde, 131.
Noord-caep, werd, door 't geheele Jaer, bewoond van Lappen, Finnen en Noorweegers, 197
Noord-pool, hoedaenigh beschreven; doch getoond, dat sulcks een Verdightsel is, 132. Wijdloopige redenvoeringen, dat'er gewisselijck een Vaert by de Noord-pool na Indien is. Seldsaem verhael van een Stierman t'Amsterdam; berightende, en voor waerheyd betuygende, dat hy onder de Noord-pool had geseyld. Aenmerckingen over dit verhael, 134. Drie tegenwerpingen voorgesteld, en beantwoord. Hoemen de Noord-pool naerder koomd, hoe de Son langer boven den Horizon blijft; en hoe derhalven de lught daer warmer werd, 135. Verhael eener Vaert in 't Jaer sesthien-honderd aght-en-tsestigh, uyt Japan Noordlijck op nae Holland, 137.
Noordsche Weereld, hoedanigh voortijds verdeeld geworden. Behoord nu onder twee Kroonen, 6.
Noorweegen, heeft voortijds in een heerlijcken bloey gestaen, en heerschappy gehad over de Deenen. Waer door vervallen, en onder 't Deensche Jock geraeckt. Zee-monsters in Noorweegen, 6. Wat voor Lieden in Noorweegen woonen, en den Aert der selve, 5. Haerer Vrouwen. Vee, en wild Gediert. Vrughtbaerheyd en onvrughtbaerheyd des Lands, 5. 6. De rijckdom van 't selve bestaet in Vee en Visch. Stockvisch, 7. Hooge Bergen en Rotsen, 6.
Noorwegers, hebben in oude tijden dickmael Oud-Groenland besoght. Waer

door deese Vaert te niet gegaen, en gantsch verlooren geworden is, 164. Bewoonen, 't geheele jaer door, de Noord-Caep, onaengesien de felle daer heerschende koude, 197.
Noorweeghsche Draey-kolck; d'eene ses uyren alles wat daer ontrent koomd inslockende; en d'andere ses uyren al 't ingeslockte weer uyt werpende, 22. Eedele, sijn Tyrannen over d'onder haer staende Onderdaenen, 9.
Nova Zembla, wanneer eerst gevonden. Gelegenheyd. Lenghte, 189. Brief en Kaert, vertoonende de reghte gelegenheyd van Nova Zembla, onlanghs door de Muscoviten ontdeckt, 138.

ONgestaertede Zee-kreeften. *Sie op Zee-kreeften*.
Onmaetige dierte der Zobel-vellen; met eenige voorbeelden daer van. Deselve is nu vry veel gevallen, 68. 71.
Onordentlijck suypen des Heeren Martiniere en sijner Medgesellen met de Gouverneur van Potzora, 72.
Onweeren, hoedaenigh de boose Geest deselve kan te weegh brengen op eenige plaetsen, en ontrent eenige Scheepen, 21.
Oorlogen, sijn by de Laplanders seer haetlijck, 48.
Opistholia. *Sie op 't woord Zee-spin*.
Ortelii Beright van Groenland, 165.
Oud-Groenland. *Sie op 't woord Groenland*.

PAerden, hebben een Natuerlijcke vyandschap tegens de Beeren. Haere List en Konst, wanneerse tegens de Beeren veghten, 257.
Pallays des Aerts-bischops te Bergen in Noorweegen, veranderd in een Koopmans-huys. Seldsaeme Monicken daer in, 12.
Papegay-duycker. Waerom soo genoemd. Sijne seldsaeme Snavel. Verdere beschrijvingh, 243.
Papinogorod, Stad in Siberien, 79. Gelegenheyd der selve, 82.
Pelteryen, met deselve drijft insonderheyd de Muscovische Czaar een seer grooten handel, 68.
Petri Bertii beright van Groenland, 165.
Philippi Cluveri beright van Groenland, 165.
Pinguins, een slagh van vette vogelen, 99. Haere gedaente. Verder beright hier van, 100.
Planten en Kruyden. Hoe en waer deselve op Spitsbergen wassen. Tijd tot de Wasdom der selve, 215.
Polypus, of Veelvoet, een Zee-gediert. Beschrijvingh, 269, Grootte en swaerte. Komen in de Somer op 't Land, en snoepen de Boom-vrughten. Veranderen haere verwe. Haere listigheyd, om de Schelp-visschen te vangen en t'eeten. Andere aenmercklijckheden, 270.
Potzora, een Stad in Boranday, 70.
Pygmaeen in Groenland, wat het voor Schepselen sijn, 169.

QUaeden staet der geene, welcke van de Muscovische Czaar nae Siberien werden verbannen. Ontmoetingh onser Reysigers van vijf soodanige, voortijds seer aensienlijcke persoonen; aen welckese goede kennis hadden. 74. Haer verhael van den ellendigen stand, waer in sy sigh bevonden, 75. Verder beright van deese saeck. 't Is nu soo argh niet meer. Sommige weeten in dese hare ballinghschap geweldige Rijckdommen over te winnen, 80.

Quaden stand der Muscovitische Vrouwspersoonen; insonderheyd ter oorsaeck van d'yversught haerer Mannen, welcke gantsch onbescheyden is, 84.
Quick-silver-aghtige Rijp, seer sonderlingh, maer oock gantsch schaedlijck, 166.

RAedsheer, een Vogel op Spitsbergen. Snavel. Beenen. Witheyd. Staert. Stem. Verdere beschrijvingh. Haere Spijs, 233.
Ravens, sijn in Lapland wit, 40.
Regenboogh in de lught; en d'oorsaeck des selven, 211.
Rehen op Spitsbergen. *Sie op 't woord Harten*.
Ren-dieren, in plaets van Paerden voor de Sleeden gebruyckt, 35. Seldsaemheyd ontrent deselve, om haer te doen gaen nae de plaets, daermen wil datse nae toe sullen rennen. Haere bovenmaeten snelle voortgangh. Boter en Kaes van haere Melck gemaeckt, 32. Verder beschrijvingh deeser Ren-dieren. Afkoomst des Naems. Gestalte haerer Hoornen. Haere Spijs, en Gedaente. Tamme en wilde. De tamme brengen haere Heeren seer groot voordeel toe, 33. Haere uytsteeckende geswindheyd voor de Sleeden. Gebruyck van haere Melck; Huyd, Zenuwen; Beenderen; Hoornen; Klauwen; Hayr, en Vleesch. Veelheyd. Konnen, in andere Gewesten vervoerd werdende, niet levendigh blijven, 34. Sonderlinge seldsaemheyd ontrent deselve, 36. Konnen op eenen dagh honderd en tsestigh Fransche Mijlen weghs af-leggen, een gelaedene Sleede voorttreckende, 38. Werden gebruyckt tot Voedsters der Kinderen, 50.
Robben. *Sie op 't woord Zee-honden*.
Robben-dans, gevende een seer vermaecklijcke Aenschouwingh, 145.
Roider, een Visch in d'Yslandsche of Groenlandsche Zee, hebbende de lenghte van honderd en dertigh voeten, 111.
Rotgansen; kort beright van deselve, en aenwijsingh, waer wy anderwegen breeder van haer en haeren voorgewendeden wonderlijcken oorsprongh handelen: 251.
Rotges, of Rottettetjens, Vogelen in Spitsbergen. Snavel en verdere beschrijvingh, 240. Musijck. Nesten. Hoese gevangen werden. 241.
Rijckdommen van Noorweegen, werden al t'saemen nae Deenemarcken ghevoerd, 6.
Rijp als Quicksilver; seer sonderlingh, maer oock gantsch schaedlijck, 166. Hoedaenigh de Rijp op de Zee neervalt. Verscheydenheyd. Waerneemingen daer ontrent, 209.

SAegh-visschen. *Sie op 't woord Swaerd-visschen*.
Salm in de Rivieren van Ysland, 112.
Samojede, of Samojessie; woestheyd deses Lands, 85.
Samojeden, een Volck soo genoemd. Bidden de Son aen. Haere gestalte, 86. De Vrouwspersoonen sijn seer leelijck, doch gantsch arbeydsaem, 86. De Samojeden schieten uytmuntend met haere Boogen, 88. Deese Naem is van een breede beteeckeningh. Eygentlijcke Samojeden. Haere Gewoonten. Gestalte. Eeren de Son, 89. Hoese de Walvisschen vangen, 109. Haere Levenswijs, en aert, 130. Of'er Menschen-eeters onder zijn, 131. Verder beright van de Samojeden. Haer' ellendige Hutten. Half-jaerige aghter-een-volgende naght, en dagh, 139. Spijs, gestalte, Kleedingh. Haer (in onse oogen) gantsch ellendigh Land houdense voor 't alderbeste des Weerelds, oock selfs alsse nu al in beeter Gewesten sijn geweest, 140.
Scalholt, een Bisdom in Ysland, 111.
Scheepen, gaen in de Zee veel hooger, als in de varssche Rivieren, 195. Van hoe verr' men een Schip in Zee kan sien, 195. Schuddingh en beweegingh der Scheepen in de Zee, 194.
Scheurbuyck, hoedaenigh de daer meê behebt sijnde persoonen sigh gesteld be-

vinden. Middel tegens dit quaed, 92. Aderlaten en purgeeren is in dese ongelegenheyd seer schaedlijck. Voorbeeld daer van te Parijs, 93.

Scrinningers, Inwooners van Grockland, hoedaenigh gesteld, 166.

Seylsteen, by de Noordpool, van drie-en-dertigh Fransche Mijlen in den omkringh; een Fabel, 131.

Siberien, een Landschap. Kleedingh der Inwooners, 78. Vrughtbaerheyd deeses Lands. 't Is als de Goud-Mijn des Muscovischen Czaars, wegens de veelheyd der Vellen, 79. Hoe hy dit Land heeft doen bevolcken, 79. Is de Muscoviters tot op den aenvangh deser Eeuw onbekend geweest. Hoedaenigh ontdeckt geworden, 87.

Sielons, watse zijn. Uyterste gevaer der Scheepen door deselve, 120.

Slangh in 't Noorweeghsche Meir Mos, grouwlijck groot; en van een quaede voorbeteeckeningh, wanneer deselve sigh boven Water laet sien, 7.

Slijm, of Snot-visschen. Verscheydene Geslaghten. Zee-neetelen, 328. Slecken-Slijm-visch, en voorts veelerley andere soorten, van onse Schrijver naemen gegeven nae haere gedaente, 329. en vervolgens. *Sie op 't woord Zeequalm*.

Sneeuw, eygentlijck beright van d'ontstaeningh derselve. Op hoe veelerley wijs, in welcke gedaenten, en by wat voor we'er deselve in Spitsbergen valt, 212. Verdere waernemingh der Sneeuw, 213. Hoedaenigh deselve geäderd en geverwd is aen de Steen-Klippen, 180. Weerschijn der Sneeuw op 't Ys tegens den Hemel, 198.

Sneeuw-Schaetsen der Samojeden, 86. Der Lappen, hoedaenigh gesteld, 45. 50. Geswinde voortgangh op deselve, 51.

Sneeuw-vogelen op Spitsbergen. Snavel. Voeten. Verwe. Sangh. Onthouden sigh op 't Ys. Tamheyd. Smaeck, 229. Sneeuw-vogelen in Polen. Seldsaemheyd van deselve. Andere vreemdigheyd van de Sneeuw-vogelen in d'onguerste Geberghten der Noordsche Landen, 230.

Snippen op Spitsbergen. Beschrijving, 228.

Sobelen. *Sie op Sobelen*.

Son, moet 't Uyrwerck der Zeevaerende in Spitsbergen zijn, 152.

Sonneschijn, dagh en naght, by Spitsbergen, 148.

Sout konnen de Laplanders gantsch niet verdraegen, 39. De Borandayers konnen noch Sout noch Brood nuttigen, 61.

Spitsbergen, hoedanigh het sigh vertoond voor 't gesight der aenvaerende, 147. Waerom soo genoemd. Beschrijvingh van Spitsbergens uyterste deelen. Havens. Geberghten. Bergen. Eylanden, e.s.v. 177. Kruyden, Vogelen en Dieren op Spitsbergen, 181. Wanneer eerst ontdeckt geworden. Lenghte van dit Gewest, voor soo veel 't selve bekend is. Vermoeden, datmen, indienmen 't dieper door-soght of kon door-soecken, ergens Volck, en Metal-mijnen, oock wel andere bequaemheden, sou vinden. Oorsaeck der hier heerschende koude. Lange dagh van aghtthien weecken, 188. Hoe Spitsbergen sigh vertoond, 207. De Winters sijn hier niet altijd even strengh, 280. Dagh en naght, hoe hier t'onderscheyden. De koude laet hier de doode Lijcken niet light verrotten, 209.

Spijs der Deensche Lappen, hoedaenigh, 25. Der Borandayers, 58. 61. 62.

Starre-visschen in Spitsbergen. Eerste slag. Waerom soo genoemd. Beschrijvingh, 274. Tweede noch veel cierlijcker slagh. 275.

Stock-visch, waerom soo genoemd, 7.

Stormwind, seer geweldigh, op 't los-

doen van de derde knoop, door een Toversche Wind-verkooper in een Doeckje geleght, 22.

Stront-jager, of Schijt-valck, een Vogel op Spitsbergen. Beschrijvingh desselven. Waerom soo genoemd, 242.

Swaerd-visschen. Beschrijvingh haerer gestalte. Vyandschap tusschen de Swaerd en Walvisschen. Geveght tusschen dese beyde, 284. 285. 302. Watse alleen van de Walvisschen eeten, 302.

TAback, van de Lappen seer hoogh gehouden, 25. Een geschenck van een kleyn stuckje Taback seer hoogh geaght, 30. Vossen en Zobelen-vellen tegens Taback gegeven, 38. Is voor de geene, welcke door Lapland willen reysen, noodiger als geld. Een kleyn stuckje waerdiger gehouden als een Silvere Kroon, 42.

Thomas Klooster in Groenland, en sonderlinge seldsaemheyd in't selve, 169. 170.

Thule der Oude, sou Ysland zijn, 165.

Tobolsko, Hoofd-stad in Siberien, 79.

Tonynen, of Zee-varckens, met de beschrijvingh van derselver gestalte. Springen geweldigh, en met hoopen uyt de Zee op, wanneer een Storm voor handen is, 280.

Toveraghtigh bedrijf der Lappen ontrent haere Ren-dieren, 32. 36.

Toversche Finlanders, verkoopen Wind. Doen sulcks oock aen 't Schip, waer in de Heer *Martiniere* sigh bevond, 19. 20. 21.

Traen, werd van de Zemblaners gegeeten, als de Saus tot haere gedrooghde Visch, 108.

Traenbrandingh, pleegh voor deesen van de Hollanders op Spitsbergen te geschieden. De Francoisen branden de Traen in hare Scheepen; doch daer door koomen veele derselve te verbranden. Breed beright, hoemen te Hamburgh met de Traenbrandingh te werck gaet, 232. *en vervolgens*.

Trolles, of Gemeensaeme Geesten by d'Yslanders, 118.

VAllende Sieckte, een gewoone plaegh der Elanden, 8. Hoedaenigh in de Menschen te geneesen, 9. 10.

Varanger, een Stad in Deensch Lapland, 24. d'Inwooners verwonderden sigh seer hoogh over d'aenkoomst der Deenen, 24.

Vederen der Bergh-Enden op Spitsbergen, waer toe gebruyckt. Edder-dun, 232.

Verdeelingh van Jutland, 4. Van de Noordsche Weereld, 6.

Verschijningh der overleedene, door een Guychelspel des Duyvels in Ysland, 119.

Vin-visschen, in grootte, doch niet in dickte, de Walvisschen gelijck. Waer by men d'een uyt d'ander kend. Breede beschrijvingh deeser Vin-visschen, 325. Als de Vin-visschen koomen, verneemdmen geen Wal-visschen meer, 326. Vin-visschen in de Spaensche en Middellandsche Zee, 301.

Visch, gedrooghd, in plaets van Brood gebruyckt, 48.

Visschen in de Spitsberghsche Zee; als: Zee-honden, of Robben; welcke sigh op 't Ys en in 't Water onthouden, 259. Walrussen, of Walrossen, 262. Schild-geslaghten; als: Ongestaertede Zee-kreeften; anders genoemd Zee-spinnen, 268. Polypus, of Veelvoet, 269. Leligo, of Black-visch. Ander slagh van Zee-spinnen, 270. Garnellen, of roode Krabben, 271. Kleyne Garnellen, of Garnaten, 272. De soo genoemde Walvisch-luys, 273. Starre-visschen, eerste slagh, 274. Tweede noch cierlijcker soort, 275. Gevinde Visschen,

als: Makreel, 277. Draecken-visch, 279. Tonijnen, of Zee-varckens, 280. Butskoppen, 281. Wit-visschen, 282. Zee-Eenhoornen, 283. Swaerd of Saeg-visschen, 284. Hayen, 285. Walvisschen 288. *en vervolgens*. Vin-visschen, 325. Verscheyden slagh van Slijm of Snot-visschen, en Zeequalm, 328. *en vervolgens*.

Vitzora, een Stad in Boranday, 64. Gelegenheyd der selve, en gestalte der Huysen, 67. Arbeyd der Vrouwen en Kinderen in deese Stad, 67.

Vloeden van varsch water werden in Spitsbergen niet gevonden, 178.

Vogelen in Lapland, van een seldsame gedaente, 49. Op Spitsbergen, 178. 179. Gekloofd-voetige Vogelen, Snippen, 228. Sneeuw-vogelen, 229. Ys-vogelen van boven maeten schoone vederen, 230. Breed-voetige Vogelen; of sulcke, welcke de voeten niet gekloofd hebben, 231. Raedsheeren, 233. Duyven, 234. Lomben, 235. Meeuw, genoemd Kuutgegef, 237. Burgermeesters, 239. Rotges, of Rottettetjens, 240. Strontjagers, of Schijtvalken, 242. Papegay-duyckers, 243. Bergh-Enden, 244. Kirmeeuwen, 246. Mallemuggen, 247. Rotgansen. Jan van Genten, 251. Verdwaelde Vogelen op Spitsbergen, 252. De tijd, wanneer de Vogelen van hier wegh vliegen. Andere aenmerckingen, 252.

Voorteeckenen van een aenstaende Storm op Zee, 192.

Vosch op Spitsbergen. Sijn geblaf is 't gelagch eens Menschen gelijck. Geval met een Vosch. Listigheyd der Vosschen; 253.

Voygat, of Waygats, waer dit woort van daen sou komen, 96. Andere Beteeckeningh, 187. *Sie voorts op 't woord Waygats*.

Ustinga, een Koopstad ter plaets daer de Rivieren Inga en Duina t'samen loopen, ses-honderd Mijlen weghs van de Stad Muscauw, 69.

WAlrussen; Walrossen; Zee-paerden; hoe deselve gevangen worden, 94. Waerom men haer vanghd. Wat dit voor Visschen sijn, 95. Gestalte der Walrussen. Haere leelijckheyd. Tanden. Kostlijckheyd der selve. Waer toe gebruyckt. Mond. Baerd. Bloed. Oogen, 263. Oogh-gaten. Tongh. Vleesch. Manlijck lid. Waerse sigh meest onthouden. Haere slaep, 264.

Walvisschen in Noorweegen, seer gevaerlijck voor de Scheepen. Hoese van deselve konnen verjaeghd werden, 6. Hoedaenigh deselve van de Samojeden werden gevangen, 109. Walvisschen van een sonderlinge grootte. Seldsaemheden van deese Visschen, 111. 112. Konnen onder 't Ys geen lught scheppen. Wanneer de meeste gesien werden, 203. Vyandschap tusschen de Swaerd en Walvisschen; en Geveght tusschen dese beyde, 284. 285. Onderscheyd tusschen de Walvisschen. Haere Vinnen gemarmeld met seer schoone Figueren. Cijffergetal in de Staert. Cierlijckheyd deeser Marmelingh. Gestalte der Visch-beenderen onder de Huyd; geweldige breeedte der Staert, 289. Maghtigh-groot Hoofd. Gestalte der Lippen. Visch-been inwendigh. Wijdloopigh beright van de Visch-beenen, soo groote als kleyne, 290. Verscheydene waernemingen hier ontrent, 291. Balijnen, van dit Visch-been gemaeckt, Walvisschen-tongh; en aenmerckingh ontrent deselve. Blaes-gaten, sijnde haere Lught-pijpen, 292. Geweldige Water-blaesingh. Verder beright van 't Hoofd en de Lippen der Walvisschen. Kleyne Oogen, sijnde weynigh grooter als die der Ossen, 293.

Ooren. Wond-lidteeckenen. Witte en ander-verwige Walvisschen. Gladdigheyd. Huyd, 294. Wanneer deselve lightlijck van de Walvisschen kan afgetrocken worden. Waer toe men die kan gebruyckt. Manlijck en Vrouwlijck lid, 295. Soogingh haerer jongen. Walvisschen-Zaed. Beproevingh der Schrijvers, om der Apotheeckeren Sparma Ceti daer van te bekomen, 296. Staert. Knoocken. Beenderen in d'onderlip. Werden somtijds in ons Land gebracht, 297. Walvisschen-vleesch. Hoe 't selve gegeeten werd. Speck, op 't vleesch sittende. Dickte. Verdere beschrijvingh van 't Speck. Zenuwen, 298. Voortschietingh in de Zee. Noord-Caepsche Walvisschen. Grootte der Spitsberghsche Walvisschen. Breedte der Staert, 299. Onderste Huyd onder de bovenste. Beyde de Huyden sijn weynigh waerdigh. Veroorsaecken, dat deese Visch sijne kraght niet kan gebruycken. Walvisschen-spijs. Een geheele Ton Haringh in eene derselve gevonden, 300. Aert der Walvisschen. Haere geweldige sterckte. Tegens een groot Schip vermoogense niet, 301. Leelijcke stanck der doode Walvisschen, 302. 310. Sy sijn oock al kranckheden onderworpen. Wond-geneesingh, 303. Aenmercklijckheden van Walvisschen, 303. Hoe veel een Walvisch waerdig werd gehouden. Walvisschen, welcke, dood sijnde, sincken, en dan weer boven komen, 309. Haere Bloed-blaesingh, 312.

Walvisch-luys. Hoornen. Hoofd. Huyd. Schilden. Staert. Voeten. Beenen. Waerom Luys genoemd. 273. Bijten de Walvisschen stucken uyt de Huyd, 274.

Walvisch-vanghst. 't Geluck daer van vergeleecken by Dobbelsteenen-spel, 200. Teekenen van een goede of quade Walvisch-vangst. Wijdloopige beschrijvingh van de manier deeser Walvisch-vanghst, 304. *en vervolgens. Waer by oock gehandeld werd van de Touwen, Harpoenen, en andere Wercktuygen, welcke tot 't vangen der Walvisschen werden gebruyckt.* Alderpijnlijckste steeck, welcke aen de Walvisschen kan gegeven werden. Alderminst aght hy 't Harpoen op 't Hoofd, 307. Opkomingh der gewondede Visch, 310. De Wijfkens sijn beswaerlijcker en gevaerlijcker te dooden, als de Mannekens, 311. Kraght der Walvisschen in haere Staert, 314. Beright der Walvisch-vanghst, gedaen door de Hollanders; met byvoegingh van eenige Aenmercklijckheden daer ontrent, 315. Wijdlopigh beright, hoedaenigh men met de gedoodede Walvisch omgaet, 316. *en vervolgens*. Desgelijcks van de Traen-brandingh, 323. *en vervolgens*.

Water, varsch water, hoemen 't selve op Spitsbergen bekoomd, 185.

Waygats, kortlijck beschreven. Bosschen binnen in 't Land, 189. Sou konnen bewoond werden, 197.

Werdhusz, een Eyland, 52.

Willougbys ongeluckige Reys, in 't soecken van een doorvaert door 't Noorden nae Indiën, 132.

Wind-verkoopingh der Toveraers: Oock aen 't Schip waer op de Heer Martiniere sigh bevond. Wat daer op gebeurde, 19. 20. 21.

Winters in Spitsbergen, sijn niet altijd even strengh, 208.

Wisby, een Vleck by Christiania. Gestalte der Huysen, 5.

Witvisschen, seer groot. Beschrijvingh van der selver gestalte. Meenighte, 282.

Woestheyd van 't Geberght tusschen Boranday en Siberien, 78.

YS in Groenland en 't Noorden, werd niet in d'opene Zee, maer alleen aen d'Oevers gemaeckt, 135. Steld de Schepen, uytgesonden ter Wal-

visch-vanghst, in seer groot gevaer: Welke moeten gewaeghd werden op een *soo 't valt*, 149. Smelt veel eer in sout als in soet Water, 186. Onderscheyd tusschen ons Ys, en dat by Spitsbergen, 198. Seer aerdige Figueren op 't Ys. 't Leght diep onder Water. Verwen. Kleyne en groote Ys-velden, of Schollen, 199. Seylingh der Walvisch-vangers in 't Ys, 200. Vast-maeckingh der Scheepen aen 't Ys. Gevaer in 't selve, waer door veele Scheepen komen te vergaen. Opstijgingh van 't Ys, 201. Ys-bergen. Verwen van 't Ys sijn veranderlijck, na de gesteltenis der lught. Wit, klaer Ys. Schielijcke Ys-drift. Aen de grootste Ys-velden leggen de Scheepen niet verseeckerd. Waerom niet, 202. Cierlijcke Capel in een Ys-schol, door de Golven soo uytgehold, 203. Tafelen van Ys, met een, twee en drie voeten. Ys-gereghten op deselve. Ys-verwen. Ys-smaeck. Ys-drift nae Spitsbergen, 204. Andere waernemingen van 't Ys. Ys van twee-en-vijftigh, ja taghtigh vademen dickte, 205. Ys-stucken voor witte Swaenen aengesien, 206.

Ys-bergen in Spitsbergen. Seldsaemheyd van deselve, 179. Seven groote Ys-bergen op eene ry; en der selver gestalte, 180. Haere verwe, 203.

Ysland, sou der ouden Thule zijn, 165.

Yslanders sijn seer gesond. Werden gemeenlijck honderd, oock wel honderd en vijftigh jaeren oud, 111. Hoe langh sonder Koningh geweest, 112. Haere Wooningen; Gestalte en Gewaeden. Sijn meest Toveraers, en bidden den Duyvel aen. Hebben gemeensame Geesten, 118. Ontdeckingh van verborgene, of verr' af geschiedende dingen, 119.

Yslands gelegenheyd. Langh leven der Inwooners. Zee-wonderen in d'Yslandsche en Groenlandsche Zee, 111. Rivieren daer Salm in is. Wonderlijcke Brugg'. Ongrondlijcke diepte der Zee. Huysen en Huysraed der Ys-landers van Walvisschen-been, 112. Onvrughtbaerheyd in Granen, 119.

Ys-vogel, op Spitsbergen, boven maten schoon van Vederen, 230.

ZEe by Ysland, boven maten diep, 112. Veranderd haere verwe, na de gesteltenis der lught. Verr' gehoor op de stille Zee. Geen Ebb of Vloed der Zee by Spitsbergen vernoomen, 196.

Zee-brand, wat deselve is, 193.

Zee-Eenhoornen. Beschrijvingh van der selver gestalte, 283. Sie oock 97. en 111.

Zee-golven, hoedaenigh het toegaet ontrent de verheffingh der selve, en verscheydene Aenmerckingen hier op, 190. *en vervolgens*. Zee-bergen, of seer groote Golven, 190. Zee-stuyvingh. Geruysch der Golven. Tegens-een-stootingh der selve, 191. Zee-golven tusschen Hitland en Spitsbergen, 193. 194. *Verscheydene andere waerneemingen der Zee werden op d'aengeweesene plaetsen omstandighlijck verhandeld*.

Zee-honden, of Robben; haere Gestalte. Verwen. Scharpe Tanden. Verdere beschrijvingh, 259. Slaepen op 't Ys. Geweldige meenighte. Daer veele Zee-honden sijn, sijn weynige Walvissen. Hoese om 't leven werden gebracht. Verweren sigh, 160. Stincken seer leelijck. Grootte. Speck. Vleesch. Ingewand. Manlijck lid. Oogh-appel, 261. Wanneerse alderbitsighst sijn. Seer beswaerlijck kanmense dood krijgen. Voorbeeld daer van. Bejegeningh des Schrijvers met een Rob, 262. Vermaecklijcke Robben-dans, 145.

Zee-kreeften, ongestaertede, anders oock genoemd Zee-spinnen. Gestalte. Onder-

scheyd tusschen de Spitsberghsche en die in de Spaensche Zee, 268. Eene der selve in een Tarbot gevonden, 269. Tusschen de Kreeften en Varckens is een wonderlijcke Afkeer; met een sonderlingh voorbeeld hier van. De Kreeften vangen en eeten Kickvorsschen, 269.

Zee-Luysen. *Sie op Walvisch-Luysen*.

Zembla, Dwalingh der Weereld-beschrijvers in de plaetsingh van dit Gewest; gelijck oock van Groenland; door Martiniere aengeweesen, 128. *Sie voorts op Nova Zembla*.

Zemblaners. Twee der selve gevangen bekomen. Gestalte haerer Canoës, 102. Vier andere aen den Koningh van Deenemarcken gesonden, 104. Een andere aen Prins Frederick Henrick vereerd, 104. List, in 't werck gesteld, om Zemblaners te bekoomen. Gestalte haerer Kledingh, 105. Gewaed van de Man. Van de Vrouw. Haere seer lelijcke Cieraeden, 106. 107. Haere stinckende adem; en d'oorsaeck daer van. Willen van geene Deensche Spijsen yets proeven. Haer Gaern en Naelden. Seldsaeme gangh der Vrouwen, 107. Eeten geduerigh Traen tot haere Visch, 108.

Zeepaerden-vanghst. *Sie op Walrussen*.

Zeequalm, of Slijm-visschen. Verscheyden slagh daer van. Gedagten des Schrijvers van deselve; doch in beeter veranderd. Zee-Godspaerdekens. Beschrijvingh, 324. Slecken-slijm-visch, 330. Wortel-slijm-visch. Circkel-slijm-visch. Muts-slijm-visch. Fontain-slijm-visch; met de beschrijvingh van al deese, 331. *en de volgende*.

Zee-sieckte. Hoedaenigh de Zee-siecke gesteld sijn, 193. Middelen, die te vergeefs; en andere, die met nut gebruyckt werden, 194.

Zee-spin. *Sie op Zee-kreeften*. Ander slagh, als dat 't welck hier van onse Schrijver is voorgesteld. Beschrijvingh, 270. Werden van d'Italianen gegeten; en waerom, 271.

Zee-Varckens, of Tonijnen. *Sie op Tonijnen*.

Zichmni, des Vorsts in Frislands reys nae Groenland ontrent 't Jaer derthien-honderd en taghtigh, 173. 175.

Zobelen, geruyld tegens Taback, 38. Waer de Zobel-dieren gevonden worden, 67. Beschrijvingh van deselve. De Tartarische Cham pleegh met Zobel-vellen sijne Veld-tent te bedecken. Seldsame Eygenschappen deser Vellen. Hoemense voor de Motten kan bewaeren. De Muscovische Czaar heeft sigh alleen Meester van de Zobel-handel gemaeckt, 68. Treckt seer groote Winsten daer van. D'onmaetige dierte is vry veel gevallen, 69. Welcke Zobelen de beste geaght worden, 69. Hoe dier van de Deenen op deese Reys door Lapland en Siberien ingekoght, 71.

EYNDE.